

МАМЛАКАТЛАРИ

ЎЎ

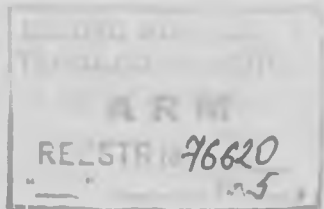
26.89

Д-88

ДУНЁ МАМЛАКАТЛАРИ

Нашрга тайёрловчи:
Равшан Мамадалиев

Тошкент
"Muharrir nashriyoti"
2012

УДК: 911.5/9

ББК 26.89

Д 88

Д 88

Дунё мамлакатлари [Text] / нашрга тайёрловчи
Р.Мамадалиев – Тошкент: «Muharrir» nashriyoti,
2012. – 500 б.

*Ушбу китобга бутун Дунё мамлакатлари ҳақида муҳим
ва энг зарур маълумотлар киритилган.*

Уқинг, баҳраманд бўлинг, азиз китобхон.

ISBN 978-9943-25-020-8

УДК: 911.5/9

ББК 26.89

Масъул муҳаррир:

Равшан Маҳмадалиев,

география фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон

Миллий университети география факултети декани

Тақризчи:

Комилова Нилуфар,

география фанлари номзоди, Ўзбекистон Миллий
университети география факультети, социал география
ва деография кафедраси доценти

ISBN 978-9943-25-020-8

© Р.Мамадалиев,
«Muharrir nashriyoti»
Тошкент, 2012

АВСТРАЛИЯ ВА ОКЕАНИЯ МАМЛАКАТЛАРИ

АВСТРАЛИЯ

Расмий номланиши	Австралия Иттифоқи
Мустақиллик санаси	1901 йил 1 январь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	инглиз
Пойтахти	Канберра
Йирик шаҳарлари	Сидней
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	7 686 850 км.кв (дунёда 6-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1 фоз
Аҳоли сони(2005)	19.9млн киши (дунёда 52-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 2,6 киши
Пул бирлиги	Австралия доллари (AUD код 036)
Интернет-домен	.au
Телефон коди	+61
Соат миллари	UTC+8...+10

Географик жойлашуви. Австралия — яқинида жойлашган Тасмания ороли билан Австралия иттифоқини ташкил этувчи, Австралия қитъасидаги давлат ҳисобланади. Шимолда — Тимор, Арафур денгизи ва Торреса бўғози; шарқда — Коралл ва Тасманов денгизлари; жанубда — Басса бўғози ва Ҳинд океани, ғарбда эса Ҳинд океани ювиб туради. Денгиз сатҳидан ўртача баландлиги 300 м.ни ташкил этади. Австралия Алпларининг энг юқори нуқтаси — Косцюшко тоғи (2 228 м) ҳисобланади. Катта Ғарб платосида Австралиянинг учта чули жойлашган: Булар: Катта Кумли, Катта Викториа ва Гибсон чуллариدير. Бурдекин, Фитцрой ва Хантер — Австралиядаги дарёлар ҳисобланади. Австралия табиий кўллариининг кўпи шўр бўлади. Бутун йил яшил бўлиб ўсадиган, тропик ва баргли ўрмонлар, ҳамда чангалзорлар Австралия майдонининг катта қисмини ўз ичига олгандир. Австралиянинг ҳайвонот дунёси хилма-хил ва ўта ноёб бўлиб, уларга: тухум қўювчи, судралиб юривчи, қопчиқли ва денгиз ҳайвонлари киради. Қитъада қушларнинг 700 дан ошиқ тури мавжуд. Австралия иқлими ҳудудларига қараб кескин фарқлана-

ди. Шимолда иқлим — тропик, жанубда эса — муътадил булади. Австралиянинг шимолий ва марказий қисмларидаги ҳавонинг ўртача ойлик ҳарорати: $+27^{\circ}\text{C}$ дан $+29^{\circ}\text{C}$ гача алмашиб туради. Жанубий Австралия йилнинг тўрт фаслида ўз иқлимига эгадир. Январь ва февраль — энг илиқ ойлар бўлиб, ўртача ҳаво ҳарорати: $+18^{\circ}\text{C}$ дан $+21^{\circ}\text{C}$ гача ўйнаб туради. Энг совуқ ойлари эса июнь ва июльдир. Ёмғирлар йилнинг деярли ҳар қандай вақтида ёғади, аммо энг нам ойлар, бу — ёзги ойлар ҳисобланади.

Маъмурий тақсимланиши. Австралия 6 та штат ва бир неча ҳудудлардан иборатдир. Булар: Янги Жанубий Уэльс, Квинсленд, Жанубий Австралия, Тасмания, Виктория ва Ғарбий Австралия — штатлари ҳисобланади. Шимолий ҳудуд ва федерал пойтахт ҳудуди — қитъанинг икки ҳудуди ҳисобланади. Ҳудудларнинг даражаси кўп жиҳатдан штатларнинг даражасига ўхшаб кетади. Ҳар бир штат ва қитъа ҳудуди — ўз парламентиға (Квинсленд ва ҳудудларда бир палатали, қолган штатларда эса икки палатали) эгадир. Қиролича штатларда губернатор томонидан таништирилган. Австралия одамлар яшайдиган бир неча ташқи ҳудудларға эға бўлиб, булар: Норфолк, Рождество, Какос ороллари ва бир неча одам қадами етмаган ҳудудлар, яъни: Ашмор ва Картъе ороллари, Кораллов денгизи ҳудудлари, Херд ва Макдональд ороллари, шунингдек Австралия антарктик (Антарктиданинг учдан бир қисми) ҳудудларидир.

Аҳолиси ва дини. Австралия Иттифоқида асосан европаликлар (уларнинг орасида энг кўпи инглиз ва ирландияликлар бўлиб, бу халқлар — 95 % ни ташкил этадилар) истиқомат қилади. осийликлар — 4 % ни, аборигенлар эса — 1 % ни ташкил этади. Расмий тили инглиз бўлиб шунингдек, аборигенларнинг маҳаллий диалектидан ҳам фойдаланишади. Англикан черковиға ибодат қилувчилари — 26 % ни, рим-католиклар — 26 % ни, протестантлар — 20 % ни, православлар — 4 % ни ташкил этиб, шунингдек яҳудий, буддист ва мусулмонлар ҳам бор.

Сиёсий тизим. Австралия конституцион монархия бўлиб, Британия Ҳамжамиятининг мустақил аъзоси ҳисобланади. Бу ўз навбатида Австралия 1931 Вестминстр даражасини қабул қилганини билдиради, унга кўра Австралия ҳукуматиға Британия монархий раҳбарлик қилади, аммо бир вақтнинг узида Австралия тулақонли мустақил давлат ҳисобланади. Давлат раҳбари — генерал-губернатор томонидан таништирилган Буюк Британия қироличасидир. Австралияда хокимиятнинг асосий уч

буғини: Қонунчилик палатаси: Австралия парламенти; ижроя ҳокимияти: генерал-губернатор ва бош Вазиρ бошчилигидаги ҳукумат; ҳамда Суд органлари мавжуд. Австралия 76 сенатордан иборат Сенат (юқори палата) ва 150 депутатдан иборат Палата вакиллари (қуйи палата)дан ташкил топган иккипалатали федерал парламентга эгадир. Буюк Британия қироличаси (генерал-губернатор томонидан тавсия этилган) ҳам парламент аъзоси ҳисобланади. Австралия кўппартиявий сиёсий тизимга асослангандир. Охиρғи ўн йилликда Австралиянинг халқаро муносабатлари, АҚШ ва Янги Зеландия билан “АНЗЮС” ташкилоти, Жануби-Шарқий Осиё билан “АСЕАН” ва Океания орқали жудаям яқин алоқалари асосида шаклланиб келмоқда.

Иқтисодиёти. Австралия — бозор иқтисодиётининг ривожланиш даражаси юқори бўлган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Бу мамлакатда темир рудаси, боксит, ильменит, рутил, висмут, қўрғошин, цинк, никель, уран, вольфрам, олтин, кумуш, тошли кўмир, нефть ва табиий газ қазиб олинади. Қора ва рангли металлургия ҳам шулар жумласига киради. Иқтисодиётнинг энг ривожланган тармоқлари: машинасозлик, кимё ва озиқ-овқат саноатларидир. Майдонларда: буғдой, жайдари буғдой, сули, арпа, жўхори, картошка, сабзавотлар, шакар қамиш устирилиб, узумчилик ва мевачилик кенг ривожланган. Импорт орқали: автомобиллар, ускуналар, кимё саноти маҳсулотлари, телекоммуникация ускуналари, доридармонлар, кийим-кечак, оёқ кийими ва қўғоз олиб кирилади. Экспорт учун: қишлоқ хўжалик маҳсулотлари (жун, буғдой, гўшт, ёғ, пишлоқ, балиқчилик маҳсулотлари) ишлаб чиқарилиб етказиб берилади. Япония, АҚШ, Европа мамлакатлари ва Янги Зеландия, Австралиянинг ташқи савдо бўйича, энг асосий ҳамкорлари ҳисобланади. Австралия худудий иқтисодий ташкилотлар, яъни: Осиё-Тинч океани иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти, Тинч океани ҳамкорлик бўйича Иттифоқ, Жануби-Шарқий Осиё келишуви ташкилоти ва х.к. ташкилотларининг аъзоси ҳисобланади.

Тарихи. Европаликлар Австралияни кашф этишларидан аввал, қитъада овчилик ва йиғим-терим билан шуғулланган обориген қабилалар истиқомат қилишган. 1606 йили голландиялик сузувчи В.Янсзон қитъа қирғоқларига сузиб келади, 1643 йилда эса бошқа голландиялик, А. Тасман келади ва қитъанинг шимолий қирғоқларини кўздан кечириб Тасмания ороллари деб номлайди.

Австралия қитъасини очган илк шахс, Джеймс Кук (1770 йил) ҳисобланади, у биринчи бўлиб қитъани урганиб чиқади ва бу ерни Британия қироллигига тегишли ерлар деб эълон қилади. 1 январь 1901 йили доминион даражасига эга Австралия Иттифоқи ташкил этилади, 1931 йили олган Вестминстер даражасига кўра ташқи ва ички сиёсат бўйича буткул мустақилликка эга бўлади. Австралия ҳарбий қўшинлари Биринчи ва Иккинчи жаҳон урушларида, шунингдек Вьетнамдаги (АҚШ томонида) урушда ҳам иштирок этган. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг Австралиянинг Осиё-Тинч океани ҳудудидаги иқтисодий ва сиёсий ўрни кучайиб борди. 1985 йил Австралия ҳукумати, Тинч океанининг жанубий қисмида “Ядро қуроли бўлмаган ҳудуд” ҳақидаги шартномани имзолайди.

ВАНУАТУ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сонин(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Вануату Республикаси
1980 йил 30 июль (Буюк Британия ва Франция
мустамлакаси бўлган)

бислама, инглиз ва француз

Порт Вила

Порт Вила

Парламент республикаси

12,2 000 км.кв. (дунёда 156-ўринда)

—

207,3 минг киши (дунёда 184-ўринда)

1 км.кв. га 17 киши

Вату (VUV код 548)

.vu

+678

UTC+11

Географик жойлашуви. Вануату Республикаси — Янги Гебрид архипелаги, Банкс ва Торрес каби, бир гуруҳ оролларда жойлашган Тинч океанининг жануби-ғарбий қисмидаги давлат ҳисобланади. Тарихий номланиши — “Янги Гебридлар”. Вануату пойтахти — Порт Вилла ҳисобланиб, Эфате оролида жойлашган. Вануату ҳудудларини 82 та ороллар (шулардан 12 таси йирик) ташкил этиб, шулардан 65 тасида одамлар истиқомат қилади. Ар-

хипелаг ороллари шартли равишда уч гуруҳга — шимолий, марказий ва жанубий қисмларга бўлинади. Вануату архипелаги ороллари, келиб чиқиши вулқонли учоқларга эга бўлган, усти ҳамиша яшил тропик ўрмонли қир-адирлар билан қопланган вулқонли ландшафтдан ташкил топган. Архипелагининг энг юқори чўққиси — ҳали отилишга улгурмаган Табвемасан (1,877 м) вулқони ҳисобланади. Ёзда (январь-февраль ойларига тўғри келади) ўртача ойлик ҳарорат 27°C — 29°C ни, қишда салқинроқ бўлиб июль ва август ойларида ҳарорат 19°C — 22°C га етиб боради (тоғларида 10°C). Декабрь ойидан то март-апрель ойларига қадар Вануату бўйлаб кучли тропик довуллар ўтади. Кўпгина оролларда (Амбрим ва Танна оролларидан ташқари), тоғлардан ёмғир сувларига тўйинган кўп сонли кўллар оқиб туша бошлайди. Оролларда қизил тупроқли хосилдор ерлар кўпдир. Шимолда тоғлар нам тропик, жануб томонда игнабарг дарахтларига тўла ўрмонлар, жанубнинг ўзида эса саванналар ейилиб ётади. Ўсимлик олами жудаям кўп жайдари ўсимликларга бойдир. Аммо ҳайвонот олами унчалик ранг-баранг эмас. Экваторияга яқинлиги, балиқларнинг кўплигини таъминлаб берган. Бу ерда шунингдек денгиз тошбақалари, қисқичбақалар ва лангустлар кўп учрайди.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакатнинг маъмурий-ҳудуди: 11 та округга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Эфат оролидаги Порт-Вила шаҳри ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Этник таркиби деярли бир хил, ороллар аҳолиси тахминан 98,5 % ни меланезийлардан иборатдир. Улар ўзларини “ни-вануату” (сўзма-сўз таржима қилганда — “ўз ерининг халқи”, “маҳаллий халқ” маъноларини беради) деб атаб, бир неча қабилаларга бўлинадилар. Қолган аҳолиси — Европаликлар (тахминан 1,1 % ни ташкил этади) ва жануби-шарқий Осиё мамлакатларидан келган аҳолидан иборатдир. Мамлакатнинг расмий тили — кучли ўзгартирилган инглиз ва француз тилларидан иборат, озгина хитой тили қўшилган ўзига хос, “бислама” ёки “бичелама” деб аталадиган тилдир. Дини — Христианлик (пресвитерианлар — 31,4 % ни, англиканлар — 13,4 % ни католиклар эса — 13,1 % ни ташкил этади). Одатий маҳаллий динларига 5,6 % аҳолигина ибодат қилиб, аҳолининг қолган 9,6 % ўзларини турли конфессиялар, будда ва конфуший таълимоти ва динларига тегишли деб ҳисоблайдилар.

Сиёсий тизим. Вануату — 1980 йил 30 июльдаги Конституцияга асосан, Буюк Британия ва Франция томонидан мустақилликга эга бўлган ёш парламент Республикадир. Мамлакат бошлиғи — Президент

ҳисобланиб, парламент томонидан 5 йил муддатга сайланади. Қонунчилик ҳокимияти бир палатали парламент, яъни — Миллий Кенгашга талукдидир. Ижроия ҳокимияти Бош Вазир бошчилигидаги ҳукумат томонидан амалга оширилади. Суд тизимининг энг юқори инстанцияси (босқичи) — Олий суд ҳисобланади. Мамлакатда сиёсий партия ва бирлашма фаолиятига рухсат берилган. Вануату, Буюк Британия томонидан бошқариладиган Ҳамжамият таркибига кириб, БМТнинг (1981 йилдан бошлаб), Жанубий-Тинч океани комиссияси, Жанубий-Тинч океани форуми, Бетарафлик ҳаракатининг ва бошқа бир неча Халқаро ташкилотларнинг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Вануату иқтисодиётининг асосини — қишлоқ ҳўжалиги ташкил этади, унда тахминан 80 % меҳнатга лаёқатли аҳоли сони жалб қилинган. Ҳўжаликда қакос пальмалари, қаҳва ва шоколад дарахти, таро, ямс, маниок, мевали дарахтлар ва сабзавотлар ўстирилади. Шунингдек чорвачилик, балиқчилик ва ёғоч тайёрлаш билан ҳам шуғулланилади. Эфате оролида марганец рудаси, Малекула ва Эспириту-Санто оролларида — олмос, олтин ва қумуш қазиб олинади. Мамлакатда чет-эл туризми тобора ривожланиб бормоқда. Мамлакат бюджети, асосан импортга бўлган пошлина (бож тўловлари) асосида шаклланмоқда. Экспорт учун: қакос ёғи, қакос ёнғоғи, қаҳва, қакао, музлатилган балиқ, гушт ва ёғоч-тахта тайёрланиб етказиб берилади. Импорт орқали эса: техника ва ускуналар, озиқ-овқат маҳсулотлари ҳамда ёқилғи олиб кирилади. Япония, Австралия, Германия, Испания, Сингапур, Янги Зеландия, Франция ва Фиджи ороллари асосий ташқи савдо ҳамкорлари саналади.

Тарихи. Ороллар 1606 йили Испания денгизчиси П.Кирос томонидан кашф этилган. XVIII асрнинг 70-чи йилларида, Джеймс Кук бу оролларда тадқиқотлар олиб бориб, уларга Янги Гебридлар “Новые Гебриды” деб ном қўяди. XIX асрнинг ўрталарида бу ерга инглиз ва француз плантациялари эгалари сузиб келишади, ва шу вақтдан бошлаб инглизлар билан французлар ўртасида архипелаг учун жанг бошланади. 1887 йили Буюк Британия ва Франция ўртасида, бу оролларга бирга эгалик қилиш келишуви кучга киради. 1906 йили Янги Гебрид, Франция ва Буюк Британиянинг қўл остидаги бирга бошқарадиган ерлари (кондоминиуми) санала бошланади. 1980 йил 30 июль Вануату мустақиллиги эълон қилинади.

ГУАМ

Расмий помланиши	Гуам ҳудуди
Мустақиллик санаси	АҚШга тегишли ҳудудлар
Расмий тили	инглиз ва чаморро
Пойтахти	Хагатна
Майдони	541 км.кв. (дунёда 202-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	—
Аҳоли сони(2005)	166 минг киши (дунёда 186-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 307 киши
Пул бирлиги	АҚШ доллари (USD код 840)
Интернет-домен	.gu
Телефон коди	1671
Соат миллари	UTC+10

Географик жойлашуви. Гуам ҳудуди — Тинч Океаннинг ғарбий қисмидаги Мариан ороллари гуруҳида энг йириги ва энг жанубийси ҳисобланиб Япон оролларида тахминан 3 800 км жануби-шарқда жойлашган: Орол вулқонли ва маржонли асосга эга бўлиб, жанубий қисми тоғли, шимолий қисми эса маржонли оҳақтош платосидан таркиб топган. Гуам ороли Мариан камгаки (чуқури) бўйлаб чузилган. Гуамдан жануби-ғарбий томонда дунё океанининг энг чуқур нуқтаси жойлашган — унинг чуқурлиги 11 022 м ташкил этади. Иқлими тропик. Ҳаво ҳарорати доимий, шунинг учун йил бўйи +25° С — 30° С ҳолатда бўлади. Энг илиқ ойлари — май, июнь ва июль. Икки фасли ўта аниқ ажралиб туради — булар: қуруқ (декабрдан то июнь ойигача) ва ёмғирли (йилнинг қолган барча ойлари). Июнь ойидан бошлаб ноябрь ойигача Гуам оролларига кўп бора тайфунлар бостириб келади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий-ҳудудий чегаралар йўқ. Маъмурий маркази — Хагатна. 1998 йили АҚШнинг Географик номланишлар Кенгаши, Гуамнинг маъмурий маркази номини — Аганядан, маҳаллий сўзлашувга янада аниқроқ мос келадиган, Хагатнага алмаштиради.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: чаморро — 47 %, Филиппиндан келганлар — 25 %, АҚШликлар ва асли келиб чиқиши Европаликлар — 10 % ни ташкил этади. Ундан ташқари оролда хитойлар, японлар ва корейликлар истиқомат қилишади. Расмий тили — инглиз. Оролда яшовчиларнинг тахминан 80% - католик динига мансубдир.

Сиёсий тизим. Гуам — 1898 йилдан бошлаб, расман “АҚШ ҳудудига қўшилмаган” даражасига эга бўлиб, 1950 йили АҚШ Конгресси томонидан қабул қилинган Гуам оролининг органик қонуни асосида бошқарилади. Ижроия ҳокимияти - Губернатор томонидан амалга оширилади ва айнан губернатор ҳукуматни тайинлайди. Гуам томонидан АҚШ вакиллар палатасида бир аъзо (овоз бериш ҳуқуқсиз) тайинланган. Қонунчилик ҳокимияти — 15 та сенатордан иборат Қонунчилик мажлиси ҳисобланади. Гуам — АҚШнинг Тинч Океанидаги энг йирик ҳарбий стратегик базаларидан бири ҳисобланади. АҚШ ҳарбийлари асосан, Андерсон авиабазалари ва Апра-Харбор ҳарбий-денгиз базаларида жойлаштирилган.

Иқтисодиёти. Гуам иқтисодиётининг асосини — туризм ташкил этади. Шунингдек оролда жойлашган ва орол майдонининг асосий қисмини эгаллаган АҚШ ҳарбий базалари Гуам ғазнасига сезиларли даражада маблағ ажратиб туради. Қишлоқ ҳужалиги оролдаги одамларни озиқ-овқатга бўлган эҳтиёжларини қондиришга етмайди. Гуамнинг асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония ва Тайвань.

Тарихи. Европаликлардан биринчи бўлиб Гуам оролини Ф.Магеллан ўзининг дунё бўйлаб қилган саёҳати давомида, 1521 йили 6 мартда кўрган. 1565 йилдан бошлаб — Испания мустамлакаси ҳисобланади. 1568 йили — оролга биринчи миссионер-иезуитлар сузиб келишган. Шундан сўнг европаликлар олиб кирган касалликлар ва ёвузликлар, таҳқирлар оқибатида оролдаги маҳаллий аҳоли сони кескин қисқариб кетди. Испания ва АҚШ ўртасидаги 1898 йилдаги уруш натижасида, орол АҚШликлар томонидан қўлга олинади. Иккинчи жаҳон уруши даврида Гуам ороли, 1941 йили Япония томонидан босиб олинган илк АҚШ ҳудудларидан бири эди. 1944 йили орол яна АҚШ қўлига ўтди.

КИРИБАТИ

Расмий номланиши	Кирибати Республикаси
Мустақиллик санаси	1979 йил 12 июль (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	инглиз
Пойтахти	Баирики
Йирик шаҳарлари	Баирики
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	811 км.кв. (дунёда 172-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0 фоз
Аҳоли сони(2005)	97,4 минг киши (дунёда 195-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 120,1 киши
Пул бирлиги	Австралия доллари (AUD код 036)
Интернет-домен	.ki
Телефон коди	+686
Соат миллари	UTC+12, +13, +14

Географик жойлашуви. Кирибати Республикаси таркибига Гилберт (16 та ороллар ва атолллар) ороллари, Лайн ва Марказий Полинезия Спорадаси (8 та орол), Феникс ороллари (8 та орол) ва Банаба (собик Ошен) ороллари киради. Кирибати — инглиз тилида Гилберт исмини микронезийча айтилиш шаклидир. Жойлашиши — катта қисми рифлар билан ўралган, пасттекис атолллардир. Оролнинг энг юқори нуқтаси — Ошен оролидаги жойлашган номсиз (81 м) тепалик, энг қуйи нуқтаси эса — Тинч океани даражаси (0 м) ҳисобланади. Мамлакатнинг энг катта талофатлари — тайфун ва баъзи баъзида содир бўлиб турадиган торнадоларидир. Атоллларда дарё ва кўллар йўқ, фақатгина Рождество ва Вашингтон (Тераин) оролларида суви чучук бўлган кўллар мавжуд. Ҳайвонот олами деярли йўқ. Қиргоқбўйи балиқларга лиқ тўла. Иқлими тропик бўлиб денгиз ҳавоси пассатлар таъсирида уриб туради. Шимолий ва Жанубий оролларнинг иқлими кескин ўзгариб туради. Шимолий оролларда ҳаво купинча нам, жанубий оролларда эса қўрғочилик кўп бўлади. Ёмғирлар мавсуми ноябрь ойидан апрель ойига қадар давом этади. Кунлик ҳаво ҳарорати: +25° С дан то +32° С гача ўзгариб туриши мумкин.

Маъмурий тақсимланиши. Кирибати, маъмурий бирлашмаларига эга бўлмаган уч гуруҳ ороллар (Гилберта, Феник ва Лайн ороллари)га бўлинади. Ўз-ўзини бошқарувчи асосий бирлашма

сифатида, аҳоли истиқомат қиладиган ҳар бир оролда (умумий сони 21 та) мавжуд бўлган Орол кенгаши ҳисобланади. Масалан: Тарава оролида 3 та кенгаш, Табитуза оролида — 2 та кенгаш. Кенгашларнинг ғазнаси маҳаллий маблағлардан таркиб топган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг асосий қисми — микронезия-кирибатилардан (98 %) ташкил топган. Мамлакатнинг расмий тили инглиз, аммо аҳоли тунгаруан (кирибати) тилида сузлашишади. Дини: аҳолининг 2/3 % конгрегацион-протесантлар, қолганлари — католиклар.

Сиёсий тизим. Кирибати — суверен демократик ва ўз президентига эга Республика ҳисобланади. Кирибати, Британия ҳамжамиятига аъзо ҳисобланади, аммо давлат бошлиғи — Президентдир. Ижроия ҳокимияти Президент ва ҳукумат қўлида. Қонунчилик палатаси (парламент) — Кенгаш палатасидир. Мамлакатда Олий суд, апелляцияон суд, 26 та магистрат судлари, орол ва ер судлари ташкил этилган. Шунингдек бу ерда куппартиявий сиёсий тизим шаклланган. Мамлакат, БМТ ва унинг бир қатор махсус ташкилотлари, ҳамда ҳудудий бирлашмалар (Тинч океани форуми, Жанубий Тинч океани комиссияси ва ҳ.к.) аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Кирибати иқтисодиётининг асосини — қишлоқ ҳўжалиғи ташкил этади. Асосий маҳсулоти — какос пальмаси бўлиб, шунингдек оролда яшовчилар таро мевалари, банан ва нон дарахти ўстиришади. Саноат асосан майда ҳўнармандчилик корхоналаридан иборатдир. Туризм унчалик ривож топмаган. Кирибати Республикаси, Европа Иттифоқи, Австралия, Янги Зеландия, Япония, АҚШ, Хитой ва БМТнинг бошқа аъзо мамлакатларидан молиявий ёрдам олиб туради. Экспорт учун: копра, сув ўтлари, балиқ ва денгиз маҳсулотлари етказиб беришади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, ускуналар ва ёқилғи олиб кирилади. Австралия, Янги Зеландия, Буюк Британия ва Япония Кирибатининг асосий ташқи савдо ҳамкорларидир.

Тарихи. Ороллар 1606 йили Испания денгизчиси П.Кирос томонидан кашф этилган. XVIII асрнинг 60-80 йилларида бу оролларда инглизларнинг илмий-тадқиқот экспедициялари иш олиб боришган. Гилберт ороллариға рус денгизчиси И.Ф.Крузенштерн ном бериб чиққан. 1892 йили ороллар Британия импе-

рияси таркибига кирган. 1916 йили эса Англия мустамлакаси деб эълон қилинган. 1971 йили Гилберт ва Эллис ороллари мустамлакаси ўз-ўзини бошқара бошлаган, 1975 йили эса бу ерлар мустақил мустамлакалар бўлган Гилберт ороллари ва Эллис оролларига бўлинган. 1978 йили Эллис ороллари мустақил давлат деб эълон қилинди (ҳозирги кундаги номи — Тувалу). 1977 йили бу ҳудудларга ўзини-ўзи бошқариш ҳуқуқи берилган, 1979 йилнинг 12 июлида эса Кирибати мустақиллиги эълон қилинган.

КУК ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Кук Ороллари
Мустақиллик санаси	1965 йил 4 август
Расмий тили	инглиз
Пойтахти	Аваруа
Йирик шаҳарлари	Аваруа
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	240 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	—
Аҳоли сони(2005)	18,1 минг киши
Зичлиги	1 км.кв га 56 киши
Пул бирлиги	Янги Зеландия доллари (NZD код 554)
Интернет-домен	.nz (ck)
Телефон коди	+682
Соат миллари	UTC—4

Географик жойлашуви. Кук ороллари — Тинч океanning жанубий қисмидаги архипелаги ва бирномли давлати ҳисобланади. Бу ороллар мустақил, аммо ўз хоҳишларига кўра Янги Зеландия билан бир ҳамжамиятдадирлар. Кук ороллари, ғарбда Тонга ва шарқда Ҳамжамият Ороллари ўртасидаги Тинч океанининг юзасида ёйилиб кетган, 15 та алоҳида ороллардан иборатдир орол давлатдир. Кук ороллари ўз таркибига кўра икки асосий: Шимолий ва Жанубий ороллар гуруҳларидан иборатдир. Жанубий гуруҳ — бу асосан вулқонли асосга эга бўлган 9 та “баланд ороллар” ва бир неча атолллар, шимолий гуруҳ эса — ўз таркибига 6 та атоллarnи жам қилган ороллардан иборатдир. Кук оролларидаги ўсимликлар, вулқонли асосга эга бўлган баланд оролларнинг ўсимликларидан кескин фарқ қилади. Бу ердаги ҳайвонот олами фақат эчкемар ва қушлардан иборат. Қирғоқбуйи сувлари денгиз оламининг бойлиги билан маш-

хурдир. Ороллардаги иқлим, юқори намликга эга тропик ҳисобланади. Ҳар йилги ўртача ҳарорат: $+24^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Кук ороллари циклон оралиғида жойлашган, шунинг учун тропик туфонлар сезиларли талофатларни олиб келади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий-ҳудудий тақсимланишларга эга эмас. Оролларнинг маъмурий маркази — Аваруа ҳисобланиб, Раротонга оролларида жойлашгандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: полинезийликлар — 81 %, полинезия ва европа метислари — 8 %, полинезия ва осие метислари — 8 %, европа миллатига мансублар эса — 2 % ни ташкил этади. Расмий тили — инглиз, аммо кўп жойларда маори тили тарқалган. Дини: 75 % — протестант-конгрегационлар бўлиб, оролда шунингдек католик йиғинлар ҳам мавжуд.

Сиёсий тизим. Кук ороллари Янги Зеландия билан эркин ҳамжамиятда, ўзини-ўзи бошқарувчи ҳудуд даражасига эгадир. Ерларнинг расмий бошлиғи Буюк Британия қироличаси Елизавета II ҳисобланади ва Кук оролларида унинг махсус вакили фаолият юритади. Янги Зеландия ҳукумати ҳам Кук оролларида ўз вакилига эгадир. Ороллардаги аҳоли Янги Зеландия фуқаролигини олганлар. Ички масалалар бўйича Оролларнинг эркинлиги буткул ўз ихтиёрларига топширилган. Кук ороллари ўз конституциясига эга. Қонунчилик ассамблеяси Бош Вазир бошчилигида вазирлар маҳкамасини ташкил этади. Қонунчилик ассамблеяси қошида қабила бошлиқлари палатаси фаолият юритади. Кук ороллари ҳукуматининг ташқи сиёсат ва хавфсизлик масалалари бўйича чиқарган қарорлари фақатгина Янги Зеландия ҳукумати билан келишган ҳолда қабул қилиниши мумкин.

Иқтисодиёти. Қишлоқ ҳўжалиги, туризм ва молиявий хизматлар (оффшор компаниялар), сунъий дур ва балиқчилик — иқтисодиётнинг асосий тармоқлари ҳисобланади. Коллекционерлар орасида, почта маркалари ва Кук оролларининг тангалари жудаям қиммат баҳоланади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари, машина ва ёқилғи олиб кирилади. Экспорт учун эса: копра, цитрус ўсимликлари, мевалар, ананаслар, томат ва банан етказиб берилади. Оролларнинг асосий ҳамкорлари — Янги Зеландия, Австралия, Япония, Буюк Британия ва АҚШ ҳисобланишади.

Тарихи. Полинезийликлар Кук оролларига тахминан ҳоз.эр.-авв 600 йилларда сузиб келишган деб ҳисобланади. Испания денгизчилари эса XVII асрнинг иккинчи ярмида оролга қадам

қуйган биринчи Европалиklar булишган. Оролларнинг умумий гуруҳини, 1773 йили бу оролда булган, машҳур инглиз сайёҳи Джеймс Кукнинг номи билан аташган. Лондон миссионерлар жамиятининг миссионерлари бу оролларга 1820-йилнинг бошларида сузиб келганлар. Христианлик дини жадал суратларда ривожланиб, тез орада черков оролларнинг сиёсий ва маъмурий ҳаёти устидан назорат ўрнатиб олди. 1888 йили Британия Раротонгани протекторат деб эълон қилади ва тез орада унга Жанубий оролларнинг барчаси жалб қилинди. 1901 йили оролларни бошқаруви Янги Зеландиянинг қулига ўтиб, мустамлака чегаралари кенгайди ва шу йўл билан Шимолий ороллар ҳам қўшилиб борди. 1960-йили Кук оролларининг мустамлакага қарши ҳаракатлари натижасида, Тинч океани миллатларининг энг биринчиси сифатида, чекланган мустақиллигига эга бўлди. 1965 йили Кук ороллари Янги Зеландия билан эркин ҳамкорликда узини-ўзи бошқарадиган мамлакатга айланди.

МАРШАЛЛ ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Маршалл Ороллари Республикаси
Мустақиллик куни	1986 йил 21 октябрь (АҚШ мустамлакаси булган)
Расмий тили	инглиз
Пойтахти	Маджуро
Йирик шаҳарлари	Маджуро
Бошқарув шакли	Конституцион республика
Майдони	181,3 км.кв (дунёда 213-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	—
Аҳоли сони(2005)	59,7 минг киши (дунёда 205-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 329,3 киши
Пул бирлиги	АҚШ доллари (USD, код 840)
Интернет-домен	.mh
Телефон коди	+692
Соат миллари	UTC+12

Географик жойлашуви. Маршалл Ороллари Республикаси — Тинч Океани архипелаги, Микронезиядаги биринчи давлат ҳисобланади. Маршалл ороллари ҳудуди икки гуруҳ: Шарқдаги Радак ва Ғарбдаги Раликни ташкил этувчи бир неча юз ўртача

коралл ороллари, атолллар ва рифлардан иборатдир. Энг яқин қўшилари, Микронезиянинг бошқа давлатлари — ғарбда; Понапе ва Каролин ороллари, жанубда; Кирибати ҳамда шимолда; Уэйк (АҚШ) ороллари дир. Энг йирик ороли — Кваджалейн атолли дир. Мамлакатнинг ўртача баландлиги — денгиз сатҳидан 2 м баланд. Бу ерда ҳамиша яшил бўлиб ўсиб турадиган тропик ўрмонлар ва ўт-ўланлар ёйилгандир. Ҳайвонот олами жудаям камбағал, судралиб юрувчилардан фақат тимсоҳ ва илонларни учратиш мумкин. Аммо қўшлар, ҳашоратлар ва балиқлар жудаям кўп. Иқлими пасатли тропик, жанубда — субэкваториал бўлиб ўртача ҳаво ҳарорати — 27°C даража. Баъзида совуқ пайтлар ҳам бўлиб туради, улар сентябрь ойидан ноябрь ойига ($+20^{\circ}\text{C}$ — 24°C даража) қадар давом этадиган ёмғирли мавсумга тўғри келади. Сув ҳарорати йил бўйи — 20°C даражада ушланиб туради. Ўртача океан шамоли ва тропик ёғинлар ҳам бўлиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат 25 та маъмурий ҳудудга бўлинган. Пойтахт — Маджуро (бир номли оролда).

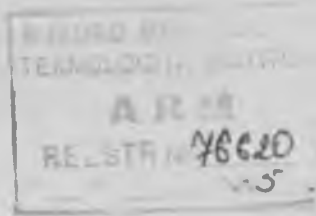
Аҳолиси ва дини. Аҳоли орасида микронезия халқлари гуруҳига мансуб бўлган маршалликлар кўпчиликини ташкил этади. Расмий тили — инглиз. Дини: асосан протестантлар (кентрегационалистлар) бўлиб, шунингдек католиклар ҳам учраб туради.

Сийосий тизим. Маршалл Ороллари конституцион республикасининг давлат ва ҳукумати — Президент бошқаради. Бир палатали парламент — қонунчилик органи ҳисобланиб, парламент ўз таркибидан президентни сайлайди. Президент парламент аъзолари орасидан ҳукуматни (ижроия ҳокимиятини) тузиб чиқади. Мамлакатда қабила бошлиқлари Кенгаши — консултатив ҳокимияти фаолият юритади, унда оддий ҳуқуқий масалалар кўриб чиқилади. Олий суд ва юқори суд — Олий суд ҳокимият тизимидир. Республика БМТ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Фосфат (Аилинглапа атоллида) қазиш, қишлоқ ҳўжалиги ва балиқчилик — Маршалл ороллари иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Майда маҳсулотлар ишлаб чиқаришга: каури чиганоқлардан, ёғоч ва дурдан тайёрланадиган ҳунармандчилик маҳсулотлари, туқувчилик, панданус ва бамбук новдаларидан тола туқиш ва балиқни қайта ишлаш киради. Валюта тушумларининг катта қисмини туризмдан тушган маблағлар ташкил этади. Экспорт учун: копра, фосфат, какос мойи, балиқ, малюска чиганоқлари етказиб берилади. Импорт орқали эса: озиқ-овқатлар, машина ва ускуналар, ёқилғи, ичим-

ликлар ва тамаки маҳсулотлари олиб кирилади. Оролларнинг асосий ташқи савдо ҳамкорлари бу — АҚШ, Япония, Австралия, Янги Зеландия ва Сингапур.

Тарихи. Ороллар Испания денгизчилари томонидан 1526 йили кашф этилган эди. 1788 йили бу ерларнинг номланиши, икки нафар инглиз денгизчилари Д.Гилберт ва Дж.Маршалл томонидан ўрганилганидан сўнг, кейингисининг номига атаб қўйилган. XIX — асрнинг бошларида оролларнинг кўп қисми ўрганилиб, харитага рус денгизчилари Крузенштерн ва Коцебу томонидан, жойларга русча ном берилган ҳолда киритилган эди. XVII асрдан бошлаб, XIX асрга қадар Маршалл Ороллари Испания мустамлакаси саналиб келинган, аммо 1885 йили Германия бу оролларни ўзини мустамлакаси деб эълон қилди. 1914 йили Ороллар Япония томонидан босиб олинади ва урушдан сўнг Миллатлар Лигаси мандати асосида бошқариб келинган. 1944 йилнинг бошида АҚШ қўшинлари Маршалл оролларини босиб олган, 1947 йили эса АҚШ томонидан бошқариладиган БМТ қарамоғида бўлган ҳудуд Микронезия таркибига киритилди. 1979 йил май ойида Маршалл ороллари ПТТО таркибидан чиқиб, кўп соҳаларда ўзини-ўзи бошқариш ҳуқуқига эга бўлади ва Маршалл Ороллари Республикаси деб номланади. 1983 йили АҚШ Конгреси томонидан 1986 йили ратификация қилинган, АҚШ ва Маршалл Ороллари ўртасидаги “эркин ассоциация” ҳақидаги Келишув имзоланиб, ўша йилнинг октябрь ойида кучга кирган эди. Бу мақом Маршалл Оролларида ўзини-ўзи бошқариш ҳуқуқини беради. Хавфсизлик, молия ва ташқи ишлар масалалари АҚШ назорати остида бўлади. БМТнинг Хавфсизлик Қўмитаси томонидан 1990 йили Маршалл Ороллари Республикаси устидан АҚШнинг васийлиги ҳақидаги битим тасдиқланади, 1991 йили эса мамлакат БМТ аъзосига айланади.

МИКРОНЕЗИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик кун

Микронезия Федератив Штатлари
1986 йил 3 ноябрь (АҚШ мустам-
лакаси бўлган)

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

инглиз
Паликир
Вено
Парламент республика
702 км.кв (дунёда 173-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)

—
109,7 минг киши (дунёда 195-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв. га 156,3 киши

Пул бирлиги

АҚШ доллари (USD, код 840)

Интернет-домен

.fm

Телефон коди

+691

Соат миллари

UTC+10

Географик жойлашув. Микронезия Федератив штатлари — Янги Гвинея қирғоқларидан шимоли-ғарб томон жойлашган, Океаниядаги давлат ҳисобланади. Микронезия штатлари, Каролин архипелагидаги 607 та ороллар ва Капингамаргаги атоллдан ташкил топган. Оролларнинг бир қисми — баланд вулқонли ороллар, Яп ороли — Осиё минтақавий шельфининг энг юқори қисмидир. Баъзи ороллар тоғли, баъзилари ўрмонлар билан қопланган, бошқалари эса атолллардан иборатдир. Вулқонли асосга эга бўлган барча йирик ороллар коралл рифлари билан ўралган. Ўсимликлардан асосан тоғ этакларидаги нам экваториал ўрмонлар мавжуд. Кушларнинг жудаям кўп тури мавжуд. Океандаги балиқлар олами хилма-хилдир ва ўта ноёбдир. Оролларнинг иқлими экваториал ва субтропик ҳисобланади. Йил давомида ҳаво ҳарорати бир ҳил 27° С даражада ушланиб туради. Ҳаво ҳарорати намликка мойил бўлган ойлardan бири бу — апрель ойидир. Тўфонлар мавсуми — август ойидан декабрь ойига қадар давоми этади.

Маъмурий тақсимланиши. Микронезия Федератив штатлари — 4 штатга бўлинади (Косрае, Понпеи, Трук ва Яп).

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: турли этник гуруҳларга мансуб микронезияликлар — 98 %, полинезияликлар ва Океаниянинг бошқа халқлари. Ороллардан тахминан 2 минг АҚШликлар истиқомат қилишади. Дини — христианлик (протестантлар

— 47 % ва католиклар — 50 %). Расмий тили — инглиз.

Сиёсий тизим. Микронезия федератив штатлари — АҚШ билан “эркин ассоциация” таркибида ҳисобланган, ўз президентига эга демократик федератив республика ҳисобланади. Мамлакат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Президент ва вице-президент конгресс томонидан ўз таркиби орасидан сайланади. Миллий Конгресс — Олий қонунчилик ҳокимияти ҳисобланади. Юқори суд ҳокимияти — Олий суддир. Расмий сиёсий партиялар йўқ. Микронезия федератив штатлари — БМТ (1991 йилдан бошлаб), унинг махсус ташкилотлари ва шу билан бирга бир қатор ҳудудий ташкилотлар, масалан Тинч океани форуми аъзоси ҳисобланади. Мамлакатнинг шахсий қуролли кучлари йўқ. “Эркин ассоциация” битимига қўра, мамлакатнинг ҳарбий ҳимоясини АҚШ таъминлаб беради.

Иқтисодиёти. Микронезия федерал штатлари иқтисодиётининг асоси — қишлоқ ҳўжалиғи, балиқчилик, копра ишлаб чиқариш, сабзавотчилик ва фосфат қазиб олиш ҳисобланади. Ўзига тегишли балиқчилик ҳудудларини ўзлаштириш учун Микронезия — АҚШ, Австралия, Япония ҳамда Жанубий Корея билан ҳамкорлик қилади. Шунингдек туризм ҳам кенг ривож топиб келмоқда. Саноатда қурилиш, балиқни қайта ишлаб, турли аквамаданият (сув маскан)ларини яратиш, ёғоч ва садаф (перламутр)дан ҳунармандчилик ва сувенир маҳсулотларини тайёрлаш етакчи уринларни эгаллайди. Экспорт учун: копра, гаримдори, балиқ, банан, трохус чиғаноғи, какос ёнғоғи ва маҳаллий ҳунармандчилик маҳсулотлари ишлаб чиқарилишю етказилади. Импорт орқали эса: озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари, автомобиллар ва бошқа ускуналар ҳамда нефт маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари — АҚШ, Япония ва Австралия.

Тарихи. Микронезия ороллари Осиё халқлари томонидан эр.авв II-мингинчи йилларда ўзлаштирилган эди. 1525 йили эса Португалиялик денгизчилар томонидан кашф этилган эди. Микронезия федератив штатлари ҳудудлари XVII-XIX асрларда Испания мустамлакаси саналган. 1889 йили Германия, Каролин ороллариини Испания ҳукуматидан сотиб олган. 1914 йилда эса ороллар Японлар томонидан босиб олинган. Иккинчи жаҳон уруши даврида АҚШ оролларни босиб олган. 1947 йилдан бошлаб АҚШ, оролларни Тинч океани оролларига қараган ҳудудлар таркибида БМТ мандати бўйича бошқариб келган. 1978 йили Микронезия федерал штатлари ташкил этилиб, “АҚШ билан келишилган ҳолда эркин ҳудуд” (битим 1982 йили имзоланган)

даражасини олди. 1979 йили Микронезия федератив штатлари конституцияси қабул қилинди. 1986 йили АҚШ қарамоғидан расман чиқди. 17 сентябрь 1991 йили — Микронезия федератив штатлари мустақиллиги эълон қилинди.

НАУРУ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Науру Республикаси

1968 йил 31 январ (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)

инглиз ва науру

Ярен

Ярен

Парламент республика

21 км.кв. (дунёда 192-уринда)

—

13,4 минг киши (дунёда 223-уринда)

1 км.кв. га 638,1 киши

Австралия доллари (AUD, код 036)

.pg

+674

UTC+12

Географик жойлашуви. Науру Республикаси — Тинч океанининг жануби-ғарбий қисмида. бошка ороллардан энг узоқда турган экваторга яқин Науру оролида жойлашган мамлакатдир. Орол, қирғоқдан 150–300 м пастда бўлган коралл рифлари билан уралган. Қирғоқ бўйлаб энига, баландлиги 100 дан то 300 м бўлган какос пальмалари ва паднус кўчатлари ёйилиб кетган. Науру оролида дарёлар йўқ. Оролнинг жануби-ғарбий қисмида катта бўлмаган, ёмғирли сувлар ҳисобига тўйинадиган Буада чучук сувли кўл мавжуд. Науру иқлими, экваториал муссон бўлиб жудаям иссиқ. Ўртача ойлик ҳарорат: +28°С дан 34°С гача бўлади ва йил давомида кам ўзгариб туради. Ноябрь ойларида февраль ойларига қадар — муссон ёмғирлари фасли бошланиб, ҳаво жудаям намли бўлади ва орол деярли ёмғирда қолади. Йилнинг қолган қисмларида эса тропик қурғоқчилик давом этади. Науру оролининг ҳайвонот олами унча бой эмас, аммо орнитофаунаси, хилма хил шунингдек, ҳашоратлар ҳам кўп.

Маъмурий жойлашиши. Республикаи 8 та округларга бўлинган.

Оролда расмий пойтахт ва шаҳарлар йўқ. Ҳукумат қароргоҳи Мененг округида, ҳукумат идоралари ва парламент эса — Ярен округида жойлашган. Ярен округи — аҳоли йиғилган энг йирик ҳудуд ҳисоблангани учун, кўпинча пойтахт деб ҳам кўрсатилади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: науру — 57 %, тунгару — 16 %, хитойликлар — 10 %, тувалу — 7 % ва қолган 7 % — европа миллатига мансуб аҳоли ҳисобланади. Расмий тили — науру ва инглиз. Дини: протестантлар — 60 %, қолгани католиклар.

Сиёсий тизим. 1968 йилда қабул қилинган конституцияга кўра, Президент (мамлакат ва ҳукумат бошлиғи) парламент томонидан сайланади. Қонунчилик ҳокимияти — парламент, ижроия ҳокимиятини — парламентга бўйсунадиган ҳукумат амалга оширади. Олий суд, энг юқори суд тизими ҳисобланади. 1991 йили Науру республикаси БМТ аъзоси сифатида қабул қилинган. Шунингдек, Науру — Жанубий тинч океани комиссияси ва жанубий Тинч океани форуми аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёт. Фосфорит қазиб олиш — иқтисодиётнинг асоси ҳисобланади. Хорижлик сайёҳлар оролга деярли келмайди. Балиқчилик кенг ривожланган. Иқтисодиёт кўп жабҳаларда ишчи кучининг ташқаридан, кўшни Кирибати ва Тувалу оролларидадан кириб келишига боғлиқдир. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, ёқилғи, автомобил ва асбоб-ускуналар, қурилиш ва истеъмол моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари — Австралия, Янги Зеландия, Япония ва Буюк Британия ҳисобланади. Яқин орада валюта маблағларини кириб келиш оқимини ёпилишини кўра билган мамлакат, экспортдан келган маблағларнинг асосий қисмини ҳориждаги кучмас мулк ва махсус ушлаб туриш фондларига жалб қилмоқда.

Тарихи. Орол, 1798 йили инглиз денгизчиси Дж. Ферн томонидан кашф этилган эди. 1830 йили бу оролга илк маротаба европалик муҳожирлар кўчиб келган. 1888 йили Германия оролни бўлиб олади ва Маршалл ороллари протекторатига қўшади. 1914 йили оролни, Миллатлар Лигаси томонидан Буюк Британия ва Янги Зеландия билан бирга бошқариш мандатини қўлган киритган, Австралия босиб олади. Иккинчи жаҳон уруши даврида оролни Японлар босиб олган. 1947 йилдан 1968 йилга қадар орол БМТ қарамоғидаги, Австралия, Буюк Британия ва Янги Зеландия билан бирга бошқарилган давлат ҳисобланган. 1966 йили, ўзини-ўзи маҳаллий жиҳатдан бошқариш ҳуқуқига эга Қонунчилик ва Ижроия кенгашлари вужудга келган. 1968 йил 31 январь куни мамлакат ўз мустақиллигини қўлга киритди.

ЯНГИ ЗЕЛАНДИЯ

Расмий номланиши	Янги Зеландия
Мустақиллик куни	1907 йил 26 сентябрь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	инглиз ва маори
Пойтахти	Веллингтон
Йирик шаҳарлари	Веллингтон
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	270,5 км.кв (дунёда 73-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	—
Аҳоли сони(2005)	3,99 минг киши (дунёда 120-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 14,7 киши
Пул бирлиги	Янги Зеландия доллари (NZD, код 554)
Интернет-домен	.nz
Телефон коди	+64
Соат миллари	UTC+12

Географик жойлашуви. Янги Зеландия — Тинч океанининг жануби-ғарбий қисмидаги икки йирик орол (Шимолий ва Ғарбий)да жойлашган, Кук буғози ва бошқа купгина майда ороллар билан ажралган мамлакатдир. Янги Зеландия давлати ўз ҳудудларидан ташқари, ўз мустақиллигида эркин, аммо Янги Зеландия билан ҳамжамиятда бўлган Кук ва Токелау Ороллари мамлакатларини ҳам ўз таркибига олгандир. 1923 йилдан бошлаб Янги Зеландия Антарктидадаги Росс муз шельфи ҳудудига ҳам даъвогарлик қилмоқда. Мамлакатнинг катта қисмига қир-адирлар (энг юқори нуқта — Жанубий оролдаги 3 764 м келадиган ҳамиша қор ва муз билан қопланган Кук тоғи) ёйилган. Шимолий оролда — вулқонли асосга эга бўлган плато (ҳаракатчан вулқонлар, гейзерлар ва тез-тез бўлиб турадиган ер силкинишлари) бор. Иқлими денгизли субтропик. Июль ойидаги уртача ҳаво ҳарорат: 5° С дан 12° С гача, январь ойида эса: — 14° С дан — 19° С даражагача бўлиши мумкин.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий тақсимланиши: 92 та графликлар мавжуд.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: янги зеландияликлар — 76 %, маори — 9 %, инглиз ва шотландлар — 8 % ва полинезияликлар — 4 % ни ташкил этади. Вайтанга шартнома-си, маори аҳолиси учун Янги Зеландияда алоҳида узига хос даражани таъминлаб беради. Дини: протестантлар — 85 %, католик-

лар — 15 %. Аҳолининг деярли уч чорак қисми шимолий оролда истиқомат қилади. Инглиз ва маори тиллари давлат тили ҳисобланади. Диндорларнинг катта қисми — протестантлардир.

Сиёсий тизим. Янги Зеландия мустақил парламентли демократик республика ҳисобланади. Шунингдек Буюк Британия Ҳамжамиятининг ҳеч кимга таалуқли бўлмаган аъзосидир. Генерал-губернатор томонидан таништирилган Буюк Британия қироличаси, расман давлат бошлиғи ҳисобланади. Ҳукумат бошлиғи — Бош Вазир. Вазирлар маҳкамаси (Ижроия кенгаши), Бош Вазир ва парламент аъзолари сонидан Бош вазир тавсиясига кўра генерал-губернатор томонидан тайинланади. Қонунчилик ҳокимияти — парламент. Суд тизими қуйдаги ўзгаришсиз иерархияларга эгадир: Апелляцион суд, Олий суд ва Округ судлари. Мамлакат сиёсати куп партиявий тизимга асослангандир. Янги Зеландия — Жанубий Тинч океани комиссиясининг 1947 йилдан, ва 1971 йилдан бери — Жанубий Тинч океани форумининг аъзоси ҳисобланиб келади. Мамлакат БМТ ва Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилотининг аъзоси ҳисобланади. Янги Зеландия — Осиё Тинч океани иқтисодий ҳамкорлик (АТЭС) ташкилотининг асосчиси ва жануби-шарқий Осиё (АСЕАН) мамлакатлари Ассоциациясининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёт. Янги Зеландия — қишлоқ ҳўжалиғи юқори ривожланган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Қишлоқ ҳўжалигининг асосий кўзга кўринган йўналишлари — гўшт ва жун маҳсулотлари ишлаб чиқариш, чорвачилик, бўғдой устириш ва енгил саноатдир. Қора ва рангли металлургия, машинасозлик, дарахтни қайта ишлаш, кимё ва бошқ. тармоқлар кенг ривожланган. Шунингдек табиий газ, кўмир, темир рудаси, мис, кўрғошин, цинк олтин ва кумуш ҳам қазиб олинади. Туризм соҳаси унча ривож топмаган. Экспорт учун: гўшт, сут маҳсулотлари, жун, ёғоч, қоғоз саноати моллари, қишлоқ ҳўжалиғи жониворлари, балиқ, сабзавотлар, мевалар, алюминий ва ускуналар етказиб берилади. Импорт орқали эса: оғир машинасозлик ва транспорт ускуналари, транспорт воситалари (автомобил, самолётлар), нефть ва нефткимё маҳсулотлари, хом-ашё, минерал ўғитлар, истеъмол ва саноат моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Япония, Австралия, АҚШ ва Буюк Британия.

Тарихи. X-XIV асрларда Полинезиядан келган маори халқи билан тулиб кетган эди. Голландиялик саёҳатчи Абель Тасман, 1642 йили Янги Зеландия ороллариға етиб келган биринчи евро-

палик ҳисобланган. Джеймс Кук 1769 йилда оролларда изланиш олиб бориб, Янги Зеландияни Буюк Британияга тегишли ҳудуд деб эълон қилади. 1839 йили британияликлар жойлашган ҳудуд — Веллингтон шаҳри вужудга келди. 1907 мамлакат Британия доминиони даражасини. 1931 йили эса Вестминстер даражаси бўйича — буткул мустақилликка эриша олди. 1930 йилдан бошлаб, ҳокимият бошида алмашиб турган ҳолда Миллий партия ва лейбористлар бошчилик қилиб келмоқда.

Янги Зеландия курулли кучлари иккала жаҳон урушларида, Корейс урушида АҚШ ва Жанубий Корея томонидан, шунингдек Вьетнамдаги урушда иштирок этиб келишган.

ЯНГИ КАЛЕДОНИЯ

Расмий номланиши	Янги Каледония
Қарам ҳудуд	Францияга тегишли ҳудудлар
Расмий тили	француз
Пойтахти	Нумеа
Майдони	19 минг км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	12фоиз
Аҳоли сони(2005)	232,6 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 12 киши
Пул бирлиги	Франк КФП (XPF, код 953)
Интернет-домен	.nc
Телефон коди	+687
Соат миллари	UTC-10

Географик жойлашуви. Янги Каледония — Тинч Океани жануби-ғарбий қисмидаги оролларни ташкил этувчи Меланезиядаги Франциянинг ҳудуди ҳисобланади. Ҳудудлар энг йирик орол. Янги Каледония ва бир неча майда оролчалардан ташкил топгандир. Асосий орол булган Янги Каледония, шимоли-ғарбдан жануби-шарққа тортилган Шиен-Сентраль тоғ тизмаси билан деярли иккига булинган. Тоғ тизмалари ҳамшиша яшил ўрмонлар, баланд ўтлар ва тропик кучатлар билан қопланган. Янги Каледония оролини қирғоқ чизиги коралл рифлари билан уралган бўлиб, мамлакатнинг асосий қишлоқ ҳужалиги ҳудуди ҳисобланади. Эндемик уснш суръати деярли йуқ бўлиб кетган. Янги Каледониянинг шарқий қисми уртача катталикидаги вулқонли асосга эга пасттекисликлар билан ёйилиб кетган. Оролда

дарёлар кўп, аммо улар қисқа булгани сабаб жудаям шиддатли оқимга эгадирлар. Ғарбий қирғоқ бўйи ҳудудлар кўклам ўсимликларга бойдир. Қолган ороллар кўп ҳолларда қадимдан вулқонли асосга эга булган коралл рифлари, содда ўсимликларга тўла майда оролларни ташкил этади. Иқлими пассат тропик, иссиқ ва нам бўлади. Ҳаво ҳарорати йил бўйи кам алмашиб туради — қишдаги (апрель-август) ўртача ҳарорат: +19–23°С даражани, ёзда (ноябрь—март) +24–26°С ни ташкил этади. Асосан ёмғирлар декабр-январ ойларидан то март ойларига қадар яъни, циклон даври утишида ёғади.

Маъмурий тақсимланиши. Янги Каледония маъмурий жиҳатдан 3 ҳудуд (Иль-Луайоте, Нор ва Сюр)га бўлинади. Жойлардаги бошқарув 32 та муниципалитет (ҳокимият)лар томонидан амалга оширилади. Шунингдек алоҳида юрисдикцияларга 8 та миллий округлар ажратиб берилган. Маъмурий марказ — бандаргоҳ ва бир вақтнинг ўзида шаҳар ҳисобланган Нумеа шаҳри ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: тахминан 43 % — маҳаллий аҳоли (канаки, кальдош, митре), 31 % — европалар (кўпчилиги франциялик), қолганлари эса Франция Полинезияси ва Осиё мамлакатлари (айниқса, хитойлик ва вьетнамликлар кўп)дан чиққанлар ташкил этади. Тили: француз, аммо маҳаллий меланезий диалектлари (тахминан 33 та) ҳам кўп ишлатилади, шунингдек инглиз ва япон тилларида ҳам сўзлашишади. Дини: католиклар — 60 % ни, протестантлар — 30 %, мусулмон-суннитлар — 4 % ни ташкил этади. Мамлакатнинг маҳаллий халқи христианлик дини билан бир қаторда маҳаллий динларига ибодат қилишади.

Сиёсий тизим. Янги Каледония 1946 йилдан бошлаб, Франциянинг денгиз орти ҳудуди даражасига эга. 1984 йилнинг ноябрь ойига қадар мамлакат Франция ҳукумати тайинлаган Юқори комиссар томонидан бошқариб келинган. 1984 йилда мамлакат ўз ўзини ички мустақил бошқарувига эга бўлди. 13 сентябр 1987 йил Янги Каледонияда референдум бўлиб ўтди, натижада Янги Каледония Франция Республикасининг таркибида қолди. 1989 йили 14 июль Янги Каледониянинг даражаси ҳақидаги қонун кучга кирди, унга кўра 15–20 йиллик ўтиш даврида мамлакатга кенг ваколатлар берилган эди. Франция ҳукумати томонидан тайинланган Юқори комиссар, Франциянинг Янги Каледониядаги вакили ҳисобланади. Ижро ҳокимияти вазифалари Франциянинг

Юқори комиссарининг мамлакат Конгресси ва вилоят ассамблеяси вакиллари билан бирга амалга оширилади.

Иқтисодиёти. Тоғ-кон саноати — Янги Каледония иқтисодиётининг асоси ҳисобланади. Оролда никель (дунё захирасининг — 20 %), кобальт, хром, темир рудаси ва марганцовканинг бой қазилма конлари аниқланган. Никель ва никель рудасини экспорти, Янги Каледониянинг газнасига тушадиган валюта маблағларини Ё қисмини ташкил этади. Янги Каледонияда металлургия саноати, озиқ-овқат, ёғочни қайта ишлаш, мебел ишлаб чиқариш корхоналари, ва қурилиш моллари ишлаб чиқариш заводлари мавжуд. Янги Каледония аҳолисининг истеъмол молларига бўлган эҳтиёжлари фақатгина ички ишлаб чиқариш билан қондирилади. Мамлакатнинг асосий ташқи савдо ҳамкори — Франция. Бошқа савдо ҳамкорларидан эса — Австралия, Япония ва АҚШ ҳисобланади.

Тарихи. Меланизеяликлар жойлашган орол, Джеймс Кук томонидан 1774 йилда очилган ва ўз номини Шотландиянинг қадимги римча (Каледония) номланишидан олган эди. 1860 йилда орол Франция мустамлакаси деб эълон қилинди. 1864—1896 йилларда Янги Каледония оролидан, жиноятга маҳкум этилганлар учун сургун ороли сифатида фойдаланилган. 1879 йили маҳаллий аҳоли канакларнинг, француз мустамлакачиларига қарши бош кўтарган кўзғолони бостирилди. Иккинчи жаҳон уруши даврида Янги Каледония оролари, АҚШ ҳарбийлари томонидан японларга қарши курашда ҳарбий ҳаракатларни олиб бориш базаси сифатида фойдаланилган эди. Бугунги кунда “Озод этилган канакларнинг миллий социалистик fronti” (рус. — НСФОК) томонидан бошқарилаётган оролдаги аҳоли, Янги Каледониянинг мустақиллиги учун кураш олиб бормоқдалар. Бу курашлар, Янги Каледония оролидаги французларнинг куп сонли аҳолиси туфайли тобора қийинлашиб бормоқда.

ПАЛАУ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Палау Республикаси

1994 йил 1 октябрь (АҚШ мустамлакаси бўлган)

инглиз ва палау

Мелекеок

Корор, Мелекеок

Парламент республикаси

497 км.кв. (дунёда 179-ўринда)

—

19,8 минг киши (дунёда 190-ўринда)

1 км.кв. га 39,8 киши

АҚШ доллари (USD, код 840)

.pw

+680

UTC+9

Географик жойлашуви. Палау Республикаси — Филиппиндан 500 км шарқий томонда жойлашган, Тинч океанининг Филиппин денгизидаги орол давлат ҳисобланади. Палау таркибига — Бабелтуан (Бабелдаоб), Корор, Пелелиу ва Ангаур каби баланд тоғлар ҳамда Кайянгел, Нгеруангел коралл атоллари, шунингдек умумий миқдори 200 дан ортиқ бўлган Рок оролчалари кирган.

Шунингдек миллий чегаралар, жануби-ғарбий ороллар деб номланадиган ва ташқи муҳитдан беркитилган 6 та кичкина оролларни ҳам уз ичига олади. Мамлакат ҳудуди ҳамиша яшил бўлиб ўсадиган тропик ўрмонлар билан ёйилиб кетгандир. Ҳайвонот олами денгиз вакиллариغا бойдир, Палауда қушларнинг 142 тури мавжуд бўлиб қуруқликда 1 260 хил ўсимликлар бор, шулардан 109таси эндемик ҳисобланади, негаки баъзилари орхидеядир. Иқлими экваториал, ўртача ойлик ҳарорат: +24° С дан +28° С гача ўзгариб туриши мумкин. Февраль ва март ойлари — энг қуруқ, июнь ойдан август ойларига қадар эса — тропик ёмғирлар ёғадиган мавсум бошланади. Туфонлар жудаям кам бўлиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий-ҳудудий жиҳатдан мамлакат 16 та штатга бўлинади. 2006 йил 7 октябрда пойтахт Корорадан расман Мелекеок шаҳрига кучириб утказилган эди.

Аҳолиси ва дини: Аҳолининг этник таркиби: микронезияликлар 80 %, филиппинликлар — 19 % ни, АҚШликлар эса — 1 % ни

ташкил этади. Расмий тиллар — инглиз ва палау. Дини: католиклар — 40 %, протестантлар 30 % ни, (модекнгейларнинг маҳаллий синкретик динга эътиқод қиладилар) — 30 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. 1981 йил 1 январьда кучга кирган Конституцияга (кейинги ўзгартиришлар билан) кура, мамлакат ўз Президентига эга демократик республика ҳисобланади. 1994 йил 1 октябрь АҚШ билан “эркин ассоциация” ҳақидаги битим кучга кирган. Бир вақтнинг ўзида Палау расман мустақил давлатга айланди. Мамлакат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Палау ҳукумати президент томонидан шаклланади ва унинг олдидан жавобгар ҳисобланади. Юқори қонунчилик ҳокимияти — икки палата (Сенат ва Вакиллар палатаси)дан иборат Миллий Конгресс ҳисобланади. Қабила бошлиқлари Кенгаши, урф-одат ва маросимларга оид қонунларга тааллуқли масалалар бўйича Президентга маслаҳат бериб туради. Палау Суд тизими ўз таркибига: Олий Суд, Миллий Суд, Умумий шикоятлар Суди ва Ер Судини олади. Сиёсий партиялар йўқ, аммо вақти-вақти билан узоқ муддат фаолият курсатмайдиган гуруҳлар ва қолициялар тузилади. Мамлакатнинг ўз ҳарбий кучлари йўқ. Палау — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, шунингдек ҳудудий бирлашмалар (Тинч океани фўруми ва ҳ.к.) аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Балиқчилик, қишлоқ ҳўжалиғи, чорвачилик — Палау иқтисодиётининг асоси ҳисобланади. Асосий табиий ресурсларидан — ёғоч, унча кўп бўлмаган қазилма бойликлари заҳираси (олтин), денгиз маҳсулотлари ва денгиз туби минералларидир. Экспорт учун: какос мойи, копра, тунец, ҳўнармандчилик маҳсулотлари ишлаб чиқариб етказиб берилади. Импорт орқали эса: ёқилғи, машина ва ускуналар, металл ва бошқа саноат маҳсулотлари, озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Гуам, Сингапур, Япония ва Жанубий Корея.

Тарихи. XVI асрлардан бошлаб, Мариан ороллариининг маълум бир қисми, Испанияга тегишли бўлган аммо Испания ва АҚШ ўртасидаги жангда Филиппинни қўлдан чиқазиб Мариан ороллариини сотиб юборишга мажбур бўлган. 1899 йилдан бошлаб Палау ороллари Германияга, 1914 йилдан эса Японияга тегишли бўлган. 1920 йилда эса Япония Миллатлар Лигасидан ороллариини бошқариш ҳуқуқини берувчи мандатни қўлга киритишган. 1947 йили қарам ҳудуд сифатида АҚШ бошчилиғида, Палау Микронезия таркибига киритилади. 1993 йил ноябрь ойида Палауда бўлиб ўтган референдум чоғида Палауининг даражаси “АҚШнинг эркин ҳамжамият давлати” сифатида эълон қилинади. 1994 йил 1 октябрь куни Палау мустақиллиғи эълон қилинди (АҚШ назорати тўхтатилди).

ПАПУА - ЯНГИ ГВИНЕЯ

Расмий номланиши
Муштафиллик кўни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Папуа — Янги Гвинея

1975 йил 16 сентябрь (Буюк Британия
муштамлакаси бўлган)

инглиз

Порт-Морсби

Порт-Морсби

Конституцион монархияси

462 840 км.кв. (дунёда 53-уринда)

2 фойиз

5,77 млн киши (дунёда 108-уринда)

1 км.кв. га 12,5 киши

Кина (PGK код 598)

.pg

+675

UTC+10

Географик жойлашуви. Папуа — Янги Гвинея — Океаниядаги, Тинч Океанининг жануби-ғарбий қисмида жойлашган мамлакат бўлиб, Янги Гвинея ороллариининг шарқий қисми, Бисмарк архипелаги, Соломон ороллариининг (Бугенвиль ва Бук ороллари) шимолий қисми, Д2 Антркасто ва яна 200 дан ортиқ майда ороллари эгаллайди. Папуа — Янги Гвинеянинг марказий қисмини, баландлиги 4,000 м келадиган баланд тоғлар эгаллайди. Мамлакатнинг энг юқори чўққиси — Вильгельм тоғи ҳисобланади, унинг баландлиги 4,509 м ташкил этади. Мамлакатнинг шимоли-шарқий қисми сейсмик фаол ҳудудда жойлашгандир. Оролнинг деярли катта қисми нам тропик ўрмонлар билан қопланган бўлиб, бу ўрмонлар жанубда — саванналарга, тоғларда эса қирларга уланиб кетгандир. Мамлакатда дарёлар кўп, аммо кўпчилигининг қирғоқ бўйлари ботқоқ бўлиб кетган. Папуа — Янги Гвинеянинг ҳайвонот олами жудаям бойдир. Бу ерда тахминан 60 хил халтали ва 300 хил судралиб юрувчилар яшайди. Мамлакат ўзининг дунёдаги энг бой орнитофаунаси (860 хил) билан ажралиб туради, фақатгина бу ерда жаннат қўшлари деб аталадагин қўш турлари учрайди (фанга маълум бўлган 42 тадан 38 хили шу ерда). Майда ҳашоратлар дунёси ҳам ўзига хослиги билан ажралиб туради. Иқлими денгизли экваториал ва субэкваториал ҳисобланади, шу билан бирга жудаям қайноқ ва деярли ҳар ерда нам бўлади. Ёзги ҳаво ҳарорати: +23 —32° С га

қадар, қишда эса: +24 – 28°С га етади. Йилнинг энг ёмғирли ойла-ри; сентябрь ойидан то май ойига қадар давом этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий-ҳудудий жиҳатдан 19 та провинция ва Порт-Морбси пойтахт округига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: папуасс халқи – 84 % ни ва меланезияликлар – 15,5 % ни ташкил этади. Шунингдек полинезия ва микронезияликлар ҳам истиқомат қилишади. Расмий тили – инглиз. Расман 90 % дан ортиқ аҳоли – христианлардир, улардан 60 % – протестантлар ва 30 % – католиклар. Аммо аҳолининг катта қисми, айниқса марказий туманлардагилар азалий урф булган динларига ибодат қиладилар.

Сиёсий тизим. Папуа – Янги Гвинея, Британия ҳамжамияти таркибига кириб мамлакат бошлиғи, генерал-губернатор томонидан таништирилган Буюк Британия қироличаси саналади. Бошқарув шакли – конституцион монархия. Мамлакатдаги қонунчилик ҳокимияти Бирпалатали Миллий парламентга тегиш-лидир. Ҳукумат – Бош вазир томонидан бошқарилади. Папуа – Янги Гвинея, федератив мамлакат ҳисобланмайди аммо ҳар бир вилоят кенг ваколатларга, ҳатто ўз ҳукуматига эгадир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизим фаолият юритади. Папуа – Янги Гвинея – БМТ ва Британия ҳамжамияти аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Қишлоқ ҳўжалиги ва тоғ-кон саноати – иқти-содиётнинг асосидир. Бу ерда асосан какос пальмаси, каучуко-нослар, қаҳва, какао ва чой ишлаб чиқарилади. Шунингдек иқтисодиётнинг чорвачилик, ёғочни қайта ишлаш, балиқчилик, олтин, кумуш, мис ва цинк қазиб олиш тармоқлари жадал суратларда ривожланиб келмоқда. Мамлакатда туризм кенг та-комиллашмоқда. Экспорт учун: мис, олтин, нефть, қаҳва, копра, пальма ёғи ва ёғочнинг тропик турлари етказиб берилади. Импорт орқали эса: машина ва транспорт ускуналари, озиқ-овқат маҳ-сулотлари, ичимликлар, тамаки, қишлоқ ҳўжалик жониворла-ри, асосий саноат моллари, кимё ва нефть саноати маҳсулотла-ри ҳамда минерал ёқилғи олиб кирилади. Рельефнинг кескин жойлашиши сабаб йўллари қуриш, мамлакат учун қимматга тушади, шунинг учун йўллар жудаям кам. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Австралия, Буюк Британия, Япония ва ҳ.к.

Тарихи. Европаликлар бу ерда биринчи марта XVI асрнинг ўр-таларида пайдо бўлган. Янги Гвинейани урғанишда ўзининг сезиларли хиссасини рус олими Н.Н. Миклухо-Маклай киритган. У узоқ муддат оролда папуас халқлари билан яшаб келган. 1884

йили Европа давлатлари Янги Гвинея оролини булиниши ҳақида келишиб олади. XX асрнинг бошларида Папуа бошқаруви, Австралиянинг Британия доминиони қўлига ўтди. Биринчи жаҳон урушида Германия мағлубиятга учрагач, унинг мустамлакаси ҳисобланган Янги Гвинея Австралиянинг қўл остига ўтди. 1949 йили иккала қисм (Папуа ва Янги Гвинея) маъмурий жиҳатдан Австралия ҳукумати томонидан бирлаштирилган эди. 1973 йили бу ҳудуд ўз-ўзини ички бошқарувига эга бўлди. 1975 сентябрыда Папуа — Янги Гвинея мустақил давлат деб эълон қилинди.

САМОА

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Самоа — Мустақил давлати
1962 йил 1 январь (Янги Зеландия
мустанлакаси бўлган)

Расмий тили

инглиз ва самоа

Пойтахти

Апиа

Йирик шаҳарлари

Апиа

Бошқарув шакли

Конституцион монархия

Майдони

2 944 км.кв. (дунёда 165-уринда)

Сув сатҳидан юқорилиги

0,3 фойз

Аҳоли сони(2005)

177,7 минг киши (дунёда 173-уринда)

Зичлиги

1 км.кв. га 60 киши

Пул бирлиги

Тала (WSTкод 882)

Интернет-домен

.ws

Телефон коди

+685

Соат миллари

UTC+11

Географик жойлашуви. Самоа — Тинч океанининг жанубий қисмида жойлашган, Самоа архипелагининг ғарбий қисмини эгаллаб турган, 2 та йирик (Савайи ва Уполу) ва 7 та майда ороллардан ташкил топган орол давлатдир. Ороллар вулқонли асосга эгадир. Савайи оролида ҳаракатдаги Матавану вулқони бордир. Савайи оролидаги энг юқори чуққи — Силисили тоғи (1,858 м), Уполуда эса — Фито тоғи (1,100 м) ҳисобланади. Шимолий қирғоқ бўйида жойлашган Апиа пойтахтига эга Уполу ороли, етарлича тоғли ҳудуддир. Оролнинг одам яшайдиган бошқа ҳудудларига — Манано ва Аполима ҳам киради. Одам яшамайдиган кўпгина бошқа кичик оролчалар ва атолллар эса, мамлакатнинг қолган қисмини ташкил этади. Ороллар коралл

рифлари билан уралган. Оролда тоғдан тушиб келадиган оқова сувлар жудаям кўп. Қирғоқларда тоғ-тошлар жудаям кўп, денгиз тепа сатҳининг деярли катта қисми ўрмонлар билан қопланган. Денгиз қирғоқ бўйида — куюқ ўрмонлар, узоқроқда эса — пастак қирққулоқ ва суккулентлар экилган (20 м) ўрмонлар ёйилгандир. Тоғли ҳудудларда ўрмонлар тобора баландлашиб, уларнинг турлари ўзгара бошлайди: йирик дарахтсимон қирққулоқлар, 80 м баландликдаги бананлар, бамбук ва турли хил орхидеялар. Иқлими денгизли тропик, етарлича иссиқ ва намдир, тез-тез тўфонлар ҳам бўлиб туради. Ўртача йиллик ҳарорати: +26° С, июльда (йилнинг энг совуқ оyi) ҳаво ҳарорати тахминан: +25° С ни, декабрь ва январьда эса: +27° С даражани ташкил этади. Оролда ҳаво ҳарорати икки фаслга қараб ажралади — “қишки” (апрель ойидан сентябр ойига қадар) — салқин ва қуруқ ҳамда “ёзги” (ноябрь ойидан апрель ойига қадар) — иссиқ ва нам ҳаво бўлади. Ҳайвонот олами жудаям камбағал. Орнитофауна тахминан 53 хил қушларни ўз таркибига олган бўлиб, шулардан 16 тури энг ноёбларидандир. Судралиб юрувчилардан илон ва тошбақалар учраб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий бўлиниши: 11 та ҳудуд.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби деярли бир хилдир: самоалиқлар етакчилик қилишади (92,6 %). Расмий тили — самоа ва инглиз тили ҳисобланади. Диндорлар орасида — 49 % протестантлар ва 45 % — католиклар ташкил этади. Мамлакатдаги аҳолининг деярли 99 % Уполу ва Савайи оролларида истиқомат қилади, унча катта бўлмаган тўда сифатида яшайдиган аҳоли Аполима ва Маноно оролларида жойлашган, қолган оролларга эса одам қадами етмаган.

Сиёсий тизим. Мамлакат Конституцион монархия тизимига асосланган бўлиб, Британия Ҳамжамиятига аъзо. Мамлакатда 1962 йил 1 январда кучга кирган конституцияга (Ғарбий Самоа мустақиллиги эълон қилинган) амал қилинади. 1963 йил 5 апрелдан бошлаб Малиетоа Танимафили умрбод давлат бошлиғи деб эълон қилинган. Мамлакатдаги ижроия ҳокимиятини — Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат амалга оширади. Суд ҳокимияти: Магистр судлари, Апелляцион ва Олий суддан ташкил топгандир. Мустақил Самоанинг ижтимоий ва сиёсий ҳаёти урф-одатларга тўғридан-тўғри қаратилган. Ҳар бир оилавий жамоа, ўз қабила бошлиғи, яъни — матаини сайлаб олиши лозим, у ўз навбатида ҳамманинг розилигига кўра ерлар ва бошқа мулкларга эгалик

қилади ҳамда қуйдаги жамоанинг вакили сифатида намойиш этилади. 1976 йилдан бошлаб мамлакат — БМТ аъзоси ҳисобланади. Оролда сиёсий партиялар ва қасаба уюшмалари йуқ. Янги Зеландия билан бўлган келишувга асосан, мамлакатнинг Океаниядан ташқари бўлган барча ташқи чегаралари, Янги Зеландия дипломатик вакиллари орқали амалга ошириб келинади. 1997 йил июль ойидан бошлаб мамлакат Самоа деб атала бошланди.

Иқтисодиёти. Қишлоқ хўжалиги — мамлакат иқтисодиётининг асосидир. Балиқчилик хўжалиги катта аҳамиятга эга. Шунингдек, ўсимликлар ўстириш, чорвачилик ва ўрмон маҳсулотларини қайта ишлаш саноати ривожланиб бормоқда. Туризм соҳаси ривож топаётган тармоқлар сирасига киради. Экспорт учун: какос мойи, какао, банан, таро, копра ва балиқ етказиб берилади. Импорт орқали: пахта матодан тикилган кийимлар, автомобиллар, ускуналар ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Мамлакатнинг асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Янги Зеландия, Австралия ва Япония.

Тарихи. Самоа оролларига европаликлар келишидан аввал, қабила бошлиқлари бошқариб келган, йирик мамлакат жойлашган бўлган. Голландиялик денгизчи Якоб Роггевен оролларга 1722 йилда қадам қўйган биринчи европалик ҳисобланган. 1768 йили француз денгизчиси Л. А. Бугенвил ва 1787 йилдаги Ж. Ф. Лаперуза экспедициялари архипелагнинг кўпчилик оролларини жойлашувини аниқлаб берган. Ташқи олам билан бўлган тор алоқалар 1830 йилдан оролларга қадам босган инглиз миссионерларидан бошланган. 1899 йили Буюк Британия оролга бўлган ўз эгалик ҳуқуқларидан воз кечган ва архипелаг Германия ва АҚШ ўртасида бўлиб олинади. Шунда Самоа Германия қўл остига ўтади. 1914 йили Самоа Янги Зеландия томонидан қўлга олинади, айнан мана шу мамлакат 1920 йилда Миллатлар Лигасидан Самоа ҳудудига эгалик ҳуқуқини қўлга киритади. 1946 йили Самоа Янги Зеландия бошқарувидаги БМТ қарамоғидаги ҳудудга айланди. 1962 йили ғарбий Самоа XX асрда ўз мустақиллигини қўлга кирита олган биринчи полинезия мамлакатларидан бири бўла олди. 1997 йил июл ойидан бошлаб мамлакат ўзининг янги номига эга бўлди, яъни — Самоа Мустақил давлати.

СОЛОМОН ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Соломон ороллари
Мустақиллик куни	1978 йил 7 июль (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	инглиз
Пойтахти	Хониара
Йирик шаҳарлари	Хониара
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	28,4 минг км.кв. (дунёда 140-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	3,2 фойиз
Аҳоли сони(2005)	465,8 минг киши (дунёда 160-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 16,4 киши
Пул бирлиги	Соломон ороллари Доллари (SBD код 090)
Интернет-домен	.sb
Телефон коди	+677
Соат миллари	UTC+11

Географик жойлашуви. Соломон ороллари — Тинч океанининг жануби-ғарбий қисмида жойлашган мамлакатдир. Соломон ороллари ва унга яқин бўлган ҳудудларни жануби-шарқий қисмини — Санта Крус ва бошқа (Папуа — Янги Гвинеяга тегишли бўлган Бугенвиль ва Бук оролларида ташқари) тахминан 992 та ороллар эгаллайди. Соломон архипелагининг баланд (2000 м) вулқонли асосга эга бўлган ороллари жудаям кучли бўлган сувости қирралари устида ётади. Тоғ тизмалари оролларнинг деярли бутун юзасини эгаллайди, 4 та ҳаракатда турган вулқон бор. Фақат қирғоқ бўйи ҳудудларда яйловлар ёйилиб ётибди. Энг юқори тоғ нуқтаси Гуадалканалдаги — Макаракобуру тоғидир (2,330 м). Иқлими субэкваториал, жудаям иссиқ ва нам. Ҳаво ҳарорати деярли бир хил бўлиб, йил давомида: +24 С — 27 С даражани ташкил этади. Апрель ойидан ноябрь ойига қадар жануби-шарқий томонлардан эсадиган шамол ҳисобидан қуруқ ва салқин ҳаво ҳукм суради. Январ ойидан апрель ойига қадар шимоли-ғарбий муссон ёмғирлари ёғиб турганида оролларда иссиқ ва нам ҳаво ҳукмронлик қилади. Одатда бундай фаслда намлик 90 % ни ташкил этади. Оролларнинг катта қисми ҳамиша яшил ўсадиган ўрмонлар билан қоплангандир; янада қуруқроқ жойларга — саванналар ёйилгандир. Флора ва фаунаси жудаям бойдир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий-худудий жиҳатдан 9 та провинция ва 1 та пойтахтга ажралгандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг таркиби — 93 % меланезияликлар, 4 % полинезияликлар, 1,5 % микронезияликлар, 0,8 % европаликлар ва 0,3 % хитойликлардан иборатдир. Расмий тили — инглиз. Дин тарафдан аҳолининг 45 % — англикан черковига, 18 % — католик черковга ойид бўлиб, фақат 23 % — протестантлардир. 4 % аҳоли маҳаллий урф-одатларга ибодат қилади.

Сиёсий тизим. 1978 йил 7 июлга қадар Соломон ороллари Буюк Британия қўл остида бўлган, 1978 йилдан бошлаб эса, парламент демократия шаклидаги мустақил давлатга айланди. 1978 йилдаги Конституцияга мувофиқ давлат бошлиғи — бир вақтнинг ўзида Соломон ороллариининг қирол (қироличаси) унвонига эга бўлган Буюк Британия монархи ҳисобланади. Оролларда монарх генерал-губернатор томонидан таништирилгандир. Қонунчилик ҳокимияти бирпалатали Миллий парламентга, ижроия ҳокимияти эса — Бош Вазир бошчилигидаги ҳукуматга тегишлидир. Бош Вазир парламент томонидан сайланади. Бош Вазирнинг зиммасига ҳукуматни шакллантириш вазифасига юкланган. Шунингдек суд ҳокимиятининг инглиз тизими ҳам сақланиб қолган. Олий суд асосий ва иккиламчи судлардан иборатдир. Маъмурий бирлашмаларда, асосан ерга боғлиқ бўлган масалалар ҳал қилинадиган худудий судлар ташкил этилган. Апелляцияларни Олий суд кўриб чиқади. Жойларда азалий урф одатларга оид оддий ҳуқуқлар кенг тарқалгандир. Мамлакат кўппартиявий сиёсий тизимга эгадир. Оролларнинг шахсий қуроли қўшинлар йўқ. Соломон ороллари — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Ҳамдўстлик ва худудий бирлашмалар (Тинч океани мамлакатлари форуми, Тинч океани ҳамжамияти ва ҳ.к.) аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёт. Қишлоқ хўжалиғи — иқтисодиётнинг асосини ташкил этади. Саноат деярли йўқ ва ривожланмаган. Табиий ресурслардан, оролларда фақат ўрмон маҳсулотлари, балиқ, боксит, фосфат, мис қазилмалари мавжуд. Экспорт учун: копра, пальма ёғи, какао дуккаклари, балиқ ва ёғоч етказиб берилади. Ҳар йили минглаб ноёб қушлар, рептилийлар, амфибиялар, балиқ ва капалаклар Соломон ороллари худудларидан Осиё, Шимолий Америка ва Европа мамлакатларида сотиш учун экспорт қилинади. Импорт орқали эса: озиқ овқат маҳсулотлари, ёқилғи, машина ва транспорт воситалари, истеъмол моллари ва кимё маҳсулотлари олиб кирилади. Австралия, Япония ва Буюк Британия Соломон

оролларининг асосий ташқи савдо ҳамкорлари ҳисобланишади. Секин аста туризм ривожланиб бормоқда. Соломон ороллари чет элдан келган иқтисодий ва молиявий ёрдамга асослангандир.

Тарихи. Жанубий ороллари 1568 йили испаниялик денгизчи А.Мендань де Нейра томонидан, Шимолий қисми эса 1768 йили француз денгизчиси Бугенвиль томонидан кашф этилган. 1860 йилда Европаликлар биринчи бўлиб оролга қадам босишди. 1885 йили ороллари Германия бошқарган. 1893 йили Буюк Британия архипелаг устидан ўз протекторатини эълон қилиб, Тулаги оролидаги пойтахтни ташкил этилишини ва балиқчиликка таъқиқни эълон қилишди. Иккинчи жаҳон уруши даврида энг катта АҚШ ва Япония (Гуадалканал, Бугенвиль ва Тулаги учун бўлиб ўтган қонли тўқнашувлар) қуроли кучлари тўқнашуви бўлиб ўтган. XX асрнинг 50 йиллар бошида, Соломон ороллариининг мустақилликни қўлга киритишга бўлган ҳаракатлари бошланди ва 1978 йил 7 июл куни Соломон ороллари мустақилликка эришди.

ТОНГО

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сиви (2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Тонго Қироллиги
1970 йил 4 июнь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
инглиз ва тонго
Нукуалофа
Нукуалофа
Конституцион монархия
747 км.кв. (дунёда 186-ўринда)
4 фоиш
101,98 минг киши (дунёда 194-ўринда)
1 км.кв. га 136,5 киши
Паанга (ТОРкод 776)
.to
+676
UTC+13

Географик жойлашуви. Тонго Қироллиги — Тинч океаннинг жануби-ғарбий қисмидаги мамлакат бўлиб, майда давлатлар қаторига киради. Ўз таркибига: Вавау, Хаапай, Тонгатапу (Тонгатабу) ва алоҳида ороллардан (ҳаммаси бўлиб тахминан 150 та)

ташкил топган 3 гуруҳ оролларни жамлаган. Тонго оролларининг икки ёнма-ён чизиқлари, меридионал чузилган сув ости тоғи устида жойлашган. Иқлими денгизли тропик; иссиқроқ ва нам фасли декабрь ойидан апрель ойига, янада салқин ва қуруқ фасли эса май ва ноябрь ойларига туғри келади. Февраль ойида ўртача ҳаво ҳарорати 26,1 С; август ойида эса 20,3 С ни ташкил этади. Дарёлар фақат Эуа ва Ниуатопутуапу оролларида жойлашгандир. Ороллари қуёқ тропик ўрмонлар билан қопланган бўлиб, уларнинг асосий қисми вулқонли асосга эга бўлган оролларда жойлашган. Ҳайвонот олами жудаям камбағал бўлиб, қушларнинг тахминан 30 га яқин тури бор. Табиатда илон ва калтакесаклар жудаям кўп. Шунингдек балиқ, денгиз тошбақаси ва малюскаларнинг тури жудаям кўп.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан 5 та округга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркибининг 98 % ни полинезиялик тонго ҳалқи ташкил этади. Расмий тили — инглиз ва тонго тили ҳисобланади. Диндорларнинг асосий қисмини — христиан, методистлар (70 %), католиклар (16 %), мармонлар (9 %) ва протестант йўналишини давомчилари ташкил этади.

Сиёсий тизим. Тонго — Океаниядаги монархия шаклини сақлаб қолган ягона давлат ҳисобланади. Унинг илк кўринишлари ян.эр.авв. I минг йилликка бориб тақалади. Давлат бошлиғи — Қирол ҳисобланади. Кейинчалик ўзгартиришлар киритилган 1875 йилда асос солинган Конституцияга ҳамон амал қилинмоқда. Қирол ёнида Шахсий маслаҳат кенгаши фаолият юритади. Бирпалатали Қонунчилик ассамблеяси — Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ижроия ҳокимияти Қирол ва Вазирлар маҳкамаси томонидан амалга оширилади. Аъзолари Қирол томонидан тайинланадиган Олий суд ва Апелляцион суд сифатида фаолият юритувчи, Олий суд раиси иштирокидаги Шахсий маслаҳат кенгаши — Юқори суд органлари ҳисобланади. Тонго Қироллиги қуролли кучлари ўз таркибига; денгиз пийда аскарлари, сарой гвардияси, ҳарбий-денгиз кучлари ва полицияни олган. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Тонго — аграр мамлакат ҳисобланади. Чорвачилик, паррандачилик, қишлоқ хўжалик хом ашёсини териб қайта ишлаш, ўрмон маҳсулотларидан ёғоч олиш ривожланган. Оролларда йирик шоҳли молларни, чўчқа, эчки ва уй паррандаларини

қўпайтириш билан шугулланилади. Нефть конларини топиш буйича ишлар олиб борилмоқда. Туризм жадал суръатларда ривожланмоқда. Экспорт учун: копра, банан, какос мойи, ванил, балиқ ва бошқа денгиз маҳсулотлари, асосан Янги Зеландия ва Австралияга етказиб берилди. Импорт орқали: техника ва транспорт воситалари, ёқилғи, кимё моллари, озиқ-овқат маҳсулотлари (шакар, чой, қаҳва ва ҳ.к.) олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Янги Зеландия, Буюк Британия ва Австралия мамлакатлари саналади.

Тарихи. V аср охири ва VI аср бошларида — Тонго ороллари полинезияликлар билан тулиб кетган эди. Европаликлар томонидан Тонго ороллари кашф этилиши, XVII асрларга тўғри келади. Шу асрда голландиялик сузувчилар Виллем Шоутен ва Джекоб Ле Мэр Ниуатопутану оролига (1616 й.) лангар ташлашган, Абель Тасман эса архипелагнинг жанубий ороллари орқали (1643 й) сузиб ўтган. 1773, 1774 ва 1777 йиллари бу оролларга Джеймс Кук қадам босиб, ҳозирги кунда Тонгонинг деярли туристик номи бўлиб қолган, “Дружба ороллари” деб номлайди. XVIII аср охири ва XIX асрнинг бошларида бу ерда илк Европалик миссионерлар пайдо бўлади. 18 май 1900 йили Тонго Буюк Британия билан бирга “дўстлик битимини” имзолайди ва расмий жиҳатдан, Фиджи оролида истиқомат қилган Бош комиссарнинг қўл остидаги, Британиянинг ғарбий Тинч океани ҳудудларидан бирига айланади. Шунга қарамай мамлакат ўз суверенитетини ҳеч қачон йўқотмай, ташқи ва ички масалаларни ҳал қилишда кенг ваколатларга эга бўлиб келган. 1970 йил 4 июнь куни Тонго буткул мустақилликни қўлга кириტიб, суверен давлат сифатида БМТ таркибига киради. Тонго Қироллиги — Жанубий Тинч океан форуми ва Жанубий Тинч океан комиссиясига, 1999 йилдан бошлаб эса — БМТ аъзоси саналади.

ТУВАЛУ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги

Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Тувалу
1978 йил 1 октябрь (Буюк Британия
мустамлакаси бўлган)
инглиз ва тувалу
Фунафути
Фунафути
Конституцион монархия
26 км.кв. (дунёда 192-ўринда)

10,4 минг киши (дунёда 224-ўринда)
1 км.кв. га 400 киши
Австралия доллари (AVDкод 036);
Товалу Доллари (TVDёки T\$)
.tv
+688
UTC+12

Географик жойлашуви. Тувалу (1975 йилга қадар — Эллис) — Тинч Океаннинг жануби-ғарбий қисмидаги Полинезияда жойлашган мамлакат ҳисобланади. Жанубда; Фиджи, Уоллис ва Футуна, шимолда; Кирибати ва ғарбда Соломон ороллари билан чегараланади. Тувалу, Тинч океанининг ғарбий қисмидаги экватордан жануброқ томонда жойлашган 5 та кичкина атолллар ва 4 та ороллардан ташкил топган орол мамлакатдир. Умуман олиб қараганда Тувалу оролларининг барчаси 129 та майда рифлар ва оролчалардан ташкил топгандир. Оролларнинг рельефи ясси (энг максимал баландлик — 4,6 м ташкил этади). Асосан коралл асосларга эга бўлган оролларнинг тупроғи ёмон, дарё ва кўллар умуман йўқ, сувлари эса чучук бўлиб кетган. Оролларда минерал ресурслар умуман йўқ. Тувалу иқлими денгизли субэкваториал, иссиқ ва нам баъзи-баъзида фасл ўзгаришлари бўлиб туради. Уртача йиллик ҳарорат тахминан: +29° С даражани ташкил этади. Шундай бўлишига қарамай ҳаво ҳарорати ҳеч қачон: +24° С даражадан пастга тушмайди ва шу вақтни ўзида йилнинг ҳар қайси фаслига қарамай: +34° С даражадан ошиши мумкин.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат — 8 та орол Кенгашларига бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: асосан тувалу полинезияликлари (96 %) ва микронезияликлар (4 %) дан иборатдир.

Расмий тили Инглиз ва тувалу (тувалуча)дир. Оролда протестант-когенерационистлар купчиликини (97 % ни) ташкил этади, қолганлари адвентистлар (1,4 %) ва бахаилардир (1 %).

Сиёсий тизим. 1978 йил 1 октябрда қабул қилинган конституцияга мувофиқ, Тувалу Буюк Британия томонидан бошқариладиган Ҳамжамият таркибидаги мустақил давлат ҳисобланади. Ҳозирги кунда бу мамлакат парламентли демократия бошқаруви шаклига эга бўлган конституцион монархиядир. Мамлакат бошлиғи — Тувалу фуқароси бўлган генерал-губернатор таништирган, Буюк Британия қироличасидир. Қонунчилик ҳокимияти — бир палатали парламент. Ижроия ҳокимияти парламент томонидан сайланган Бош вазир бошчилигидаги ҳукуматга тегишлидир. Мамлакатда, ўз таркибига 8 та орол судлари ва Олий судни ўз ичига олган мустақил суд тизими фаолият юритади. Сиёсий партиялар йуқ.

Иқтисодиёти. Балиқчилик ва копра ишлаб чиқариш — орол иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Шунингдек, енгил саноат моллари ва тангалар сотиш йулга қўйилган. Халқаро туризм шиддат билан ривожланиб бормоқда. Экспорт учун: копра, какос ёнғоқлари, банан, музлатилган балиқ, сабзавотлар, хунармандчилик моллари, кийим ва пойафзал етказиб берилади. Импорт орқали озиқ-овқат маҳсулотлари, ёқилғи, асбоб-ускуналар, истеъмол моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Фиджи, Янги Зеландия ва Австралия, охириги пайт эса — Германия ва Франция.

Тарихи. Европаликлардан биринчи бўлиб 1568 йили оролларнинг шимолий гуруҳи ерларига Испаниялик денгизчи А. Мендана де Нейро қадам қўйиб, у оролларни Лагунн ороллари деб номлайди. Ҳозирги Тувалу ҳудудини ташкил этувчи қолган ороллар эса 1788 йили инглиз капитанлари, Дж. Гильберт ва Маршалл томонидан кашф этилган эди. 1819 йили ороллар Канаданинг “Ребекка” денгиз кемаси томонидан ўрганилиб, унинг эгаси А. Эллис номи билан — Эллис ороллари деб номланган эди. 1892 йилда ва Гильберт ороллари протекторат деб, 1916 йил эса — Буюк Британия мустамлакаси деб эълон қилинади. Референдум (1974) натижасида Эллис ороллари аҳолисининг купчилиги Гильберт оролларида ажралиб чиқишни талаб қила бошлайди. Янги ҳудуд Тувалу деб номланади. 1975 йил 1 октябрь куни Британиянинг алоҳида ажралиб чиққан мустамлакаларидан бири саналади. 1978 йили 1 октябрь куни мамлакатнинг мустақиллиги эълон қилинди.

ФИДЖИ

Расмий номланиши	Фиджи Республикаси
Мустақиллик куни	1970 йил 10 октябрь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	инглиз, фиджи ва ҳинд
Пойтахти	Сува
Йирик шаҳарлари	Сува, Ламбаса, Лаутока, Нади, Саусаи
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	18,2 км.кв. (дунёда 151-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	840,8 минг киши (дунёда 152-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 46 киши
Пул бирлиги	Фиджи доллари (FJDкод 242);
Интернет-домен	.fj
Телефон коди	+679
Соат миллари	UTC+12

Географик жойлашуви. Фиджи ороллар Республикаси шарқдан Вануатудан Тонго ва жанубдан Тувалу мамлакатларидан олисдаги Тинч океанининг жанубий қисмидаги архипелагида жойлашган давлатдир. Фиджи 322 та майда оролларда ташкил топган. Оролнинг 1/3 қисмида аҳоли яшайди. Вити Леву ва Вануа Леву – бу иккита асосий ороллар ҳисобланади. Фиджи гуруҳининг кўпчилик ороллари вулқонли асосга эга. Кичикроқ ороллар лойқа сувлар ва коралл қирраларидан ташкил топган. Иқлими тропик. Уртача ҳаво ҳарорати: 25–28°С даражани ташкил этади. Май ойидан ноябрь ойига қадар давом этадиган ҳаво ҳарорати: 28–32°С даражани ташкил этади. Декабрь ойидан апрель ойига қадар ҳаво ҳарорати бир оз юқори бўлиб, бу даврда тропик ёғинларга айланиб кетадиган ёмғирлар кўп ёғади. Фиджи ороллари фойдали қазилма бойликлари: олтин, кумуш, марганец, мис, кўрғошин, цинк, темир, уран, боксид, кумир, фосфоритга бойдир. Қирғоқ бўйи ҳудудларда янги нефт конлари очилган. Рева – мамлакатнинг энг катта дарёси саналади. Оролларда қушларнинг 100 га яқин тури яшаб, уларнинг 23 тури эндемик ҳисобланади. Қирғоқдаги денгиз ҳаёти ута бой ва турли хилдир (коралларнинг

60 хили, 240 хилдан ошиқ риф балиқлари, тахминан 16 хил наҳанг (акула) ва ҳ.к.).

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 4 та маъмурий округ (шарқий, ғарбий, шимолий ва марказий)га бўлинади; ва 1 та бўйсундирилган округ (Ротум). Асосий архипелагдан шимол томон жойлашган Ротум ороли, ўз ички автономиясига эга қарам орол саналади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби фиджиликлар (миланезияликлар ва поленезияликлар) — 49 %, ҳиндлар — 46 %, европаликлар, хитой ва қолган тинч океани ҳудудидан чиққан аҳоли қолган — 2 % ни ташкил этади. Расмий тили: инглиз, фиджи ва ҳинд тили. Дини: христианлар (асосан методист ва католиклар) — 52 %, ҳиндий — 38 %, мусулмонлар — 8 % ва унча кўп бўлмаган сикх ва конфуцийлар фойизи йиғилган.

Сиёсий тизим. Фиджи ороллари суверен республикаси мустақил парламентли республика ҳисобланади. Фиджи ороллари ўз мустақиллигини 1970 йил 10 октябрь куни Буюк Британиядан олган эди. Амалдаги конституция 1990 йил 25 июльда эълон қилинган бўлиб, 1997 йил 25 июль куни ўзгартириш киритилган. XX аср охири XXI аср бошларига келиб мамлакатда бир неча давлат тўнтаришлари содир бўлиб, уларнинг таъсири мамлакатнинг асосий қонунларини ўзгаришига олиб келди. Мамлакат бошлиғи қабила бошлиқларининг Юқори Кенгаши томонидан сайланадиган — Президент ҳисобланади. Ижроия ҳокимиятини, ҳукумат бошлиғи бўлган — Бош Вазир амалга оширади. Маҳаллий ҳокимият тизимларига маслаҳат органи саналадиган президент кенгаши, қабила бошлиқларининг Юқори Кенгаши ёки Фиджи оролларининг энг кўзга кўринган ҳурмати оила аъзоларидан ташкил топган Босу-Леву-Вакатурага киради. Сенити (Сенат) ва Вале (Вакиллар палатаси)дан ташкил топган иккипалатали парламент — Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Фиджи ороллари суд тизимини бош судья бошчилигидаги Олий суд бошқаради; унинг аъзолари Президент томонидан сайланади. Олий судга ҳудудий судлар ва магистрат судлари бўйсунди. Шунингдек Апелляцион суд ҳам мавжуддир. Мамлакатда кўппартиявийлик ўрнатилган. Фиджи — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари аъзоси ҳисобланади. Мамлакат Жанубий Тинч океани комиссияси, Жанубий Тинч океани форуми ва ҳ.к.га аъзо бўлиб, шу ҳудудларда ўта муҳим аҳамиятга эгадир.

Иқтисодиёти. Фиджи — аграр мамлакат ҳисобланади. Қора мол сути ва ғуштини ишлаб чиқариш, балиқчилик кенг ривожланган. Мамлакатда олтин, кумуш ва марганец қазиб олишади. Ўрмон ёрдамида ёғоч қайта ишланади. Туризм жадал ривожланаётган тармоқлар сирасига киради. Экспорт учун: шакар, копра, қайта ишланган балиқ, олтин, қиммат дарахт турлари, тикув ва мебел саноати моллари, какос мойи, банан ва какао етказиб берилади. Импорт орқали: нефть ва нефть маҳсулотлари, машина, озиқ-овқат, транспорт ускуналари, чугун, пўлат ва текстил моллари олиб кирилади. Австралия, Буюк Британия, Янги Зеландия ва АҚШ, Япония, Сингапур каби Океаниянинг бошқа мамлакатлари етук савдо ҳамкорлари саналади.

Тарихи. Илк бора, Фиджи оролларига эр.авв. II минг йилликда австронезияликлар келиб жойлашган эди. Европаликлардан биринчи бўлиб, Абел Тасман 1643 йилда Фиджини кашф этган. 1774 йили ороллари инглиз денгизчиси Джеймс Кук ўрганиб чиққан. 1820 йили Фиджи ороллари Ф.Ф.Беллинсгаузен бошчилигидаги рус экспедицияси томонидан ўрганиб чиқилган. 1874 йилнинг октябрь ойидан бошлаб Фиджи ороллари Буюк Британия мустамлакасига айланган. Инглизлар фаоллик билан хиндларни ишчи куч сифатида, оролдаги шакар қамиш плантацияларига олиб кира бошлашган. 1970 йилнинг 10 октябрь кунига Фиджи оролларининг мустақиллиги эълон қилинди. Аввалда Фиджи Британия миллатлар ҳамдўстлиги таркибига кириб, инглиз қироличаси Елизаветта II кучини номига тан олган эди. Аммо 1987 йилдаги ҳарбий тўнтаришдан (этник аҳоли ўртасидаги зиддиятлар кучайган даврда) сўнг Фиджи, республика деб эълон қилинади ва Британия миллатлар ҳамдўстлиги таркибидан чиқиб кетади. 2000 йил 19 май кун яна давлат тўнтариши бўлиб ўтди. Дунё ҳамжамияти босими билан, оролдаги вақтинчалик ҳокимият вакиллари 2001 йилда парламент сайловларини ўтказишга ва конституцияни тиклашга рози бўлишади. 2001 йилнинг охирига келиб, Фиджи оролларида демократияни тиклангани сабаб ҳамдўстлик ва Буюк Британия ўз чекловларини олиб ташлашади.

ФРАНЦИЯ ПОЛИНЕЗИЯСИ

Расмий номланиши	Франция Полинезияси
Мустақиллик куни	Франция ерлари
Расмий тили	француз ва таити
Пойтахти	Папэте
Майдони	4,2 минг км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	12 фоз
Аҳоли сони(2005)	253 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 60 киши
Пул бирлиги	Франк КФП (ХРҒкод 953);
Интернет-домен	.pf
Телефон коди	+689
Соат миллари	UTC-10

Географик жойлашуви. Франция Полинезияси – Тинч океаннинг шарқий қисмидаги Францияга тегишли ҳудуд ҳисобланади. Узига ҳос бўлган бу анклав (бирлашма) 118 та ороллар ва атоллларни узига жамлаб, 5 та архипелагга: Ҳамжамият ороллари, Астрал ороллари, Маркиз ороллари, Туамоту ва Мангарев оролларига бўлинади. Француз Полинезия ороллари ўз жойлашишига кўра вулқонли чўққилар намоён этади. Ороллар “баланд” ва “паст”га бўлинади. “Баланд” ороллар сув сатҳидан 1,500 – 2,000 м баландликда жойлашган вулқонли асосга эга бўлган чўққилардан иборатдир. Француз Полинезиясининг энг юқори нуқтаси – Таити оролидаги Орохена (2,241 м) тоғи ҳисобланади. “Паст” ороллари коралл атолллардан иборат. Таитининг чуқур, кукла водийлари қуюқ тропик ўрмонлар ва юмшоқ қирққулоқлар билан қоплангандир. Қолган оролларнинг катта қисми унча катта бўлмаган коралл атолллардан ташкил топган. Иқлими юмшоқ ва тропик денгизли. Йил буйи илиқ куёшли ҳаво ушлаб турилади. ўртача йиллик ҳарорат: +25° С даражани ташкил этади ва унча сезиларли даражада узгармайди. Ороллардан атоллларга нисбатан ҳаво ҳарорати намли бўлади. Оролларда ҳаво ҳарорати икки фаслга қараб ажралади: илиқ ва нам фасл, ноябрь ойидан март ойига қадар ва қуруқ фасл май ойидан октябрь ойига қадар давом этади. Аммо бу фасллар ўртасида сезиларли фарқ бўлмайди.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 5 та архипелаг: Маркиз ороллари, Туамоту, Тубуаи, Иль-дю-Вен ва

Иль-Сусле-Венга бўлинган. Таити оролидаги Папэете шахри — маъмурий марказ ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: плинезияликлар — 78 % ни, этник французлар — 10 % ни ҳамда Хитой ва жануби-шарқий Осиё мамлакатларидан чиққан аҳоли — 12 % ни ташкил этишади. Француз тили — оролларнинг расмий тили ҳисобланади. Дини: 55 % гача — кальвинистлар, 37 % — католиклар ва 3 % — индуистлар.

Сиёсий тизим. 1977 йилдан бошлаб Француз Полинезияси, Франция таркибидаги автоном ҳудуд даражасига эгадир. Давлат бошлиғи — оролларда Олий комиссар томонидан таништирилган Франция Президенти саналади. Ҳудудий ҳокимият Президенти — Ҳукумат бошлиғи ҳисобланади. Вазирлар Маҳкамаси аъзолари, Ҳудудий Кенгаш розилиғи билан президент томонидан тайинланади. Бирпалатали Ҳудудий Кенгаш — Қонунчилик ҳокимияти ҳисобланади. Франциянинг бошқаруви фақатгина ҳуқуқий, молиявий ва мудофаа масалаларига оид.

Иқтисодиёти. Полинезия иқтисодиётининг асосини — чет-эл сайёҳларига хизмат кўрсатиш ва дур йиғиб олиш ташкил этади. Дурни экспорт қилиш, газнага келиб тушадиган валюта маблағларини 80 % ни ташкил этади. Фосфат ва кобальт ҳам қазиб олинади. Қишлоқ ҳўжалигида: какос ёнғоғи, ваниль, сабзавотлар ва мевалар етиштирилади. Балиқчилик кенг ривожланган. Экспорт учун: копра, ваниль, дур ва кобальт етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари, қурилиш моллари ва ёқилғи олиб кирилади. Франция ва АҚШ асосий ташқи савдо ҳамкорлари ҳисобланади.

Тарихи. Ҳозирги полинезия ҳалқларининг аجدодлари бўлган маохилар тахминан 2 000 йил аввал, Маркиз оролларида жойлашиши учун Самоа ва Тонгодан сузиб келишган. Маркиз ороллари 1595 йили илк европалик бўлган испан денгизчиси А. Менданье томонидан кашф этилган эди. XIX-асрнинг 40 йилларидан бошлаб Франция полинезия оролларини босиб ола бошлайди. 1885 йили ушлаштирилган ороллар “Океаниядаги Франция ерлари” мустамлакаси таркибига бирлаштирилади. 1958 йили мустамлака “денгиз орти ҳудуди” даражасини олиб “Франция Полинезияси” номини олади. 1977 йили Франция Губернатори лавозими — Олий комиссар лавозими билан алмаштирилди. 1996 йили Полинезия автономия ҳуқуқини қўлга киритди.

ОСИЁ МАМЛАКАТЛАРИ

ОЗАРБАЙЖОН

Расмий номланиши	Озарбайжон республикаси
Мустақиллик куни	1991 йил 30 август (СССР таркибида бўлган)
Расмий тили	Озарбайжон
Пойтахти	Баку
Йирик шаҳарлари	Баку
Бошқарув шакли	Республика
Майдони	86 600 км.кв. (дунёда 111-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	—
Аҳоли сони(2006)	8,35 млн киши (дунёда 91-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 96,5 киши
Пул бирлиги	Озарбайжон манати (AZN код 944)
Интернет-домен	.az
Телефон коди	+994
Соат миллари	UTC+5

Географик жойлашуви. Кавказортининг жануби-шарқий қисмида жойлашган мамлакат. Шимолда; Россия (Доғистон), шимоли-ғарбда; Грузия, ғарбда; Арманистон ва жанубда; Эрон билан чегараланади. Шарқда Каспий денгизи ювиб ўтади (қирғоқ чизиғининг узунлиги тахминан 800 км чўзилади). Каспий денгизидаги бир неча орол ва архипелаглар мамлакат таркибига киради. Озарбайжон Шарқий Кавказорти ерларда Асосий Кавказ тоғлари шимолда Кичик Кавказ ва жанубда Талыш тоғлари оралиғида жойлашган. Озарбайжон ҳудудларининг тахминан ярми тоғлар ва Ленкоран пасттеккисликлардан иборатдир. Озарбайжоннинг об-ҳаво шароитлари — Ленкоран ва Талыш пасттеккисликларидан тортиб то Катта Кавказ тоғларига қадар ўзгарувчандир. Асосий дарёлари — Кура ва Араксдир. Дашт, чулла ва юқори тоғ ёйловларида ўсимликлар кўп; тоғларда барги катт ўрмонлар жудаям кўп. Фойдали қазилмаларига: нефть ва газ, алу-нит, полиметаллар, мис рудаси, олтин, молибден, мрамор, каолин, туф, доломит ва лой киради. Иқлими ўзгарувчан, субтропик, умуман бу ерда тахминан 9 та иқлимли зоналар ҳисобга олинган. Июл ойидаги ўртача ҳарорат: +5°C даражадан юқори

тоғ ҳудудларида: +27°C гача ўзгариб туради. Кучли шамоллар асосан кузда кузатилади.

Маъмурий тақсимланиши. Ҳудудий жиҳатдан Озарбайжон 59 туман, 11 шаҳар ва 1 та автоном республика — Нахичеван Автоном Республикасига бўлинади. Расман Нагор Карабахи Автономиясига 1991 йили чек қўйилган эди. Умуман олиб қараганда Нагор Карабахи ҳудуди марказий ҳукумат назорати остида эмас.

Аҳолиси ва дини. Миллий таркиби: озарбайжонликлар — 90 %, доғистон халқлари — 3,2 %, яҳудийлар (еврей) — 2 %, руслар — 2,5 %, арманлар — 2 % ва бошқалар — 2% ни ташкил этади. Расмий тили — озарбайжон тилидир. Рус, инглиз ва этник гуруҳлар тиллари кенг тарқалган. Аҳолининг катта қисми (93,4 гача) шия ислом динига ибодат қиладилар. Шунингдек, христиан ва бошқа конфессия вакиллари ҳам истиқомат қилишади. Мамлакат конституциясига кўра дин мамлакатдан ажратилган.

Сиёсий тизим. Озарбайжон мустақил демократик республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Ижроия ҳокимиятининг олий органи — Вазирлар маҳкамаси (президент томонидан тайинланиб, парламент орқали тасдиқланади) бўлиб, бош вазир томонидан бошқарилади. Юқори қонунчилик ҳокимияти — умумхалқ сайлови орқали сайланадиган, бирпалатали Миллий Кенгашдир.

Озарбайжон таркибига Нахичевон Автоном Республикаси ва Нагорно Карабах АО (Арцах) киради. 1988—1989 йиллари Озарбайжон ва Арманистон ўртасида Нагор Карабахи туфайли можаро келиб чиқади ва қуролли тўқнашувларга айланиб кетиб, то 1994 йилга қадар кенг миқёсдаги ҳарбий ҳаракатлар авж олади. Ҳозирги кунда Нагор Карабахи деярли Озарбайжондан ажратиб чиққан. Мустақил Озарбайжон тарихидаги биринчи парламент сайловлари 1995 йилда бўлиб ўтган эди. Парламентнинг ҳозирги таркиби 2005 йилнинг ноябрь ойида сайланган. Мамлакат кўппартиявийлик тизимида фаолият юритади.

Иқтисодиёти. Озарбайжон — индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Нефть ва газ қазиб олиш, нефтни қайта ишлаш, кимё, машинасозлик, тоғ руда саноати (темир рудаси ва алунит қазиб олиш) ва рангли металлургия, турли хил озиқ-овқат ва енгил саноат Озарбайжон хўжалигида муҳим ўринга эгадир.

Экспорт учун: кимё ва ёқилғи саноати, рангли ва қора металлургия, машинасозлик ва метални қайта ишлаш, енгил са-

ноат ва ҳ.к. моллари етказиб берилмоқда. Импорт орқали: ускуналар, турли қишлоқ ҳўжалик машиналари, автомобиллар, кийим-кечак ва озиқ-эвқат маҳсулотлари олиб кирилади. Узумчилик, боғдорчилик, тамаки етиштириш, сабзавот устириш, қорамол боқиш ва ипакчилик кенг ривожланган.

Тарихи. Ҳозирги Озарбайжон ҳудудига қадимги асрлардан бошлаб одамлар кўчиб келишган. IX—X асрларда феодал давлатлар ривожланиши кўчайиб борди. XII—XIV асрда Олтин Ўрда хони Тўхтамишхон ва Амир Темур қўшини бостириб келди. 1501 йили Сефевидларнинг Эрон-Озарбайжон давлатига асос солинди. 1602 йилдан 1639 йилга қадар — Турция ва Форс ўртасида Кавказ орти ҳудудлар учун кураш бошланиб кетди. 1803—1805 йили тинчлик йўли билан Карабах ва Шекин хонлиги Россия сафига қўшилди. 1804—1813 йилларда Россия ва Эрон ўртасида бўлиб ўтган урушда, руслар аввалига Кубин ва Боку хонликларини (1806), сўнг Талыш хонлигини (1809) босиб олишган. Россия ва Форс ўртасидаги 1826—1828 йиллардаги урушнинг охирига кўра, Эриван ва Нахичеван хонликлари, Ордубад ҳудуди ва бошқа ерлар ҳам Россия таркибига қўшиб олинди. Боку йирик саноат ва транспорт марказига айланди. 1917 йилда Озарбайжонда совет ҳукумати ўрнатилди. 1920 йилда Шимолий Кавказда фуқаролар уруши якунланиши билан, совет Россияси бошқаруви Қизил Армия қўшинининг бир қисмини Кавказ ортига жўнатади. 1922 йили декабрь ойида — Озарбайжон, Грузия ва Арманистон вақтинча бирлашган давлат — Кавказорти Социалистик Федератив Иттифоқ Республикаси (КСФИР)ни тузиб, 1922 йил 30 декабрь куни СССР таркибига қўшилди. 1936 йили Озарбайжон иттифоқ республика ҳуқуқи билан СССРга кирди. 1988 йил Февраль ойида қайта қуриш даврида Карабахдаги арман сепаратизми томонидан арман-озарбайжон ўртасидаги тўқнашувлар баттар кўчайиб кетди. 1994 йилдан бошлаб, томонлар ўртасида, МДХ давлатлари билан ҳамкорлик натижасида, ярашув имзоланди. 1991 йил 18 октябрь куни “Озарбайжон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғриси”даги Конституцион акти қабул қилинди. Бу эса ўз навбатида мустақил Озарбайжоннинг давлат, сиёсат ва иқтисодий тизимлардаги асосини белгилаб берди.

АРМАНИСТОН

Расмий номланиши	Арманистон Республикаси
Мустақиллик куни	1991 йил 21 сентябрь (СССР таркибида бўлган)
Расмий тили	Армани
Пойтахти	Ереван
Йирик шаҳарлари	Ереван
Бошқарув шакли	Президент республика
Майдони	29, 74 000 км.кв. (дунёда 138-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	4,7 фоиз
Аҳоли сони(2005)	3,1 млн киши (дунёда 133-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 103,6 киши
Пул бирлиги	Драм
Интернет-домен	.am
Телефон коди	+374
Соат миллари	UTC+4

Географик жойлашуви. Арманистон Қадимги вулқонли Арманистон тоғининг шимоли-шарқий қисмида жойлашган Кавказортидаги давлат. Шимолда; Грузия, шарқда; Озарбайжон, ғарб ва жанубда; Туркия ва жанубда; Эрон билан чегарланади. Денгизга чиқадиган йуллари йуқ. Арманистон ерларининг деярли катта қисми денгиз сатҳидан 1,000 м дан 2,500 м гача баланддир. Мамлакатнинг жануби-ғарбий қисмини, аҳоли яшайдиган йирик ҳудудлар йиғилган Арарат водийси эгаллайди. Арманистон иқлими континентал, тоғлидир. Умуман олганда ёз, иссиқ ва қуруқ, қиш эса узоқ давом этмаслигига қарамай жудаям қаҳратон келади. Тоғолди ҳудудларда ёз ойларидаги ўртача ҳарорат: +24° С дан +26° С гача, қишда эса тахминан: +5° С гача етади. Тоғли ҳудудларда ўртача ҳарорат ёзда: +10° С дан +22° С гача бўлади, қишда: +2° С дан — 12° С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 10 та вилоят (марз) ва 1 та шаҳар округи Ереванга бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг деярли 97% ни арманлар, қолгани — руслар, курдлар, украиналиклар, грузинлар, юнонлар, жухуд ва бошқалар ташкил этади. 1989-1993 йилдаги этник туқнашувлар оқибатида деярли барча озарбайжонликлар мамлакатдан чиқиб кетишган, Озарбайжонда истиқомат қилувчи 200 мингга яқин арманлар эса Арманистонга кучиб утишган. Расмий тили — арман тили. Диндорларнинг асосий қисми — Арман апостол чер-

ковининг христиан-монофистларидир. Шунингдек, рус православ черковига ибодат қилувчилар, мусулмонлар ва бошқа конфессия вакиллари жамлангандир.

Сиёсий тизим. Арманистон — демократик президент республика саналади. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Бирпалатали Миллий кенгаш — Қонунчилик органи ҳисобланади. Арманистон НАТОнинг “Партнёрство во имя мира” дастурининг иштирокчиси шунингдек — Бутунжаҳон сувдо ташкилоти, ХВФ, ОБСЕ, БМТ ва МДҲ каби халқаро ташкилотларнинг аъзоси саналади.

Иқтисодиёти. 1995 йилдан бошлаб Арманистонда, қатъий иқтисодий ўсиш суръати белгиланган. Иқтисодиётнинг янги тармоқлари бўлган — қимматбаҳо тошларни қайта ишлаш ва заргарлик молларини тайёрлаш, ахборот ва коммуникация технологиялари, ҳатто туризм ҳам қишлоқ хўжалиги билан бир қаторда ривожланиб келмоқда. Мустақам иқтисодий ўсиш халқаро молиявий ташкилотларнинг Арманистонни турли жиҳатдан қўллаб-қувватлашларига омил бўла олди. 2002 йилнинг декабрь ойида Арманистон республикаси БСТга аъзо бўлди. Одатдагидек: базальт, перлит, шағал, пемза, мрамор ва ҳ.к. каби қурилиш молларини қазиб олиш ва қайта ишлаш ишлари олиб борилмоқда.

Тарихи. Арманистон — бу энг қадимги давлатлардан бири ҳисобланади. Тахминан эр.авв. XII асрларда ҳозирги арманларнинг ҳиндевропалик аجدодлари Фракиядан Кичик Осиёга келиб жойлашишади, сўнг Арман тоғолди ҳудудларининг ғарбий ва жанубий қисмларида қўним топишади. Пойтахтлари — Армавир ва Арташат бўлган. Эр.авв I асрларда (шоҳ Тигран II даврида) гуллай бошлаган. Арманистон Рум, Эрон кейинчалик эса Византия каби мамлакатлар билан курашлар олиб борган. 387 йилларда Арманистон Форс ва Византия ўртасида бўлиб олинади. Ўз таркибига ҳозирги Арманистон ҳудудлари қўшилган илк давлатлар Урарту, Аҳомонийлар даври Форси, Искандар Зулқарнайн ва Селевкидлар, Қадимги Рим ва Византия бўлишган. VII асрда мусулмон-араблар бостириб келган, аммо Еркатон деб ном олган княз Ашот Багратуни томонидан тўхтатиб қолинган эди. XI асрда Византия, яна бир бора ўз ҳарбий таъсирини бу ҳудудга ёйди. Оттоман империяси турклари, Кавказ ҳудудини босиб олган кейинги босқинчилар бўлишган: ва сўнги 400 йил давомида Арманистоннинг катта қисмини ўз қўлларида ушлаб тура олишган. 1905 йилдаги Россиядаги, айниқса 1908 йилдаги младотурк қўзғолонлари арманийларга ўз мустақил давлатини

кура олишга умид бағишлади, аммо Оттоман ва Рус империялари ўртасида I жаҳон урушини бошланиши. 1915 йили Туркиядаги арман аҳолисининг қирилиб кетишига олиб келди. 1916 йили Россия Турк Армениясини босиб олди, аммо 1917 йилдаги қўзғолон Кавказорти ерларини Арманистон, Озарбайжон ва Грузияга бўлинган алоҳида мустақил давлатларга ажратиб юборди. 1921 йилдан бошлаб, то 1990 йилга қадар Арманистон чегаралари Совет ҳукумати томонидан белгилаб келинган. 1989–1990 йилларда Озарбайжон ва Арманистон ўрталарида Нагор Карабахи ерлари учун уруш бўлиб ўтди. 1991 йили Арманистон халқи ўз мамлакатини буткул мустақиллиги учун овоз берди. 1993 йилга қадар Арманистон қўшинлари Озарбайжоннинг Нагор Карабахи билан қўшганда тахмина 1/5 қисмини назорат қилиб туришган. 1994 йилда иккила томон ўртасида қуроли тўқнашувларга чек қўйиш ҳақида битимга имзо чекишган ва шу вақтдан бошлаб келишилган шартларга амал қилиб келинмоқда.

АФҒОНИСТОН

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)

Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен

Телефон коди
Соат миллари

Афғонистон Ислом Республикаси
1919 йил 19 сентябрь (Буюк Британия
мустамлакаси бўлган)

Пушту, Дари
Қобул
Қобул, Кандагар, Хирот, Мозори-
Шариф, Джалолобод, Қундуз
Ислом республикаси
645,81 минг км.кв. (дунёда 40-ўринда)

28,57 млн киши (дунёда 38-ўринда)
1 км.кв. га 44,2 киши
Афгани (AFN, код 971)

.af
+93
UTC+4:30

Географик жойлашуви. Афғонистон ислом республикаси — Осиёнинг жануби-ғарбий қисмида жойлашган давлат бўлиб, денгизга олиб чиқадиган йўллари мавжуд эмас. Шимолда; Туркменистон, Ўзбекистон ва Тожикистон, шарқда; Хитой, Ҳиндистон ва Поки-

ковининг христиан-монофистларидир. Шунингдек, рус православ черковига ибодат қилувчилар, мусулмонлар ва бошқа конфессия вакиллари жамлангандир.

Сиёсий тизим. Арманистон — демократик президент республика саналади. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Бирпалатали Миллий кенгаш — Қонунчилик органи ҳисобланади. Арманистон НАТОнинг “Партнёрство во имя мира” дастурининг иштирокчиси шунингдек — Бутунжаҳон сувдо ташкилоти, ХВФ, ОБСЕ, БМТ ва МДХ каби халқаро ташкилотларнинг аъзоси саналади.

Иқтисодиёти. 1995 йилдан бошлаб Арманистонда, қатъий иқтисодий ўсиш суръати белгиланган. Иқтисодиётнинг янги тармоқлари бўлган — қимматбаҳо тошларни қайта ишлаш ва заргарлик молларини тайёрлаш, ахборот ва коммуникация технологиялари, ҳатто туризм ҳам қишлоқ ҳўжалиги билан бир қаторда ривожланиб келмоқда. Мустақкам иқтисодий ўсиш халқаро молиявий ташкилотларнинг Арманистонни турли жиҳатдан қўллаб-қувватлашларига омил бўла олди. 2002 йилнинг декабрь ойида Арманистон республикаси БСТга аъзо бўлди. Одатдагидек: базальт, перлит, шағал, пемза, мрамор ва ҳ.к. каби қурилиш молларини қазиб олиш ва қайта ишлаш ишлари олиб борилмоқда.

Тарихи. Арманистон — бу энг қадимги давлатлардан бири ҳисобланади. Таҳминан эр.авв. XII асрларда ҳозирги арманларнинг ҳиндевропалик аجدодлари Фракиядан Кичик Осиёга келиб жойлашишади, сўнг Арман тоғолди ҳудудларининг ғарбий ва жанубий қисмларида қўним топишади. Пойтахтлари — Армавир ва Арташат бўлган. Эр.авв I асрларда (шоҳ Тигран II даврида) гуллай бошлаган. Арманистон Рум, Эрон кейинчалик эса Византия каби мамлакатлар билан курашлар олиб борган. 387 йилларда Арманистон Форс ва Византия ўртасида бўлиб олинади. Ўз таркибига ҳозирги Арманистон ҳудудлари қўшилган илк давлатлар Урарту, Аҳомонийлар даври Форси, Искандар Зулқарнайн ва Селевкидлар, Қадимги Рим ва Византия бўлишган. VII асрда мусулмон-араблар бостириб келган, аммо Еркатон деб ном олган княз Ашот Багратуни томонидан тўхтатиб қолинган эди. XI асрда Византия, яна бир бора ўз ҳарбий таъсирини бу ҳудудга ёйди. Оттоман империяси турклари, Кавказ ҳудудини босиб олган кейинги босқинчилар бўлишган: ва сўнги 400 йил давомида Арманистоннинг катта қисмини ўз қўлларида ушлаб тура олишган. 1905 йилдаги Россиядаги, айниқса 1908 йилдаги младотурк қўзғолонлари арманийларга ўз мустақил давлатини

кура олишга умид бағишлади, аммо Оттоман ва Рус империялари ўртасида I жаҳон урушини бошланиши, 1915 йили Туркиядаги арман аҳолисининг қирилиб кетишига олиб келди. 1916 йили Россия Турк Армениясини босиб олди, аммо 1917 йилдаги қўзғолон Кавказорти ерларини Арманистон, Озарбайжон ва Грузияга бўлинган алоҳида мустақил давлатларга ажратиб юборди. 1921 йилдан бошлаб, то 1990 йилга қадар Арманистон чегаралари Совет ҳукумати томонидан белгилаб келинган. 1989–1990 йилларда Озарбайжон ва Арманистон урталарида Нагор Карабахи ерлари учун уруш бўлиб ўтди. 1991 йили Арманистон халқи ўз мамлакатини буткул мустақиллиги учун овоз берди. 1993 йилга қадар Арманистон қўшинлари Озарбайжоннинг Нагор Карабахи билан қўшганда тахмина 1/5 қисмини назорат қилиб туришган. 1994 йилда иккила томон ўртасида қуролли туқнашувларга чек қўйиш ҳақида битимга имзо чекишган ва шу вақтдан бошлаб келишилган шартларга амал қилиб келинмоқда.

АФҒОНИСТОН

Расмий номланиши	Афғонистон Ислом Республикаси
Мустақиллик куни	1919 йил 19 сентябрь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Пушту, Дари
Пойтахти	Қобул
Йирик шаҳарлари	Қобул, Кандагар, Хирот, Мозори-Шариф, Джалолобод, Қундуз
Бошқарув шакли	Ислом республикаси
Майдони	645,81 минг км.кв. (дунёда 40-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	-----
Аҳоли сони(2005)	28,57 млн киши (дунёда 38-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 44,2 киши
Пул бирлиги	Афгани (AFN, код 971)
Интернет-домен	.af
Телефон коди	+93
Соат миллари	UTC+4:30

Географик жойлашуви. Афғонистон ислом республикаси – Осиёнинг жануби-ғарбий қисмида жойлашган давлат бўлиб, денгизга олиб чиқадиган йўллари мавжуд эмас. Шимолда; Туркменистон, Ўзбекистон ва Тожикистон, шарқда; Хитой, Ҳиндистон ва Поки-

БАНГЛАДЕШ

Расмий номланиши	Бангладеш Халқ Республикаси
Мустақиллик куни	1971 йил 26март эълон қилинган
	1971 йил 16 декабр тан олинган
	(Покистон мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Бенгал
Пойтахти	Дакка
Йирик шаҳарлари	Дакка, Читтагонг, Кхулна, Раджахи
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	142,6 минг км.кв. (дунёда 91-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	7 фоиш
Аҳоли сони(2003)	139,2 млн киши (дунёда 7-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 976,2 киши
Пул бирлиги	Така (BDТкод 050)
Интернет-домен	.bd
Телефон коди	+880
Соат миллари	UTC+6

Географик жойлашуви. Бангладеш Халқ Республикаси — Жанубий Осиёнинг Ҳинд субқитъасини шимоли-шарқий қисмида жойлашган давлат бўлиб, Ҳинд океанининг Бенгал бўғози сувлари юғиб туради. Фарб, шимол ва шарқда; Ҳиндистон, жануби-шарқда эса; Мьянма давлати билан чегарадошдир. Мамлакатнинг жануби-шарқида, ҳамиша яшил бўлиб турадиган тропик ўрмонлар, қирғоқ бўйларида эса ўт-ўланлар ёйилиб кетган. Табиий флора ва фаунаси жудаям турфа хил. Бу ерда 600 га яқин қуш турлари қўним топишган. Ички сувлари балиқларга тўла. Читтагонг, Мадхуриур ва Сундарбан: мамлакатнинг миллий боғлари сирасига киради. Бу ернинг иқлими субэкваториал муссонлидир. Иккита асосий фаслга эга, биринчиси — қишки (октябрь ойидан февраль ойига қадар) ва баҳор-ёз фасли (март ойидан сентябрь ойига қадар, Бангладешда, қупинча, бу фасл “озгина ёмғирли фасл” дея номланган). Баҳор-ёз фасли — кучли тропик ёмғирлар фаслидир. Январь ойининг ўртача ҳарорати: +12° С — 25° С ни, апрель ойида (йилнинг энг иссиқ ойи) эса: 23—25° С даражани ташкил этади. Ёмғирлар ва сел келиши пайтида дарё дельталари сувлари қирғоқ чизигидан тошиб чиқиб кетади.

Маъмурий тақсимланиши. Бангладеш ҳудуди 6 та маъмурий ҳудудга (бихаг) бўлинади — Барисал, Дакку, Кхулну, Раджша-

хи. Силхет ва Читтагонг. Вилоятлар 21 та туманга (анчал), улар эса ўз навбатида — 64 та округга (зила) бўлинишади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: — 98 % бенгалликлар, қолганлари эса Ҳиндистоннинг (“бихарликлар”) шимолий ҳудудларидан келганлар, ҳамда майда қабила халқларидир. Расмий тили — бенгал. Давлат дини: ислом — 88,3 % ни, индуизм — 10,5 % ни, буддизм — 0,6 % ни, христианлик 0,3 % ни ташкил этади, қолганлари эса маҳаллий урф-одатларга асосланган динлардир (0,3 %).

Сиёсий тизим. Мамлакат конституцион парламент республика ҳисобланиб, Буюк Британия Ҳамдўстлиги таркибига киради. Давлат бошлиғи, — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош Вазир. Бирпалатали Миллий кенгаш — Қонунчилик ҳокимияти ҳисобланади. Турмуш қуриш, ажрашиш ва мерос қолдириш бўйича турли хил диний гуруҳларнинг қонунлари амал қилишига қарамай, Бангладешда фуқаро ҳуқуқлари Буюк Британия асосига эгадир. Жиноий ҳуқуқлар Буюк Британияда қабул қилинган амалиётга асослангандир. Олий суд турли хил ўта муҳим даъволар ва апелляцияларни куриб, урганиб чиқиш учун, олиб қолади. Суд аъзолари президент томонидан тайинланадилар. Мамлакатда куппартиявийлик тизимига амал қилинади. Бангладеш 1974 йилдан бошлаб, БМТ, Буюк Британия томонидан бошқариладиган Ҳамдўстлик ташкилоти, Қушилмаслик Ҳаракати, Ислом конференцияси ташкилоти, Коломбо режаси, 77 гуруҳи, “Ислом саккизлиги” ташкилоти, жанубий осие “ўсиш тўртбурчаги”, БХМСТЭК (Бангладеш, Ҳиндистон, Шри-Ланка, Таиланд, Непал, Бутан) иқтисодий ҳамкорлик гуруҳи ва Осиёдаги ҳамкорлик бўйича Диалогларнинг аъзоси ҳисобланади. Бангладеш 1985 йилда Жанубий Осиё мамлакатлари ҳудудий ҳамкорлик ассоциациясини тузулишни так тиф қилганлардан бири бўлган.

Иқтисодиёти. Бангладеш — аграр мамлакат саналади. Мамлакатнинг иқлими иссиқ кутарувчи ва намтортувчи ўсимликларни ўсишига ва йилига 2—3 марта ҳосил беришига имкон бера олгани учун экстенсив қишлоқ хўжалиги мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Балиқчилик, ўрмон хўжалиги яхши ривожланган. Саноатнинг асосий тармоқларига: текстил ишлаб чиқариш, шакар ишлаб чиқариш, қоғоз ишлаб чиқариш ва ўғит ишлаб чиқаришлар киради. Экспорт учун: тай-ёр кийим-кечак, трикотаж, денгиз маҳсулотлари, жун ва жунли моллар, чой сантехник ва ошхона ускуналари, электр-маиший

моллар, компьютер ускуналари, алоқа воситалари, атир-упа ва фармацевтик моллар етказиб берилади. Импорт орқали эса: саноат ускуналари, транспорт воситалари, озиқ-овқат маҳсулотлари, асосан гуруч ва буғдой, қора металллар, пахта ва уни қайта ишлангани, нефть маҳсулотлар, минерал ўғитлар ва ўсимлик ёғи олиб кирилади. Ҳиндистон, Япония, Хитой, Буюк Британия, Германия, Франция ва АҚШ мамлакатнинг асосий ташқи савдо ҳамкорларидан саналишади.

Тарихи. Мамлакат ҳудудидаги биринчи давлат шакллари эр.авв VII асрларда пайдо бўла бошлаган (энг йириги — Ванга). VIII асрда, кейинчалик Деҳли султонлиги таркибига XIII асрда қўшилган, ягона феодал бенгал давлати барпо этилди. 1576 йили Бенгалияни Буюк Муғуллар қўшини босиб олиб, бу эса уз навбатида ислом динини кириб келишига омил бўлади. 1757 йили Бенгалия инглиз мустамлакачилари қўл остига ўтади ва Британияга тегишли Ҳиндистон (Британияга тегишли Бенгалия бўлиб) мустамлакасининг бир қисмига айланади. 1947 йили Ҳиндистоннинг бўлинган ҳудудларининг иккита қисмидан Покистон домининони вужудга келади. 1970 йили Покистон ҳукуматиға фуқароларнинг бўйсунмаслиги бошланади. 1971 йил 26 март куни Бангладеш Халқ Республикаси эълон қилинди. 1974 йили Покистон расман Бангладеш мустақиллигини тан олди. 1982 йилдаги давлат тўнтариши натижасида ҳарбий режим ўрнатилган эди, у эса уз навбатида, оппозиция босими остида 1990 йилда ҳукуматдан суриб чиқарилган эди. Бўлиб ўтган парламент сайловлари (1991 йил февраль ойи) Миллий партияға (1986 йилда асос солинган) муваффақият келтирди.

БАХРАЙН

Расмий номланиши	Баҳрайн Қироллиги
Мустақиллик куни	1971 йил 15 август (Буюк Британия мустанлакаси бўлган)
Расмий тили	Араб тили
Пойтахти	Манама
Йирик шаҳарлари	Манама, Мухаррак, Рифаа, Иса
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	690 км.кв (дунёда 175-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0 фоиш
Аҳоли сони(2005)	715,8 минг киши (дунёда 157-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 1037,4 киши
Пул бирлиги	Баҳрайн динари (ВНД)код 048)
Интернет-домен	.bh
Телефон коди	+973
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашуви. Баҳрайн қироллиги — Араблар дунёсидаги ягона орол мамлакат ҳисобланади. Баҳрайн, Саудия Арабистон ва шарқда жойлашган Қатар ўртасидаги Форс буғозининг ғарбий қисмидаги ягона архипелагда мавжуд бўлган давлатдир. Архипелаг таркибига ягона бўлган, йирик Баҳрайн ороли ва бошқа майда 32 та оролчалар киради. Баҳрайн, Арабистон ярим ороли билан узунлиги тахминан 25 км келадиган Кинг-Фахд-Козуэй кўприги билан боғланган. Иқлими — тропикдан, субтропикка утувчи, денгизлидир. Қишдаги ўртача ҳарорат: +17°С атрофида, ёзда: +33—37°С атрофида бўлади, аммо шунга қарамай ҳаво ҳарорати куни бўйи қишда: +26°С гача, ёзда эса: +42—45°С даражагача кўтарилиши мумкин. Ҳаво намлиги ўта юқори — йилга тахминан 8 ой 100 % гача, қолган ойлари: 67—95 % гача кўтарилиши мумкин. Мамлакат рельефи тек-силиклардан иборатдир. Баҳрайннинг катта қисмларини тошли ва қумли чўллар эгаллайди. Жануб ва жануби-ғарбдаги қирғоқ бўйи ҳудудлари кенг чангалзорлар билан қоплангандир. Ер ости сувларининг кўплиги туфайли оролда ўсимликларнинг 200 га яқин тури ва кўплаб чўл жониворлари яшаб келади. Баҳрайннинг қирғоқ чизиги теккис ва чўллидир. Қирғоқбўйи сувларда 400 га яқин балиқ турлари ва шу жумладан, 200 га яқин кораллар турлари бордир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Манамадан бошқариладиган 12 муниципалитетлар (манатик)ларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг катта қисмини араблар (азалдан истиқомат қилиб келган, маҳаллий Баҳрайнликлар — 62,4 %) шунингдек, Эрон, Ҳиндистон ва Покистон мамлакатларидан чиққанлар ташкил этади. Расмий тили — арабча. Давлат дини: ислом дини, чет элликларни (тахминан 60 % — мусулмон, шяликлар, 40 % ни — суннийлар ташкил этади.) қўшганда — 81,2 % ни ташкил этади. Шунингдек, мамлакатда христианлар (9 % гача) ва бошқа конфессия вакиллари ҳам истиқомат қилишади.

Сиёсий тизим. Баҳрайн мамлакати — конституцион монархияга асослангандир (авлоддан-авлодга қолиб келадиган амирлик). Ал Ҳалифа сулоласи 1783 йилдан бери Баҳраинга бошчилик қилиб келади. 1992 йилнинг декабрь ойида маслаҳат кенгаши (Шура кенгаши) таъсис этилган эди. Кенгаш, Амир ва ҳукуматга ташқи ва ички сиёсат бўйича тавсиялар беришга йўналтирилган. Ижроия ҳокимиятини Бош вазир (Амирнинг акаси) бошчилигидаги Вазирлар Маҳкамаси юритади. Мамлакатда сиёсий партиялар таъқиқ остига олинган. Баҳрайн Миллий fronti ва Баҳрайн Миллий озодлик fronti ноқонуний равишда фаолият юритишади. Баҳрайн — БМТ, Араб мамлакатлари лигаси, Форс бўғози араб мамлакатлари Кенгаши, Нефтни экспорт қилувчи араб мамлакатлари ва Ислом конференцияси ташкилотларининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Нефть қазиб олиш ва уни қайта ишлаш — мамлакат иқтисодиётини асосини ташкил этади. Мамлакатда нефткимё саноати ва бутан ҳамда пропан ишлаб чиқариш учун, хом-ашё сифатида ишлатилаётган табиий газнинг жудаям йирик захиралари мавжуддир. Шунингдек, мамлакатда, кемасозлик, нефткимё, цемент ишлаб-чиқариш ва бошқа корхоналар жудаям кўп. Баҳрайн — халқаро банк маркази ҳисобланади. Туризм, қишлоқ ҳужалиги, қорамолчилик кенг ривожланган. Экспорт учун: нефть маҳсулотлари, алюмин, пластмасса, дур, шунингдек қисқичбақа етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, истеъмол моллари ва уни, кейин қайта ишлаш учун керак бўладиган хом нефть. Асосий ташқи савдо ҳамкорларига: Саудия Арабистони, АҚШ, Буюк Британия, Япония, Германия, БАА, Ҳиндистон, Канада ва Сингапур киради. Баҳрайн, АҚШ ва Европа молларини осий мамлакатларига қайта экспорт қилиш ишлари билан фаол шуғулланади.

Тарихи. Баҳрайнда археологлар, палеолит даврига оид бўлган ибтидоий одам изларини қазиб топишган. Э.р.авв. III-минг йилликда бу ерларда жудаям кенг ривожланган цивилизация жой-

дашган булган, шунинг учун бу ерда ибтидоий одам излари куплаб топилади. Эрт.авв. IV-III минг йилликда Баҳрайн Дилмун давлати таркибига кирган. VII асрда Баҳрайн Араб халифалигига қўшилган ва шундан сўнг ислом дини тарқала бошланган. 1541 йили Баҳрайн ҳудудлари португалияликлар томонидан босиб олинади. 1602 йили эса орол қайтадан форсларнинг қўлига ўтади. XIX асрда Баҳрайн Буюк Британия протекторати бўлади. 1934 йили Баҳрайн ва Буюк Британия ўзаро “махсус келишув” билан боғланган эди. 1971 йил 15 август куни, Баҳрайн мамлакати мустақил давлат деб эълон қилинди. Эрон ва Ироқ мамлакатларининг Форс бўғози ҳудудида буткул гегемонияни ўрнатишига жавобан, Баҳрайн Саудия Арабистони, Омон, Қувайт, БАА ва Қатар мамлакатлари билан ҳамкорликда 1981 йили Форс бўғози мамлакатлари ҳамкорлик Кенгашига асос солдилар.

БРУНЕЙ

Расмий номланиши	Бруней Даруссалом Султонлиги
Мустақиллик куни	1984 йил 1 январь (Буюк Британия мустамлакаси томонидан)
Расмий тили	Малай ва инглиз
Пойтахти	Бандар-Сери-Бегаван
Ириқ шаҳарлари	Бандар-Сери-Бегаван
Бошқарув шакли	Конституцион султонлик
Майдони	5,77 минг км.кв. (дунёда 163-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	8,6 фоиз
Аҳоли сони(2005)	365,7 минг киши (дунёда 174-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 63,4 киши
Пул бирлиги	Бруней доллари (BNDкод 096)
Интернет-домен	.bn
Телефон коди	+673
Соат миллари	UTC+8

Географик жойлашуви. Бруней Даруссалом мамлакати (султонлиги) — Жануби-Шарқий Осиёдаги, Қалимантан оролининг шимоли-ғарбий қирғогида жойлашган бўлиб, Малайзия ҳудудининг тахминан 30 км қисми билан иккига бўлинган, алоҳида икки вилоятдан ташкил топгандир. Мамлакат Малайзия билан чегарадош бўлиб, шимолда Жануби-Хитой денгизи юйиб туради. Ғарбий Бруней — тоғ адирларидан, шарқий томони эса Букит

Пагон туманида баландлиги 1841 м бўлган теккисликлардан иборатдир. Мамлакат ҳудуди асосан теккисликлардан иборатдир. Мамлакат майдонининг тахминан 85 % и тропик ўрмонлар ва қимматли дарахт турлари билан қоплангандир. Асосий дарёлар — Белаит, Тутонг, Пандаруан ва Тембуронгдир. Иқлими денгизли экваториал. Бутун йил давомида ҳаво ҳарорати тахминан: +26° С, ўртача намлик эса: 79° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан 4 округга бўлинади. Пойтахти Бандар-Сери-Бегаван ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби бир хил эмас: аҳолининг ярмидан кўпи — малайликлар (65 %), уларга қариндош бўлган этник гуруҳлар — 8 %, хитойликлар (20 %), европаликлар, ҳиндистонликлар ва ҳ.к. иборатдир. Малай ва инглиз тиллари расмий ҳисобланади. Расмий дини — ислом (мусулмон суннийлар 65 %), буддистлар (15 %) ва христианлар (10 %)дан иборатдир.

Сиёсий тизим. Конституцион монархия (султонлик) шаклига асосланган бу мамлакат Буюк Британия ҳамдўстлиги аъзосидир. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — султон ҳисобланиб, худди шу султоннинг ўзи бир вақтнинг ўзида, Бош Вазир, мудофаа ва молия вазири, шунингдек, мамлакат мусулмонларининг диний етакчиси ҳисобланади. Одат ёки “умумсайланган қонун” мамлакат ҳаётидаги кўпгина асосий томонларини бошқариб келади. Бу жудаям қатъий қонунларга эга мусулмон мамлакат ҳисобланиб, мамлакат ҳаётининг барча жабҳаларига, ислом динини тарқалиши учун омил бўладиган Диний ишлар Вазирлиги ташкил этилган. Шунга қарамай Конституция мамлакатда истиқомат қилувчи бошқа дин вакиллариининг ўзига хос тарафларини ҳисобга олиб, ибодат қилиш эркинлиги ҳуқуқи шаклланган. Бруней — БМТ, Жануби-Шарқий Осиё мамлакатлари Ассоциацияси, Ислом конфедерацияси ва Қўшилмаслик ҳаракати ташкилотларини аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Нефть қазиб олиш ва суюлтирилган газ ишлаб чиқариш — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Қишлоқ ҳўжалиғи унча ривожланмаган. Ҳукумат, мамлакатга чет-эл сайёҳларини жалб этиш мақсадида, банк ва бошқа молия институтларининг ривожланишига астойидил киришган. Экспорт учун: нефть, суюлтирилган газ, нефть маҳсулотлари, каучук етказиб берилади. Импорт орқали эса: машиналар, транспорт усқуналари ва бошқа саноатни қайта ишлаш маҳсулотлари олиб кирилади.

Тарихи. XVI асрда Бруней Калимантана оролининг катта қисми ва бир неча қўшни ороллари эгаллаган қудратли феодал давлат ҳисобланган. Бу мамлакат ерлари 1522 йили Ф.Магеллан томонидан кашф этилган. 1839 йили султон хизматида бўлган инглиз фитначиси Дж.Брук султонга қарши бош қўтариб, шимолдаги (Саравак) ерларни қўл остига бўйсундирган. “Оқ раджалар”нинг ҳукмронлигидан сўнг Саравак Малайзия ҳудудига қўшиб олинади. 1888 йили бутун Бруней давлати Буюк Британия протекторатига айланади. 1979 йили Буюк Британия томонидан Брунейнинг буткул мустақиллиги эълон қилинади. 1992 йили “Малай ислом монархияси” концепцияси қабул қилинади. Султон Хассанал Болкиах жамиятни эҳтиёткорлик билан модернизациялаш сиёсатини олиб бормоқда.

БУТАН

Расмий номланиши
Мустақиллик кўни

Расмий тили
Пойтахти
Ириқ шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Бутан Қироллиги
1949 йил 8 август (Ҳиндистон мустамлакаси бўлган)

Дзонг-кэ ва инглиз

Тхимпху

Тхимпху, Гейлегфут, Пхунсолинг,
Самдруп Джонгхар

Конституцион монархия

47 минг км.кв. (дунёда 128-ўринда)

2,1 млн киши (дунёда 142-ўринда)

1 км.кв. га 45 киши

Нгултрум (BTNкод 064)

.bt

+975

UTC+6

Географик жойлашуви. Бутан қироллиги — Жанубий Осиёдаги, Шарқий Ҳималой тоғларининг етиб бориш қийин бўлган қисмида жойлашган давлат ҳисобланади. Шимол ва шимоли-ғарбда; Хитой билан, жануб, шарқ ва жануби-ғарбда; Ҳиндистон билан чегарадошдир. Бутан мамлакатининг денгизга олиб чиқадиган йўллари йўқ. Мамлакат деярли тоғлардан иборатдир. Ҳималой тоғининг ўз ҳудудидаги ўртача баландлиги —

4—6 минг м.ни ташкил этади. Жанубда сув тошқинлари ва селлар кўплаб келиб туради. Марказий қисмлардаги тоғ этаклари қуюқ ўрмонлар ва ўсимликлар билан, 3500 км дан ошганда қучатлар ва альп қирлари билан, ундан баланд эса — тоғлар, қорлар билан қоплангандир. Ўрмонлар мамлакат ҳудудининг 64 % ини қоплагандир. Иқлими муссонли (водийларда тропик, ундан баландда — совуқроқ) бўлади. Январь ойида ўртача ҳарорат: 4° С даражани, июль ойида: +17° С даражани ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Бутан 4 округ (дзонгдай)га бўлиниб, улар ўз навбатида туманлар (20 та дзонг-кэ)дан ташкил топгандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг асосий қисми — бхотия ва уларга қариндош бўлган асли тибетликлардан ташкил топганлар (70 %), Непалдан чиққанлар (20 %), шимоли-шарқий Ҳиндистондан чиққанлар ва ҳ.к. ташкил этади. Расмий тили бхотия (дзонг-кэ, тибетчага яқинроқ тилдир). Давлат дини — ламаист талқинидаги буддизм (аҳолининг 75 % ибодат қилади). Шунингдек, индуизм (тахминан 25 %) ва христианлик динлари кенг тарқалган.

Сиёсий тизим. Бутан қироллиги ёки бошқа номи Друк-Юл бўлган мамлакат — чекланган монархия шаклига асослангандир. Давлат бошлиғи — Қирол. Бутаннинг олий ламаси давлатда қиролдан сўнг иккинчи одам саналади. Ижроия ҳокимияти Қироллик Маслаҳат Кенгаши ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан юритилади. Бирпалатали Миллий мажлис — мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Сиёсий партиялар расман таъқиқланган. 1971 йилдан бошлаб Бутан — БМТ аъзоси ҳисобланади. 1990 йилларда БМТ қошида Бутан давлатининг дипломатик миссиялари Женева ва Нью-Йоркда, шунингдек элчихоналари Ҳиндистонда (Нью-Дели), Бангладеш (Дакка) ва Қувайтда консульствалари ташкил этилган эди.

Иқтисодиёти. Аграр ҳужалиги Бутан иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Иқтисодиётнинг асосий тармоғи — ерчилик, ер майдонларининг қайта ишлаш ҳисобланади. Молчилик, тоғларда подачилик кенг ривожланган. Темир рудаси, кумир, мис, қўроғшин ва ҳ.к. каби фойдали қазилма бойликлари жудаям кўп. Чет-эл туризми ва почта маркаларини сотиш билан шуғулланилади. Ҳукумат экологияга катта эътибор

ШАРҚИЙ ТИМОР

Расмий номланиши	Шарқий Тимор Демократик Республикаси
Мустақиллик куни	1975 йил 28 ноябрь (Португалия мустамлакаси бўлган) 2002 йил 20 май (Индонезия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Тетум ва португал
Пойтахти	Дили
Йирик шаҳarlари	Дили
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	14,9 минг км.кв. (дунёда 154-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли соми(2005)	886,8 минг киши (дунёда 156-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 59,5 киши
Пул бирлиги	АҚШ доллари (USD код 840)
Интернет-домен	.tp
Телефон коди	+670
Соат миллари	UTC+9

Географик жойлашуви. Тимор демократик республикаси (Лешти) – Жануби-Шарқий Осиёдаги, Тимор оролининг шарқий ярмини (Кичик Зонд ороллари таркибидаги энг йирик орол) ва унга яқин бўлган Кичик Зонд архипелаги – Камбинг ва Яко ороллари эгаллаб турган давлатдир. Шарқий Тимор таркибига шунингдек, Индонезия ғарбий Тимор билан уралган шимолий қирғоқ Окуси анклави киради. Мамлакат ҳудуди тоғли бўлиб, энг баланд чўққилари асосан оролнинг марказий қисмида жойлашган, шарқий томонларда тоғли адирларга утиб, жанубга келганда пасттекисликларга айланиб кетади. Саванналар, тоғ урмонлари кўплаб учрайди, фақатгина жанубий қирғоқ бўйларида нам тропик урмонлар ёйилган. Орол фаунаси жуда камбағал. Иқлими экваториалдан субэкваториалга қараб ўтувчан бўлади. Йилнинг ўртача энг баланд ҳаво ҳарорати (+38°С даража) оролнинг жанубида кузатилади (энг иссиқ ойлари, октябрь – ноябрь ойлари дидир). Ноябрь ойидан май ойига қадар шимолий ғарбий муссон ёмғирлари даври бўлиб, дарёлари ўзанидан тошиб кетишига олиб келади. Июнь ойидан ноябрь ойига қадар жануби-шарқий муссон ёмғирлари фасли бўлиб, австралия қитъасини энг қуруқ “шамоллари”ни олиб келади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 13 округ (districts)га бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: малайликлар, папуас халқлари, хитойликлар ва ҳ.к.дан иборатдир. Расмий тили: голланд ва малай тили ҳисобланади. Аҳолининг диний қатлами: католиклар — 90 %, мусулмонлар — 4 %, протестантлар — 3 %, индуистлар — 0,5 %, буддистлар ва анимистлардан ташкил топган.

Сиёсий тизим. 2002 йилдан 20 майдан Индонезия томонидан Шарқий Тимор мустақиллиги расман эълон қилинган, аммо шунга қарамай ҳукумат тулалигича Шарқий Тимордаги БМТ комиссарига ва UNTAET (Шарқий Тиморнинг ўтиш ҳукумати) ташкилотининг назорати остидаги Ўтиш ҳукуматига тегишлидир. Шарқий Тимор давлати бошқарув шакли аралашган демократик республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент, қонунчилик ҳокимияти эса бирпалатали Миллий парламентга тегишлидир.

Иқтисодиёти. Тимор иқтисодиёти асосини экспорт учун чиқариладиган маҳсулотларини: қаҳва, каучуконос ва какос пальмаларини етиштиришга асосланган қишлоқ хўжалиги ташкил этади. Тиморда кўтос, эчки ва отларни боқиб кўпайтиришади. Шунингдек, қўшимча тарзда балиқчилик, овчилик, ўрмон ишлари ва ҳунармандчилик билан шуғулланишади.

Тарихи. Португалияликлар, XVI асрда Тимор оролида биринчи аҳоли яшаш жамоаларини ташкил этиш учун сузиб келган биринчи европаликлардан бўлишган. 1974 йилнинг 25 апрелидаги қўзғолондан сўнг Португалияда португалияга тегишли бўлган мустамлакаларни тарқатиш жараёни бошланиб кетиб, Шарқий Тимор ҳам бу воқеалардан четда қолмади. Шундан сўнг Шарқий Тимор Индонезия оккупациясига ўтиб, БМТ Бош ассамблеяси ва Хавсизлик Қўмитасининг чекловларига қарамай мамлакат таркибида бўлиб келган. 2002 йилнинг май ойида Шарқий Тимор расман мустақил давлат деб эълон қилинган.

ВЬЕТНАМ

Расмий номланиши
Мустақиллик кун

Вьетнам Социалистик Республикаси
1945 йил 2 сентябрь (Франция)
мустанлакаси бўлган)
1954 йилда тан олинган

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Вьетнам
Ханой
Хо Ши Мин, Ханой, Хайфон, Дананг
Парламент республика
331,04 минг км.кв. (дунёда 65-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)

1,3 фоииз
83,1 млн киши (дунёда 13-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв. га 251 киши

Пул бирлиги

Донг (VND код 704)

Интернет-домен

.vn

Телефон коди

+84

Соат миллари

UTC+7

Географик жойлашуви. Вьетнам социалистик республикаси Жануби-Шарқий Осиёдаги Ҳиндихитой яриморолида жойлашган давлатдир. Шимолда Хитой, ғарбда — Лаос ва Камбоджа, шарқ ва жанубда эса Жануби-Хитой денгизи билан чегарадошдир. Кондао, Фукуи (Тху), Кхоай, Ре, Тям ва бошқа (Хитой ва Тайвань билан Парасель ва Спратли ороллари гуфайли булган келишмовчилик баҳслари туфайли ҳали бир тўхтама келинмаган) ороллар ҳам Вьетнамга тегишлидир. Иқлими тропик муссон. Жанубдаги ўртача ҳарорат кам ўзгаради (декабрь ойида — 26° С даражадан, апрель ойида — 29° С даражагача), шимолда январь ойида — 15° С даражадан, июль ойида — 28° С даражагача етиб бориб, тоғларда салқин бўлади. Куз фаслида туфон ва сув тошқинлари бўлиб туради. Мамлакат ҳудудининг 40 % тропик ўрмонлар билан қопланган. Мамлакат ҳудудининг катта қисми ўрта баландликдаги тоғ тизмалари ва пастки оқимда кенг адирилардан иборатдир. Асил тропик ўрмонларнинг унча катта бўлмаган майдонлари тоғли ҳудудларнинг одам қадами етмас жойларида сақланиб қолган холос. Мамлакатнинг ҳайвонот олами турфа хилдир: судралиб юривчиларнинг 170 тури, қушларнинг 970 тури ва 1000 га яқин балиқ турлари мавжуд.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 58

„тинх“) провинция ва марказга буйсунган 3 та (ҳокимият ёки „ту-до“ — Ханой, Хайфон ва Хо Ши Мин) шаҳарга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: вьетнамликлар — 85–90 %, хитойликлар 3 %, кхмер ва ҳ.к.лардан иборат. Вьетнам тили — давлат тили ҳисобланади. Аҳолининг — 55 % буддистлар, 7 % — католиклардир, тоғли аҳолининг орасида эса, ўз урф-одатига оид динлар кучли тарқалган.

Сиёсий тизим. 1992 йилдаги Конституцияга мувофиқ, бирпалатли Миллий кенгаш давлат ҳокимиятининг энг юқори органи ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент бўлиб, у қуролли кучлар бош қўмондони ҳисобланади ва Миллий мудофаа ва хавфсизлик Кенгашини бошқаради. Ҳукуматнинг фаолиятига жавобгар бўлган Бош вазир, албатта Миллий кенгаш розилиғи билан Маҳкама аъзоларини тайинлаб урнларига бошқаларни алмаштира олади. Шаҳар ва провинцияларда — халқ томонидан давлат ҳокимиятига сайланган халқ маслаҳатчилари фаолият олиб боради. Суд тизими Ханоядаги Олий халқ суди, катта шаҳарлар ва провинциялардаги қуйи халқ судларини ўз таркибига олади. Вьетнам социалистик республикаси 1977 йилдан бошлаб БМТ аъзоси, шунингдек АСЕАН Ҳудудий форуми ва Осиё Тинчokesани иқтисодий ҳамжамияти (АПЕК) қатнашчиси ҳисобланади, 1995 йили Европа иттифоқи билан ҳамкорлик тўғрисидаги баённомага имзо чеккан.

Иқтисодиёти. Вьетнам — саноати тобора ривожланиб келаётган аграр мамлакат ҳисобланади. Бу ерда: нефть, кўмир, апатит, хромит, темир рудаси, олова, вольфрам қазиб олинади. Қора ва рангли металлургия, металлни қайта ишлаб ва машинасозлик, кимё саноати, қурилиш молларини ишлаб чиқариб билан шуғулланилади. Шунингдек, мамлакатда дарахтни қайта ишлаш, қоғоз ишлаб чиқариш корхоналари ҳам бор. Қишлоқ хужалигида деҳқончилик, мевачилик, сабзавотчилик, балиқчилик авж олган. Экспорт учун: нефть, кўмир, қаҳва, чой, гуруч, каучук, балиқ ва денгиз маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали эса: нефть маҳсулотлари, улар учун ускуналар ва эҳтиёт қисмлар, пулат, сунъий ўғит, асосий истеъмол ва саноат моллари олиб кирилади. Япония, Сингапур, Гонконг, Жанубий Корея, Франция, Австралия ва Германия каби мамлакатлар Вьетнамнинг асосий ташқи савдо ҳамкорлари ҳисобланишади.

Тарихи. Ванланг ва кейинчалик унинг ўрнини эгаллаган Аулак ва Намвьет Вьетнамнинг энг йирик давлатларидан бўлишган.

Шимолий Вьетнам Хитойликлар томонидан эрр.авв 189 йиллари-
дан 939 йилларга қадар босиб олинган. Ҳоз.эрр.авв X асрда Вьетнам
давлати мустақиллиги эълон қилинди. IX асрда Вьетнам давлати
Дайвьет — Жануби-Шарқий Осиёдаги энг йирик давлатлардан
бирига айланди. XIX асрда Вьетнам Франция томонидан мустам-
лакага айлантирилди. Мамлакат уч қисмга бўлинади — Кохинхина
(Жанубий Вьетнам), Аннам протекторати (Марказий Вьетнам) ва
Тонкин (Шимолий Вьетнам). Лаос ва Камбоджия билан бирга
мамлакат Франция Ҳиндхитой таркибига киради. 1930 йили
Вьетнам Коммунистик партияси ташкил этилди. 1941—1945 йиллари
Вьетнам Япония қўшинлари томонидан босиб олинади. 1945 йил
август ойидаги қўзғолон, 1945 йил 2 сентябрь куни Вьетнам
демократик республикаси дея эълон қилиниши билан якунланди.
Вьетнам демократик республикаси президенти ва Бош вазири этиб
Хо Ши Мин тайинланди. 1954 йилнинг июль ойида Вьетнамда
тинчлик ўрнатилиши тўғрисида Женева конвенцияси имзоланди.
Аммо АҚШ Женева битимини тан олишдан бош тортди, Жанубий
Вьетнамда Вьетнам Республикасига асос солинди. 1961 йили АҚШ
ўз ҳарбий қўшинларини Вьетнамга жўнатди. АҚШ учун Иккинчи
жаҳон урушидан сўнг, иккинчи энг йирик қуrolли тўқнашув
бўлган Вьетнам уруши 1973 йилнинг январь ойида АҚШликларнинг
тамомила енгилиши билан тугади. 1973 йилда урушларга чек қўйиб
Вьетнамда тинчликни тиклаш ҳақидаги Париж битими имзолан-
ди. 1975 йили ватанпарвар кучлар Сайгонни сайгон режимидан
буткул озод этишди. Мамлакатни бирлаштириш жараёни бошланди.
1976 йилнинг июль ойида Вьетнамнинг ўзаро бирлаштирилиши
якунланди ва Вьетнам социалистик республикаси эълон қилинди
(СРВ). 1992 йили янги конституция қабул қилинган.

ГРУЗИЯ

Расмий номланиши	Грузия Республикаси
Мустақиллик куни	1991 йил 9 апрель (СССР таркибида бўлган)
Расмий тили	Грузин
Пойтахти	Тбилиси
Йirik шаҳarlари	Тбилиси
Бошқарув шакли	Унитар республика
Майдони	69,7 минг км.кв. (дунёда 118-ўринда)
Аҳоли сони(2005)	4,52 млн киши (дунёда 114-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 64,8 киши
Пул бирлиги	Лари (GEL)
Интернет-домен	.ge
Телефон коди	+995
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашуви. Грузия (Сакартвело) республикаси – Кавказортининг марказий ва ғарбий қисмидаги, шимолда Катта Кавказ ва жанубда Кичик Кавказ ўрталарида жойлашган давлатдир. Жанубда Россия, шарқда Озарбайжон, жанубда эса – Арманистон ва Туркия билан чегараланади. Ғарбда Қора денгиз ювиб ўтади. Мамлакатнинг Шимолий қисми Катта Кавказнинг тоғ тизмалари билан қоплангандир. Грузия қирғоқ бўйининг катта қисми секин-аста пастга тушиб боради. Ҳудудда юқори сейсмик фаоллик кузатилиб туради. Грузия иқлими ғарбда – субтропик, шарқда эса субтропикдан муътадилга ўтадигандир. Ўртача ҳарорат январь ойида: 3°С – 9°С ташкил этади. Сванетия ва Джавахети тоғ ҳудудларида ҳаво ҳарорати: 16°С дан 20°С гача тушиб кетиши мумкин. Ёз фасли иссиқ ва узоқ вақт давом этадиган бўлиб, ўртача ҳарорат: +23°С дан + 26°С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан 66 туманга бўлинган. Ҳозирги кунда ҳуқуқий жиҳатдан Грузия таркибида бўлган Абхазия ва Жанубий Осетия, марказий ҳукуматнинг бўйруғига бўйсунмагани учун уларнинг даражаси аниқланмаган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: грузинлар – 70,1 % ни (тахминан 17 этник гуруҳлар), руслар – 9 % ни, арманийлар – 7 %, озарбайжонликлар – 6 % ташкил этади, шунингдек мамлакатда осетияликлар, греклар, курдлар, ассирияликлар, абхазлар ва ҳ.к халқлар истиқомат қилиб келади.

Чет-элликлар билан суҳбатлашиш учун, инглиз тили қабул қилинган. Дини: православ-христианлар — 84 %, мусулмон суннийлар (асосан Абхази, Аджария ва Озарбайжон чегараларида ибодат қилинади) — 9,9 % арман-григорий черкови (арманийлар) — 3,9 % католиклар (грузин ва арманийларнинг унча катта бўлмаган қисми) — 0,8 % яҳудий ва ҳ.к.

Сиёсий тизим. Грузия — демократик республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — президент. Президент Олий бош қўмондон саналиб, туғридан-туғри мамлакатнинг “ички ишлар булинмалари”ни назорат қилади. Ижроия ҳокимиятини — Вазирлар Маҳкамаси амалга ошириб, парламент томонидан президент тавсиясига қўра тайинланади. Бирпалатали парламент — Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Суд тизимига — Конституцион суд, Олий ва Маҳаллий судлар киради. Грузия — БМТ, МДҲ, ОБСЕ, ЮНЕСКО, ХВФ, Бутунжаҳон савдо ташкилати ҳамда бошқа халқаро ташкилотларнинг аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Грузия — ривожланаётган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Минерал хом-ашёнинг барча турлари: нефть, табиий газ, олтин руда, марганец ва ҳ.к. қазиб олинади. Табиий бойликлардан бири бу — мамлакатдаги қўлаб топилган минерал ва термаль булоқлар ҳисобланади, айнан шуларнинг асосида 50 га яқин соғломлаштириш сифатгоҳлари яратилган. Саноатнинг етакчи тармоқларига: марганец рудасини қазиб олиш, пулат трубалар, электрқувватлантирувчи, электрташувчилар, металл кесувчи ускуналар, қишлоқ хўжалиги машиналари ва минерал уғитларни ишлаб чиқариш киради. Шунингдек, озиқ-овқат саноати, енгил саноат, қора ва рангли металлургия саноати ҳам ўзига хос уринга эгадир. Экспорт учун: вино ва минерал сувлар, фойдали қазилмалар, озиқ-овқат ва истеъмол маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали эса: қувватузатгичлар, машина ва ускуналар, истеъмол моллари олиб кирилади. Давлат бюджетининг тахминан 47 % ни молларнинг транзит орқали тушган маблағлар ташкил этади.

Тарихи. Мамлакат ҳудуди ҳақидаги илк битиклар эрр.авв. VI–IV асрда эслатилган. Эрр.авв. VI асрда бу ҳудудларда — Колхид қироллиги вужудга келади. Сўнг юнон мустамлакаси Диоскурия (Сухуми) ва Фасиса (Поти) ташкил этилади. Эрр.авв. I асрда Рум Грузияни босиб олишга ҳаракат қилади. VII асрда Грузиянинг катта қисми араблар томонидан босиб олинади. IX

асрда ўзига мустақил йирик феодал давлатлар ташкил этилади ва XI асрда ягона давлатга бирлаштирилади (шоҳ Бағрат III). 1089-1125 йиллар — шоҳ Довуд Қурувчи даврида Грузия ўз ҳудудларини кенгайтириб, катта қудратга эга бўлди. 1184-1213 йилларда — қиролича Тамара даврида Грузия ўз таъсирини Шимолий Кавказгача ёйиб борди. XIII асрда мўғул-татарлар қушини бостириб келади ва мамлакат пароканда бўлади. 1703-1724 йиллар — Грузия қироллиги қайта тикланди (Вахтанг VI даврида). 1783 йили Россиянинг Грузия устидан протекторати ўрнатилади. 1801 йили — Шарқий Грузия Россия ҳудудига қушилади. 1864 йили мамлакатнинг бутун ҳудуди Россия империяси таркибига киради. Россиядаги 1917 йилдаги қўзғолон, марказий ҳукуматнинг сусайишига олиб келди. Бу эса 1918 йил 26 май кунини Грузия мустақиллигини эълон қилинишига олиб келди. Шундан сўнг Грузия Германия ва Туркия қушинлари томонидан мунтазам босқинлар нуқтасига айланди. 1920 йили Россия Грузиянинг мустақиллигини тан олди. 1921 йили Грузияда социал қўзғолон ғолиб келиб, мамлакатда совет ҳукумати ўрнатилади. Грузия, Грузия Совет Социалистик Республикасига қайта номланди ва 1922 йили Кавказ орти Федерацияси таркибида СССР таркибига кирди. 1936 йили — СССР таркибида Грузия ССР ташкил этилди. 1991 йил 9 апрель кунини Республика Олий Кенгаши Грузия давлат мустақиллигини тиклаш ҳақида Актни қабул қилади. Абхазия ва Жанубий Осетия Грузия мустақиллиги ҳақидаги референдумда иштирок этмай, СССР таркибида қолиш ихтиёрини билдирганлар. Бу эса ўз навбатида Грузия ва Осетия, Грузия ва Абхазия ўртала-ридаги қонли туқнашувларнинг вужудга келишига олиб келди.

ИСРОИЛ

Расмий номланиши	Исроил ДавлатиЫ
Мустақиллик куни	1948 йил 14 май (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Иврит ва араб
Пойтахти	Тель-Авив; Иерусалим 1980 йил эълон қилинган, аммо БМТ тан олмаган.
Йирик шаҳарлари	Иерусалим, Тель-Авив, Яффе, Хайфа, Беэр-Шева
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	20,77 минг км.кв. (дунёда 143-уринда)
сув сатҳидан юқорилиги	2 фоз
Аҳоли сони(2005)	6,6 млн киши (дунёда 97-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 317,8 киши
Пул бирлиги	Янги исроил шекели (ILS код 376)
Интернет-домен	.il
Телефон коди	+972
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашуви. Исроил — Яқин Шарқдаги, Ўртаер денгизининг шарқий қирғоқ бўйида жойлашган давлат. Шимолда: Ливан, шимоли-шарқда; Сурия, шарқда; Иордания ва жануби-ғарбда; Миср билан чегарадошдир. Ғарбда Ўртаер денгизи қирғоқлари бўйлаб адирлар, шимоли-шарқда — Голланд баландликлари, шарқда — Галилеи ва Самария тоғ тизмалари ҳамда Иордан водийси ва Ўлик денгиз тортилгандир. Мамлакатнинг жанубий қисмини — Негев чули ва Арава водийси эгаллаган. Исроилдаги энг юқори нуқта — шимолдаги Хермон тоғи (2,224 м), энг пасткиси эса Ўлик денгизи (дунё океани сатҳидан 408 м пастда бўлиб — ердаги қуруқликнинг энг паст нуқтаси ҳисобланади) саналади. Иқлими асосан субтропик. Январь ойидаги ўртача ҳарорат +6 С дан — 18 С даражагача, июль ойида 24 С дан 30 С гача етди.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 6 округ (districts)га бўлинади. Мамлакат пойтахти Иерусалим ҳисобланади (БМТ томонидан тан олинмаган).

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: яҳудийлар — 82 % (уларнинг ярмидан кўпи Исроилда туғилган, аммо ота-оналари дунёнинг 100га яқин мамлакатларидан келишган), араблар — 16 % дан ташкил топган. Расмий тиллари — иврит ва араб тилларидир.

Дини: иудаизм — 82 %, ислом — 13 %, христианлик — 5 % ва бошқа конфессиялар.

Сиёсий тизим. Исроил давлати — парламент республика шаклига асослангандир. Давлатга асос солиш режасига, БМТнинг Фаластинни ажратиш режаси билан бирга 1948 йилнинг 14 май куни эълон қилинган. Давлат бошлиғи Кнессет — Ҳукуматнинг олий қонунчилик органи (бирпалатали парламент) сайлайдиган Президент ҳисобланади. Ижроия ҳокимиятини маркази органи — Бош вазир томонидан бошқариладиган ҳукумат ҳисобланади. Олий суд (Олий адолат суди) — Суд ҳокимиятининг энг олийси ҳисобланади. Исроил давлати ўз конституцияга эга эмас, унинг урнини давлат бошқаруви шакли муаммолари, ҳуқуқлари ва фуқаролар эркинлиги масалаларини ҳал қилувчи асосий қонунлар йиғими ҳал қилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Исроил БМТ ва ГАТТ ташқилот аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Исроил — иқтисодиёти ривожланиш даражаси етарли даражада юқори бўлган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Мамлакатда фосфат, бром, нефть ва газ, темир рудаси, мис ва рангли метал қазиб олинади. Ҳарбий саноат, машинасозлик, металлургия, кимё, текстил ва озиқ-овқат саноати жадал ривожланган. Бир неча атом реакторлари мунтазам ишлаб туради. Цитрус мевалари — экспорт қилинади ва шу билан бирга асосий қишлоқ хўжалик маҳсулоти ҳисобланади. Паррандачилик, қорамолчилик, балиқчилик ривожланган. Исроил йирик халқаро молиявий ва туризм маркази ҳисобланади. Экспорт учун: бриллант, металл моллари, машина ва ускуналар, компьютер ва электроника, мевалар ва консервалар, мато ва кийим-кечак, минерал уғитлар ва ҳарбийлар маҳсулотлари (радиоэлектрон техника, учувчисиз учадиган самолёт-жосуслар ва ҳ.к.) етказиб берилади. Импорт орқали эса: нефть ва нефть маҳсулотлари, машина ва ускуналар уларга бўлган эҳтиёт қисмлари, кимё маҳсулотлари ва металллар, транспорт воситалари, озиқ-овқатлар, маиший техника, ишланмаган олмослар олиб кирилади. АҚШ, Буюк Британия, Германия ва Бельгия асосий ташқи савдо ҳамкорлари ҳисобланади.

Тарихи. Ҳозирги Исроил давлатига, эрр.авв XI асрда Фаластинда (қирғоқбўйи ерларни фалистимлян халқи эгаллаб келган) ташкил этилган яҳудийлар қиролигининг қадимги номи берилган. Бу қироллик X асрда барбод бўлиб, Иудея ўз пойтахти Иерусалим ва Исроил ўз пойтахти Сихема (ҳозирги Сиблус) кейин-

чалик эса Самарии билан ажралиб
илни Ассирия босиб олади, VI асрда :
Навохудоносор томонидан ишғол э
нинг бир қисми қайтиб келади ва
этилади. Искандар Зулқарнайн ва ун
чилик яҳудий жамоалари эллинисти
бошладилар. Иудея эса баъзи бир ж
мияни сақлаб қолиб, Селевкидл
таркибига қўшилдилар. Эрр.авв I ас
билан тахтни Буюк Ирод I эгалла
Иудея рим вилоятлари (провинция
66—73 йиллардаги Римга қарши кў
дийлар уруши) Иерусалимни қўлга
билан якун топди. Бар-Кохбанинг
кўтарганадиган сўнг яҳудийларнинг
қиқлаб қўйилди, аммо бу таъқиққа
қилмаган. XIX асрнинг охирларида :
ларининг она ватанига бирлаштири
бошларида Фаластинга (1917 йилда
томонидан босиб олинган Усмон
кирган) репатриантлар кучиб кела б
урушидан сўнг дунёнинг энг қудр
яҳудийлар мамлакатига асос солиш
ва 1948 йил 14 майда Фаластин ма
БМТ Бош Ассамблеяси 1947 йил 29
фиқ Исроил мамлакати вужудга кела
исроил уруши даврида Исроил Б
араблар мамлакати учун ажратиб бер
катта қисмини ва Иерусалимни (буту
1980 йил эса “умрбод ва ажралмас” деф
қилинади) ғарбий қисмини босиб ол
билан 1967 йил ва 1973 йилларда олиб
сида Исроил, Ғазо сектори, Голан те
нинг ғарбий қирғоқлари ҳудудини бос
Миср билан тинчлик шартномасини
Синай ярим оролидан олиб чиқиб
яриморолини Мисрга қайтариб берди
Исроил ва Фаластинни Озод қилиш
ҳақидаги декларацияни имзолаб, уни
сектори ва Иерихон шаҳри ҳудудида Ф

чалик эса Самарии билан ажралиб кетишади. VIII асрда Исроилни Ассирия босиб олади, VI асрда эса Иудея Вавилония қироли Навоҳудоносор томонидан ишғол этилади. Кейинчалик аҳолининг бир қисми қайтиб келади ва Иерусалим қайтадан бунёд этилади. Искандар Зулқарнайн ва унинг ворислари даврида купчилик яҳудий жамоалари эллинистик давлатларда таркиб топа бошладилар, Иудея эса баъзи бир жиҳатлари тарафдан автономияни сақлаб қолиб, Селевкидлар, Птолемейлар ерлари таркибига қўшилдилар. Эра.авв I асрда румликларнинг ёрдами билан тахтни Буюк Ирод I эгаллади, унинг улимидан кейин Иудея рим вилоятлари (провинциялари)нинг бирига айланди. 66–73 йиллардаги Римга қарши кўтарилган қўзғолонлар (яҳудийлар уруши) Иерусалимни қўлга олиш ва уни вайрон қилиш билан якун топди. Бар-Кохбанинг (132–135 йиллардаги) бош кўтарганадиган сўнг яҳудийларнинг Фаластинда яшашлари таъқиқлаб қўйилди, аммо бу таъқиққа ҳеч ким тўлалигича амал қилмаган. XIX асрнинг охирларида яҳудийлар диний асосда узларининг она ватанига бирлаштириш бошланиб кетди. XX аср бошларида Фаластинга (1917 йилдан бошлаб Буюк Британия томонидан босиб олинган Усмонийлар Туркияси ҳудудига кирган) репатриантлар кўчиб кела бошлашди. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг дунёнинг энг қудратли мамлакатлари, ягона яҳудийлар мамлакатига асос солиш қарорини қабул қиладилар ва 1948 йил 14 майда Фаластин мамлакатининг бир қисмида БМТ Бош Ассамблеяси 1947 йил 29 ноябрдаги қарорига мувофиқ Исроил мамлакати вужудга келади. 1948–1949 йилдаги араб-исроил уруши даврида Исроил БМТ томонидан Фаластин араблар мамлакати учун ажратиб берилган Фаластин ерларининг катта қисмини ва Иерусалимни (бутун мамлакатни 1967 йили – 1980 йил эса “умрбод ва ажралмас” деб Исроил пойтахти деб эълон қилинади) ғарбий қисмини босиб оладилар. Араб мамлакатлари билан 1967 йил ва 1973 йилларда олиб борилган урушлар натижасида Исроил, Ғазо сектори, Голан тепаликлари, Иордан дарёсининг ғарбий қирғоқлари ҳудудини босиб олади. 1979 йили Исроил Миср билан тинчлик шартномасини имзолаб, уз қўшинларини Синай ярим оролидан олиб чиқиб кетди ва 1982 йил Синай яриморилини Мисрга қайтариб берди. 1999 йил сентябрь ойида Исроил ва Фаластинни Озод қилиш Ташкилоти узаро келишув ҳақидаги декларацияни имзолаб, унинг асосида 1994 йили Ғазо сектори ва Иерихон шаҳри ҳудудида Фаластин автономиясини ву-

жудга келтирди. 1994 йилнинг октябрь ойида Исроил ва Иордания тинчлик битимини имзолашди, унга кўра Иордания 1967 йиллари Исроил босиб олган бир неча ҳудудларни уз таркибига қайтариб олади. 2000 йилдан бошлаб Исроилликлар ва фаластинликлар ўрта-сидаги можаролар тинчлик йўли жараёнини бузиб юборди ва янги террористик тўқнашувларни вужудга келтирди.

ҲИНДИСТОН

Расмий номланиши	Ҳиндистон Республикаси
Мустақиллик куни	1947 йил 15 август (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Ҳиндий ва инглиз
Пойтахти	Деҳли
Йирик шаҳарлари	Калькутта, Бомбей, Деҳли, Ченнай Бангалор, Нью-Деҳли
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	3,29 млн км.кв. (дунёда 7-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	9,5 фоиз
Аҳоли сони(2005)	1,0 млрд киши (дунёда 2-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 330,7 киши
Пул бирлиги	Ҳиндистон рунийси (INR код 356)
Интернет-домен	.in
Телефон коди	+91
Соат миллари	UTC+5:30

Географик жойлашуви. Ҳиндистон республикаси – Жанубий Осиёда жойлашган, Ҳиндистон яриморалини катта қисмини эгаллаб турган давлат ҳисобланади. Ҳиндистон, ғарбда; Покистон, шимоли-шарқда; Хитой, Непал ва Бутан, шарқда; Бангладеш ва Мьянма билан чегарадошдир. Ундан ташқари Ҳиндистон жануби-ғарбда Мальдив ороллари, жанубда Шри-Ланка ва жануби-шарқда Индонезия билан денгиз орқали чегарадошдир. Ҳиндистоннинг, Джамму ва Кашмир штатлари Афғонистон билан чегарадошдир. Мамлакатни Ҳинд океани, Аравия денгизи ва Бенгал буғози сувлари юйиб туради. Ҳиндистон таркибига, Андаман ва Никобар ороллари шунингдек Аравия денгизининг жануби-шарқий қисмидаги Лаккадив, Аминдив ва Миникой ороллари киради. Ҳиндистон яриморалининг катта қисмини Декан ясси тоғлари, шимолида – Ҳинд-Ганг теккисликлари ва ернинг энг баланд тоғлари

бўлган — Ҳималой ва Қорақорум эгаллайди. Иқлими тропик, шимолда — тропик муссонлидир. Январь ойида адирлардаги ўртача ҳаво ҳарорат шимолда: 15° С даража, жанубда эса май ойида: 28-35° С даражани ташкил этади. Асосий дарёлари — Ганг, Брахмапутра, Ҳинд. Мамлакатни катта қисмини; тропик ўрмонлар, саванна ва ажириклар ўсиб ётган чўллар ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан 25 та штат ва 7 та марказга бўйсунган иттифоқ ҳудудлардан иборатдир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг 72 % ни — ҳинд-арий халқлари, 25% — дравидлар ва 3 % гача бўлган халқни — мўғул ирқи вакиллари ташкил этади. Давлат тиллари — инглиз ва ҳиндий. Аҳолининг ярмидан кўп қисми, расмий тилдан ташқари маҳаллий тилда сўзлашишади (штатларнинг расмий 17 та тили ва 700 га яқин маҳаллий диалект). Аҳолининг асосий қисмини индуистлар — 82 % ни, мусулмонлар, 11 % ни, христианлар — 2 % ни сикхлар — 2 % ни буддистлар, тахминан — 0,7 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Ҳиндистон, федератив республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — президент. Штатларнинг қонунчилик ҳокимияти ва парламентнинг иккала палатасидан таркиб топган сайловчилар кенгаши томонидан сайланади. Иккипалатали парламент — қонунчилик ҳокимиятидан ташкил топган. Штатлар Кенгаши ва Миллий Мажлисдан ташкил топгандир. Ижроия ҳокимиятини президент томонидан тайинланган, Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат амалга оширади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими амал қилади. Ҳиндистон штатлари мамлакатнинг асоси ҳисобланиб, тил борасида кенг ҳуқуқ ва шахсий қонунчилик ҳокимиятларига асосланган йирик маъмурий-ҳудудий бирлашмалари ҳисобланадилар. Жойлардаги ижроия ҳокимияти бошлиғи лавозимига президент томонидан тайинланган губернатор ўтказилади. Президент томонидан тайинланадиган Бош судья ва энг кўпи 17 аъзолар бўлган судьялар Ҳиндистоннинг Олий судини ташкил этишади. Мустақилликни қўлга киритгач, Ҳиндистон Ҳамдўстлик ташкилотига кириб, БМТнинг аъзоларидан бирига айланди.

Иқтисодиёти. Ҳиндистон — аграр-индустриал мамлакат ҳисобланади. Иқтисодиёти ҳар томонлама ривожланган. Давлат сектори, муҳофаа саноати, атом энергетикаси, темир йўл ва денгиз транспорти, авиация ва алоқада етакчи уринларни эгаллаб келади. Ҳиндистон космик ва ядро қуроллар бўйича энг етакчи давлатга айлана олди. Қишлоқ хўжалигида майда хўжаликлар

етакчи урин эгаллайди. Ҳиндистон шакар-қамиш, арахис, чой, джут, пахта етиштириш бўйича дунёда етакчи уринларни эгаллаб келади. Шунингдек, каучук, қаҳва ва ширинликлар ишлаб чиқарилади. Чорвачилик, ипакчилик, балиқчилик ривожланган. Мамлакатда кўмир, темир рудаси, боксит, нефть, марганец ва ҳ.к. қазилма бойликларининг захиралари кўп. Қора ва рангли металлургия, кимё ва фармацевтик саноат, машинасозлик каби тармоқлар тобора ривожланиб бормоқда. Экспорт учун: машина, ускуналар, дастурий таъминот, кийим-кечак, жун ва ундан тайёрланган маҳсулотлар, кимё моллари, джут моллари, темир рудаси, чой, қаҳва, зираворлар, кешью ёнғоқлари, консерва, балиқ ва денгиз маҳсулотлари, бриллиантлар етказиб берилади. Туризм соҳасида Ҳиндистон катта аҳамиятга эга. Импорт орқали эса: нефть, машина ва транспорт ускуналари, озиқ-овқат усимлик ёғи, минерал ўғитлар, зергарлик молларини баъзи турлари ва қора металллар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари — АҚШ, Европа ҳамжамияти мамлакатлари, Россия, Япония, Ироқ, Эрон, Марказий ва Шарқий Европа давлатлари.

Тарихи. Э.р.авв II минг йилликларда “арий” қабилалари Ҳиндистонга кучиб боради ва шимолий Ҳиндистонда бир қанча қулларни сотиш билан шуғулланувчи давлатлар вужудга келади. Э.р.авв VI асрларда, Магадх шаҳри, энг йирик ҳинд мамлакатларидан бири ҳисобланарди. Э.р.авв 327—325 йилларда шимолий Ҳиндистонга, Искандар Зулқарнайн қўшинлари бостириб келди. XV асрлар охирида Ҳиндистонда биринчи португалия халқлари яшайдиган жамоалар пайдо бўла бошлади. 1526 йили буюк Муғуллар шимолий Ҳиндистонни босиб олишди. 1613 йили биринчи инглиз факториялари очилди. 1793 йили шимолий Ҳиндистонга форсийлар (шоҳ Нодир) бостириб келишди. 1763 йили инглизлар, Бенгалия ва бутун жанубий Ҳиндистонни босиб олишди. 1858 йили Ҳиндистон тўлалигича инглизларнинг назорати остига ўтди. 1919 йилдан то 1922 йилгача, 1930дан ва 1932 йилгача мамлакатда иккита фуқаролар уруши бўлиб ўтди (Махатма Ганди) ва мустамлакачиларнинг тазиқи сусая бошлади Ҳиндистон иккала жаҳон урушларида, Буюк Британия томонида туриб курашганлар. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг инглиз ҳукумати Ҳиндистонга доминион ҳуқуқини беришга мажбур бўлди. Ҳиндистон Иттифоқи давлат тепасига келган Ҳиндистон миллий конгресс ҳукумати Ҳиндистон мустақиллигини эълон қилди. 1947—1949 йиллардаги Ҳинд-Покистон урушларидан сўнг Ҳиндистон Кашмир штатининг катта қисмига эга бўлди.

1950 йили Ҳиндистон Иттифоқи, Ҳиндистон Республикасига айланди. 1971 йилдаги Покистон билан Шарқий Покистон ҳудудида бўлиб ўтган урушдан сўнг Бангладеш Халқ Республикаси ташкил этилди. 1984 йилда Бош Вазир Индира Ганди ўлдириб кетилди. 1991 йил эса террористлар қўли томонидан унинг ўғли — Бош Вазир Раджив Ганди ўлдирилди. 1999 йилда Ҳиндистон ва Покистон ядро қурулларига эга бўлдилар. Космик дастурларни амалга оширишда катта муваффақиятларга эришилди.

ИНДОНЕЗИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Индонезия Республикаси
1945 йил 17 август эълон қилинган
1949 йил 27 декабрда тан олинган
(Нидерланд мустамлакаси бўлган)
Индонез
Жакарта
Жакарта, Сурабая, Бандунг
Унитар республика
1,9 млн км.кв. (дунёда 15-ўринда)
4,85 фоиз
20,1 млн киши (дунёда 4-ўринда)
1 км.кв. га 115,6 киши
Индонезия рупийси (IDR код 360)
.id
+62
UTC+7...+9

Географик жойлашуви. Индонезия Республикаси — Жануби-шарқий Осиёда жойлашган Малай архипелагини катта қисмини эгаллаган давлатдир. Мамлакат тахминан 14 минг оролчалардан ташкил топган. Уларнинг орасида Катта Зонд ва кичик Зонд ороллари, Молукк ороллари ва Янги Гвинеянинг ғарбий қисмида жойлашган Ириан Джая каби ороллар бор. Қуруқликда Индонезия — Малайзия, Шарқий Тимор, Папуа — Янги Гвинея, денгиз бўйлаб эса — Австралия, Сингапур, Флиппин ва бошқа мамлакатлар билан чегарадошдир. Шимолда ва шарқда Индонезияни Жануби-Хитой ва Тинч океани, жануби ва ғарбда — Ҳинд океани ювиб туради. Мамлакат рельефи турлича, сув юзасидан бир оз кутарилиб турган ороллардан Яванинг тоғли ҳудудлари,

Янги Гвинея ва Балининг кескин ўзгарган рельефи ва қўлаб жойлашган вулқонларига (тахминан 400 — шулардан 200 га яқини ҳаракатдагилар). Мамлакат ҳудудини тахминан 2/3 қисмга яқини нам тропик ўрмонлар билан қопланган, шунингдек, қимматли ўрмон дарахт турлари йиғилган майдонлар ва саванналар ташкил этади. Иқлим экваториал ва субэкваториал. Пастлик ҳудудларда ҳаво ҳарорати йилнинг катта қисмида 26—27°С даражада бўлиб, тоғли ҳудудларда эса бир қанча салқинроқ бўлади. жанубий ва шарқий ҳудудларда иссиқ бўлиб, (сентябр ойидан май ойига қадар) — ёмғирли, ва сезиларли даражада (май ойидан октябрь ойига қадар) қуруқ бўлади. Бали оролида иқлим муссонли экваториал, шунинг учун, фақат икки фасли бор — қуруқ (июнь ойидан октябрь ойига қадар) ва намли (ноябрь ойидан апрель ойига қадар), аммо ҳаво ҳарорати деярли бир хил бўлади: 23—27°С. Индонезиянинг дарёлари деярли барча ерларда қуюқ оқимга эга бўлади. Индонезия жунглиларининг ҳайвотот олами жудаям бой ва турфа хилдир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 24 вилоятлар (провинциялар), 2 та ўзига хос маъмурий бирлашмалар ва 1 метрополитен округига (пойтахт) бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг миллий таркиби — 365 этник гуруҳлардан ташкил топгандир. Бу гуруҳларнинг энг йиригини яванликлар — 46 %, сундлар — 13 %, мадурликлар — 6 %, малайликлар — 5,5 % ва бошқалар ташкил этади. Шунингдек, мамлакатда бошқа Осиё мамлакатларидан чиққан халқлар — хитойликлар (4 млн.дан ошиқ), араблар, ҳиндистонликлар ва бош. истиқомат қилади. Индонезия тили — давлат тили ҳисобланади. Аҳолининг катта қисми — Ява, Мадуро ва Суматра халқи — мусулмон динига (87 %) ибодат қилишади, шунингдек индуизм (айниқса Бали оролида) ва буддизм динлари кенг тарқалган.

Сиёсий тизим. Индонезия — Унитар республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — президент. Давлатнинг энг юқори органи — Миллий консультатив конгресс ҳисобланади. Қонунчилик масалалари билан Халқ вакиллари Кенгаши шуғулланади. Индонезияда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Индонезия — БМТ ва ОПЕК ташкилотлари аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Индонезия — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Саноатнинг асосий тармоқларига — нефть ва газ, олова, кўмир, боксит, марганец, мис ва никел рудалари, асбест, асфальт, фосфорит, олтин, кумуш ва ош тузи қазиб олиш киради. Саноат соҳасининг асосий тармоқларига: нефть ва газни

қайта ишлаш, металлургия, машинасозлик, кимё саноати, озуқа ва текстиль саноатлари киради. Балиқчилик ва балиқни купайтириш катта аҳамиятга эгадир. Дарахтнинг қимматбаҳо турларидан ёғоч ишлаб чиқарилади. Анъанавий ҳунармандчилик сақланиб қолмоқда. Туризм соҳаси кенг ривожланмоқда. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, суюлтирилган табиий газ, электр ва электр саноати маҳсулотлари, кумир, мис, никель, текстиль, қимматбаҳо дарахт турлари, каучук, балиқчилик маҳсулотлари, қаҳва, мурч, чой дарахти пўстлоғи ва ширинликлар етказиб берилади. Импорт орқали: оғир машинасозлик ва кимё саноати моллари, транспорт ва электрон ускуналар, минерал маҳсулотлар ва асосий саноат моллари. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Сингапур ва Германия.

Тарихи. Эра. авв II-V асрларда оролларда илк давлатларни ташкил этилиш жараёни фаол тарзда олиб борилган. Капитални кириб келиши ва фойдали стратегик жойлашув, VIII асрда донғи кетган қудратли суматра Шривиджайя империясини вужудга келишига омил бўлди. IX асрда унинг ўрнида, ўрта асрларда энг йирик умуминдонезия давлати ҳисобланиб, XIV асрда ислом динининг оролларда тарқалишига замин яратган, янги Маджапахит — яван давлати барпо этилди. XVII асрда португалия ва голландияликлар индонезия ороллариини ўзларининг мустамлакалари қилиб оладилар. XX асрнинг бошларига келиб ҳозирги Индонезиянинг бутун ҳудуди бутунлигича голландия мустамлакасига айланди. 1926—1927 йилларда Ява ва Суматрада мустамлакачиларга қарши йирик қўзғолонлар бўлиб ўтди. Иккинчи жаҳон уруши охирларига келиб, японларнинг оролни босиб олаётган бир вақтда (1942 йили) Индонезияда миллий-озодлик ҳаракатларининг янги тўрткилари бошланиб кетди. Натижада 1949 йили БМТ “давра суҳбати” Индонезия Республикасини вужудга келгани ҳақида эълон қилди. 1950 йилнинг август ойида Индонезия Унитар республика дея эълон қилинади. Шарқий Тиморни ўз-ўзини бошқариш ва мустақиллиги учун Португалия томонидан (1974 йил) тан олинганидан сўнг Индонезия ўз ҳарбийларини бу мамлакатга киритди ва 1976 йили Шарқий Тиморни Индонезиянинг провинцияси деб эълон қилди. Шарқий Тиморни ўз мустақиллигига эришишга бўлган тўхтовсиз ҳаракатлари таъсирида 1999 йил 30 августда референдум ўтказилиб, унда ҳудуддаги аҳолининг 78,5% Шарқий Тиморнинг мустақиллиги учун овоз беришди. 1999 йил 12 сентябрда собиқ провинцияга БМТ халқаро қуроли кучлари киритилди, Индонезия қўшинлари эса ҳудудни тарк этишди.

ИОРДАНИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Иордания Ҳошимийлар Қироллиги
1946 йил 25 май (Миллатлар
Лигаси томонидан)
Араб
Амман
Амман
Конституцион монархия
89,3 минг км.кв. (дунёда 110-уринда)
0,01 фоиз
5,5 млн киши (дунёда 105-ўринда)
1 км.кв. га 62,3 киши
Иордания динари (JOD код 400)
.jo
+962
UTC+2

Географик жойлашуви. Иордания Ҳошимийлар Қироллиги — Яқин Шарқдаги араб мамлакат ҳисобланади. Шимолда Сурия, шимоли-шарқда Ироқ, шарқ ва жанубда Саудия Арабистон, ғарбда Исроил ва Фаластин автономияси билан чегарадошдир. Иордания, Исроил ва Фаластин автономияси билан Ўлик денгиз қирғоқ чизигларини, Акаба бўғозини эса Исроил, Саудия Арабистон ва Миср билан бўлишади. Иордания юза сатҳини катта қисми — шарқда пасайиб борадиган ясситоғлардан иборатдир. Мамлакатнинг ғарбий чегаралари бўйлаб, ўз таркибига Иордан дарёси водийсини, Ўлик денгизнинг тузли қўлини, Вади-эль-Арабани чуқурлигини олган чуқур тектоник Гхор (Эль-Гор) гори чўзилиб кетган. Мамлакат ҳудудининг 4/5 қисмини Иордания чўли эгаллайди. Иорданиядаги иқлим ўртаер денгизли субтропик ва кескин-континеталь, жудаям қуруқ. Январь ойидаги ўртача ҳарорат: +8°С дан + 14°С гача, июль ойида: +24°С дан + 30°С гача даражани ташкил этади (ўртача кунлик ҳаво ҳарорати: + 40 С ни ташкил этади). Кундузги ва кечки ҳароратнинг ўртасидаги фарқ 30–40°С даражани ташкил этади. Қизил ва Ўлик денгиздаги сувнинг ҳарорати йил бўйи: 21°С дан пастга тушмайди. Ўсимлик дунёси чўлли ва яримчўллидир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Иордания саккизта муҳофаза (провинция)ларга бўлинади. Муҳофазалар бошида

қирол томонидан тайинланган ва Ички ишлар вазирлигига бўйсунган губернаторлар туради.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: араблар (иорданияликлар ва фаластинликлар) — 98 % ни ташкил этадилар. Этник гуруҳларга — черкеслар, чеченлар ва арманлар киради. Мамлакатнинг расмий тили — араб тили. Дини: суннийлар — 92 %, шияликлар — 3 %, христианлар — 5 % (ислом давлат дини ҳисобланади).

Сиёсий тизим. Давлат тузулиши — конституцион монархия асосида шаклландир. Давлат бошлиғи — Қирол. Ҳошимийлар номи Иордан бошқарув сулоласи келиб чиқиши пайғамбар Муҳаммад с.а.в мазҳабларига тегишли эканлигини билдиради. Иккипалатали парламент — мамлакатнинг қонунчилик органини ташкил этади. Сенат қирол томонидан тайинланади. Қирол Бош вазирни тайинлайди, у эса ўз навбатида (қироллик ва Парламентнинг қуйи палатасининг розилиги билан) ҳукумат вазирларини тайинлайди. Барча қонунлар фақат қирол тасдиқлаганидан сўнггина кучга киради. Иорданияда фуқаролик, диний ва махсус судлар бор. Иордания — БМТ (1954 йили қабул қилинган), Араб мамлакатлари Лигаси, Ислом анжумани ташкилотлари ва Қўшилмаслик Ҳаракати аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Иордания — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Иордания иқтисодиётининг, транспорт, алоқа, энергетика, йирик қайта ишлаш саноати ва туризм тармоқларида давлат ўзига хос ўринни эгаллайди, хусусий тадбиркорлик эса тўлалигича қишлоқ ҳўжалик, майда саноат ва хизмат кўрсатиш соҳаларини назорат қилади. Мамлакатда фосфорит, калий тузи ва нефтьни қайта ишлаш амалга оширилади. Экспорт учун: калий тузи, фосфорит ва ўғитлар, сабзавот ва мевалар етказиб берилади. Импорт орқали: техника, транспорт ускуналари, бугдойчилик ва нефть маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкор-ларига Ироқ, АҚШ ва Европа иттифоқи киради.

Тарихи. Э.р.авв III минг йилликда Иордания ҳудудига хананайлар қабилалари кўчиб кела бошлашган. Э.р.авв. 1000 йилларда мамлакат Исроил ва Иудей қироллиги таркибига кирган. II асрда Иорданияни римликлар босиб олади, 395 йилда эса давлат Византия таркибига киради. Давлат араблар томонидан босиб олиниб, Араб халифалиги (VII аср) таркибига кирганидан сўнг ислом дини тарқала бошлади. XI асрдан XV асрга қадар Иордания ўз бошидан хочлилар, салжуқийлар ва миср мамлюкларини босқинини бошидан кечирди. 1918 йили мамлакат ҳудуди Британия Фаластинининг

таркибига кирди. 1946 йили 25 май куни Иордания мустақил қиролдиги эълон қилинди. 1948–1949 йилда Исроил билан бўлиб ўтган урушдан сунг Иерусалимнинг шарқий қисми ва Иордан дарёсини ғарбий қирғоғи Иорданияга қўшилди, аммо 1967 йилдаги янгитдан қайталанган уруш натижасида бу ерлар яна қўлдан чиқди. 1971 йилда Иордан ҳарбийлари мамлакат ҳудудидаги Фаластинликларининг ҳарбий базаларини йўқ қилдилар. 1988 йилда Иорданиянинг Иордан дарёсини ғарбий қирғоғи билан бўлган расмий алоқаларини узиб юборди. 1999 йилдан бошлаб, Иордания яқин шарқдаги вазиятни назорат қилиб бориш бўйича музокараларда қатнашиш ҳуқуқига эга бўлиб келмоқда. 1994 йили Иордания ва Исроил тинчлик шартномасини имзоладилар, унга кўра Исроил 1967 йилда босиб олган ерларини Иорданияга қайтариб бериши лозим.

ИРОҚ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)

Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен

Телефон коди
Соат миллари

Ироқ Республикаси
1932 йил 3 октябрь (Буюк Британия мандати билан)
Араб ва курд
Богдод
Богдод
Парламент республика
434,1 минг км.кв. (дунёда 57-уринда)
1,1 фоз
28,1 млн киши (дунёда 44-уринда)
1 км.кв. га 64,7 киши
Ироқ динари (IQD код 368)
.iq
+964
UTC+3

Географик жойлашуви. Ироқ республикаси — Яқин шарқдаги, Месопотам текисликлардаги Тигр ва Евфрат дарёлари водийсида жойлашган давлатдир. Жануби-шарқда Кувайт, жанубда Саудия Арабистон, шарқда Иордания ва Сурия, шимолда Туркия, шарқда эса Эрон билан чегарадошдир. Жануби-шарқда Форс бўғози сувлари ювиб туради. Мамлакатнинг катта қисми Месопотам пастликларидан иборатдир. Шимоли-ғарбда —

Жазира платоси, ғарбда Сурий чўлларининг унча баланд бўлмаган ясситоғлари мавжуддир. Шимолда ва шимоли-шарқда — Арман ва Эрон тоғлари (баландлиги 3 598м.гача) жойлашгандир. Асосий дарёлари Евфрат ва Тигр ҳисобланади. Ўсимликлар дунёси асосан яримчўл ва дашт ерлардан, ғарб ва жанубда эса — чўлли ҳудудлардан иборат. Дарёларнинг қирғоқлари бўйлаб — галерей ўрмонлари ва хурмо пальмалари ёйилиб кетган. Иқлими шимолда субтропик ўртаер денгизи бўйича ва тропик жанубда. Мосулда июль ойида ўртача ҳароат: +33° С даража, январ ойида: — 7° С, жанубда эса ёзда: +50° С гача ҳароратни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 16 муҳафаз (губернатор)ликларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: араб-ироқлар — 76 %, курдлар — 19 %, туркманлар — 2 % дан иборатдир. Давлат тиллари — араб ва курд тили ҳисобланади. Дини: 96 % — ислом дини. Мусулмонлар (суннийлар — 65 %, шиъликлар — 30 %), христианлар — 4%, йезидлар, мандейликлар ва қолган 1 % — иудейлар саналади.

Сиёсий тизим. Давлат тузулиш шакли — Республика. Давлатнинг олий органи — Қўзғолон қўмондонлик Кенгаши (СРК) Давлат ва ҳукумат бошлиғи — президент. Шунингдек у бир вақтнинг ўзида қуролли кучлар бош қўмондони ҳисобланиб, мамлакатнинг юқори амалдорларини тайинлаш ҳуқуқига эгадир. Президент, СРК ва Миллий Кенгаш — Қонунчилик ҳокимияти таркибига киради. Муҳофаза (провинция)ларни губернаторлар бошқариб келади. Мамлакатда кўппартийвийлик тизими жорий этилган. Ироқ — БМТ, МВФ, ОПЕК ва Араб давлат Лигаси аъзосидир.

Иқтисодиёти. Ироқ — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Нефть қазиб олиш — иқтисодиётнинг асосини ташкил этади (дунё бўйича 2 ўрин). Нефть, газ, сера, фосфат, мрамор ва ҳ.к. қазиб олинади. Нефтни қайта ишлаш, цемент, текстил, тери-пойабзал, озуқа-таъм (шакар ва тамаки) саноати ривожланган бўлиб, майда корхоналар кўпчиликни ташкил этади. Сабзавотчилик, уруғчилик, полиз экинлари, экстенсив қорамолчилик ва балиқчилик билан шуғулланилади. Ироқ туризм соҳаси бўйича жадал ривожланиши мумкин бўлган давлат, аммо ҳозирги сиёсий вазият туфайли сайёҳлар бу мамлакатга деярли келмайдилар. Экспорт учун: нефть, хурмо, чарм маҳсулотлари, жунли матолар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, кийим-кечак, маиший техника олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Иордания, Италия, Германия ва бошқалар.

Тарихи. Ҳозирги Ироқ ҳудудида қадимда энг машҳур бўлган давлатлар гуллаб яшнаган: Шумер қироллиги ҳудуди эрр.авв III минг йилликдан I минг йилликнинг ўталарига қадар Бобил ва Ассирия қиролликлари ҳукми остида бўлишган. Эрр.авв 539 йилдан, 331 йилга қадар Ироқ Форсларнинг қироллиги таркибига, сўнг эса 200 йил давомида Буюк Искандар давлатининг бир қисми бўлиб келган. Узоқ вақт давомида мамлакат ҳудудида форс сулоалари ҳукмронлик қилиб келган 1258 йили мамлакат муғул босқинчилари томонидан вайрон этилди. XVII асрда Ироқ тўлалигича, Оттоман империяси таркибига кирди. Биринчи жаҳон уруши охирига келиб, Месопотамияни инглиз ҳарбий кучлари босиб олади. 1921 йили Буюк Британияга қарам бўлган Ироқ қироллиги вужудга келди. 1922 йили (деярли 1920 йилдан бошлаб) 1932 йилга қадар, Ироқ Буюк Британиянинг мандати остидаги ҳудуди ҳисобланган. 1958 йили Ироқ ва Иорданиянинг Араб Иттифоқи ташкил этилди, аммо 1958 йил 14 июльда қонли тўқнашувлар натижасида қирол тахтдан маҳрум қилиниб ўлдирилади, Араб иттифоқи эса тарқалиб кетади. Ўша йилнинг 15 июль куни, Ироқ республика дея эълон қилиниб, инглиз ҳарбий базалари йўқ қилинади ва ижтимоий-иқтисодий ислохотлар олиб борилиши бошланди. Мамлакат бир қанча ҳарбий қўзғолонларни бошидан ўтказди. 1979 йили Эрон билан бўлган алоқалар кескинлашди, 1980–1988 йиллари бу можаролар (1988 йилда ярашув битими имзоланди) қонли тўқнашувларга айланиб кетди. 1990 йил 28 август куни Ироқ, Кувайтни ўзининг 19 вилояти деб эълон қилди ва қурол ёрдамида босиб олди (“Буря в пустыне” операцияси). Шундан сўнг БМТ томонидан, савдо-иқтисодий чекловлар қўйилиб, Ироқнинг денгиздаги, қуруқлик ва ҳаводаги тўсиқлари ўрнатилди. АҚШ бошчилигидаги Халқаро ҳамжамият Кувайтни озод қилиш бўйича операцияни ташкил этди ва 1991 йилнинг феврал ойи охирида Ироқ ҳарбийлари мамлакатдан олиб чиқиб кетилди. С.Хусайн 2001 йилдан бошлаб БМТ билан барча алоқаларни узиб, мамлакатдан халқаро экспертларни чиқариб юборди. 2003 йилнинг март ойида АҚШ ҳарбийлари Ироққа қарши ҳарбий ҳаракатларни бошлаб, аввал Боғдод кейин эса бутун мамлакатни босиб олишди. Ироқни бошқариб туриш учун ҳарбий маъмурият тайинланди. С.Хусайн давлат тепасидан чеклатилгандан сўнг аҳолининг асосий этник гуруҳлари бўлган — шияликлар, суннийлар ва курдлар ўртасида можаролар бошланиб кетди.

ЭРОН

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Эрон Ислом Республикаси
1979 йил 1-апрель (Ислом кузро-
лони натижасида)
Форс
Техрон
Техрон, Исфохон, Шираз, Тебриз
ва Урмия
Ислом республикаси
1,65 млн км.кв. (дунёда 17-ўринда)
0,7 фоз
68,8 млн киши (дунёда 18-ўринда)
1 км.кв. га 41,7 киши
Эрон риали (IRR код 364)
.ir
+98
UTC+3:30

Географик жойлашуви. Эрон Ислом республикаси – Жану-би-Гарбий Осиёнинг энг катта давлатларидан биридир. Шимоли-гарбда; Туркия, шарқда; Афғонистон ва Покистон, гарбда; Ироқ шунингдек шимолда; Арманистон, Озарбайжон ҳамда Туркманистон билан чегарадошдир. Шимолда Эрон Каспий денгизи, жанубда – Форс ва Оман буғози сувлари ювиб туради. Эрон ҳудудининг катта қисми Эрон тоғлари атрофларида жойлашган, ички ҳудудлари – ясситоғлар ва чўлли баланд адирлардан иборат, шимолда Каспий денгизидан ажралган – Эльбурс хребети (баландлиги 5,671 м келган, Демавенд вулқони) жойлашган. Мамлакатнинг шимоли ва шарқида – Туркман-Хуросон ва Шарқий-Эрон тоғлари жойлашган. Дарёнинг сувлари деярли камдир. Ўсимликлар таркибида – тоғ ксерофитлар, чўл ва ярим чўллар йиғилган. Кевир, Гулистон, Урмия, Марказий элбурс ва ҳ.к. боғлари миллий боғлар таркибига киради. Осиё гепардининг энг охири қолган жойига – Эрон киради. Иқлими тропик бўлиб январь ойидаги ўртача ҳарорат Техронда: – 3°С дан 7°С гача ташкил этади, июль ойида эса: +22°С дан +37°С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 26 вилоят (“остана”)га бўлинади. Вилоятлар, бир вақтнинг узида барча маҳаллий ҳукумат идораларининг бошқарувчилари бўлган генерал-губернаторлар томонидан бошқарилади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиблари: форслар — 51 %, озарбайжонлар — 24 %, гилоқ ва мазандаронийлар — 8 %, курдлар — 7 %, араблар — 3 %, луралар — 2 %, балоҳлар — 2 % ва туркманлар — 2 %. Расмий тили — форс.

Давлат дини: шиа йўналишидаги ислом — 95 %, суннийлар — 4 %. шунингдек диндорларнинг камчилиги сонини — зардуштийлар, иудейлар ва христианлар ташкил этади.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — Ислом республикаси. 1979 йилдаги Ислом қўзғолонидан сўнг давлат ҳокимияти, бир-бирига боғлиқ бўлмаган, қонунчилик, ижроия ва суд тизимлари томонидан амалга оширилади. Уларнинг бари давлатнинг диний боқарувчиси — Оятулло назорати остида бўлади. Оятулло умрбод вақтга қабила сафдошлари Кенгашини ташкил этувчи диндорлар томонидан сайланади. Ижроия ҳокимияти бошида президент бўлиб, бир вақтнинг ўзида Вазирлар Маҳкамасининг раиси ҳисобланади. Ислом кенгаши мажлиси — Олий қонунчилик органи ҳисобланади. Олий суд — давлатнинг юқори суд органи ҳисобланади. Расмий тан олинган сиёсий партиялар йўқ. Эрон — БМТ, ХВФ, ОПЕК ташкилотлари аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Эрон — нефть саноати ривожланган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Нефтни қайта ишлаш ва нефть кимё корхоналари фаолият олиб боради. Мамлакатда, нефть, кўмир, газ, хромит, мис, темир, марганец, кўрғошин-цинк рудалари қазиб олинади. Қора ва рангли металлургия, машинасозлик, метални қайта ишлаш, текстил ва тамаки саноати мавжуд. Машҳур форс гиламлари, метизларни қўлда ишлаб чиқариш ҳунарлари сақланиб қолган. Уруғчилик, полиз экинлари, узумчилик, ёнғоқ ва фишашка дарахтларини экиш, ипакчилик, экстенсив қорамолчилик, балиқчилик, дур сотиш ривожланган. Экспорт учун: хом нефть ва нефтни қайта ишланган маҳсулотлари, металл рудалари, икра, гилам ва ҳ.к. қишлоқ хўжалик моллари етказиб берилади. Импорт орқали: оғир машинасозлик ва кимё саноати моллари, автомобил, темир, пўлат, минерал хом ашё, текстил ва қоғоз олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Германия, Италия, Кувайт, Бирлашган Араб Амирликлари ва ҳ.к.

Тарихи. Эрр.авв III мингйилликда эрон ҳудудида қадимги давлат шакллари вужудга кела бошлаган. Пойтахти Суза шаҳрида бўлган Элам давлати: эрр.авв 672 йили шимолда Мидия давлати вужудга келди, айна шу давлат қирол Кир II (эрр.авв VI асрда) даврида Аҳамонийлар давлатининг энг йириги ҳисобланган. Аҳамонийлар

давлати Искандар Зулқарнайн (э.р.авв 330 йиллар) қўшинлари томонидан босиб олинганидан сўнг, Эрон Селевкидларнинг эллинистик давлатлари таркибига кирди. Э.р.авв II асрда Эрон ҳудудида Парфия қироллиги, — 224 йили эса Сасанидлар форс давлати вужудга келди. VII асрда Эрон араблар томонидан босиб олиниб, Араб халифалиги таркибига киритилади. 1220—1256 йиллари Эрон муғуллар томонидан босиб олинади. 1380—1393 йилларда Эрон Темурийлар давлати таркибига кирди. XIX асрда Русс-эрон урушлари натижасида Кавказ орти ҳудудлари Россияга утиб кетди. XIX асрнинг охирида — XX аср бошларида Эрон, Буюк Британия ва Россия ўртасида баҳс сабабчиси бўлиб қолди. 1920 йилда РСФСР билан Эроннинг дипломатик алоқалари ўрнатилади. 1921 йил эса Совет-эрон битими имзоланади. 1925 йили давлат тепасига Пахлавийлар сулоласи келади. Иккинчи жаҳон уруши даврида Эрон ҳудудига совет ва инглиз ҳарбийлари киритилади (1945 йилнинг охири — 1946 йилнинг май ойида олиб чиқиб кетилади). Шоҳнинг гарбий йўналишда фикрлаши ва унинг, мамлакатни урушдан кейинги йилларда модернизация қилиш сиёсати, Эронда ислом қадриятларини тикламоқчи бўлган бир нечта диний доираларнинг норозилигини кучайтириб юборди. 1979 йили шоҳ (1941 йилдан бошлаб утирган Муҳаммади Ризо Пахлави) мамлакатни ташлаб чиқиб кетишга мажбур бўлди, давлат тўнтариши натижасида мамлакат Ислом республикаси дея эълон қилинади. 1979 йилда Эрон ва Ироқ ўртасида муносабатлар кескинлашиб кетди. 1980 йили эса, Форс кўрфазида (1988 келишув имзоланган) кучлироқ босимга эга бўлиш учун қуролли тўқнашулар бошланиб кетди. Оятулло Хомейни (1989 йили) ўлиmidан сўнг, Эрон ҳукумати прагматик ислохотларни ўткази бошлади ҳамда ташқи сиёсатда Эронни халқаро чекловлардан олиб чиқиш йўллари чиқа бошлади.

ЯМАН

Расмий номланиши	Яман Республикаси
Мустақиллик куни	1990 йил 22 апрель куни (бирлашган)
Расмий тили	Араб
Пойтахти	Сана
Ўзгариш шаҳарлари	Сана, Аден, Таиз, Ходейда, Аль Мукалла
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	528 минг км.кв (дунёда 48-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	20,3 млн киши (дунёда 51-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 38,4 киши
Пул бирлиги	Яман риалч (YER код 886)
Интернет-домен	.ye
Телефон коди	+967
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашуви. Яман республикаси — Жанубий Ғарбий Осиёдаги, Аравия яриморолнинг жанубий қисмида жойлашган давлат. Ғарбда Яман Қизил денгиз сувлари, жанубда ва шарқда — Аден кўрфази ва Аравия денгизи сувлари ювиб туради. Шимолда Саудия Арабистон, шарқда эса Оман билан чегаралашди. Шунингдек, Қизил ва Аравия денгизларидаги бир қанча ороллар Яман ҳудудига киради. Мамлакат ҳудудининг тахминан 2/3 қисмини, ўртача баландилиги суе сатҳидан 2000-2500 м келадиган — Яман тоғлари (Джебелъ) эгаллайди. Мамлакатнинг ғарбида Қизил денгиз бўйлаб, ер кулрасидаги энг қайноқ жойлардан бири бўлган — Тихама чули ёйилгандир. Кўплаб чуғи сўнган вулқонлар учраб туради. Мунтазам оқиб турадиган дарёлар йўқ. Ўсимлик қоплами асосан чулли ва ярим чулли ҳудудлардир, оазис атрофларида хурмо пальмалари ўсади. Тоғ этакларида — дарахт ва майда кўчатли ўсимликлар ўсади. Сокотра ороли ўзининг ноёб тропик ўсимликлари билан ажралиб туради. Иқлими тропик бўлиб, ҳудудларнинг катта қисмида ҳаво қуруқдир. Ҳаво ҳароратининг ўртача алмашиб туриши, январь ойида: +25°С, июнь ойида: +21°С дан +32°С гача ташкил этади. Шимолдаги энг кўзга кўринган дарёлар — Мур ва Мадаб, жанубий ҳудуддагиси эса — Масила. Ҳайвонот олами жудаям бой ва турфа хилдир. Бу ерда кўплаб балиқ турлари: акулалар, барракуда, дельфинлар, денгиз тошбақаси ва х.к. ни учратиш мумкин.

Маъмурий тақсимланиши. Яманда 20 та губернаторлик (мухафаза)лардан иборатдир, улар эса ўз навбатида 326 туманга бўлинади. Ҳар бир губернаторлик бошида президент томонидан тайинланган губернатор туради.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: араб-яманликлар — 96 %, ҳинд халқлари — 2 %, сомалийликлар — 1 % ни ташкил этади. Мамлакатда шунингдек: покистонликлар, эфиопияликлар, европаликлар ва яҳудийлар яшайди. Араб тили мамлакатнинг расмий тили ҳисобланади. Аҳолининг катта қисми давлат дини бўлган Ислом динига ибодат қиладилар. Кўпчилик яманликлар (60 %) исломнинг сунний йўналишида ибодат қиладилар.

Сиёсий тизим. Яман — Ўз президентига эга, унитар республика ҳисобланади. Ҳозирги амалдаги конституция 1991 йил 16 май куни қабул қилинган. Бу конституцияга кўра, халқга тегишли бўлган ҳокимият, бутун ҳокимиятларнинг асоси ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент бўлиб, кейинги муддатга сайланиш ҳуқуқи билан, умумсайлов йўли орқали 7 йилга сайланади. Ижроия ҳокимияти Президент ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан амалга оширилади. Президент бир вақтнинг узида Бош қўмондон ҳисобланиб, Вице-президент, Бош вазир ва унинг уринбосарини тайинлаш ва Миллий мудофаа ва Маслаҳат Кенгашини сайлаш ҳуқуқига эгадир. Вазирлар Маҳкамаси давлатдаги олий ижроия ва маъмурий ҳокимиятни ташкил этади. Шариат қонунчиликнинг асоси ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти вакиллар Палатаси томонидан амалга оширилади. Олий суд тизими, Ислом қонунлари, туркия қонунлари, оддий инглиз қонунлари ва маҳаллий қабила қонунларига асослангандир. Ҳозирги кунга қадар Яманда қабила муносабатлари ҳукмронлик қилиб, шайхлар жойларда чексиз таъсир кучи ва ҳокимиятга эгадирлар. Расмий ҳокимият ва қабиалар ўртасида туқнашувлар кўплаб учраб туради. Яманда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Яман — БМТ, ҲВФ ва Араб мамлакатлари Лигаси аъзосидир.

Иқтисодиёти. Иқтисодиётнинг асосий тармоқлари — ер ҳужайи, пахтачилик, қаҳва ва мевачилик. Қорамолчилик ва балиқчилик катта аҳамиятга эгадир. Азалий иқтисодиёт тармоғига, озиқ-овқатни ва мамлакатга валюта тушумларининг асосини ташкил этувчи балиқчилик ҳисобланади. Шунингдек, Қизил денгизда дур йиғиш ва қайта ишлаш билан шуғулланилади.

Нефть, ош тузи, гипс, шағал, мрамор, темир рудаси қазиб олинди. Асосий тармоқларга — нефтни қайта ишлаш, энергетика, юрчилик, озиқ-овқат, текстил ва пахтани тозалаш саноати киради. Яманда миллий ҳунармандчилик, уй жиҳозлари ишлаб чиқариш, тери пойафзал, темирчилик, заргарлик ва совуқ қурол ишлаб чиқариш билан доимий равишда шуғулланиб келинади. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, қаҳва уруғлари, балиқ, тери хом ашёси ва пахта етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат ва қорамол, машина ва ускуналар олиб келинади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари — Ҳиндистон, Таиланд, ХХР, Корея республикаси, Малайзия, АҚШ ва Сингапур.

Тарихи. Эрр.авв II асрларда Яман ҳудудида жанубий Арабистон цивилизацияси шаклланиб: Хадрамаут, Катабан, Аусан, Саба, Маин каби давлатлар вужудга келган. Эрр.авв IV асрдан VI асрга қадар Яман ҳудуди Абиссин қироллиги ва Форсийлар томонидан босиб олинган. VII асрдан бошлаб Яман Араб мусулмон халифалиги таркибига киради ва мамлакатда Ислом дини тарқала бошлайди. XVI аср бошларида мамлакат Усманийлар давлати таркибига кириб, 1633 йили зайдитларнинг имомати бўлиб мустақил давлатга айланади. 1839 йили Жанубий Яман Буюк Британия ҳукморилиги остига ўтади. 1918 йили Зайдитлар имоми бошчилигидаги мустақил Қироллик эълон қилинади. 1962 йили шимолий Яманда, Яман араб республикаси эълон қилинади. 1967 йили Жанубий Яман мустақиллиги (1970 йилдан бошлаб Яман Миллий Демократик Республикаси) эълон қилинди. 1990 йил 21 май куни бу икки давлат Яман Республикасига бирлашади. 1991 йили конституция умумхалқ розилигини олди. Аммо мамлакатда жанубликлар ва шимолликлар ўртасида можаролар кучайиб борди ва 1994 йили йирик ҳарбий туқнашувга олиб келди. Бу туқнашув шимолликларнинг ғалабаси ва бирликни мустақамланиши билан якун топди.

ҚОЗОҒИСТОН

Расмий номланиши	Қозоғистон Республикаси
Мустақиллик куні	1991 йил 16 декабрь (СССР тарқибда бўлган)
Расмий тили	Қозоқ
Пойтахти	Остона
Йирик шаҳарлари	Алмата
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	2,72 млн км.кв. (дунёда 9-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиғи	-----
Аҳоли сони(2001)	14,8 млн киши (дунёда 60-ўринда)
Зичлиғи	1 км.кв. га 5,4 киши
Пул бирлиғи	Қозоқ тангаси (KZT код 82)
Интернет-домен	.kz
Телефон коди	+7
Соат миллари	UTC+5, +6

Географик жойлашуви. Қозоғистон республикаси — Марказий Осиёда жойлашган мустақил давлат. Шимол ва ғарбда Россия, шарқда Хитой, жанубда Қирғизистон, Туркменистон ва Ўзбекистон билан чегарадошдир. Ички минтақавий Каспий ва Орол денгизларининг сувлари ювиб утади.

Қозоғистон худудининг катта қисмини шарқда ва жануби-шарқда тоғлар билан чегараланган дашт, чуллар эгаллайди. Мамлакатнинг шарқида денгиз сатҳидан 132 м чуқурликда жойлашган Мангышлакда Карагие (Ботир)чуқурлиғи ётади. Қозоғистонда қўғошин, цинк, хром, олтин, висмут, мис, молибден, нефть, кумир, фосфорит, боксит, темир, марганец, уран ва бошқа ер унсурлари қазилма бойликларининг йирик заҳиралари жойлашган. Мамлакат иқлими кескин континентал ҳисобланади, январь ойидаги ўртача ҳарорат: 19°С дан — 4°С гача бўлади, июльда эса ўртача ҳаво ҳарорат: +19°С дан +26°С гачани ташкил этади. Мамлакатнинг йирик дарёлари: Урал, Эмба, Сирдарё, Тобол ва Иртиш. Ўсимликлар ўсиши буйича Қозоғистон адирлари уч ҳудудга бўлинади: даштли, яримчўл ва чўлли майдонлар. Урмонлар — мамлакатнинг тоғли қисмларида жойлашган.

Маъмурий тақсимланиши. Қозоғистон республикаси маъмурий жиҳатдан 14 та вилоят ва 3 та республика аҳамиятидаги шаҳарларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Қozoқлар — тахминан 60 %, русслар — 26 % ташкил этади. Мамлакат аҳолисининг 15,2 % ни этник гуруҳлар ташкил этади. Мусулмонлар — 47 %, православлар — 44 %, протестантлар — 4 % дан иборат. Шунингдек, католик ва яҳудийлар ҳам мавжуд. Давлат тили — қozoқ тили. Рус тилига миллатлараро сўзлашиш мақоми берилган.

Сиёсий тизим. Қozoғистон — Ўз президентига эга конституцион республика ҳисобланади. Президент мамлакат бошлиғи ва Бош қўмондондир. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Ижроия ҳокимиятини — Президент бошқариб туради. Қонунчилик ҳокимиятини иккипалатали парламент амалга оширади. Суд органи — Конституцион суд ва маҳаллий судлар тизимидан иборатдир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Қozoғистон бешта йирик иқтисодий ҳудудлардан ташкил топган. Бугдойчилик ҳўжалиғи, темир рудаси ва тош кўмир, нефть ва газ, машинасозлик, нефть маҳсулотлари, энергетика, рангли металлургия ва ўрмончилик ривожланган. Ғарбий Қozoғистон МДХнинг энг йирик газ қазиб олиш ҳудудларидан бири ҳисобланади. Қишлоқ ҳўжалиғи ва қорамолчилик ривожланган. Экспорт учун: нефть, табиий газ, тош кўмир, темир рудаси, металл маҳсулотлари (ферроэритмалар ва рафинадланган мис), қишлоқ ҳўжалиғи ва кимёсаноати моллари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть маҳсулотлари, транспорт воситалари, газета қоғози, истеъмол моллари, машиналар ва ускуналар олиб кирилади.

Тарихи. Ишончли ёзма манбаларнинг йўқлиғи сабабли, мустақил Қozoқ хонлигининг ташкил этилишини XV асрга бориб тақалади деган тахминни тугри деб топишга мажбурлайди. Мамлакат ҳудуди XVIII асрда Русс империясига қўшиб олинган. 1917 йил февраль ойи ва 1918 йили — совет ҳукумати урнатилади. Фуқаролар уруши 1920 йили ниҳоясига етди. 1920 йили 26 август куни РСФСР таркибига Қирғиз АССР вужудга келди. 1925 йил 19 апрель куни Қozoғистон АССР номига алмаштирилди. 1924—1925 йили Қozoқ ерлари бирлаштирилди. 1936 йилнинг декабрь ойида Қozoқ ССР — иттифоқига айлантирилди. “1990 йил 25 октябр куни Қozoғистон ССР Олий Кенгаши томонидан “Суверен Қozoғистон ССР давлати ҳақидаги декларацияси” қабул қилинди”. СССР собиқ республикалари ичида энг охиргиси бўлиб “Давлат мустақиллиғи тўғрисида”ги Конституцион қонун 1991 йил 16 декабрь куни қабул қилинди.

КАМБОДЖА

Расмий номланиши	Камбоджа Кироллиги
Мустақиллик куни	1953 йил 9 ноябрь (Франция мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Кхмер
Пойтахти	Пномпень
Йирик шаҳарлари	Пномпень, Баттамбанг, Кампоучам, Кампут
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	181 минг км.кв. (дунёда 87-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2,5 фоз
Аҳоли сони(2005)	13,8 млн киши (дунёда 63-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 76,2 киши
Пул бирлиги	Риел (KHR код 116)
Интернет-домен	.kh
Телефон коди	+855
Соат миллари	UTC+7

Географик жойлашуви. Камбоджа қироллиги — Жануби-шарқий Осиёдаги, Ҳиндихитой яриморилининг жанубий қисмида жойлашган конституцион монархия шаклидаги давлатдир. Ғарб ва шимоли-ғарбда Таиланд, шимолда — Лаос, шарқда — Вьетнам билан чегарадош бўлиб, Камбоджага тегишли бўлган (Танг, Принг, Конг ва ҳ.к.) ороллари жойлашган. Унча чуқур бўлмаган Сиам кўрфазининг сувлари ювиб ўтади. Камбоджа — деярли адирли мамлакатдир. Ғарбда — Кравань (баландлиги 1813 м бўлган — Орал) тоғи бор. Асосий дарёлари — Меконг, йирик кўли — Тонлесап ҳисобланади. Мамлакат ҳудудининг ярмидан кўпини баргли ва ҳамшиша яшил турадиган тропик ўрмонлар ва ўсимликлар эгаллайди. Ўрмонда кўплаб судралиб юривчилар сақланиб қолган. Иқлими: тропик муссонли, қайноқ ва нам. Энг аниқ ажралиб турадиган икки фасл: нам ёз ва қуруқ қиш бўлиб, улар муссон ёмғирлари билан давом этиб келади. Ўртача ҳарорат: +26°С дан тортиб, +30°С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 19 вилоят (кхет)ларга ва 2 та марказга бўйсунган шаҳарга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Асосий этник гuruhлар — кхмерлар 90 %, вьетнамликлар 5 %, хитойликлар 1 %, тайликлар, чам-малай ва ҳ.к. ташкил топган. Расмий тили — кхмер. Буддизм динига ибодат қилинади. Шунингдек, католик ва мусулмонлар ҳам учраб туради.

Сиёсий тизим. 1993 йилдаги Конституцияга асосан Камбоджа

куппартиявий демократик тизимга эга, конституцион монархия ҳисобланади. Давлат бошлиғи — қирол. Қирол ижроия ҳокимиятига эга эмас, аммо қуролли кучлар Бош қумондони ҳисобланади ва ҳукумат вакиллари тайинлайди.

Вазирлар кенгаши монарх томонидан тайинланади, деярли Бош вазир томонидан. Қонунчилик ҳокимияти иккипалатали парламент томонидан амалга оширилади. Ҳукумат (Вазирлар Кенгаши), уни расман қирол тасдиқлаб беради — мамлакатнинг юқори ижроия ҳокимияти ҳисобланади. Суд ишини юритиши қуйи суд инстанциялари, Юқори суд ва Юқори магистратура Кенгашидан иборатдир. Камбоджа БМТ ва унинг махсус ташкилотлари аъзоси, Жануби-Шарқий мамлакатлар ҳудудий Ассоциацияси иштирокчиси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Камбоджа — аграр мамлакат саналади. Асосий маҳсулот — гуруч. Каучуконос, шакар пальмаси, банан ва ҳ.к. устирилади. Қорамолчилик, балиқчилик, урмончилик ривожланган. Қишлоқ хўжалиги хом-ашёси, ёғоч ва балиқни қайта ишлаш. Авто ва трактор йиғиш, метални қайта ишлаш, кемасозлик, цементсаноат, кимёсаноат, фармацевтика, текстил ва қоғоз ишлаб чиқариш корхоналари жамланган. Темир рудаси, фосфорит, рангли металл ва олтин қазиб олинади. Халқаро туризм жадал суръатларда ривожланмоқда. Экспорт учун: каучук, қимматбаҳо дарахт турлари, соя, гуруч, жўхори, кунжут, қора мурч, балиқ, тайёр кийим кечак етказиб берилади. Импорт орқали: нефть маҳсулотлари, тамаки, тилла, ускуналар, трактор, юк автомобиллари, цемент ва истеъмол моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари — Сингапур, Таиланд, Малайзия, Вьетнам, Япония, Австралия, Индонезия, Франция, ГФР ва АҚШ.

Тарихи. Ян.эвр I-VI асрларида Комбоджа ҳудудида — Фунань давлати вужудга келди. Унинг донғи кетган асосчиси — брахман Каудинья ва денгиз илони Нага қизи Сомма эдилар. Ян.эвр VII-VIII асрларда Ченла давлатига асос солинади. Ян.эвр VIII асрларида — Ченла давлати иккига бўлиниб кетади: Ченла суви ва Ченла ери. Ян.эвр 822 йили — бу икки давлат Камбуджа номи билан бирлашади ва асосчиси Джаяварман II булган — Ангкор империясига асос солинади. 1431 йил Сиам (ҳозирги Таиланд давлатининг олдинги илк кўриниши ва номи) кўшинлари Ангкорни босиб олиб, вайрон қилишди. Ян.эвр XVI асрларидан бошлаб, мамлакат пойтахти Пном Пенядан Ловек шаҳрига кўчирилди ва шу тарзда 1866 йилга қадар урнини узгартираверди. Мана шу вақт Камбоджа қироллиги Сиам давлати билан курашиб

келди ва жиддий занфлашди. 1863 йили Франция Камбоджа (1863-1976 йиллардаги мамлакатнинг расмий номи) қироллигига протектор эълон қилиниши ҳақидаги битимни мажбурлаб имзолатди. 1884 йили бу битими алмаштирилиб мамлакатни тулалигича Франция мустамлакасига айлантириб олди. Япония Камбоджа давлатини 1940 йилдан 1945 йилган қадар оккупация қилиб олди. 1951 йили Камбоджа Миллий Революцион Партиясига асос солинди. 1953 йилнинг 9 ноябрь куни Франция ҳукумати ҳарбийлари мамлакатдан чиқариб юборилди. 1957 йили беътарафлик ҳақида қонун чиқди. 1970 йили мамлакатда давлат тўнтариши содир бўлди, бу эса ўз кетидан Пол Пот бошқарувида сиёсий инқирозларни, геноцид ва фуқаролар урушини олиб келди. Мамлакатнинг номи Кампучия номига ўзгартирилганди. 1993 йили БМТ бошчилигида мамлакатда сайловлар ўтказилиб, янги Конституция қабул қилинди, монархия тикланди ва Қирол бошчилигида Камбоджа Қироллиги эълон қилинди.

ҚАТАР

Расмий номланиши
Мустақиллик кун

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майлони
Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони (2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Қатар Давлати
1971 йил 3 сентябрь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Араб
Доха
Доха, Эр Рувайс, Эл Хаур,
Умм-Сайд, Зикрит
Тулақонли монархия
11,44 минг км.кв. (дунёда 157-ўринда)

776,9 минг киши (дунёда 158-ўринда)
1 км.кв. га 67,9 киши
Риал (QAR код 634)
.qa
+974
UTC+3

Географик жойлашуви. Қатар — Осиёдаги Аравия яриморолнинг шарқий қисмидаги Форс кўрфазида жойлашган давлат бўлиб, уч томондан Форс кўрфази сувлари ювиб туради. Жанубда Қатар, Саудия Арабистон ва Бирлашган Араб Амирликлари

билан чегарадошдир, ammo чегаралар деярли чизилмаган. Қатар ярим ороли ясси теккисликдан иборатдир. Шимолда ҳаракатчан барханларга эга қумли чўллари ёйилган, марказий қисм эса — тошли даштлардан иборатдир. Ярим орол коралл рифлари ва коралл оролчалар билан уралган. Ярим оролда сув ниҳоятда кам. Мунтазам оқиб турадиган дарёси йўқ. Шунинг учун, денгиз сувини қайта ишлаш орқали ичимлик суви олинади. Ҳайвонот олами жудаям камбағал. Иқлими тропик, қуруқ. Ёзда (май ойидан сентябрь ойига қадар) ҳаво ҳарорати: $+50^{\circ}\text{C}$ гача кутарилиши мумкин (уртача ҳарорат: $+40^{\circ}\text{C}$ — 46°C ни ташкил этилади), шунга қараб қирғоқбуйи ҳудудлардаги ҳаво ҳарорати баъзида 90°C гача ошиби кетади. Сезиларли салқин декабрь ойидан март ($+20^{\circ}\text{C}$ — 30°C) ойининг бошларига қадар давом этади. Ёмғирлар фасли ноябрь ойида бошланиб, май ойида тугайди. Қатар қумли бўронлар ва дулларга учраб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан 10 та округ (баладийа)га булинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби араблар 40 %, покистонликлар 18 %, ҳиндистонликлар 18 %, эронликлар 10 % ва бошқалардан иборатдир. Давлат тили — араб тили. Давлат дини — Ислоҳ. Мамлакатда исломнинг ваҳобий йўналиши қабул қилинган.

Сиёсий тизим. Қатар — тўлақонлик монархия шаклидаги давлатдир. Доимий Конституция 2003 йилнинг 29 апрель куни қабул қилинган. Давлат бошлиғи — Амир ҳисобланиб, бир вақтнинг ўзида ҳарбий кучлар Бош қўмондони ва мудофаа Вазири лавозимини эгаллайди. Вазирлар Кенгаши монарх томонидан тайинланади. Мамлакатнинг ички ва ташқи сиёсати масалаларини ҳал қилиш ваколатига кирган Маслаҳат Кенгаши (Мажлис эль-шура)га амир ва ҳукуматини тайинлаш учун керакли тавсиялар киритилган. Суд тизими, Апелляцион, фуқаролик ва шарият судларидан иборатдир. Сиёсий партиялар фаолияти мамлакатда таъқиқланган. Қатар БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Араб мамлакатлари Лигаси, Форс кўрфази Араб мамлакатлари Ҳамкорлик Кенгаши ва Ислоҳ конференцияси ташкилотининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Нефтни ва табиий газни қазиб олиш иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Нефтни қайта ишлаш, нефткимё, кимё, металлургия саноати ривожланган. Қишлоқ ҳужалиғи унча ривожланмаган. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, суюлтирилган газ, ўғитлар, пўлат, цемент, қисқичбақа ва дур етказиб берилади. Импорт орқали: техника, транспорт воситалари,

озиқ-овқат, кимё саноати маҳсулотлари ва металлургия саноати учун хом ашё олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Япония, Жанубий-шарқий Осиё мамлакатлари ва ҳ.к.

Тарихи. Мамлакат I асрда куп маротаба форсийлар томонидан босиб олинган. VII асрда мамлакат Араб халифалиги таркибига киритилади, XIII асрда эса Баҳрайн амирлари қўл остига ўтади. XVI асрда Қатар ҳудуди Португалияликлар, сўнг турк-усмонийлар томонидан босиб олинади. XVIII асрда унча катта бўлмаган мустақил князликка асос солинади. 1871 йили турк-усмонийлари иккинчи марта босиб олди. 1916 йилдан 1971 йилга қадар Қатар Буюк Британия протекторати ҳисобланиб келди. Мамлакатдаги қулчилик фақатгина 1952 йилга келиб таъқиқланди. 1971 йил 1 сентябрь, Қатар мустақиллиги эълон қилинди.

КИПР

Расмий номланиши
Мустақиллик кун

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Аҳоли сон(2002)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Кипр Республикаси
1960 йил 16 август (Буюк Британия
мустамлакаси бўлган)
Юнон ва турк
Никосия
Никосия
Унитар республика
9,25 минг км.кв. (дунёда 162-ўринда)
825,9 минг киши (дунёда 127-ўринда)
1 км.кв. га 89,3 киши
Кипр фунти (CYP код 196)
.cy
+357
UTC+2

Географик жойлашуви. Орол Ўрта ер денгизи бассейнининг шимоли-шарқий қисмида жойлашган. Оролнинг қирғоқ чизиги шимолда тоғлар билан, жануби-ғарбда — адирлар ва узун қумли пляжлар билан ўралган. Оролнинг маркази ва жануби-ғарбида улкан эски Троодос (энг юқори нуқта — Олимпос 1 951 м) вулкони жойлашган. Тоғлар орасида кенг ва унумдор Месаория vodiysi ёйилган. Кипр иқлими ўртаерденгизли субтропик ва бутун йил давомида илиқ ва сокин бўлади. Ёз фаслидаги ўртача ҳарорат: +25°С дан +35°С гача, қиш фаслида эса: +17°С дан +19°С гача

(қиш жудаям қисқа ва енгил бўлади) кутарилади. Йилига 320 га яқин қуёшли кунлар бўлади, ёзда ёмғир деярли бўлмайди. Кипр қирғоқбуйидаги денгиз сувларининг ўртача ҳарорати июль ойида: 23 С гача, февраль ойида эса: — 14 С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат — 6 туманга бўлинади. Турк Киприот маъмурий округ ҳудуди ўз таркибига — Фамагусту, Лефкосия (Никосия) ва Ларнакадан ташқари Киренияни қўшади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: 78 % — грек киприотлар, тахминан 18 % — турк киприотлар (асосан мамлакатнинг босиб олинган шимолий фисмида истиқомат қилишади) ва бош. миллатлар. Расмий тили грек ва турк. Хизмат кўрсатиш борасида француз, немис ва инглиз тилларида ҳам сўзлашишади. Аҳолининг катта қисми — православ христианлар, озроғини эса мусулмонлар (суннийлар) ва бошқа қонфессия вакиллари ташкил этади. Кипр православ черкови мамлакат ҳаётида муҳим роль ўйнайди.

Сиёсий тизим. 1960 йилдан бошлаб — Президент бошқарув шакли ўрнатилган мустақил суверен республика ҳисобланади. Бирпалатали парламент (Вакиллар палатаси) — қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ижроия ҳокимияти президентга тегишлидир. 1974 йилдан бошлаб оролнинг шимолий қими (3 354 м²) ноқонуний равишда турк қўшинлари томонидан босиб олинади ва дунё ҳамжамияти томонидан тан олминмаган Шимолий Кипр Турк республикаси ташкил этилади. Крег ва турк қисмлари ўртасида ҳеч қандай дипломатик алоқалар ўрнатилмаган. Турклар томони греклар томонидан кириб келиш учун ёпиб қўйилган. Икки секторга бўлинган орол чизигини, Кипрдаги тинчлик сақлаб туриш учун юборилган БМТ қуролли кучлар контингенти қўриқлашади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. 2004 йил 1 майда Кипрнинг грек қисми Европа Иттифоқига аъзо бўлди. Бу ташкилотга аъзо бўлинганида бериладиган барча ёрдам ва рағбатлар Кипрнинг фақатгина грек қисмига таалуқлидир. Европа Шимолий Кипр ҳудудини ЕИ ҳудуди сифатида тан олиб келади. Мамлакат: Бутунжаҳон савдо ташкилоти, Европа Иттифоқи, ХВФ, ОБСЕ, БМТ таркибидадир.

Иқтисодиёти. Кипр иқтисодиёти — бу эркин бозор иқтисодиёти бўлиб, асосан туризм ва хизмат кўрсатиш секторига асосланади. Саноатнинг энг кўзга кўринган тармоқларига: тоғ-кон, енгил, машинасозлик, озиқ-овқат, нефтни қайта ишлаш, кимё ва қурилиш моллари ишлаб чиқариш киради. Юқори ривожланган

телекоммуникациялар жадал суръатларда ўсмоқда. Қишлоқ хўжалик ва саноат моллари экспорти тез ўсиши шунингдек туризм ривожланиши иқтисодиёт кўрсаткичларини ошириб юборди. Кипр, БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Европа Иттифоқи ва Британия Миллатлар Ҳамдўстлиги аъзоси ҳисобланади. 1998 йилда кучга кирган Европа Иттифоқи билан Божхона Иттифоқи ҳақидаги битимга кўра, Кипр Европадан импорт қилинаётган купгина моллардан божхона устамаларини олиб ташлади ва Европа иттифоқи билан ягона божхона нархларига қўшилди. Кипрнинг асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Буюк Британия, Греция, Германия.

Тарихи. Кипр тарихи тахминан 9 000 йилга тенгдир. Бу ерларга биринчи бўлиб семит қабилалари вакиллари келиб жойлашганлар. Э.р.авв 3 500 ва 2 750 йиллар ўртасида оролга Анатолия қирғоқларининг жанубий қисмларидан, янги хетт қабилалари кучиб кела бошлашади. Натижада Кипрдаги аввалдан яшаб келган қабилалар билан уларнинг қўшилиб кетиши содир бўлади ва этно-киприотлар халқи вужудга келади. Кипрнинг уз цивилизацияси ташкил этила бошлайди. Э.р.авв 545 йилдан бошлаб оролда форсийлар ҳукмронлиги ўрнатилади. Э.р.авв 333 йили Кипр буюк қумондон давлатининг бир қисмига айланади, аммо айрим шаҳарлари уз ички мустақиллигини сақлаб қолинади. Буюк Искандар Зулқарнайн ўлиmidан сўнг, Кипр устидан ҳукмронликни унинг кейинги авлодидан бири — Миср шоҳи Птолемей уз қўлига олади. Птолемей қўл остида орол икки ярим аср мавжуд бўлди. Э.р.авв 58 йилдан янг.э.рр 330 йилларига қадар Кипр Рим империяси таркибига кирди. Рим давлати иккига бўлиниб кетганидан сўнг Кипр Византия таркибига қўшилади. 1191 йил Кипр Буюк Британия монархлари ерлари дея эълон қилинади, аммо Шерюрак Ричард уни тамплиерлар рицардик ордени соҳибларига сотиб юборади. 1570-1878 йиллари Кипр турклар томонидан босиб олинади. 1878 йилдан Кипр Ўсмонийлар давлатининг бир бўлаги бўлиб ҳисобланишига қарама, Буюк Британия протекторатига айланади. 1914 йили Буюк Британия оролни аннексиялайди (ўз номига ўтказиб олади). 1925 йили Кипр Британия қироллиги мустамлакасига айланади. 16 август 1960 йили Кипр мустақил суверен республика дея эълон қилинади; Келишувга кўра, Британия Кипр ҳудудида бир қанча ҳарбий базаларини қолдирган, баъзилари ҳозирги кунгача мавжуддир. 1963 йилда Конституцияга ўзгартириш киритиш меморандуми

овоза этилди. Шундан сунг баъзи турк-кипрликлар уз ҳуқуқларини поймол этилганлигини билдиришга. Куролли туқнашувлар содир була бошлади. Туқнашувларни орол 1 БМТ тинчликпарвар кучларини киритиш орқали бостиришга муваффақ булинди, аммо жиддий аҳвол ҳалигача давом этди. 1974 йили Греция давлат тепасига келган ҳарбий хунта 1974 йил 15 июльда Кипрда давлат тунтарилишини бошланишига олиб келди. Туркия тезда ишга киришиб, оролдаги уз халқини ҳимоя қилиш баҳонасида Кипрга уз экспедициясини жунатади. Греция миллий гвардияси катта талофатларни куриб мағлубиятга учради. Кипрни Грецияга қушиб олиш режаси барбод булди. 2004 йил 1 майда Кипр республикаси Европа Иттифоқининг расмий аъзоси этиб эълон қилинди.

ҚИРҒИЗИСТОН

Расмий номланиши	Қирғизистон Республикаси
Мустақиллик куни	1991 йил 31 август (СССР таркибида булган)
Расмий тили	Қирғиз
Пойтахти	Бишкек
Йирик шаҳарлари	Бишкек, Ўш, Жалолобод, Токмак
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майюни	198,3 минг км.кв. (дунёда 86-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	3,6 фоиз
Аҳоли сони(2005)	5,2 млн киши (дунёда 111-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 26,2 киши
Пули	Сом (KGS код 417)
Интернет-домен	.kg
Телефон коди	+996
Соат миллари	UTC+5

Географик жойлашуви. Қирғизистон – шимоли-шарқий Ўрта Осиёдаги давлатдир. Шимолда; Қозогистон, ғарбда; Ўзбекистон, жануби-ғарбда; Тожикистон, шарқ ва жанубий-шарқда; ХХР билан чегарадошдир. Қирғизистон Тянь-Шань (энг юқори нуқта 7439 м) ва Помир-Олай тоғ тизмаларида жойлашгандир. Мамлакат ҳудудининг 90 % дан ортиғи денгиз сатҳидан 1500 м баланд жойда жойлашгандир. Тоғ чўққилари кўпинча музлар билан қопланган булади, улардан энг йириклари – Жанубий ва шимолий Инильчик, Каинда. Тоғ чўққилари, водийлар ва чуқур-

Покистон, Афғонистон ва Тожикистон, шимоли-ғарбда эса — Қирғизистон ва Қозоғистон билан чегарадошдир. Шарқда — Сарик денгиз, жанубда — Жануби Хитой денгизи сувлари ювиб туради. Хитойнинг ғарбий қисми Марказий Осиё ҳудудларида жойлашгандир. Жануби-ғарбда — дунёдаги энг юқори нуқта Тибет тоғлари (баландлиги 4000 ва 4500 келадиган водий ва 5000-6000 м келадиган тоғлар бирикмаси) жойлашгандир. Тоғли ҳудуд баланд тоғ тизмалари: жанубда ва ғарбда — Ҳималой ва Қора қорум, шимолда ва шарқда Куньлун, Наньшан ва Сино Тибет тоғлари билан уралгандир. Мамлакатнинг шимоли ва шимоли-ғарбида кенг адир майдонлари ёйилгандир. Хитойнинг шарқий қисми баландлиги 3000 м ошмайдиган тоғлар билан уралган ҳудудда жойлашгандир.

Хитойнинг ғарбий қисмида иқлим кескин континентал, Тибет тоғларида эса совуқ бўлади. Хитойнинг шарқий қисмида иқлим муссонли, Циньлин тоғларида — ўртача, Циньлин ва Наньлин тоғлари ўртасида субтропик, мамлакатнинг жанубий ҳудудларида эса — тропик. Куз фаслида туфонлар куплаб бўлиб туради. Асосий дарёлари — Янцзи, Хуанхэ, Сицзян. Кўзга кўринган кўллари — Кукунор, Дунтинху, Поянху. Мамлакатнинг шарқий қисмида асосан адирлардир. Тоғларда ўрмонлар сақланиб қолган: шимолда аралашган чангалзорлар, жанубда эса катта баргли субтропик ва тропикли дарахт ва ўсимликлар. Мамлакатнинг ғарби ва шимоли-ғарбида чўллар (Такла Макан, Гоби ва ҳ.к.), ярим чўллар ва даштлар жойлашган, Тибет тоғларида эса — баланд тоғ адирлари ва совуқ чўллар. Ноёб ўсимликлар ва ҳайвонлар император боғларида сақланиб келишган: гингко дарахти, катта панда, тилласимон рокселлан ренопитек (лангур маймуни каби). Хитойда тахминан 25 000 ўсимлик тури саналган. Ҳайвонот олами жудаям бой. Хитой ҳудудининг катта қисми, ўртача ва субтропик пояси, жанубий қисми эса — тропикларда жойлашгандир. Ёз жудаям иссиқ (ўртача ҳарорат: +32 С даража). Шимолда ва шимоли-шарқда ҳаво ҳарорати: -25 С гача совуқ, марказий қисмда иқлим енгилроқ бўлиб, киш фасли ҳарорати: -5 С даражадан пастга тушмайди.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Хитой 23 провинция (Номигагина мустақил бўлган Тайвань 23 провинция ҳисобланади), 5 та автоном ҳудуд ва 3 та марказга бўйсунган шаҳар — Пекин, Шанхай ва Тяньцзинь ҳисобланади. Шунингдек, алоҳида маъмурий туманлар — Гоконг (Маъмурий маркази — Сянган ш.), Буюк Британия ва Португалия собиқ мустамла-

қис (Хитой таркибига 1997-1999 йиллари қайтариб берилган) бўлган — Макао (Маъмурий маркази — Аоминь ш.) мавжуд. Уларда эскитдан қолган ҳуқуқий, ижтимоий ва иқтисодий тизимлар фаолият юритиб келмоқда.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби — хитойликлар (хань) — 93 %, чжуанлар, уйғурлар, муғуллар, тибетликлар, хуэй, мяо ва ҳ.к. (турли тил ва ирқ гуруҳларига мансуб 50 га яқин халқ)дан иборат. Давлат тили — хитойча, Макаода эса — португалия ва хитой тиллари. Гонконгда — хитой ва инглиз тили расмий ҳисобланади. Дини: даосист, буддист ва мусулмонлар — 2,3 %, христианлар (католик ва протестантлар) — 1 % ни ташкил этади.

Сийсий тизим. 1982 йилдаги Конституцияга мувофиқ Хитой — ишчи ва деҳқонларнинг иттифоқидан ташкил топган ишчи гуруҳлар томонидан бошқариладиган Халқ демократик диктатураси социалистик давлатидир. 1949 йил Хитой коммунистик партияси давлатни бошқарувчи партия бўлди. Давлат ҳокимиятининг юқори органи — Халқ вакилларининг умумхалқ Кенгаши ва унинг мунтазам фаолиятдаги органи — Мунтазам Кўмита ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Раис. Марказий халқ ҳукумати деб аталадиган Давлат Кенгаши — давлатнинг Юқори ижроия ҳокимияти ҳисобланади. Хитойда ҳокимият бошқариб турган Хитой Коммунистик партиясига тегишлидир, аммо бошқа партиялар ҳам бор. Макао ва Гонконг каби маъмурий туманларда ўзининг партиявий тизими мавжуддир. Хитой — БМТ аъзоси бўлиб, Осиё-Тинч океани иқтисодий форуми, Осиё тараққиёт банки ва ҳ.к. иштирокчилари ҳисобланади. 2005 йилдан Хитой БСТга аъзо бўлди.

Иқтисодиёти. Хитой — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланиб, ҳозирги кунда оксимик ва ядро қуроллари бўйича энг қудратли мамлакатга айланмоқда. Мамлакатда фойдали қазилма бойликлари кўпдир. Хитой — вольфрам, сурьма, олова, мис, алюмин, молибден, қўроғшин ва цинк ишлаб чиқариш бўйича, дунёнинг етакчи ўринларида туради. Кўп тармоқли, машинасозлик, кимё ва текстиль саноати, цемент, қурилиш моллари ва минерал ўғитлар ишлаб чиқариш ривожланган. Дастурий таъминлаш, янги материаллар, телекоммуникацион индустрия, биотехнология, соғлиқни сақлаш соҳалари жадал суръатларда ўсиб келмоқда. Аҳоли маҳаллий ҳунармандчилик билан ҳам шуғулланиб келади. Асосий маҳсулот — Гуруч (Хитой дунёда 1чи ўринда туради). Сабзавотчилик, уруғчилик, узумчилик, ёввойи ва доривор ўтлар йиғиш ривожланган. Экспорт учун: текстил хом

ашё (ипак), электр, машинасозлик ва текстил саноати моллари, транспорт ускуналари, асосий саноат ва истеъмол моллари, пахта толаси, чой, мева, балиқ ва денгиз маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: оғир машинасозли ва кимё саноати моллари, транспорт ускуналари, пўлат ва асосий саноат моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Сянган, Япония, АҚШ, Германия ва Россия федерацияси.

Тарихи. Хитой тамаддуни — энг қадимги давлатлардан бири бўлиб, унинг асос топиши эрр.авв IV мингйилликларга бориб тақалади. XIV асрда илк қул билан савдо қилувчи Инь давлати вужудга келди. 581 йил Суй сулоласи, ўз қўлида бутун Хитойни бирлаштира олди ва бу сулола ҳукмронлиги деҳқонлар қўзғолонига (874-901 й) қадар давом этди. 960 йили Сун империяси ташкил топди. 1279, 1368 йилларда Хитой мўғул-татарлар ҳукмронлиги остида бўлди, шундан сўнг Мин сулоласи вужудга келди. Мин (1368-1644 йиллар) сулоласи бошқарувининг охирларига келиб деҳқонлар қўзғолони 1628-1645 йилда содир бўлди. Манчжурия Хитойни босиб ўз ҳукмронлигини ўрнатади (Уларнинг Цин сулоласи Хитойда 1644-1911 йилларга қадар ҳукмронлик қилишган) ва Хитойни ташқи дунёдан узиш сиёсатини олиб боради. Кяхтин битикларига кўра Хитой ва Россия ўртасидаги чегаралар 1727 йиллари ўрнатилган эди. 1844 йиллари Хитой ўз денгиз бандаргоҳларини АҚШ ва Франция билан савдо қилиш учун очишга мажбур бўлди. Тайпинларнинг қўзғолони (1850-1860 йиллар) инглиз ва француз қўшинлари ёрдамида бостирилган эди. Япония ва Хитой ўртасидаги курашлардан сўнг (1894-1895 йиллар), Хитой Кореянинг мустақиллигини тан олишга мажбур бўлди ва Тайвань оролини қўлдан бой берди. Буржуа революциясидан сўнг (1911-1912 йиллар) император тахтдан воз кечади ва Хитой республика дея эълон қилинади. Гоминьдан (Бошқарувчиси — Чан Кайши) ва Хитой коммунистик партияси ташкил этилади. Мамлакат уз ҳукуматларига эга бир неча ҳудудларга бўлиниб кетди. 1927-1928 йиллардаги фуқаролари урушидан сўнг Хитой ҳудудларининг бирлиги тикланди. 1931 йили Япония Манчжурияни босиб олади ва унинг ҳудудида Манчжоу-го давлатига асос солди. 1937 йили Япония Хитойни босиб олиш учун очиқчасига курашларни бошлаб юборди. 1949 йилнинг 1 октябрь куни Хитой Халқ республикаси эълон қилинди. 1950 йил Тибет аннексияланди. 1949-1952 йиллари саноат ва капитални миллийлаштириш олиб борилди. 1965 йилла-

ри Хитойнинг СССР билан ҳамкорлик қилишдан бош тортиши бошланиб, Россия ва Хитой чегараларида (1969 йили) очиқдан-очиқ қуролли тўқнашувлар бошланиши билан якунланди. 1989 йилда Буюк Британия билан тузилган битимга кўра, 1997 йили Британия, қўл остидаги Гонконг Хитой бошқарувиغا топширилди. 1997 йили Гонконгга махсус маъмурий ҳудуд мақоми берилди. 1999 йили Аоминь — Макао ҳам худди шундай ҳудудлардан бирига айланди. 2002 йилда ХКПнинг XVI йиғилишида партия ҳаёти ва давлат бошқарувиغا янги куч вакиллари — тадбиркорларнинг киритилиши тасдиқланди.

КОРЕЯ ХАЛҚ ДЕМОКРАТИК РЕСПУБЛИКАСИ

Расмий номланиши	Корея Халқ Демократик Республикаси
Мустақиллик куни	1945 йил 15 август (Япония мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Корейс
Пойтахти	Пхеньян
Йирик шаҳарлари	Пхеньян, Хамхин, Чхонджин, Кэсон, Нампхо, Хичхон
Бошқарув шакли	Коммунистик бошқарув шакли
Майдони	122,7 минг км.кв. (дунёда 97-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,1 фоиз
Аҳоли сони(2003)	22,4 млн киши. (дунёда 49-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 182,6 киши
Пул бирлиги	Шимолий Корея вони (KPW код 408)
Интернет-домен	.kg
Телефон коди	+850
Соат миллари	UTC+9

Географик жойлашуви. КХДР — Шарқий Осиёдаги, Корея яриморалининг шимолий қисмини эгаллаб турган давлатдир. Шимолда; Хитой ва Россия, жанубда; Корея республикаси билан чегарадош бўлиб, шарқда Япон денгизи, ғарбда Сариқ денгиз сувлари ювиб туради. Мамлакатнинг катта қисми (умумий ҳудуднинг 3/4) тоғлардан иборатдир. Шимолда Шимолий Корея тоғ ва ясситоғлари, жануби-шарқда Шарқий Корея тоғлари жойлашган. Йирик дарёлари: Амноккан (Ялуцзян), Туманган

(Тумынцзян), Тэдонган. Тоғ чуққилари ва этаклари урмонлар ва усимликлар; юқори тоғ чизиглари — Субальп ва Альп адирлари билан қоплангандир. Иқлими уртача ва кескиндир. Фасл ўзгаришлари жудаям кескин тарзда намоён була бошлайди. Қиш фаслидаги уртача ҳарорат: -6°C дан -14°C гача ва унданам тушиб кетади. Ёзда уртача ҳарорат: $+18^{\circ}\text{C}$ дан $+22^{\circ}\text{C}$ гача етади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 9 провинция (вилоят), 4 та (Пхеньян, Кэсон, Чхонджин, Нампхо) марказга буйсунган шаҳарларга бўлинади. Ҳар бир провинцияда узининг Халқ кенгаши сайланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг — 99 % дан ортиғини корёяликлар ташкил этади. Дини: буддистлар, конфуцийчилар ва христианлардир. Корёйс тили — давлат тили ҳисобланади. Давлатнинг расмий дини аттеизм саналади, бошқа барча конфессиялар 1950 йилларда таъқиқланган.

Сиёсий тизим. 1972 йилдаги Конституцияга кўра, мамлакат “суверен социалистик давлат” шаклига асослангандир. Юқори халқ Кенгаши — мамлакатнинг Олий қонунчилик органи ҳисобланади. Давлат бошлиғи, бир вақтнинг ўзида Марказий Халқ Қумитасини бошқарадиган — Президент саналади. Марказий Халқ Қумитаси — ижроия ҳокимияти — Маъмурий Кенгашни шакллайди. Корёя Меҳнат партияси мамлакатни бошқаради, унинг бош котиби эса — президент ҳисобланади. Сиёсий партиялар: Корёя Меҳнат партияси, шунингдек бошқа сон жиҳатдан кам бўлган партиялар фаолияти ҳам руҳсат этилган. 1991 йилдан бошлаб мамлакат БМТ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. КХДР — аҳоли ҳаётининг яшаш даражаси паст бўлган, индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Давлатда марказий давлат режалаштириш тизими фаолият юритади. Темир рудаси, вольфрам, қўргошин, цинк, молибден, мис, алюмин рудаси, мгнезит, графит ва ҳ.к. қазиб олинади. Рангли ва қора металлургия, машинасозлик, нефтни қайта ишлаш, кимё саноати, қурилиш моллари ишлаб чиқариш, усимликчилик, қорамолчилик, ипакчилик, балиқчилик ва денгиз маҳсулотлари қайта ишлаш ривожланган. Экспорт учун: қора металл, кимё моллари, машинасозлик ва енгил саноат (текстиль), балиқ маҳсулотлари, мевалар ва женшень етказиб берилди. Импорт орқали: саноат ускуналари ва машиналар, нефть маҳсулотлари ва бугдой олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Хитой, Япония, Россия ва Эрон.

Тарихи. Афсонага кура биринчи корей давлатининг, эрр.авв 2333 йилдаги асосчиларидан бири, она-айиқ ва осмонда яшовчи Тангун фарзандлари булган. Кочосон ҳудуди, шимолий корей ярим ороли ва Манчжурия ҳудудларида булган. Эрр.авв 108 йилда Кочосон Хитойликлар томонидан босиб олинади, натижада учта қабила иттифоқи ташкил бўлади: Манхан, Чинхан ва Пёнхан (йингма номланиши Самхан), натижада учта — Силла, Пэкче ва Когурё номли илк феодал давлатлар барпо этилди. 636 йилда Пэкче ва Когурё давлатлари босиб олинганидан сўнг, Бирлашган Силла давлати барпо этилади, сўнг 935 йилда унинг номи Когурёга (ҳозирги Кореяни илк кўриниши) ўзгартирилади. 1231 йили мўғуллар Когурёга юриш қиладилар ва 25 йиллик қаршиликлардан сўнг, мамлакат босиб олинади ва 80 йил давомида мўғулларнинг ерлари саналиб келинади. 1392 йили мамлакатда янги, кейинчалик машҳур бўлиб кетадиган Чосон сулоласи урнашади. 1394 йил эса расмий дин сифатида конфуцийлик ибодати танланади. 1592-1598 йилларда — японлар бостириб келишди, 1627-1636 йилларда Манчжурия босқинидан сўнг Чосон сулоласи буткул Цин давлатига бўйсуну бошлади.

1894-1895 йилларда Япон Хитой уруши содир бўлди. Бу урушда Корея расман иштирок этмади, аммо Корея томонидан, деярли унинг ҳудудидан туриб амалга оширилди. Урушдан сўнг Япония Корея устидан ўз протекторатини ўрнатди, 1910 йилда эса ундан воз кечди. Иккинчи жаҳон урушида Япониянинг мағлубиятга учраши Кореяда (Кореядан японлар чиқарилиб юборилди) Япония ҳукмронлигига чек қўйди. Гитлер коалициясига қарши иттифоқ мамлакатлар ўртасида тузилган битимга кўра, Корея совет (шимол томонга) ва америка (жануб томонга) жавобгарлиги ҳудудларига бўлинди. 1948 йил Кореянинг шимолий қисмида Корея Халқ Демократик Республикаси эълон қилиниб, Корея Меҳнат партияси Марказий Қўмитаси бошчилигидаги ҳукумати ҳам тайинланди. 1950-1953 йиллардаги Корея уруши мамлакат тарқоқлигини янада кучайтириб юборди. КХДРда “корейсча социализм кўриниши”ни қурилишини эълон қилган Корея Меҳнат партиясининг бирпартиявий режими ўрнатилди. 1980 йил охирларидан бошлаб Корея республикалари ўртасида Кореяни бирлаштириш учун ҳар томонлама алоқалари кучайиб борди. 1992 йил февраль ойида Шимолий ва Жанубий Корея ўртсида ярашиш, уруш очмаслик, алмашиш ва ҳамкорлик ҳақидаги келишув имзоланди.

КУВАЙТ

Расмий номланиши	Кувайт Давлати
Мустақиллик куни	1961 йил 19 июнь куни
Расмий тили	Араб
Пойтахти	Ал Кувайт
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	17,82 минг км.кв. (дунёда 152-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	2,6 млн киши (дунёда 141-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 146,3 киши
Пул бирлиги	Қавуйт динари (KWD код 414)
Интернет-домен	.kw
Телефон коди	+965
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашиши. Кувайт — Арабистон ярим оролининг шимоли-ғарбий қисмида ва Форс кўрфазининг шимоли-ғарбий қирғоқбуйи қисмида жойлашган давлатдир. Шимол ва шимоли-ғарбда — Ироқ, жануб ва жануби-ғарбда — Судия Арабистон билан чегарадош бўлиб, шарқда Форс кўрфази сувлари ювиб туради. Бир қанча ороллар: Файлак, Бубиян, Варба ва ҳ.к ҳам Кувайтга тегишлидир. Кувайтнинг шимолий қисми тоғ-дашт чули билан қоплангандир. Мамалакатнинг бутун марказий қисми куруқ ўсимлик ўсиб ётган чўллар билан қопланган. Мамлакатда, дарёлар, кўллар ва оқимлар умуман йўқ. Куп тупроқлар шўрлаб, ер ости сувлар минераллашиб кетган. Ҳайвонот олами жудаям камбағал. Нефть ва газ заҳиралари, давлат аҳамиятига молик даражада туради. Иқлими тропик куруқ. Йилнинг асосий қисмида мамлакатда иссиқ ҳаво ҳукмронлик қилади. Ёзда тахминан май ойидан октябрь ойига қадар, куруқ, чанг шимоли-ғарбий шамоллари эсиб, дим бўлиб: 40° С дан 50° С гача бўлади. Кувайтдаги энг яхши ҳаво қишдир — илиқ, аммо тез-тез ёғиб турадиган ёмғирлари билан. Декабр январ ойларида ўртача ҳаво ҳарорат: +12° С дан +18° С гача ташкил этади. Сув ҳарорати қишда: 16° С гача, ёзда 26° С дан 37° С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиш. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 5 та профинция (“муҳофаза”)га бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: Кувайт араблари (ўз уруғини, 1920 йилдан бери, асил Кувайтлик эканлигини исботлай олганлар, асил Кувайтликлар саналишади) — 49 %, бошқа

мамлакат араблари — 43 %, хиндлар — 14 % ни ташкил этади. Давлат тили — араб тили. Давлат дини — ислом. Мусулмонлар — 85 % (суннийлар 45 %, шиаликлар 40 %), христианлар, индуистлар ва бошқа конфессия вакиллари — 15 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Кувайт давлати — Конституцион монархия шаклига асослангандир. Давлат бошлиги — Амир. Бир вақтнинг ўзига амир Олий судя ва Куролли кучлар бош қўмондони ҳисобланади. Мамлакат ўз мустақиллигига, Буюк Британия протекторати тўғрисидаги битимнинг таъқиқланганидан сўнг яъни 1961 йилнинг 19 июнь куни эришди. Ҳозирги кунда мамлакатда, 1962 йил 16 ноябрда тасдиқланган Конституцияга амал қилинмоқда. Қонунчилик ҳокимияти амир ва Миллий Кенгаш (Парламент)га тегишлидир. Ижроия ҳокимияти амир ва ҳукумат (Вазирлар кенгаши) томонидан амалга оширилади. Кувайтда сиёсий партиялар фаолияти таъқиқланган, аммо араб миллатчилари, исломийлар сиёсий ҳаракатлари мавжуд. Кувайт — Форс кўрфазидаги сайлов ҳокимиятига эга ягона давлат ҳисобланади. Шунга қарамай, қўшни қироллик мамлакатларидан кўра, амир ва мамлакатни бошқариб турган оила бошлиги сайлов ва тайинлаш жараёнидан ўтади. Кувайт — БМТ, ХВФ, Араб мамлакатлари Лигаси ва ОПЕК аъзосидир.

Иқтисодиёти. Нефть саноати — Кувайт иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Нефтни қайта ишлаш ва нефтькимё, цемент, метални қайта ишлаш, автотўйиш корхоналари иқтисодиётнинг етакчи тармоқларига киради. Ичимлик сувини чиқариб бериш учун ўрнатилган саноат ускуналари ҳам фойда юритади. Электрон саноат, ахборот технологиялари ва ҳ.к. ривожланиб келмоқда. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, кимё ўғитлар, суюлтирилган газ, қисқичбақа ва ҳ.к. етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ овқат, қурилиш моллари, машина, тайёр кийим олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Япония ва АҚШ.

Тарихи. Бу давлат ҳақидаги илк битиклар эрр.авв V асрга бориб тақалади. Ислон динини кириб келиши билан, мамлакат кўрфазидаги мусулмончилиқни тарқатган илк давлатга айланди. XVIII асрнинг бошларига келиб, Кувайт бир нечта кучманчи қабиалардан ташкил топган. Ҳозирги кунга қадар давлатни бошқариб келаётган Аль Сабах сулоласи, мамлакатнинг катта қисмини қўл остига олди ва 1760 йилга келиб Кувайт, мустаҳкам қуриқладиган ва ривожланган давлатга айланди. XIX асрнинг бошларига келиб Ал Кувайт, турк хонлигининг босимида чидаб бера олган, тобора ривожланаётган

савдо бандаргоҳига айланди. 1899 йили мамлакатта муҳофизатчилик берадиган, инглизларга эса Курфаздаги ўз базаларини ўрнатишга имкон берадиган битимга имзо чекилди. XX асрнинг 20 йилларига келиб Кувайтликлар Саудия Арабистон босимини қайтара олишди. 1936 йиллари Кувайтнинг айрим ҳудудлари Америка, Буюк Британия конпорсумига бериб юборилади, 1936 йилда эса бу ерда илк нефть конлари очилди. 1961 йил 19 июнь куни Кувайт мустақил давлатга айланди. 1990 йил август ойида Кувайт Ироқ қўшинлари томонидан босиб олинади; 1991 йил февраль ойида АҚШ бошчилигидаги қўшма қўролли қучлар томонидан озод этилади.

ЛАОС

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Лаос Халқ Демократик Республикаси
1949 йил 19 июль (Франция мус
тамлакаси бўлган)
Лаос
Вьентьян
Вьентьян, Чамнасан, Луанг Прабанг
Президент республика
236,8 минг км.кв. (дунёда 81-ўринда)
2 фоиз
5,8 млн киши (дунёда 103-ўринда)
1 км.кв. га 24,5 киши
Кин (LAK код 418)
.la
+856
UTC+7

Географик жойлашуви. Лаос Халқ Демократик республикаси — Жануби шарқий Осиёдаги, Ҳиндихитой ярим оролининг марказида жойлашган давлат. Ғарбда — Таиланд, шарқда — Вьетнам, жанубда — Камбоджа, шимолда — Хитойнинг Юньань провинцияси билан, шимоли-ғарбда эса Мьянма билан чегарадошдир. Лаоснинг денгизга олиб чиқадиған йўли йўқ. Чегаралар табиий ҳудудлардан — Меконг дарёси ва тоғ тизмалари орқали ўтади. Лаос ландшафти асосан тоғлидир. Мамлакатнинг ғарбий қисми — Жануби-Шарқий Осиёдаги энг узун дарё, Меконг (Нам Кхонг) дарё водийси орқали шаклланди. Дарё ёқалаб чексиз катта ва кичик диларлар чўзилиб кетгандир. Лаос ҳудудининг 2/3

қисм қуюқ тропик ўрмонлар ва фақат 10 % қишлоқ ҳўжалиги учун яроқлидир. Бу ерда дарахт ва ўсимликларнинг 600 тури, шу жумладан қимматбаҳо турлари ўсади. Мамлакат ҳудуди бўйлаб 17 та қўриқхона бор. Иқлими муссонли. Январь ойидаги ўртача ҳарорат: 15° С дан 23° С гача, июль ойида эса: 28° С дан 30° С гача.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 16 вилоятга ва алоҳида маъмурий ҳудудий бирлашма — Вьентан муниципалитет ва Сайсомбун махсус зонасига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: лао — 65 %, тоғлик тайлар — 9 %, кхму — 9 %, тоғ кхмерлари — 5 % ни ташкил этади. Давлат тили — лаос тили. Дини: аҳолининг — 60 % и буддизм динига ибодат қилади. Қолган — 40% язичниклар.

Сиёсий тизим. Амалдаги Конституция 1991 йилнинг 14 август куни қабул қилинган. Давлат бошлиги — Парламент томонидан сайланадиган Президент ҳисобланади. Ҳукуматни Бош вазир бошқаради. Давлат сиёсати Партия томонидан Сиёсий бюро ва Марказий Қўмита орқали аниқланади. Миллий кенгаш — Олий қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ҳукумат расман Миллий кенгаш олдида жавобгардир. Юқори Халқ суди — Олий ҳуқуқий ҳокимиятни ташкил этади. Мамлакатда ягона рухсат берилган ва бошқарувчи партия бу — Лаос Халқ Революцион (коммунистик) партиясидир. Лаос БМТ ва ХВФ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Лаос — иқтисодиёти кўптармоқли аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий қишлоқ ҳўжалик маҳсулоти — гуруч (экин майдонларининг 90 % да ўстирилади). Қайта ишлаш саноати корхоналари аграр хом ашёни қайта ишлаш билан чекланади ҳолос. Ўрмончилик, кийим-кечак тайёрлаш ва қўрилиш моллари ишлаб чиқариш билан шуғулланилади. Мамлакатда олова рудаси, олтин ва ҳ.к. қазиб олинади. Миллий ҳўнармандчилик, кумуш, олтин, фил суяги ва рангли тошлардан заргарлик моллари ясаш ривожланган. Яна бир ривожланаётган соҳа туризмдир. Экспорт: электрэнергия, ёғоч маҳсулотлари (сал, тик, палисандр, қора дарахт), қаҳва, олова концентрати ва тикувчилик иплари етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқатлар, дизел ёқилғиси, турли истеъмол моллари, машина ва ускуналар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Таиланд, Сингапур, Япония, Хитой, Вьетнам ва ҳ.к.

Тарихи. IX асрда Лаос ҳудуди кхмер давлати Камбоджа таркибида бўлган; XIII асрда эса Тай давлати булган, Сукотаи таркибида бўлган. 1893 йили Франция Лаос устидан ўз ҳўкмронлигини ўрнатди ва 1904 йили Лаосни Франция Ҳиндихитой тарки-

бига қушиб юборди. Иккинчи жаҳон уруши даврида мамлакат Японлар томонидан босиб олинган. 1945 йилнинг 12 октябрь куни мамлакат мустақиллиги эълон қилинди. 1946 йил мамлакатга Француз қўшинлари қайтиб кирди ва мамлакат ичида озодлик партизан урушлари бошланиб кетди. 1954 йили Франция Лаос мустақиллигини расман тан олди ва ўз қўшинларини олиб чиқиб кетди. Шундан сўнг мамлакат ичида фуқаролар уруши бошланиб кетди. 1964 йили АҚШ ҳарбийлари мамлакатни бомбардимон қилишмоқчи бўлди. 1971 йилда эса, Лаос ҳудудига Жанубий Вьетнам орқали киришмоқчи бўлишди. Аммо Лаосликлар томонидан кескин қаршиликка учрадилар. 1973 йилда отишмаларни тўхтатиш эълон қилинганидан сўнг, 1975 йили мамлакатнинг сул кучлари сайловларда ғолиб келиб, Лаос Халқ Демократик Республикаси эълон қилинди.

ЛИВАН

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Ливан Республикаси
1943 йил 22 ноябрь (Франция мустамлакаси бўлган)
Араб
Байрут
Байрут, Триполи
Парламент республика
10,4 минг км.кв. (дунёда 161-ўринда)
1,6 фойз
3,5 млн киши (дунёда 125-ўринда)
1 км.кв. га 40,4 киши
Ливан фунти (LBP код 422)
.lb
+961
UTC+2

Географик жойлашуви. Ливан республикаси — Осиёда жойлашган давлатдир. Шимол ва шарқда — Сурия, жанубда — Исроил билан чегарадош бўлиб, ғарбда ўртаер денгизи сувлари юйиб туради. Мамлакат ҳудудининг катта қисми ўртабаландликдаги Ливан ва Антиливан тоғлари ҳамда уни ўртасида ёйилган Бека водийсидан иборатдир. Мамлакат ҳудудининг деярли ярми 9000 м баландликда жойлашгандир. Ўртаер денгизи қирғоқлари (225 км) энг 10 км ошмайдиган баланд водийлардан иборатдир. Ғарбий этакларда

қуатли усимликлар, шарқий қисмида дашт ёйилган. Иқлими ўртаер денгизли субтропик. Январь ойида уртача ҳаво ҳарорат тахминан: $+13^{\circ}\text{C}$ ни, июль ойида эса: $+28^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Тоғли ҳудудларда ҳаво ҳарорати жойнинг баландлигига боғлиқ бўлиб, ҳатто баҳор ва кузда қор тушишлар кўп бўлиб туради. Тоғларда қор декабрь ойидан апрель май ойига қадар ётади. Қирғоқбуйи ҳудудларда йил бўйи ҳавонинг юқори намлиги сақланиб қолади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан 5 та "муҳофаза"га (губернаторликлар) бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: — 95 % араблар, — 4 % арманилар ва 1 % — бошқа халқлар ташкил этади. Расмий тили — араб тили. Христианлар — 40 % ни, мусулмонлар — 60 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Мамлакатнинг амалдаги Конституцияси 1926 йили қабул қилинган бўлиб, Ливан — Республика шаклидаги давлатдир. Қонунчилик ҳокимияти — парламентга (депутатлар палатаси), ижроия ҳокимияти — мамлакат президентиға тегишлидир. Суд тизими турли инстанциядаги судлардан иборатдир. Ливан конституцион тизимининг ўзига хослиги — конфессионал асос бўлиб, уларға кўра бирор бир юқори ҳукумат лавозимиға тайинланаётганда, турли диний жамоаларнинг вакиллари ўртасида аниқ бир баланс ушлаб турилади. Давлат ва ижроия ҳокимият бошлиғи — Президент. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Ливан республикаси — БМТ ва МВФ аъзосидир.

Иқтисодиёти. Ливан иқтисодиёти асосини — фаол банк молия фаолияти, савдо ва туризм ташкил этади. Қишлоқ хўжалигининг уруғчилик, сабзавотчилик, қорамолчилик ва балиқчилик тармоқлари ривожланган. Йирик нефть ва цемент заводлари Ливан саноат секторининг асосини ташкил этади. Мамлакатда унча катта булмаган ҳажмда темир рудаси ва кумир қазиб олинади. Экспорт учун: қозоз ва қоғоз маҳсулотлари, цитрус мезалар, олмалар, матолар, текстил, фармацевтик ва заргарлик моллари етказиб берилади. Импорт орқали: электрускуналар, транспорт воситалари, металлар, фойдали қазилма бойликлар ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Саудия Арабистон ва бошқа араб мамлакатлари. Фарбий Европа мамлакатлари ва АҚШ.

Тарихи. Э.р.авв III асрда ҳозирги Ливан ҳудудида Финикийлар давлати вужудға келди. Э.р.авв VIII асрда мамлакат Ассирияликлар томонидан босиб олинади, кейинги асрда давлат Бобил давлати таркибига киритилади. Э.р.авв IV асрда бу ерлар ва мамлакат Искандар Зулқарнайн томонидан босиб олинади ва э.р.авв II асрда Селевкидлар давлати таркибига киритилади. Э.р.авв 64

йилда Ливан ҳудуди Рим вилояти бўлган Сурия, сўнг эса Византия давлатининг бир қисмига айланади. 1516 асрда турк султони Салим I Ливан ҳудудини Усмонийлар (XVI-XVII асрларда) давлати таркибига қўшиб олади. 1918 йилда Инглиз ва Француз қўшинларининг Ливанга келиб тушганларидан сўнг Франция 1920 йилда Буюк Ливан мандат ости давлатини барпо этди. 1943 йилнинг 22 ноябрида Ливан Республикаси мустақиллиги эълон қилинди. 1946 йили Француз қўшинлари мамлакатни ташлаб чиқиб кетишди. Ливан Араб Исроил ўртасидаги 1948-1949 йиллардаги урушларда қатнашиб келди. 1968 йили Иккинчи жаҳон урушидан сўнг мамлакат ҳудуди фаластинликлар лагери келиб жойлашишди. Иккинчи жаҳон уруши даврида Ливан мустақил давлат ва энг йирик савдо марказига айланди. 1970 йилдан бошлаб, Ливан Исроилликлар томонидан салбий тажовузор ҳаракатларга дучор бўла бошлади, энг йириклари 1978-1982 йилларда бўлиб ўтган. 1975 йил турли диний гуруҳлар ўртасида фуқаролар уруши бошланиб кетди, ҳозирги кунда ҳам содир бўлмоқда.

МАЛАЙЗИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Малайзия Федерацияси
1957 йил 31 август (Буюк Британия
мустанлакаси бўлган)
Малай
Куала-Лумпур
Куала-Лумпур, Ипох, Джорджтаун,
Петалинг Джая
Федератив конституцион монархия
329,8 минг км.кв. (дунёда 64-ўринда)
0,3 фоз
24,9 млн киши (дунёда 46-ўринда)
1 км.кв. га 75,5 киши
Ринггит (MYR код 458)
.my
+60
UTC+8

Географик жойлашуви. Малай федерацияси — Жанубий Хитой денгизи билан икки қисмга ажратилган Жануби Шарқий Осиёдаги давлатдир: Ғарбий Малайзия (ёки Малайзия қитъаси).

Малай яриморолида шимолда — Таиланд, жанубда — Сингапур билан чегарадошдир; Шарқий Малайзия, Борнео оролининг шимолий қисмини эгаллаб турган Сабах ва Саравак провинциялари ва Лабуан федерал ҳудудидан ташкил топгандир. Бу провинциялари Индонезия ва Бруней султонлиги билан чегарадошдир. Тропик ўрмонлар билан қопланган тоғлар, Малакка яриморолининг ғарбий ва шарқий қисмлари уртасида табиий чегара бўлиб туради. Малайзия ҳудудида баланд тоғ ва тепаликлар жудаям кўп. Борнео (Калимантан) ороли — Малай архипелагидаги, уч давлат ўртасида бўлинган энг катта орол ҳисобланади: оролнинг асосий қисмида Калимантан провицияси, шимолда иккита Сабах ва Саравак Малай штатлари ҳамда Бруней султонлиги жойлашгандир. Калимантанадаги энг баланд тоғ — Кинабалу (4 101 м). Малакка жануби ва Калимантанида иқлим экваториал, қайноқ ва намли бўлади, шимолда эса муссонли субэкваториал. Адирларда ўртача ҳаво ҳарорати йил бўйи $+25^{\circ}$ С дан $+27^{\circ}$ С гачани ташкил этади. Ёмғирлар йил бўйи ёғиб туради. Шарқда ёмғирлар жудаям кўп бўлиб, мамлакат ҳудудини 2/3 қисмини қоплаб турган ҳамиша яшил жунглийлар қуюқ ва одам ўтиб бўлмас жойлар ҳисобланмайди. Кўп бўладиган ёгинлар, селларнинг оқиб келишига сабаб бўлади.

Маъмурий тақсимланиш. Малайзия таркибига 13 та штат (4 йилга қирол томонидан сайланган 9 таси — султонлар ва 4 таси эса губернаторлар томонидан бошқарилади) ва 2 федерал ҳудуд (Малайзия пойтахти Куала Лумпур ва Лабуан ороли)га бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Этник гуруҳлар таркибига: малайликлар — 50%, хитойликлар — 40% ва ҳиндистонликлар — тахминан 10% аҳоли киради. Расмий тили — малай тил. Дини — Ислоҳ (сунний) бўлиб, шунингдек индуизм, сикхизм, буддизм, христианлик ва даосизм тарқалгандир.

Сиёсий тизим. Мамлакат — федератив конституцион монархия бошқарув шаклидир. Давлат бошлиғи — штатларнинг (султонликлар) 9 ҳукмдорлари орасидан танланадиган — Қирол ҳисобланади. Барча султонликлар — Ҳукмдорлар Кенгашини ташкил этади. Қолган штатлар губернаторлари Кенгашдаги фақат муҳокама овозларига эгадирлар. Иккипалатали парламент мамлакатнинг олий қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Юқори ижроия ҳокимият — Қирол томонидан тайинланадиган Бош вазир бошчилигидаги ҳукуматдир. Олий суд — юқори суд инстанцияси саналади. Ҳар бир штатнинг ўз конституцияси, бирпалатали қонунчилик органи ва биринчи вазир бошчилигидаги ижроа кенгаши борди. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий

этилган. Малайзия — БМТ аъзоси бўлиб, Британия Миллатлар Ҳамдўстлиги, Жануби Шарқий Осиё давлатлари ассоциацияси ҳамда турли ҳудудий иқтисодий гуруҳлар ва халқаро ислом ташкилотлари таркибига киради.

Иқтисодиёти. Малайзия — индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Электротехника, нефтни қайта ишлаш, металлургия, автомобиль ва текстил, тоғ кон саноати ва қишлоқ хўжалик тармоқлари — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Олова, темир рудаси, боксит, нефть, табиий газ ва олтин қазиб олиш мамлакатда катта аҳамиятга эгадир. Электрон машинасозлик, кимё ва енгил саноат ривожланган. Миллий ҳунармандчилик кенг тарқалган. Шунингдек қорамолчилик, паррандачилик, чучқа купайтириш ва балиқчилик ривожланиб келмоқда. Халқаро туризм мамлакатга тушадиган асосий маблағнинг сезиларли қисмини ташкил этади. Экспорт учун: нефть, каучук, усимлик мойи ва ёғлар (асосан ёғ пальмалари уруғларидан олинади), қимматбаҳо дарахт турлари, олова, электрон саноати маҳсулотлари, автомобиллар, елимтехник буюмлар, пойафзал, текстиль моллари ва кийим-кечаклар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари (энг аввало буғдой ва шакар), электротехник ускуналар, дастгоҳлар, транспорт воситалари, химикатлар, қора металл, оптика, йиғирув ип ва матолар олиб кирилади. Етакчи савдо ҳамкорлари: Япония, АҚШ, Сингапур, Европа мамлакатлари, Жанубий Корея, Хитой.

Тарихи. Илк давлатлар (Ланкасука, Тамбралинга, Такола, Кедах ва ҳ.к.) Ҳиндистон ва Хитой савдо йўллари кесиб ўтадиган ҳудудда жойлашган Малакка ярим оролининг шимолий қисмида вужудга келган. XV асрда Малайзия ҳудуди 1511 йили Португалияликлар томонидан босиб олинган Малакка султонлиги таркибига бирлаштирилган эди. 1641 йили голландияликлар португалияликларни мамлакатдан чиқариб юборишди. 1819 йили Сингапур ороли Буюк Британия томонидан босиб олинади ва 1880 йилдан бошлаб Малайзиядаги инглизлар ҳукмдор бўлган ерлар кенгая борди. Иккинчи жаҳон уруши даврида Малайзия япон қўшинлари томонидан босиб олинган эди. Японларнинг 1945 йилда капитуляция эълон қилганидан сўнг, инглизларнинг бу ерда ўз мустамлака қонунларини тикланишига бўлган ҳаракатлари инқирозга юз тутди. 1946, 1948 йилдаги конституцион ислохотларга кўра Сингапур, алоҳида — Малай иттифоқи мустамлакаси, 1948 йилда эса — Малай Федерацияси бўлган Малайда ажратилган эди. 1948 йилда Англия мустамлакаси бўлган Малай

Федерацияси вужудга келди. Англия билан булган узоқ муддатли конфронтация Малай Федерациясининг уз мустақиллигига эри-
 шиши (1957 йил 31 август куни эълон қилинди) билан якунланди.
 1963 йил 9 июнда Лондонда, Буюк Британия, Малай Федерация-
 си, Сингапур, Сабах ва Саравак ўрталарида “Буюк Британия ҳам-
 дустлиги доирасидаги Малайзия Федерацияси”ни ташкил этиш
 бўйича янги битим имзоланади. Малайзия Мустақил Федерацияси
 1963 йил 16 сентябрь куни эълон қилинган эди. Шимолий Кали-
 мантанни (Сабах ва Саравак) Малайзия Федерацияси таркибига
 кириши, Индонезия ва Филиппин билан булган алоқаларга зид-
 дият етказди. Малайзия федерал ҳукуматининг Сингапур билан
 булган алоқаларини иқтисодий, сиёсий ва миллий муаммолар са-
 баб кескинлашиши Сингапурнинг 1965 йили 9 августда Федера-
 ция таркибидан чиқиб кетишига олиб келди.

МАЛЬДИВ ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Мальдив Республикаси
Мустақиллик куни	1965 йил эълон қилинган (Буюк Британия мустамлакаси булган)
Расмий тили	Дивехи
Пойтахти	Мале
Йирик шаҳарлари	Мале
Бошқарув шакли	Президент республика
Майдони	298 км.кв. (дунёда 185-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0 фоиз
Аҳоли сони(2005)	321,2 минг киши (дунёда 166-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 1078 киши
Пул бирлиги	Мальдив рупия (MVR код 462)
Интернет-домен	.mv
Телефон коди	+960
Соат миллиари	UTC+5

Географик жойлашуви. Мальдив республикаси — Ҳиндистон-
 нинг жанубий қисмидаги Ҳинд океанининг бир гуруҳ атоллари-
 да жойлашган, Жанубий Осиё давлатларидан биридир. Шри
 Ланка оролидан жануби гарбий қисмидаги Мальдив ороллари-
 да, умумий ҳисобда 1196 коралл ороллари бор. Иккита деярли
 ёнма ён жойлашган, коралл рифлари билан ўралган ва бир-
 бирдан узоқда ёйилган ороллар тизими шимол тарафдан жанубга

қараб 820 км жойлашгандир. Ҳар бир рифлар кораллари Мальдив ороллариға хосдир. Иқлими тропик. Ҳаво ҳарорати ўртача бўлиб: $+25^{\circ}\text{C}$ дан пастга тушмайди, ҳатто кечаси ҳам. Энг яхши ҳаво шароитлари денгиз сокин, ҳаво эса қуёшли ва қуруқ бўлган ноябрь ойидан май ойига қадар бўлади. Май ойидан октябрь ойига қадар ҳаво ҳарорати ўзгарувчан бўлиб туриши мумкин. Довул ва сув тўлқинлари июнь ойида кўпроқ кузатилади. Ўртача кундузги ҳарорат: $+30^{\circ}\text{C}$, кечкиси энг камида: $+25^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Сув ҳарорати йил бўйи $+24^{\circ}\text{C}$ дан -27°C гача бўлади.

Қирғоқбўйи сувлар балиқлар ва денгиз тошбақаларига тула. Ҳозирги кунда денгиз тошбақалари қирилиб кетиш оstonасида турганлиги сабаб, улар қонун билан ҳимояланган. Мальдив оролларида дарё ва қўллар йўқ, шунинг учун ичимлик сувининг етишмаслиги сезилиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Мальдив ороллари 19 провинция (атоллар) ва 1 та Мале пойтахт округига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Этник гуруҳлар: мальдивияликлар (сингхлар ва ҳиндистонликлар) — 90 %, араблар — 9 % дан иборатдир. Давлат тили — дивехи. Аҳоли ислом динига ибодат қилишади.

Сиёсий тизим. 1968 йилдан бошлаб, конституцияға асосланган ҳолда президент республикаси шаклидаги давлатдир. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — президент. Президент парламент томонидан сайланиб, бутун халқ референдуми томонидан тасдиқланади. Президент ўзи тайинлайдиган Вазирлар маҳкамаси билан биргаликда ижроия ҳокимиятини амалга оширади. Бирпалатли парламент (мажлис) — қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Суд ҳокимиятининг юқори органи — Олий суддир. Мамлакатнинг ҳуқуқий тизими, ислом ҳуқуқи (энг аввало коммерция масалаларида инглиз ҳуқуқи элементларини ичига олади) асослангандир. Мальдив конституцияси сиёсий партияларни вужудга келишини расман таъқиқламаган, аммо аслида уларни вужудга келиши ҳамиша давлат томонидан назорат остига олиниб келинган. Мальдив ороллари — БМТ ва унинг махсус ташкилотларига аъзо бўлиб, Миллатлар ҳамдўстлиги, Жануби-Шарқий Осиё мамлакатларининг ҳудудий асоциацияси, Қўшилмаган давлатлар ҳаракати, Осиё га-ракқиёт банки ва бошқа халқаро ташкилотлар таркибидадир.

Иқтисодиёти. Мальдив ороллари иқтисодиётининг асосини — туризм ва шу соҳаға доир тармоқлар ташкил этади. Хужаликда аҳамияти бўйича иккинчи ўринда турадиган тармоқ — балиқчи-лик, балиқни қайта ишлаш саноати, кемасозлик ва савдо ҳисоб

ланади. Қишлоқ хўжалиги ривожланиб келмоқда. Дур ва кораллар йиғиб олинади. Экспорт: балиқ, текстил моллари ва копра етказиб берилади. Импорт орқали озиқ-овқат ва истеъмол моллари, нефть маҳсулотлари ва ҳ.к. олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Таиланд, АҚШ, Шри Ланка.

Тарихи. I асрда ороллар сингхлар ва ҳиндистонликлар билан тулиб кетган эди. XII асрда араб халқлари кучиб кела бошлайди ва Мальдив оролларида Ислом дини тарқалади. XIV асрда Мальдив султонлиги вужудга келди. 1558 йили оролни португалияликлар босиб олади, ammo 1573 йилда маҳаллий халқ босқинчиларни оролдан ҳайдаб юбордилар. XVII асрларнинг 50 йилларида султонлик голландияликларга қарам бўлди, сўнг эса Мальдив ороллари (1887 йил) Англия протекторати дея эълон қилинди. 1965 йил 26 июлда Буюк Британия, Мальдив ороллари мустақиллигини тан олиб, уларнинг ҳарбий базалари 1976 йилга қадар унинг ҳимояси бўйича бор масъулиятни бўйнидан соқит қилди. 1968 йилда бўлиб ўтган референдумда султонлик институтини олиб ташлаш қарори қабул қилиниб, ҳукумат бошлиғи — президент этиб сайланди.

МУҒУЛИСТОН

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Муғулистон Реуспубликаси

1921 йил 11 июль (Хитой мустамлакаси бўлган)

Муғул

Улан-Батор

Улан-Батор, Эрденет, Дархан

Парламент республика

1,56 млн км.кв. (дунёда 18-уринда)

0,6 фоз

2,6 млн киши (дунёда 137-уринда)

1 км.кв. га 1,7 киши

Муғул тугрикиси (MNT код 496)

.mn

+976

UTC+7...+8

Географик жойлашуви. Муғулистон республикаси — Марказий осисда жойлашган давлатдир. Шимолда — Россия, жанубда — Хитой билан чегарадош бўлиб, денгизга олиб чиқадиған ҳеч қандай йуллари

качиларга қарши Мьянма озодлик ҳаракатини, Антифашистик халқ озодлик Лигаси ўз бўйнига олди. 1948 йил 4 январь куни мустақилликка эришилганда сўнг Бирма Иттифоқи тузилди, 1974 йил эса Бирма Иттифоқи Социалистик Республикаси номини олди. Давлат тепасига келган ҳарбийлар 1988 йил 25 сентябрда Бирма Иттифоқи номини қайтарилди, аммо 1989 йилнинг июль ойида Мьянма Иттифоқи номига ўзгартирилди.

НЕПАЛ

Расмий номланиши	Непал Қироллиги
Мустақиллик куни	1768 йил эълон қилинган
Расмий тили	Непал
Пойтахти	Катманду
Йирик шаҳарлари	Катманду
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	140,8 минг км.кв. (дунёда 94-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2,8 фоиз
Аҳоли сони(2005)	26,6 млн киши (дунёда 40-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 188,9 киши
Пул бирлиги	Непал рупийси (NPR код 524)
Интернет-домен	.np
Телефон коди	+977
Соат миллари	UTC+5:45

Географик жойлашуви. Непал қироллиги — Ҳималой тоғларининг марказий қисмида жойлашган давлатдир. Ҳиндистон ва Хитой билан чегарадошдир. Непал дунёнинг энг баланд тоғлари жойлашган мамлакат ҳисобланади. Шимоли-ғарбдан, Непалнинг жануби-ғарб томон водий тизими билан булинган икки тоғ чизиги чузилиб боради. Шимолий қисмда Ҳималойнинг (Катта Ҳималой) марказий қисмида жанубий этакларини ташкил этади. Непалнинг шимолий ва шарқий чегараларида Жомолунгма (Эверест 8,848 м), Канченджанга (8,858 м) ва ҳ.к. жойлашгандир. Непал ҳудудида — баландлиги 6000 м зиёд булган 240 та чуққилар шулардан 8 таси 8000 м дан ошиқдир. Тоғларнинг марказий қисмида — ҳозирги ва қадимги музлик даврини эслатувчи, Альп рельефи жойлашган. Жанубда шимолий Ҳинд Ганг адири жойлашгандир (баландлиги 200-250 м). Иқлими субэкваториал муссонли. Бу ерда — жанубда субтропик ўрмонлардан тортиб,

шимолдаги ҳамиша қор тушадиган тоғ чуллари мавжуд. Жанубда январь ойида ўртача ҳарорат: $+15^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Июль ойида ҳаво ҳарорати жанубда: $+30^{\circ}\text{C}$ га чача бўлади. Ёмғирлар фасли июнь ойидан сентябрь ойига қадар давом этади, қуруқ фасли эса — октябрь ойидан май ойига қадар давом этади. Қор асосан тоғ тепаликларида ёғади. Ҳималой ва жанубий тоғ этаклари — муссонлик тропик ўрмонлар билан қоплангандир. Этакларнинг марказий қисмида — ҳамиша яшил ва барглари катта ўсимликлар усади. Ҳайвонот олами жудаям бой ва турфа хил бўлади. Непал — Ҳинд носороги (панцирли), ҳозирги кунда яшаб озукланадиган ягона жой ҳисобланади (қўриқланади). Непалда 14 та миллий боғ ва қўриқхоналар жойлашган бўлиб, уларнинг ичида энг йириклари — Читван (Ҳиндистон билан Непал чегарасида жойлашган), Сагарматха, Лангтанг, Нагарджун ва Рара кўлидир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 14 зона (анчол) ва 75 та туман (панчаят)ларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: непалликлар — 53,2 % бихарликлар — 18,4 %, тхару — 4,4 %, ва хитой тибетликлар (невар — 3,4 %, магар 2,2 %, бхутия, гурунги, лимбу ва ҳ.к)лардан иборатдир. Непал тили — давлат тили ҳисобланади. Дини: Давлат дини — индуизм (аҳолининг 86,5 % ибодат қилади) қолганлари — буддистлар (7,8 %), мусулмонлар (3,5 %), джайн, христианлик ва бошқа конфессия вакиллари.

Сиёсий тизим. Давлат бошқаруви — Конституцион монархия шаклига асослангандир. Давлат бошлиғи — Қирол. Иккипалатали Парламент — қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ҳукумат вакиллари Бош вазир тавсиясига кўра монарх томонидан тайинланади: Суд ҳокимияти, ҳуқуқий жиҳатдан — мамлакатнинг, ижроия ва қонунчилик ҳокимиятидан ажралгандир. Суд тизимини бошида, туман ва апелляция судлар бўйсунган Юқори суд туради. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Непал — БМТ, МВФ ва ВТО аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Непал — аграр мамлакат ҳисобланади. Непал иқтисодиётининг асосини туризм, ички савдо-сотиқ ва қишлоқ ҳўжалиғи ҳисобланади. Қишлоқ ҳўжалик тармоқларида қора молчилик ривожланган (як, цзо (сигир ва як қўшимчаси), қўй, эчки, қўтос, чўчқа ва паррандачилик). Қайта ишлаш саноати унча такомиллашмаган. Тоғкон саноати, темир, мис, цинк, кўрғошин, рудлар, слюда, мрамор, олтин, доломи ва шағал қазиб олиш жадвал суратларда амалга оширилмоқда. Халқа туризм ва альпинизм соҳасида тобора кенгаймоқда. Мамлакат бутун жаҳон сайёҳлари про-

качиларга қарши Мьянма озодлик ҳаракатини, Антифашистик халқ озодлик Лигаси ўз буйнига олди. 1948 йил 4 январь куни мустақилликка эришилганда сўнг Бирма Иттифоқи тузилди. 1974 йил эса Бирма Иттифоқи Социалистик Республикаси номини олди. Давлат тепасига келган ҳарбийлар 1988 йил 25 сентябрда Бирма Иттифоқи номини қайтарилди, аммо 1989 йилнинг июль ойида Мьянма Иттифоқи номига ўзгартирилди.

НЕПАЛ

Расмий номланиши	Непал Қироллиги
Мустақиллик куни	1768 йил эълон қилинган
Расмий тили	Непал
Пойтахти	Катманду
Йирик шаҳарлари	Катманду
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	140,8 минг км.кв. (дунёда 94-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2,8 фоз
Аҳоли сони(2005)	26,6 млн киши (дунёда 40-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 188,9 киши
Пул бирлиги	Непал руийиси (NPR код 524)
Интернет-домен	.np
Телефон коди	+977
Соат миллари	UTC+5:45

Географик жойлашуви. Непал қироллиги — Ҳималой тоғларининг марказий қисмида жойлашган давлатдир. Ҳиндистон ва Хитой билан чегаралошдир. Непал дунёнинг энг баланд тоғлари жойлашган мамлакат ҳисобланади. Шимоли-ғарбдан, Непалнинг жануби-ғарб томон водий тизими билан булинган икки тоғ чизиги чузилиб боради. Шимолий қисмда Ҳималойнинг (Катта Ҳималой) марказий қисмида жанубий этаklarини ташкил этади. Непалнинг шимолий ва шарқий чегараларида Жомолунгма (Эверест 8,848 м), Канченджанга (8,858 м) ва ҳ.к. жойлашгандир. Непал ҳудудида — баландлиги 6000 м зиёд булган 240 та чуққилар шулардан 8 таси 8000 м дан ошқидир. Тоғларнинг марказий қисмида — ҳозирги ва қадимги музлик даврини эслатувчи, Альп рельефи жойлашган. Жанубда шимолий Ҳинд Ганг адири жойлашгандир (баландлиги 200-250 м). Иқлими субэкваториал муссонли. Бу ерда — жанубда субтропик ўрмонлардан тортиб.

шимоллаги ҳамиша қор тушадиган тоғ чуллари мавжуд. Жанубда январь ойида ўртача ҳарорат: $+15^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Июль ойида ҳаво ҳарорати жанубда: $+30^{\circ}\text{C}$ га чача бўлади. Ёмғирлар фасли июнь ойидан сентябрь ойига қадар давом этади, қуруқ фасли эса — октябрь ойидан май ойига қадар давом этади. Қор асосан тоғ тепаликларида ёғади. Ҳималой ва жанубий тоғ этаклари — муссонлик тропик ўрмонлар билан қоплангандир. Этакларнинг марказий қисмида — ҳамиша яшил ва барглари катта ўсимликлар ўсади. Ҳайвонот олами жудаям бой ва турфа хил бўлади. Непал — Ҳинд носороги (панцирли), ҳозирги кунда яшаб озукланадиган ягона жой ҳисобланади (қўриқланади). Непалда 14 та миллий боғ ва қўриқхоналар жойлашган бўлиб, уларнинг ичида энг йириклари — Читван (Ҳиндистон билан Непал чегарасида жойлашган), Сагарматха, Лангтанг, Нагарджун ва Рара қўлидир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 14 зона (анчол) ва 75 та туман (панчаят)ларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: непалликлар — 53,2 % бихарликлар — 18,4 %, тхару — 4,4 %, ва хитой тибетликлар (невар — 3,4 %, магар 2,2 %, бхутия, гурунги, лимбу ва ҳ.к.)лардан иборатдир. Непал тили — давлат тили ҳисобланади. Дини: Давлат дини — индуизм (аҳолининг 86,5 % ибодат қилади) қолганлари — буддистлар (7,8 %), мусулмонлар (3,5 %), джайн, христианлик ва бошқа конфессия вакиллари.

Сиёсий тизим. Давлат бошқаруви — Конституцион монархия шаклига асослангандир. Давлат бошлиғи — Қирол. Иккипалатли Парламент — қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ҳукумат вакиллари Бош вазир тавсиясига кўра монарх томонидан тайинланади: Суд ҳокимияти, ҳуқуқий жиҳатдан — мамлакатнинг, ижроия ва қонунчилик ҳокимиятидан ажралгандир. Суд тизимини бошида, туман ва апелляция судлар бўйсунган Юқори суд туради. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Непал — БМТ, МВФ ва ВТО аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Непал — аграр мамлакат ҳисобланади. Непал иқтисодиётининг асосини туризм, ички савдо-сотиқ ва қишлоқ ҳўжалиги ҳисобланади. Қишлоқ ҳўжалик тармоқларида қора молчилик ривожланган (як, цзо (сигир ва як қўшимчаси), қўй, эчки, қўтос, чўчқа ва паррандачилик). Қайта ишлаш саноати унча такомиллашмаган. Тоғкон саноати, темир, мис, цинк, кўрғошин, рудлар, слюда, мрамор, олтин, доломи ва шағал қазиб олиш жадат суратларда амалга оширилмоқда. Халқа туризм ва альпинизм соҳасида тобора кенгаймоқда. Мамлакат бутун жаҳон сайёҳлари про-

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг миллий таркиби ҳақидаги расмий маълумотлар йўқ. Араблар аҳолининг — 25 % ни, қолган мамлакат арабалари — 25 %, европа ва америкаликлар — 5ни % ташкил этади. қолганлари Бангладеш, Ҳиндистон, Покистон, Шри Ланка, Эрон, Осиё ва Африка қитъасининг бошқа мамлакатларидан чиққанлар ташкил этади. Давлат тили — араб тили. Дини: — Ислом (сунний), аҳолининг тахминан 20 % — шиалардир.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — Амирликлар федерацияси. Давлат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти Олий ва Президентлик Кенгашларига тегишлидир. Барча амирликлар абсолют монархия ҳисобланиб, ҳар бирининг ўз ҳукумати мавжуд, фақатгина Абу Дабида — Қумита ва Миллий маслаҳат кенгашига эга маслаҳат органлари мавжуд бўлиб, бу амирликни конституцион монархияга яқинлаштиради. Ҳар қандай сиёсий партиялар ва ташкилотларнинг фаолияти таъқиқланган. Мамлакат БМТ, Бутунжаҳон банки, ХВФ, МОТ, Араб мамлакатлари Лигаси ва ОПЕКга аъзодир.

Иқтисодиёти. БАА иқтисодиётининг асоси — нефтни қазиб олиш ва экспорт қилиш ҳисобланади, бу эса ўз навбағида мамлакатни аҳоли турмуш тарзи даражаси яхши ривожланган бир неча мамлакатлар қаторига киришини таъминлаб берди. Саноатда нефтни қайта ишлаш, нефтькимё, металлургия (алюмин куйиш), цемент саноати, шунингдек балиқчилик, дур йиғиш, хунармандчилик, оазис деҳқончилик ва чупонлик ривожланган. Халқаро туризм такомиллашган. Экспорт учун: нефть, нефть маҳсулотлари, суюлтирилган газ, алюминий, ўғитлар, цемент, балиқ, хурмо ва дур етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, транспорт воситалари, электрон ускуналар ва маиший техника, тайёр буюмлар, озиқ-овқат, химикатлар, синтетик моллар, металл буюмлар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Япония, Сингапур, Ҳиндистон, Корея, АҚШ ва ҳ.к.

Тарихи. Араб қабилалари бу ерларда қадимдан яшаб келганлар Эрр.авв VI асрда мамлакат Аҳамонийлар давлати, III-VI асрда Сосонийлар давлати таркибига кириб, VII асрда эса Араб халифалиги ҳудудларидан бирига айланган. 1820 йили инглизларнинг бу ерларга ҳарбий экспедицияси бошланиб, Келишилган Оманга бирлашган етти князликлар устидан (1853 йил) Инглизларнинг протекторати ўрнатилиши билан якунланди. 1920 йиллар бошида Келишилган Оманда мустақиллик учун курашлар бошланиб кетди, шу йили Форс кўрфазида энг қимматбаҳо нефть заҳиралари очилди. 1922 йили инглизлар шайхларнинг нефтни излаш ва қазиб

қилиш учун бўлган ҳуқуқлари устидан назоратни ўз қўлларига олдидилар. 1971 йил 2 декабрь кунига қадар давлатлар, Буюк Британиянинг ҳарбий ҳимоясида бўлганлар. 1971 йил 2 декабрь кунини Кеңиштирилган Оман таркибидаги 7 амирликдан 6 таси БАА федерациясини ташкил этилиши ҳақида эълон қилдилар. Еттинчи амирлик бу федерацияга 1972 йили келиб қўшилди. 1994 йилнинг февраль ойида мамлакат президенти, қўйидаги жиноятларни кўриб чиқишдаги шариат қонунларини киритди: қасддан одам ўлдириш, ўғирлик, оилавий хиёнат ва наркотик моддаларни истеъмол қилиш ва сотиш.

УММОН

Расмий номланиши
Муустақиллик кунини

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Уммон Султонлиги
1971 йил (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Араб
Маскат
Маскат, Низва, Матрах, Салала
Монархия
212,5 минг км.кв. (дунёда 83-ўринда)
2,53 млн киши (дунёда 132-ўринда)
1 км.кв. га 11,9 киши
Омон риали (OMR код 512)
.om
+968
UTC+4

Географик жойлашуви. Уммон султонлиги — Осиёдаги, Арабистон яриморилининг жануби-шарқий қисмида жойлашган давлат. Шимолда — БАА, шимоли-ғарбда — Саудия Арабистон, ғарбда эса — Яман билан чегаралашди. Маджа ва Мусандам яриморили Уммоннинг асосий ҳудудидан бўлинган бўлиб, БАА ва Эрон билан чегаратанади (Ормуз проливи орқали). Шимолда — Уммон кўрфази, шарқ ва жанубда — Арабистон денгизи сувлари юйиб ўтади. Мамлакатнинг шимолий қисми тоғлар билан қоплангандир. Тоғлар ва Уммон кўрфази бўйлаб, қирғоқбўйи Ал Батина ингичка чизиги чўзилиб кетган. Арабистон денгизи сувлари юйиб ўтадиган Уммоннинг жанубий қирғоқлари бўйлаб тош кумли Руб ал Хали қўллари жойлашган. Жанубий қирғоқлар бўйлаб ҳамisha яшил

ўсадиган субтропик ўрмонлар билан қопланган адирлар тортилган. Жилдат ал Харасис ЮНЕСКО бутун дунё мероси рўйхатига кири тилган. Уммоннинг қирғоқбўйи сувлари ўзининг деярли инсон қўли тегмаган ихтиофаунаси билан машҳурдир. Шунинг учун бу ерга бутун дунё дайверлари йиғиладилар. Мамлакат ҳудудининг катта қисми тропик қуруқ иқлим ҳудудида жойлашган. Июнь ойидаги ўртача ҳарорат: +34° С дан ошмайди, қишда эса тахминан: +26° С ни ташкил этади. Айниқса, силла қуритадиган иссиқ ҳаво, Руб ал Хали чўллари шамоллари эсганда, баҳор ва ёзнинг бошларида бўлади. Ёзги шамоллар купинча қумли бўронларни кўтариб учди.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан: 59 вилай (туман)ларга бўлинган, 8 та провинцияга бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: 90% — араблар қолганлари — форслар, ҳиндистонликлар, белуджаликлар ва Африка қитъасидан чиққан халқлардан иборатдир. Расмий тили — араб тили. Расмий дини — Ислом ҳисобланади.

Сиёсий тизим. Уммон — авлоддан авлодга ўтиб келадиган монархиядир. Муётақил Уммоннинг илк Конституцияси 1996 йилнинг 6 ноябрь куни эълон қилинган эди. Конституцияга мувофиқ, давлат бошлиғи султон бўлиб — давлат оиладаги эркак жинси орқали ўтади. Султон ҳукуматни бишқариб, бир вақтнинг ўзида ташқи ишлар, мудрофаа ва молия вазири вазифаларини ҳам бажаради. Шуура ва Давлат Кенгашидан ташкил топган иккипалатали Уммон Кенгаши маслаҳат ҳокимияти фаолият юритади. Ислом ва шариат судлари — Олий суд органлари ҳисобланади. Мамлакатда сиёсий партиялар ва касаба уюшмалари таъқиқланган. Уммон султонлиги — БМТ, ВТО, Араб давлатлари Лигаси, Ислом конференцияси ташкилоти ва Қўшилмаслик ҳаракати аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Уммон — нефть газ саноати тобора ривожланиб бораётган аграр мамлакат ҳисобланади. Саноат тармоқларида нефть, табиий газ, мис, қумуш, хромит ва шағал қазиб олинади.

Нефтни қайта ишлаш, кимё, цемент, озиқ-овқат саноати; қурилиш, машинасозлик ва метални қайта ишлаш, шунингдек ҳунармандчилик (қурол, тери ва мато ишлаб чиқариш) соҳалари ривожланиб такомиллашиб келмоқда. Экспорт учун: нефть, рангли металл, текстиль, музлатилган балиқ, тропик мевалар ва сабзавотлар етказиб берилади. Импорт орқали: техника, транспорт воситалари, ёқилғи, кенг қўлланиладиган моллар, уй ҳайвонлари гуруч ва бошқа маҳсулотлар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари — БАА, Япония, Буюк Британия, Италия, Германия ва АҚШ.

Тарихи. Эрр.авв III мингйилликда Уммон давлати ҳудудида бан-даргоҳлар вужудга кела бошлади. Эрр.авв V асрда мамлакат Аҳамонийлар ҳукмронлиги остида қолди. VII асрдан бошлаб Уммон Араб халифалиги таркибида бўлган, 750 йилда эса мустақил Уммон имомлиги ташкил этилди. 1515 йиллардан 1650 йилларга қадар мамлакат қирғоқларини Португалияликлар эгаллаб келишган. XIX асрнинг бошларида Уммон уч қисмга: Уммон имомлиги, Маскат султонлиги ва Келишилган Уммон (инглиз протекторати сифатида)га бўлинган. 1913 йили Уммон ўзини Маскатдан мустақил ҳудуд дея эълон қилди. 1920 йили Англия ва Маскат султонлиги Уммон имомлиги мустақиллигини тан олишди, аммо 1955 йили бу мамлакатлар Уммонни босиб олишди. Босқинчиларга қарши қуролли қаршиликлар, 1970 йил 23 июльда собиқ Уммон имомлиги ва Маскат султонлиги таркибидаги Уммон мустақил султонлигининг вужудга келиши билан якунланди.

ПОКИСТОН

Расмий номланиши	Покистон Ислом Республикаси
Мустақиллик куни	1947 йил 14 августда (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Урду ва инглиз
Пойтахти	Исломобод
Йирик шаҳарлари	Исломобод, Карачи, Лахор
Бошқарув шакли	Федератив республика
Майдони	83,9 минг км.кв. (дунёда 34-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	3,1 фоиз
Аҳоли сони(2005)	154,8 млн киши (дунёда 6-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 192 киши
Пул бирлиги	Покистон рупийси (PKR код 586)
Интернет-домен	.pk
Телефон коди	+92
Соат миллари	UTC+5

Географик жойлашуви. Покистон Ислом Республикаси — Жанубий Осиёда жойлашган мамлакатдир. Жанубда Арабистон денгизи сувлари ювиб ўтиб, шимоли-ғарбда — Афғонистон, жануби-ғарбда — Эрон, шимолда — Хитой ва шарқда — Ҳиндистон билан чегарадошдир. Мамлакат ҳудудининг катта қисми — тоғолди ва тоғ ҳудудлар. Шарқ ва жануби шарқда —

адирлар ва Ҳинд дарёси, шимолда, шимоли-шарқ ва шимоли-ғарбда — Ҳималой тоғи ва Ҳиндиқуш тоғ тизмалари (баландлиги — 7 690 м етади), ғарб ва жануби-ғарбда — Сулаймон, Макран ва Белуджистон тоғлари жойлашган. Иқлими муссонли бўлиб, мамлакатнинг катта қисмида — тропик, шимоли-ғарбда эса — субтропикдир. Январ ойидаги ўртача ҳарорат адирларда: +12° С дан +16° С гача, июль ойида эса: +30° С дан +35° С гача бўлади. Бир йил Покистонда уч фаслга бўлинади: салқин (октябрь ойидан март ойига қадар), иссиқ (март ойидан июнь ойига қадар) ва ёмғирли фасл (июль ойидан сентябрь ойига қадар). Иссиқ фаслнинг кириб келиши билан жанубда иссиқ ва нам бўлади, шимолий ҳудудларда бу фаслда ҳаво ҳарорати ёқимли бўлади. Асосий дарёси — Ҳинд. Ўсимликлар асосан даштли ва ярим даштти. тоғларда ўрмон майдонлари жудаям кўп. Миллий боғлари: Киртхар ва Лал Сухантра, ундан ташқари кўплаб қўриқхоналари мавжуд.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан — 4 провинция, 1 федерал бошқариладиган ҳудуд ва 1 федерал пойтахтга бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: панджобликлар — 55 %, синдхлар — 20 %, пуштунлар — 10 %, белуджликлар — 5 % ва бошқалардан иборат. Инглиз ва урду тиллари давлат тиллари саналади. Дини: мусулмонлар — 97 % (77 % суннийлар ва 20 % шиаликлар), христианлар ва индуистлардан иборат.

Сиёсий тизим. 1973 йилдаги Конституцияга мувофиқ Покистон Ислом республикаси ҳисобланади. Президент — кенг ижроия ва қонунчилик ваколатларига эгадир. Президент парламентнинг иккала палатаси, Миллий ассамблея (Мажлиси и Шуура) ва Сенат томонидан сайланади. Ижроия ҳокимиятини Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат амалга оширади. Олий суд. Провинциялар олий суди ва ҳудудий судлар — суд тизимини ташкил этади. Мамлакатда қўппартиявийлик тизими жорий этилган. Покистон — БМТ, ХВФ, Британия миллатлар Ҳамдўстлиги, Ислом конференцияси ташкилоти, Қўшилмаслик ҳаракати, Жанубий Осиё ҳудудий ҳамкорлик Ассоциацияси ҳамда Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилотлари аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Покистон — индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Табиий газ, нефть, кўмир, хром рудаси, мис рудаси, мрамор, ош тузи, гипс, шағал, уран рудаси, фосфорит,

барит, сера, флюорит, қимматбаҳо ва ярим қимматбаҳо тошлар — мамлакатнинг асосий минерал манбаалари ҳисобланади. Иктисодиётнинг етакчи уринларини — текстил саноат, тери чарм, целюлоз қоғоз ва озиқ-овқат саноати тармоқлари эгаллайди. Экспорт учун: гуруч, матолар, туқувчилик ва бошқа текстил моллари, пахта, гилам, тери моллари ва тери етказиб берилади. Импорт орқали оғир машинасозлик ва кимё саноати моллари, транспорт ускуналари, минерал ёқилғи, ёғ ва мойлар, озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Япония, АҚШ, Европа иттифоқи мамлакатлари, Хитой. Яқин ва Ўрта Шарқ нефть қазиб олувчи мамлакатлар.

Тарихи. Э.р.авв III-II асрда Покистон инсоният тарихидаги энг йирик цивилизациялардан бири бўлган Харапп давлатининг маркази бўлган. Э.р.авв I минг йилликда мамлакат ҳудудларида Арийлар қабилалари пайдо бўлган. Э.р.авв VI асрдан бошлаб Покистон Аҳамонийлар давлати таркибида бўлган. Э.р.авв 327-325 йилларда мамлакат Искандар Зулқарнайн томонидан босиб олинади. VIII асрда Покистонни араблар босиб олади ва Ислом дини тарқала бошлайди. 750 йилда деярли мустақил бўлган Синд давлати вужудга келади. XIII асрда мамлакат Деҳли султонлиги таркибига кирган, XVI асрда эса Буюк Мўғуллар ҳукмронлиги остига тушиб қолади. XVIII асрда мамлакат ҳудудлари бирлаштирилади. 1893 йилда Инглиз ва сингхлар ўртасида бўлиб ўтган уруш натижасида мамлакат Буюк Британия мустамлакасига айланади. 1947 йил 14 август, Ҳиндистоннинг бўлинган икки ҳудудларидан ташкил топган мустақил Покистон давлати эълон қилинади. Унга Ҳиндистоннинг шимоли-шарқий ва шимоли-ғарбий купчилик ислом халқлари йиғилган ҳудудлари киради. 1965-1971 йилларда Покистон ва Ҳиндистон ўртасида қуролли туқнашувлар кучайиш ҳолати вужудга келди. 1971 йил Шарқий Покистон ҳудудида мустақил Бангладеш республикаси ташкил этилди. 1977 йилдан 1988 йилга қадар мамлакатда ҳарбий режим урнатилган. 1990 йилларда Покистонда мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ҳолатини демократизациялаш бошланди, аммо 1999 йил навбатдаги ҳарбий тунта-риш бўлиб ўтди. Бугунги кунда мамлакатдаги аҳвол ҳали ҳам тиддиятли бўлиб турибди.

КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСИ

Расмий номланиши	Корея Республикаси
Мустақиллик куни	1948 йил 15 август (Япония Мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Корейс
Пойтахти	Сеул
Йирик шаҳарлари	Сеул, Пусан, Тэгу
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	99,27 минг км.кв. (дунёда 107-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,3 фоиз
Аҳоли сони(2005)	47,6 млн киши (дунёда 25-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 479,6 киши
Пул бирлиги	Жанубий Корея вони (KRW код 410)
Интернет-домен	.kr
Телефон коди	+82
Соат миллари	UTC+9

Географик жойлашуви. Корея республикаси — Шарқий Осиёдаги, Корея ярим оролининг жанубий қисмида жойлашган давлатдир. Ғарб томондан яриморол — Сарик денгиз, шарқдан — Япон денгизи, жанубдан — Корея оқими ва шарқий Хитой денгизи сувлари ювиб туради. Шимолда КХДР билан чегарадошдир. Мамлакат ландшафти турфа хил бўлиб, мамлакат худудининг 70 % шимолдан жанубгача тоғ тизмалари билан қопланган ўрта баландликдаги тоғлардан иборатдир. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси, мамлакатнинг энг катта ороли — Чезудода жойлашган — Халласан тоғидир (1,950 м). Қирғоқ чегараси куплаб ороллар (3 мингдан ошиқ) билан ажратилиб чиқилгандир. Жанубий қисмда — кенг баргли субтропик яшил ўрмонлар билан қопланган. 900 м баланд бўлган жойларда — корейс кедри билан аралашиб кетган ўрмонлар жойлашган. Иқлими ўртача муссонли. Ёз фасли жудаям қайноқ бўлиб, тез-тез ёғиб турадиган ва муссонга июнь ойларидан июль ойларига қадар айланадиган кучли ёмғирлари билан: +21°С — +24°С (энг баланд ҳарорат: +35°С гача)ни ташкил этади. Қиш совуқ бўлиб қирғоқ бўйларида: -10°С гача ва марказий худудларда: -20°С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиш. Маъмурий худудий жиҳатдан: 9 та провинциялар 6 та провинция даражаси мақоми берилган шаҳар метрополийларга бўлинади. Сеул пойтахти провинция мақомига эга, аммо Пусан, Тэгу, Инчхон, Тэджон ва Кванджу туғридан-туғри

бўйсунувчи шаҳарлар ҳисобланади. Бу шаҳарларнинг барчаси сайланган губернаторлар ва ижроия ҳокимиятлари томонидан бошқарилади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: — 99 % корейликлардан иборат. Расмий тили — корейс тили. Дини: 40 % — буддистлар, 20 % — конфуцианлар, 17 % — протестантлар ва 5 % — католиклардан иборатдир.

Сийсий тизим. Корея республикаси мустақиллиги 1948 йил 15 август кўни эълон қилинган бўлиб, парламент республикаси шаклидаги мамлакат ҳисобланади. Конституцияга мувофиқ, Президент ҳузурида ва унинг бошчилигида Давлат Кенгаши тузилади. Унга Бош вазир ва Миллий кенгаш бошчилигидаги ҳукумат аъзолари киради. Олий суд — юқори суд инстанцияси ҳисобланади.

Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Жанубий Корея — БМТ ва ҲВФ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Корея Республикаси — иқтисодиёти жадал ривожланаётган индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Экспорт тармоқлари ва оғир саноат тобора такомиллашиб бормоқда. Мамлакатда — кўмир, вольфрам, темир, марганец, қўғошин, цинк ва мис рудалари, олтин, кумуш ва ҳ.к. қазиб олинади. Қишлоқ хўжалигининг асосий тармоғи — ўсимликчилик. Женьшень плантациялари, қорамолчилик, ўрмон маҳсулотларини қайта ишлаш, ипакчилик, балиқчилик шунингдек, туризм соҳаси ривожланган. Экспорт учун: электроника буюмлари, автомобиллар, кемалар, енгил саноат моллари, химикатлар, қишлоқ хўжалик ва денгиз маҳсулотлари (янги ва музлатилган балиқ, қисқичбақалар, малюска ва денгиз ўтлари) етказиб берилади. Импорт орқали: нефть, табиий минераллар, истеъмол моллари, озиқ-овқатлар, машина, электр ва транспорт ускуналари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония ва Жануби-Шарқий Осиёнинг бошқа мамлакатлари.

Тарихи. Жанубий Корея тарихи, 1945 йил ёзининг охирида, ярыморолдаги таъсир доираларини бўлишиш ҳақидаги, совет ва Америка ўртасидаги имзоланган битимга бориб тақалади. Бу битимга кўра, Кореянинг бир қисми АҚШ юрисдикцияси остига, шимолӣ қисми эса — СССР юрисдикцияси остига ўтади. КХДР уруш тамом бўлганидан сўнг, 1953 йили Корея Республикаси АҚШ билан ҳамкорликда мудофаа олиб бориш (1954 йил кучга кирди.) ва 1960-1980 йилларда — бошқарувнинг ҳарбий шаклини эълон қилиш битими имзоланди. Жанубий Корея диктатура даврини бошидан ўтказди. 1980-1987 йили иқтисодиётни либера-

лаштириш ва мамлакатни демократик бошқарувга ўтказишга таянган. 1987 йилнинг Октябр ойида янги конституцияни қабул қилиш бўйича референдум ўтказилиб, 1988 йил ноябрь ойида янги Конституция кучга кирди. 1992 йили давлат тепасига, КХДР билан бирлашишга эришишнинг кенг ислохотларини олиб боришни эълон қилган янги фуқаролик ҳукумати келди.

САУДИЯ АРАБИСТОН

Расмий номланиши	Саудия Арабистон Қироллиги
Мустақиллик куни	1932 йил 23 сентябрда
Расмий тили	Араб
Пойтахти	Ар-Риёд
Йирик шаҳарлари	Ар-Риёд
Бошқарув шакли	Монархия
Майдони	2,15 млн км.кв. (дунёда 14-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	24 млн киши (дунёда 45-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 11,2 киши
Пул бирлиги	Саудия риали (SAR код 682)
Интернет-домен	.sa
Телефон коди	+966
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашуви. Саудия Арабистон қироллиги — Қизил Денгиз ва Форс кўрфазидаги бир қатор ороллар ва Арабистон яриморотидаги давлат ҳисобланади. Ироқ, Иордания, Уммон. Қувайт, БАА ва Яман билан чегарадошдир. Шимоли шарқда Форс кўрфази сувлари ювиб туради. Саудия Арабистоннинг 50 % ни чўллар, қолгани — ярим чўллар, оазислар ва Қизил денгиз қирғоғидаги бир қанча унумдор ерлар ташкил этади. Мамлакат марказида, қуриб бораётган дарёлар платоси, жануби-ғарбда — ўртача баландликдаги узунлиги 3,353 м келадиган тоғ тизмалари. Иқлими иссиқ, қуруқ. Январ ойидаги ўртача ҳарорат 15° С ни, июль ойида эса — 30° С ни ташкил этади. Миллий боғи — Асир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан — 13 минтақа (провинция)ларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: Сауди Арабистон араблари — 87,5 % ва қолган халқ араблари — 9 % ни ташкил этади. Расмий тили — араб тили. Давлат дини — ислом дини.

Сиёсий тизим. Давлат асосларига мувофиқ, Саудия Арабистон — мамлакат асосчиси қирол Абдул Азиз ибн Абдул Раҳмон ал Фесал Ал Сауд уғиллари ва набиралари томонидан бошқариладиган абсолют теократик монархия ҳисобланади. Муқаддас Қуръон, ислом қонунчилиги (шариат) асосида бошқариладиган, мамлакатнинг Конституцияси ҳисобланади. Давлат бошлиғи ва диний раиси (имом) — Икки муқаддас масжидлар имоми, Қирол булиб бир вақтнинг ўзида Бош вазир, қуролли кучлар бош қўмондони ва Олий судья вазифаларини бажаради. Унинг ваколатлар назарий жиҳатдан фақатгина Шариат нормалари ва Саудия Арабистон урф одатлари билан чекланган. Мамлакатда сиёсий партиялар ва ташкилотлар таъқиқланган. Саудия Арабистон — БМТ, ХВФ, МБРР, ОПЕК ва Араб мамлакатлари Лигаси аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Нефть ва газ, саноати — мамлакат иқтисодиётининг асоси ва гуллаб яшнашини ташкил этади. Саудия Арабистон дунёдаги энг катта нефть захираларига эга мамлакат саналади. Мамлакатда йирик нефтни қайта ишлаш ва нефть кимё, пластмасса, саноат гази, пўлат ва бош. металллар корхоналари фаолият юритади. Саноатнинг озиқ-овқат ва шиша саноати, хунармандчилик ва қурилиш моллари ишлаб чиқариш яхши ривожланган. Олтин, қумуш ва мис қазиб олинади. Қишлоқ хўжалик, балиқчилик (омар, қисқичбақа), дур ва қора коралл йиғиш ишлари олиб борилади. Туризм тобора такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, буғдой, хурмо, сут маҳсулотлари, тухум, балиқ, парранда, сабзавотлар ва гуллар етказиб берилади. Импорт орқали: саноат ускуналари, транспорт воситалари, қурол-яроғ, озиқ-овқат, кимёсаноати маҳсулотлари, мато ва кийим кечак олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Жанубий Корея, Сингапур, Ҳиндистон ва ҳ.к.

Тарихи. Ҳозирги Саудия Арабистон ҳудудида қадимда, кучманчи араб чупон қабиалари истиқомат қилиб келган. VII асрда мамлакатнинг ғарбий қисмида ислом дини тарқалиб, Халифалик мусулмон теократик давлати вужудга келади. XII асрларга келиб бир қатор мустақил князликлар тарқалиб кетади. 1269 йили мамлакат Мисрликлар томонидан босиб олинади, 1517 йилда эса Усмонийлар давлати таркибига қўшилади. XIX асрнинг бошларида Арабистоннинг катта қисми воҳобийлар томонидан XX асрнинг бошларида қадар мавжуд бўлган Саудийлар давлатига бирлаштирилади. 1927 йилдаги урушлар натижасида Ҳижоз давлати ташкил этилади. Наджж ва қўшилган вилоятлар билан бирга 1932 йилда мамлакат Сауди Арабистон номини олади. Катта нефть ва молия ресурсларига эга бўлиб, Саудия Арабистон халқаро сиёсатда катта аҳамиятга эгадир.

СИНГАПУР

Расмий номланиши	Сингапур Республикаси
Мустақиллик куни	1965 йил 9 августда
Расмий тили	Инглиз, Хитой ва Малай,Тамиль
Пойтахти	Сингапур
Йирик шаҳарлари	Сингапур
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	682,7 км.кв. (дунёда 175-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,444 фоз
Аҳоли сони(2003)	4,27 млн киши (дунёда 118-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 6258,4 киши
Пул бирлиги	Сингапур доллари (SGD код 702)
Интернет-домен	.sg
Телефон коди	+65
Соат миллари	UTC+8

Географик жойлашуви. Сингапур Республикаси – Жануби Шарқий Осиёдаги Малай яриморилининг жанубий қисмидан Джохор проливи билан ажралган давлатдир. Шимолий қисмда Малайзия билан автомобил йўли жойлашган дамба орқали боғлангандир. Мамлакат асосий орол, Пулау Убин, Пулау Теконг, Сентоза ва 60 дан зиёд кичик ороллардан ташкил топгандир. Малайзия таркибидаги Джохор султонлиги ва Индонезия таркибидаги Риау ороли билан чегараланади. Мамлакат рельефи адирли ва унча катта бўлмаган тоғлардан иборатдир. Шимолий ва шимолий-ғарбий ҳудудлар, охириги экваториал ўсимликлар ороллари ҳисобланади, аммо уларнинг купи шудгорлаб, боғ парк зонаси сифатида ишлатилмоқда. Наплав иншоотларини қуриш йўллари билан оролни кенгайтириш ва янги ерларни ўзлаштириш ишлари жадал суръатларда кетмоқда. Қолган ороллар денгиз сатҳида 100 м баландликда жойлашиб, асосий экваториал ўрмонлар, ва тоғли майдонлар билан қоплангандир. Иқлим экваториал денгизли, қайноқ ва намдир. Йил бўйи ҳаво ҳарорат кам ўзгаради: +26° С дан +30° С гача йил бўйи ушланиб туради. Ҳаво намлиги йил бўйи: 64 % 96 % ни ушлаб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 5 округга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Этник гуруҳ таркиблари: хитойликлар – 77 %, малайликлар – 15 %, ҳиндистонликлар – 6 % дан иборатдир.

Мамлакатнинг расмий тиллари — малай, хитой, тамил ва инглиз тиллари. Дини: буддизм — 29 %, христианлик — 19 %, ислом — 16 %, таоизм — 13 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Сингапур — республика ҳисобланади. Мамлакатда 1959 йили қабул қилинган Конституция амал қилади. Давлат бошлиғи — президент. Ижроия ҳокимияти, кенг ваколатларга эга Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат томонидан амалга оширилади. Сингапур суд тизими уз таркибига — Олий суд, 7 та округ судлари, 10 та магистрат судлари ва балоғатга етмаганлар ишлари бўйича махсус суди кирази. Сингапур — Британия Ҳамдустлик суди, БМТ ва Жануби Шарқий Осиё мамлакатлари Ассоциацияси аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Азалий ташқи савдо операциялари (асосан рэкспорт орқали), шунингдек саноатнинг (импорт хом ашёсида) экспорт тармоқлари — иқтисодиётнинг асосини ташкил этади. Сингапур табиий манбааларга эга эмас. Кимё, нефтни қайта ишлаш, йиғма электрон, радио ва электротехник саноат, каучукни қайта ишлаш ва кemasозлик тармоқлари ривожланган. Илғор технологияларга нафақат ишлаб чиқаришда, балки ақлий хизматлар соҳасида ҳам уйғунлашган илмий салоҳиятли тармоқлар ҳам ривожланмоқда. Сингапур — йирик молия маркази ва қўшни мамлакатлар учун техник ва коммерция маълумотлари манбаи ҳисобланади. Қорамолчилик, паррандачилик, балиқчилик шунингдек туризм соҳаси такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: электротехник ва электрон саноат, транспорт ускуналари, нефтни қайта ишлаш маҳсулотлари, кимё саноати моллари, темир, пулат, металл буюмлар, текстил ва озиқ-овқат маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть, транспорт ускуналари, текстил, оптика, қоғоз, озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Малайзия ва ҳ.к.

Тарихи. Сингапур давлатининг илк тарихи маълум эмас. Эртта III асрдан бошлаб Хитой денгизчиларига маълум бўлган. Яван ва Хитой манбалари VII асрдан бошлаб то XIV асрга қадар оролни — Темасика деб атаб келишган. Малай битикларига кўра Сингапур 1299 йилда Шривиджая индонезия давлатининг шахзодаси томонидан ташкил этилган бўлиб, унга “Шер шаҳри” (санскр. “Сингапур”) дея ном беради. 1365 йилда Малай давлатларининг савдо-сотиқ ишлари катта аҳамиятга эга бўлган Сингапур, Индонезиянинг Маджапахит давлати қўшинлари томонидан вайрон

этилади. Шундан сунг орол куп йиллар давомида Денгиз қароқчиларининг беркиниш учун мулжалланган масканларига айланади. XV асрнинг бошларида Сукотаи тай давлати қироли Сингапур Малакка ва Малайи ерлари ҳукмдори унвонини олиб юрди. 1819 йили орол инглизларнинг Ост Инд компанияси (1824 йилдаги битимга асосан) тасарруфига ўтади. 1826 йилда Сингапур Пинанг ва Малакка шаҳарлари билан бирга, инглизларнинг Стрейтс Сеттлментс (“пролив бўйидаги аҳоли”) мустамлакасига бирлаштирилади. 1832 йилда Сингапур Британия Малайидаги (1946 йилга қадар) асосий давлатга айланди. 1942-1945 йилларда Сингапур япон қўшинлари томонидан босиб олинади. 1959 йилда Сингапур, Буюк Британия томонидан бошқарилган Ҳамдустлик доирасидаги “ўз-ўзини бошқарувчи давлат” пойтахтига айланади. 1963-1965 йилларда Малайзия таркибига киритилади. 1965 йил 9 сентябрьда Сингапур мустақил республика дея эълон қилинади.

СУРИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2004)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Сурия Араб Республикаси
1944 йил 1 январь кун эълон қилинади
1946 йил 17 апрель (Франция мустамлакаси бўлган) тан олинган
Араб
Дамашқ
Дамашқ, Халеб, Хомс, Ал Ладхия
Президент республика
185,2 минг км.кв. (дунёда 86-ўринда)
0,06 фоиз
18,6 млн киши (дунёда 55-ўринда)
1 км.кв. га 100,4 киши
Сурия фунти (SYP код 760)
.sy
+963
UTC+2

Географик жойлашуви. Сурия Араб Республикаси — Яқин Шарқда жойлашган бўлиб, жануби-гарбда — Ливан, Исроил, жанубда — Иордания, шарқда — Ироқ ва шимолда — Туркия билан чегарадош мамлакатдир. Ғарбда Уртаер денгизи сувлари ҳисобланади.

турали. Мамлакат катта бўлмаган тоғли майдонларга эга чул्लу платодан иборатдир. Ғарб ва жанубда — Антиливан тоғи ва буйига 2814 м келадиган Аш Шайх ҳудуди жойлашгандир. Энг йирик дарёси — Евфрат. Чул ва ярим чуллар куп, қирғоқларда ва тоғ этакларида — эман, қарағай, кипарис ва лавр ўсадиган ўрмонлари куп. Қирғоқларда иқлими ўртаер денгизли-субтропик, ички ҳудудларда қуруқ континенталь бўлади. Январь ойидаги ўртача ҳарорат, шарқий ҳудудларда: $+4^{\circ}\text{C}$, қирғобуйи ҳудудда $+12^{\circ}\text{C}$ гача, ёзда эса: $+33^{\circ}\text{C}$ дан $+26^{\circ}\text{C}$ гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудуди бўлиниш: 13 муҳофаза (губернаторлик)лар ва уларга тенг бўлган Дамашқ муниципалитет (ҳокимият)ига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: Сурия араблари — 86 % ни, курдлар — 6 % ни, Фаластин араблари — 3 % ни ва арманийлар — 2 % ни ташкил этади. Расмий тили — араб тили. Дини: Ислом — 90 %, христианлик — 10 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Сурия — Президент бошқарувидаги республика саналади. Давлат мамлакат президенти ва Араб социалистик қайта бунёд этилиш партияси олий бошқарувининг қўлида жамлангандир. Халқ Кенгаши ва Маджлис алб Шааб — Қонунчилик органи ҳисобланади. Республиканинг юқори ижроия ва маъмурий ҳокимияти — ҳукумат (Вазирлар Кенгаши) ҳисобланади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Сурия — БМТ, ХВФ, Араб мамлакатлари Лигаси аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Сурия — аграр индустриал мамлакати бўлиб, денгиздаги ва қуруқликдаги йирик савдо маркази саналади. Кишлоқ ҳўжалиги ривожланган. Банияс ва ҳ.к бандаргоҳларидаги нефтни қайта ишлаш заводаларида ийрик нефть сақлаш масканлари барпо этилган. Нефть ва газ қазиб олиш тармоқлари ривожланган. Сурия — фосфорит, темир рудаси, табиий асфальт, хром, уран, марганец, қўрғошин, мисс, сера, асбест, доломит, шағал, туфа ва базалт ишлаб чиқариш бўйича энг йирик давлат ҳисобланади. Ош тузи ва сера қазиб олиш ишлари олиб борилмоқда. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, пахта, текстил ва тери буюмлар, фосфат, ювиш воситалари, атир-упа, уруғли ва дуккакли маҳсулотлар, сабзавотлар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат, саноат буюмлари шу жумладан автомобиллар, қора ва рангли метал, ўрмон маҳсулотлари, завод ускуналари, электроника, дори воситалари, қоғоз шунингдек,

катта ҳажмда нефть ва нефть маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари — Европа иттифоқи мамлакатлари, Япония ва Эрон.

Тарихи. Эрр.авв II мингйиллик бошларида Сурия ҳудудида бир нечта давлат булиб, аморей қабилалари яшаб келишган. Эрр.авв 1500 йилдан бошлаб Сурия Яқин Шарқнинг йирик давлатлари қаторига кириб, аввал Искандар Зулқарнайн давлати, сўнг Селевкидлар, Рим ва Византия каби қадимги давлатларнинг таркибида бўлган. Ян.эрр 640 йилларида Сурия Араб халифалиги таркибига кириб; 661 750 йилларда Омеяд халифалигининг сиёсий ва маданий марказига айланган. Секин-аста мамлакатда ислом дини тарқала бошлайди. 1096 йили мамлакат Хочлилар томонидан босиб олинади. 1187 йили араблар хочлиларни мамлакатдан ҳайдаб юборишади.

1516 йилдан 1918 йилга қадар Сурия, Усманийлар давлати таркибида бўлган. 1918 йили — Буюк Британия қушинлари Сурияга етиб келадилар. 1919 йил Инглизларни урнини Французлар эгаллайди ва 1943 йилга қадар Сурия, Французларнинг бошқаруви остида булиб келади. 1929 йиллар бошидаги алоҳида озодлик ҳаракатлари 1925-1927 йилларда, йирик миллий қўзғолонларга айланиб кетади. 1941 йилдан 1946 йилларга қадар мамлакатда бошқа мамлакат ҳарбийлари жойлашиб келишди. 1958-1961 йиллар мамлакат БАА таркибига (Сурия ва Миср ягона давлат сифатида) кирган. 1961 йил БАА таркибидан чиқади ва ўзини Сурия Араб Республикаси дея эълон қилади. 1967 йилнинг июнь ойларида Исроил Сурияга юриш қилиб Суриянинг бир неча ҳудудлари, шу жумладан Голан тепаликларини (босиб олинган ерларнинг маълум қисми 1973 йилнинг октябрь ойидаги озодлик ҳаракатларидан сўнг озод этилган) босиб олади. Исроил, Голан тепаликларининг кўп қисмини Сурияга қайтариб берди. 1976 йили Сурия, Ливандаги ички сиёсий зиддиятларни ҳал қилишда иштирок этиб, араблараро босиб туриш кучлари таркибида ўз қуроли кучларини киритади.

ТОЖИКИСТОН

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони (2000)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Сотв миллари

Тожикистон Республикаси
1991 йил 9 сентябрь (СССР тарки
бида бўлган)
Тожиқ
Душанбе
Душанбе, Пенжикент, Хўжанд,
Ура Тюбе
Парламент республика
143,1 минг км.кв. (дунёда 92-ўринда)
0,3 фоз
6,43 млн киши. (дунёда 95-ўринда)
1 км.кв. га 44,9 киши
Сомони (TJS код 972)
.tj
+992
UTC+5

Географик жойлашуви. Тожикистон республикаси — Марказий Осиёда жойлашган давлат. Шарқда — Хитой, шимол ва ғарбда — Қирғизистон ва Ўзбекистон, жанубда эса — Афғонистон билан чегаралашди. Денгизга олиб чиқадиган йуллари йўқ. Мамлакат ҳудудининг 93% ини дунёнинг энг йирик тоғ тизмалари қаторига кирган — Тянь Шань, Ҳиссор, Олой ва Помир тоғлари эгаллаб туради. Мамлакат сейсмик ҳудудда жойлашган (енгил ва ўртача ер силкинишлари ҳар йили кузатиб турилади). Иқлими кескин континентал. Водий ва адирларда (баландлиги 500 м бўлган) январь ойидаги ўртача ҳарорат, шимолда: -1°C дан жанубда 3°C гача, июл ойида, шимолда: -27°C дан 30°C гача бўлади. Асосий дарёлари: Сирдарё, Амударё ва Зарафшон; йирик қўллари: Қорақўл; йирик суғориш каналлари: Ҳиссор, Давварзин (Тожикистон қисмида), Катта Фарғона ва Шимолий Фарғона каналларидир. Ўсимликлар қобиғида, асосан 4 та қатлам қўзғатиланади: тоғ олди ҳудудлардаги қуруқ дашт ва ярим чўллар, баландлиги — 3000 м гача бўлган можевел дарахтлари тула яшил барг ўрмонлар, кўкчам ва ўтли адирлар ва шунингдек ўсимликлар деярли ўсмайдиган тошли этаклар. Ҳайвонот олами турфа хилдир.

Маъмурий тақсимланиши. Жануби-Шарқий Тоғ Бадахшон автоном округи, шимолий Суғд вилояти, жануби-ғарбий Хатлон вилояти ва мамлакатнинг жанубий қисмида жойлашган Душанбе шаҳар пойтахти.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник гуруҳлари: тожиклар — 79,9 %, ўзбеклар — 17 %, руслар — 2 % ва қиғизлар — 1 % ни ташкил этади. Расмий тили — тожик тили. Кўпчилик диндорлар — Мусулмон суннийлардир, аммо мусулмон шиалар ва исмоилийлар ҳам бордир.

Сиёсий тизим. Тожикистон суверен давлат сифатида 1991 йил сентябрь ойида Мустақиллик декларацияси қабул қилинганида ташкил топди. Шу йилнинг декабрь ойида МДХ давлатлар таркибига қўшилди. Давлат ва ижроия ҳокимият бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Қонунчилик ҳокимияти — парламент (Мажлиси Олий)га тегишлидир. Суд тизими мустақил бўлиб, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, давлат манфаатлари, қонуний ва адолатли ҳимоя қилишга қаратилгандир. Конституцион суд, Олий суд, Юқори иқтисодий суд ва Ҳарбий судлар — суд ҳокимияти органлари ҳисобланадилар. Тожикистон — кўппартиявий мамлакат бўлиб, Эрон, Туркия ва Покистон томонидан таъсис этилган иқтисодий ҳамкорлик ташкилотининг аъзоси ҳисобланади. 1992 йилдан бошлаб Тожикистон — БМТ ва ОБСЕ ташкилотлари аъзосидир.

Иқтисодиёти. Тожикистон индустриал аграр мамлакат саналади. Тоғ-кон саноати, рангли металлургия, кимё саноати, машинасозлик ва метални қайта ишлаш ва енгил саноат ривожланган. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиётнинг асосини ташкил этади, энг аввало сўғорма деҳқончилик. Экспорт: алюмин, рангли ва ноёб металллар рудаси, электрэнергия, олтин, пахта, мевалар, ўсимлик мойлари, текстил маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: қора металл, нефть маҳсулотлари, енгил саноат моллари, автомобиллар, қишлоқ хўжалик техникаси, фармацевтика воситалари, тиббий ускуналар ва ҳ.к. олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Россия, Нидерландия, Туркия, Латвия, Ўзбекистон, Швейцария ва ҳ.к.

Тарихи. Ҳозирги Тожикистон ҳудудида, эрр.авв I мингйилликни ўрталарига қадар қадимда ўзларининг машхур — Сугдиена ва Бақтрия давлатларини барпо этган сугд ва бақтрия халқлари истиқомат қилиб келишган. Эрр.авв VI асрда бу ҳудудлар фудратли Форс давлати Аҳамонийлар томонидан босиб олинди, аммо эрр.авв IV асрга келиб Аҳамонийлар давлати Искандар Зулқарнайн қўшинларига мағлуб бўлади. Ян.эрр. I асрида бу ерда янги қудратли Кўшон давлати вужудга келади, бу давлат яксон бўлганидан сўнг мамлакат ҳудуди кўплаб давлатлар томо-

нидан босиб олинди ва озод этилишларга дуч келди. 1867 йили Тожикистон ҳудудининг шимолий қисмлари Хўжанд шаҳри билан бирга Россия таркибига киради. 1876 йили — Қўқон хонлиги ҳам Россия таркибига келиб қўшилади. 1917 йилнинг ноябрь — 1918 йилнинг февраль ойларида шимолий Тожикистон совет ҳукумати ўрнатилиб, мамлакат ҳудуди Туркистон АССР таркибига киради. 1920 йилда Бухородаги қўзғолондан сўнг Бухоро ХСР эълон қилинади. 1924 йил 14 октябрь кунини Ўзбекистон ССР таркибида Тожики АССР ташкил этилади. 1918-1926 йиллардаги фуқаролар уруши ва русларга қарши озодлик ҳаракатлари, ўнгла (ҳукуматнинг ўнг кучлари)нинг мағлубиятга учраши билан якунланди. 1929 йил Тожикистон Иттифокдош республика ҳуқуқи билан СССР таркибига қўшилди. 1991 йил 9 сентябр кунини — мамлакат мустақиллиги эълон қилинди. Шундан сўнг этник гуруҳлар уртасида можаро бошланиб кетди. 1993 йилда ҳукумат мамлакат ҳудудининг катта қисми устидан назорат ўрнатади. Афғонистон билан чегара ҳудудларни қўриқлаш учун МДХнинг тинчликпарвар кучлари кiritилиди. 1994 йил 6 ноябрда Конституция қабул қилинди.

ТАИЛАНД

Расмий номланиши	Таиланд Қироллиги
Мустақиллик кунини	1238 йил эълон қилинган
Расмий тили	Тай
Пойтахти	Бангкок
Йирик шаҳарлари	Бангкок
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	513,1 минг км.кв. (дунёда 49-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,4 фоиз
Аҳоли сони(2005)	63,7 млн киши (дунёда 19-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 124,1 киши
Пул бирлиги	Бат (baht) (THB)
Интернет-домен	.th
Телефон коди	+ 66
Соат миллари	UTC+7

Географик жойлашуви. Таиланд — Жануби-Шарқий Осиёдаги, Ҳиндихитой ярим оролининг шимолий қисмида жойлашган Малакка яриморотидаги давлатдир. Шарқда — Камбоджа ва Лаос, ғарбда — Мьянма ва жанубда — Малайзия билан чегарадошдир. 1949 йилга

қадар Сиам мамлакати деб аталган. Мамлакат шимоли тоғли ҳудуддан иборат бўлиб, энг баланд нуқтаси — Дой Интханон (2,756 м) ҳисобланади. Шимоли-шарқда, шарқ томонидан Меконг дарёси билан чегараланган Корат платоси жойлашган. Мамлакат маркази бўйлаб Чао Прайя дарё водийси ўтиб туради. Жанубда Кра водийси бўлиб, Малай ярим оролига ўтиб кетади. Шимолда тропик иқлим, жануби ва жануби-шарқий ҳудудлари эса тропик муссонли бўлади. Бангкок 1 апрель ойларида ҳаво ҳарорат: +29° С ни, декабрь ойларида эса +25° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат 72 провинциялар (тьянгват)ларга бўлинади. Провинциялар эса ўз навбатида округларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг таркибини тай халқлари ташкил этади (15 дан ортиқ этник гуруҳлар, шунингдек малайлар, хитойликлар, кхмерлар, тибет бирма гуруҳи халқлари, мао, яо ва ҳ.к. қабила вакиллари ташкил этади) Давлат тили — тай (сиам) тилидир. Шаҳарларда — инглиз, хитой ва япон тиллари кенг тарқалган. Таиланд аҳолисининг 94,6 % — буддизм динига, 4,6 % эса — ислом динига ибодат қиладилар.

Сиёсий тизим. Таиланд қироллиги (Пратет Тай) — Қирол бошчилигидаги, конституцион монархия бошқарув шаклидаги давлат ҳисобланади. Қирол муқаддас саналиб, ўзида жамиятни бирлаштириб турувчи ўзига хос кучни намоён этади. У давлат бошлиғи ва Бош қўмондон ҳисобланади. Иккипалатали Миллий Ассамблея (Сенат ва Вакиллар Палатаси) — мамлакатнинг олий қонунчилик палатасини ташкил этади. Ижроия ҳокимияти — Бош вазир бошчилигидаги, Вазирлар маҳкамаси томонидан амалга оширилади. Олий суд — юқори суд инстанцияси ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Мамлакат иқтисодиётининг асосини — қишлоқ хўжалиги ташкил этади. Деҳқончиликда — гуруч, шакар-қамиш, жўхори, маниок ва каучуконос ўстирилади. Қимматбаҳо тошларни қайта ишлаш ва электроник ишлаб чиқариш — саноатнинг замонавий тармоқларига киради. 1980 йилларнинг охириларидан бошлаб, кенг оммавий реклама дастурларидан сўнг, мамлакатга келиб тушадиган асосий пул манбааларини — туризм соҳаси ташкил эта бошлади. Экспорт учун: олова, каучук, радиоэлектроника, текстил ва тайёр кийим-кечак етказиб берилади. Импорт орқали: саноат ускуналари, нефть маҳсулотлари ва бир қатор истеъмол моллари олиб кирилади. Ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Сингапур, Хитой.

Тарихи. Таиланднинг энг қадимги цивилизациялардан бири бўлиб, Хиндистондан будда маданиятини олиб кирган Мон давлати ҳисобланган. Мамлакат тарихи, 1283 йилда асос солинган — Сукотай қироллигидан бошланган. Унинг кейнги авлоди бўлиб 1350 йилларда асос солинган Аюття (Аюттхайя) қироллиги бўлди. XVI ва XVII асрларда Бирмаликлар Сиамни босиб олишади. Тайликлар Бирмаликлар босқинини бартараф этиб, ўз пойтахтларини Тхонбурига кўчирадилар. 1782 йилдан, бугунги кунга қадар давлатни бошқариб келаётган, Чакри сулоласи вужудга келади ва пойтахт Бангкокга кўчирилади. Мамлакатнинг Европа билан бўлган алоқалари XVI асрда бошланди, аммо Таиланд — ҳеч қачон мустамлака бўлмаган Жануби Шарқий Осиё давлатларидан бири ҳисобланади. 1932 йилдаги кўзғолон Таиландни конституцион монархия шаклига ўтишига олиб келди. Авваллари Сиам номи билан машҳур бўлган давлат, илк маротаба Таиланд номига 1939 йил, иккинчи марта эса умрбодга Иккинчи Жаҳон урушидан сўнг, 1949 йили эришди. Бу уруш даврида Таиланд, Япониянинг иттифоқдоши бўлган ва унинг мағлубиятидан сўнг АҚШ таъсири остига тушган.

ТУРКМАНИСТОН

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Туркменистон Республикаси
1991 йил 27 октябрь (СССР таркибида бўлган)

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майлони

Туркман
Ашхобод
Ашхобод
Президент республикаси
488,1 минг км.кв. (дунёда 51-уринда)

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

4,9 фойз
4,76 млн киши (дунёда 113-уринда)
1 км.кв. га 9,8 киши
Манат (ТММ код 795)
.tm
+ 993
UTC+5

Географик жойлашуви. Туркменистон республикаси — Ўрта Осиёда жойлашгандир. Жанубда — Афғонистон ва Эрон, шимолда — Қозғистон ва Ўзбекистон билан чегаралош бўлиб, ғарбда Каспий денгиз сувлари юйиб туради. Мамлакат ҳудудининг катта

қисми — Қорақум чули қопланган даштлардан иборат. Мамлакатнинг шимоли ғарбида, Каспий денгиз этагида — денгиз сатҳидан 35 м пастда булган Қара Боғаз Гол кўрфази жойлашгандир. Жануби ва Жануби Ғарбда — Копетдага ва Паропамиза тоғлари жойлашгандир. Йирик кўли — Сарикамиш кўлидир. Асосий дарёси — Амударё. Табиий манбаалари: нефть, газ, калий ва тош тузлари рангли ва ноёб ер металлари ҳисобланади. Иқлими кескин континентал, қуруқ бўлади. Январ ойидаги ўртача ҳарорат: -4°C ни июль ойида эса: $+28^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади.

Ўсимликлари асосан чулли ҳудудларда (саксовул, қандим ва ҳ.к.) деярли жонсиз қумлар қисқа вақтдаги ёмғирдан сунг ўтларни қоплаб туради. Тоғолди ҳудудларда тоғли ва қумли чуллар жойлашган. Тоғ ўсимликлари ажойиб кўринишларга эга: флора тахминан 2000 турдан иборат. Дарё ёқлари бўйлаб ўрмонлар ёйилиб кетган. Ҳайвонот олами бой бўлиб — Бадхиз. Краснодар ва Репетек қуриқхоналарида сақланади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудии жиҳатдан — 5 вилоятга бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: туркманлар — 81 % ни, ўзбеклар — 9 % ни, руслар — 3,5 % ни, қozoғлар — 1,9 % ни, озарбайжонлар, татарлар ва арманийлар — 0,7 % ни ташкил этади. Расмий тили — туркман тили. Дини: мусулмонлар — 89 % (суннийлар), христианлар — 9 % ни, қолган дин конфессиялари эса — 2 % дан иборат.

Сиёсий тизим. Конституцияга мувофиқ, Президент бошқаруви шаклидаги — демократик, ҳуқуқий совет давлати ҳисобланади. Мамлакат 1991 йил 27 октябрда мустақилликга эришган бўлиб, давлат ва ҳукумат бошлиғи кенг ваколатларга эга — Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Мажлисга. давлатнинг олий қонунчилик органи эса — Халқ Маслаҳатига тегишлидир (“Халқ Кенгаши”). Суд ҳокимияти — Олий суд ва мамлакат қонунида курсатиб утилган бошқа судлар томонидан амалга оширилади. Туркманистонда, собиқ Туркманистон Коммунистик партиясидан қолган ягона — Туркманистон Демократик Партняси мавжуддир. Турманистон — БМТ, ҲВФ ва МДХ мамлакатлари аъзосидир.

Иқтисодиёти. Нефть ва табиий газ қазиб олиш — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Текстиль саноати, нефтқимё, машинасозлик ва метални қайта ишлаш, электротехника саноат ва ҳ.к. ривожланган. Пахтачилик — қишлоқ хужалик

тармоғида асосий ўринни эгаллаб келади. Полизчилик, сабзавотчилик, узумчилик, қорамолчилик (қорақул, қўй қўзи, туя, от боқилади) ривожланган. Экспорт учун: газ, нефть, кокс ва бошқа нефть маҳсулотлари, электроэнергия, кимё маҳсулотлари, пахта матолари, гилам ва гилам буюмлари, тери ва тери буюмлари, шойи, сабзавотлар, мевалар, балиқ ва қора икра ҳамда зотдор отлар етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, транспорт воситалари, металл ва металл иншоатлар, қора ва рангли металлургия буюмлари, кўмир, ўрмон, бошқа хом ашё, кимё воситалари, дорилар, саноат истеъмол моллари, саноат ва қишлоқ хўжалик ускуналар, автотранспорт техника, металл буюмлар ва минерал ўғитлар олиб кирилади. Ташқи савдо ҳамкорлари: Украина, Эрон, Германия, Россия, АҚШ.

Тарихи. Э.р.авв I мингйилликда Туркменистон ҳудудида Маргиана, Мидия давлатлари мавжуд бўлган. Э.р.авв VI асрда — Туркменистон ҳудуди Форсларнинг Аҳамонийлар давлати таркибига кирган. Э.р.авв IV асрда — мамлакат ҳудуди Искандар Зулқарнайн қўшинлари томонидан босиб олинади. 716 йил мамлакат араблар томонидан босиб олинади ва Муқаннинг арабларга қарши бош кўтариши бўлиб ўтади. IX-X асрларда Туркменистон ҳудудлари — Тоҳирий ва Сомонийлар давлати таркибига киради. XI асрда Туркменистон ерлари Ўғузлар томонидан босиб олинади ва араблардан холи бўлган мустақил давлат барпо этилади. Туркман халқи шакллана бошлайди.

XI-XIII асрда Хоразмшоҳлар давлати ҳукмронлик қила бошлайди. XIII-XV асрларда Чингизхон бостириб кира бошлайди. XVI-XVII асрларда Туркменистон ҳудудлари Бухоро ва Хива хонликлари ўртасида бўлиб олинади. 1802 йили айрим Туркман қабиалари — Россия қўл остига ўта бошлайди. 1885 йилда ҳозирги Туркменистоннинг бутун ҳудудлари Россия давлати таркибига ўтиб кетади. 1917 йили Совет ҳукумати ўрнатилади. 1918-1920 йилларда фуқаролар уруши бошланиб, Туркменистоннинг айрим ҳудудлари Буюк Британия томонидан босиб олинади. 1921 йили Туркистон АССР таркибида Туркменистон вилояти ташкил этилиб, асосий ҳудуди Туркистон АССР таркибига киради. 1924 йил 27 октябрь куни Туркменистон ССР тузилади. 1991 йилнинг октябрь ойларида мустақиллик декларацияси қабул қилиниб, янги ном — Туркменистон Республикаси тасдиқланади.

ТУРКИЯ

Расмий номланиши	Туркия Республикаси
Мустақиллик куни	1923 йил 29 октябрь куни
Расмий тили	Турк
Пойтахти	Анқара
Иirik шаҳарлари	Истамбул, Анқара, Измир, Бурса, Адана
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	779,5 минг км.кв. (дунёда 36-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,3 фоз
Аҳоли сони(2005)	72,2 млн киши (дунёда 17-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 92,6 киши
Пули	Турк лираси
Интернет-домен	.tr
Телефон коди	+ 90
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашуви. Туркия Республикаси — бир қисми жануби-ғарбий Осиё (мам. худ. 97 %), бир қисми Европада (мам. худ. 3 %) жойлашган давлат ҳисобланади. Шарқда — Грузия, Арманистон, Озарбайжон ва Эрон; жанубда — Ироқ ва Сурия; ғарбда эса — Болгария ва Греция давлатлари билан чегарадошир. Шимолда — Қора денгиз; жанубда — Ўрта ер денгизи; ғарбда — Эгей денгизи сувлари ювиб туради. Туркиянинг Европа ва Осиё қисмлари, уз таркибига Қора денгиздан Эгейга ўтадиган ва уз таркибига Мрамор денгизи, Босфор ва Дарданелла проливлари олган денгиз йўллари билан бўлингандир. Фойдали қазилма бойликлари: хром, вольфрам ва мис рудалари, боратлар, мрамор, кўмир ва симоб. Туркиянинг Европа қисми денгиз сатҳидан баландлиги тахминан 1000 м келадиган тоғли платодан иборатдир, Осиё қисми эса шимолда Понтий тоғлари, ва жанубда Тавра тоғ тизмаси билан чегаралангандир. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси, шарқий Анталиядаги — Катта Арарат (Аари 5,165 м) тоғи ҳисобланади. Туркия иқлими субтропик бўлиб — ёз иссиқ: (+23° С дан +33° С ни ташкил этади) бўлади, қиш эса илиқ: (+13° С дан +15° С гача) бўлади. Анқарада иқлим кўпроқ континентал, қишда: -2° С гача, ёзда: 37° С гача бўлади. Истамбул ва Анталияда — уртаер денгизли (январь ойида +5° С гача, июль ойларида +25° С гача туради).

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан Туркия 67 илей (ҳудуд)га бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Асосий миллий ва этник гуруҳлар: турклар — 87 %, курдлар — 10 %, греклар, араблар ва арманийлардан иборатдир. Дини: мусулмонлар (суннийлар) — 75 %, шиалар — 20 %, христианлар, яҳудийлар ва ҳ.к. Давлат тили — турк тили.

Сиёсий тизим. Президент бошқаруви шаклидаги — Конституцион республика ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали парламентга тегишлидир (Буюк миллий кенгаш). Ижроия ҳокимияти Президент ва Вазирлар кенгаши томонидан амалга оширилади. Туркия НАТО ва БМТ ташкилотларининг аъзолари ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Туркия — индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Тош кўмир, нефть, хром, темир, марганец, мис ва бошқа рудалар, рангли металллар қазиб олинади. Дастгоҳлар ишлаб чиқарилади. Текстил, тери, озиқ-овқат, кимё, фармацевтика, энергетика, металлургия, нефтни қайта ишлаш, кemasозлик саноатлари, қурилиш моллари ишлаб чиқариш, автомобил ва электр маиший моллар ишлаб чиқариш соҳалари ривожланган. Туризм жадал суратларда ривожланиб келаётган соҳалардан биридир. Туркия — дунё бўйича фундук ишлаб чиқарувчи ва экспорт қилувчи йирик мамлакатлардан бири ҳисобланади. Балиқчилик, узумчилик, уруғчилик каби қишлоқ хўжалик тармоқлари ривожланган. Экспорт учун: қишлоқ хўжалик маҳсулотлари, матолар, ичимликлар, кимё моллари, қора ва рангли металл рудалари, тозаланган нефть ва ундан олинган маҳсулотлар етказиб берилади. Импорт орқали: саноат хом ашёси, машина ва ускуналар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Германия, Эрон, Ироқ, АҚШ, Италия, Франция ва Россия.

Тарихи. Тош асридан бошлаб, Туркия кўплаб цивилизацияларни асосичиси бўлган, унинг ҳудудида 2500 қадимги қабилалар мавжуд бўлган. Эрт.авв XVII-XIV асрда бу ҳудудда энг қудратли давлатлардан Хеттлар давлати мавжуд бўлган. Эрт.авв XIV-XII асрларда Греклар Анатолияга бостириб келган. Эрт.авв VI асрда ҳозирги Туркиянинг бутун ҳудуди Форслар давлати таркибига кирган, эрт.авв IV асрда эса Искандар Зул-

қарнайн ҳукмронлиги остида бўлади. Кейинчалик эрр.авв I асрда Рим давлати таркибига киргунга қадар, шарқнинг энг эллинистик марказлари булган. Рим давлати барбод бўлганидан сўнг, Болқон ярим ороли Византия давлатига утиб кетди. XI асрда кучманчи салжуқийлар турклари бу ҳудудларга бос-тириб киради ва ислом динини тарқатишади. Шу пайт мамлакатга янги – Туркия номи берилади. Биринчи жаҳон урушида “Учлик иттифоқи”га кирган Туркия мағлубиятга учраганидан сўнг тарқатиб юборилади. Кичик Осиёнинг энг йирик шаҳарларидан бири бўлган Измир (Смирна) Грецияга берилиши керак эди. Грек ҳарбийлари уни 1919 йилда қўлга олишади, шундан сўнг мустақиллик учун курашлар бошланиб кетди. Турк миллатчилари грекларни ўз мамлакатларидан хайдаб чиқардилар. 1922 йилнинг 18 сентябрига келиб, мамлакат босқинчилардан озод этилди. 1923 йил 29 октябрь куни Турк республикаси эълон қилинди. Иккинчи жаҳон уруши ўзини бетараф деб эълон қилди, аммо пинҳона немслар Германиясига ёрдам бериб келди. 1949 йили Туркия НАТОга аъзо булди. 1960 йил янги конституцияни қабул қилинишига ва мамлакатнинг сиёсий ҳаётини ривожланишига олиб келган давлат тўнтариши содир булди. 1974 йили ҳарбий кучлар Кипр оролининг шимолий қисмини босиб олиб, турклар келиб жойлашган ва ҳеч ким томондан тан олинмаган Шимолий Кипр давлати тузилади. 1980 йилдаги ҳарбий тўнтаришдан сўнг, парламент ва сиёсий партиялар тарқатилиб юборилади ва ҳарбий маъмурият давлат тепасида туради. 1983 йилнинг декабрь ойида бошқарувнинг фуқаролик шакли қайтарилди.

ЎЗБЕКИСТОН

Расмий номланиши	Ўзбекистон Республикаси
Мустақиллик куни	1991 йил 1 сентябрь (СССР таркибида бўлган)
Расмий тили	Ўзбек
Пойтахти	Тошкент
Йирик шаҳарлари	Тошкент, Андижон, Бухоро, Самарқанд, Газли, Қорақўл
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майлони	447,4 минг км.кв. (дунёда 55-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	4,9 фойз
Аҳоли сони(2011)	29 млн киши (дунёда 42-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 58,6 киши
Пул бирлиги	Ўзбекистон сўми (UZS код 860)
Интернет-домен	.uz
Телефон коди	+ 998
Соат миллари	UTC+5

Географик жойлашуви. Ўзбекистон Республикаси — денгизга олиб чиқадиған йўллари бўлмаған Ўрта Осиёнинг марказий қисмида жойлашған давлатдир. Шимол ва ғарбда — Қозоғистон; шарқда — Тожикистон ва Қирғизистон билан чегарадош. Ўзбекистон Ўрта Осиёнинг марказий ва шимоли-ғарбий қисмларида жойлашғандир. Мамлакатнинг катта қисми Турон заминида жойлашған бўлиб, унинг маълум қисмини Қизилқум чўли эгаллайди. Асосий дарёлари — Амударё ва Сирдарё ва Орол денгизи оқими ҳисобланади. Адирларда чўлли ўсимликлар, тоғларда — дашт, ўрмонлар тоғ қўқламлари ёйилған. Ўзбекистонда 10 дан ошиқ кўриқхоналар тузилған бўлиб, шулардан энг йириги — Чотқолдир. Иқлими қуруқ, кескин континентал. Июл ойидаги ўртача ҳарорат, шимолда: +26° С дан, жанубда: +32° С гача етиб боради. Январь ойида, шимоли-ғарбда: -10° С дан, жануби-шарқда: +3° С ни ташкил этади. Компакт ҳудуддан ташқари, Ўзбекистон ва Фарғона водийсига тегишли, Қирғизистон ҳудуди билан ўралған 4 та анклав мавжуддир. Ўзбекистон ҳудудида битта Қирғиз ва битта Тожик анклавлари мавжуд.

Маъмурий тақсимланиши. Ўзбекистон таркибига — Қорақалпоғистон автоном республикаси ва 12 та вилоят қиради.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: ўзбеклар — 80 %, руслар — 5,5 %, татарлар — 1,5 %, қорақалпоқлар — 2,5 %, қозоқлар — 4 %, тожиқлар — 4 % ни ташкил этади. Давлат тили — ўзбек тили. Дини: мусулмон (суннийлар) — 90 %, православлар — 10 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Конституцияга мувофиқ, Ўзбекистон — демократик республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент, ҳукумат бошлиғи — Бош вазир ҳисобланади. Сенат (Юқори палата) ва Қонунчилик палатаси (Қуйи палата)дан ташкил топган Иккипалатали Олий Мажлис — Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Республикада — Конституцион суд, Олий суд, юқори арбитраж ва иқтисодий жиноятлар суди ҳамда бир қатор вилоят ва туман судлари мавжуддир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган бўлиб, бир қатор оппозицион партия ва ҳаракатлар мавжуддир. Ўзбекистон МД давлатлар таркибига қиради. Ўзбекистон — БМТ, ҲВФ ва Ҳудудида иқтисодий ҳамкорлик ташкилотига аъзодир.

Иқтисодиёти. Ўзбекистон — индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Газ ва иккинчи ўринда нефть, мамлакатнинг асосий энергетика манбаи ҳисобланади. Тош-қумир, олтингугурт, озокерит, ош тузи ва ҳ.к. қазиб олинади. Рангли металл, цинк, мис, кўрғошин, вольфрам қазилма жойларини қайта ишлаш олиб борилмоқда. Иқтисодиётнинг етакчи тармоқларига: металлургия, кимё, озиқ-овқат саноати, машинасозлик, қурилиш моллари, автомобил, электроника, кийим-кечак ишлаб чиқариш, авиация саноат, кимё ва нефть ускуналари, туқимачилик ва енгил саноати қиради. Ипакчилик, узумчилик, сабзавотчилик, полиз экинлари, қорамолчилик, от ва туя боқиш ривожланган. Экспорт учун: пахта, олтин, ёқилғи, табиий газ, минерал ўғитлар, металл, туқимачилик ва озиқ-овқат саноати маҳсулотлари, автомобил, шойи ипак, жун, қорақўл териси, сабзавотлар, мевалар ва ҳ.к. етказиб берилади. Импорт орқали: саноат ускуналари ва техника, озиқ-овқат маҳсулотлари, металл ва кимё калийлари олиб қирита. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: — Россия, Хитой, Туркия, Жанубий Корея, Украина, Германия, Қозоғистон, Тожикистон ва Бангладеш.

Тарихи. Ўзбекистон ҳудудига халқлар мелод.ав. II минг йилликлардан бошлаб, жойлаша бошлашган. Сугдиёна, Бақтрия ва Хоразм — ҳозирги Ўзбекистон ҳудудида пайдо бўлган илк цивилизациялар ҳисобланади. мелод.ав. VI асрда бу давлатлар ҳудудлари Форс давлатининг бир қисмига айланган. мелод.ав. IV асрда ҳудудлар Сававкийлар давлат таркибига кирган. VI асрда турклар бу ерларни босиб олади ва Турк хоқонлиги ташкил этилади. 712 йилда Араб қўшинлари босқини содир бўлиб, араблар томонидан қўлга олинади. 1220 йил 17 мартда Самарқандга Чингизхон қўшинлари бостириб келади. Амир Темурнинг давлат тепасига келиши билан, Самарқанд йирик пойтахтга (1370) айланади ва давлат гуллаб яшнайди. XVI асрда Темурийлар давлати барбод бўлганидан сўнг мамлакат кўчманчи ўзбек қабилалари томонидан босиб олинади. 1511 йилда Хива хонлиги ташкил этилади. XVIII асрда Қўқон хонлиги ташкил топади. 1753 йили Бухоро хонлиги вужудга келади (кейинчалик — амирликка айланади). XIX асрда Россия давлати кенгая бошлади ва ўз таъсирини Марказий Осиёга ўтказа бошлади. 1862 йилда Россия ўз қўшинларини Ўрта Осиёга киритди. 1867 йил — Россия империяси таркибида — Туркистон генерал губернаторлиги (Тошкент шаҳри пойтахт этиб тайинланади) ташкил этилади. Сўнг 1873 йил — Хива ва Бухоро хонликлари Россия протекторатини тан олишади. XX аср бошларига келиб Марказий Осиё русларнинг қўлида эди. 1917-1920 йиллари — фуқаролар уруши бўлиб ўтади ва Қизил Армия қўшинлари ёрдами билан совет ҳукумати ўрнатилди. Ўзбекистон ва Марказий Осиёнинг қолган қисмлари Совет Иттифоқининг таркибига кирди. Ўзбекистон Республикаси 1991 йил мустақиллигини қўлга киритди. 1991 йил 31 августда мустақиллик ҳақидаги Декларация қабул қилинди.

ФИЛИППИН

Расмий номланиши	Филиппин Республикаси
Мустақиллик куни	1898 йил 12 июнь куни
	1946 йил 4 июль тан олинган
Расмий тили	Филиппин
Пойтахти	Манила
Йирик шаҳарлари	Манила, Замбоанга
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	300,1 минг км.кв. (дунёда 70-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,6 фоиз
Аҳоли сони(2004)	81,6 млн киши (дунёда 13-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 271,9 киши
Пул бирлиги	Филиппин несоси (РНР код 608)
Интернет-домен	.ph
Телефон коди	+ 63
Соат миллари	UTC+8

Географик жойлашуви. Филиппин Республикаси — Тинч океанида жойлашган Индонезия ва Тайван ўртасидаги кўплаб ороллардан ташкил топган. Шарқ ва шимоли-шарқда Филиппин қирғоқларини Филиппин денгизи сувлари юиб туради, ғарб ва шимоли-ғарбда — Жануби Хитой денгизи, жанубда — Сулавеси денгизи жойлашгандир. Мамлакат таркибига 7,1 мингдан ортиқ ороллар киради, шулардан тахминан 1000 тасида одамлар яшайди. Ороллар уч гуруҳ бўлиб жойлашган — шимолий, марказий ва жанубий. Мамлакат ландшафти асосан вулқонли асосларга эга бўлган тоғлардан иборат. Марказий Кордильери тизими меридиан йўналишида бутун мамлакатни кесиб ўтади. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси — Апо (2 954) вулқонидир. Филиппин ҳудудида 30 га яқин ҳаракатдаги ва уйқудаги вулқонлар мавжуддир, ер силкинишлар ва сел келишлар кўп бўлади. Ҳудудлар кучли антропоген таъсирларни ўтказувчи кенг тропик ўрмонлар билан қоплангандир. Таббий флора ва фауна жудаям бой ва турфа хилдир. Иқлими тропик ва субэкваториал муссонли бўлиб, қирғоқдаги ҳаво ҳарорат: 24° С — 28° С ни ташкил этади. Мамлакатнинг миллий боғлари жудаям кўп (Майон Волькано, Канлаон, Маунт Апо ва ҳ.к.).

Маъмурий тақсимланиш. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 13 та вилоят ва 2 та автоном вилоятга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: филиппинликлар —

80 %, хитойликлар — 1,5 % ва ҳ.к. лардан иборатдир. Расмий тили — Филиппин тили. Дини: католиклар — 83 %, протестантлар — 9 %, мусулмонлар — 5 % ва буддистлар — 3 % ни ташкил этади.

Сийсий тизим. 1987 йилдан бошлаб Филиппин — президент республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — президент ва бир вақтнинг ўзида ҳукумат бошиғи, қурулли қучлар Бош қумондони вазифасини бажаради. Иккипалатали Конгресс — Олий Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Олий суд — Юқори суд ҳокимияти саналади. Шунингдек Апелляцион суд ва давлат ташкилотларида коррупция жиноятларини кўриб чиқадиган махсус суд мавжуддир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Филиппин — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Осиё банки, Осиё Тинч океани иқтисодий конференцияси ва ҳ.к. аъзосидир.

Иқтисодиёти. Филиппин — аграр индустриал мамлакат саналади. Қишлоқ ҳўжалиғи, балиқчилик ривожланган. Мамлакатда кўмир қазиб олиб, уни қайта ишлашади, темир рудаси, марганец, хром, никель, симоб, кобальт, олтин, кумуш ва фосфат қазиб олинади. Кимёсаноат ва радиоэлектрон тармоқлар ва турли хил ҳўнамдчилик такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: саноат, электрон ва транспорт ускуналари, текстил, қакос пальмаси маҳсулотлари, шакар-қамиш, қимматбаҳо дарахт турлари (пушти ва қизил дарахт), мис ва балиқ етказиб берилади. Импорт орқали: хом ашё, ёқилғи, нефть маҳсулотлари, саноат моллари ва ускуналар, истеъмол моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Гонконг, Сингапур, Тайвань ва АСЕАН мамлакатлари.

Тарихи. XV асрда Филиппинда ўзаро қурашиб ётган бир қатор майда қуллик билан шуғулланувчи князликлар бўлган. 1521 йили Ф.Магеллан экспедицияси бу оролларни кашф этади, унинг ўзи эса оролдаги маҳаллий аҳоли билан келишмовчилик натижасида ўлдирилади. 1564-1572 йилларда Испанияликлар мамлакатнинг қирғоқбўйи ҳудудларини босиб оладилар. 1744 йилда мустамлакачиларга қарши бошланган қўзғолонлар, 85 йил давом этиб келди. 1898 йилда филиппинликлар мамлакат мустақиллигини эълон қилишди, аммо Америка ҳарбийлари, 1898 йилдаги Париж тинчлик битимига асосан испанияликлар томонидан сотилган бу оролни босиб оладилар. Натижада 1899-1901 йилларда АҚШ ва Филиппин ўртасида уруш бошланиб кетади. Мағлуб бўлган Филиппин ороли америка мустамлакасига айланади. 1934 йил АҚШ Филиппинга автономияни беради. Иккинчи жаҳон уруши даврида мамлакат японияликлар томонидан босиб олинади.

ФИЛИППИН

Расмий номланиши	Филиппин Республикаси
Мустақиллик куни	1898 йил 12 июнь куни 1946 йил 4 июль тан олинган
Расмий тили	Филиппин
Пойтахти	Манила
Йирик шаҳарлари	Манила, Замбоанга
Бошқарув шакли	Президент руспубликаси
Майдони	300,1 минг км.кв. (дунёда 70-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,6 фойз
Аҳоли сони(2004)	81,6 млн киши (дунёда 13-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 271,9 киши
Пул бирлиги	Филиппин песоси (РНР код 608)
Интернет-домен	.ph
Телефон коди	+ 63
Соат миллари	UTC+8

Географик жойлашуви. Филиппин Республикаси — Тинч океанида жойлашган Индонезия ва Тайван ўртасидаги кўплаб ороллардан ташкил топган. Шарқ ва шимоли-шарқда Филиппин қирғоқларини Филиппин денгизи сувлари ювиб туради, ғарб ва шимоли-ғарбда — Жануби Хитой денгизи, жанубда — Сулавеси денгизи жойлашгандир. Мамлакат таркибига 7,1 мингдан ортиқ ороллар киради, шулардан тахминан 1000 тасида одамлар яшайди. Ороллар уч гуруҳ бўлиб жойлашган — шимолий, марказий ва жанубий. Мамлакат ландшафти асосан вулқонли асосларга эга бўлган тоғлардан иборат. Марказий Кордильери тизими меридиан йўналишида бутун мамлакатни кесиб ўтади. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси — Апо (2 954) вулқонидир. Филиппин ҳудудида 30 га яқин ҳаракатдаги ва уйқудаги вулқонлар мавжуддир, ер силкинишлар ва сел келишлар кўп бўлади. Ҳудудлар кучли антропоген таъсирларни ўтказувчи кенг тропик ўрмонлар билан қоплангандир. Таббий флора ва фауна жудаям бой ва турфа хилдир. Иқлими тропик ва субэкваториал муссонли бўлиб, қирғоқдаги ҳаво ҳарорат: 24° С — 28° С ни ташкил этади. Мамлакатнинг миллий боғлари жудаям кўп (Майон Волькано, Канлаон, Маунт Апо ва ҳ.к.).

Маъмурий тақсимланиш. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 13 та вилоят ва 2 та автоном вилоятга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: филиппинликлар —

80 %, хитойликлар — 1,5 % ва ҳ.к. лардан иборатдир. Расмий тили — Филиппин тили. Дини: католиклар — 83 %, протестантлар — 9 %, муслмонлар — 5 % ва буддистлар — 3 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. 1987 йилдан бошлаб Филиппин — президент республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — президент ва бир вақтнинг ўзида ҳукумат бошиғи, қурулли кучлар Бош қумондони ва сиёсатни бажаради. Иккипалатли Конгресс — Олий Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Олий суд — Юқори суд ҳокимияти саналади. Шунингдек Апелляцион суд ва давлат ташкилотларида коррупция жиноятларини куриб чиқадиган махсус суд мавжуддир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Филиппин — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Осиё банки, Осиё Тинч океани иқтисодий конференцияси ва ҳ.к. аъзосидир.

Иқтисодиёти. Филиппин — аграр индустриал мамлакат саналади. Қишлоқ хўжалиғи, балиқчилик ривожланган. Мамлакатда кўмир қазиб олиб, уни қайта ишлашади, темир рудаси, марганец, хром, никель, симоб, кобальт, олтин, қумуш ва фосфат қазиб олинади. Кимёсаноат ва радиоэлектрон тармоқлар ва турли хил ҳунармандчилик такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: саноат, электрон ва транспорт ускуналари, текстил, қант пальмаси маҳсулотлари, шакар-қамиш, қимматбаҳо дарахт турлари (пушти ва қизил дарахт), мис ва балиқ етказиб берилади. Импорт орқали: хом ашё, ёқилғи, нефть маҳсулотлари, саноат моллари ва ускуналар, истеъмол моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Гонконг, Сингапур, Тайвань ва АСЕАН мамлакатлари.

Тарихи. XV асрда Филиппинда ўзаро курашиб ётган бир қатор майда қуллик билан шуғулланувчи князликлар бўлган. 1521 йили Ф. Магеллан экспедицияси бу ороларни кашф этади, унинг ўзи эса оролдаги маҳаллий аҳоли билан келишмовчилик натижасида ўлдирилади. 1564-1572 йилларда Испанияликлар мамлакатнинг қирғоқбўйи ҳудудларини босиб оладилар. 1744 йилда мустамлакачиларга қарши бошланган қўзғолонлар, 85 йил давом этиб келди. 1898 йилда филиппинликлар мамлакат мустақиллигини эълон қилишди, аммо Америка ҳарбийлари, 1898 йилдаги Париж тинчлик битимига асосан испанияликлар томонидан сотилган бу оролни босиб оладилар. Натижада 1899-1901 йилларда АҚШ ва Филиппин ўртасида уруш бошланиб кетади. Мағлуб бўлган Филиппин ороли америка мустамлакасига айланади. 1934 йил АҚШ Филиппинга автономияни беради. Иккинчи жаҳон уруши даврида мамлакат японияликлар томонидан босиб олинади.

1946 йил 4 июл куни мустақиллик эълон қилинди. Филиппин қўшини Корея ва Вьетнамдаги урушларда АҚШ томонида туриб кураш олиб боришган. Энг охирги АҚШ ҳарбий базаси 1992 йилда беркитилди.

ШРИ-ЛАНКА

Расмий номланиши	Шри-Ланка Демократик Социалистик Республикаси
Мустақиллик куни	1948 йил 4 февраль куни (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Сингал ва Тамил
Пойтахти	Шри-Джаяварденепура Котте
Йирик шаҳарлари	Коломбо
Бошқарув шакли	Президент руспубликаси
Майдони	65,6 минг км.кв. (дунёда 119-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,9 фоиз
Аҳоли сони(2005)	20,6 млн киши (дунёда 53-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 314,0 киши
Пул бирлиги	Шри Ланка рупийси (LKR код 114)
Интернет-домен	.lk
Телефон коди	+94
Соат миллари	UTC+6

Географик жойлашуви. Шри Ланка Демократик Социалистик Республикаси — Жанубий Осиёдаги Ҳиндистон яриморилининг жануби-шарқий қисмига яқин оролдаги давлатдир. Орол Ҳиндистон океани ва Бенгал кўрфази сувлари билан ювилади. Ҳиндистон яриморилидан Манар кўрфази ва Полк проливи билан ажралгандир. Полк проливидаги Адамов кўприги деб аталадиган ороллар занжири қачонлардир бутунлай Шри Ланка оролини қитъа билан боғлаб турган, ammo битикларга кўра тахминан 1480 йиллардаги ер силкиниш оқибатида ажралиб кетган. Мамлакатнинг марказий қисмида тоғлар жойлашгандир. Адирлар ўрмонларга тўла. Дарёлари қисқа, энг йириги — Махавели. Ганга дарёсидир. Иқлими субэкваториал ва экваториал муссонли, жанубда эса — экваториал бўлади. Текисликлардаги ҳаво ҳарорат йил буйи: 26° С - дан 30° С гача бўлади. Миллий боғлари. Вилпатту, Яла (Рухуну), Гал Оя.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: ҳар бири 25 та округдан иборат, 8 та маъмурий провинцияларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: сингалликлар (сингаллар) — 74 %, тамиллар (ҳиндистон ва ланкийликлар) — 18 %, маврлар (араблар) — 7 %, бургерлар (португалия ва голландияликлар), малайлик ва веддлардан иборатдир. Давлат тили: буддистлар — 70 %, индуистлар (тамиллар) — 15 %, христианлар — 8 % ва мусулмонлар — 7 % ни ташкил этади.

Сийсий тизим. Амалдаги конституцияга мувофиқ, Шри Ланка давлат бошлиғи — Президент ҳисобланади, унинг ўзи бир вақтда — ижроия ҳокимияти бошлиғи ва қуролли кучлар бош қўмондонидир. Мамлакатдаги Қонунчилик ҳокимияти — Парламент (Миллий давлат ассамблеясига) тегишлидир. Олий, округ ҳамда магистрат судлари — суд ҳокимиятининг биринчи инстанциялари ҳисобланади. Мамлакатдаги ягона апелляцияон инстанция — Юқори суддир. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Шри Ланка — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон банки аъзолари бўлиб, Коломбо режасида иштирок этиб, Миллатлар Ҳамдўстлиги, Жанубий Осиё ҳудудий ассоциацияси ва Қушилмаслик ҳаракатининг фаол аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Қишлоқ ҳўжалиғи мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Шри Ланка дунё бозорида энг аввало, чой экспортчиси сифатида танилган. Шунингдек кокс пальма, гуруч, просо, жўхори, дуккакли уруғлар, батат, маниок, сабзавотлар, банан ва ананаслар ўстирилади. Балиқчилик ривожланган. Ишчи ҳайвонлар сифатида филлардан фойдаланишади. Мамлакатда графит, темир рудаси, қимматбаҳо тошлар (рубин, сапфир, аквамарин ва ҳ.к.), ильменит, рутила, циркона, туз, слюда, шағал, торф ва ҳ.к. қазиб олинади. Енгил ва озиқ-овқат саноати, машина-созлик, қора ва рангли метуллургия, қишлоқ қурилиш моллари ишлаб чиқариш, дарахтни қайта ишлаш ва нефтни қайта ишлаш саноати ривожланган. Миллий ҳунармандчилик ва туризм соҳалари такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: чой, гевея, каучук, камак пальма маҳсулотлари, тайёр кийим-кечак етказиб берилади. Импорт орқати: текстил маҳсулотлари, машина ва ускуналар, нефть ва нефть маҳсулотлари, бугдой, шакар, ўғитлар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Саудия Арабистон, АҚШ, Буюк Британия, Ҳиндистон, Германия, Япония.

Тарихи. Ёзма манбаъларга кўра, эрр.авв 504 йилда шаҳзода Виджай томонидан босиб олиниб, унинг авлодлари Шри Ланка-

ни (Сингалани) бир неча юз йилликлар давомида бошқари келишган. Улар узлари билан гуруч устириш маданиятини келганлар. Илк йирик давлат бу оролда эрр.авв III асрда бўлган. Узаро бўлиб ўтган урушлар IV-V асрнинг бошларида ма лакатни тарқаб кетишига олиб келди. Янг.эр V аср охирларида XII урталарига қадар Сенегалда тамил қироллари ва жануб Хиндистондан келган бошқа босқинчиларга қарши кураш олиб борилди. XV асрнинг бошларида Сенегал хитой босқинч лари томонидан босиб олинди, бир неча давлатларга бўлиб ю рилади. 1517 йили Португалияликлар Коломбода форт қуриш уларнинг бу оролдаги таъсири ошиб боради ва XVI асрнинг охи рларига келиб португалияликлар оролнинг деярли катта қисми ни ўз назорати остига оладилар. 1638-1639 йилда Португалия ликлар ва Голландияликлар ўртасида оролда эгалик қилиш учун курашлар бошланиб кетди. Голландияликлар куч билан бутун оролни босиб оладилар ва 1796 йилгача яъни Буюк Британиянинг назорати остига ўтгунга қадар ҳукмронлик қиладилар. 1798 йилда Канди қироллигидан ташқари, оролнинг барча ҳудудлари Буюк Британия мустамлакасига айланади. 1803 йили Канди қиролли ги ҳам Буюк Британия томонидан босиб олинади, 1815 йилда қироллик мустамлака сифатида қўшиб олинади. 1818 йилдан XIX асргача бўлган даврда миллий озодлик ҳаракатлари тухтовсиз олиб борилади. 1972 йили 22 май куни, мамлакат — Шри Ланка Республикаси номини олди. 1983 йили мамлакатда автономияни деярли ажралишни талаб қилаётган тамиллар билан фуқаролар уруши олиб борилди. 1995 йилнинг охирида ҳукумат ҳарбийларни тамилларга қарши муваффақиятли операцияни амалга ошириш босқинчилар қўл остидаги Джафна провинциясини қўлга киритдилар. Аммо уруш шу билан тўхтаб қолгани йўқ. Ҳозирги кунда тамиллар Шри Ланканинг шимолий ва шарқий провинцияларини назорат остига олганлар. Ҳозирги кунда тамиллар бу ҳудудларни мустақил Тамил Илам давлати дея эълон қилишди, аммо бу халқаро ҳамжамият томонидан тан олинмади.

ЯПОНИЯ

Расмий номланиши
Асос солинган кун

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Япония Давлати
Меллоддан аввалги 660 йилда асос
солинган
Япон
Токио
Токио, Иокогама, Осака
Конститутцион монархия
372,8 минг км.кв. (дунёда 60-ўринда)
0,8 фоз
127,9 млн киши (дунёда 10-ўринда)
1 км.кв. га 343,1 киши
Иена (JPY код 392)
.jp
+81
UTC+9

Географик жойлашуви. Япония — Шарқий Осиёдаги давлат бўлиб, бутунлай Тинч океанининг ғарбий қисмидаги оролларда жойлашгандир. Энг йирик ороллари: Хоккайдо, Хонсю, Сикоку, Кюсю шунингдек 4 000 дан ошиқ майда оролчалардан ташкил топган Рюкю оролидир. Мамлакат, шимолда — Охотск денгизи; шарқда — Тинч океани; жанубда — Тинч океани ва Жануби Хитой денгизи; ғарбда эса — Корейс проливи ва Япон денгизи сувлари ювиб туради. Рельеф куп ҳолларда тоғлидир. Ҳаракатдаги ва учиб булган вулқонлар жудаям куп, шу жумладан — энг юқори нуқта Фудзияма вулқони (Хонсю оролида жойлашган бўлиб 3 776 м батандир). Ер силкинишлари жудаям куп бўлиб туради. Тинч океани қирғоқларига цунами кўплаб келиб туради. Иқтими субтропик муссонлик, шимолди ўртача, жанубда эса тропикли бўлади. Дарёлари қисқа аммо сувлари куп булади Япониянинг энг йирик дарёси — Хоккайдо оролидаги Исикари дарёси ҳисобланади. Хонсю оролининг энг узун дарёси эса — Синао дарёсидир. Мамлакат худудининг 2/3 қисми ўрмонлар ва ўсимликлардан иборатдир. Шунингдек қўпсонли миллий боғлар, қуриқхоналар мавжуддир.

Маъмурий тақисмланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 43 та префектура, 3 та (Токио, Осака, Киото) округларига ва Хоккайдо губернаторлигига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби — японияликлар — 99% ни қолганини эса корей, хитой, бразилия ва филиппин халқлари ташкил этади. Расмий тили — Япон тилидир. Диндорларнинг асосий қисмини — Буддист ва синтоистлар ташкил этади.

Сиёсий тизим. Мамлакат конституцион монархия бошқар шаклида бўлиб, давлат бошлиғи номигагина император деб аталади, аслида давлат ва миллатнинг бирлигини акс эттирувчи рамзий белгиси ҳисобланади. Маслаҳатчилар ва Вакил Палатасидан ташкил топган, иккипалатали парламент Мамлакатнинг қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ижро ҳокимияти — Бош вазир бошчилигидаги Вазирлар Маҳкама қўлидадир. Суд ҳокимияти — мамлакатнинг Олий суди, Ҳудудий судлар, 50 та округ ва қуйи судлардан иборатдир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Япония БМТ, Иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти, Осиё тараққиёт бан- аъзоси ва Коломбо режаси иштирокчиси саналади.

Иқтисодиёти. Япония давлати — юқори ривожланган агло- индустриал мамлакат ҳисобланади. Мамлакат саноат ишлаб чиқари- бўйича — 3 чи ва капитал экспорти бўйича — 4 чи уринда туради. Жаҳон бозорида Япония, замонавий конструкцион материаллар ва оғир илмий соҳа молларини етказиб берувчиси ҳисобланади. Мамлакатда тош кумир, табиий газ, нефть, темир рудаси ва қазиб олинади, аммо қазиб олинган ер ости бойликларини асос- қисмини Япония экспорт қилади. Қора ва рангли металлургия, машинасозлик, кemasозлик, маиший электрон ускуналар, робот- эгилувчан тизимлар, аудио ва видеотехника ишлаб чиқариш, кийим ва текстил саноатлари ривожланган. Қишлоқ ҳужалигининг асос- сий маҳсулотлари. гуруч, сабзавотлар, соя, ловия, чой ва тамак- ҳисобланади. Қорамолчилик, ипакчилик, сабзавотчилик, уруғчилик, балиқчилик ва денгиз маҳсулотлари таъри- ривожланган. Халқаро туризм соҳаси ривожланмоқда. Экспорт уч- автомобил, темир ва пўлат, кемалар, электротехник ва радиотех- трика моллари, машина ускуналари фото ва видеокамералар етказ- берилади. Импорт орқали: хом ашё ва ёқилғи, нефть, машинасозлик моллари, темир, мис, цинк, марганец рудалар, боксит, ёғоч, пахта, жун, кумир ва озиқ-овқат маҳсулотлари етказ- берилади. Савдо ҳамкорлари: АҚШ, Европа иттифоқи, Хитой, Корея республикаси, Тайвань, Индонезия ва Саудия Арабистон

Тарихи. III асрда мамлакат ҳудудида йирик қабила иттифоқи Ямато вужудга келди. 523-621 йиллар шаҳзода Тайси марказлаш- давлатни ташкил этди. 710 йили биринчи пойтахт — Нара шаҳ- қурилди. XI асрда феодал туқнашувлар даври бошланди. 1274-1281 йилларда татар-муғуллар Японияни босиб олишга булган ҳужум- юришни амалга оширишди, аммо иккаласи ҳам муваффақиятсиз- бўлди. 1542 йили мамлакатда биринчи Европаликлар (португал- яликлар) пайдо бўлишди. 1603 йили, европаликларнинг савдо

маданий жиҳатдан юксаклигини намоён қилиши сабаб, Япониянинг ташқи дунё билан булган алоқаларини узиш бошланди. XVII-XIX асрларда Япония осойишталик ва маданият ўсиши даврини бошидан ўтказди. 1854 йилда АҚШ билан шартнома тузиб, банларгоҳларни очиб ташлаганидан сўнг мамлакат индустриаллаштириш ва модернизациялашни бошидан ўтказди.

Япония давлати кучли армия ва флотни ташкил эта олди. Бу эса навбатида Япон ва Сариқ денгизларда мутлоқ яккахокимликни таъминлаб берди. Япония Корея ва Тайвань ороллари босиб олди, 1890 йилда Хитой билан урушиб Квантун вилоятини, 1904-1905 йилларда эса Россия билан курашиб бутун жанубий Сахалинни ўзиники қилиб олди. Биринчи жаҳон урушидан сўнг Япония, Тинч океанидаги бир қатор орол давлатларни босиб олишга муваффақ бўлди. 1918-1922 йилларда Япония, Россиянинг Узоқ Шарқини босиб олишга уриниб кўрди, ammo муваффақиятсизликка учради. 1931 йилларда Япония Манчжурияни қўлга киритди, 1937 йиллар эса Хитойга қарши юриш қилиб унинг босиб олинган шимоли шарқий ҳудудларида ўзи бошқарадиган Маньчжоу Го давлатини ташкил этди. Иккинчи жаҳон уруши даврида Япония, Германия ва Италиянинг иттифоқчиси сифатида курашади. 1941 йил 7 декабрда Япония АҚШга (Перл Харборни бомбардимон қилиниши) юриш бошлайди ва уруш чоғида кўплаб Осиё давлатларини босиб олади, ammo 1943 йилдан бошлаб босиб олинган ҳудудларни қўлдан чиқара бошлади. Херосима ва Нагасаки шаҳарларини портлатилиши ва СССР ни урушга кириши билан Япония сузсиз таслим бўлиш ҳақидаги Актни 1945 йил 2 сентябрда имзолайди, унга кўра Япония ҳеч қандай қуролли кучларга эга бўлиши мумкин эмас, Сахалин жануби ва Курил ороллари эса СССРга ўтказиб берилиши керак бўлган. 1947 йил ҳарбий кучларни вужудга келишини таъқиқловчи янги конституция қабул қилинди. АҚШ ва Япония ҳарбий сиёсий иттифоқининг ҳуқуқий асосини ташкил этган бир қатор битимларни ("хавфсизлик битими") имзолашади. "Хавфсизлик битими" 1960 йили янги — "Ўзаро ҳамкорлик ва хавфсизлик битими"га ўзгартирилган (1970 йили муддати узайтирилган) эди. 1956 йили Япония ва СССР ҳукумати, СССР ва Япония ўртасидаги уруш ҳолатларини тўхтатиш ҳақидаги икки томонлама Декларацияни имзолашди. 1945 йилдан сўнг АҚШ ва Европа мамлакатлари ёрдамида, Япония иқтисодиёти узоқ даврга чўзилган ўсиш ("Япония иқтисодий мўъжизаси") жараёнини бошидан ўтказди. 1990 йилда иқтисодий ўсиш кескин тушиб кетади ва инқироз бошланади. 2001 йилдан бошлаб мамлакат инқироздан чиқиш чора тадбирларини секин-аста амалга ошириб келмоқда.

ШИМОЛИЙ ВА МАРКАЗИЙ АМЕРИКА

АМЕРИКА ВИРГИН ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Америка Виргин Ороллари
Худуди зависимий	АҚШга қарашли ҳудуд
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Шарлотта-Амалия
Майдони	352 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	1 фоз
Аҳоли сони(2005)	124,8 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 354 киши
Пул бирлиги	АҚШ доллар (USDкод 840)
Интернет-домен	.vi
Телефон коди	1-340
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Виргин ороллари — Вестиндиядаги АҚШ ерлари ҳисобланиб, Кичик Антил ороллари тизмасидаги Виргин архипелагининг ғарбий қисмини эгаллаб туради. Худуд таркибига 60 га яқин орол ва рифлар (купи ёввойи ороллардир) киради. Ғарбда — Пуэрто Рико; шимолий-шарқда — Виргин ороллари билан чегарадошдир. Шимолдан — Атлантик океан сувлари, жанубдан эса — Кариб денгизи сувлари ювиб туради. Шимолий Америка ва Кариб тектоник плитлар чегарасида ёйилган Америка Виргин ороллари вулқонли асосга эгадир. Оролларнинг асосини ташкил этган қадимги сув ости вулқонларининг чуққилари, сув сатҳидан — 200-300 м баландликта кутарилиб туради. Виргин оролларининг куюқ субтропик ўрмонлари — қуруқ майдонлари ҳамиша яшил ўсимликлар (ҳамма оролларнинг чекка чизикларида) билан ўралган бўлиб, қирғоқ бўйлаб эса ботқоқликлар ёйилгандир. Ҳайвонот олами жудаям камбағал. Ичимлик суви заҳиралари унча кўп эмас. Иқлими — тропик денгизли, пассат, илиқ ва жудаям теккис. Йил буйи ўртача ҳарорат сезиларсиз даражада, қишда: $+22^{\circ}\text{C}$ — 24°C ни, эса: $+28^{\circ}\text{C}$ — $+29^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Йил буйи икки фасл кўп ажралиб туради, қуруқ (қиш ва ёз) ҳамда икки ёмғирли (баҳ

ва куз) фасллари ажралиб туради. Июль ойидан октябрь ойларига қадар ҳудудлар устидан тропик туфонлар утиш эҳтимоли юқори бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат 2 та округ ва 20 та туманларга бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг 76 % га яқини Африка қитъасидан келган халқларнинг авлодлари саналади, қолганлари эса — мулат, креол ва ер куррасининг бошқа этник гуруҳ вакиллари саналади. Расмий тили — инглиз тили. Дини: христианлик (протестантлар — 42-50 %, католиклар — 34-42 % ва ҳ.к.)ларни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Давлат мақоми 1954 йили АҚШ Конгресси томонидан — “АҚШ байроғи остидаги қўшилмаган давлат” сифатидаги билан аниқланади. Умумий назоратда, АҚШ ички ишлар вазирлиги томонидан олиб борилади. Давлат бошлиғи — АҚШ президенти ҳисобланади. Ҳукумат бошлиғи — Губернатор. Қонунчилик ҳокимияти — Сенатга тегишлидир. Қонунчилик мажлисида қабул қилинган Актлар, губернатор томонидан тасдиқдан ўтмоғи лозим.

Иқтисодиёти. Туризм — Мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Қорамолчилик ва балиқчилик ривожланмоқда. Ташқи савдонинг 90%и АҚШ ва Пуэрто Рикога тушади. Экспорт учун: нефть маҳсулотлари, гўшт (Пуэрто Рикога), ром (АҚШ) етказиб берилади. Оффшор хизматларини кўрсатиш, иқтисодиётнинг такомиллашиб бораётган тармоқларидан бирига айланмоқда.

Тарихи. Ороллар 1493 йилда Христофор Колумб экспедицияси томонидан кашф этилган эди. Илк аҳоли яшайдиган манзиллар Санта Крус оролида, инглиз ва французлар томонидан, 1625 йили асос солинган эди. Турли даврларда Виргин ороллари — французлар, инглизлар, испанлар, данияликлар ва ҳатто Мальта орденига ҳам тегишли бўлган. 1672 йили Сент Томас оролида данияликлар пайдо бўлган, 1683-1684 йилларда эса — Санта Крус ва Сент Джонда пайдо бўлишган. 1733 йили данияликлар Санта Крусни французлардан сотиб олишади, 1754 йили эса данияликлар Виргин ороллари узларининг мустамлакаси дея эълон қилишади. 1848 йилда Виргин оролларида қўллик билан шўғулланишни таъқиқлашди. Наполеон даврини ҳисобламаганда Данияликлар ороллари уз қўлларида 1917 йилларга қадар ушлаб турлишган, шундан сўнг 25 миллион доллар эвазига АҚШга сотиб юборишган. АҚШликлар оролларда улкан ҳарбий базаларни, шу жумладан Шарлотт Амалия флоти яқинидаги сув ости базасини ҳам урнатишган. 1989 йили Хуго довул ёмғири, оролнинг иқти-

содиётига зарарли талофат келтириб, бир неча иморатларни яқсон қилиб юборди. Натижада Сент Джон ва Сент Томасда, оммавий талончиликлар билан давом этган туқнашувлар содир бўла бошлади.

АНГИЛЬЯ

Расмий номланиши	Ангилья
Қарам ҳудуд	Буюк Британияга қарам ҳудуд
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Валли
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	102 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	—
Аҳоли сони(2005)	13,4 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 131,4 киши
Пул бирлиги	Шарқий Кариб доллари (XCDкод 951)
Интернет-домен	.ai
Телефон коди	1-264
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Ангилья — Кариб денгизининг шарқий қисмидаги орол бўлиб, Вестиндиядаги Буюк Британиянинг денгиз орти ўз-ўзини бошқарувчи ҳудуди ҳисобланади. Орол Кичик Антиль ороллариининг шимолий қисмидаги Ангилья (Ангуилла) ва Сомбреро оролларида жойлашгандир. Оролнинг ландшафти деярли ясси ва унча баланд эмас. Оролларнинг асосида коралл ва шағал майдонлар ётади, шунинг учун кучли эрозия қопланган. Қирғоқ зоналарда — қуруқ ўрмонлар ва оролларда ягона очиқ сув ҳавзалари булган шўр сувли куллар мавжуддир. Ўсимликлардан — онда-сонда учраб турадиган қуруқ ўрмонлар, какос пальмалари ва заҳарли манцинеллалар ҳисобланади. Ўтли ўсимликлар, назоратсиз ўтлаган моллар ва ёввойи эчкилар томонидан деярли йўқ қилиб юборилган. Иқлими тропик пассат йил буйи жазирама ҳаво туриб, ўртача ойлик ҳарорат — +20Сдан +27Сгача, лекин қиш фаслида ҳаво ҳарорати совиб: +16° С дан +18° С гача тушиб кетиши мумкин.

ДУНЁ МАМЛАКАТЛАРИ БАЙРОҚЛАРИ

АВСТРАЛИЯ ВА ОКЕАНИЯ

АВСТРАЛИЯ

ВАНУАТУ

ГУАМ

КИРИБАТИ

**КУК
ОРОЛЛАРИ**

**МАРШАЛЛ
ОРОЛЛАРИ**

МИКРОНЕЗИЯ

НАУРУ

**ЯНГИ
ЗЕЛАНДИЯ**

**ЯНГИ
КАЛЕДОНИЯ**

ПАЛАУ

**ПАПУА -
ЯНГИ ГВИНЕЯ**

САМОА

**СОЛОМОН
ОРОЛЛАРИ**

ТОНГА

ТУВАЛУ

ФИЖИ

**ФРАНЦУЗ
ПОЛИНЕЗИЯСИ**

АФРИКА

ЖАЗОИР

АНГОЛА

БЕНИН

БОТСВАНА

БУРКИНА
ФАСО

БУРУНДИ

ГАБОН

ГАМБИЯ

ГАНА

ГВИНЕЯ

ГВИНЕЯ-
БИСАУ

ЖАБУТИ

МИСР

ЗАМБИЯ

ФАРБИЙ
САХАРА

ЗИМБАБВЕ

КАБО-ВЕРДЕ

КАМЕРУН

КЕНИЯ

КОМОР
ОРОДЛАРИ

**КОНГО
ДЕМОКРАТИК
РЕСПУБЛИКАСИ**

КОНГО

КОТ-Д'ИВУАР

ЛЕСОТО

ЛИБЕРИЯ

ЛИВИЯ

МАВРИКИЙ

МАВРИТАНИЯ

МАДАГАСКАР

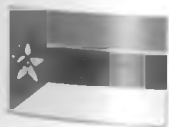
МАЛАВИ

МАЛИ

МАРОККО

МОЗАМБИК

НАМИБИЯ

НИГЕР

НИГЕРИЯ

РУАНДА

**САН-ТОМЕ
ВА ПРИНСИПИ**

СВАЗИЛЕНД

**СЕЙШЕЛЬ
ОРОЛЛАРИ**

СЕНЕГАЛ

СОМАЛИ

СУДАН

**СЬЕРРА-
ЛЕОНЕ**

ТАНЗАНИЯ

ТОГО

ТУНИС

УГАНДА

**МАРКАЗИЙ
АФРИКА
РЕСПУБЛИКАСИ**

ЧАД

**ЭКВАТОРИАЛ
ГВИНЕЯ**

ЭРИТРЕЯ

ЭФИОПИЯ

**ЖАНУБИЙ
АФРИКА
РЕСПУБЛИКАСИ**

ШИМОЛИЙ ВА МАРКАЗИЙ АМЕРИКА

**АМЕРИКА
ВИРГИН
ОРОЛЛАРИ**

АНГИЛЬЯ

**АНТИГУА ВА
БАРБУДА**

АРУБА

**БАГАМ
ОРОЛЛАРИ**

БАРБАДОС

БЕЛИЗ

**БЕРМУД
ОРОЛЛАРИ**

**БРИТАНИЯ
ВИРГИН
ОРОЛЛАРИ**

ГАИТИ

ГВАДЕЛУПА

ГВАТЕМАЛА

ГОНДУРАС

ГРЕНАДА

ГРЕНЛАНДИЯ

ДОМИНИКА

**ДОМИНИКАН
РЕСПУБЛИКАСИ**

**КАЙМАН
ОРОЛЛАРИ**

КАНАДА

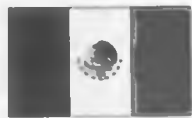
КОСТА-РИКА

КУБА

МАРТИНИКА

МЕКСИКА

МОНТСЕРРАТ

НИДЕРЛАНД
АНГИЛЬ
ОРОЛЛАРИ

НИКАРАГУА

ПИТКЭРН
ОРОЛЛАРИ

ПАНАМА

ПУЭРТО-РИКО

САЛЬВАДОР

СЕН-ПЬЕР ВА
МИКЕЛОН

СЕНТ-ВИНСЕНТ
ВА ГРЕНАДИНА

СЕНТ-КИТС
ВА НЕВИС

СЕНТ-ЛЮСИЯ

АМЕРИКА
ҚҰШМА
ШТАТЛАРИ

ТЁРКС ВА
КАЙКОС

ТРИНИДАД
ВА ТОБАГО

ЯМАЙКА

ЖАНУБИЙ АМЕРИКА

АРГЕНТИНА

БОЛИВИЯ

БРАЗИЛИЯ

ВЕНЕСУЭЛА

ГАЙАНА

КОЛУМБИЯ

ПАРАГВАЙ

ПЕРУ

СУРИНАМ

УРУГВАЙ

ФОЛКЛЕНД
ОРОЛЛАРИ

ФРАНЦУЗ
ГВИАНАСИ

ЧИЛИ

ЭКВАДОР

ОСИЁ

ОЗАРБАЙЖОН

АРМАНИСТОН

АФГОНИСТОН

БАҢГЛАДЕШ

БАҲРАЙН

БРУНЕЙ

БУТАН

ШАРҚИЙ
ТИМОР

ВЬЕТНАМ

ГРУЗИЯ

ИСРОИЛ

ҲИНДИСТОН

ИНДОНЕЗИЯ

ИОРДАНИЯ

ИРОҚ

ЭРОН

ЯМАН

ҚОЗОФИСТОН

КАМБОДЖА

ҚАТАР

КИПР

КИРГИЗИСТОН

ХИТОЙ

КХДР

КУВАЙТ

ЛАОС

ЛИВАН

МАЛАЙЗИЯ

**МАЛЬДИВ
ОРОЛЛАРИ**

МУҒУЛИСТОН

МЬЯНМА

НЕПАЛ

БАА

УММОН

ПОКИСТОН

**КОРЕЯ
РЕСПУБЛИКАСИ**

**САУДИЯ
АРАБИСТОНИ**

СИНГАПУР

СУРИЯ

ТОЖИКИСТОН

ТАИЛАНД

ТУРКМАНИСТОН

ТУРКИЯ

ЎЗБЕКИСТОН

ФИЛИППИН

ШРИ-ЛАНКА

ЯПОНИЯ

ЕВРОПА

АВСТРИЯ

АЛБАНИЯ

АНДОРРА

БЕЛОРУССИЯ

БЕЛЬГИЯ

БОЛГАРИЯ

БОСНИЯ ВА
ГЕРЦЕГОВИНА

ВАТИКАН

БУЮК
БРИТАНИЯ

ВЕНГРИЯ

ГЕРМАНИЯ

ГИБРАЛТАР

ГРЕЦИЯ

ИСПАНИЯ

ЛИХТЕНШТЕЙН

НИДЕРЛАНДИЯ

МАКЕДОНИЈА
РЕСПУБЛИКАСИ

ДАНИЯ

ИРЛАНДИЯ

ИСЛАНДИЯ

ИТАЛИЯ

ЛАТВИЯ

ЛИТВА

ЛЮКСЕМБУРГ

МОЛДАВИЯ

МОНАКО

НОРВЕГИЯ

ПОЛЬША

ПОРТУГАЛИЯ

**МАЛЬТА
РЕСПУБЛИКАСИ**

РОССИЯ

РУМУНИЯ

ТАИЛАНД

ТУРКМАНИСТОН

ТУРКИЯ

ЎЗБЕКИСТОН

ФИЛИППИН

ШРИ-ЛАНКА

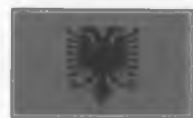
ЯПОНИЯ

ЕВРОПА

АВСТРИЯ

АЛБАНИЯ

АНДОРРА

БЕЛОРУССИЯ

БЕЛЬГИЯ

БОЛГАРИЯ

БОСНИЯ ВА
ГЕРЦЕГОВИНА

ВАТИКАН

БУЮК
БРИТАНИЯ

ВЕНГРИЯ

ГЕРМАНИЯ

ГИБРАЛТАР

ГРЕЦИЯ

ДАНИЯ

ИРЛАНДИЯ

ИСЛАНДИЯ

ИСПАНИЯ

ИТАЛИЯ

ЛАТВИЯ

ЛИТВА

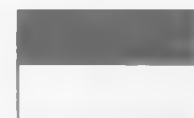
ЛИХТЕНШТЕЙН

ЛЮКСЕМБУРГ

МОЛДАВИЯ

МОНАКО

НИДЕРЛАНДИЯ

НОРВЕГИЯ

ПОЛЬША

ПОРТУГАЛИЯ

МАКЕДОНИЯ
РЕСПУБЛИКАСИ

МАЛЬТА
РЕСПУБЛИКАСИ

РОССИЯ

РУМЫНИЯ

САН-МАРИНО

СЕРБИЯ

СЛОВАКИЯ

СЛОВЕНИЯ

УКРАИНА

**ФАРЕР
ОРОЛЛАРИ**

ФИНЛЯНДИЯ

ФРАНЦИЯ

ХОРВАТИЯ

ЧЕРНОГОРИЯ

ЧЕХИЯ

ШВЕЙЦАРИЯ

ШВЕЦИЯ

ЭСТОНΙΑ

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан бўлин-
нишлар йўқ.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби — тахминан 90,1% Африка қитъаси ҳалқлари, тахминан 4,6% — мулат ва креоллар, 3,7% — Европа қитъасидан чиққанлар ва бош. ташкил этади. Расмий тили — Инглиз тили. Диндорларнинг асосий қисми — англикан ва методистлардир.

Сиёсий тизим. Давлат бошлиғи — Буйнида ташқи сиёсат, мудофаа, тартиб интизом ва фуқаролик хизматлари масалаларини ҳал қилиш бўлган губернатор томонидан тайинланган Буюк Британия қироличасидир. 1982 йил 1 апрелда тузилган Конституцион акт (1990 йил тўлдирилган ва тузатилган) — мамлакатнинг асосий қонун ҳужжати саналади. Ҳуқуқий тизим — Британия умумий ҳуқуқи тизимига асослангандир. Ҳукумат бошлиғи — губернатор томонидан тайинланган Бош вазир ҳисобланади. Вазирлар Маҳкамаси (“Ижроия Кенгаши”) аъзолари губернатор томонидан тайинланади. Қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали Кенгаш Уйи ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Денгиз маҳсулотларини териш, туз қазиб олиш ва туризм соҳалари — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Қишлоқ хўжалиги унча ривожланмаган. Саноат тармоқларидан атиги бир нечта қишлоқ хўжалиги хом ашёси ва денгиз маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари кўрсатилган. Ангильяда — чет эл банкларининг 60 та бўлимлари руҳатдан утказилган. Экспорт учун: деңгиз маҳсулотлари ва туз етказиб берилади. Импорт орқали: саноат моллари ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Буюк Британия.

Тарихи. Ангилья Христофор Колумб томонидан 1493 йил кашф этилган эди. XVII асрда индлизлар оролни мустамлака қилиб оладилар. 1745-1796 йилларда Франция икки марта оролни босиб олишга ҳаракат қилган. 1650 йилдан бошлаб Ангилья, 1967 йилда Сент Китс ва Невис ороллари билан бирга бир мустамлакага айлантирилгунга қадар, Буюк Британиянинг мустақил мустамлакаси бўлиб келган. Вужудга келган вазият, халқнинг ғала-сн кўтаришига олиб келди. 1969 йил икки йил мурасасиз кечган музокаралардан сўнг, инглиз қўшинлари Ангильяга бостириб киришди. 1971 йили кўзғолондан икки йил ўтгач, Ангилья ички автономиясига эга бўлди, 1980 йилда эса алоҳида Британияга қарам бўлган ҳудудга айланади.

АНТИГУА ВА БАРБУДА

Расмий номланиши	Антигуа ва Барбуда
Мустақиллик куни	1981 йил 1 ноябрь куни (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Сент-Джонс
Йирик шаҳарлари	Сент-Джонс
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	442,6 км.кв. (дунёда 180-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони (2002)	80,5 минг киши (дунёда 205-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 201,2 киши
Пул бирлиги	Шарқий Кариб доллари
Интернет-домен	.ag
Телефон коди	+1-268
Соат миллари	UTC- 4

Географик жойлашуви. Антигуа ва Барбуда — Вестиндиядаги давлат бўлиб, Кичик Антил ороллари (Кариб денгизи) архипелаги таркибидаги Редондо оролида жойлашгандир. Фарбда — Кариб денгизи; шарқда эса — Атлантик океани сувлари ювиб туради. Фарбий томондан — Сент Китс ва Невис; жануби-гарбдан — Монтсеррат; жанубда ва шимоли-гарбда — Гваделупа (барча чегаралари денгизли) ороллари билан чегарадошдир. Антигуа оролининг катта қисмини ясси рельефга эга булган плато эгаллаган бўлиб, жануби-ғарбий қисми вулқонли асосга эгадир. Барбуда — ясси паст коралл орол бўлиб, деярли ҳар тарафдан коралл рифлари билан уралгандир. Редондо ороли вулқонли асосга эгадир. Оролнинг иқлими — тропик пассат, илиқ ва деярли куруқдир. Йил бўйи ҳаво ҳарорати — Январь ойида: +26° С +27° С дан, июль ойида: +30° С +32° С гача бўлади. Ёмғир ёғадиган фасллари август ойидан сентябрь-декабрь ойларига қадар бўлади. Июнь ойидан ноябрь ойига қадар орол ҳудуди устидан туфонли шамоллар билан келувчи тропик ураганлар ўтиш эҳтимоли бор. Оролда дарёлар йўқ. Ҳайвонот олами Барбуда оролида яхшироқ сақланиб қолган. Орнитофаунаси ҳам турфа хилдир. Қирғоқбўйи ҳудудлар балиқ ва қисқичбақасимонларга бойдир. Экотизимларни қўриқлаш учун оролларда денгиз боғлари ташкил этилган.

Маъмурий тақсимланиши. Антигуа ва Барбуда Антигуа оролида жойлашган 6 та жамоалар ва 2 та мустақил ҳудудлар — Барбуда

ва Редондага бўлингандир. Шаҳар ва қишлоқ Кенгашлари ва бошқармалари сифатида ўз-ўзини бошқарувчи шаҳар ва қишлоқ ҳокимиятлари мавжуддир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг катта қисми (94% дан ошиғи) — мустамлака даврида оролга Африка қитъасидан келтирилган бўйсунмаганлар авлодларидир, қолган — 3% мулат ва бошқатардир. Расмий тили — Инглиз тили бўлиб, маҳаллий креол диалекти ҳам кенг тарқалган. Дини: аҳолининг кўпчилиги — англиканлар ҳисобланади, қолганлари эса протестант ва католикларга бўлинишади.

Сиёсий тизим. Антигуа ва Барбуда — мустақил давлат бўлиб, 1981 йил 1 ноябрдан бошлаб, Буюк Британия томонидан бошқариладиган ҳамдустлик таркибига киради. 1981 йилда қабул қилинган конституцияга амал қилинади. Давлат бошлиғи — генерал губернатор томонидан таништирилган Буюк Британия қироличаси ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — сайланадиган Вакиллар Палатаси ва тайинланадиган Сенатдан ташкил топган иккипалатали парламентга тегишлидир. Ижроия ҳокимияти — губернатор томонидан тайинланган Бош вазир бошчилигидаги ҳукуматга тегишлидир. Бош вазир, генерал губернатор томонидан тасдиқланган ва Парламент олдида жавобгар бўлган — Маҳкамани шакллантиради. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Мамлакат — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Америка давлатлари ташкилоти, Кариб кенгаши, Шарқ кариб давлатлари ташкилоти ва ҳ.к. аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Туризм — Антигуа ва Барбуда ороллари иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши, купинча ички бозорни таъминлаб, ичимлик суви ва ишчи кучи етишмаслигидан азият чекади. Қирғоқбуйи сувларда баллиқ ва омарларни овлашади. Экспорт учун: кийим-кечак, ҳунармандчилик буюмлари ва электр қисмлари, нефть маҳсулотлари, саноат ва транспорт ускуналари, бўёқлар, уй жиҳозлари, цинкланган темир, шакар-қамиш, патоку мелассу, пахт, шитрус мевалари ва омарлар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат, машинасозлик маҳсулотлари, транспорт ускуналар ва энгил саноат ишлаб чиқариш моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Сингапур, Хитой, Польша, Тринидад Тобаго, Буюк Британия, Германия ва Франция.

Тарихи. Антигуа ва Барбуданинг илк аҳолиси — сибонеи ҳиндулари (улар бу оролларда эр.авв II мингйилликда келиб жойлашишган) бўлишган. Кейинчалик Жанубий Америкадан — араваки ҳиндулари кўчиб келиб улар билан деҳқончиликни олиб келишди. Христофор

Колумб узининг иккинчи экспедицияси давомида Антигуа ороллари 1943 йили кашф этади ва Испаниядаги Севилья шаҳри мададкори, муқаддас Мария шарафига атаб — Санта Мария Антигуа деб номлайди. XVI асрда ороллари португалияликлар босиб олишади. 1632 йили эса Буюк Британия томонидан мустамлака этилади. 1666-1667 йилларда Франциянинг — Антигуани босиб олишга бўлган ҳаракатлари муваффақиятсиз якунланди.

1784 йили донги кетган адмирал Нельсон Антигуада, Буюк Британиянинг бу ҳудуддаги асосий денгиз ҳарбий базасини ташкил этади. 300 йил давомида Қироллик ҳарбий денгиз флоти Антигуа ва Барбуданинг ноёб бухталаридан Кариб ороллари орқали сузиб ўтиш учун фойдаланиб келишган. 1834 йили Антигуада Куллик расман таъқиқланиб қўйилган эди.

1958-1962 йили мамлакат Вестиндия Федерацияси таркибига киради, 1967 йили эса тулиқ ички бошқарувига эга "Буюк Британияга асосланган" давлат мақомига эга бўлди. Халқаро алоқалар ва мудофаа масалалари Буюк Британия зиммасида қолган эди. 1940 йилдан бошлаб орол ҳудудларида АҚШ ҳарбий денгиз базалари (ижара муҳлати 99 йил) ва ҳарбий аэродром жойлаштирилган эди.

1981 йил 1 ноябрь кuni Антигуа ва Барбуда ўз мустақилликларини қўлга киритдилар.

АРУБА

Расмий номланиши	Аруба
Қарам ҳудуд	Нидерланд Қироллиги томонидан
Расмий тили	Нидерланд
Пойтахти	Ораньестада
Йирик шаҳарлари	Ораньестада
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	193 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	98,2 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 508,8 киши
Пул бирлиги	Евро EURO, Аруб гульдени (AWG)
Интернет-домен	.aw
Телефон коди	297 8
Соат миллари	BGM- 4

Географик жойлашуви. Аруба — Венесуэла ороллари яқинида жойлашган. Кариб денгизидаги унча катта бўлмаган орол давлат

дир. Нидерланд қироллиги таркибидаги федерация субъекти ҳисобланади. Аруба ороли — вулқонли асосга эгадир. Деярли ясси ва сув кам бўлган орол — денгиз сатҳидан билинар-билинемас кутарилиб туради (энг юқори нуқтаси Хаманота тоғидир — 188 м). Пальм бич сифатида машҳур бўлган ғарбий ва жануби-ғарбий қирғоқлар — узун қумли (умумий узунлиги 11 км) ҳудудлардан иборат. Оролнинг ўсимлик ва ҳайвонот олами жудаям камбағал. Катта бўлмаган ўрмонлар — молочай, кактус, турли хил игналик кучатлар. “ватапана” ва “диви диви” дарахтларидан ташкил топган бўлиб, бу ҳудудларнинг ўзига хос пейзажини намоён этади. Аруба иқлими тропик денгизли. Ҳаво ҳарорати йил бўйи: $+29^{\circ}\text{C}$ да туради. сув ҳарорати: $+24^{\circ}\text{C}$ $+27^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Орол чизигидан ташқари ҳудудда жойлашган, шунинг учун бундай табиий офатлар оролларди жудаям кам бўлиб туради. Айниқса, оролнинг қуруқ ҳавоси ҳайрон қолдиради, негаки бундай об-ҳаво тропик оролларда жудаям кам бўлиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 7 та ҳудудларга бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Қора танли ва мулатлар аҳолининг катта қисмини ташкил этишади. Асосий диндорлар — католиклар ҳисобланишади (82 %). Расмий тили — нидерланд тили бўлиб, папиаменто (испан, португалия, нидерланд ва инглиз тиллари бирикмаси) диалекти, шунингдек инглиз ва испан тиллари кенг тарқалган.

Сийосий тизим. Мамлакат — Конституцион монархия бошқаруви шаклидаги давлат бўлиб, давлат бошлиғи Нидерландия монархи ҳисобланади. 1986 йилдан бошлаб Аруба — Нидерланд Қироллигининг ички бошқарув ҳуқуқига эга алоҳида маъмурий бирлиги деб эълон қилинган. Оролларда Нидерланд қироличасини — губернатор таништиради. Ички ўз-ўзини бошқариш — Арубанинг бирпалатали парламентиға тегишлидир. Парламент — Бош вазир ва вазирларни танлайди, сўнг эса губернатор тасдиқдан ўтишади. Ижроия ҳокимияти Бош вазир бошчилигидаги — Вазирлар маҳкамаси томонидан амалға оширади.

Иқтисодиёти. Аруба иқтисодиётининг етакчи тармоқларидан бири Туризм саналади. Шунингдек банк оффшор хизматлари, нефтьни қайта ишлаш, юкларни ўтказиш ва уларни сақлаш ишлари ривожланган. Қишлоқ хўжалигини сустиги ичимлик суви ва унумдор ерларнинг етишмаслиги сабаб унча ривожланмаган. Оролда, фармацевтик ва атир упа саноатида кенг қўллани-

ладиган алоэ усимлиги устирилади. Арубага кириб келадиган озиқ-овқатларнинг асосий қисми чет-элдан олиб кирилади. Товар экспорти асосан нефть маҳсулотлари ва нефтьни қайта экспортига асосангандир. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Нидерландия, Венесуэла ва Колумбия. Орол асосий денгиз бандаргоҳи – Ораньестад. “Куин Беатрикс” халқаро аэропорти Ораньестаддан 2,5 км узоқликда жойлашган.

Тарихи. Арубада яшай бошлаган илк халқлар, аравака қабиласи ҳиндулари бўлишган. Оролнинг куплаб ҳудудларида, айниқса тоғлардаги ёрларда яшаб ўтган ёши тахминан 1000 йил олдин бўлган ҳиндуларнинг қадимги ёзувлари аниқланган. 1499 йил Христофор Колумб томонидан Америка қитъаси очилганидан сўнг, Арубу оролига Алонсо де Охеда эскадраси сузиб келади. Испанияликлар жуда кўп маротаба оролга даъвогарлик қилишган, аммо бу ерда қимматбаҳо метални топа олмаганларидан сўнг ташлаб кетишган. Орол денгиз қароқчиларининг пана маскани бўлиб келган.

1636 йилда оролларни Голландияликлар босиб олиб, ҳозирги кунга қадар эгалик қилиб келишмоқда. 1805 йил Наполеон билан кураш олиб бориш чоғида оролни ингизлар ўз назорати остига олади, 1816 йил голландияликлар бу ерларни ўзларига қайтариб оладилар. 1924 йили ESSO трансмиллий компания, ўша даврда дунё бўйича энг йирик бўлган – нефтьни узатиш иншоотини қуриб битказди. У мамлакат маблағининг асосини ташкил этувчи Лотин Америка нефтини қайта ишлар эди. XX асрнинг 1990 йиллари мамлакатда туризм соҳасини ривожлантириш учун катта маблағ жалб этилган, казино ва меҳмонхоналар қурилган эди. Бугунги кунда туризм соҳаси иқтисодиётнинг энг аҳамиятга молик тармоқларидан бири бўлиб келмоқда.

1986 йили Аруба мустақил маъмурий бирлашмага айланди. 1995 йилдан бошлаб эса автоном ҳудуд мақомига эгадир.

БАГАМ ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши
Муस्ताқиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пули
Телефон коди
Соат миллари

Багам Ороллари Ҳамдустлиги
1973 йил 10 июль (Буюк Британия
мустамлакаси бўлган)

Инглиз тили
Нассау
Нассау
Конституцион монархия
13,9 минг км.кв. (дунёда 155-ўринда)
28 фоиз
318,7 минг киши (дунёда 177-ўринда)
1 км.кв. га 22,9 киши
Багам доллари
+1-242
UTC-5

Географик жойлашуви. Багам Ороллари Ҳамдустлиги — Кариб денгиздаги, Флорида яриморolidан жануби-шарқ томон ва Кубадан шимол томонда жойлашган орол давлатдир. Архипелаг таркибига тахминан 700 орол ва коралл рифлари киради. Багам ороллари асосан коралл тоғлари билан уралгандир. Оролнинг тепа қисми адирли бўлиб, рельефнинг карст шакллари кенг тарқалгандир. Тропик ураганлар кўплаб бўлиб туради. Дарёлари деярли йўқ. Чучук сувли кўллари жудаям кўп, Ҳамиша яшил ўсадиган игнали кўчатлар кўп бўлиб, мамлакат ҳудудининг асосий майдонини қарағай ўрмонлари эгаллайди. Андрос ва Б. Абако оролларида барги тўкиладиган тропик дарахтлар кўплаб ўсади; қирғоқларда — какос пальмалари ёйилган. Ўсимлик дунёси жудаям бой ва турфа хил бўлади. Багам ороллари иқлими, шимолда — тропик пассатли, жанубда эса — субтропик бўлади. Жанубий оролларда (Катта ва кичик Инагуа, Маягуана ва ҳ.к.), архипелагнинг марказий қисмларига қараганда ёз сезиларли даражада илиқ бўлади. Алоҳида кунларда ҳаво ҳарорат: +40° С гача (июнь ойидан август ойига қадар) чиқиши мумкин, аммо пассатлар жазирама иссиқни бутун мамлакат бўйлаб сезиларли даражада пасайтиради. Қиш фаслида ҳаво ҳарорати: +18° С дан +22° С гача бўлади. Ёмғир фасли май ойидан октябрь ойига қадар давом этади. Довул ёмғирлари ва тропик тўфонлар, вақти-вақти билан

мамлакат ҳудуди устидан май ойи бошларидан октябрь ойларига қадар давом этади. Сувнинг ҳарорати, ёзда: $+27^{\circ}\text{C}$ ни, қишда: $+23^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 21 та ҳудуд (дистрикт) ларга бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Оролда яшовчи аҳолининг катта қисми — Африка қитъасидан (аҳолининг — 85 %) чиққанлар, европа қитъасидан (асосан инглиз, америкалик ва канадаликлар — 15 %) чиққанлардир. Расмий тили — инглиз тили бўлиб, креол тили ҳам тарқалгандир. Багам оролларининг асосий диний конфессиялари: баптистлар (32 %), англиканлар (20 %), католиклар (19 %) дан иборатдир.

Сиёсий тизим. Багам ороллари ҳамдўстлиги — Британия Ҳамдўстлиги таркибидаги конституцион парламент демократия бошқаруви шаклидаги давлат ҳисобланади. Давлат бошлиғи — генерал губернатор томонидан таништирилган Буюк Британия қироличаси ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Сенат ва Кенгаш Палатасидан ташкил топган Парламент амалга оширади. Ижроия ҳокимияти — парламент сайловларида кўп овоз олган партия бошлиғи Бош вазир этиб тайинланади ва у бошчилигидаги ҳукуматга тегишлидир. Суд ҳокимияти — Оддий судлар, Апелляцион ва Олий судлардан иборатдир. Багам ороллари бир қатор халқаро ташкилотлар: БМТ, Америка давлатлари ташкилоти, Кариб ҳамжамияти ва ҳ.к. аъзоларидир.

Иқтисодиёти. Багама ороллари — мустақкам ривожланиб, асосан туризм ва банк хизматларидан фойда олувчи давлат ҳисобланади. Ишга жалб қилинган аҳолининг деярли ярми туризм соҳаси билан тўғридан-тўғри ёки бўлмаса узвий боғлиқдир. Солиқ чекловлари ва қўйилган пул маблағларни буткул сир тутилиши, Багам оролларини ишбилармонлар ва молиячилар учун ўзига тортувчи асос бўлган, шунинг учун ороллар дунёда етук халқаро молия ва бизнес марказларидан бири ҳисобланади. Багам оролларида фойдали қазилма бойликлари — қазиб олиш АҚШ компаниялари томонидан олиб борилиб, архипелагнинг ғарбий қисмидаги арагонит шельфини ўрганиш ва Лонг Айленд ҳамда Катта Инагуа оролларида сув тубидан туз моддасини буглаб чиқариб олиш билан чекланган. Оролларда асосан сабзавотлар, ананас, банан, манго, шакарқамиш, цитрус мевалар ва какос пальмасини ўтсиришади. Паррандачилик ривожланган. Экспорт учун: саноат моллари.

асосан нефть маҳсулотлари, тиббиёт воситалари ва цемент, ром, денгиз маҳсулотлари ва катта ҳажмда — тропик сабзавот ва мева-валари етказиб берилади. Импорт оўқали: хом ашё, нефть, озиқ-овқат, истеъмол моллари, машина ва электроника олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Италия, Япония, Дания, Швейцария ва Буюк Британия.

Тарихи. Багам архипелагида биринчи келиб жойлашган аҳоли, ҳиндуларнинг сибоней қабила халқлари бўлишган. Янг эр I-II асрларида оролга таино қабилалари бостириб киришади. Европаликлар илк бора, бу оролни кашф этгунларига қадар, (XV аср охири) бу оролда VII-XII асргача бўлган даврда 40 мингга яқин аҳоли истиқомат қилганлиги маълум. Испанияликлар маҳаллий аҳолини қул сифатида Эспаньола (Гаити)га олиб чиқа бошлашади ва тахминан йигирма йилда оролда деярли одам қолмайди. XVI аср ўрталаридан бошлаб Испания душманлари, энг аввало Франция бу ороллардан Испания кемаларига ҳамла қилиш учун фойдаланишган. 1718 йили Багама ороллари Буюк Британия мустамлакасига айланади. 1781 йилда эса ороллар Испания томонидан босиб олинади ва 1783 йил Буюк Британияга қайтариб берилади. 1838 йил қулчилик билан шугулланиш таъқиқланганидан сўнг, мустамлака иқтисоди барбод бўлди ва қулчилик аҳоли ороллари тарк этишди. XIX аср ўрталаридан XX аср ўрталарига қадар Багама ороллари АҚШ ҳарбий ва савдо флоти учун тўхтаб ўтиш базаси бўлиб хизмат қилган. 1964 йил январь ойида Багама ороллари ички бошқарувни қўлга киритдилар, 1973 йил 10 июлда эса Буюк Британия томонидан бошқариладиган ҳамдўстлик таркибига мустақил давлат сифатида таклиф этилган эди. 1973 йил октябрь ойида Багама ороллари БМТга қабул қилинди.

БАРБАДОС

Расмий номланиши	Барбадос
Мустақиллик куни	1966 йил 30 ноябрь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Бриджтаун (Bridgetown)
Йирик шаҳарлари	Бриджтаун
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	431 км.кв. (дунёда 181-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони (2005)	268,9 минг киши (дунёда 179-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 672,2 киши
Пул бирлиги	Барбадос доллари
Интернет-домен	.bb
Телефон коди	+1-246
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Барбадос ороли — Кариб денгизидан шарқ томонда Кичик Антил ороллари гуруҳида жойлашган Вестиндиядаги мустақил давлат ҳисобланади. Венесуэладан 434,5 км шимоли-шарқда жойлашган. Барбадос ороллариға, Сент Люсия, Сент Винсент ва Гренада ороллари ғарбий томондан жойлашгандир. Барбадос — деярли ясси орол бўлиб, марказий қисмға йўналтирилгандир. Орол мамлакатнинг энг юқори нуқтаси оролларнинг Шотланд ҳудудидаги денгиз сатҳидан 336 м баландда жойлашган Маунт Хиллари (Mount Hillary) тоғи ҳисобланади. Орол Кариб денгизининг бошқа оролларида бир неча км узоқда жойлашган. Иқлими тропик пассатли ва субэкваториал денгизлиға яқинроқдир. Ҳаво ҳарорати йил бўйи +26° С дан +30° С га бўлади. Ноябрь ойидан май ойиға қадар кун ва деярли салқин ҳаво туради (бу даврда ўртача ҳарорат, кечаси +18° С дан, кундузи +28° С гача бўлади), ёзда ўртача ҳарорат тахминан: +23° С +30° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Ҳудудий жиҳатдан мамлакат 11 маъмурий округларға бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг тахминан 90 % ининг келиби Африка халқларининг келиб чиқишиға тақалади, 4 % Европа халқлари, асосан Буюк Британиядан келиб чиққан. 6 % — метислар ва Осиё халқларидан келиб чиққанлар ташкил этади. Барбадосадаги расмий тил — инглиз тили бўлиб, “бэйджан” деген номланган маҳаллий диалект тарқалган. Асосий динлардан бири христианлик. Оролдаги аҳолининг тахминан 67 % узларининг

протестантлар, қолган 4 % — католиклар деб ҳисоблашади.

Сиёсий тизим. Давлат бошлиғи — оролларда генерал-губернатор томонидан таништирилган Буюк Британия қироличаси ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Кенгаши палатаси ва Сенатдан ташкил топган Парламентга таалуқлидир. Ижроия ҳокимиятни — генерал-губернатор томонидан тасдиқланган Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат амалга оширади. Мамлакатда Олий ва Апелляцион судлар мавжуддир. Айрим ҳолатларда апелляциялар Буюк Британиянинг Махфий кенгашига топширилади. Барбадос БМТ, Америка давлатлари ташкилоти, Кариб ҳамжамияти ва Лотин Америка иқтисодий тизими аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Барбадос БМТнинг ривожланиш дастурига мувофиқ, ҳаёт даражаси ва саводи буйича энг яхши ривожланаётган давлатлардан бири ҳисобланади. Тарихдан маълумки Барбадос иқтисодиёти ҳамиша шакар-қамишини устириш ва унга боғлиқ фаолиятларга боғлиқ бўлган. Охирги ун йилликда, туризм ва енгил саноат соҳаларини устишига йуналтирилган эди. Оролда оффшор молия ва ахборот институтлари кенг намоиш этилган. Барбадоснинг ҳар доимги ҳамкорлари: Канада, Кариб ҳамжамияти (айниқса Тринидад ва Тобаго), Буюк Британия ва АҚШ ҳисобланади.

Тарихи. Жанубий Америкадан чиққан Аравак ҳиндулари Барбадоснинг маҳалий аҳолиси ҳисобланади. 1536 йили оролни Португалияликлар кашф этган. Барбадосда 1624 йилга қадар яъни Инглизлар келгунга қадар одамлар умуман яшамаган эди. 1637 йили Барбадосда шакар-қамиш плантациялари ёйилиб, бу ерга куплаб қора танли қуллари келтирилган эди. 1627-1628 йилдаги биринчи инглиз халқлари келиб жойлашгандан, 1966 йили Барбадос мустақиллигига эришгунга қадар Барбадос Буюк Британия назорати остида эди. Барбадос Қонунчилик Кенгаши палатаси 1639 йили ташкил этилган эди. 1652 йили Буюк Британия ҳукумати Барбадос хартиясини тайёрлаган эди, унга кўра оролдаги ҳокимият губернатор, кенгаш ва эркин сайланадиган мажлисга тегишли эди. 1838 йилда қуллик билан шуғулланиш таъқиқланди. Уч аср давомида мамлакат фақат шакар-қамиш саноатидан уни қайта ишлаш, шакар, меласса ва ромни экспорт қилишдан фойда олар эди. 1958 йилдан 1962 йилга қадар Барбадос узоқ мавжуд бўлган Вест Индия Федерацияси таркибида мавжуд бўлиб келди. 1966 йилгача Барбадос Буюк Британия мустамлакаси ҳисобланар эди. Мустақилликни қўлга кирита туриб, Барбадос Британия ҳамдўстлиги таркибидаги давлатга айланди.

БЕЛИЗ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Белиз
1981 йил 21 сентябрь (Буюк Британия)
Мустамлакаси бўлган)
Инглиз
Бельмопан
Белиз (шаҳар)
Конституцион монархия
23 минг км.кв. (дунёда 146-ўринда)
0,7 фоз
264,3 минг киши (дунёда 178-ўринда)
1 км.кв. га 11,5 киши
Белиз доллари (BZD)
.bz
+501
UTC-4

Географик жойлишуви. Белиз — Марказий Американинг Юкатан жануби шарқий яриморолида жойлашган давлатдир. Шимол ва ғарбда — Мексика; жануб ва жануби-ғарбда эса — Гватемала билан чегарадошдир. Шарқий томондан Кариб денгизи сувлари ювиб туради. Мамлакат ҳудудининг 65 % дан ошиғи адирлар ва ботқоқликлардан иборатдир. Белиз Ситидан жануби-ғарб томон рельеф секин аста баландлашиб, Маунтин Пайн ва Майя Маунтинз тоғларига ҳамда мамлакатнинг энг юқори нуқтаси Виктория Пайк (1,160 м) тоғига ўтиб боради. Қирғоқ куюқ мангр ўрмонлари, чучук сувли оқова сувлар ва кечиб ўтувчи кўплаб дарёлар билан қоплангандир. Мамлакатнинг ярими куюқ, аммо тез йўқ бўладиган сельва қоплами билан қолгани эса ботқоқликлар билан ўралган. Қирғоқдан 30 км узоқликда булган. дунё бўйича иккинчи ўринда турадиган коралл рифлари чўзилгандир. Мамлакат ҳудудининг 40 % дан ошиғи боғ ва қуриқхоналарлар ихтиёрига топширилган. Ҳайвонот ва ўсимлик олами бой ва турфа хил. Иқлими тропик пассат. Адирли ҳудудларда ғиз фаслида бўладиган ўртача ҳарорат, тахминан: +26° С, тоғли ҳудудларда: +19° С ни ташкил этади. Қиш фаслида: +21° С тахминан: +17° С гача бўлади. Июнь ойидан ноябрь ойларига қадар тропик ураганлар кўп бўлиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 9 ҳудудга бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳоли куйидаги этник гуруҳларга бўлинади: Белизликлар (аҳолининг 52 % ни ташкил этади, шулардан — 48,7 % метислар, қолганлар 24,9 % креолликлардан иборатдир), Мая ҳиндулари гуруҳи (тахминан 10 %) ва Гарифуна (Африка қитъасидан чиққан халқ авлодлари — тахминан 6%)лар ташкил этади. Шунингдек, бу ерда Европа, АҚШ ва Жануби Шарқий Осиё халқлари ҳам истиқомат қилади. Белиза давлати расмий тили — Инглиз тили ҳисобланади. Дини: католиклар — 49,6%, протестантлар — 27% қолганлари эса маҳаллий динга ибодат қилувчилар — 10%гача.

Сиёсий тизим. Давлат Британия Ҳамдўстлик таркибидаги парламент демократия республикаси ҳисобланади. Давлат бошлиғи, генерал губернатор томонидан таништирилган — Буюк Британия қироличаси саналади. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Сенат ва вакиллар палатасидан ташкил топган икки палаталик миллий кенгаш — қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Мамлакатда, иккита асосий сиёсий партиялар: миллий бирлашиш партияси, бирлашган демократик партияси ва Белиза халқ партияси. Белиз давлати — КАРИКОМ, ХВФ, ОАГ, БМТ, ЮНЕСКО ва ҳ.к. халқ-аро ташкилотларнинг иштирокчиси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Белиз — аграр мамлакат ҳисобланади. Иқтисодиёти, асосан қишлоқ хўжалиғи ва қишлоқ хўжалиғи маҳсулотларини қайта ишлаш, савдо, туризм ва қурилишга асослангандир. Асосий қишлоқ хўжалик маҳсулотлари — шакарқамиш, цитрус мевалар ва банан ҳисобланади. Балиқчилик ривожланган. Экспорт учун: шакар, кийим-кечак, денгиз маҳсулотлари, меласса (қора потока) ва цитрус мевалар етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва транспорт ускуналари, озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари, ёқилғи, кимё ва фармацевтик моллар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Буюк Британия, Канада ва Мексика.

Тарихи. Европаликлар бу ерга етиб келишидан аввал Белиза давлатининг ҳозирги ҳудудида Мая ҳиндулари истиқомат қилиб келишган. XVI аср бошларида Белиз испания мустамлакасига айланди. XVIII аср бошларидан бошлаб плантация эгалари ўз ерларига африкалик қўлларни олиб кира бошлашди. Белиз тарихи тўртта йирик ҳудуд қўзғолонини бошдан кечирган. 1862 йилда бу ҳудуд Британия Гондураси номи билан Буюк Британия мустамлакасига айланади. 1963 йил Кариб Денгизига йўл очишга интилган Гватемала талаб-гор бўлган Британия мустамлака ҳудуди ўз-ўзини бошқариш ҳуқуқига эга бўлди, 1981 йил давлат мустақиллиги эълон қилинди.

БЕРМУТ ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Бермут ороллари
Қарам давлат	Буюк Британия ерлари
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Гамильтон
Майдони	53,3 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	1 фойз
Аҳоли сони(2005)	63,7 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 1195 киши
Пул бирлиги	Бермуд доллари (BMD код 060)
Интернет-домен	.bm
Телефон коди	1-441
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашиши. Бермут ороллари (собиқ Сомерс ороллари) Атлантик океанининг ғарбий қисмида Шимолий Америка оролларига яқин булган ҳудудда жойлашган. Архипелаг 7 та йирик ва Рифлар билан уралган тахминан 131 та майда оролчалардан ташкил топган. Бермут ороллари вулқонли асосга эгадир. Орол ландшафти тоғли. Оролнинг энг юқори нуқтаси “Таун Хил” тоғи ҳисобланади (76 м). Деҳқончилик учун мамлакат ҳудудининг атиги 20 % яроқлидир. Мамлакатда доимий оқиб турадиган дарё ёки ирмоқлар умуман йўқ, шунинг учун ўсимликлар ҳаёти туғридан-туғри ёмғир ва чучук сувларга боғлиқдир. Деярли барча оролларда ажабтовур ўсимликлар — Бугендвилеи, Гибискус ва ҳ.к. ларни учратиш мумкин. Бермут оролининг ҳайвонот олами жудаям камбағал — Эндемик бу ерда йўқ ва булмаган ҳам. Бермут тоғ эчкелари Европаликлар келгунга қадар ягона ҳайвон ҳисобланиб келинган. Иқлими ўртача денгизли. Бу ерда ҳаво ҳароратини ташкил этувчи асосий омил — Бермут ороллари ва Шимолий Америка қирғоқлари ўртасидан оқиб ўтувчи Гольфстрим оқими ҳисоблананди. Ўртача ва деярли мезонли оби-ҳаво бўлиб — ёз фаслида (май ойидан сентябрь ойларига қадар) +26° С ни, қиш фаслида (декабрь ойининг ўрталаридан май ойининг ўрталаригача) тахминан +17° С ни ташкил этади, айрим ҳудудларда: +14° С бўлиши мумкин. Қиш фаслида Шимолий Ғарб йўналишидаги совуқ ҳаво ва ёмғирларни олиб келувчи кучли шамоллар бўлиб туради. Ураганлар ўтиш даврида (июнь ойидан ноябрь ойига қадар) шамолли ва ёмғирли ҳаво бўлиб туриши мумкин, аммо бундай ураганлар хавфи катта эмас.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 9 та кириш ҳудудлар ва 2 та (Гамильтон ва Сент Джорж) муниципалитетларига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: 54 % дан ошиғи — Африка халқлари, 34 % — Европа ва Шимолий Америка халқлари. тахминан 6,4 % эса аралашган гуруҳ халқлари ҳамда Америка қитъаси ҳиндулари қабилалари ташкил этади.

Орол аҳолисининг тахминан 25 % аҳолисини мамлакат ҳудудига пул топиш учун келган чет-эллик ишчилар ташкил этади. Расмий тили — инглиз. Дини: англиканлар — тахминан 23 %, католиклар — 15 %, методистлар — 11 % дан зиёд ва 18 % — протестантлардир.

Сиёсий тизим. 1684 йилдан бошлаб Буюк Британия қарамоғидаги ерлар ҳисобланади. 1968 йилдаги Конституцияга мувофиқ Британия ороллари ҳамдўстлиги ички бошқарувига эга парламент бошқарув шаклидаги Буюк Британиянинг ташқи ҳудуди ҳисобланади. Давлат бошлиғи, губернатор томонидан таништирилган — Буюк Британия қироличаси ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти бош вазир бошчилигидаги ҳукуматга тегишлидир. Сенат ва мажлислар палатасидан ташкил топган 2 палаталик Парламент мамлакат ички ҳаётини олиб бориш билан шуғулланади.

Иқтисодиёти. Халқаро туризм мамлакат иқтисодиётини асосини ташкил этади. Бермут оролларида кемаларни созлаш, қайиқ, фармацевтика маҳсулотлари ва қурилиш моллари ишлаб чиқариш бўйича бир неча корхоналар мавжуддир. Чет эл компанияларини оролдаги банк ва молия операциялари солиқдан озод қилган, шунинг учун Бермут ороллари жудаям муҳим молия марказларига айланган. Қишлоқ хўжалиги унчалик ривожланмаган. Гулчилик соҳаси экспортга йўналтирилган. Бермут ороллари истеъмол қиладиган озиқ-овқатларни 80 % ни чет-элдан олиб киришга мажбурдир. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Канада ва Япония.

Тарихи. Бермут ороллари 1522 йили Испан денгизчиси Х.Бермудес томонидан кашф этилган эди. Оролдаги биринчи инглиз халқлари 1609 йилда пайдо бўлган эди. 1684 йил Бермут ороллари Британия империяси таркибига кирди. Ички бошқарув Бермут оролларида 1968 йилда топширилди. Бермут ороллари ҳукумати 1989 йил мустақилликни қўлга киритмоқчи бўлди, аммо бу режалар Буюк Британия томонидан рад этилди.

БРИТАНИЯ ВИРГИН ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Британия Виргин ороллари
Қарам давлат	Буюк Британия ерлари
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Род Таун
Майдони	153 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	—
Аҳоли сони(2005)	21,7 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 141,8 киши
Пул бирлиги	АҚШ доллари (USD код 840)
Интернет-домен	.vg
Телефон коди	1-809; 1-284
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашиши. Британия Виргин ороллари — Буюк Британиянинг Вестиндиядаги Пуэрто Рико оролидан шарқ томондаги давлат ҳисобланади. Худуд (тахминан 40 та орол бўлиб шулардан 16 тасида одам яшайди) Виргин ороллариини маълум қисмини эгаллайди. Орол Виргин ороллари архипелагининг шимоли-шарқий қисмида бўлиб, унга шунингдек АҚШга тегишли бўлган Америка Виргин ороллари ҳам қўшилгандир. Анегада оролидан ташқари барча орол гуруҳлари келиб чиқиши вулқонли асосга эга, шунинг учун баландликка кўтарилгандир. Сув ости вулқонларнинг қадимги тепаликларини намоён этувчи тепаликлар оролнинг деярли 90% худудини эгаллаб туради. Анегада ороли коралли асосга эга булган учун унчалик баланд эмас. Оролда дарё ва кўллар йўқ. Қуюқ тропик ўрмонлар Тортولا, Вирджин Гордо ва Йост Ван Дайк ороллари-нинг тоғли худудларини қоплагандир, аммо сувни барча ерларга етмаганлиги сабаб кўп худудлар қаттиқ баргли ўсимликлар, қуруқ кўчатлар, кактус ва пальмалар билан қоплангандир. Маҳаллий флора: қизил дарахт, папоротниклар, турли хил мева дарахтлари ва лианаларни ўз ичига олади. Ҳайвонот олами бой эмас. Ороллар атрофида ғор ва лагуналардан иборат коралл рифлари жудаюм кўп. Иқлими тропик денгизли, пассат илиқ ва деярли бир хилдир. Йил бўйи ўртача ҳарорат, қиш фаслида: +22° С дан 24° С гача, ёз фаслида: +28° С дан +29° С гача бўлади. Йил бўйи икки фасл, — қуруқ (қиш ва ёз) ва ёмғирли (баҳор ва куз) аниқ ажралиб туради. Июль ойидан октябрь ойига қадар ороллар устидан тропик ураганлари ўтиши хавфи юқори.

Маъмурий тақсимланиши. Оролларда маъмурий ҳудудий бўлинишлар йўқ.

Аҳолиси ва дини. Тахминан 83 % аҳоли, Африка қитъасидан келиб чиққан халқ вакиллари ҳисобланади, қолганлари эса — мулат, креол ва ер куррасининг бошқа этник гуруҳлари вакиллари ташкил этадилар. Расмий тили — инглиз тили. Дини: протестантлар — 86 %, католиклар — 6 % ва ҳ.к. ташкил этади.

Сиёсий тизим. 1967 йилдан бошлаб Британия Виргин ороллари. Буюк Британиянинг уз узини бошқарувчи ҳудуди ҳисобланади. Давлат бошлиғи, губернатор томонидан таништирилган — Буюк Британия қироличаси ҳисобланади. Губернатор муҳофаа, молия, ташқи сиёсат, қонун ва давлат хизмати масалаларини куриб чиқади. Шунингдек оролларнинг Қонунчилик ва Ижроия Кенгашларини бошқаради. Қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали Қонунчилик кенгашига таалуқлидир.

Иқтисодиёти. Туризм — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Экин майдони ороллари икки минг гектардан ошмайди, уларда шакар-қамиш, какос ёнғоғи, банан ва сабзавотлар етиштирилади. Чорвачилик, солиқ сиёсатини либераллаштириш бўйича қабул қилинган чора тадбирлаш натижасида, Виргин ороллари йирик молия марказига айланди. Оролдаги ишсизлик сони баланд эмас, иммиграция масалалари қатъий назорат остига олинган. Асосий савдо ҳамкори — АҚШ.

Тарихи. Ороллар Христофор Колумб томонидан 1493 йилда кашф этилган эди. Оролга кучиб келган биринчи европаликлар голландлар бўлиб, 1648 йилда сузиб келишган. Инглизлар бу ерда 1666 йил пайдо бўлишган. Виргин ороллари 1762 йили расман Буюк Британия мустамлакасига айланганди. 1960 йили ороллар алоҳида ҳудуд мақомига эга бўлишди, 1967 йилда эса ички бошқарув ҳуқуқлари бироз чекланди. 1977 йилдаги Конституция бир неча маротаба Виргинияликлар ҳуқуқларини кенгайтирди.

ГАИТИ

Расмий номланиши
Мустақиллик куни

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сонин(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Гаити Республика
1804 йил 1-январда эълон қилинган
1825йилда тан олинган
(Франция мустамлакаси бўлган)
Француз ва креол
Порт-о-Пренс
Порт-о-Пренс
Президент парламент республика
27,7 минг км.кв. (дунёда 143-ўринда)
0,7 фоиз
8,41 млн киши (дунёда 90-ўринда)
1 км.кв. га 303,6 киши
Гурд (HTG)
.ht
+509
UTC-5

Географик жойлашуви. Гаити Республикаси — катта Антил ороллари гуруҳи таркибидаги Гаити (Кариб Денгизи) оролининг гарбий қисмида жойлашган давлат. Шунингдек, мамлакат таркибига яқин жойлашган Гонав, Тортю (Тартуга), Ваш. Кайемитес, Ла Гранде Кае, Навасе ва бир нечта майда орол ва рифлар киради. Шимолда мамлакат — Атлантик океани; Жанубда — Кариб денгизи сувлари ювиб туради. Шарқда мамлакат Доминикан республикаси, Шимоли-Ғарбда — Куба ва Багам ороллари, Жануби-Ғарбда эса Ямайка билан чегарадошир. Шимоли-Ғарбдан Жануби-Шарққа ва Ғарбдан-Шарқ томон мамлакатни тоғ тизмалари ажратиб туради: шимолда Мато марказий қисмда, Сель ва От жанубда. Мамлакатнинг марказий ва жанубий қисмлари Кюл Де Сак шаршараси билан ажралган ва Соматр тузли қўлига тушади. Гаити иқлими тропик пассат, иссиқ ва нам бўлади, аммо ҳаво ҳарорати фаслдан-фаслга алмашган дан кўра кун давомида тез алмашади. Ёз ойларида (июнь ойидан август ойига қадар) ўртача кунлик ҳаво ҳарорати: +28° С дан +8° С гача бўлади, аммо бир вақтнинг ўзида кечаси + 20° С гача тушиб кетиши мумкин. Қишки даврда (декабрь ойларидан февраль ойларига қадар) ўртача ойлик ҳаво ҳарорат: +22° С ни таъқиб этади, алоҳида кунларда эса +30° С гача кўтарилиши мумкин.

Мамлакат бўйлаб июнь ойларидан сентябр, октябрь ойлари

га қадар куплаб тропик ёмғирли довуллар бўлиб туради. Қурғоқ-чилик тез тез келиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 10 та департаментларга бўлинади. Улар эса ўз навбатида округ ва жамоаларга бўлинади. Пойтахтда Порт о Пренс.

Аҳолиси ва дини. Гаити Республикаси аҳолисининг 95 % — Африка халқларидан келиб чиққанлар, 5 % ни эса мулат ва Европа халқлари ташкил этади. Расмий тили — француз ва креолчадир. Дини: католиклар — 80 %, протестантлар — 16 %.

Сiyёсий тизим. 1987 йилги конституцияга мувофиқ давлат бошлиғи президент. Президент бир вақтнинг ўзида кулолли кучлар бош қумондони ҳисобланиб, халқаро битимлар бўйича музокаралар олиб боради ва бош вазир номзодини тавсия этиб қонунларни эълон қилади. Давлат бошлиғининг барча қарорлари миллий ассамблея (парламент) томонидан тасдиқланиши лозим. Президент ижроия ҳокимиятини ҳукумат билан бирга назорат остига олган. Оролнинг қонунчилик ҳокимияти сенат ва Депутатлар палатасидан ташкил топган — миллий ассамблея томонидан амалга оширилади. Мамлакатда куп партиявийлик тизими жорий этилган. Гаити Республикаси БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Америка ва Кариб давлатлари ҳамжамияти ташкилотининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Қишлоқ хўжалиғи — Гаити оролларининг асосий ишлаб-чиқариш тармоқларидан бири ҳисобланади. Қишлоқ хўжалиғида: маниок, гуруч, жўхори, ловия, батат, картошка, банан ва мевалар етиштирилади. Экспорт учун: қахва, усимлик ёғи, донли маҳсулотлар, какао, шакар, патока, ром ичимлиғи, гушт ва сизал эказиб берилади. Импорт хом-ашё ҳисобланган — электроника, кийим-кечак, ўйинчоқлар ва спорт молларидан экспорт учун маҳсулот ишлаб чиқарадиган енгил саноат корхоналари ривожланган. Импорт орқали: саноат моллари, машина, транспорт ва нефть олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкори — АҚШ.

Тарихи. Оролни Испанлар босиб олгунга қадар бу ерда Араваки индулари истиқомат қилиб келишган. 1492 йил 6 декабрь куни оролни Христофор Колумб кашф этади ва унга Эспаньола деб ном қўлади. Тез орада оролни испанияликлар мустамлака қилиб олади ва Африка қитъасидан қулларни олиб кира бошлашади. 1697 йил испанияликлар оролнинг ғарбий қисмини французларга бериб юборади. 1791 йилда қуллар қўзғолони бошланиб, мустақиллик учун курашлар авж олиб кетади. 1804 йил дунёдаги биринчи қоратанлилар республикаси бўлган — Гаити мустақиллик декларацияси қабул

қилинди. 1844 йили оролнинг испанларга тегишли бўлган шарқий қисми ажралиб Доминикан республикаси вужудга келади. 1915 йилдан 1934 йилга қадар Гаити АҚШ ҳарбийлари томонидан оккупация қилинади. Мамлакат иккинчи жаҳон урушида иштирок этган. 1957–1986 йиллар Дювалье диктатураси даври бўлди. 1986 йилдан ҳозирги даврга қадар Гаити оролидаги ҳокимият диктатура ва қўзғолонлар туфайли кескин вазиятда турибди. Мамлакатда тинчликни назорат қилиб туриши учун АҚШ ва БМТ ҳарбийлари бир неча маротаба киритилган.

ГВАДЕЛУПА

Расмий номланиши	Гваделупа
Қарам давлат	Франция ҳудуди
Расмий тили	Француз
Пойтахти	Бас-Тер
Йирик шаҳарлари	Пуэнт-а-Питр
Майдони	1,78 минг км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	4,2 фойз
Аҳоли сони(2005)	450 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 253 киши
Пул бирлиги	Евро (EUR код 978)
Интернет-домен	.gp
Телефон коди	590
Соат миллари	UTC+4

Географик жойлашуви. Гваделупа — Кариб Денгизининг шарқий қисмидаги Вест Индия давлатларидан бири ҳисобланади. Мамлакат ҳудудлари таркибига Гваделупа ва бир қатор майда ороллар гуруҳи киради. Орол қанотлари ёйилган капалак шаклига эгадир. Бас Тер оролининг ғарбий қисми вулқонли асосга эга бўлиб. Вест Индиядаги энг баланд ҳаракатдаги вулқон бўлган — Суфrière (1,467 м) тоғ тизмаси билан ажралган. Оролнинг бу қисмида қимматбаҳо дарахт турлари ва папоротникларга тўла нам тропик ўрмонлар ёйилган. Гваделупанинг шарқий қисми бўлган Гранд Тер гупроқлар ва вулқонли туфлар устма-уст ётган платолардан иборат. Гранд Тер қирғоқлари буйлаб, ажойиб пляжлар чўзилиб кетган. Ороллар иқлими тропик бўлиб, июль ойидан октябрь ойига қадар ёмғирлар фасли билан белгиланган. Ўртача йиллик ҳарорат: 27° С ни ташкил этиб, 32° С гача кўтарилиши мумкин, аммо ҳеч қачон

20° С дан пастга тушмайди. Атлантик океани қирғоқларида сув ҳарорати 20° С — 24° С гача етиб, бу ерда иқлим намроқ, айниқса денгиз суви ҳарорати 25° С булган Кариб қирғоқларида.

Маъмурий тақсимланиши. Ҳудудий жиҳатдан 3 маъмурий округга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: қоратанли ва мулатлар — 90 %, метислар (Шарқий Осиё халқлари ва французлар) — 5 %, оқтанлилар — 5 %. Расмий тили — француз (аҳолининг 95 %) ва кенг тарқалган маҳаллий креол диалекти. Дини: католик ва азалдан қолган маҳаллий динлар.

Сийосий тизим. Гваделупа — Франциянинг денгизорти ҳудуди ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Франция президенти. Ижроия ҳокимияти — Префект бошқарадиган префектура саналади. Маҳаллий бошқарув ҳокимиятига — бош кенгаш ва ҳудудий кенгашлар киради.

Иқтисодиёти. Гваделупа иқтисодиёти Франция корпорациялари томонидан назорат қилинади. Улар эса қишлоқ хужалиғи, урмон хужалиғи ва туризм соҳаларига асосланади. Қорамолчилик ва балиқчилик ривожланган. Шакарни қайта ишлаш саноатининг етакчи тармоқларидан бири ҳисобланади. Шунингдек, ром алкогольсиз ичимликлар, қурилиш моллари ва текистил ишлаб чиқариш йўлга қўйилган. Пемза, цемент ва метал буюмлар ишлаб чиқариш корхоналари мавжуд. Иқтисодий сиёсат хусусий сектор ҳолатини оsonлаштириш ва иқтисодиётни диверсификациялашга қаратилган. Экспортга шакар ва ром етказиб берилади. Импорт орқали: халқ истеъмол моллари, машина ва ускуналар олиб кирилади. Гваделупанинг асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Германия, Япония, Италия, Мартиника ва АҚШ. Француз ҳукумати ҳар йили Гваделупа оролларига молиявий ёрдам курсатиб келади.

Тарихи. Гваделупа оролининг илк халқлари Араваки Ҳиндулари булган, оролга Карибликлар сузиб келгандан сунг ҳиндуларнинг катта қисмини ҳайдаб чиқариб оролга Карукера номини беришди. Гваделупа ороллари 1493 йил Христофор Колумб томонидан кашф этилган, 1635 йилдан бошлаб Франция мустамлакасига айлانган. XVII—XVIII асрларда французлар Гваделупа оролларида Африка қитъасидан қора танли қўлларни олиб кела бошлайди. Орол Франция ва Буюк Британия ўртасидаги можаролар объектига айланади. 1816 йилдан бошлаб орол тулақонли Франция ҳудудларига айланади. 1946 йил “Денгиз орти Ҳокимият”, 1983 йилдан эса — “Франциянинг денгиз орти ҳудуди” мақомини олади.

ГВАТЕМАЛА

Расмий номланиши	Гватемала Республикаси
Мустақиллик йили	1821 йил 15 сентябрь (Испания мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Испан
Пойтахти	Гватемала
Йирик шаҳарлари	Гватемала
Бошқарув шакли	Президентлик республикаси
Майдони	108,9 минг км.кв. (дунёда 103-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,4 фоз
Аҳоли сони(2005)	12,29 млн киши (дунёда 62-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 112,8 киши
Пул бирлиги	Кетцаль (GTQ)
Интернет-домен	.gt
Телефон коди	+502
Соат миллари	UTC-6

Географик жойлашуви. Гватемала республикаси Марказий Американинг шимолий қисмида қитъа бўйлаб Танч Океанидан Кариб денгизигача ёйилган давлат ҳисобланади. Шимол ва Шимолий-Ғарбда — Мексика; Жануб ва Жануби-Шарқда Гондурас ва Сальвадор; Шимоли-Шарқда эса — Белиз билан чегарадошдир. Ғарбда тинч океани сувлари, Шарқда эса — Кариб денгизининг Гондурас кўрфази сувлари ювиб туради. Мамлакат ҳудудининг тенг ярми тоғлардан иборат, қолган ярми (Шимол-Петен лотоси) сельва билан қоплангандир. Тахумулько (4,217 м) вулқони мамлакатнинг энг юқори нуқтаси ҳисобланади. Ҳаммаси бўлиб, Гватемала ҳудудида 33 та ҳаракатдаги вулқонлар мавжуд. Мамлакатда вулқон отилиши ва ер қимирилаши тез-тез бўлиб туради (бизнинг асрдаги энг даҳшатли ер силкиниши 1976 йил содир бўлган эди). Кўллари кўп эмас. Мамлакатнинг Ғарбий ва Жанубий ҳудудлари тоғли ҳудудлардан оқиб тушувчи дарёлар йиғиладиган ясси ва унумдор ерли тепаликлардан иборат Тинч океанининг қирғоқларида жойлашгандир. Сьерра-де-лос-Кучуматанес тоғи, ийри кактус ва агавалари билан ўсиб ётган юқори чуққили платони акс эттиради. Мамлакат ҳудудининг Шимолий ва Шимоли-Ғарбий қисмидаги Альта Верапас тепалиги тоғ сельваси билан қоплангандир. Мамлакат иқлими юмшоқ бўлиб, ўртача ҳарорат тахминан: 20° С. Қирғоқ бўйи ҳудудларида эса иқлим тропик бўлиб, ўртача йиллик ҳарорат тахминан 28° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳижатдан мамлакат 22 та департамент, улар эса 325 та муниципалитетларга бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Мамлакат аҳолисининг катта қисми метистлардан (56 %) иборат. Шунга қарамай шу аҳолининг тенг ярми ўзини метистларинолар деб ҳисоблашади. Қолган қисми европатиклардир (тақминан 4 %). Аҳолининг 44% ўзларини Мая гуруҳи ҳинду халқлари деб ҳисоблашади — киче (9,1 %), мая (8,6 %), какчикел (8,4 %), мам (7,9 %), кекчи (6,3 %) ва ҳ.к. Мамлакатнинг шарқидаги Дивингстон шаҳри ҳудудида ўз урф-одатлари ва маҳаллий қадриятларини сақлаб қолган унча кўп бўлмаган қора танли аҳоли истиқомат қилади. Мамлакатнинг расмий тили — испан тили. Маҳаллий аҳолининг кўпчилиги 2 тиллик бўлиб, испан тилидан ташқари ўз маҳаллий тиллари (киче, какчикель, кекчи, мам, гарифуна, синка ва ҳ.к.) ва мая киче гуруҳига мансуб бўлган диалектни сақлаб қолган. Дини: католиклар — 70 %, протестантлар — 30 %.

Сийсий тизим. Гватемала ороллари — Президент Республикаси бошқаруви шаклидаги давлат ҳисобланади. 1945 йилдаги Конституцияга мувофиқ давлат ва ҳукумат бошлиғи президент ҳисобланади. 1 палатали республика конгресси — олий қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Вице Президент, президент билан бир қаторда ҳукуматни бошқаради. Вазирлар кенгаши президент томонидан тайинланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Гватемала — БМТ, Америка давлатлари ташкилоти, Марказий Америка давлатлари ташкилоти, Марказий Америка парламенти ҳамда Марказий Америка умумий бозорининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Гватемала аграр мамлакат ҳисобланади. Қимматбадир тропик дарахтлардан ёғоч ва чикле сақичи (чайналадиган сақич ишлаб чиқариш) ишлаб чиқарилади. Оғир саноатда қўроғошин ва цинк рудалари туз ҳамда нефть қазиб олинади. Енгил ва озиқ-овқат саноати корхоналари ривожланган. Фармацевтик ишлаб-чиқариш, кимё ва оғир саноат, тери ва нефть кимё саноати такомиллашиб бормоқда. Оролларида туризм соҳаси яхшиланиб бормоқда. Экспорт учун қаҳва, шакар, банан, кардамон, нефть экин буюмлар, металл, тикув ва текстил саноати моллари етказиб берилади. Импорт орқали саноат моллари ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Етакчи савдо ҳамкорлари — АҚШ, Ғарбий Европа мамлакатлари, Мексика, Венесуэлла ва Япония.

Тарихи. Қадимда мамлакат ҳудудида ҳинду халқлари яшаб келган. III-X асрда Гватемала Мая империясининг маркази ҳисобланган. 1523 йили мамлакат Педро де Альварадо бошлиқ испан

жангчилари томонидан босиб олинди. 1821 йили Гватемала мустақиллигини эълон қилди. 1824 йили қуллик билан шугулланишга чек қўйилди. 1823—1839 йиллар Гватемала Марказий Американинг қўшма провинциялари таркибига кирган. 1839 йили билан лашмага аъзо бўлган давлатлар узларининг буткул мустақилликлари ҳақида эълон қилишди. 1898—1920 йиллар ва 1931—1944 йиллардан бошлаб мамлакатда диктаторлик тузуми бошқариб Президент Х.Арбенс Гусмана ҳукумати АҚШ қўллаб-қувватлаган ҳарбий қўзғолон натижасида тахтдан ағдарилган эди. 1985 йилдан бошлаб давлат тепасига фуқаролар ҳукумати келди.

ГОНДУРАС

Расмий номланиши
Мустақиллик йили

Гондурас Республикаси
1821 йил 15 сентябрда эълон қилинган
1823 йилда тан олинган
(Испания мустамлакаси бўлган)

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Испан
Тегусигальпа
Тегусигальпа
Унитар Президентлик республикаси
112,1 минг км.кв. (дунёда 101-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)

7,05 млн киши (дунёда 96-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв. га 62,9 киши

Пул бирлиги

Лемпира (HNL)

Интернет-домен

.hn

Телефон коди

+504

Соат миллари

UTC-6

Географик жойлашуви. Гондурас республикаси — Марказий Америкада жойлашган давлат. Жанубда — Никарагуа, ғарбда — Гватемала, жануби-ғарбда — Сальвадор билан чегарадош бўлади. Шимол ва шарқда — Кариб денгизи, жануби-ғарбда эса Тинч океани сувлари ювиб туради. Гондурас Шарқдан Ғарб томонига Монтесильос, Комаягуа, Опалака ва мамлакатдаги энг юқори нуқта ҳисобланган Селаке (2.865 м.) тоғ тизмалари кесишган қатор ясси тоғларида жойлашган. Гондурас ҳудудининг 80 % тоғлар билан ўралгандир. Гондураснинг йирик дарёлари Потука ва Агуан ланади. Кариб денгизи қирғоқлари бўйлаб Сан Педро Сула ва Маскит қирғоқлари (асосан ботқоқолик) ёйилгандир. Гондурас

иқлим мамлакат ҳудудлари орасидаги турли об-ҳаво шароитлари-
га эга тропик пассатлидир. Ҳаво ҳароратининг фаслларида узгаруви
унча сезиларли эмас. Кариб қирғоқларидаги ўртача ойлик ҳарорат,
қушда: $+24^{\circ}$ С дан ёзда $+27^{\circ}$ С гача бўлади. Мамлакатнинг шимолий
қисмида қирғоқларнинг купи қуруқдир. Исла Де Ла Баия оролла-
рида иқлим субтропик денгизлига яқин бўлиб иссиқ ҳавони
денгиздан мунтазам келиб турадиган пассатлар юмшатиб туради.
Вайронагор тропик ураганлар куплаб келиб туради.

Марказий тоғ олди ҳудудлар деярли салқин бўлиб, ҳаво ҳарорати
ёз фаслида тахминан: $+25^{\circ}$ С ни, қиш фаслида эса тахминан: $+22^{\circ}$
С ни ташкил этади. Шунга қарамай қиш фаслида тоғ олди
ҳудудларнинг ҳаво ҳарорати: $+8^{\circ}$ С дан -10° С гача тушиши мумкин,
ёз фаслида эса: $+22^{\circ}$ С дан $+28^{\circ}$ С гача қизиб боради. Тинч океани
қирғоқлари иссиқ ва деярли қуруқ иқлимга эгадир. Ўртача ҳаво
ҳарорат йил бўйи: $+26^{\circ}$ С ни ташки этади.

Матмурий тақсимланиши. Матмурий жиҳатдан мамлакат 18 департа-
ментга бўлингандир. Пойтахт деб эса — Тегусигальпа эълон қилинди.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: 90 % — ҳинду ва
испан келиб чиқишидаги метислар, тахминан 7 % — ҳинду халқлари
вакиллари, 2 % — Африка қитъасидан вакиллари ва 1 % —
европаликлар ташкил этади. Мамлакатнинг шарқий қисмидаги
купчилик аҳоли — креол ва турли хил ҳинд диалектларида
гаплашишади (биринчи навбатда — москито тилида). Исла де ла
Баия оролларида а, кариб талаффузига инглиз тили кенг тарқалган.
Дини: тахминан 96 % — христианлар, протестантлар — 3 % дан
иборат. Маҳаллий аҳоли вакиллари ўз динларига ибодат қиладилар.

Сиёсий тизим. Гондурас Республикаси Президент бошқаруви
шаклидаги мустақил демократик конституцион давлат ҳисобланади.
Давлат ва ҳукумат бошлиғи президент. Қонунчилик ҳокимиятини —
бир палатали миллий конгресс амалга оширади. Суд ҳокимияти —
олий суд ва маҳаллий судлардан иборатдир. Мамлакатда куп
партиявийлик тизими жорий этилган. Гондурас — БМТ, Америка
давлатлари ташкилоти ва Марказий Америка Банкининг иқтисодий
интеграция ташкилотининг аъзолари ҳисобланади. Гондурас одатда
ташқи масалалар бўйича АҚШ билан бир томонда туради.

Иқтисодиёти. Гондурас — аграр мамлакат бўлиб, маҳаллий
аҳолининг яшаш даражаси паст бўлган иқтисодий жиҳатдан қолоқ
давлатдир. Фойдали қазилма бойликлари орасида кумуш, олтин,
сурьма, боксит ва темир рудалари ажралиб туради. Қишлоқ хўжалиги
мамлакат иқтисодиётида муҳим ўринни эгаллайди. Балиқчилик
ривожланган. Мамлакатнинг катта ташқи қарзи, инфляция, фойда-
ларни ногўри тақсимланиши шунингдек, жаҳон бозорларида баҳо-

си паст белгиланган қишлоқ хужалиги маҳсулотларини экспортга қарамлиги — мамлакат иқтисодиётининг мустаҳкам бўлмаган ҳолатга келишига олиб келди. Экспорт учун қаҳва, банан, гушт маҳсулотлари, ёғоч, фойдали қазилмалар ва денгиз маҳсулотлари етказиб бериллади. Импорт орқали: Истеъмол моллари машина ва ускуналар, ёғоч ҳамда ўғитлар олиб кирилади. Йирик савдо ҳамкори — АҚШ.

Тарихи. 1502 йили Гондураснинг жанубий қирғоқлари Христофор Колумб томонидан очилган. 1524 йили эса мамлакат испанлар томонидан босиб олинди. 1525 йили мамлакат Испания мустамлакасига айланди. 1539 йил Гондурас Гватемала генерал капитанлиги таркибига кирди. 1821 йили Гондурас Испания томонидан мустақиллигини эълон қилди ва қисқа вақтга Мексикага қўшилади. 1823 йилдан 1839 йилга қадар Гондурас Марказий Американинг қўшма провинциялари таркибига қўшилди. 1839 йилда Федерация тарқалиб, унинг таркибидаги давлатлар ўз мустақиллигини буткул эълон қилишади. 1910 йили Америка компаниялари Гондурасдаги банан плантацияларини катта қисмини ўз назоратига олди, банан ишлаб чиқариш эса хўжаликнинг асосий тармоғига айланди. 1980 йил давлат тепасига фуқаролик ҳокимияти келди.

ГРЕНАДА

Расмий номланиши
Мустақиллик кун

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Гренада
1974 йил 07 февраль (Буюк Британия
Мустамлакаси бўлган)
Инглиз
Сент-Джорджес
Сент-Джорджес
Конституцион парламент монархия
344 км.кв. (дунёда 217-ўринда)
1,6 фоз
102,2 минг киши (дунёда 197-ўринда)
1 км.кв. га 340,7 киши
Шарқий Кариб доллари(XCD)
.gd
+1-473
UTC-4

Географик жойлашиши. Гренада — Кариб денгизининг ғарб-шарқий қисмидаги, жанубий Гренад ороллариини эгаллаб турган орол давлат бўлиб, дунё мамлакатлари ичида энг кичиги ҳисобланади.

Гренада Вестиндиядаги давлат ҳисобланиб, Кариб денгизи ва Атлантик океанлар ўртасидаги Кичик антил ороллари архипелагида жойлашган. Гренада ороли — вулқонли асосга эгадир. Орол марказида, ўрмон билан қопланган ҳудуд бор. Ушбу ҳудуднинг тепа қисмида, яъни ўрмонлар орасида кўллар билан тўлган вулқонли кратерлар мавжуд. Иқлими тропик пассат, фасл ўзгаришлари аниқ намоён бўлади. Ута нам фасл, июнь ойидан декабрь ойларига тўғри келади. Ўртача ойлик ҳарорат: -25°C дан 28°C гача бўлади. Июль ойидан октябрь ойларига қадар вайронакор ураганлар кўплаб бўлиб туради. Янада каттароқ ҳудудларда, ҳаммиша яшил ўсадиган тропик ўрмонлар сақланиб қолган. Ёввойи фауна орасида қушлар кўпчиликини ташкил этади. Яқин жойлашган экватория турли хил балиқлар ва моллюскаларга туладир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Гренада 6 кириш ҳудудлар ва 1 та округга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Сент-Джорджес.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби орасида кўпчиликини, оролларга XVII-XIX асрда олиб кирилган қўлларнинг авлодлари булган қоратанли африкаликлар ташкил этади (аҳолининг 82 %). Алоҳида (13 %) — европалик ва Жанубий Осиё халқларидир. Гренаданинг кўпчилик аҳолиси, Буюк Британия, АҚШ ва Вестиндиянинг бошқа давлатларига кучиб кетганлар. Давлат тили — инглиз тили бўлиб. Шунингдек француз тилининг вестиндия диалекти кенг тарқалган. Дини: католиклар — 53 %, англиканлар — 14 % ва қолган 33 % протестант конфессия вакиллари.

Сийёсий тизим. Гренада ороли 1974 йил 7 февралда мустақиллигини қўлга киритиб, ҳозирги кунда конституцион парламент монархия ҳисобланади. Давлат бошлиғи, губернатор томонидан таништирилган — Буюк Британия қироличаси ҳисобланади. Генерал губернатор зиммасига давлат бошлиғининг вакиллик масъулиятларини қилиш киради. Қонунчилик ҳокимияти — Сенат ва Вакиллар Палатасидан ташкил топган иккипалатали парламентга тегишлидир. Ижроия ҳокимияти — Бош вазир бошчилигидаги ҳукуматга тегишлидир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Суд ҳокимияти — Судя президент томонидан бошқариладиган — Олий шарқий Кариб суди ва бир вақтнинг ўзида жиноий ва фуқаролик ишларини ҳам куриб чиқадиган қуйи инстанциялар судидан ташкил топган. Мамлакат Буюк Британия томонидан ташкил этилган Ҳамдўстлик ташкилотига аъзодир. Гренада — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Америка давлатлари

Ташкилоти, Кариб жамияти ва шарқий Кариб давлатлари ташкилотига аъзодир.

Иқтисодиёти. Мамлакат иқтисодиётининг асосини — қишлоқ хўжалик ва туризм соҳалари ташкил этади. Қурилиш иши, саноат ҳамда молия оффшор бизнесига тикилган капитал маблағлар қишлоқ хўжалигининг ривожланишинга сезиларли таъсирини кўрсатди. Мамлакатда унча катта бўлмаган озиқ-овқат, текстиль, электр саноати, тамаки ва пахта ўстириш корхоналари мавжуд. Экспорт учун: мускат ёнғоғи, банан, какао дуккаклари, кийим кечак ва ҳ.к. етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари, ёқилғи олибкирилади. Асосий савдо ҳамкорлари — АҚШ, Кариб мамлакатлари, Буюк Британия, Германия.

Тарихи. Европаликлар пайдо бўлишидан аввал оролда ҳинд қабилалари (аравак қабилалари — XV асрдан эса — кариб қабилалари) истиқомат қилар эди. Орол 1498 йил Христофор Колумб томонидан кашф қилинган, аммо Мартиника француз мустамлакаси губернатори 1650 йили унда биринчи европаликлар яшаган жойларни ташкил этишган. 1762 йили Буюк Британия (француз ҳукумати вақтинчалик 1779-1783 йили ҳукмронлик қилади) оролларга эгалик қила бошлади. Мустамлакачилар қоратанли қулларнинг меҳнатидан фойдаланиб Гренадада шакарқамиш плантацияларини қуришади. 1833 йилдан бошлаб 1956 йилга қадар Гренада инглиз мустамлакаси таркибига киради. 1958 йилдан 1962 йилга қадар эса — Буюк Британия томонидан ташкил этилган Вест-Индия Федерацияси таркибига киради. Гренада Британия бошқарувчиси томонидан бошқарилган ва унинг қошида Қонунчилик ҳамда Ижроия Кенгашлари ташкил этилади. 1967 йил март ойида Гренада ички бошқарув ҳуқуқи билан "ассоциацияланган давлат" мақомига эга бўлди. 1983 йил октябрь ойида орол АҚШ ҳарбийлари томонидан оккупация қилинади ва конституциянинг амал қилиши тикланиши ҳақида эълон қилинади. Давлат ҳокимияти генерал-губернатор ва у томондан тайинланган Маслаҳат кенгаши қўлига ўтади. Мамлакатда бир давлат тўнтаришлари бўлиб ўтди. 1990 йилнинг иккинчи ярмида ҳукумат миллий келишув сиёсатини олиб борди ва мамлакат тинчлик ва осойишталикка эга бўлди.

ГРЕНЛАНДИЯ

Расмий номланиши
Карам давлат

Расмий тили
Пойтахти
Бошқарув шакли
Майлони

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2000)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Гренландия

Даниянинг автоном ҳудуди, инуит
халқлари давлати

Инуит

Нуук

Конституцион монархия

2,2 млн км.кв.

56,4 минг киши

1 км.кв. га 0,03 киши

Дания кронаси (DKK код 208)

.gl

+299

UTC-6

Географик жойлашуви. Гренландия — Шимолий Муз ва Атлантика океанларидаги, Шимолий Американинг шимоли-шарқий томонидаги орол мамлакат ҳисобланади. Гренландия — дунёдаги энг йирик орол ҳисобланади. Мамлакат ҳудудининг деярли ½ қисми музликлар билан қоплангандир. Қирғоқларда ҳар иили тахминан 13-15 минг айсберглар йиғилиб боради. Аҳоли яшаши учун фақат қирғоқбўйи ҳудудлар мос келади. Мамлакатнинг юқори чўққилари шарқий қирғоқларида жойлашган. Жануби-шарқий Гренландиядаги Анмассаликадан шимол томондаги Форель тоғи 1,160 м ташкил этади, энг юқори нуқта — Гуннбьёрн (3,700 м) бўлиб, мамлакатнинг шимолий қисмида жойлашгандир. Шарқий қирғоқларни муздек шарқий Гренландия оқими сувлари ювиб туради ва бутун йил давомида сузиб юрадиган музликлар ортида туради. Оролнинг шимолий қирғоқлари деярли ҳамиша музлар билан беркилиб туради. Қирғоқларда тундра усимликлари ейилган бўлиб, қушлар сони ҳудудим кўп. Шимоли-шарқда Гренландия миллий боғи мавжуд. Иқлими денгизи субарктик ва арктик бўлиб, музликларда — континентал, қирғоқ бўйларида эса — ўта узгарувчандир. Июль ойидаги уртача ҳарорат: +3° С дан +9° С гача, қирғоқбўйи ҳудудларида эса, январь ойига мос равишда: -8° С дан -17° С гача бўлади. Ёзда боғимизда ҳаво ҳарорати: +12° С гача кўтарилади, аммо кўп ҳолларда бу даврда ҳарорат 0° С дан ошмайди. Энг паст ҳаво ҳарорати, шарқий қирғоқларда кузатилиб: -46° С гача қишги

даврда бўлади. Ёзда қуюқ туманлар кўн тушади. Музликларнинг учидан кўпинча кучли "питерак" шамоллари эсиб, уларнинг тегилиги сониясига 60-70 м ташкил этиши мумкин.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат та округга улар эса 18 муниципалитетларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: гренландияликлар (инуитлар) — тахминан 87 %, даньяликлар ва бошқа европа мамлакатларидан чиққанлар — 13 % ни ташкил этади. Дания тили — инуит тили (ёки эскимос тили) бўлиб, дания тили урнига қабул қилинган). Дини: Христианлик (38,2 % — лютеранлар) ва сақланиб қолган маҳаллий динлардан иборатдир.

Сиёсий тизим. Олдин мустамлака бўлган бу давлат 1979 йилдан бошлаб, Дания таркибидаги ўзини-ўзи бошқарувчи ҳудуд ҳисобланади. Ландстинг — деб аталувчи маҳаллий ижроия ҳокимияти танлайдиган Парламент — қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Дания — сиёсат, мудофаа, ҳуқуқ қонунлари ва молоия бўйича назоратни ўз қўлида сақлаб қолди. Гренландия аҳолиси Дания парламенти — Фолькетингга иккита вакилини танлаш ҳуқуқига эгадир.

Иқтисодиёти. Мамлакатда бир нечта балиқконсерва, майда юк кемалари қуриш ва сошлаш ҳамда трикотаж тукув заводлари фаолият юритади. Қисқичбақаларни тутиш - келиб тушадиган асосий фойдаларни ташкил этади. Туризм соҳаси ривожланган. Умумий сектор оролнинг иқтисодиётида муҳим роль ўйнаб, бюджетнинг тенг ярмини ташкил этади. Қолган тенг ярми эса Дания кўрсатаётган молиявий кўмакка асослангандир.

Тарихи. Гренландия ороли 875 йилда кашф этилган. 983 йили Гренландия жанубида норман (исланд) мустамлакалари асосланиб, XV асрга қадар мавжуд бўлиб келди. 1262 йилдан бошлаб XVIII аср бошларига қадар Гренландия деярли Норвегияга тегишли бўлган. 1721 йил орол Данияликлар томонидан мустамлака этилади. 1744 йил Дания Гренландия билан савдо-сотиқ ишларига буткул монополияни (1950 йилга қадар мавжуд бўлган) ўрнатишди. 1940 йил Дания фашистлар Германияси томонидан босиб олинганидан сўнг, АҚШ ҳукумати Гренландияга Монро доктринасини терқатилиши ҳақида эълон қилди. 1941 йил 9 апрель кўни Дания элчиси АҚШ ҳукумати билан Вашингтонда Гренландияни (Дания ригсдаги томонидан 1945 йил 16 май кўни) ратификация қилинган) ҳимоя қилиш ҳақидаги келишувни имзолашди. АҚШ Гренландия оролида ҳарбий базаларни яратиш

киришиб кетди. Даниянинг НАТОга (1949 йил 4 апрель куни) аъзо бўлганидан сўнг, АҚШ ва Дания ҳукуматлари ўртасида 1951 йил 27 апрель куни янги келишув имзоланди, унга кўра Дания ва АҚШ орол ҳимоясини бирга олиб боришни амалга оширишлари керак. 1953 йили Гренландия ороли, Дания қироллиги ҳудудларининг, ички автономиядан фойдаланадиган бир қисми деб эълон қилинади. 1985 йили Гренландия Европа иттифоқи таркибидан чиқиб кетади.

ДОМИНИКА

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Расмий тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Доминика Ҳамдўстлиги

1978 йил 3 ноябрь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)

Инглиз

Розо (Roseau)

Розо

Парламент республика

754 км.кв. (дунёда 172-ўринда)

1,6 фоз

78,5 минг киши (дунёда 184-ўринда)

1 км.кв. га 98,1 киши

Шарқий Кариб доллари (XCD)

.dm

+767

UTC-4

Географик жойлашуви. Доминика — Кариб денгизидаги Кичик Антил ороллари таркибидаги Доминик оролида жойлашган Вестиндиядаги давлатдир. Фарбдан — Кариб денгизи, шарқдан эса — Атлантик океани сувлар ювиб туради. Шимолда Доминика Гваделупа оролидан пролив, жанубда — Мартиника пролиvidан ажралиб туради. Оролнинг устки қисми, склонли вулқонли тоғлар ва қуюқ тропик ўрмонлар билан қоплангандир. Тоғларда irmoқлар ва шаршара бўлиб тушадиган дарёлар оқади. Оролда сера ва минерал булоқлар, гайзер ҳамда “қайнаб турувчи” кўллар бор. Кўплаб чўғи сўнган вулқонлар, қуюқ қопланган ўрмонлар устидан учли чўққилар бўлиб кўзга ташланади. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси, оролнинг шимолий қисмида жойлашган — Дяблатен (1.447 м) вулқонидир. Оролда қуш турлари кўп бўлиб,

қирғоқ буйи ҳудудлар турли хил балиқларга тўладир. Иқлими тропик, пассат ва намлидир. Уртача ҳаво ҳарорат, йил бунини +25° С дан +27° С гачани ташкил этиши мумкин. Кучли тропик ёғинлар июнь ойидан октябрь ойига қадар келади. Тоғларда иқлим тобора салқин аммо, намлидир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан доминика 10 та кириш ҳудудларга бўлинади. Сайланган шаҳар ва қишлоқ кенгашлари — маҳаллий ўз-ўзини бошқариш ҳокимиятлари ҳисобланади. Доминика пойтахти — Розо.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: африка қитъаси халқлари — 91% ни, мулатлар эса — 6% ни ташкил этади. Европа ва сирияликлар ҳам учраб туради. Оролда шунингдек, Кариб ороллариининг энг қадимги халқлари бўлган 3 мингга яқин кариб хиндулари истиқомат қилади. Улар шарқий қирғоқларнинг марказий қисмидаги Сарибия резервациясида истиқомат қилиб келишади. Расмий тили — инглиз, аммо аҳолининг катта қисми француз тилининг маҳаллий “патуа” тилида сўзлашишади. Дини: Католиклар — 77% ва протестантлар — 15% ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. 1978 йилдаги Конституцияга мувофиқ, давлат бошлиғи — президент ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти ҳукуматга тегишлидир. Бош вазир парламент купчилигининг етакчиси ҳисобланиб, президент томонидан тайинланади. Доминикада Олий суд судья президент томонидан бошқарилиб, оролнинг бош судьяси вазифаларини бажаради. Мамлакатда шунингдек куйи инстанциялар суди мавжуд. Оролда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Доминика бир қатор халқаро — БМТ, Буюк Британия томонидан бошқариладиган Ҳамдўстлик, Америка давлатлари Ташкилоти, Кариб ҳамжамияти ташкилоти, Шарқий Кариб давлатлари ташкилоти аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Мамлакат иқтисодиёти сезиларли тарзда қишлоқ хўжалигига таянади, охириги ўн йил ичида эса қурилиш, қайта ишлаш, совун ишлаб чиқариш ва туризм соҳаларида такомиллашиб бори. Хўжаликда банан, цитрус мевалар, манго, илдизли мева, какос пальмалари ва какао етиштирилади. Экспорт учун: банан, греп, мевалар, лаймлар, цитрус мева шарбатлари, апельсинлар, какао, какос пальмаси маҳсулотлари, совун, ром ва бошқа ичимликлар етказиб берилади. Импорт орқали эса: озиқ-овқат маҳсулотлари, нефть маҳсулотлари, саноат ва истеъмол моллари, машина ва ускуна олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Буюк Британия, АҚШ, Ямайка, Антигуа, Хитой, Тринидад ва Тобаго, Япония.

Тарихи. Археологик топилмаларга кура Доминика оролида эр.авв 4 мингйилликда аҳоли қатламлари яшаб келган. Янги эранинг бошида унда, қишлоқ хўжалиги билан шуғулланиб келган араваки-хиндулари яшаб келишган. XIV асрдан сунг уларни урушқоқ кариб-хиндулари кувиб чиқаришди. Европаликлар учун орол Христофор Колумб томонидан 1493 йил 3 ноябрьда кашф этилган эди. 1632 йил французлар илк аҳоли яшайдиган масканларни жойлаштира олганлар, аммо 1640 йили карибликлар уларни вайрона қилишади. Етти йиллик урушга чек қўйган Париж битимига кура, Доминика Буюк Британия таркибига ўтади. 1871-1940 йиллар Доминика ороли Шамолости ороллар мустамлакаси таркибига, 1940-1956 йиллари – Шамолли ороллар мустамлакаси таркибига, 1958-1962 йиллар эса – Вестиндия Федерацияси мустамлакаси таркибига кирган. 1967 йил 1 март куни мамлакат Буюк Британия билан ассоциацияланган мақомига ва ички бошқарувига эга давлат дея эълон қилинди. 1978 йил 3 ноябрь куни оролнинг мустақиллиги эълон қилинган.

ДОМИНИКАН РЕСПУБЛИКАСИ

Расмий помланиши
Мустақиллик санаси

Доминикан Республикаси
1844 йил 27 февраль (Ганти ороли томонидан)

Расмий тили

Испан

Пойтахти

Санта-Доминго

Йирик шаҳарлари

Санта-Доминго

Бошқарув шакли

Президент республика

Майёни

48,7 минг км.кв. (дунёда 138-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги

1,6 фоз

Аҳоли сони(2005)

8,77 млн киши (дунёда 85-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв. га 180,1 киши

Пул бирлиги

Песо (DOP)

Интернет-домен

.do

Телефон коди

+1-809

Соат миллари

UTC-4

Географик жойлашуви. Катта Антил ороллари марказидаги Вестиндия, Ганти (авваллари “Эспаньола” деб аталган) оролининг шарқий қисмини эгаллаб турган давлат ҳисобланади. Шимолда Атлантик океани; жанубда – Кариб денгизи сувлари ювиб туради;

шарқда — Мона проливи Пуэрто-Рикодан ажратиб туради, ғарб — Гаити республикаси билан чегаралошди. Мамлакат ҳудудининг ярмидан кўпини шимоли-ғарбдан жануби-шарққа, шунингга жануби-ғарбда Сьерра-де-Баоруко кесишиб ўтадиган 4 та тоғ тизмаларидан иборатдир. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси — шимоли-ғарбдаги Дуартэ (3.175 м) чўққиси ҳисобланади. Мамлакатда ўсимликлар деярли ўсмайдиган икки қуруқ ҳудудлари мавжуд, булар жануби-ғарб ва шимоли-шарқдаги Монте-Кристи ҳудудлари ҳисобланади. Дарёларининг сувлари тула бўлиб, кичкина дарё шаршара ва қўллари жудаям кўп. Қирғоқбўйи ҳудудлар ва тоғ оралиқ кенг саванна майдонлари ва тропик ўрмонлар билан қоплангандир. Иқлими тропик пассат, денгизли. Теккисликлардаги ўртача ойлик ҳарорат унча кўп ўзгармайди ва: +25° С дан —27° С гача бўлиб туради. Ҳаво намлиги жудаям баланд бўлиб — 65 % дан 80 % гача бўлади. Ёмғирлар фасли май ойидан август-сентябрь ойигача давом этади. қолган вақтда қуруқ ва илиқ ҳаво туради. Июль ойидан август ойига қадар кучли ёмғир, довул ва тропик циклонлар оқибатида ҳаво ҳароратининг кескин тушиб кетиши кузатилади.

Маъмурий тақсимланиш. Маъмурий жиҳатдан мамлакат: 29 вилоят (провинция) ва 1 округга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг (83 %) асосий қисми — қора танли, мулат, креол, Европаликлар (16 % гача) ва африкаликлардан (11 %) иборатдир. Давлат тили — испан тили. Дини католиклар — 95 % ни ташкил этади, шунингдек унча кўп бўлмаган протестант ва яҳудийлар яшайди аммо ҳалигача маҳаллий халқ анимистик динларга ибодат қилади.

Сиёсий тизим. Доминикан республикаси — демократик президент республика ҳисобланади. 1966 йил 28 ноябрдаги конституция мамлакатда демократик тузумни жорий этган. Ижроия ҳокимияти президент томонидан амалга оширилади. Президент — ҳукумат бошлиғи вазифаларини бажаради, аммо зарурати туғилиб қолса, унинг вазифаларини Вице-президент амалга ошира олади. Вице президент ҳам бўлмаса — Олий суд раиси бажаради. Конгресс ёки иккипалатадан иборат Миллий Ассамблея — Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Суд ҳокимияти: Олий суд, апелляцияон суд ва биринчи инстанция судларидан иборатдир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Доминикан республикаси — БМТ ва Америка давлатлари Ташкилоти аъзоси бўлиб, Кариб ҳамжамиятида кузатувчи мақомига эга.

Иқтисодиёти. Доминикан республикаси — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Қишлоқ ҳужалиғи — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Саноат корхоналаридан озиқ-овқат ва тамаки тармоқларига оидлари фаолият юритади. Халқаро туризм инфратузилмаси ривожланиб бормоқда. Балиқчилик билан шуғулланилади. Экспорт учун: минерал хом-ашё (олтин, қумуш, никель ва боксит), қишлоқ ҳужалиқ маҳсулотлари (шаккар, қаҳва ва какао), фурфурол (эритма), тамаки, енгил ва электротехник саноати ускуналари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть, кимё ва озиқ-овқат маҳсулотлари, автомобил ҳамда электр буюмлари олиб кирилади. Савдо ҳамкори — АҚШ.

Тарихи. Орол 1492 йил 5 декабрь куни Христофор колумб томонидан кашф этилган ва унинг ўзи оролга “Ла Эспаньола” деб ном берган эди. 1682 йил Ла Эспаньола Испания (шарқий қисм) ва Франция (ғарбий қисм) томонидан икки мустамлакага бўлиниб олинади. 1804 йил 1 январь куни ғарбий қисм ўзини мустақил деб эълон қилади ва Гаити Республикаси деб атайти. 1821 йили доминиканликлар ҳам мустақилигини эълон қилишади. 1822 йил эса гаитийликлар оролни босиб олиб уни назоратга олишади. 1844 йил Хуан Пабло Дуарте, Санчеса ва Мельялар оролни Гаити ҳукмронлигидан озод қилишади ва орол 1861 йилга қадар яна Испания мустамлакасига айланади. 1863 йили Доминикан Республикаси ўз мустақиллигини қўлга киритади ва шундан бери ҳар йили шу кун кўплаб байрамлар ва карнавал билан нишонлайдилар. 1916 йили АҚШ 8 йил давомида мамлакатни. Лотин Америка ва Европа банкларининг қарзларини тулашларини гарови эвазида ушлаб туради. Доминикан республикаси тарихи диктаторлик тузумлари ва давлат тўнтарышларига бой бўлган. Доминикан халқини 1930 йилдан бошлаб 30 йилдан ошиқ вақт таҳқирлаб келган энг машхур диктатор Рафаэль Леонидас Трухильо бўлган. 1961 йилда диктатор тахтдан тушурилиб, Доминикан Республикаси озодлигини қўлга киритади.

КАЙМАН ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Кайман ороллари
Қарам ҳудудлар	Буюк Британияга қарашли ҳудудлар
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Джорджтаун
Майдони	262 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	44 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 168 киши
Пул бирлиги	Кайман ороллари доллари (KYDкод 136)
Интернет-домен	.су
Телефон коди	+1-345
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Кайман ороллари — Кариб денгизидagi Куба ва Гондурас ороллари ўртасида жойлашган Вест-Индиядаги Буюк Британия ҳудудлари. Ҳудудлар гаркибига, ғарбда — Катта Кайман (Гранд Кайман) ороллари, шарқда эса — Кичик Кайман ва Кайман Брак ороллари киради. Орол Кубадан Гондурас оролларига қадар чўзилган сув остидан чиққан тоғларни ташкил этади, шунинг учун қирғоқлари тоғли чўққилардан иборат. Оролларнинг қирғоқ бўйларида экзотик балиқлар, тошбақалар ва турли хил скатларни учратишингиз мумкин. Иқлими тропик пассат. Ўртача ойлик ҳарорат: +15° С дан +30° С гача бўлади. Ёзи фаслда тропик шторм ва ураганлар кўплаб кузатилади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан — 8 та округ ва Катта Кайман ороли Джордж Таун пойтахтига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: мулатлар — 40%, оқтанлилар — 20%, қоратанлилар — 20% дан иборат. Дини — протестант ва католиклардан иборатдир. Расмий тили — инглиз тили.

Сиёсий тизим. Кайман ороллари — Буюк Британиянинг денгиз орти ҳудуди ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Буюк Британия монархи, ҳукумат бошлиғи эса — монарх томонидан тайинланган губернатор ва Ижроия ҳокимиятининг сайланган президенти (Бош вазир) ҳисобланади. Мамлакатда партиялар таъқиқ остида олинган, аммо турли хил сиёсий партиялар бирлашмалари эркин фаолият юритади. Ички бошқарувнинг барча масалаларини Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат ҳал қилади.

Иқтисодиёти. Аҳолининг машғулотларига — балиқчилик, ҳқончилик, кайман ва тошбақа овлаш киради. Туз қазиб олинади.

Оффшор молия хизматлари ва туризм соҳалари, иқтисодиётнинг асосий тармоқларидан ҳисобланади. Экспорт: туристик ва оффшор молия хизматлари кўрсатилади. Импорт: озиқ овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари — АҚШ.

Тарихи. Ороллар Христофор Колумб томонидан 1503 йил кашф қилинган. 1526 йил — сэр Френсис Дрейк оролга таширф буюрган биринчи инглиз булган. Узоқ вақт оролларга аҳоли қатлами кўчиб келмаган, аммо кўпчилик давлатларнинг кемалари бу ерда “тирик консервалар” — тошбақалар билан заҳираларини тўлдириб кетардилар. Тошбақалар кемада яшаб, денгизчиларни янги ва соф гушт билан таъминлаб гузардилар. 1661 йили — Ямайкадан сузиб келган биринчи кўчманчилар оролга келиб жойлашадилар. 1670 йилдаги Мадрид шартномасига кўра, Кайман ороллари Англиянинг хусусий ерлари ҳисобланиб, Ямайка мустамлакаси таркибида булган. 1962 йили — Ямаиканинг мустақилликга эришганидан сўнг, Кайман ороллари Буюк Британиянинг алоҳида ҳудудига айланди.

КАНАДА

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Канада
1867 йил 1 июль куни (БСА
Актига кўра) 1931 йил 11 декабрь
куни (Вестминстр мақоми)
1982 йил 17 апрель куни
(Буюк Британия томонидан)

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сонин(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Инглиз ва француз
Оттава
Торонто
Конституцион монархия
2,97 млн км.кв. (дунёда 2-уринда)
8,62 фоиз
31,96 млн киши (дунёда 35-уринда)
1 км.кв. га 3,2 киши
Канада доллари (CAD код 124)
.ca
+1
UTC-3,5...-8

Географик жойлашуви. Канада Шимолий Американинг шимолий қисми ва унга яқин булган ороллар (Канада Арктик архипелаги, Ньюфаундленд, Ванкувер ва ҳ.к.)да жойлашган. Жануб

ва шимоли-ғарбда (Аляска штати) — АҚШ билан чегарадош бўлиб, шарқда — Атлантик океани; ғарбда — Тинч океани; шимол ва шимоли-шарқда — Шимолий Муз океани сувлари ювиб туралади. Мамлакат ҳудудини шартли равишда тўрт қисм: Адирлар ва Плато, Канада қалқони (шарқий қисм), Канада Кордильералари (ғарбий қисм), Буюк адирлар ва Аппалачига бўлинади. Канаданинг асосий тоғ тизмалари — Қиррати тоғлар ва Канаданинг энг юқори чўққиси — Логан (5,951 м) бўлган Қирғоқбўйи тоғ тизмалари жойлашган. Адирлар мамлакатнинг бутун жанубий қисми бўйлаб Муқаддас Лаврентия дарёсига қадар чўзилган. Бу дарёнинг водийси ортда мамлакатнинг шарқида баланд Аппалачи тоғ тизмалари бўйин чўзади. Канада — қулларнинг қирғоғида жойлашиб, улардан энг йириклари: Катта Невольнич кўли; Виннипег; Гурон; Эри; Онтарио. Асосий дарёлари: Муқаддас Лаврентий дарёси, Саскачеван, Юкон, Фрейзер. Мамлакат ер ости дунёси: никель, цинк, мис, олтин, кумуш, қўроғшин, молибден, нефть, кўмир ва табиий газга бойдир. Асосий табиий ресурслари — балиқ ва ёғоч ҳисобланади. Канада ҳудудининг катта қисмида иқлим уртача, деярли юмшоқ, шимолда — субарктик ҳисобланади. Январ ойидаги уртача ҳарорат мамлакат шимолида: -35° С дан, жанубдаги Тинч океани қирғоқларида: $+4^{\circ}$ С гача бўлади. Июль ойидаги ўртача ҳарорат мамлакатнинг жанубида: $+21^{\circ}$ С ни, Канада Арктик архипелагида эса: -4° С дан $+4^{\circ}$ С гачани ташкил этади. Кутб айланаси ортда ҳарорат ҳамиша деярли нольдан пастда бўлади. Атлантика қирғоқларида ҳаво доим ўзгарувчан бўлиб, қиш фаслида кучли довул ва қалин қорлар ёғади, ёзда эса иссиқ давр мамлакатнинг бошқа шарқий томонларига қараганда узоқ давом этади, аммо ҳеч қачон унча қайноқ бўлмайди. Атмосфера босимининг тез ва кескин алмашинуви кузатилиб турилади.

Маъмурий тақсимланиши. Канада маъмурий жиҳатдан 10 провинция ва 3 ҳудудга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Оттава.

Аҳолиси ва дини. Ҳозирги кунда аҳолининг 28 % — инглиз, 23 % — француз, 15 % — бошқа Европа мамлакатларидан келиб чиққанлар ҳисобланади. 6 % — аҳоли турли хил Осиё, Африка ва Араб мамлакатларидан келганлар, 2 % эса — ҳинду ва инуитлар (эскимос) лардан иборатдир. Канаданинг расмий тиллари — инглиз ва француз тиллари ҳисобланади. Дини: 46 % — католиклар ва 36 % — протестантлар.

Сиёсий тизим. Канада — Монархия бошқаруви шаклидаги федератив парламентли демократик давлат ҳисобланади. Давлат

бошлиғи — Британия монархи (1952 йил 6 февралдан — Елизавета II) ҳисобланади. Мамлакатда уни Канада генерал-губернатори таништиради. Монарх, Бош вазирнинг тавсиясига кўра генерал-губернаторни 5 йил муддатга тайинлайди. Канада қонунчилик ҳокимияти, икки Юқори (Сенат) палата ва Қуйи (Кенгашлар палатаси) палатасидан иборат — Парламент амалга оширади. Ижроия ҳокимияти, ҳукумат — Вазирлар Маҳкамаси томонидан амалга оширилади. Ҳукумат бошлиғи — генерал-губернатор томонидан бошқариладиган Бош вазир ҳисобланади. Провинция парламентлари — бирпалатали парламент ҳисобланиб, провинция сайловларида кўп овоз йиғган партия ва коалициялар томонидан шаклланади. Канаданинг ҳуқуқий тизими — инглиз умумий қонунларига, Квебекдаги эса — француз қонунларига асослангандир. Канаданинг Олий суди — барча фуқаролик ва жиноий ишлар бўйича апелляцияларни кўриб чиқишда охириги инстанция ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Канада — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари ва Америка давлатлари ташкилотларига аъзодир. Канада — Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти ва Катта Саккизлик саммитининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Канада — иқтисодиёти юқори ривожланган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Фойдали қазилма бойликлари (тошкўмир, нефть, табиий газ, темир рудаси, мис, никель, цинк, қўрғошин, молибден, вольфрам, уран, олтин, кумуш, асбест, сера ва калий тузи)ни сони ва сифатида бўйича дунёда 3-чи ўринда туради. Қора ва рангли металлургия, машина-созлик нетни қайта ишлаш ва ўрмон саноати ривожланган. Газета қоғози, целюлоза, ёғоч массаси ва пиломатериаллар ишлаб чиқариш бўйича мамлакат дунёда етакчи ўринда туради. Балиқчилик, чорвачилик, қишлоқ хўжалиғи, ўсимликшунослик, сабзавотчилик, уруғчилик ривожланган. Туризм соҳасида такомиллашиб бормоқда (асосан АҚШдан). Экспорт учун: бугдой, автомобил ва эҳтиёт қисмлар, дастгоҳлар, самолётлар, телекоммуникация ускуналари, кимё саноати маҳсулотлари, пластмасса, табиий газ, электрэнергия, алюминий ва ҳ.к. етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, автомобиллар, нефть, кимё моллари, электрэнергия ва истеъмол моллари олиб кирилади. Канаданинг асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Буюк Британия ва Германия.

Тарихи. Ҳозирги Канада ҳудудида яшаган илк халқлар, бу ўзлиги ва ўз тилига эга бўлган турли хил ҳинду халқлари бўлишган.

Европаликлардан биринчи бўлиб Канадага викинглар кириб келишган, кейин эса 1497 йили Канаданинг шарқий қирғоқларига италиялик сайёҳ Джон Кабот сузиб келади. Ньюфаундленд оролига бўлган ушбу ва кейинги экспедициялар Англиянинг Канада ҳудудларига бўлган қизиқишини ортишини бошлаб берди. 1534 йили францияликлар (Ж.Картье) Муқаддас Лаврентия кўрфазига кириб келишади ва бу ҳудудларни Францияга тегишли эълон қилишади. 1605 йили Канадада биринчи францияликлар яшайдиган масканлар (Порт Ройаль шаҳри) пайдо бўлди. 1713 йили Франция Англияликларга Гудзон кўрфазини беришади, 1758 йилга келиб эса Англия мамлакатнинг Тинч океани қирғоқларига эга бўлиб олади. 1763 йили инглизлар бутун Канада ҳудудини босиб олишади ва бу ерни Англия доминиони (1867 йил) дея эълон қилишади. 1867 йил 1 июль куни Канада, Британия давлати таркибидан чиқмаган ҳолда ўз ҳукуматини ташкил этиш ҳуқуқини қўлга киритди. 1931 йилдаги Вестминстр мақоми, доминион ҳуқуқларини метрополия ҳуқуқлари билан тенг қилиб берди. Канаданинг ҳозирги чегаралари XX асрнинг 70 йилларида белгиланган, Ньюфаундленд ороли эса давлат таркибига 1949 йил қўшилган. 1931 йилдаги Вестминстр мақомига кўра Канаданинг (бошқа Британия доминионлари каби) халқаро ва ички алоқаларида мамлакат ваколати кенгайтирилган эди. Канада ҳарбий Иккинчи жаҳон урушида фаол қатнашиб келишган. Иккинчи жаҳон урушидан сунг АҚШнинг Канада иқтисодиёти ва сиёсатига бўлган таъсир курсатиши кучайиб кетди (Инглиз ҳукуматининг таъсири сусайиши оқибатида). 60 йилларнинг иккинчи ярмидан бошлаб, мамлакат мустақиллигига эришишига бўлган ҳаракатлар кескин намоён этила бошлади. 1965 йил миллий байроқ ("Клён дарахти япроғи") жорий этилди. 1960-1970 йилларда франко-канадаликларнинг ички ҳолати буйича ички низолар кучайиб кетди. 1982 йилда Канаданинг янги Конституцияси жорий этилди: уни, алоҳида мақомга эга бўлмоқчи бўлган Квебек тан олди. Канада — НАТО аъзоси ҳисобланади.

КОСТА-РИКА

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Коста-Рика Республикаси
1821 йил 15 сентябрь (Испания
мустамлакаси бўлган)

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Испан
Сан-Хосе
Сан-Хосе
Унитар мустақил республика
51,1 минг км.кв. (дунёда 125-уринда)
0,7 фоз
4,25 млн киши (дунёда 122-уринда)
1 км.кв. га 83,2 киши
Колон
.cr
+506
UTC-6

Географик жойлашуви. Коста-Рика Республикаси — Марказий Америкада жойлашган унча катта бўлмаган тоғли мамлакат. Шимолда — Никарагуа ва жанубда — Панама билан чегаралошдир. Икки океан: гарбда — Тинч океани ва шарқда — Атлантик океани сувлари ювиб туради. Мамлакат ҳудудида 3 та табиий вилоятлар ажратиб туради. Мамлакатнинг шимолий қисмидаги тоғлар — Кордильера-де-Гуанакасте, жанубий қисмида эса Кордильера-де-Таламанка деб номланади. Мамлакатнинг марказий қисмида — Марказий Кордильера чузилгандир. Тоғларнинг узунлиги жануб-га қараб чузилиб, 3,700 м етади. Марказий Кордильерада — 4 та вулқонли чўққилар, шу жумладан Ирасу (3,432 м) ва Турриальба (3,328 м) жойлашгандир. Мамлакат иқлими субэкваториал. Платода ўртача ҳарорат йил буйи: +22° С ни ташкил этади, тоғли ҳудудларда эса: +10° С гача (қишки даврда: -5° С гача бўлган тунги музлашлар бўлади) тушиб кетиши мумкин. Кариб денгизи ҳудудларида ва жанубий Тинч океани қирғоқларида, кундузги ҳарорат йил буйи: +27° С дан +33° С гача узгариб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат, кантон ва туманларга бўлинган 7 провинцияга ажралгандир. Провинциялардаги марказий ҳокимият вакили — губернатор ҳисобланади. Кантонлар — муниципалитет кенгашлари томонидан бошқарилади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: 94 % — европа ва метис халқлари авлодлари, 3 % — қоратанлилар, 1 % — ҳиндулар, 1 % — хитойликлар ва 1 % — қолган халқлардир. Расмий тили — Испан тили. Дини: 1949 йилдан бошлаб расмий дини — католик ва протестантизмдир.

Сиёсий тизим. Мамлакатда Президент Вазирлар Маҳкамасининг ёрдами билан — Ижроия ҳокимиятини амалга оширади. Қонунчилик палатаси, бирпалатали парламент — Қонунчилик ассамблеясига тегишлидир. Суд ҳокимияти — Олий суд ва бир нечта қуйи инстанциялар судидан иборатдир. Мамлакатда кўп-партиявийлик тизими жорiji этилган. Мамлакат ҳарбий мажбуриятлар ва мунтазам қўшинга эга эмас. Коста-Рика — БМТ Америка давлатлари ташкилоти, Марказий Америка умумий бозори ва Марказий Америка парламентига аъзодир.

Иқтисодиёти. Коста-Рика индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий қишлоқ ҳужалик маҳсулотлари: қаҳва, какао дуккаклари, бананлари, шакар-қамиш, жўхори, гуруч, картошка, пахта ва тамаки ҳисобланади. Қорамолчилик ривожланган. Мамлакатда озиқ-овқат, текстил, тикув ва дарахтни қайта ишлаш саноат корхоналари фаолият юритади. Кичё, фармацевтика, металлургия, целюлоз-қоғоз саноатлари ривожланиб келмоқда. Халқаро туризм — мамлакатга келиб тушадиган асосий пул манбаларидан бири ҳисобланади. Экспорт учун: банан, қаҳва, гушт, шакар, қисқичбақа, омар, какао-дуккаклари, мевалар ва ёғоч етказиб берилди. Импорт орқали ишлаб чиқариб моллари ва ускуналар, ёқилғи ва транспорт ускуналари ҳамда кенг фойдаланиш моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Германия, Япония, Вене-суэла.

Тарихи. Коста-Рика (“Бой қирғоқ” — тарж), Христофор Колумб томонидан 1502 йил кашф этилган эди. Бу ҳудудларда азалдан, Мексикадаги ольмек қабилалари томонидан қувилган — боруки, гуайми, уэтар, чаротег (“югурувчи одамлар”) қабилалари Коста-Риканинг энг қадимги ҳинду қабилалар бўлиб яшаб келишган. XVI асрда мамлакатни испанияликлар томонидан му-стамлака этилиш якунланди.

Ўрта асрларда мамлакат, Гватемаланинг генерал-капитанлиги таркибига кирди. 1821 йил Коста-Рика губернатори, халқнинг босими билан Испанияга, Испания қиролининг “хизматларидан” бош тортишлари ҳақидаги мактубини жунатиб юбора-

ди. Шу пул билан ҳеч бир қуrollи эидиятларсиз, 1821 йил 13 октябрь кунн мамлакат уз мустақиллигини қулга киритди. Тез орада Коста-Рика Мексика таркибига, кепин эса "Марказии Американинг бирлашган провинциялари" янги давлатига киратди. 1825 йили Коста-Рика конституция қабул қилди. 1838 йил эа мустақил давлат сифатида ажратиб чиқди. 1856 йили АҚШ мамлакатни босиб олишга ҳаракат қилди, американиклар мағлубиятга учрашди. Шунга қарамай 1879 йилдан бошлаб Коста-Рика иқтисодиёти секин аста АҚШга бўйсунга бошлади. 1948 йили давлат тенасига консерватив хунта келади ва Шимолий Америка капиталини мамлакатнинг ички бозоридаги ҳолатини кучайтириб юборади. 50-60 йилларда демократик узгаришлар амалга оша бошлади. Коста-Рика одатдагидек бетараф вазиятларни эгаллаб келади, аммо сиёсий қочоқларни қабул қилади.

КУБА

Расмий номланиши	Куба Республикаси
Мустақиллик санаси	1898 йил 10 декабрь
Расмий тили	Испан
Пойтахти	Гавана
Йирик шаҳарлари	Гавана
Бошқарув шакли	Президент республика
Майдони	110,9 минг км.кв. (дунёда 106-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	5 фоииз
Аҳоли сони(2005)	11,24 млн киши (дунёда 70-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 101,3 киши
Пул бирлиги	Куба песоси (CUP код 37)(CUC)
Интернет-домен	.cu
Телефон коди	+53
Соат миллари	UTC-5

Географик жойлашуви. Куба Республикаси — Кариб денгизининг шимолий қисмидаги орол давлат ҳисобланади. Куба Вест-Индияда, Шимолий, Марказий ва Жанубий Америка қирғоқларида жойлашган. Мамлакат Куба ва Хувентуд, ҳамда Катта Антил ороллари ғуруҳларига мансуб. Унга яқин бўлган маида ороллар ва коралл рифларда (тахминан 4,195 та) жойлашган. Жанубда Куба, — Кариб денгизи; жануби-ғарбда — Юкатан провин; шарқ-

да — мамлакатни Гаитидан ажратиб турган Шамолли пролимида эса — Флорида штати (АҚШ) қирғоқларида ва яна бир турган Флорида проили сувлари ювиб туради. Куба ландшафти асосан адирлар, тепаликлар ва унча катта бўлмаган тоғли қўрғонлардан иборатдир. Куба иқлими тропик пассатли. Январ ойидан июль оигача ўртача ҳарорат: $+19^{\circ}\text{C}$ - $+21^{\circ}\text{C}$ дан, июль ойида эса: $+30^{\circ}\text{C}$ - $+35^{\circ}\text{C}$ дан иборатдир. йиллик ўртача ҳарорат эса: $+26^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Ёмғирлар фасли, май ойдан август-октябрь оигача қадар, қуруқ фасл эса: сентябрь-ноябрь ойдан апрель ойига қадар давом этади, аммо ҳавода ўзгариш кўп бўлиб туради, масалан — қуруқ фаслда тропик ёмғирлар кўп бўлса, ёмғирли фаслда — қуруқ ва қуёшли ҳаво туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Куба 14 провинцияга, улар ўз навбатида 169 муниципалитетларга булинди, шулардан бири марказга бўйсунган — Хувентуд ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этники таркиби: икки йirik этник гуруҳлар — мулатлар (аҳолининг 51 %) ва европаликлар (аҳолининг 37 %)дан иборат бўлиб, шунингдек африкаликлар (11%) ва хитойликлар (1%) бордир. Расмий тили — Испан тили. Дини: католиклар — 65 %, протестантлар — 3 % ва қолган аҳоли — атеистлардир. Церков давлатдан ажралиб чиққан.

Сиёсий тизим. Конституцияга мувофиқ, Куба республикаси — меҳнаткашларнинг мустақил суверен социалистик давлати бўлиб, давлат ҳокимиятининг олий органи — Алоҳида қонуний ҳуқуқларга эга, халқ ҳукуматининг Миллий Ассамблеяси ҳисобланади. Вазирлар Кенгаши — Ижроия ҳокимиятининг олий органи ҳисобланади. Давлат Кенгаши ва Вазирлар Кенгашининг раиси — Президент ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти — Давлат Кенгаши раиси (давлат бошлиғи) ва Вазирлар Кенгаши (ҳукумат бошлиғи) раисига тегишлидир. Мамлакатда ягона сиёсий Куба коммунистик партияси мавжуд. Куба — БМТ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Куба — асосан давлат секторига таянган ва жиҳатдан қишлоқ хўжалик ҳамда савдога таянган марказлашган иқтисодиётга эгадир. Шакар ишлаб чиқариш — саноатнинг асосий тармоғи ҳисобланади. Тамакининг юқори даражадаги сифатли нафлари ўстирилади. Ўсимликшуносли, сабзавотчилик, урунчилик, қорамолчилик ва балиқчилик ривожланган. Мамлакатда никель, хром ва мис рудалари қазиб олиниб, мрамор изланмаклари олиб борилмоқда. Қора ва рангли металлургия, цемент ҳамда

минерал ўғитлар ишлаб чиқариш, машинасозлик, нефтни қайта ишлатиш, енгил саноатлар ривожланган. Собиқ СССР томонидан субсидийларнинг қисқариши ва шакар сотишдан тушган фойдаларнинг кескин қисқариши туфайли Куба иқтисодий инқирозни бошидан кечирмоқда. Охирги йилларда туризм соҳасига катта аҳамият берилмоқда. Экспорт учун: шакар, қаҳва, мевалар, балиқ ва денгиз маҳсулотлари, тамаки, ичимликлар ва минерал ўғитлар етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва транспорт ускуналар, озиқ-овқат, минерал ёқилғи олиб кирилади. Кубанинг асосий савдо ҳамкорлари: МДХ давлатлари, Испания, Хитой ва Аргентина.

Тарихи. Европаликлар келгунига қадар (Х.Колумб 1492 йил) оролда араваки хиндулари истиқомат қилиб келган. Диего Веласкес де Куэльяр ўзига маҳаллий халқни бўйсундириб, Баракоа фортини қурди ва Кубанинг биринчи испаниялик губернаторига айланади. 1514 йилда 7 та аҳоли яшайдиган масканлар ташкил этилган эди. Аёвсиз мустамлака тузуми натижасида 1537 йилга келиб, оролнинг деярли барча маҳаллий аҳоли қириб юборилган эди. Шакар-қамишни ўстириш арзон ишчи кучига (Африка қитъасидан келган қоратанли-қуллар) эҳтиёж сезила бошланди. XIX-асрнинг охирларига келиб мамлакат Испания мустамлакасига айланади. 1868 йилдан бошлаб мустақилликка эришиш учун 10 йиллик кураш бошланиб кетди. 1886 йили оролдаги қуллик таъқиқланди. 1898 йили Куба АҚШ назорати остига ўтади. 1902 йил 20 май. Куба Республикаси эълон қилинади ва Америка ҳарбийлари мамлакатни тарк этишади, аммо ўзларидан кейин Гуантанамода ҳарбий-денгиз базасини қолдиришади. Куба АҚШ қуллаб-қувватлаган бир неча диктаторлик режимларини бошидан ўтказди. 1934 йили “сержантлар тўнтариши” оқибатида давлат тепасига Ф.Батиста келиб, 1952 йилда диктаторга айланади. 1956 йили Ф.Кастро (булинмаси) Кубага келиб ўрнашади ва қуроли туқнашувдан сўнг 1959 йили 1 январь кuni оролдаги ҳокимиятни қўлга олади. 1962 йили Кубада Совет ракеталарини жойлаштириш юзасидан Кариб инқироzi бошланиб кетади. Шундан сўнг СССР оролдан ракеталарни олиб чиқиб кетишга, АҚШ эса Кубага ҳужум қилмасликка ваъда беради.

МАРТИНИКА

Расмий номланиши	Мартиника
Қарам давлат	Францияга тегишли ҳудудлар
Расмий тили	Француз
Пойтахти	Форт-де-Франс
Майдони	1,1 минг км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	3,2 фоиш
Аҳоли соии(2005)	397 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 361 киши
Пул бирлиги	Евро (EUR код 978)
Интернет-домен	.mq
Телефон коди	+596
Соат миллари	BGM-4

Географик жойлашуви. Франциянинг денгизорти ҳудуди ҳисобланган, Мартиника Вест-Индияда жойлашган бўлиб, Кичик Антил ороллари архипелагидаги энг йириклари қаторидан жой олгандир. Мартиника оролини, жанубда — Кариб денгизи; шимол ва шарқда эса — Атлантик океани сувлари ювиб туради. Ландшафти тепаликлардан иборат бўлиб, орол бўйлаб унинг маркази қадар чўзилган тоғ тизмалари ва унча катта бўлмаган платодан иборатдир. Тоғли воҳа — оролни икки қисмга — жанубий адирли ва шимолий тоғлига бўлинади. Мамлакатнинг шимолий қисмидаги тоғ этаклари, намлик, тропик урмонлар. дарахтсимон қирққизлар, бамбук, қизил дарахт, эвкалипт ва ҳ.к. билан қоплангандир. Оролнинг жанубий, деярли қуруқ қисми тўлалигича саванна: кактус, қизил жасмин, бальзамин ва акациялар билан қоплангандир. Оролда жудаям кўп ёввойи ҳайвонлар яшайди. Иқлими тропик пассат, денгизли. Уртача ойлик ҳарорат тахминан: +26° С ни ташкил этиб, фасл давомида ҳаво ўзгариб турушлар унча сезиларли эмас. Энг иссиқ ой август: (+31° С гача), аммо шимоли-шарқдан эсаётган денгиз шамоллари бу вақтда иссиқликни босиб туради. Энг “совуқ” ой, бу январь ойидир: (тахминан +22° С). Оролнинг жанубий қисмидаги кунлик ўртача ҳарорат, шимол қисмидагига қараганда бир мунча юқори бўлади. Иқлими ритми икки фасллар алмашинувини — декабрь ойидан май ойига қадар давом этадиган, қуруқ “қарс” фасли ва июль ойидан октябрь ойига қадар давом этадиган илқ ва нам “ивернаж” фасли белгилаб беради. Ҳаво намлиги жудаям

Баланд бўлиб, март ойида: — 80 % дан сентябр-октябрь ойларида: — 87 % ни ташкил этади. Вайрон қилувчи тропик туфонлар кўплаб учраб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий-ҳудудий жиҳатдан: кантон ва комунналарга бўлинган 2 округ ажратилган. Маъмурий марказ: Форт-де-Франс.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: аҳолининг 90 % — мартиникаликлар, қоратанлилар, мулатлар, хитойликлар, мулатлар ва ҳ.к. этник халқлардан иборатдир. Дини: католиклар — 85 %, адвентистлар, иеговистлар, индуистлар ва ҳ.к. — 14 % дан иборатдир. Расмий тили — Француз тили.

Сиёсий тизим. Франциянинг денгизорти департаменти. Давлат бошлиғи — Франция республикаси президенти. Унинг вазифаларини оролда, француз ҳукумати томонидан тайинланган префект (комиссар) амалга оширади. Бош Кенгаш ва Ҳудудий Кенгаш — маҳаллий бошқарув органлари ҳисобланишади. Бош Кенгаш раиси — ҳукумат бошлиғи саналади.

Иқтисодиёти. Қишлоқ хўжалиғи ва сайёҳларга хизмат курсатиш соҳалари мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Иқтисодиёт Франция компаниялари томонидан назорат остига олинган. Қишлоқ хўжалиғи асосан, шакар-қамиш, банан, ананас, авокадо ва полиз экинларини ўстиришга асослангандир. Балиқчилик билан шуғулланилади. Оролда шакар, ром, нефть маҳсулотлари, цемент, гипс, металл буюмлар ва кийим-кечак ишлаб чиқариш корхоналари фаолият юритади. Экспорт учун: озиқ-овқат ва нефть маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть, нефть маҳсулотлари, машиналар, ускуналар, автомобиллар ва истеъмол моллари олиб кирилади. Орол ҳар йили Франция ҳукуматидан катта миқдорда молиявий кўмак олиб туради. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Гваделупа ва ҳ.к.

Тарихи. Орол Христофор Колумб томонидан 1502 йили кашф этилган. 1635 йили оролни мустамлака қилиш бошланди ва 1674 йил у расман Франция мустамлакасига айланади. 1762 йилларда Мартиника Франция ва Буюк Британия ўртасида талаш масалага айланади ва 1794-1815 йиллар — оролнинг Буюк Британия томонидан босиб оlinиш даврлари бўлди. 1946 йили Мартиникага денгизорти департамент, 1974 йил эса — денгизорти ҳудуд мақоми берилади.

МЕКСИКА

Расмий номланиши	Мексика Қўшма штатлари
Мустақиллик санаси	1810 йил 16 сентябрь куни
Расмий тили	Испан
Пойтахти	Мехико
Йирик шаҳарлари	Мехико, Гвадалаҳара, Монтеррей, Пуэбло
Бошқарув шакли	Президент федератив республика
Майдони	1,96 млн км.кв. (дунёда 14-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2,5 фонз
Аҳоли сони (2005)	105,7 млн киши (дунёда 11-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 54 киши
Пул бирлиги	Мексика песоси (MXN код 103)
Интернет-домен	.mx
Телефон коди	+52
Соат миллари	UTC-6...-8

Географик жойлашуви. Мексика Қўшма штатлари — Шимолий Америкадаги давлатдир. Шимолда — АҚШ; жануби-ғарбда — Белиз ва Гватемала билан чегарадош бўлиб, шимоли-ғарбда Калифорния кўрφαзи ва Тинч океани, шарқда — Мексика кўрφαзи ва Кариб денгизи сувлари юйиб туради. Мамлакат ҳудудининг катта қисми тепаликлардан иборат бўлиб, Мексика тоғолди, Сьерра-Мадре ва кўпгина ҳаракатдаги вулқонлар (350 га яқин), шу жумладан мамлакатнинг энг юқори нуқталари бўлган — Орисаба (5,700 м) ва — Попокатепель (5,452 м)лардан иборатдир. Вулқон отилиш эҳтимоли кўп бўлганлиги учун, ер қимирлашлар ҳам шунчалик кўп бўлиб туради. Мексика иқлими, шимолда — субтропик, жанубда эса тропик бўлади. Мексика тоғлари ҳудудида ҳаво ҳарорати одатдагидан кўра салқинроқ (қишда: +2° С дан, ёзда +15° С гача) бўлади, қирғоқларда эса умуман тушмайди, ҳатто қиш фаслида ҳам: +20° С дан пастга тушмайди. Мамлакатнинг шимолий қисми ва тоғли ҳудудларида қиш фаслида унча катта қор ёғмайди. Дам олиш қирғоқ ҳудудларида (Акапулько ва Канкун) ҳаво ҳарорати, қиш фаслида: +22° С ни, ёз фаслида эса: +35° С ни ташкил этади. Одатда йил бўйи икки фасл ажралиб туради — куруқ фасл (ноябрь-апрель) ва нам фасл (июнь-сентябрь). Аммо улар ҳаво ҳарорати бўйича бир-биридан кам ажралиб туринишади.

Маъмурий тақсимланиши. Мексика маъмурий жиҳатдан 31 штат ва 1 та федерал округга бўлинади. Штатлар эса муниципалитетлар

га бўлингандир. Ҳар бир штат ўз конституцияси ва губернаторига эга. Федерал округ ўзига хос сиёсий бирлашма бўлиб, ўз таркибига Мехико пойтахт мегаполисининг марказий қисмини қўшади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: ҳинду қабилалари ва халқлари — 28%, Европа кучманчилари ва африкаликлардан иборатдир. Ҳозирги вақтда аҳолининг 60% — ўзини “мексикалик” ва 30% — ҳиндулар деб ҳисоблайди. Давлат тили — Испан тили. Дини: католиклар — 97%.

Сиёсий тизим. Расман Мексика, бошқарувнинг федерал шаклига эгадир. Сиёсий ҳокимият Мехико шаҳридаги миллий ҳукуматнинг қўлида мужассамлангандир. Ижроия ҳокимияти — президентга тегишли. Конституцияга мувофиқ, иккипалатали конгресс — Қонунчилик ҳокимиятни ташкил этади. Федерал суд тизими бошида — қуйи судлар устидан суд ва маъмурий назоратига эга бўлган Олий суд туради. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Мексика: БМТ, ХВФ, ОАГ, АТЭС, ВТО каби халқаро ташкилотларнинг аъзоси ҳисобланади.

Экономика. Мексика индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Нефть ва газ, симоб ва кумушни қазиб олиш ва уни қайта ишлаш иқтисодиётнинг етакчи тармоқларига киради. Мамлакатда йирик нефтни қайта ишлаш, кимё заводлар, қора ва рангли металлургия, машинасозлик, текстиль, тукув ва озиқ-овқат саноати, қурилиш моллари ишлаб чиқариш корхоналари фаолият юритади. Аҳоли ўртасида ўсимликшунослик, сабзавотчилик, балиқчилик ва қoramолчилик ривожланган. Балиқни сотиш мақсадида тутиш, Калифорния ва Мексика курфазлари қирғоқларида яхши ривожланган. Халқаро туризм фаол ривожланиб бормоқда. Экспорт учун: нефть, нефть маҳсулотлари, автомобил, двигателлар, электрбуюмлар, маиший электроника моллари, янги ва консервланган сабзавотлар, мевалар, қаҳва, балиқ, пахта ва угитлар етказиб берилди. Импорт орқали: машина ва транспорт ускуналар, пулат, темир, телекоммуникация жиҳозлар, кимё маҳсулотлари олиб қирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Канада, Бразилия, Япония ва Европа иттифоқи мамлакатлари.

Тарихи. Ҳозирги Мексика ҳудудида Фарбий яримшарнинг энг ривожланган цивилизацияларидан бири — ольмек, майя ва тольтек цивилизациялари мавжуд бўлган. XI-асрда тольтеклар чичимека қабилалари томонидан, улар эса шимолдан келганлар орасида энг машҳур ацтек қабилалари мавжуд бўлган нахуатлан қабилалари томонидан қувғин қилинганлар. Ацтеклар давлати XIV-асрнинг иккинчи чорагида пайдо бўлиб, XV асрга келиб

Марказий ва Жанубий Мексикада вужудга келган энг кулрат давлатлардан бирига айланган. Мексика ҳудудига келган биринчи европаликлардан, Испания денгизчиси Франциско Фернандес Кардоба бўлиб, айнан у 1517 йили Юкатанда қадимги май халқларининг яшаган масканини топган. 1519 йили Эрнандо Кортес бошлиқ ҳарбий булинма ацтекларга қарши ҳарбий ҳаракатларни бошлаб юборди. 1535 йили Мексика испания мустамлакасига айланди. XIX аср бошларида Наполеон қўшини Испанияни қўлга олганида Мексикада озодлик уруши бошланиб кетади ва 1821 йили мустақил Мексика давлатининг вужудга келиши билан якунланади. 1823 йили мамлакат Республика дея эълон қилинади. 1861 йили Мексика халқаро товларни тўлашни кечиктирганлиги сабаб французларнинг кураши бошланиб кетади. 1867 йил Мексикадаги ҳарбий ҳаракатлар французларнинг мағлубияти билан якунланади. 1917 йилдаги қонли мексика қўзғолонлардан сўнг янги конституция қабул қилинган эди. 1920-1924 йилларда мамлакатда аграр ислохотлар утказилади. Иккинчи жаҳон уруши даврида Мексика антигитлер коалициясида иштирок этиб келган. 1994 йил Мексика, АҚШ ва Канада билан бирга энг йирик эркин савдо зонаси НАФТАнинг аъзосига айланди. Бугунги кунда мамлакат халқаро ҳуқуқ нормларига асосланган фаол ташқи сиёсатни амалга ошириб келмоқда.

МОНТСЕРРАТ

Расмий номланиши	Монтсеррат
Қарам ҳудуд	Буюк Британияга тегишли ҳудудлар
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Плимут
Майдони	102 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сонин(2005)	4,2 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. 41 киши
Пул бирлиги	Шарқий-кариб доллари (XCD код 951)
Интернет-домени	.ms
Телефон коди	1-664
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Монтсеррат — Шамол ости оролар гуруҳидаги Кичик Антил ороллари архипелагида жойлашган Буюк Британияга тегишли орол-мамлакатдир. Монтсеррат оро-

Пэрто-Рикодан 480 км жануби-шарқ ва Антигуадан 48 км жануби-ғарбда жойлашгандир. Шимолда денгиз орқали — Невис (Сент-Китс ва Невис), жанубда — Гваделупа ороллари билан чегараланади. Монтсеррат — Кариб денгизи сувлари юйиб туради. Оролнинг деярли катта қисми Сефриер вулқонли тоғлари ва унинг ён кратерларидан ташкил топган. Орол ландшафти тоғли бўлиб, вулқонли асосга эгалигини билдириб туради. Кичик қирғоқбўйи пастликлар деярли бутун оролни периметри бўйича ураб чиқади. Суфриера вулқонли массиви учта асосий конуслар — Суфриернинг ўзи, Ченсис (915 м) чўққиси ва Суфриер-Хилдан ташкил топгандир. Суфриер ҳаракатдаги вулқон ҳисобланади (2003-2004 йиллардаги отилишлар), ҳозирги кунда вулқон тинчланган аммо ер қимирлашлар ва чуғ учишлар мунтазам кузатиб борилмоқда. Монтсерратни, кўпинча “дунёдаги энг сунги мукаммал экотизимардан бири” деб ҳам номлашади. Иқтими субэкваториал денгизли, пассат бўлгани учун илиқ ҳаво иил бўйи сақланиб туради. Ўртача ҳаво ҳарорат йил бўйи, қирғоқ бўйи ҳудудларда: $+24^{\circ}$ С дан $+35^{\circ}$ С гача туради, тоғли ҳудудларда эса бироз салқин бўлиб: $+18^{\circ}$ С дан $+27^{\circ}$ С гача бўлади. Аниқ намоён бўлган ёмғирли фасллари кузатилмаган.

Маъмурий жиҳатдан тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 3 округ: Сент-Энтони, Сент-Джорджес ва Сент-Питерга бўлинади. Плимут — ҳудуднинг маъмурий маркази (1997 йил Суфриер вулқонининг отилиши сабаб қаттиқ вайрон бўлди, шунинг учун ҳозирги кунда пойтахт, вақтинчалик оролнинг Бредс шаҳрига жойлаштирилган) саналади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: асосан Африка қитъасининг халқларидан ташкил топган аҳолидир. Расмий тили — инглиз тили. Дини: аҳолининг катта қисми протестантлар, бир қисми эса — католиклар ҳисобланади.

Сиёсий тизим. 1632 йилдан бошлаб Буюк Британия денгиз орти ҳудуди ҳисобланади. 1960 йилдаги конституцияга мувофиқ Монтсеррат, Буюк Британия қироличаси тайинлаган губернатор томонидан бошқарилади. Давлат бошлиғи — губернатор (монарх томонидан тайинланади) томонидан таништирилган Буюк Британия қироличаси ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти губернатор томонидан бошқариладиган Ижроия Кенгашига тегишлидир. Бирпалатали Монтсеррат Қонунчилик кенгаши — мамлакатнинг қонунчилик органи ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Қишлоқ хўжалиғи — Монтсеррат иқтисодиёти-

нинг азалий тармоқларидан бири ҳисобланади. Оролдаги устири-
ладиган асосий маҳсулотлар: мевалар (аввалам бор лайм), сабза-
вотлар (балгари ва памидор) ва пахтадир. Мамлакатда электроника ва электр жиҳозларини йиғиб тайёрлаш короҳоналари фаолият олиб боради. Туризм мамлакат иқтисодиётида муҳим аҳамият эгадир. Экспорт учун: электроника ва электр жиҳозлари етказиб берилади. Импорт орқали: Озиқ-овқат ва саноат моллари олиб кирилади. Монтсерратнинг асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Буюк Британия, Канада, Антигуа ва Барбуда. Монтсеррат — Кариб ҳама-
жамиятининг аъзоси ҳисобланади.

Тарихи. Орол Христофор Колумб томонидан (1493 йил) кашф этилган эди. XVII-XVIII асрларда Англия ва Франция оролларига эгалик қилиш учун ўзаро кураш олиб борганлар. 1871-1958 йилда Монтсеррат Шамол ости ороллар, 1958-1962 йил эса — Вест-Индия федерацияси таркибига кирган. Монтсеррат — Шарқий Кариб давлати ва Ҳудудий хавфсизлик тизими бирлашган ташкилотларининг аъзоси ҳисобланади.

НИДЕРЛАНД АНТИЛ ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши
Қарам ҳудуд

Нидерланд Антил ороллари
Нидерландия Қиролигига
тегишли ҳудудлар

Расмий тили
Пойтахти
Майдони

Нидерланд тили
Виллемстад
960 км.кв.

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

180 минг киши (дунёда 52-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв. га 188 киши

Пул бирлиги

Нидерланд Антил гулдени (ANG
код 532)

Интернет-домен

.ap

Телефон коди

599

Соат миллари

UTC-4

Географик жойлашуви. Нидерланд Антил ороллари — Кариб бассейнидаги Венесуэла қирғоғининг (Шамол ости ороллар гуруҳидаги: Кюрасао ва Бонайре) икки ороллар гуруҳларига ва Виргин оролларида шарқ томон (Шамол усти ороллар гуруҳидан: Саба, Синт-Эстатиус ва Сен-Мартен оролининг

жанубий қисми) Нидерланд Қироллигининг автоном штатиға бўлинади. Сен-Мартен оролидаги Гваделупа билан орасидаги фарқ — 10,5 км. Шимолий гуруҳда жануби-шарқда — Антигуа ва Барбуда ороллари; жанубда — Сент Китс ва Невис ороллари; жанубий ороллар гуруҳида, жануб ва шарқда — Венесуэла ғарбда — Аруба билан денгиз чегараларига эга. Мамлакатни ҳар тарафдан Кариб денгизи сувлари ювиб туради. Оролнинг бутун устки қоплами деярли тропик ўсимликлар билан қоплангандир. Шимолий гуруҳ ороллари қадимги сувости вулқонларнинг чўққиларидан иборат бўлиб, улар асосан юмолоқ шаклда бўлиб тепалик рельефини ташкил этади. Жанубий ороллар гуруҳининг ҳайвонот ва ўсимлик олами унча бой эмас. Барча оролларнинг қирғоқ чизиклари майда коралл рифлари билан ўралгандир. Иқлими тропик денгизли, пассат. Йилнинг асосий вақти, фасллар уртасидаги минимал фарқ билан илиқ ва уртача ҳаво ҳарорати бўлади. Ёзда (июнь-сентябрь) уртача ҳарорат: +27° С ни ташкил этади, қиш (декабрь-февраль) фаслида эса: +25° С ни ташкил этади, аммо ҳаво ҳароратининг кунлик ўзгариши унча қузатилмайди. Ҳаво ҳароратининг намлиги бутун йил давомида бир хил бўлиб, уртача 76 % ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Қонунан, маъмурий жиҳатдан мамлакат бўлинишга эга эмас, аммо ҳар бир орол ўз ижроия ва қонунчилик ҳокимиятига эгадир. Худудларнинг маъмурий маркази — Кюрасао оролидаги Виллемстад шаҳрида жойлашгандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: креоллар (африка, голландия ва испан ирқи аралашмаси) — 85 %, ҳинд халқлари — 5 %, Европа қитъасидан чиққанлар — 6 % ни қолганлари Шарқий Осиё ва Яқин Шарқ қитъасидан чиққанлар ташкил этади. Оролдаги расмий тил — Нидерланд тилидир. Дини: католиклар — 85%, протестантлар — 8% ва бошқа диний конфессиялардан иборатдир.

Сиёсий тизим. 1954 йилдан бошлаб Антил ороллари Нидерланд қироллиги таркибидаги ички автономиядан фойдалана бошлади. Дашлат бошлиғи — губернатор томонидан оролда таништирилган Нидерланд монархи ҳисобланади. Оролнинг ташқи сиёсат ва мудорофага тегишли булган масалалари Голланд ҳукуматининг зиммасида бўлади. Ижроия ҳокимияти губернатор томонидан Маслаҳат Кенгаши ва Бош вазир бошчилигидаги Вазирлар Кенгаши ёрдами билан амалга оширилади. Ҳар бир оролда ўз ҳокимиятлари: вице-губернаторлари, маҳаллий ҳокимият ва ҳукуматлари мавжуддир.

Бирпаталати Қонунчилик мажлиси ички бошқарув масалаларини белгилайди. 2007 йилнинг июль ойидан бошлаб, Кюрасао ва Сен-Мартен ороллари аҳолиси Голланд автоном ҳудуд мақомига эга бўлиши билан федерация таркибидан чиқиб кетишади. Нидерланд Антил ороллари бўлиниши билан Бонайре, Синт-Эстатиус ва Саба “қироллик ороллари” дея санала бошланади ва уларнинг мақоми кейинчалик аниқлаш учун белгиланган.

Иқтисодиёти. Орол иқтисодиётининг асосий тармоқларидан туризм, оффшор молия хизматлари, нефтни (Венесуэла нефти) қайта ишлаш ва транспортировка қилиш ва кemasозлик соҳалари ҳисобланади. Ернинг сифатини ёмонлиги ва сув етишмаслиги қишлоқ хўжалигини ривожланишига йўл қўймайди, аммо унинг ривожланиш эҳтимоли жудаям катта. Оролда: алоэ, сорго, дуккакли маҳсулотлар, тропик мевалар ва сабзавотлар устирилади. Сутли қорамолчилик, уруғчилик ва сабзавотчилик ривожланган. Мамлакатда целюлоз-қоғоз, текстиль, озиқ-овқат, тамаки ва ликёр-спирт саноати корхоналари фаолият юритади. Бу ерда электр техникаси ишлаб чиқариб, туз қазиб олинади. Экспорт учун: нефть маҳсулотлари, қишлоқ-хўжалик моллари ва тайёр буюмлар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқатлар олиб киради. Асосий савдо ҳамкорлари: Венесуэла ва ҳ.к Лотин Америка мамлакатлари, АҚШ ва Европа иттифоқи мамлакатларидир.

Тарихи. Испанияликлар илк бора бу оролда XV асрнинг охирида пайдо бўлганлар. 1630-1640 йиллар даврида ороллар голландияликлар, кейин бир неча бор — испанлар, инглизлар ва французлар томонидан босиб олинган. 1816 йил тулалигича охириги бўлиб Нидерландлар қўлига ўтади. 1863 йилда қўллик билан шуғулланишга чек қўйилгунга қадар, бу ҳудудлар Кариб бассейнидаги қўллик билан шуғулланиш маркази бўлган. 1954 йили Нидерландия қироллигининг ўз-ўзини бошқарадиган қисми ҳисобланади. Олдинлари ҳудудлар таркибига Аруба ороли (1980 йил 1 январдан бошлаб — Нидерландлар қироллиги таркибидagi алоҳида ҳудуд ҳисоблана бошланди) қираб эди.

НИКАРАГУА

Расмий номланиши
Муスタқиллик санаси

Никарагуа Республикаси
1821 йил 3 ноябрь (Испания
мустамлакаси бўлган)

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майки

Испан
Манагуа
Манагуа
Президент республика
131,8 минг км.кв. (дунёда 115-урунда)

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги

2,9 фоиз
5,38 млн киши (дунёда 131-урунда)
1 км.кв. га 40,8 киши

Пул бирлиги
Интернет-домен

Олтин кардоба (NIO код 558)

Телефон коди
Соат миллари

.ni
+505
UTC+5

Географик жойлашуви. Никарагуа — Марказий Америкадаги давлатдир. Шимолда — Гондурас; жанубда — Коста-Рика билан чегарадош бўлиб, ғарбда — Тинч океани; шарқда эса — Кариб денгизи сувлари ювиб туради. Кариб денгизидagi бир нечта майда ороллар шу мамлакатга тегишлидир. Мамлакат релефи асосан тоғли ҳудудлардан иборатдир. Қуюқ бўлган тропик ўрмонлар билан қопланган Коста-де-Москито атлантик бўйи теккислиги ғарб томон бўйин чўзиб, ўрмонлар, Альп адирлари ва кучатлар билан қопланган тоғли ҳудудларга ўтиб кетади. Годнурас чегараси бўйлаб чўзилган шимолий ҳудудларда, Кордильера-лос-Марибьос, Кордильери-Дарьенсе ва Кордильера Исабелья тоғ тизмалари ёйилган. Тинч океани қирғоқ чизиги мамлакатнинг марказий ҳудудларидан Марибьос тизмалари билан ажралгандир. Никарагуада тахминан 40 та ҳаракатдаги ва 100 та сўнган вулқонлар мавжуд. Қаттиқ ер силкинишлар ва вулқон отилишлар кўп кузатиб турилади. Мамлакатнинг марказий қисмида кенг тектоник чуқурлик ҳосил бўлиб, унинг ҳудудларида мамлакат аҳолисининг катта қисми истиқомат қилади. Лаго-де-Никарагуа кўли — мамлакатнинг марказий қисмидаги асосий табиат объекти ҳисобланади. Кўп сонли йирик кўллар чўғи сўнган вулқон кратерларида жойлашгандир. Никарагуа иқлими тропик пассат. Ўртача ҳарорат март ойидан май

ойига қадар давом этиб: $+24^{\circ}\text{C}$ - $+32^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. қиш фаслида эса: $+16^{\circ}\text{C}$ - 20°C ни ташкил этади. Уртача ёз ҳарорати тахминан: $+20^{\circ}\text{C}$ ни, қиш фаслида эса: $+16^{\circ}\text{C}$ дан ошмайди. Кечки ва кундузги ҳаво ўзгаришлар йилнинг турли вақтларида жудаям катта бўлади. Кариб қирғоқларида ёмғир деярли ҳар доим ёғади, аммо мамлакатнинг ғарбий қисмида ҳаво қуруқроқ.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 16 та департамент, улар эса ўз навбатида 143 та муниципалитетларга бўлинади. Шунингдек ўзига хос алоҳида ҳудудлар ажралиб туради. Ҳудуд бошлиқлари марказий ҳукумат томонидан маҳаллий бошқариш ҳокимиятлари эса аҳоли томонидан тайинланади. Конституция томонидан ҳинду ва қоратанли аҳоли учун маданий ва маъмурий автономия ва уларнинг истиқомат қилиш учун алоҳида туманлар кўзда тутилган.

Аҳолиси ва дини. Никарагуа аҳолисининг 70 % дан ошиғи испан тилли метислар — мамлакатнинг ғарбий қисмида яшовчи — ладинолардан иборатдир. Шарқий қирғоқларда куп сонли ва деярли ўрнашиб бўлган “мискито” ва “сумо” ҳинду қабила гуруҳлари яшаб келади (тахминан 5 %). Европаликлардан тахминан — 16 %, африкаликлар ва уларнинг авлодларидан — 9 % аҳоли истиқомат қилади. Расмий тили — испан тили бўлиб шунингдек маҳаллий ҳинду тиллари ҳам кенг тарқалган. Дини: католиклар — 85 %, протестантлар — 10 % ни

Сийосий тизим. Никарагуа — Президент бошқаруви шаклидаги демократик республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — президент. Президент ҳукуматни бошқариб, Вазирларни тайёрлайди. Вице-президент ҳам президент каби бир шаклда ва ўша муддатга сайланади. Бирпалатали Миллий Ассамблея — мамлакатнинг қонунчилик ҳокимияти ҳисобланади. Суд тизми — Олий, Апелляцион ва қуйи инстанциялар судларидан иборатдир. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Никарагуа — БМТ, Америка давлатлари ташкилоти ва Қўшилмаслик ҳаракати аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Никарагуа иқтисодиётининг асоси — қишлоқ ҳужалиғи ҳисобланади. Ҳужаликда жўхори, сорго, гуруч, дуккакли уруғлар, қовоқ ва ҳ.к. ўстирилади. Асосий соҳалар қишлоқ ҳужалиғи хом-ашёсини қайта ишлаш билан боғлиқ бўлиб, цемент, кимё маҳсулотлари, қогоз, металл буюмлар ишлаб чиқарадиган корхоналар ва нефтни қайта ишлаш заводи фаолият юритади. Никарагуа қазилма бойликларги эга эмас.

Аммо балиқ, қисқичбақа экспортнинг асосини ташкил этади. Экспорт учун: қаҳва, пахта, шакар, гушт ва банан етказиб чиқарилади. Импорт орқали: нефть, хом-ашё, узоқ муддатга мўлжалланган истеъмол моллари ва ускуналар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ ва Марказий Америка давлатлари.

Тарихи. Мамлакат ҳудудида қадимда, ацтек ва тольтек ҳинду қишлоқлари яшаб келишган. Орол Христофор Колумб томонидан 1502 йил кашф этилган, аммо мамлакатни мустамлака қилиш, фақатгина 1522 йил бошланган эди. Никарагуа ҳудуди Испания мустамлакасига айланиб 1570-1821 йиллари Испания Гватемала генерал-капитанлиги таркибида бўлган. 1821 йил Америкадаги Испания мустамлакаларининг озодлик учун олиб борган курашлари чоғида, Гватемала испанияликларни қувиб чиқариб ўз мустақиллигини эълон қилди. 1823 йилдан бошлаб 1838 йилга қадар Никарагуа Марказий Америка қўшма провинциялари таркибига киради. 1838 йили тўлақонли мустақил Никарагуа республикаси ташкил этилади. XIX аср ўрталаридан бошлаб, катта таъсир доирасини ўрнатиш учун АҚШ ва Буюк Британия ўртасида кураш вужудга келади. Натижада Никарагуа бир неча ички можаролар ва 1912-1933 йилларда — АҚШ оккупациясини бошидан ўтказади. 1934 йили мамлакатда ҳокимият тепасига диктатор Самоса келади ва 1979 йилга қадар унинг оиласи мамлакатни бошқариб келади, аммо бир мунча вақтдан сўнг бу сулола Сандинист Миллий озодлик fronti томонидан тахтдан ағдарилади. 1990 йили давлат тепасига янги, америкача талқинда ҳаракат қилувчи ҳукумат келди. 2006 йил ноябрь ойида президент этиб, 1985-1990 йилларда Никарагуани бошқариб, сайловларда энг кўп овоз йиға олган — Сандинист Миллий озодлик фронтининг етакчиси Даниэль Ортега тайинланади.

ПИТКЭРН ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Питкэрн ороллари
Қарам ҳудуд	Буюк Британияга тегишли ҳудудлар
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Адамстаун
Майдони	47 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	47 киши
Зичлиги	1 км.кв. га 1 киши
Пул бирлиги	Янги Зеландия доллари (NZD код 554)
Интернет-домен	.pn
Телефон коди	+872
Соат миллари	UTC-8

Географик жойлашуви. Полинезиядаги Буюк Британияга тегишли ҳудуд бўлиб, Питкэрн ва деярли одам яшамайдиган Хендерсон, Дюси, Сэнди ва ичимлик суви бўлмаган Оэно оролларида ташкил топгандир. Питкэрн ороли келиб чиқишидан вулқонли асосга эгадир. Энг яқин қўшни ороллари — Пасха ороли ва Француз Полинезиясининг жануби-шарқий ороллари бўлган — Туамоту ва Гамбье ороллари ҳисобланади. Иқлими тропик денгизли. Ойлик ҳарорат, август (қиш фаслида) уртача +18° С ни, февраль (ёз фасли) ойида эса: +24°Сни ташкил этади. Июль ва август ойлари йилнинг қуруқ фасллари ҳисобланади.

Маъмурий тақсимланиши. Адамстаун (Питкэрндаги ягона аҳоли яшайдиган маскан) аҳоли яшайдиган шаҳарчаси мавжуд.

Аҳолиси ва дини. Питкэрн аҳолиси асосан англо-полинезия метисларидир. Расмий тили — Инглиз тили ҳисобланади. Дини протестантлар — асосан еттинчи кун адвентистларидир.

Сиёсий тизим. Орол 1838 йили Буюк Британия мустамлакасига айланади. Ҳозирги кунда Янги Зеландиядаги Буюк Британия комиссари бир вақтнинг ўзида Питкэрннинг губернатори ҳисобланади. Оролда ўз-ўзини бошқарувчи ҳокимият — Орол кенгаши фаолият юритади.

Иқтисодиёти. Тропик деҳқончилик ва хунармандчилик билан шуғулланишади. Орол почта маркаларини ишлаб чиқаради.

Тарихи. Питкэрн ороллари 1767 йили Ф.Картер экспедицияси томонидан, кўзғолончи “Баунти” Британия кемасидан туриб очилган эди.

ПАНАМА

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2004)
Зичлиги

Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Панама Республикаси
1903 йил 3 ноябрь (Колумбия
мустамлакаси бўлган)
Испан
Панама
Панама
Президент республика
15,5 минг км.кв. (дунёда 115-ўринда)
2,9 фоиз
3,17 млн киши (дунёда 52-ўринда)
1 км.кв. га 42 киши
Бальбоа
.ра
+507
UTC-5

Географик жойлашуви. Панама Республикаси – Шимолий ва Жанубий Америкада бирлаштириб турувчи қуруқликда жойлашган Панамада жойлашган. Шарқда – Колумбия; ғарбда – Коста-Рика чегарадош бўлиб, жанубда – Тинч океани; шимолда – Кариб денгизи сувлари ювиб туради. Панама канали зонаси, мамлакатни шимоли-ғарбдан жануби-шарқ томон, Кариб денгизини Тинч океани билан боғлаб кесиб ўтади. Будут Панама ҳудуди бўйлаб, икки тоғ тизмаси – Кордильера-де-Верагуа ва Кордильера-де-Сан-Бласс чузилган. Бару (3,475 м) вулқони – Панаманинг энг юқори нуқтаси ҳисобланади. Бокас-дел-Торо архипелаги Панаманинг Кариб қирғоқларида жойлашган, Лас-Перлас архипелаги ва кўп сонли майда ороллар Тинч океани қирғоқлари бўйлаб ёйилиб кетган. Панама сейсмологик жиҳатдан ҳавфли зона ҳисобланиб, вулқон отилишлари ва ер қимирлашлари кўп бўлиб туради. Мамлакатдаги энг катта кўл – Баяно кўлидир. Иқлими иссиқ, намли, ҳаво ҳароратининг паст ўзгаришларига эга субэкваториал бўлиб, ўртача: +21° С дан +33° С гача бўлади. Январь ойдан апрель ойларига қадар мамлакат бўйлаб қурғоқчилик даври бўлади, қолган вақтда эса ёмғирлар мавсуми бошланиб давом этади. Кариб қирғоқларидаги тропик селъвада ёмғир йил бўйи ёғиши мумкин.

Маъмурий тақсимланиши. Панама 9 провинциялар ва Сан-Бласс

ҳиндулар ҳудудидан ташкил топгандир. Провинция ва муниципал ҳокимият губернатори — Президент томонидан тайинланади.

Аҳолиси ва дини. Панамаликларнинг тахминан 70 % — томи-ридан ҳинду ва оқтанлилар қони оққан метислар, ёки оқлар-нинг қоратанли аҳоли билан турмушидан келиб чиққан мулатлар ташкил этади. Қолганларнинг орасида — 14 % “афрамерикалик-лар”, — 10 % “оқтанлилар”, тахминан 6 % — ҳиндулар ташкил этади. Панама расмий тили — Испан тили. Аҳолининг тахминан 14 % — Инглиз тили она тили ҳисобланади, ҳиндулар эса ўз тилларида сузлашишади. Дини: католиклар — 85 %, протестантлар — 10 %, мусулмонлар — 5 %.

Сиёсий тизим. 1972 йилда қабул қилинган ва 1978 йилда ўзгартириш киритилган конституцияга мувофиқ, Панама 1983-1990 йилларда унитар президент республикаси дея эълон қилинган. Панамадаги қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали қонунчилик ассамблеясига тегишлидир. Ижроия ҳокимияти — Президент томонидан давлат вазирлари билан ҳамкорликда амалга оширилади. Президент ва вице-президент умумсайлов йули билан сайланади. Мамлакатнинг суд тизими таркибига — Олий, требунал ва бошқа судлар киради. Шунингдек 5та апелляцияцион судлар мавжуд бўлиб, муниципал судлар куйи инстанция судлари ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Мамлакат — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон банки Америка давлатлари ташкилотининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Панама — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Бу ерда какао-дучкаклари, қаҳва, банан, жўхори, шакар-камиш ўстирилади. Балиқ, қисқичбақа ва омарлар овланади. Панама жудаям қимматли дарахт турлари заҳирасига эгадир, аммо ўрмон-ни маҳсулотларини қайта ишлаш фақат дарё ирмоқлари транспорт йуллари буйлаб амалган оширилади. Қорамолчилик ривожланган. Панамада туризм соҳасига алоҳида эътибор берилмоқда. Озиқ-овқат саноати маҳсулотларидан ташқари Панама кийим-кечак, поайбзал ва мебел ишлаб чиқаради. Нефтни қайта ишлаш, пулат куйиш ва кимё саноат тармоқлари ривожланиб бормоқда. Панама иқтисодиёти халқаро транзит хизматларини кўрсатишга асослан-гандир. Экспорт учун: банан, қисқичбақа, шакар ва нефть маҳсу-лотлари етказиб берилади. Импорт орқали: машина, транспорт ускуналар, нефть, нефть маҳсулотлари, кимё, электр ва электрон саноати моллари ҳамда озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий сав-до ҳамкорлари: АҚШ, Германия, Коста-Рика.

Тарихи. Панама қирғоғи 1591 йил кашф этилган, 1502 йил эса бу ерга Христофор Колумб сузиб келади ва биринчи аҳоли яшайдиган масканга асос солади. 1519 йил эса Панама шаҳрига асос солинган. 1542 йилда Панама ҳудуди Гватемалар генерал-капитанлигига, сунг эса Янги Гренада вице-қироллигига (1718 йили) бўйсунди. 1821 йили мустақилликка эришилгач, Панама Буюк Колумбия (1830 йилдан бошлаб Янги Гренада республикаси) федерацияси таркибига кирди. 1903 йил 3 ноябрдан сунг АҚШ ёрдамида Мустақил Панама эълон қилинган. 1904 йил Панама ва АҚШ ўртасида, Панама каналнинг 10 миллик секторини ижарага бериш ҳақидаги битими имзоланади. Мамлакатнинг стратегик муҳим ҳолати – бу ерда 1914 йили океанаро каналнинг қурулишига олиб келди. 1977 йили, Панама эгалигига канални ўтказиб бериш битими имзоланиб, 2000 йил кучга кирди.

ПУЭРТО-РИКО

Расмий номланиши

Қарам ҳудуд

Расмий тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Ассоциациядаги эркин бўлган

Пуэрто-Рико давлати

АҚШга тегишли ҳудуд

Инглиз ва испан

Сан-Хуан

Сан-Хуан

Конституцион монархия

91,1 минг км.кв.

1,6 фойз

3,93 млн киши

1 км.кв. га 432 киши

АҚШ доллари (USD код 840)

.pr

1-787; 939

ВГМ-4

Географик жойлашуви. Ассоциациядаги эркин бўлган Пуэрто-Рико Кариб денгизига жойлашиб, Катта антил ороллари-нинг бир қисми ҳисобланади ва Пуэрто-Рико унга яқин бўлган бир қанча кичик ороллар Вьекес, Кулебра, Мона, Кулебрита, Паломино (баъзида бу гуруҳ ороллар Испан Виргин ороллари деб аташди) Менито, Десечео ва Каха-де-Муэртос ороллари-дан

ташкил топгандир. Пуэрто-Рико майдонининг тахминан 75 ини Марказий Кордильера ва уларга яқин жойлашган тоғ тизмалари эгаллайди. Оролнинг чекка ҳудудлари унумдор даре дийлари ва тоғли ҳудудлар билан қопланган, оролнинг шимоли-ғарбий қисмларида тоғ ғорлари тулиб ётибди. Орол 17 та кўл ва 50 га яқин суви тула ирмоқлар бор. Орол флора ва фауна дунёси жудаям бой ва турфа хил. Пуэрто-Рико иқлими тропик пассат, илиқ ва муътадилдир. Уртача ойлик ҳарорат йил буйи унча сезилмай, қиш фаслида: $+22^{\circ}$ С дан $+24^{\circ}$ С гача, ёз фаслида эса: $+28^{\circ}$ С дан $+29^{\circ}$ С гача бўлади. Ёмғирли довулар Пуэрто-Рико учун табиий ҳолатдир.

Маъмурий тақсимланиши. Пуэрто-Рико 78 та муниципалитет, улар эса туманлар ва секторларга бўлинади. Ҳар бир муниципалитет, 4 йиллик даврга сайланадиган ўз мэрига эгадир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: мамлакат аҳолининг 90 % ўзларини пуэрториқолик деб ҳисоблайди, аммо бу этник гуруҳ турли халқлардан келиб чиққандир. Аҳолининг 70 % дан ошиғи креолликлар, тахминан 20 % — мулатлар, 8 % — африка, ҳиндулар ва Осиё қитъасидан келиб чиққан халқлар ташкил этади. Пуэрто-Рикода давлат тили — испан ва инглиз тиллари ҳисобланади. Дини: католиклар, тахминан — 85 %, протестантлар — 10% ни ташкил этади, аммо христиан диндорларининг кўпчилиги, спиритизм, вуду ва ҳиндуларнинг фольклор ва диний анъаналари билан қўшилиб кетгандир.

Сиёсий тизим. Пуэрто-Рико Ҳамдўстлиги — АҚШ маъмурий ҳудудий ҳуқуқидаги ўзини-ўзи бошқарувчи ҳудуд ҳисобланади. АҚШ билан алоқалар, умумий фуқаролик, пул ва мудофаа соҳаларида ўрнатилади. Давлат бошлиғи — АҚШ президенти ҳисобланади. Ҳукумат бошлиғи — губернатор. Вазирлар маҳкамаси. Пуэрто-Рико Қонунчилик мажлисининг рухсати билан губернатор томонидан тайинланади. Юқори қонунчилик ҳокимияти АҚШ конгресига тегишли бўлиб, унда ташқи сиёсат, мудофаа ва қонунларга оид масалалар кўриб чиқилади. Ички бошқарув Пуэрто-Риконинг Қонунчилик мажлиси зиммасига юклатилган. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Пуэрто-Рико иқтисодиёти асосини қайта ишлаш саноати ташкил этади. Нефтни қайта ишлаш ва нефтни ўтказиш саноати фаолият юритади. Енгил, озиқ-овқат ва машинасозлик корхоналари мавжуд. Қишлоқ ҳўжалигида: шак

қамиш, банан, тамаки, қаҳва, ананас, ямс ва батат устирилади. Чорвачилик, балиқ ва молюскалар овлаш тарқалган. Халқаро туризм ривожланган. Экспорт учун: шакар, қаҳва, химикатлар, электрон ускуналар, электротехника ва фармацевтика саноати буюмлари етказиб берилади. Импорт орқали: саноат хом-ашёси, кристалллар, озиқ-овқат моллари ва машиналари олиб кирилади. Савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Венесуэла, Доминикан республикаси.

Тарихи. Христофор Колумб, аваллари Боринкин номига эга бўлган бу оролни 1493 йил 19 ноябрь куни кашф этган эди. 1508 йилда Гаити оролидан Хуан Понсе де Леон бошчилигидаги бир гуруҳ испаниялик муҳожирлар сузиб келади. Испанияликлар Сан-Хуан номини олган ва Конкистанинг янги ердаги йирик қўғонига айланган янги базаларини тез ва мустақкам ўрнатиб олдилар. XVIII асрда Испаниянинг заифлигидан фойдаланиб, Пуэрто-Рико аҳолиси оролга мустақиллик берилишини талаб этган ҳаракатларини кучайтира боришди. 1868 йили Лорес шаҳридаги муваффақиятсиз бош кўтариш, орол халқининг озодликка эришиши йўлидаги қўлаб жанглarning бошланишига олиб келди. 1897 йил орол автоном мақомига эга бўлади, аммо деярли шундан кейин, кетма-кет бостириб келган АҚШ ва Испания ўртасидаги қурашлар Пуэрто-Риконинг АҚШ қўшини томонидан босиб олинишига олиб келди. 1917 йили оролдаги халқ АҚШ фуқаролигини олишди. 1951 йил орол “эркин қўшилган” давлат мақомига эга бўлди.

САЛЬВАДОР

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Эль-Сальвадор Республикаси
1821 йил 15 сентябрь (Испания
мустамлакаси бўлган)
1842 йил Марказий Америка
Федерацияси томонидан

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пули
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Испан
Сан-Сальвадор
Сан-Сальвадор
Унитар республика
21 минг км.кв. (дунёда 148-уринда)
1,5 фоиз
6,76 млн киши (дунёда 97-уринда)
1 км.кв. га 322 киши
АҚШ доллари (USD код 840)
.sv
+503
UTC-6

Географик жойлашуви. Сальвадор — Марказий Америкада, Тинч океанининг қирғоқларида жойлашган давлатдир. Шимол ва шарқда — Гондурас, ғарб ва шимоли-ғарбда — Гватемала билан чегарадошдир. Жануби-шарқда — Фонсека Тинч океани курфазии сувлари ювиб туради. Мамлакат ҳудудининг катта қисми тоғли ҳудудлардан иборат бўлиб, уларнинг орасида энг фаоли — Исалько вулқони ҳисобланади. Шимоли-ғарбдан жануби-шарқ томоникки узун Кордильер тоғ тизмалари чўзилган. Оролда ер силкинишлар кўп бўлиб туради. Иқлими тропик пассат. Уртача ойлик оролда: 21° С дан — 22° С гача бўлади. Вулқон этаклари — эман ва қайин ўсган ўрмонлар билан қопланган. Вулқонли кратерларнинг катта қисмида кўлаб тоғ ирмоқлари оқиб туради. Тоғ тизмалари уртасида баландлиги 610 м келадиган — мамлакатнинг энг катта ва аҳоли қатлами кўп бўлган марказий плато жойлашгандир. Миллий боғлари: Монтекристо, Эль-Импосибле; ва Эль-Хокотайл резервати.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат 14 та департаментга бўлинди; ҳар бирини президент томонидан тайинланган губернатор бошқаради. Департаментлар эса ўз набаотида 262 та муниципал округларга бўлинади. Ҳар бир округ муниципал кенгаш томонидан бошқарилади. Кенгаш аъзолари — мэрни сайлашади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: оқтанли ва хиндулар қонидан келиб чиққан, метис-ладинолар — 90 %, бошқа хинду халқлари вакиллари — 5 % ва европа мамлакатлари халқларидан келиб чиққанлар — тахминан — 1 % ни ташкил этадилар. Расмий тили — испан тили. Дини: католиклар — 83 % ва протестантлар — 17 % дан иборатдир.

Сiyсий тизим. Сальвадор республикаси — президент бошқаруви шаклидаги мустақил унитар демократик республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — президент булиб, иккинчи муддатга сайланиш ҳуқуқига эга эмас. Маҳкама (Вазирлар Кенгаши), Конунчилик ҳокимияти тавсия этган етакчи партиялар билан маслаҳатлашган ҳолда — президент томонидан сайланади. Бирпалатали Конунчилик Мажлиси ёки Легислатив-Ассамблеяси — мамлакатнинг Конунчилик ҳокимияти ҳисобланади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Сальвадор — БМТ, ХВФ, Америка давлатлари, Марказий америка давлатлари ташкилотларининг ва Марказий америка умумий бозорининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Сальвадор — аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий қишлоқ хўжалик маҳсулотлари: қаҳва, пахта, шакар-қамиш. Уруғчилик, сабзавотчилик, йирик шохли қорамол ва чўчқа боқиб купайтириш билан шуғулланилади. Асосий бугдой маҳсулотлари — жухори ва техник бугдой — хенекендир. Озиқ-овқат, енгил, кимё, фармацевтика, қоғоз, дарахт ва нефтни қайта ишлаш саноатлари ривожланиб келмоқда. Экспорт учун: қаҳва, шакар-сирец, матолар, қоғоз ва кимё саноати маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: автомобиллар, электрон ускуналар ва нефть маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Гватемала, Нидерландия.

Тарихи. Сальвадор худудида бугунги кунга қадар йўқ булиб кетган мая ва ацтек хинду халқларининг қадимги вайроналари ва элгорликлари сақланиб қолинган. Мамлакат 1524-1528 йиллар Испанияликлар томонидан забт этилган. 1821 йили Сальвадор Испания ҳукуматидан мустақиллигини ўз қўлига олди. 1841 йил Сальвадор мустақил давлатга айланди. Мамлакат, маҳаллий консерватор ва либераллар ўртасидаги тўхтовсиз курашлар билан боғлиқ бўлган 130 га яқин давлат тўнтаришларини бошидан ўтказди. 1990 йилда бу урушларда партизан гуруҳлари бошқариб кетган Фарабундо-Мартини номидаги Миллий озодлик Фронти ва Сальвадор ҳукумати ўртасида музокаралар бошланди. Натижада 1991 йили келишув битими имзоланди.

СЕН-ПЬЕР ва МИКЕЛОН

Расмий номланиши	Сен-Пьер ва Микелон
Қарам ҳудуд	Францияга тегишли ҳудуд
Расмий тили	Француз
Пойтахти	Сен-Пьер
Йирик шаҳарлари	Сан-Хуан
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	242 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	0 фоиз
Аҳоли соии(2004)	7,3 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 30 киши
Пули	Евро (EUR код 978)
Интернет-домен	.pm
Телефон коди	508
Соат миллари	UTC-3

Географик жойлашуви. Сан-Пьер ва Микелон – Франция таркибидаги денгиз орти жамияти ҳисобланиб, Атлантик океанининг унча катта бўлмаган оролларида, шимолий Американинг шарқий қирғоқларига яқин булган Ньюфаундленд оролларидаги бир неча ўн километр наридан жойлашган оролдаватдир. Сен-Пьер ва Микелон денгиз ва оролнинг асосий ҳудуди билан тусилган Ньюфаундленд оролининг бир қисми сифатида унинг шимолий-ғарбий чизиқларида ётади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан буланишларга эга эмас.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби – асосан французлар (баск ва бретонликлар)дан иборатдир. Дини: католиклар – 99 % бўлиб, расмий тили – француз тили ҳисобланади.

Сиёсий тизим. Франция таркибидаги, ўз-ўзини бошқарувчи ҳудудий гуруҳ мақомига эга денгизорти ҳудуд ҳисобланади. Давлат бошлиғи – Франция президенти ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти бошлиғи – Франция ҳукумати томонидан тайинланадиган префект ҳисобланади. Ҳукумат бошлиғи – Бош Кенга президенти ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Аҳолининг асосий машғулоти – балиқчилик ва денгиз маҳсулотларини қайта ишлаш ҳисобланади. Оролда машинасозлик корхоналари мавжуд. Оролнинг тошли ерлари қишлоқ хужалик учун ярамайди. Сўнгги йилларда туризм соҳа-

си тобора ривожланиб бормоқда. Экспорт учун: балиқ ва ундан тайёрланган маҳсулотлар (консерва ва дудланган балиқ), ҳамда балиқчилик кемалари етказиб берилади. Импорт орқали: ёқилғи, саноат ускуналари ва қурилиш моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Канада, АҚШ, Франция, Буюк Британия ва Нидерландия.

Тарихи. Оролни 1520 йилда Испанияликлар кашф этишган. 1604 йили оролда илк французлар яшаш жойлари пайдо бўлади. 1814 йилда ороллар бир неча маротаба Англия таркибига киради. 1946 йили ороллар денгиз орти ҳудуд, 1976 йил эса — денгиз орти департамент мақомига эга бўлади. 1985 йилда — Франция ҳудудий бирлиги мақомига эга бўлади.

СЕНТ-ВИНСЕНТ ва ГРЕНАДИНА

Расмий номланиши
Муустақиллик санаси

Сент-Винсент ва Гренадина
1979 йил 27 октябрь
(Буюк Британия томонидан)

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Инглиз тили
Кингстаун
Кингстаун
Конституцион монархия
389 км.кв (Дунё бўйича 182-чи)

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2000)

118,4 минг киши(Дунё бўйича 192-чи)

Зичлиги
Пули
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

1 км.кв.га 396 киши
Шарқий кариб доллари
.vc
+1-784
UTC-4

Географик жойлашуви. Сент-Винсент ва Гренадина — Кариб денгизидаги, Миллатлар Ҳамдўстлиги таркибига кирган мустақил давлат ҳисобланади. Орол ҳудуди Сент-Винсент ва Гренадина (Кичик Антил ороллари) архипелагининг 32 майда оролларида ташкил топгандир. Давлат Шамол усти гуруҳлар таркибидаги, Сент-Люсиядан жанубга ва Тринидад ва Тобагодан

шимол томонда жойлашгандир. Фарбада — Кариб денгизи; шарқда эса — Атлантик океани сувлари ювиб туради. Сент-Винсент ороли вулқонли асосга эгадир. Гренадина архипелаги ороллари майдонининг кичиклиги билан ажралиб туриб улар ҳам вулқонли асосга эга. Рифлардан ташкил топган, асосий оролдан жанубга қўзилган бу қўққили ороллarning озгина қисма сувдан бўйи қўзиб туради (гуруҳларни энг баланди — 6 м). Бу гуруҳ ичидаги энг баланд қўққи — Бекия ҳисобланади. Иқлими тропик пассат намли. Ўртача ойлик ҳарорати, йил бўйи кам ўзгаради ва: 24° С 28° С ни ташкил этади. Оролда қўшлар олами жудаям бой ва турфа хилдир. Қирғоқбўйи сувлар, балиқлар қисқичбақалар ва молюскаларга тўладир. Табиатни муҳофаза қилиш мақсадида оролда бир нечта ўрмон ва орнитологик қуриқхоналар мавжуд.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат худуди 6 та округга бўлиниб, шулардан 5 таси Сент-Винсент оролида жойлашган бўлиб, олтинчиси Гренадина ороллари (Сент Дэвид Сент Патрик, Шарлотта, Сент Эндрью, Сент Джордж Гренадина)ни бирлаштириб туради.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: қора танлилар — 66 %, турли хил этник гуруҳи аралашмалари (мулатлар) — 19 %, шарқий ҳиндулар — 6 % ва европаликлар — 2 % дан иборатдир. Дини: англиканлар — 47 %, методистлар — 28 %, католиклар — 13 %, адвентистлар, индуистлар ва ҳ.к. лардан иборатдир. Расмий тили — инглиз тили ҳисобланиб, шунингдек француз тилининг креол диалекти ҳам тарқалган.

Сиёсий тизим. Орол Британия қироличаси бошқарадиган ҳамдустлик доирасида — конституцион монархия шаклидаги давлат ҳисобланади. 1979 йил мустақилликга эришиш билан кучга кирган Конституцияга амал қилинади. Давлат бошлиғи генерал-губернатор таништирган — Буюк Британия қироличаси ҳисобланади. Ижроия ҳокимиятни — Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат амалга оширади. Қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали Парламентга тегишлидир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Сент-Винсент ва Гринадина — БМТ ва Америка давлатлари ташкилоти аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Қишлоқ хўжалиги ва туризм соҳалари — Сент-Винсент ва Гренадина иқтисодиётининг асосий тармоқлари саналади. Бу ҳудуд шунингдек Вест-Индиядаги банклarning ўзининг солиқ чекловлари билан жалб қилувчи — муҳим молиявий марказ саналади. Асосий қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари:

банан, шакар-қамиш, какос-пальмаси, сабзавотлар, тамаки, маниок ҳисобланади. Оролда: крахмал, оррорут, ром, шакар, пиво, сут маҳсулотлари ва копра ишлаб чиқарилади. Пахта ва копра қайта ишланилади. Чекланган миқдорда қорамолчилик ривожланган. Йирик шохли қорамол, қўй, эчки ва чўчқа кўпайтириб боқишади. Маҳаллий аҳоли балиқчилик билан шуғулланади. Экспорт учун: банан, ун, аррорут ва теннис ракеткалари ишлаб чиқарилиб етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат, машина ва ускуналар, кимё саноати маҳсулотлари, шу жумладан ўғит ва ёқилғи олиб кирилади. Мамлакат иқтисодиёти ташқи молиявий ёрдамга жудаям боғланиб қолгандир. Асосий савдо ҳамкорлари: Кариб ҳамжамияти мамлакатлари, Буюк Британия ва АҚШ ҳисобланади.

Тарихи. Европаликлар пайдо бўлгунига қадар оролларда — кариб-ҳиндулари истиқомат қилиб келишган. Сент-Винсент Ҳристофор Колумб томонидан унинг Янги Ерга бўлган учинчи саяхати давомида, 1498 йил 28 январь куни Муқаддас Винсент кунда кашф этилган, номи ҳам шундан олинган эди. Икки асрдан ошиқ вақт карибликлар Европа мустамлакачиларига қарши шиддат билан курашиб келганлар.

XVII-XVIII асрлар давомида Сент-Винсент секин-аста Франция ва Англия назорати остига ўтиб борди. 1763 йил, 1783 йилдаги Версаль тинчлик битимига кўра, орол Буюк Британия мустамлакасига айланди. 1796 йил инглизлар қоратанли карибликларнинг қўзғолонини бостириб, тахминан 5 минг яқинини Гондурас қирғоқларидаги оролларнинг бирига қувғин қилишди. Инглиз мустамлакаларида куллик билан шуғулланиш ман этилганидан сўнг (1834 йили), оролга ишчи кучи сифатида Ҳиндистон ва Португалия муҳожирларини таклиф этишарди. 1925 йили оролда илк қонунчилик кенгаши вужудга келган, 1951 йил эса умумсайлов ҳуқуқи киритилган эди; 1969 йили Сент-Винсент ва Гренадина тўлиқ ички бошқарув ҳуқуқига эга “ассоциацияланган давлат” мақомига эга бўлди. Давлат тўлиқ мустақиллигига, 1978 йил Лондонда ишлаб чиқилган конституцияга мувофиқ 1979 йил 27 октябрда эришди.

СЕНТ-КИТС ва НЕВИС

Расмий номланиши	Сент-Китс ва Невис Федерацияси
Мустақиллик санаси	1983 йил 19 сентябрь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Бастер
Йирик шаҳарлари	Бастер
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	261 км.кв. (дунёда 207-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0 фоз
Аҳоли сони(2005)	42,19 минг киши (дунёда 209-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 140,6 киши
Пул бирлиги	Шарқий кариб доллари
Интернет-домен	.kn
Телефон коди	+1-869
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Сент-Китс ва Невис Федерацияси – Кариб денгизининг шарқий қисмидаги давлат бўлиб, Шамол ости гуруҳидаги икки Сент-Китс ва Невис оролларида ташкил топгандир. Шарқда – Антигуа ва Барбуда ороллари; жануби-шарқда – Монтсеррат; шимоли-ғарбда – Нидерланд Антил ороллари (Сент-Истатиус); шимолда эса – ва Француз Гваделупаси таркибига кирган Сен-Бартельми ороли билан чегарадошдир (Барча чегаралар денгиз чегараларидир). Иккада орол вулқонли асосга эга бўлиб тоғли ҳудудлардир. Иккала орол коралл рифлари билар ўралгандир. Иқлими тропик намли ва иссиқ бўлиб, уртача ойлик ҳарорат тахминан: 26° С ни ташкил этиб, вақти-вақти билан: 18° С га тушиб ёки 32° С га кўтарилиб туради. Сент-Китс ва Невис, август ойидан октябрь ойига қадар ўтадиган кескин тропик ураганлар ўтадиган чизиқда ётади. Ороллар флораси ва фаунаси жудаям бой ва турфа хил.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 14 та округга бўлинади: Сент-Китсда – 9 та ва Невис оролида – 5 та.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: қоратанлилар – 90 %, инглизлар – 8 % ни ташкил этади. Улардан ташқари оролларда бир неча юз: ҳиндулар, хитойликлар, араблар бошқалар истиқомат қилишади. Тили – Инглиз тилидир. Дини. протестантлар – 80 %, католиклар – 20 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Сент-Китс ва Невис Федерациялари – 1983 йил

19 сентябрдан бошлаб Буюк Британия Ҳамдўстлигининг мустақил аъзоси саналиб келинади. Федерация Британиянинг демократик парламент тизимига асосланган. Давлат бошлиғи — генерал-губернатор томонидан таништирилган Буюк Британия қироличаси ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти, ҳукуматга тегишлидир. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Қонунчилик ҳокимияти — Бирпалатали Миллий Мажлисга тегишли. Федерация узининг суд тизимлари — Магистрат ва Юқори судларига эгадир. Биринчи апелляцияон суд — Сент-Люсия апелляцияон суди ва сўнгги апелляцияон суд бўлиб — махфий инглиз Кенгаши ҳисобланади. Невис ороли узининг шахсий парламенти — Невис оролининг Кенгашига эгадир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Сент-Китс ва Невис — БМТ, ХВФ, Америка давлатлари ташкилоти ва Британия Миллатлар Ҳамдўстлигининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Сент-Китс ва Невис иқтисодиётининг етакчи тармоқлари — қишлоқ хўжалиғи (шакар-қамиш) ва туризм ҳисобланади. Невис оролида: пахта, какос пальмаси, қаҳва дарахти, банан, ананас, арахис, ямс ва гуруч ўстирилади. Қорамолчилик, балиқчилик эчки ва қўй боқиб ўстириш ривожланган. Экспорт учун мўлжалланган саноат, айниқса туризм ва оффшор хизматлари ривожланиб бормоқда. Экспорт учун: шакар, пахта, патока, пахта ва какос мойи, ичимликлар, тамаки ва мевалар етказиб берилади. Импорт орқали эса техника, нефть маҳсулотлари, озиқ-овқат ва саноат буюмлари олиб кирилади. 2006 йили Шарқий-Кариб давлатлари шу жумладан: Ангилья, Антигуа ва Барбуда, Британия Виргин ороллар, Доминика, Гренада, Монтсеррат, Сент-Люсия, Сент-Китс ва Невис ҳамда Сент-Винсент ва Гренадина Ягона Кариб иқтисодий ҳудудига аъзо бўлиш билан бир қаторда иқтисодий иттифоқни ташкил этиш ҳақидаги ниятларини эълон қилишди. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Буюк Британия ва Кариб ҳамжамияти мамлакатлари.

Тарихи. Сент-Китс ороллариининг илк халқлари кариб ҳиндулари бўлишган. Ороллар Христофор Колумб томонидан 1493 йил кашф этилган эди. 1623 йили Сент-Кристоферда (аввалги номи Сент-Китс) инглиз аҳоли яшайдиган (Вест-Индиядаги энг биринчиларидан) масканлар ташкил этилган эди; 1624 йили француз масканлари ташкил этилади. 1625 йили Ангилья ороли билан бирга — Буюк Британиянинг мустамлакасига айланади ва унинг бошқа ҳудудларни босиб олишдаги базасига айлангани учун унинг номини “Кариб беланчаги” деб атайдилар. Тез орада

маҳаллий аҳоли оролдан чиқариб юборилади. XVII асрдан бошлаб Буюк Британия ва Франция урталарида оролларга эгалик қилиш учун курашлар бошланиб кетади, ва 1783 йилги Версаль битими асосан тўлалигича инглизларнинг қўл ўстига ўтади. 1871 йилдан бошлаб инглиз мустамлакаси таркибига, 1958 йилдан бошлаб эса — Вест-Индия федерацияси таркибига киради. 1967 йили Сент-Китс, Невис ва Ангилья ороллари ички бошқарувига эга “Буюк Британия давлати билан ассоциацияланган” мақомига эга бўлишди. Ташқи сиёсат ва мудофаа масалалари Буюк Британия зиммасига юклатилгандир. 1980 йилда Ангилья уч орол федерацияси таркибидан чиқади, 1983 йил 19 сентябрдан эса Сент-Китс ва Невис Федерацияси мустақил давлати дея эълон қилинди.

СЕНТ-ЛЮСИЯ

Расмий номланиши	Сент-Люсия
Мустақиллик санаси	1979 йил 22 февраль (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Кастри
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	616 км.кв. (дунёда 177-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,6 фоз
Аҳоли сони (2000)	159,5 минг киши (дунёда 191-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 265,8 киши
Пул бирлиги	Шарқий кариб доллари
Интернет-домен	.lc
Телефон коди	+1-758
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Сент-Люсия — Вест-Индиянинг Шамолости оролларидаги Сент-Винсент ва Мартиника ороллари ўртасида жойлашган орол давлат ҳисобланади. Шимолдан — Сент-Люсия проливи; жанубдан — Кариб денгизини Атлантик океани акваторияси билан боғлаб турувчи Сент-Винсент проливи сувлари ювиб туради. Сент-Люсия ороли вулқонли асосга эгадир. Вулқонли майдонларнинг этакларида куюқ тропик ўрмонлар ва унумдор ерли водийларни ташкил этадиган купсонли қисқадарёлар мавжуд. Иқлими тропик пассат. Ўртача ойлик ҳарорат: 18° С дан 26° С гача ташкил этади. Куруқ фасл — январь ойидан

сентябрь ойига қадар; ёмғирли фасл эса — май ойидан август ойига қадар давом этади. Вайронакор тропик ураганлар кўп бўлиб туради, айниқса ёз фаслининг охирида кўпаяди. Оролда тахминан 400 га яқин ўсимликлар тури мавжуд.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 11 кичирик ҳудудларга бўлинади. Уларнинг ҳар бирида ўз-ўзини бошқарувчи — шаҳар ва қишлоқ бошқарув кенгашлари мавжуд.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник тиркиби: африка қуллари — 90 %, мулатлар — 6 %, ҳиндистонликлар — 3 % ва европаликлар — 1 % ни ташкил этади. Расмий тили — инглиз тили бўлиб, аҳолининг катта қисми орасида — патуа (француз тили асосидаги маҳаллий креол тили) тили тарқалгандир.

Сиёсий тизим. 1979 йил 22 февралдан бошлаб, Сент-Люсия — Британия Ҳамдўстлиги таркибидаги мустақил республика мақомига эгадир. Оролда генерал-губернатор томонидан таништирилган Буюк Британия қироличаси номигагина давлат бошлиғи саналади. Ижроия ҳокимияти — Вазирлар Маҳкамасига тегишlidir. Иккипалатали парламент (Сенат Мажлислар палатаси) — Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Суд ҳокимияти қуйи инстанциялар судидан ташкил топган. Сент-Люсияда Олий ва Апелляцион судлар таркибида Юқори Шарқий-Кариб суди мавжуддир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Сент-Люсия — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Америка давлатлари ва Шарқий-Кариб давлатлари ташкилотлари, Кариб ҳамжамияти ва Кариб умумий бозорининг аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Орол иқтисодиёти асосини — туризм ва қишлоқ хўжалиги ташкил этади. Хўжаликда ўстириладиган асосий маҳсулотлар: банан, какос ёнғоғи, манго, какао, цитрус мевалар, узум ва шакар-қамиш ҳисобланади. Мамлакат чет-эл маблағларини, айниқса банк соҳасини ва туризм индустриясини жалб эта бошлади. Қайта ишлаш саноати, электрон эҳтиёт қисмлар йиғиш, қурилиш моллари ишлаб чиқариш ривожланиб, оролда транзит нефть терминали ва нефтни қайта ишлаш заводлари бор. Маҳаллий аҳоли бадиқчилик билан шуғулланади. Экспорт учун: банан, какао-дукалари, какос ёнғоғи, копра, какос мойи ва турли хил тропик мевалар шунингдек, кийим-кечак ва ўйинчоқлар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари, машина ва ускуналар ҳамда ёқилғи олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Бразилия, АҚШ, Буюк Британия, Кариб ҳамжамияти давлатлари, Япония ҳамда Канада ҳисобланади.

Тарихи. Сент-Люсия ороли Христофор Колумб томонидан 1502

йил 13 декабрда кашф этилган эди. Оролда илк аҳоли яшайдиган масканларга асос солишга, биринчи марта 1605-1638 йилларда инглизлар уриниб кўришган эди, аммо маҳаллий аҳолининг қаршилиги сабаб бу уринишлар муваффақиятсиз бўлган. Аборигенлар битим тузган ҳолда, французлар 1650 йилда бу ерда илк яшайдиган масканларни ташкил этишган. 1814 йили орол тўлалигиче инглизларнинг қўл остига ўтди. Шундан сўнг Сент-Люсия ороли Англия ва Франция уртасидаги чексиз зиддиятларнинг асосий сабабчисига айланди. 1803 йили Сент-Люсияни инглизлар яна бир марта босиб олди ва 1814 йили нариж битимига кўра орол Буюк Британия таркибига киради ва унинг мустамлакасига айланади. 1834 йили Британияликлар оролда қўллик билан шуғулланишни ман этишди. 1838 йилдан 1958 йилларга қадар Сент-Люсия Британия таркибидagi Шамол усти оролар мустамлакасига айланади, 1958 йилдан 1962 йилга қадар эса – Вест Индия Федерацияси таркибига киритилади. 1967 йили “Британия билан ассоциацияланган давлат” мақомига эга бўлиб, ички ишларда ўз-ўзини бошқариш ҳуқуқини қўлга киритди. Орол тўлақонли мустақиллигига 1979 йили 22 февраль куни эришган эди.

АМЕРИКА ҚЎШМА ШТАТЛАРИ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Америка Қўшма Штатлари
1776 йил 4 июль (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)

Давлат тили

Инглиз

Пойтахти

Вашингтон

Йирик шаҳарлари

Нью-Йорк, Лос-Анжелес, Чикаго

Бошқарув шакли

Президент республикаси

Майдони

9,52 млн км.кв (дунёда 4-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги

2,198 фойз

Аҳоли сони(2006)

295,4 млн киши (дунёда 3-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв. га 31 киши

Пул бирлиги

АҚШ доллари (USA код 840)

Интернет-домен

.us, .com, .edu, .mil, .um, .gov...

Телефон коди

+1

Соат миллари

UTC-2...-10

Географик жойлашуви. АҚШ - Шимолий Америкада жойлашган давлат. АҚШнинг асосий ҳудуди, Шимолий-Америка қитъасида жойлашган бўлиб, шарқда Атлантика океанидан тортиб, ғарбда Тинч океанга қўшни.

анига қадар чузилгандир. Жанубда АҚШ - Мексика ва шимолда - Канада билан чегаралашдир. Ундан ташқари АҚШ таркибига яна 2 штат қўшилади. Қитъанинг чекка шимоли-ғарбида, бир вақтни узида Канада билан чегаралош булган Аляска штати жойлашгандир. Тинч океанида Гавайя штати жойлашган. Россия билан булган чегараси Беринг бугози орқали утади. Шу билан бирга АҚШ таркибига Кариб денгизи (масалан, Пуэрто-Рико) ва Тинч океанидаги бир қатор ороллар (Америка Самоаси, Мидуэй, Гуам ва ҳ.к.) киради. Мамлакат ҳудудининг тахминан 3/1 қисми - тоғли ҳудудлардан иборат булиб, ясси-теккисликлар ва Кордильер платоси киради: Кордильер платосининг шарқий чегараларини, баландлиги 4000 км келадиган Қиррали тоғликлар ташкил этади. Мамлакатнинг энг юқори нуқтасини Аляскадаги - Мак-Кинлик (6 193м) чўққиси ҳисобланади. Кордильери ва Апалача платоларининг орасида кенг яйловлар (Марказий ва Буюк яйловлар) ва Мексикабуйи теккисликлар ёйилгандир. Мамлакатнинг шарқида Апалач тоғлари (Энг юқори нуқта - Митчелл тоғи - 2 037м) жойлашган. Шимолда бу тоғлар Атлантика океанига олиб чиқиб, жанубда Атлантикабуйи теккисликлардан ажралгандир. Апалач тоғларидан ғарб томонга Марказий теккисликлар (баландлиги 200-500м) жойлашган. Мамлакатнинг ғарбий қисмини (Аляска билан қўшганда) баланд чўққили тепаликлар (баландлиги 3000-5000м.гача), ясси тоғлар ва Кордильери платоси эгаллайди. Ўрмонлар мамлакатнинг тахминан 30% ҳудудини қоплаган. Алясканинг ўсимлик дунёси асосан тундрага ҳос булиб, мох ва лишайниклар ушиб ётади, аммо штатнинг жанубида игнабаргли ва аралаш ўрмонлар ҳам мавжуд. АҚШнинг шимоли "қитъавий" қисмини куюк аралаш ўрмонлар, жануброқ томонда - магнолия ва каучукли ўсимликлар, Мексика курфазининг қирғоқларида эса - мангр ўрмонлари ушиб ётади. Мамлакатнинг ғарби - яримқуруқ ва қуруқ ҳудудларда асосан ажириқ ва чулли ўсимликлар (юкка, турли ажириқ утлар, Мохава чулида эса - "кактус ўрмонлар мавжуд") билан қопланган. Калифорнияда - чаппарель, шунингдек кўплаб мевали (асосан цитрус) дарахтлар кенг тарқатган булиб, Сьерра-Невадада йирик секвойа дарахти ўрмонлари ўстирилади. АҚШнинг кузга кўринган диққатга сазовор жойлари ичида, аиниқса мамлакатнинг урта ғарбида жойлашган Колорадо дарёси каньони ва кўплаб топиладиган миллий боғлар ажралиб турилади. Бу миллий боғлардан энг машҳурларидан бири - ноёб ҳайвонот олами ва гизерлар воҳасига эга булган Йелловстоун боғи ҳисобланади. Мамлакатнинг энг йирик қўллари - Буюк қўллар (умумий майдони - 245,2 минг км²): Юқори, Мичиган, Гурон, Эри ва Онтарио булиб у дунё чучук сувларининг энг йирик йиғилмасидир. Буюк қўлларнинг ярмидан кўп майдони АҚШга қолгани эса Канадага тегишли.

АҚШнинг энг йирик дарёси - Миссисипи (узунлиги 3,950 км) бўлиб, унинг ҳовуз майдони бутун мамлакатнинг тахминан 40%ини эгаллайди. Асосий оқимлар - Миссури, Арканзас, Ред-Ривер. АҚШ ҳос бўлган иқлим тури: тропик (Гавайи); мутадил ва субтропик денгизли (Тинч океани соҳиллари); минтақавий-денгизли (Атлантика океани соҳиллари); минтақавий (Юкон ясситоғлари, ички яйловлар); кескин минтақавий (Кордильер ясситоғи ва ички платосида); арктиклик (Алясканинг шимолий қисми); субарктик (Алясканинг марказий ва жанубий қисмлари). Аляскадаги ҳавонинг ўртача оилқ ҳарорати январь ойида: -20° С дан; Флоридада +20° С гача ташкил этади. Ғарбий соҳиллардаги ҳаво ҳарорат июль ойида: +14° С дан +22° С гача, шарқий соҳилларда эса: +16° С - +25° С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат, тенгхуққли федерация субъектлари ҳисобланган 50та штат ва федерал пойтахт бўлган Колумбия округидан ташкил топган. Ҳар бир штат уз конституцияси, қонунчилик, ижро ва суд ҳокимиятларига эгадир. АҚШнинг худуди ва мулки ҳисобланган - Колумбия федерал округи, мамлакат пойтахти ҳисобланади. Шунингдек: Пуэрто-Рико, Гуам, Шарқий Самоа ва Виргин ороллариининг маъмурий бирликлари жам қилингандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник гуруҳлари: оқтанлилар (ирландлар, италияликлар, яҳудийлар, русслар, поляклар, украиналиклар ва лотинамерика жамоалари) - 83,4%, қоратанлилар - 12,4%, хитой ва хиндистонликлар - 3,3%, АҚШ ҳиндулари - 0,8%дан иборатдир. Давлат тили - инглиз (тахминан 75%), испан тили (10%), француз, хитой, немис ва ҳ.к. Дини: католиклар - 25%, протестантлар - 61%, яҳудийлар - 2%, қолганлар - 5% ва атеистлар - 7%.

Сиёсий тизим. 1787 йилда қабул қилинган конституцияга кура, давлат ҳокимиятини амалга ошириш учун белгилаб берилган нақолатлар. АҚШнинг федерал ҳукуматиға берилгандир. АҚШ конституциясида ҳокимиятни тақсимлаш қондаси амал қилади унга кура, федерал ҳукумат бир бириға мустасно булган қонунчилик, ижро ва суд ҳокимиятларидан ташкил топган. Қонунчилик ҳокимиятини Олий органи - иккипалатали АҚШ Конгресси: қуйи палата - Вакиллар палатаси ва юқори палата - Сенат ташкил этади. АҚШ Вице-президенти сенатнинг раиси ҳисобланади. Конституция, Вакиллар палатасини мамлакатнинг бутун ҳалқи номидан чиқувчи Конгресснинг қуйи палатаси сифатида куради. Ижроя ҳокимиятининг энг юқори органи - АҚШ Президенти ҳисобланади. Президент - давлат бошлиғи ва бир вақтнинг ўзида курали кучлар бош қумондони ҳисобланади. Суд ҳокимиятининг юқори органи - АҚШнинг Юқори суди ҳисобланади.

Асосий сиёсий партиялар - Республика ва Демократ партиялардир. Шу билан бирға мамлакатда бошқа кулаб майда партиялар мавжуд. АҚШ НАТО, ОБСЕ ва БМТнинг Ҳавфсизлик Кенгашининг доимий аъзосидир.

Иқтисодиёти. АҚШ - юқори ривожланган индустриал-аграр мамла-

қат ҳисобланади. АҚШда - нефть, газ, тошқумир, темир рудаси, уран, қўроқшин, олтингугурт, фосфорит ва ҳ.к. бойдали қазилмалар қазиб оли-
нади. АҚШ қора металл ишлаб чиқариш бўйича етакчи ўринда туради.
Автомобилсозлик саноатида: автомобил, ҳарбий ва фуқаролик самолёт-
лари, космик техника ва ҳ.к. ишлаб чиқарилади. Қазиб олиш, металлур-
гия, нефтни қайта ишлаш, кимё, атом саноати, телекоммуникация,
электроника, ахборот технологиялари, енгил туқимачилик, тикувчилик,
озик-овқат ва тамаки ишлаб чиқариш тармоқлари яхши ривожланган.
Агросаноат комплекси мамлакатда катта аҳамиятга эга бўлиб, қишлоқ
хўжалик маҳсулотларини экспорт улуши курсатгичлари АҚШда тобора
ўсиб бормоқда. Ҳар йили бугдойнинг дунё бўйича экспортини тахминан
ярими АҚШ ҳисобига тегишlidir. Паррандачилик, қуён боқиб усти-
риш тақомиллашиб бориб, балиқчилик сезиларли курсатгичларга эриш-
моқда. Ҳар йили АҚШга куплаб сайёҳатчилар келади. Экспорт учун: са-
ноат ускуналари, самолётлар, автобомобиллар, электрон ускуналар, ҳар-
бий техника, кимё воситалари, тошқумир, жўҳори, соя ловияси етказиб
берилади. Шунингдек мамлакатнинг иқтисодий ва ижтимоий ҳаётида
■ошланган транспорт комплекси ҳам катта роль ўйнайди. Импорт учун:
электрон компонентлар, маиший техника жиҳозлари ва компьютерлар
олиб кирилади. АҚШ: НАФТА, БСТ, ОЭРР аъзолари ҳисобланади. Асо-
сий савдо ҳамкорлари: Канада, Мексика, Япония Хитой, Германия.

Тарихи. Американинг Христофор Колумб томонидан кашф этили-
шдан аввал, унинг ҳудудида ўзаро қураш олиб борган ҳиндулар қаби-
лалари истиқомат қилишган. Оқтанлилар томонидан мамлакатни мус-
тамлака қилнш XVI-XVII асрдан бир йўла уч томондан: жанубдан -
испанлар ва французлар; шарқдан - инглиз ва голландлар ва ғарбдан
руселар томонидан бошланган. 1587 йили бу ерда илк инглиз мустамла-
касига асос солинган эди. Қитъадаги мустамлакаларга асос солиш бўйича
Англия катта муваффақиятга эгадир. XVIII асрнинг охирларида Англия-
нинг АҚШ мустамлакаларида кучли озодлик ҳаракати бошланиб, 1774-
1776 йилдаги мустақиллик учун бўлган урушга олиб келди. 1776 йил 2
июль куни Минтақавий конгресс, янги конфедератив мамлакатни таш-
кил этилганлиги ҳақида эълон қилди. 1787 йили АҚШда конституция
қбул қилиниб, 1789 йили кучга кирди. 1803 йили АҚШ, Янги Орлеан-
дан то Канадагача қўзилган энг йирик Луизиана мустамлакасини Фран-
сиядан сотиб олди, 1819 йили эса Флоридани уларга қайтариб беришига
Испанияни мажбурлашди. 1845 йилда АҚШ, Техас ҳудудини ўзига би-
риктириб, Мексика билан бўлган жангдан (1846-1848 йиллар) сунг Мек-
сика ҳудудларининг ярми (Техас, Нью-Мексико, Аризона ва Калифор-
ниянинг бир қисми)ни ўзига қўшиб олди. 1846 йили АҚШ Англиядан
■ишқисмини соҳилларини сотиб олди ва 1850 йили бутун Калифорния
■амлакат таркибига қўшилди. 1867 йили АҚШ, Россиядан Аляска ва унга

бириктирилган Алеут ороллари сотиб олишди. 1861-1865 йилларда Британия утгаи фуқаролар уруши, жанубликлари маглуб бўлиши ва Куалалампур буткул яқсон қилиниши билан яқун тоғди. Испан-Америка уруши (1898 йили) натижасида АҚШ, Гавай ороллари, Пуэрто-Рико ва Гуам ороллари эга бўлишди. Биринчи жаҳон урушида АҚШ урушга энг охири кирди. Иккинчи жаҳон урушида АҚШ, Тинч океанида япон қасдлари қаршилиқ кўрсатиш баробарида сезиларли роль ўйнашди. Сўнгги кўдратли давлатлар бўлган АҚШ ва Собиқ Иттифоқ ўртасида "совуқ уруш" деб ном олган қарама-қаршилиқлар вужудга келди. 70-чи йилларнинг бошида, ядро уруши ҳавфини олдини олиш, стратегик қуролларни чеклаш ҳақидаги бир қатор Собиқ Иттифоқ-Америка ўртасидаги битимлар имзоланди. 1980-1990 йиллар Собиқ Иттифоқ ва Америка уршувлари юксак даражада утиш қурол-яроғ пойғасини чекланиши ва "совуқ уруш"нинг яқунланишига олиб келди. 90-чи йилларда Собиқ Иттифоқнинг қулаши натижасида, АҚШнинг бутун дунёда сиёсий ҳарбий ва иқтисодий ўрнини мустаҳкамлаш бошланиб кетди. Мамлакатнинг энг қайноқ нуқталари (Яқин Шарқ ва Болқон)да йирик ҳарбий гуруҳлар вужудга келди, НАТОнинг таркиби Собиқ Иттифоқ давлатларини ҳисобига кенгайиб борди ва космик қуролни яратиш бўйича ишлар олиб борилди. 11 сентябрь 2001 йили бир гуруҳ ақидапараист экстремистлар томонидан ҳарбий қўпоровчилик ҳаракати амалга оширилиб: Бутунжаҳон Савдо Маркази бинолари буткул вайрон этилди.

ТЁРКС ва КАЙКОС

Расмий номланиши	Тёркс ва Кайкос
Қарам давлат	Буюк Британияга тегишли ҳудудлар
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Коберн-Таун
Майдони	430 км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	19,6 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 45,6 киши
Пул бирлиги	АҚШ доллари (USD код 840)
Интернет-домен	.tc
Телефон коди	1-649
Соат миллари	UTC-3

Географик жойлашуви. Тёркс ва Кайкос ороллари Атлантик Океанидаги Багама ороллари архипелагининг жануби-шарқий қисмида жойлашган бўлиб, Буюк Британияга тегишли бўлган.

худуд ҳисобланади. Бу ҳудуд таркибида умумий 30 га яқин орол-
лар мавжуд бўлиб, улардан 8 тасида аҳоли яшайди. Кайкос ороли-
нинг ғарбий айлана қисми — Ғарбий Кайкос, Провиденсиалес
(Прово), Шимолий Кайкос, Урта Кайкос (Гранд-Кайкос), Шар-
қий Кайкос ва Жанубий Кайкос ороллари шунингдек оролни
ғарб турган кўп сонли рифлардан ташкил топгандир. Шарқий
Теркс гуруҳи — Гранд-Терк ороли, кичик Солт-Кэй ороли ва
Кайкос гуруҳидан энига 35 км келадиган Колумб проливи билан
ахратган одам яшамайдиган майдонлардан ташкил топгандир.
Иккала асосий ороллар ёмғир сувини кўтара олмайдиган лойқ-
чалардан ташкил топган. Ороллар ландшафти деярли бир хил
бўлиб, мамлакат ҳудудининг деярли катта қисми сув сатҳидан
кўтарилиб туради. Усимликлардан қирғоқдаги турли хил усим-
ликлар ва ноёб қайинли ўрмонлар кўзга ташланади. Оролларнинг
энг юқори нуқтаси — Блю-Хилл (49 м) чўққиси ҳисобланади.
Иқлими тропик денгизли, қуёшли ва деярли қуруқдир. Уртача
ҳаво ҳарорати, киш фаслида — тахминан +25Сни, ёз фаслида эса
тахминан: +32° С ни ташкил этади. Йил буйи июль ойидан но-
ябрь ойига қадар, тропик шторм ва ураганлар бўлиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан тақ-
симланишга эга эмас, пойтахти — Гранд-Терк оролидаги Кок-
берн-Таун ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: аҳолининг — 90%
ошиғини қоратанлилар ва мулатлар ташкил этишади. Оқтанлилар
орасида АҚШ ва Канададан келганлар кўпчиликти ташкил этади.
Дини: баптистлар — 40%, методистлар — 16%, англиканлар —
18%, адвентистлар — 12% ва бош. Расмий тили — Инглиз тили.

Сиёсий тизим. Ички бошқарув ҳуқуқига эга — Буюк Британи-
яга тегишли ҳудудлар ҳисобланади. Давлат бошлиғи — бир вақт-
нинг ўзида ижро ҳокимияти раиси ҳисобланган генерал-губер-
натор томонидан таништирилган Буюк Британия қироличаси
ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти ички ишлар ва ўзини-ўзи бо-
шқариш масалаларини куриб чиқади. Мудофаа, ички ҳавфсиз-
лик ва ташқи сиёсатга оид масалаларни — Буюк Британия куриб
чиқади. Қонунчилик ҳокимияти — Қонунчилик Кенгаши томо-
нидан амалга оширилади.

Иқтисодиёти. Оролларнинг иқтисодиёти — туризм, оффшор
ишлари ва балиқчиликка асосланган. Балиқ маҳсулотларини қайта
ишлаш корхоналари мавжуд. Шунингдек бу ерда моллюскаларни
ёстириш билан шуғулланувчи дунё буйича энг йирик ферма мавжуд.

Оролдаги ҳўжаликда асосан — жўхори, дукакли ва сабзавотлар ўстирилади. Экспорт учун: моллюскалар, лангуст, омарлар етказиб берилади. Импорт орқали: саноат моллари, озиқ-овқат маҳсулоти, тери, хом-ашё ва ёқилғи олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Буюк Британия ва Ямайка ҳисобланади.

Тарихи. Ороллар испанияликлар томонидан 1512 йил кашф этилган эди. Кейинчалик Бермут оролларида сузиб келган ва кулларни ишлатиш орқали плантация ҳўжалиги билан шуғулланиб бошлаган Инглиз кўчманчилари томонидан ўзлаштирилди. 1766 йилдан бошлаб Теркс ва Кайкос Буюк Британия мустамлакасига айланади, аммо 1873 йилдан 1962 йилга қадар Ямайка таркибига кирган. 1982 йил ороллар мустақилликни қўлга кириштирди.

ТРИНАДАД ва ТОБАГО

Расмий номланиши	Тринидад ва Тобаго Республикаси
Мустақиллик санаси	1962 йил 31 август (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Порт-оф-Спейн
Йирик шаҳарлари	Порт-оф-Спейн, Сан-Фернандо ва Арима
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	5,1 минг км.кв. (дунёда 163-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	1,3 млн киши (дунёда 151-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 254,9 киши
Пул бирлиги	Тринидад ва Тобаго доллари (TTD код 780)
Интернет-домен	.tt
Телефон коди	1-868
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Тринидад ва Тобаго республикаси — Кариб денгизининг жанубий қисмидаги, Венесуэланинг шимоли-шарқий қисмига яқин бўлган унча катта бўлмаган орол давлат ҳисобланади. Бу давлат икки йирик орол — Тринидад ва Тобаго ҳамда кўп сонли майда оролчалардан ташкил топган. Тринидад ороли қўтядан — Паранамари кўрфази ва иккита ингичка проливлар билан ажралгандир. Майдони

нинг энг юкори чуққиси — Арипо (940 м) тоғига эга бўлган Тринидад оролининг шимолий чуққилари — Венесуэланинг Қирғоқбуй тоғларининг давоми ҳисобланади. Тоғлар орасида адирлар жойлашгандир. Шарқий қисмдаги текисликлар ботқоқликлар билан қоплангандир. Жанубий қирғоқлар буйлаб — вулқонли тизмалар тортилгандир. Оролнинг жануби-ғарбий қисмидан шимоли-шарқий қисми томон тортилган Тобаго оролининг асосий тоғлари, Шимолий тоғ хребтининг давоми ҳисобланади. Орол фауна ва флора дунёси жудаям бой ва турфа хилдир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 9 та туман округлари, 3 та вилоят округлари, 2 та шаҳар округи (Порт-оф-Спейн ва Сен-Фернандо) ва 1 та алоҳида маъмурий ҳудудга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: аҳолининг тахминан 37% — Ҳиндистан яриморolidан келган кўчманчилар (ҳиндлар, ланкийлар, покистонликлар, сикхлар ва ҳ.к. лар), африка қиъгасидан келганлар — 37,5 ни, бошқа аралашган гуруҳ вакиллари — 20 % ва европаликлар тахминан — 1 % ни ташкил этади. Мамлакатнинг расмий тили — инглиз тили. Кундалик турмушда — патуа (бошқа тилларнинг бир оз ўхшашликларга эга француз тилининг бузиқ шакли) тилида кенг сўзлашилади. Дини: католиклар — 34 %, англиканлар, протестантлар ва бошқа христианлик конфессиялари — 30 %, индуистлар ва буддистлар — 30 % ҳамда мусулмонлар — 6 % ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Тринидад ва Тобаго — Кариб денгизи ҳудудидаги энг ривожланган мамлакатлардан бири саналади. Тринидад ва Тобаго иқтисодиётининг асосини — нефтни (шу жумладан импорт қилинадиганини) қазиб олиш ва уни қайта ишлаш. Табиий газни қазиб олиш ривожланиб, табиий асфальтнинг энг йирик захиралари ишлаб чиқилмоқда. Мамлакатда — кимё, металлургия, металл ва дарахтни қайта ишлаш, полиграфия электротехник, текстиль, цемент, тикув, поайбзал, тамаки ва озиқ-овқат саноати, спиртли ичимликлар ва қурилиш моллари ишлаб чиқариш кенг ривожланган. Ҳўжаликда асосан: шакар-қамиш, какао, цитрус мевалар ва қаҳва етиштирилади. Йирик шохли моллар, эчки, қўй ва паррандалар боқиб ўстирилади. Экспорт учун: нефть, нефть маҳсулотлари, кимё моллари, газ, металпрокат, табиий бутум, угитлар, шакар, какао дуккаклари, қаҳва, какос ёнғоғи, цитрус мевалар ва гуллар етказиб берилади. Импорт орқали: нефть (нефтни қайта ишлаш саноати учун), озиқ-овқатлар, кенг истеъмол моллари, машина ва ускуналар. Асосий савдо ҳамкорлари — АҚШ, Венесуэла, Кариб ҳамжамияти мамла-

катлари. Мексика, Буюк Британия ва Европа иттифоқининг бошқа мамлакатлари ҳисобланади. Валюта маблағлари тушумини асосни курсатгичларини — халқаро туризм ташкил этади.

Тарихи. Тринидаднинг илк халқлари, араваки ҳиндулари бўлиб, улар ўз ватанларини “қолибри мамлакати” дея атаб келишган. Христофор Колумб бу оролларга 1498 йил сузиб келган эди. Испан ва француз кўчманчилари оролларнинг маҳаллий халқлари бўлган карибларни қириб ташлаб, бу ерга шакар плантацияларда ишлаш учун Африка қулларини олиб келишади. 1802 йили Тринидад, 1814 йили эса Тобаго ороллари Буюк Британия қўл остига ўтади. Маъмурий жиҳатдан бу икки давлат 1889 йилда бирлаштирилган. 1962 йил 31 август куни эса мамлакат ўз мустақиллигига эришиб, Британия ҳамдўстлиги таркибига киради. 1976 йил эса Республика дея эълон қилинади.

ЯМАЙКА

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдоии

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Ямайка

1962 йил 6 август (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)

Инглиз тили

Кингстон

Кингстон, Монтего-Бей, Снаиш-Таун

Конституцион монархия

11 минг км.кв. (дунёда 159-уринда)

1,5 фоиш

2,64 млн киши (дунёда 135-уринда)

1 км.кв. га 240 киши

Ямайка доллари (JMD код 388)

.jm

1-868

UTC-5

Географик жойлашуви. Ямайка — Кариб денгизидagi Кубадан 144 км жанубда жойлашган Вест-Индиянинг орол давлати ҳисобланади. Ямайка Британия Ҳамдўстлиги таркибига киради. Куба билан бирга Гаити, Пуэрто-Рико ва Ямайка Вест-Индиянинг Катта Антил ороллари архипелаги таркибида. Шимол тарафдан Ямайка қирғоқлари тоғли, марказий қисмдан бошқа эса пляж чизиги чўзилиб кетгандир. Оролнинг катта қисmini тоғли плато эгаллаган бўлиб, шарқий томонда уни баландлиги

256 м келадиган Блю-Маунтинс деб аташади. Оролдаги сейсмик ҳолатнинг юқорилиги сабаб, жудаям кўплаб ер силкинишлар бўлиб туради. Ямайкада тоғларнинг учидан гушиб келадиган кўп сонли дарёлар (Рио-Гранде ва ҳ.к.) дарёлари кўп. Ямаиканинг марказида жойлашган плато ва оролнинг шарқий қисмидаги тоғ этаклари ҳамма яшил бўлиб ўсадиган тропик ўрмонлар билан қопланган. Ямаиканинг ғарбий ва жанубий адирларида — саванналар жойлашган. Ямаиканинг ҳайвонот олами деярли йўқ. Оролнинг марказий қисми тоғлардан иборат бўлиб, бу ерда шаршаралар жудаям кўп, қирғоқбуйлари эса ўзининг оққумли пляжлари билан ном чиқарган. Ямаиканинг асосий табиий ресурслари: боксит, гипс ва мрамор ҳисобланади. Ямаиканинг иқлими тропик ва намли. Йил бўйи кунлик ўртача ҳарорат: +27° С ни ташкил этади. Энг кўп ёмғир ёғадиган фасллари — сентябрь ва октябрь ойлари ҳисобланади. Аммо ёғадиган ёмғирлар одатда кечки ва тунги вақтларда ёғадиган бир-икки кучли ёғинлар билан чекланади ҳолос. Тропик ураганлар бўлиб туриш эҳтимоли баланд (май ойидан сентябрь ойига қадар).

Маъмурий тақсимланиш. Маъмурий жиҳатдан Ямайка 3 та графликка, улар эса ўз навбатида — 14 округга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: Аҳолининг катта қисми (76 % ошиғи) Африка қитъасидан келиб чиққанлар ҳисобланади; тахминан 15% — қўшилиб кетган афро-европаликлар; 1,3% — Ҳиндистондан чиққанлар; 0,2 % — хитойликлар; 0,2 % эса — европаликлар (инглизлар, ирландлар ва ҳ.к.) ҳисобланишади. Расмий тили — инглиз тили ҳисобланиб, аммо маҳаллий англо-креол патуа тили сузлашувда тарқалиб кетган. Дини: протестантлар — 61 %, католиклар — 4 % ва бошқа диний конфессиялари — 35 % ни ташкил этади.

Сийсий тизим. 1962 йилга қадар Ямайка давлати Буюк Британия ҳудуди ҳисобланган бўлиб, 6 август 1962 йил эса мустақил давлатга айланган. Мамлакатда 1962 йилги Конституцияга (1997 йилдаги ислохотлар ва кейинги ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда) амал қилинади. Ямайка Конституцион монархия шаклидаги парламент демократия бошқарувидаги давлат ҳисобланади. Мамлакатнинг расмий давлат раҳбари — генерал-губернатор томонидан таништирилган Британия монархи саналади. Генерал-губернатор қошида Махфий кенгаш фаолият юритади. Қонунчилик ҳокимияти — Вакиллар палатаси ва тайинланган Сенатдан ташкил топган иккипалатали парламентдан иборат. Ижроия ҳокимиятини — Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат амалга

оширади. Суд ҳокимияти, ижроия ҳокимияти каби — Буюк Британия тизими шаклида асосланган бўлиб, Олий судья бошчиликдаги Олий судга тегишли. Мамлакатда — Апелляцион, магистрат ва қуйи инстанциялар судлари мавжуд. Ямайка — Британия ҳамдўстлиги таркибига кириб, БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Америка давлатлари ташкилоти, Кариб Ҳамжамияти ва Кўшилмаслик Ҳаракати аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Ямайка — аграр-индустриал мамлакат ҳисобланади. Хўжаликда асосан: шакар-қамиш, банан, цитрус мевалари, какао ва қаҳва етиштирилади. Қорамолчилик унча ривожланмаган. Маҳаллий аҳоли балиқчилик билан шуғулланади. Тоғ-қон саноати (боксит, гипс ва мрамор қазиб олиш) жадал суратларда ривожланмоқда. Ямайкада, импорт хом-ашёси асосида ишловчи чет-эл компанияларига тегишли бир қатор йирик корхоналар мавжуд. Улар асосан кимё маҳсулотлари, машиналар, дастгоҳлар ойна цемент ва металл буюмлар ишлаб чиқариб, шунингдек боксит ва нефтни қайта ишлаш билан шуғулланишади. Озиқ-овқат саноати ҳам ривожланган. Туризм соҳаси — мамлакат газнасига сезиларли фойда беради, Ямайканинг пляж ва иқлими чет-эл сайёҳларининг кўпини узига жалб этади. Экспорт учун: шакар, қамиш, банан, цитрус мевалари, какао, қаҳва, ром ва тамаки етказиб берилади. Импорт орқали эса: ёқилғи, хом-ашё, озиқ-овқат маҳсулотлари, машина ва ускуналар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Европа иттифоқи мамлакатлари, Канада, Норвегия ва Лотин Америкаси давлатлари.

Тарихи. 1494 йил оролга Христофор Колумб сузиб келиб, Ямайкани Испания мустамлакаси деб эълон қилишидан аввал, оролга асосан овчилик ва балиқчилик билан шуғулланган араваки хиндлар иштирокатида қилишган. Маҳаллий ҳалқни аёвсиз кул сифатида ишлатилиши, XVI асрга келиб орол аҳолисининг буткул қирилиши кетишига олиб келди. 1513 йили Ямайкага, шакар плантациялари ишлатиш учун Африка қитъасидан қуллари олиб келина бошлади. 1655 йили Буюк Британия Ямайкани босиб олади ва уни қул билан савдо қилинадиган энг йирик марказларга айлантирди. 1763-1823-1824 йиллари қулларнинг энг катта бош тўнтаришлари бўлиб ўтади. 1838 йили қуллик билан шуғулланиш ман этилади. XIX асрнинг 70 йилларида Ямайка иқтисодиётига АҚШ капитали киритила бошланади. 1959 йили давлат узининг тўлиқ ички бозор ҳуқуқини қўлга киритади, 1962 йил эса Ямайка Британия Ҳамдўстлиги таркибида буткул мустақиллигини қўлга киритди.

ЖАНУБИЙ АМЕРИКА

АРГЕНТИНА

Расмий номланиши	Аргентина Республикаси
Мустақиллик санаси	1816 йил 9 июль (Испания мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Испан
Пойтахти	Буэнос-Айрес
Йирик шаҳарлари	Буэнос-Айрес, Кордова, Росарио
Бошқарув шакли	Президент республика
Майдони	2,78 млн км.кв. (дунёда 8-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,1 фойз
Аҳоли сони(2005)	38,4 млн киши (дунёда 32-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 18,3 киши
Пул бирлиги	Аргентина песоси (ARS код 032)
Интернет-домен	.ar
Телефон коди	+54
Соат миллари	UTC-3

Географик жойлашуви. Аргентина Республикаси — Жанубий Американинг қитъасининг жануби-шарқий қисми, Оловли Ер оролининг шарқий қисмини ва унга яқин бўлган Эстадос ва ҳ.к. ороларни эгаллаб туради. Ғарбда — Чили; шимол ва шимоли-шарқда — Боливия, Парагвай, Бразилия ва Уругвай билан чегаралошдир. Шарқдан Атлантик океани сувлари ювиб туради.

Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси — Серро Аконкагуа (Жанубий Америкадаги энг юқори чўққи ҳисобланиб, баландлиги 6,960 м ташкил этади). Аргентина иқлими шимолда — субтропик, мамлакат марказида — нам тропик ва жанубда — мутадил бўлади. Аргентинанинг шарқда, водийлар ғарбда эса, баланд Анд тепалиги мавжуд. Ёз фасли (январь)даги ўртача ҳарорат: +28° С, марказда — тахминан: +24° С ва жанубда: +10° С ни ташкил этади. Қиш (июль) фаслида: +18° С, +15° С ва +1° С ни ташкил этади. Қиш фаслида айрим ички ҳудудлар қурғоқчиликка учрайди. Анд тепаликларида иқлим турли хил бўлади. Аргентинанинг асосий дарёлари: Парана, Парагвай, Рио-Салато, Рио-Колорадо ҳисобланади. Фойдали қазилма бойликлари қаторига: қўроғошин, цинк, олово, мис, темир рудаси, нефть ва уран киради.

Маъмурий тақсимланиши. Аргентина — 22 та провинция, Феде-

рал (пойтахт) округ ва Оловли ер оролининг миллий ҳудудидан иборат федерация ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: аргентиналикларнинг 85 % дан ошиги европаликлардан (испанияликлар, италянлар, португалияликлар, немислар, славянлар ва Европа қитъасидан чиққан бошқа вакиллар)дан келиб чиққандир. Ҳинду халқлари, аҳолининг — 15 % ни ташкил этади. Давлат тили — испан тили. Дини: христиан-католиклар — 92 %, протестантлар — 2 %, иудаизмлар — 2 %.

Сиёсий тизим. Аргентина — Президент бошқаруви шаклидаги Федератив республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — президент. Иккипалатали Миллий Конгресс (Сенат ва Депутатлар палатаси) — мамлакатнинг қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ижроия ҳокимияти — Президент ва Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат томонидан амалга оширилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Аргентина — Америка давлатлари ташкилоти, БМТ ва унинг кўплаб махсуслаштирилган ташкилотлари аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Аргентина — қишлоқ ҳўжалиги юқори ривожланган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Қўрғошин, цинк, нефт, табиий газ, уран ва бошқа рудалари қазиб олиш амалга оширилмоқда. Озиқ-овқат, автомобил, матбаа, текстил, тери-пойабзал, машинасозлик, қора ва рангли металлургия, нефтни қайта ишлаш ва нефть-кимё, транспорт машинасозлик, қишлоқ ҳўжалик машинасозлик, электротехника саноати жадал суратларда ривожланиб бормоқда. Асосий қишлоқ ҳўжатиқ маҳсулотлари: бугдой, жўхори, арпа, сорго, соя, шакар-қамиш ва кунгабоқар. Балиқчилик ривожланган. Аргентинада туризм соҳаси яхши ривожланган. Экспорт учун: гўшт, жун, тери, бугдой, усимлик ёғи, вино маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, химикатлар, металл буюмлар, ёқилғи ва қишлоқ ҳўжалик буюмлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Бразилия, Германия, Боливия, Япония ва Италия.

Тарихи. Аргентинанинг шимоли-гарбий қисми ҳудудларини Испанияликлар томонидан мустамлака этилишидан аввал, бу ерда кўплаб ҳинду қабилалари истиқомат қилиб келиб, кейинчалик жанубий ҳудудларга Анд тепаликлари этакларига суриб чиқарилганлар. 1776 йили алоҳида Ла-Плата (ҳозирги Аргентина, Боливия, Парагвай ва Уругвай ҳудудлари) вице-қироллиги ташкил этилади. Буэнос-Айрес метрополия бандагроҳлари билан

арсон савдо қилиш ҳуқуқини қўлга киритди. 1810 йил май ойида Буэнос-Айресда Испанияликларга қарши қўзғолон қўтардилар. 1816 йили Ла-Плата Бирлашган провинциялари мустақиллиги эълон қилинган. 1826 йили мамлакат Конфедерация деб эълон қилинди. 1862 йил Аргентина ягона давлат дея эълон қилинди. 1930 йилдан бошлаб мамлакатни асосан, чет-эл монополиялари ва йирик буржуазия латифундистлари манфаатлари асосида сиёсат олиб борган ҳарбийлар бошқариб келган. 1976 йил ҳарбийлар бошқаруви ўрнатилди. 1982 йил Фолкленд (Мальвин ороллари) ороллари устидан Британия суверенитетини тан олмаётган Аргентина, бу оролга эгалик қилиш борасидаги муваффақиятсиз ҳаракатни амалга оширди. 1983 йил мамлакат фуқаролик бошқаруви ўрнатилди.

БОЛИВИЯ

Расмий номланиши	Боливия Республикаси
Мустақиллик санаси	1825 йил 6 август (Испания мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Испан, Аймара, Кечуа ва Гуарани
Пойтахти	Ла-Пас, Сукре
Йирик шаҳарлари	Ла-Пас, Санта-Крус-де-ла-Сиерра, Кочабамба
Бошқарув шакли	Унитар республика
Майдони	1,099 млн км.кв. (дунёда 27-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,29 фоиз
Аҳоли сони(2005)	9 млн киши (дунёда 86-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 8,2 киши
Пул бирлиги	Боливиано (BOB код 068)
Интернет-домен	.bo
Телефон коди	+591
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Боливия республикаси — Жанубий Американинг марказий қисмидаги давлат. Боливия, шимол ва шимоли-шарқда — Бразилия; жануби-шарқда — Парагвай; жанубда — Аргентина; жануби-ғарб ва ғарбда эса — Чили ва Перу билан чегарадошдир. Боливия ҳудуди шартли равишда 3 та географик зоналарга бўлинади. Энг баланд Алтиплано платоси мамлакатни шимоли-ғарбдан жануби-шарқ томон, Анд тепаликлари-

ни Фарбий (Вулқонли) ва Шарқий Кордильералар тизмасига кески
ўтган бўлиб, денгиз сатҳидан 3.500-4.000 м баланд жойлашган ерлари унумсиз ҳудуд ҳисобланади. Бу ерда мамлакатнинг энг юқори нуқтаси — Невадо-Сахома (6.542 м) тоғи жойлашган. Боливиянинг денгизга олиб чиқадиган йўллари унумсиз, ман йўқ. Иқлими адирларда тропик ва субэкваториал, тоғли ҳудудларда эса кескин-континентал бўлади. Боливиядаги ҳаво иқлим шароитлар, денгиз сатҳидан баланд турган жойларга бўлиқдир. Уртача ойлик ҳароратлар, ёз (декабрь ойидан февраль ойига қадар) фаслида текис майдонларда: +21° С дан — 28° С гача, Кордильера этакларида эса: +3° С гача узгариб туради. Қиш (май ойидан август ойига қадар) фаслида уртача ҳарорат: +19° С дан — 1° С гача тушиши мумкин. Экваторга яқин жойлашгани сабаб йил фасллари унча аниқ акс этмаган — ёзги ва қишқини фаслларда ҳаво ҳарорати адирларда 10° С, тоғли ҳудудларда эса 30° С ни ташкил этади. Ёмғирлар фасли октябр-ноябрь ойидан бошлаб, март ойига қадар давом этади. Боливиянинг асосий дарёлари: Бени, Маморе, Гуапоре ва ҳ.к. кўллари эса Титикака ва Поопо ҳисобланади. Анд тепаликлари ва Амазон адирларида ҳаминша яшил намли ўсимликлар, тоғолдиларида эса чўлли ўсимликлар билан қоплангандир. Миллий боғлари: Исиборо-Секуре, Уанчака, Пилон-Лахас ва ҳ.к. ҳисобланади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 9 департамент, улар эса 98 та провинциялар бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: тахминан 25 % ни, испанияликлар ва ҳинду қабила вакиллари қонидан келиб чиққан боливияликлар ташкил этилади. Аҳолининг тахминан — 15 % ни испанияликлар, 2 % ни — Африкадан чиққанлар ташкил этади. Мамлакат аҳолисининг қолган қисмини — кечуа (25-30 %), аймара (17-30 %) ҳинду қабилалари ташкил этади. Расмий тили — испан, аймара, кечуа ва гуарани тиллари ҳисобланади. Дини: христиан-католиклар — 95 % ва протестантлар.

Сиёсий тизим. 1967 йилда қабул қилинган ва амалда бўлган Конституцияга мувофиқ, Боливия унитар демократик давлат ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти — президент ва давлат вазирлари томонидан амалга оширилади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — Иккипалатали Миллий Кенгресс (Сенаторлар ва Депутатлар палатаси)га тегишлидир. Суд тизими уз таркибига — Юқори, округ, маҳаллий, ва конституцион судларни киритган. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими

корини этилган. Боливия — БМТ, Америка давлатлари ташкилоти, Латин Америка интеграцияси ассоциацияси ҳамда Жанубий Америка умумий бозорининг расмий аъзоларидан ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Тоғ-кон ва табиий газ саноати — Боливия хужалигининг асосини ташкил этади. Боливия — олова, сурьма, волфрам, қурғошин, цинк, нефть, табиий газ ва бошқа рангли металлларни қазиб олиш бўйича дунёда етакчи ўринни эгаллайди. Текстил, металлни қайта ишлаш, озиқ-овқат саноатлари, рангли металлургия ва нефть-кимё корхоналари ривожланган. Экспорт учун: тоғ кон хом-ашёси, нефть, табиий газ, ёғоч, заргарлик буюмлари, дуккатлар ва соя етказиб берилади. Импорт орқали: транспорт ускуналари, саноат хом-ашёси, халқ истеъмол моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Аргентина ва Буюк Британия.

Тарихи. Қадимда Боливия ҳудудларида ҳинду қабилалари истиқомат қилиб келишган. XIVасрда мамлакат инклар томонидан, XVI-асрда эса — мамлакатда Юқори Перу номини берган Испанияликлар томонидан босиб олинади. 1532-1538 йили ҳозирги Боливия ҳудуди Испания конкистадорлари томонидан босиб олинади. 1542 йилдан 1776 йилга қадар Боливия ҳудудлари Юқори Перу деб аталган Испаниянинг Перу вице-қироллиги таркибига киради. 1776-1810 йилдан мамлакат Испаниянинг Рио-де-Ла-Плата вице-қироллиги таркибига киради. 1825 йил 6 августдан бошлаб Америкадаги испания мустамлакаларидаги мустақиллик учун уруш чоғида 1810-1826 йиллари мамлакат С.Боливар томонидан мустамлакачилар зулмидан озод бўлади ва мамлакатга унинг номи берилади. 1980 йилларгача мамлакатнинг ички сиёсий ҳаёти стабил ҳолатда бўлмаган. 1985 йилдаги сайловлардан сунг мамлакатда Президент бошқаруви шаклига утилди.

БРАЗИЛИЯ

Расмий номланиши	Бразилия Федератив Республикаси
Мустақиллик санаси	1822 йил 7 сентябрда эълон қилинган 1825 йил 29 августда тан олинган (Португалия Мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Португал
Пойтахти	Бразилиа
Йирик шаҳарлари	Сан-Паулу, Рио-де-Жанейро, Сальвадор, Белу-Оризонт, Фор- талеза, Бразилиа
Бошқарув шакли	Федератив республика
Майдони	8,55 млн км.кв. (дунёда 5-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,65 фоиз
Аҳоли сони(2005)	183,9 млн киши (дунёда 5-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 21,5 киши
Пул бирлиги	Бразилия реали (BRL код 986)
Интернет-домен	.br
Телефон коди	+55
Соат миллари	UTC-2...-5

Географик жойлашуви. Бразилия Республикаси — Жанубий Америкадаги аҳолиси энг кўп ва мамлакат майдони катта давлатлардан бири ҳисобланади. Бу давлат қитъанинг шарқий ва марказий қисмларини эгаллаб туради. Бразилия — Француз Гвианаси, Суринам, Гайана, Венесуэла, Колумбия, Перу, Боливия, Парагвай, Аргентина ва Урагвай билан чегарадошдир. Шарқий томондан Атлантика сувлари ювиб, бу океанда бир нечта оролларга эгадир. Бразилиянинг марказий ва жанубий қисмларини Бразилия ясси-тоғлар (мамлакатнинг энг юқори нуқтаси — Бондейра тоғи бўлиб 2,890 м); шимолдан — Амазонка текислиги жойлашган. Иқлими шимоли-ғарбдан жануби-шарқга экваториалдан субтропика (уртача ҳарорат январ ойида: +23° С дан +29° С гача, июль ойида: +16° С дан +24° С гача бўлади.) ўзгариб туради. Асосий дарёлари — Амазонка, Сан-Франсиску, Парана. Амазония текисликларида — нам экваториал ўрмонлар, марказий қисмда — савачна ва ора-орадаги чакалакзорлар, Атлантик бўйи текисликларда — тропик ўрмонлар жойлашган. Бразилиянинг тропик ўрмонларида дунёдаги ҳайвонлар ва қўш-ларнинг энг кўп турлари мавжуддир.

Маъмурий тақсимланиш. Бразилия маъмурий жиҳатдан 26

штатлар ва 1 та федерал (пойтахт) округига булинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг 95 % га яқинини бразилияликлар — ҳиндуларнинг Фарбий Европа мамлакатлари ва Африка қитъасидан чиққанлар билан қони аралашган вакилларида иборат. Давлат тили — португали тили ҳисобланади. Дини: аҳолининг катта қисми тахминан 74 %, бугунги кунгача синкретик ва анимистик динларга ибодат қиладилар.

Сийсий тизим. Ҳозирги кунда 1988 йил қабул қилинган ва 1994-1997 йилларда ўзгартиришлар киритилган Конституцияга амал қилиниб келинмоқда. Бразилия — Президент бошқаруви шаклидаги Федератив Республика саналади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — президент. Иккипалатли Миллий Конгресс (Сенат ва Депутатлар палатаси) — мамлакатнинг Қонунчилик палатасини ташкил этади. Ижроия ҳокимиятининг юқори органлари — Федерал ҳукумат ва Президент маҳкамаси саналади. Ҳар бир штат ўзининг ҳукумати ва қонунчилик Ассамблеясига эгадир. Муниципал даражада ижроия ҳокимияти бошлиғи — префект ҳисобланади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Бразилия — БМТ, ВТО, Америка давлатлари ташкилоти, ХВФ каби халқаро ташкилотларнинг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Бразилия — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланиб, Жанубий Америкада иқтисодий салоҳияти жиҳатдан энг йиригидир. Мамлакатда: темир ва марганец рудалари, рангли металллар, наобия, бериллия, тантал, боксит, нефть, тош кумир ва ҳ.к. қазиб олинади. Қора ва рангли металлургия (алюминий, мис ва никель қуйиш). Машинасозлик (авиа ва кемасозлик, қишлоқ ҳужалик, радиоэлектрон ва ҳарбий), нефтьни қайта ишлаш, кимё, нефть-кимё, цемент, қоғоз, текстиль ва озиқ-овқат саноатлари ривожланган. Ҳўжаликда ўстириладиган асосий маҳсулотлар: қаҳва, шакар-қаминиш, какао, банан, соя, сизаль, гуруч, маниока (дунёда биринчи уринда туради), жўхори ва бугдой ҳисобланади. Қорамолчилик, балиқчилик ривожланган. Экспорт учун: тайёр буюмлар ва оғир ҳамда енгил саноат яримфабрикатлар, автомобиллар, самолётлар, электрон ускуналар, пулат, қаҳва, темир рудаси, соя-дуккаклари, тамаки, шакар, гушт, тери ва жун етказиб берилади. Импорт орқали: машина, асвоҳлар ва ҳ.к. саноат ускуналари, саноат хом-ашёси (нефть, кумир ва рангли металлургия) ва бугдой олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Европа иттифоқи мамлакатлари, Лотин Америка давлатлари, Япония ва Канада.

Тарихи. Қадимда Бразилия ҳудудларида ҳинду қабилалари ис-

тиқомат қилиб келишган. XVI аср бошларида Португалиялик денгизчилар томонидан босиб олинади. Наполеон урушлари ва озодлик ҳаракатлари натижасида 1822 йил Бразилия мустақил империя (1889 йилдан бошлаб — федерал республика) деб эълон қилинади. 1888 йилгача Бразилия куллик билан шуғулланиш сакланиб қолган. Иккинчи жаҳон урушидан кейинги даврда Бразилия иқтисодиётида АҚШ ва ФРГ ҳолатлари кучайиб борди. Бир қатор ҳукуматларнинг 1950-1960 йилларда нефтни қазиб олиш ва уни қайта ишлашни давлат назорати остига қўйишга ва ташқи давлатлардан мустақил тарзда сиёсатни таъминлашга бўлган ҳаракатлар муваффақиятсиз бўлиб кучли қаршиликларга учради. 1964 йилдаги ҳарбий қўзғолондан сўнг, давлат тепасида 1985 йилда ҳарбий ҳукумат ўрнатилган.

ВЕНЕСУЭЛА

Расмий номланиши	Венесуэла Боливариан Республикаси
Мустақиллик санаси	1811 йил 5 июль (Испания мустақиллашгани билан)
Расмий тили	Испан
Пойтахти	Каракас
Йирик шаҳарлари	Каракас, Маракайбо, Валенсия
Бошқарув шакли	Унитар республика
Майдони	912 минг км.кв. (дунёда 32-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,3 фоз
Аҳоли сони(2005)	26,28 млн киши (дунёда 45-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 28,8 киши
Пул бирлиги	Венесуэла боливари (VEB)
Интернет-домен	.ve
Телефон коди	+58
Соат миллари	UTC-4

Географик жойлашуви. Венесуэла Боливариан Республикаси — Жанубий Американинг шимолий қисмидаги жанубда — Бразилия, ғарбда — Колумбия ва шарқда — Гайана орасида жойлашган давлатдир. Шимолда — Атлантик океанининг Кариб денгизи сувлари ювиб туради. Авес, Орчила, Лос-Арманос, Лос-Тестигос, Маргарита, Ла-Тортуга, Лос-Рокес ва Бланкилья кайи ороллар ҳамда Кариб денгизининг жанубий қисмидаги майда

корал ороллар (тахминан 72 та) ва рифлари (тахминан 200 та) — Венесуэлага тегишлидир. Мамлакат ҳудудининг катта қисмида субэкваториал иқлим ҳукм суради. Ҳаво ҳарорати йил буйи, урта-
+21° С +26° С гача, Каркасда: +18° С дан +20° С гача, Мара-
-бода эса: — +27° С дан +29° С гача узғариб туради. Венесуэла-
ни бир-биридан рельефи, иқлими ва ўсимлиги бўйича шартли
тағйинида турт қисмга бўлиб чиқиш мумкин. Анд тепаликларининг
тоғ қисми чизик бўлиб бутун мамлакат бўйлаб мамлакатнинг
шимол-ғарбий қисми бўйлаб тортилган. Анд тепаликларининг
булаклари Венесуэлада ёмғирли урмонлар ва қаҳва ҳамда какао
плантациялари қопланган водийлар ва адирларини ташкил этади.
Мамлакатнинг энг юқори чуққиси булган, Сьерра-Невада-де-Мерида
тоғлари деярли бутун йил давомида қор билан қопланиб туради.
Апуре ва Ориноко (Жанубий Америкадаги катталиги бўйича учин-
чи уринда турадиган дарёлар) дарёлари бассейнида ётган Льянос
(Лос-Льянос) ҳудуди, мамлакат ҳудудининг тахминан 30 % ни
ташкил этади. Мамлакатнинг жануби-шарқида — Венесуэланинг
қазилма бойликларининг энг асосий заҳираси ва энг фаол туризм
ҳудудига айланган — баландлиги 2,700 м булган Гвиан ясси тоғи
жойлашган.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудуди жиҳатдан Вене-
суэла 22 штат, 1 та федерал округ (Каракас) ва Кариб денгизи-
даги 72 оролдан иборат федерал ҳудудларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: венесуэлаликлар
— 91 %, колумбияликлар — 3 %, италияликлар — 2 %, испанлар
— 2 % ва ҳиндулар — 2 % ни ташкил этади. Давлат тили — испан
тили ҳисобланади. Дини: католиклар — 95 % дан иборат.

Смёсий тизим. Венесуэла Боливариан Республикаси — Прези-
дент бошқаруви шаклидаги мустақил федератив республика са-
ланади. Президент қонунчилик ташаббусига эга бўлиб мавжуд
булган қонунчилик тизимига ўзгартиришлар таклиф этади, аммо
унинг таклифлари парламентдаги кўпчилик овозлар билан рад
этилиши мумкин. Иккипалатли Миллий Мажлис — мамлакат-
нинг Қонунчилик органини ташкил этади. Юқори Адлия Трибу-
нали — Олий суд ҳокимияти саналади. Венесуэла — ВТО, МБРР,
ХВФ, МФКК, Америка давлатлари ташкилоти, БМТ ва ОПЕК
аъзолари қаторида туради.

Иқтисодиёти. Мамлакат иқтисодиётининг асосини — нефть
қазиб олиш саноати ташкил этади. Қайта ишлаш саноати ай-
ниқса, кимё, машинасозлик ва металлургия саноатлари мамла-

катнинг иқтисодиётига қараганда жадал суратларда ўсиб бормоқда. Мамлакатда трактор ва қишлоқ хўжалиги буюмлари, транспорт ва қурилиш ускуналари, металлни қайта ишлаш корхона ва заводлари мавжуд. Қурилиш моллари ишлаб чиқарилиши ўсиб бормоқда. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, темир рудаси, қаҳва ва какао, олтин, асбест, шакар, банан, сабзавотлар, гури, тери, қорамол ва ёғоч етказиб берилади. Импорт орқали: турани хил ускуналар, машиналар, механизмлар, транспорт воситалари уларнинг эҳтиёт қисмлари, турли хил ҳом-ашёлар шумладан металл конструкциялар, истаъмол саноат моллари ва озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Европа мамлакатлари, Бразилия, Япония.

Тарихи. Азалдан Венесуэла ҳудудларида Карибан, Аравак ва Чибча хинду қабилалари истиқомат қилиб келишган. 1498 йили Христофор Колумб илк бора, бу ерларга қадам қуйган. Бу ердаги одам яшайдиган илк масканлар 1523 йили ташкил топган эди. Кейинчалик қарзлар туфайли мамлакат ҳудудлари немисларга бериб юборилади, аммо тез орада Венесуэла испанларга қайтариб берилади. XIX-аср бошида Симон Боливар бошчилигидаги озодлик уруши бошланиб кетади ва 1819 йили мустақил Буюк Колумбия республикаси эълон қилинади ва унинг таркибига Венесуэла киради. 10 йилдан сўнг Венесуэла унинг таркибидан чиқади. Кейинги йилларда мамлакатда ҳарбий тунтаришлар тез-тез бўлиб, фуқаролар урушлари авж оларди. Венесуэлада нефть конлари очилганидан сўнг бу ерга чет-эл капитали оқиб кела бошлади, бу эса мамлакат иқтисодиётини сезиларли даражада яхшилади, аммо мамлакат ҳаёти нефтьга қуйиладиган баҳоларга боғлиқ бўлиб қолди. 1953 йили янги Конституция қабул қилинади ва унга кура Венесуэла республика деб эълон қилинади. 1954 йили мамлакатдаги ҳокимият бир президентдан кейингисига конституцион йўл орқали беғиб борилди. 1990 йиллар бошида ҳарбий қўзғолонларни амалга оширишга ҳаракат қилиб кўринди, аммо улар ҳукумат ҳарбийлари томонидан бостирилди.

ГАЙАНА

Расмий номланиши
Муस्ताқиллик санаси

Расмий тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Гайана Кооператив Республикаси
1966 йил 26 май (Буюк Британия
мустамлакаси бўлган)

Инглиз

Джорджтаун

Джорджтаун

Президент-нарламент республика

215 минг км.кв. (дунёда 81-уринда)

3,2 фойз

750 минг киши (дунёда 161-уринда)

1 км.кв. га 3,5 киши

Гайана доллари (GYD код 328)

.gy

+592

UTC-4

Географик жойлашуви. Гайана — Жанубий Американинг шимоли-шарқий қирғоқларида жойлашган давлат ҳисобланади. Шимол томондан — Атлантик океани сувлари ювиб туради; ғарбда — Венесуэла, жанубда — Бразилия ва шарқда — Суринам билан чегаралаш ҳисобланади. Бу ерда куллар, дарёлар, шаршатар сони жудаям кўп. Мамлакат ҳудудининг 85 % ни — ҳамиша яшил тропик урмонлар, жануби-ғарбда, шимол ва шимоли-шарқда — саванналар ёйилгандир. Миллий боғи — Кейетур. Гайана иқлими — субэкваториал, иссиқ ва намли (қирғоқлардаги ўртача ойлик ҳарорат: +27° С дан +32° С гача бўлади) бўлиб, ҳаво ҳарорати узгаришлари мамлакатнинг турли ҳудудларини денгиз сатҳидан баланд туриши билан белгиланади. Ёмғирлар фасли апрель ойидан август ойига қадар ва ноябрь ойидан январь ойига қадар давом этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 10 та туманга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: мамлакат аҳолисининг тенг ярмини Хиндистондан чиққанлар, 36 % — африкаликлар, 7 % — европаликлар (асосан португалиялик), хитойликлар, мулатлар ва ҳ.к. ташкил этади. Гайана расмий тили — инглиз тили. Махаллий халқ шунингдек — ҳиндий, урду, креол диалектлари ва турли хил ҳинду тилларида сузлашишади. Дини:

христианлар — 50 %, индуистлар — 35 %, мусулмонлар — 10 % ва бошқалар — 5 % дан иборат.

Сиёсий тизим. Собиқ инглиз мустамлакаси бўлган Гайана, 1966 йил 26 май куни мустақилликка эришди. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали парламент — Миллий Ассамблеяга тегишли. Ижроия ҳокимияти президент томонидан тайинланадиган Вазирлар Маҳкамаси тасарруфида бўлиб, улар Миллий Ассамблея олдида жавобгардир. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Гайана — Миллатлар Ҳамдўстлиги, БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Америка давлатлари ташкилоти, Кариб Ҳамжамияти ва Кариб умумий бозорининг аъзоси саналади.

Иқтисодиёти. Қишлоқ ҳўжалиғи ва бокситлар қазиб олиш — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Ҳўжаликда асосан: шакар-қамиш, гуруч, какос пальмаси, тамаки, қаҳва, какао банан ва цитрус мевалар ўстирилади. Қорамолчилик, қўшхоналар ва гўшти қайта ишлаш — саваннада, сут маҳсулотлар эса — қирғоқ бўйи чизикда ўстирилади. Маҳаллий аҳоли балиқчилик билан ривожланган. Экспорт учун: шакар, боксит, глинозём, гуруч, цитрус мевалар, олмос, олтин, алюмин, қисқичбақалар, меласса, ром, ўрмон маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: ускуналар, нефть, транспорт воситалари, қурилиш моллари, озиқ-овқатлар ва саноат моллари олиб кирилади. Асосий ҳамкорлари: АҚШ, Тринидад ва Тобаго, Италия, Буюк Британия, Куба, Бельгия ва Ямайка.

Тарихи. Гайананинг биринчи халқлари, аравака ва кариб ҳинду қабила вакиллари бўлиб, улар ҳозирги кунда ҳам мамлакат ҳудудининг жанубий ўрмонларида истиқомат қилишади. Ҳозирги Гайана ҳудуди XV асрнинг охирида Испаниялик денгизчилар томонидан кашф этилган эди. XVI асрнинг охирида Гайана ҳудудида биринчи мустамлакачилар голландияликлар бўлишган. Уларнинг кетидан франциялик ва инглизлар бўлиб, улар плантацияларда ишлаш учун Африка қитъасидан қўлларни олиб келишади. 1814 йили ҳозирги Гайана ҳудудлари Буюк Британия назорати остига ўтади. 1831 йили бу ҳудудларнинг барчаси — ягона Британия Гайана мустамлакасига бириктирилади. 1953 йил Британия Гайанасининг биринчи Конституцияси қабул қилиниб маҳаллий ҳукумат ташкил этилади. 1966 йил 26 май куни мамлакат мустақил Гайана давлати дея эълон қилинди. 1970 йил 23 февраль куни мамлакат Гайана Кооператив Республикаси дея эълон қилинади.

КОЛУМБИЯ

Расмий номланиши
Муустақиллик санаси

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги

Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Колумбия Республикаси
1810 йил 20 июль (Испания мустамлакаси бўлган)
Испан
Санта-Фе-де-Богота
Богота, Медельин, Кали, Барранкилья
Парламент республика
1,14 млн км.кв. (дунёда 25-ўринда)
8,8 фойиз
44,91 млн киши (дунёда 27-ўринда)
1 км.кв. га 39,3 киши
Колумбия песоси (COP код 170)
.co
+57
UTC-5

Географик жойлашуви. Колумбия республикаси — Жанубий Американинг шимоли-ғарбий қисмидаги давлат ҳисобланади. Шарқда — Бразилия ва Венесуэла, жанубда Эквадор ва Перу, ғарбда эса — Панама билан чегарадош ҳисобланади. Шимолда — Кариб денгизи, ғарбда эса — Тинч океани сувлари ювиб туради. Колумбия — Жанубий Америкадаги, Тинч ва Атлантик океанларга олиб чиқадиган йўли бор ягона давлат ҳисобланади. Мамлакатнинг ғарбий қисмида, шимолдан жануб томон, Магдалена ва Каука дарёлари билан узилган Анд тепаликлари чўзилгандир. Сьерра-Невада-де-Санта-Марта тоғининг баландлиги 5,775 м бўлиб Кристобаль-Колон унинг чўққиси ҳисобланади. Колумбия рельефи мамлакатнинг турли ҳудудларида ҳар хил. Анд тепаликларида усимлик баландликка қараб белгиланади. Мамлакат флора ва фауна дунёсн жудаям бой, турли шай булади. Мамлакатнинг иқлими экваториал ва субэкваториалдир. Горгоня, Горгонилья, Мальпело, Сан-Андрес, Тинч океанининг кўнчиликл майда ороллари ва Никарагуа қирғоқларидан 750 км узоқликда жойлашган Кариб денгизидаги провиденсия архипелаги Колумбияга тегишлидир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат 32 департамент ва пойтахт округига бўлинади. Пойтахт — Санта-Фе-де-Богота.

Аҳолиси ва дини. Ўзларини ягона миллат деб ҳисоблайдиган Колумбияликларнинг этник таркиби аслида турфа хилдир: аҳолининг тахминан 58 % — метислар, 20 % га яқини — Европа китасидан чиққанлар, 14 % — мулатлар, тахминан 4 % — қоратанлар ва 1 % га яқини — ҳиндулардан иборат. Давлат тили — испан тили. Аҳолининг 95% га яқини ўзларини — католиклар конфессиясига мансуб ҳисоблайдилар.

Сиёсий тизим. Колумбия Унитар республикаси — Президент бошқаруви шаклидаги демократик давлат ҳисобланади. 1991 йилдаги Конституцияга мувофиқ, мамлакатдаги Қонунчилик ҳокимияти — Миллий Конгресс (Вакиллар палатаси ва Сенат)га тегишлидир. Суд ҳокимияти — Юқори суд, Давлат кенгаши ва қуйинстанциялар судлари томонидан амалга оширилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Колумбия — БМТ Америка давлатлари ташкилоти аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Колумбия — аграр-индустриал мамлакат ҳисобланади. Асосий ҳўжалик маҳсулотлари: қаҳва, банан, пахта, какао, шакар-қамиш, тамаки, картошка, гуруч ва жўхори. Қорамолчилик ва балиқчилик ривожланган. Мамлакатда: олтин, қумуш, платина, изумруд, тошқўмир, нефть, табиий газ, мис, симоб, қўргошин ва марганец қазиб олинади. Машинасозлик, қайта ишлаш, пойабзал, кимё ва нефть-кимё, текстиль ва озиқ-овқат саноати такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: қишлоқ ҳўжалик маҳсулотлари, кимё моллари, гуллар, қора металлургия маҳсулотлари, нефть маҳсулотлари ва зумрад тошлар етказиб берилади. Импорт орқали: дастгоҳлар, автомобиллар, темир, пўлат, химикатлар ва бугдой олиб кирилади. Асосий ташқи савло ҳамкорлари: АҚШ, Германия, Япония.

Тарихи. Қадимда ҳозирги Колумбия ҳудудларида ҳинду қабилалари истиқомат қилиб келишган. XV аср охирлари — XVI аср бошларида Колумбия испаниялик конкистадорлар томонидан босиб олинди ва Янги Гренада номи мустамлакани ташкил этишди. 1819 йилда Америкадаги испания мустамлакаларининг мустақиллиги учун бўлиб ўтган курашда 1810-1826 йили Янги Гренада мустамлакадан озод этилди. 1819-1830 йилларда Буюк Колумбия федератив республикаси ҳудудига киради, 1832 йил эса — Янги Гренада мустақил республикасига айланади. 1863-1886 йилларда — Колумбия Қўшма Штатлари 1886 йилдан бошлаб эса — Колумбия Республикасига айланади. Мамлакатдаги қўллик 1851 йил таъқиқланган. XIX асрдан бошлаб Колумбия — Буюк Британия ва АҚШ ўртасидаги курашлар сабаби

сига айланди. 1903 йилнинг ноябрь ойида Колумбия Панамадан аж-
ралиб чиқади. 1940 йилларнинг охирида деҳқонлар ер олишлари
учун қуролли курашларни бошлаб юборишди. 1980 йилларда ҳукумат
ва қўғолончилар гуруҳи ўртасида қуролли тўқнашувларни тўхтатиш
бўлича музокаралар олиб борилди. 1991 йил янги Конституция амалга
киритилди.

ПАРГВАЙ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Парагвай Республикаси
1811 йил 15 май (Испания мустам
лакаси бўлган)

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Испан ва Гуарани
Асунсьон
Асунсьон

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Президент республикаси
406,8 минг км.кв. (дунёда 58-ўринда)
2,3 фоиз
6,02 млн киши (дунёда 100-ўринда)
1 км.кв. га 14,8 киши
Гуарани (PYG код 600)
.py
+595
UTC-4

Географик жойлашиши. Парагвай Республикаси — Жанубий Аме-
рикадаги денгизга олиб чиқадиған йўллари бўлмаған давлат
ҳисобланади. Жануб ва жануби-ғарбда — Аргентина, шимоли-ғарбда
— Боливия, шарқ ва шимоли-шарқда эса — Бразилия билан
чегарадош. Мамлакат Парагвай дарёси билан икки қисмга
бўлингандир. Дарёнинг ғарбий қисмида Чако вилояти жойлашган
бўлиб, бу чўлли ҳудуд мамлакат майдонининг тахминан 60% ни
ташқил этади. Йирик ва қуруқ бўлган Чако вилояти — Жанубий
Американинг энг катта ёввойи табиатлардан бири ҳисобланади.
Мамлакатнинг шарқда ҳосилдор ерлар ва субтропик урмонлар
мавжуддир. Асосий дарёлари — Парагвай ва Парана. Парагвай
иқлими тропик бўлиб, шарқий Парагвайда намли — қиши (июнь-
август) қуруқ бўлади. Январь ойидаги ўртача ҳарорат: -27°C —
 29°C ни, июль ойида эса: -17°C — 19°C ни ташқил этади. Май ва
сентябрь ойларида жанубнинг совуқ ҳаво массалари келиши нати-

жасида, қисқа муддатли совуқ ҳаволар кузатилади. Тоғли қуудларда иқлим жойларнинг баландлигига қараб белгиланади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 18 департамент ва пойтахт округига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг 88 %, ҳиндулар ва оқтанлиларнинг қушилишидан келиб чиққан — метис халқлари ҳисобланади. Асл ҳиндулар — 2 % ни, оқтанлилар — 9 %. 1 % эса — африкаликлар, японлар ёки корейликлар ташкил этади. Давлат тили — Испан ва гуарани тили ҳисобланади. Дини: католиклар — 97 % меннонитлар — 3 % ва бошқа конфессиялар.

Сиёсий тизим. Парагвай республикаси — мустақил давлат ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти — Президентга тегишлидир. Қонунчилик ҳокимияти — Конгресс (Сенат ва Вакиллар палатаси)га тегишлидир. Парагвайдаги Суд тизими ўз таркибига — Юқори суд ва биринчи инстанция судлари қарорларини назорати қилувчи апелляция палатани олади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Парагвай — БМТ, Америка давлатлари ташкилоти, ҳамда 1991 йилдан бошлаб Аргентина, Бразилия ва Уругвай давлатлари билан бир қаторда “МЕРКОСУР” ташкилотининг асосчи-аъзоларидан бири ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Парагвай асосан аграр мамлакат ҳисобланади. Қишлоқ хўжалигининг асосий соҳаси — қорамолчилик ҳисобланади. Асосий хўжалик маҳсулотлари: пахта, тамаки, тунга ёнғоғи, матэ чойи, қаҳва, соя. Мамлакатда, асосан қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш билан шуғулланувчи майда саноат корхоналари мавжуд. Асосий саноат тармоқлари: озиқ-овқат дарахтни қайта ишлаш, текстил, чарм-пойабзал, кебрач экстракти ишлаб чиқариш ва цемент саноати. Экспорт учун: пахта, соя, тунга мойи, гушт ва гушт маҳсулотлари, қаҳва, кебрачо экстракти, ўсимлик мойи ва ўрмон материаллар етказиб берилади. Импорт орқали: нефть ва нефть маҳсулотлари, турли ишлаб чиқариш ускуналари, темир ва пўлат, озиқ-овқат ва транспорт воситалари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Бразилия, Аргентина, Германия.

Тарихи. Европаликларни Парагвайнинг шарқий қисмларида илгари бора пайдо бўлишларидан бу ерларда бир неча ҳинду қабилалари истиқомат қилишган. XVI асрда Парагвай Испанияликлар томонидан босиб олинади ва мустамлакага айлантирилади. 1817 йилда — Испаниянинг Перу вице-қироллиги тасарруфидан автономияга эга бўлади. Маҳаллий ҳокимиятни иезуитлари бора

ни соҳиблари ташкил этади. 1768 йили Испанияликлар сепаратизмни ёйиш шубҳаси остида иезуитларни Парагвайдан қувиб чиқаришади. 1776 йили — Парагвай Рио-де-Ла-Плата вице-қироллиги таркибига киритилади. 1811 йили Рио-де-Ла-Платанинг Испания таркибидан чиқиб кетиши сабаб, Парагвай Испаниядан бўлгани Аргентинадан ҳам озод этилиб ўз мустақиллигини қўлга киритади. 1864-1870 йиллардаги Парагвай урушлари натижасида Парагвай ўз ҳудудлари ва аҳолисининг сезиларли қисмидан ажратиб қолади. Иккинчи жаҳон уруши даврида, Парагвай ўзини нейтрал деб эълон қилади аммо, Германияга мунтазам ёрдам бериб кела бошлайди. Уруш тугагандан сўнг немис ҳарбий жиноятчиларига паноҳ беради. 1989 йили мамлакат тепасига фуқаролик ҳукумати келади.

ПЕРУ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Маййони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони (2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Перу Республикаси
1821 йил 28 июль (Испания мустамлакаси бўлган)
Испан ва Кечуа
Лима
Лима
Президент республикаси
1,285 млн км.кв. (дунёда 19-уринда)
8,8 фоз
27,56 млн киши (дунёда 39-уринда)
1 км.кв. га 21,4 киши
Янги соль (PEN код 604)
.pe
+51
UTC-5

Географик жойлашиши. Перу Республикаси — Жанубий Америкада жойлашган давлат бўлиб, шимоли-ғарбда — Эквадор, шимолда — Колумбия, шарқда — Бразилия, жануби-шарқда — Боливия ва Чили билан чегарадош. Ғарбий томондан — Тинч океани сувлари ювиб туради. Ғарбда Тинч океани соҳиллари бўйлаб — қирғоқ (Коста) водийлари ёйилган. Шимолда — Ант тоғ тизмалари тепалиги ва 6,768 м келадиган — Уаскаран тоғлари бўйи чузади. Анд тепликла-

рининг ғарбий қисм этақларида ора-орада кучатлар ва кактуслар шимол ва шарқда эса — юқори тоғ тропик ўрмонлари, жануби шарқий қисмда эса — ярим чўллар ёйилгандир. Анд этақларининг шарқий қисми ва Селва водийларида — ҳамиша яшил нам ўрмонлар ёйилган. Мамлакатнинг жанубий қисмида — 15 га яқин тиниб турган ва амалдаги вулқонли тоғлар мавжуд бўлиб, улардан энг баланди Мисти вулқонли тоғи ҳисобланади (5.822 м). 3.500 м баланд бўлган тоғ этақлари қуруқ баланд тоғ даштлари билан, пастки қисмларида эса, ғарбий этақларда қуруқ тоғ ўрмонлари, шарқий қисмида эса тропик ўрмонларни ташкил этувчи ҳамиша яшил кучатлар ва дарахтлар билан қоплангандир. Мамлакатда — мнс, темир, цинк, күрғошин, кумуш, олтин, симоб, висмут, молибден, сера, сурьма ва барит конлари топилган. Перу ҳудудидаги иқлим шароитлари ута ҳар хилдир. Соҳил бўйларида ҳаво ҳарорати йил бўйи: $+16^{\circ}\text{C}$ - $+25^{\circ}\text{C}$ да туради. Тоғли ҳудудларда иқлим муътадил бўлиб, қиш (июнь ойидан октябрь ойларига қадар) фаслида ўртача: $+4^{\circ}\text{C}$ + $+6^{\circ}\text{C}$ ни, ёз ойида: $+16^{\circ}\text{C}$ дан $+17^{\circ}\text{C}$ гача, водийларда: $+24^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. 3.500 м баланд бўлган жойларда тоғ иқлими аниқ намоён бўлган “пуна” зоналари бошланиб, ҳаво ҳарорати қиш фаслида: -0°C дан -7°C гача, ёз фаслида эса: $+3^{\circ}\text{C}$ дан -7°C бўлади. Сельванинг адирли ҳудудларида ҳаво ҳарорати, ёзда: $+18^{\circ}\text{C}$ дан -27°C гача, қиш фаслида: $+16^{\circ}\text{C}$ дан $+26^{\circ}\text{C}$ гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 24 департамент ва 1 та департамент ҳуқуқларига эга конституцион Кальяо провинциясига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: 45 % — кечуа ва аймара ҳиндулари, 37 % — метислар, 15 % — европаликлар ва тахминан 3 % — осиеликлар ҳисобланади. Давлат тиллари — испан ва кечуа тили. Дини: католицизм.

Сиёсий тизим. Перу — Президент республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиги — Президент. Ижроия ҳокимиятини — президент ва Бош вазир амалга оширишади. Қонунчилик ҳокимияти — Бирпалатали Конгрессга тегишли. Суд ҳокимияти — Юқори суд жойлардаги ўзини-ўзи бошқариш ҳокимиятлари томонидан амалга оширилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Перу — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари ҳамда Америка давлатлари ташкилоти аъзоси ҳисобланади. Перу — Лотин Америка интеграцияси ассоциацияси, Анд гуруҳи, Тинч океани давлатлари иқтисодий Кенгаши, Лотин Америкасидаги ядро қуролининг таъқиқлаш каби ташкилотларнинг таркибига киради.

Иқтисодиёти. Перу — тоғ-кон ва тобора такомиллашиб бораётган қайта ишлаш саноати ривожланган аграр-индустриал мамлакат ҳисобланади. Хўжаликда асосан. пахта, шакар-қамиш, қаҳва ва какао устирилади. Йирик шохли қорамол, чўчқа, қўй, лама ва альпак боқилади. Балиқчилик ва ёғочни қайта ишлаш муҳим соҳалардан бири ҳисобланади. Тоғ-кон саноатининг асосий тармоқларига: цинк рудаси, қўрғошин, мис, темир рудаси, қумуш, висмут, сурьма, молибден, вольфрам, симоб, кадмия, селена, теллура, олтин ва нефть киради. Нефть, газ ва қўмир саноати мамлакат ҳаётида катта аҳамиятга эга. Қора ва рангли металлургия, нефтни қайта ишлаш, кимё ва текстиль саноати ривожланган. Экспорт учун: тоғ-кон ва металлургия, нефть ва нефть маҳсулотлари, мис, цинк, олтин, қумуш, қўрғошин, балиқ уни, қаҳва, пахта ва шакар еказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, аввалам бор буғдой ва гуруч, саноат ускуналари, химикат ва автомобиллар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония ва Германия.

Тарихи. Қадимда Перунинг илк аҳолиси — ҳинду қабилалар бўлган. Инк қабилалари Перу ҳудудида Тауантинсуйу давлатини ташкил этадилар. XVI асрда испанияликлар Перу ҳудудларини босиб олиб — Перу вице-қироллигини ташкил этади. 1821 йилдаги Америкада жойлашган Испания мустамлакаларидаги мустақиллик учун бўлиб ўтган уруш (1810-1826 йиллар) давомида Перу мустақил давлатга айланди. 1854 йили қуллик таъқиқланди. XIX асрнинг охирида мамлакатга чет-эл капитали оқиб кира бошлади, 1864-1866 ва 1879-1883 йиллардаги Тинчokeани урушлари натижасида мамлакат селитра захираларига бой айрим ҳудудларини бой берди. 1968 йилдан 1980 йилга қадар давлат тепасида ҳарбий ҳокимият бошчилик қилиб келди. 1992 йилдан бошлаб "фавқулотда миллий тикланиш ҳокимияти"га амал қилиб келган. 1993 йилда янги Конституция қабул қилинди.

СУРИНАМ

Расмий номланиши	Суринам Республикаси
Мустақиллик санаси	1975 йил 25 ноябрь (Нидерландия томонидан)
Расмий тили	Нидерланд
Пойтахти	Парамарибо
Йирик шаҳarlари	Парамарибо
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	163,8 минг км.кв. (дунёда 90-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,1 фoиз
Аҳоли сони (2005)	446,5 минг киши (дунёда 170-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 2,72 киши
Пул бирлиги	Суринам доллари (SRD код 968)
Интернет-домен	.sr
Телефон коди	+597
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашиши. Суринам Республикаси – Жанубий Американинг шимол-шарқидаги давлат ҳисобланади. Мамлакат ғарбда – Гайана, шарқда – Француз Гвнанаси ва жанубда – Бразилия билан чегарадош бўлиб, шимол томондан – Атлантик океани сувлари ювиб туради. Шимолда Атлантика соҳиллари бўйида, мамлакат аҳолисининг катта қисми истиқомат қилиб, ҳосилдор ерларда деҳқончилик билан шуғулланишади. Мамлакатнинг жанубида аҳоли деярли яшамайди, шунинг учун у ҳудудлар саванна ва тропик ёмғирли ўрмонлар билан қоплангандир. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси – Юлиан (1,230 м) тоғи ҳисобланади. Мамлакатни, шимолий йўналишда оқиб турувчи 4 та йирик дарёлар кесиб ўтади: Корантейни, Коппенаме, Гран-Рио Суринам ва Маровейне. Мамлакатнинг шимоли-шарқида йирик сув омбори жойлашган. Мамлакат ҳудудининг – 90 % га яқинини ҳамisha яшил ўрмонлар эгаллайди. Мамлакатнинг жанубида куюк субэкваториал ўрмонлар қопланган Гвиан тоғлари жойлашган. Суринам иқлими – субэкваториал, қайноқ ва мунтазам намли. Уртача йиллик ҳарорат: +26° С ни ташкил этиб бутун йил давомида кам ўзгаради. Йилнинг тахминан 200 кунини ёмғирли бўлиб – ёмғирлар фасли одатда – апрель ойидан июль ойига қадар давом этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат – Президентнинг маъмурий вакиллари бошқарувидаги 10 та округ

та булинади. Парамарибо — Мамлакатнинг пойтахти ва асосий денгиз банларгоҳи саналади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: Суринам аҳолисининг — 37 % — ҳиндулар, 31 % Суринамда креоллар деб аталадиган қоратанли ва мулатлар, 15,3 % — Индонезияликлар; 10,3 % — араблар, 2,6 % — ҳиндулар, 1,7 % — хитойликлар, 1 % — европалликлар ва 1,1 % қолган этнос вакиллари ташкил этади. Расмий тили — Нидерланд тили ҳисобланади. Дини: протестантлар — 25,3 %, католиклар — 22,8 %, индуистлар — 27,6 % ва мусулмонлар — 19,6 % ни ташкил этади. Қоратанлилар христианликнинг озгина қонунларига эга ва руҳларни чақирувчи ҳамда даволовчи маросимларни қўллаб келишади.

Сийосий тизим. 1975 йили Суринам мустақиллигини қўлга киритди. 1975 йилдаги Конституцияга мувофиқ мамлакат парламент республикаси дея эълон қилинган ва собиқ генерал-губернатор расман мамлакат президент бўлиб қолган, аммо амалдаги ижроия ҳокимият, вазирлар маҳкамаси қўлига утиб кетган. 1980 йилдаги ҳарбий тўнтариш натижасида, конституция ҳуқуқлари таъқиқланди. 1987 йилда қабул қилинган янги Конституция умумхалқ Қонунчилик ҳокимияти — Миллий ассамблеяни сайлашни кузда тутган, уни эса ўз навбатида Президент (давлат бошлиғи) ва Вазирлар Маҳкамасини бошқариб келаётган вице-президент сайлашади. Президент — Давлат Кенгашини шакллантиради. Суринамнинг суд тизими ўз таркибига — Юқори суд ва учта қуйи суд инстанцияларини олади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Суринам — Америка давлатлари ташкилоти, Кариб Ҳамжамияти, Амазония пакти, Европа иқтисодий Иттифоқи аъзоси бўлиб, 1979 йилдан бошлаб — қўшилмаслик ҳаракати иштирокчисидир.

Иқтисодиёти. Бокситни қазиб олиш ва алюмин ишлаб чиқаришга асосланган тоғ-кон саноати — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Саноат Америка ва Голландия компаниялари томонидан назорат қилиб борилади. Нефть, газ, марганец, темир ва никель рудалари, олтин қазиб олинади. Ёғоч қайта ишланади. Қорамолчилик, балиқчилик денгиз ва ўрмон маҳсулотларини қайта ишлаш ривожланган. Хўжаликда асосан: гуруч, шакарқандиш, жўхори, қаҳва, какао, какос ёнғоғи, банан ва цитрус мевалар устирилади. Экспорт учун: боксит, алюмин, гуруч ва ёғоч етказиб берилади. Импорт орқали: хом-ашё, саноат моллари, машина ва ускуналар, озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Нидерландия ва Европа мамлакатлари.

Тарихи. Қадимда Суринам ҳудудларида ҳинду қабилалари истиқомат қилиб келишган. Суринам 1499 йили Христофор Колумб томонидан очилган эди. Аввалига у Испания ерлари сунг. XVII асрдан бошлаб эса унинг ҳудудларини Голландияликлар ўзлаштира бошлашган. 1667 йилдан бошлаб, Голландия ва Англия ўртасидаги битимга мувофиқ, Суринам ҳудуди Голландиянинг Шимолий Америкадаги (ҳозирги Нью-Йорк ҳудуди) ерлари эвазига алмаштириб берилди. 1953 йил Суринам Нидерландлар Қироллиги таркибида автономияни қўлга киритди. Мамлакат мустақиллиги 1975 йил 25 декабрь куни эълон қилинган. 1980 йили тўнтариш натижасида мамлакатни ҳарбийлар қўлга олади. 1988 йил Суринамдаги давлат фуқаролик ҳукуматиға утади ва мамлакатда эркин сайловлар ўтказилади.

УРУГВАЙ

Расмий номланиши	Шарқий Уругвай Республикаси
Мустақиллик санаси	1825 йил 25 август (Бразилия мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Испан
Пойтахти	Монтевидео
Йирик шаҳарлари	Монтевидео
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	176,2 минг км.кв. (дунёда 88-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,5 фоиз
Аҳоли сони(2005)	3,44 млн киши (дунёда 130-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 19,5 киши
Пул бирлиги	Уругвай песоси (UYU код 858)
Интернет-домен	.uy
Телефон коди	+598
Соат миллари	UTC-3

Географик жойлашуви. Шарқий Уругвай Республикаси Жанубий Американинг жануби-шарқий қисмида жойлашган. Атлантик океани соҳилларидаги давлат ҳисобланади. Шимолда Бразилия, ғарбда – Аргентина билан чегарадош бўлиб; шарқ ва жанубда Атлантик океани сувлари юйиб туради. Уругвай жануби-ғарб томон тушиб борган Бразилиянинг жанубий тоғ ҳудудларини эгаллаб туради. Мамлакат ҳудудининг катта қисми тепаликлар.

дан иборат булиб, унча катта булмаган тоғ тизмалари кесиб утади. Кучилья-Грандэ ва Кучилья-Аэдо тепаликлари ўртасида Рио-Негро дарёси жойлашган. Уругвай иқлими субтропик океан булиб, ички ҳудудларида континенталга яқиндир. Июль (қиш) ойидаги ўртача ҳарорат: $+10^{\circ}\text{C}$ — $+12^{\circ}\text{C}$ ни, январь (ёз фасли) ойидаги ўртача ҳарорат: $+22^{\circ}\text{C}$ — $+24^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Йилига бир неча маротаба, айниқса ёз ойларида ураганлар бостириб келади.

Маъмурий тақсимланиши. Ҳозирги Уругвай аҳолисининг 88 % асосан Испанияликлар ва Италияликлар авлодлари булган европаликлар ташкил этади. Фақатгина 8 % — метислар ҳисобланади. Уругвайда расмий дин йўқ. Аҳолининг тахминан — 66 % католиклардир. Расмий тили — испан тили.

Сиёсий тизим. Уругвай — Президент бошқаруви шаклидаги демократик республика ҳисобланади. Уругвайнинг амалдаги Конституцияси 1966 йилда референдум утказилиши орқали қабул қилинган. Президент — Ҳукумат ва маъмуриятнинг фаолиятига жавоб берувчи Вазирлар Маҳкамасини тайинлайди. Мамлакатдаги Қонунчилик ҳокимияти — иккипалатали Бош ассамблеяга тегишли. Суд ҳокимияти — Юқори судга тегишли. Уругвай — БМТ, Америка давлатлари ташкилоти, Америка тараққиёт банки ва Лотин Америка Интеграция ассоциацияси аъзоси ҳисобланади. Уругвай ҳудуддаги сиёсий ва иқтисодий ҳамкорликни оширишда катта роль ўйнайдиган Рио-де-Жанейро Гуруҳи аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Уругвай — экспорт йуналишидаги қорамолчилик соҳаси кенг ривожланган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Қишлоқ хўжалигининг етакчи тармоқларига — қорамолчилик киради. Балиқчилик ривожланган. Асосий хўжалик маҳсулотлари: буғдой, гуруч, шакар-қамиш, жўхори, кунгабоқар ва емлар ҳисобланади. Узумчилик ва цитрус мевалари ўрмон маҳсулотларини қайта ишлаш ривожланган. Мамлакатда йирик озиқ-овқат (гушт, вино ва консерва корхоналари), текстил ва чарм-поайбзал, нефтни қайта ишлаш, кимё, металлургия, электротехника ва автотранспорт саноати корхоналари мавжуд. Экспорт учун: текстиль, гушт ва гушт маҳсулотлари, жун, тери ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, минерал хом-ашё (асосан), озиқ-овқат маҳсулотлари ва баъзи саноат моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Бразилия, Аргентина, АҚШ, Германия ва Италия.

Тарихи. Испанияликлар келиб мустамлакага ташкил этгунла-

рига қадар. Уругвай ҳудудларида ҳинду қабилалари (чарруа, чана ва ҳ.к.) истиқомат қилиб келишган сунг уларни деярли буткуз қириб ташлашган. 1516 йилнинг бошларида Испанияликлар узлари “Пресное море” деб ном берган Атлантик океани кўрфазигача етиб бордилар. 1776 йил Уругвай Испаниянинг Ла Плата вице-қироллиги таркибига киритилади. 1811 йил мамлакатда мустамлака ҳукмронлигига қарши умумқузғолон бошланиб кетди. 1814 йили Испаниянинг 300 йиллик мустамлака ҳукмронлиги барбод бўлди. 1816 йили Уругвай Португалияликлар томонидан босиб олинади ва 1821 йили Бразилия, 1825 йили эса Аргентина таркиби киритилади. Фақатгина 1825 йил 25 август куни мустақиллик эълон қилинади. 1838 йили узоқ давом этган фуқаролар уруши бошланиб кетди. 1973 йили давлат тунтариши бўлиб ўтди. 1983 йил бошқарувнинг авторитар шаклидан конституцион шаклига ўтилди.

ФОЛКЛЕНД (МАЛЬВИН) ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Фолклен (Малвин) ороллари
Қарам давлат	Буюк Британияга тегишли ҳудудлар
Расмий тили	Инглиз
Пойтахти	Порт-Стенли
Майдони	12,2 минг км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони	2,7 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 0,2 киши
Пул бирлиги	Фолкленд ороллари фунти (FKP код 238)
Интернет-домен	.fk
Телефон коди	+500
Соат миллари	UTC−5

Географик жойлашуви. Фолкленд (Малвин) ороллари – Атлантик океанининг жануби-ғарбий қисмидаги архипелаги ҳисобланиб, икки йирик (Ғарбий ва Шарқий Фолкленд) ва тахминан 200 га яқин майда ороллар ва қоятошлардан иборат. Иқлим океаник салқин бўлиб (ўртача ойлик ҳарорат: +2,5° С дан +10° С гача) ва кучли шамол ҳамда туманлар билан келадиган мўътадил намли бўлади. Оролда денгиз қушларининг турлари жудаям кўп. Архипелаг, кучли совуқ оқимларнинг таъсири ости-

да булган Дунё океанининг зоогеографик Патагон (Магеллан) булуғига киради. Улардан бири Фолкленд (Малвин) булиб — фолкленд оролларида Ла-Плата курфазига қадар давом этади. Оқим тезлиги — 1-2 км/с. Сувнинг уртача ҳарорати, қиш фаслида: 4° С дан 10° С га қадар, ёзда эса: 8° С дан 15° С га қадар булади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан булуғинишларга эга эмас. Маъмурий маркази — Порт-Стэнли (Стэнли) ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Архипелаг аҳолиси асосан инглизлар ва Чили аҳолисидан иборат. Расмий тили: Инлиз тили. Дини: англикан тақинидаги христианлик ҳисобланади.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — конституцион монархия. Давлат бошлиғи — Британия монархи булиб, метрополия ташқи сиёсат ва мудофаа масалаларини ҳал этади. Ҳукумат бошлиғи — губернатор. Қолган барча масалалар Фолкленд ороллари Кенгаши томонидан ҳал қилинади. Қонунчилик ҳокимияти 10 та депутатлардан ташкил топган. Сиёсий партия: Фолкленд ороллари Прогрессив миллий партияси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Арахипелаг иқтисодиётининг асосий тармоқлари — балиқчилик, туризм ва қўйчувонлик ҳисобланади. Ороллар шелфидаги йирик нефть захиралари топиш учун изланишлар олиб борилмоқда. Оролда йирик шохли қорамол ва отларни боқиб қўпайтиришади. Экотуризм соҳаси ривожланиб келмоқда. Экспорт учун: қўй юнги, тери, балиқ ва гўшт етказиб берилади. Импорт орқали: истеъмол моллари, машина ва транспорт ускуналар, ёқилғи ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Буюк Британия ва Аргентина.

Тарихи. Фолкленд ороллари, Буюк Британия ва Аргентина уртасидаги зиддиятларни сабабчиси ҳисобланади. Ороллар 1591-1592 йилда инглиз сайёҳи Джон Дейвис томонидан кашф этилган булиб, бу ҳуқуққа испанияликлар ҳам даъвогарлик қилиб келишади. Ороллар узоқ вақт давомида қўлдан-қўлга утиб келиб, уларда одам зоти умуман яшамаган. XVIII асрнинг урталарида Шарқий Фолклендга сузиб келиб, бу ерда Порт-Эгмонт номли қасанини ташкил этишади ва оролларни Британия қироллигининг мулки дея эълон қилишади. Испания оролларга булган ҳуқуқларини эълон қилиб Франциядан унга булган эгалик ҳуқуқларини тўлалигича сотиб олади. Ҳарбий зиддиятлар натижасида, инглизлар ўз гарнизонини ороллар ҳудудидан олиб чиқиб кетади, аммо уларга булган эгалик ҳуқуқларидан воз кечмадилар.

1816 йилда Ла-Плата провинциялари бирлаштирилиб, мустамлакачилар билан булган куп йиллик урушлардан сунг уз мустамлакачилари ҳақида эълон қиладилар. 1826 йили Аргентина республикасини таъсис этган конституция қабул қилинди. Аргентина ҳаққон Буюк Британиянинг ҳудудий ҳуқуқларини тан олмаган ва уз суверенитетини тикланишига эришмоқчи булган. 1982 йил ороларда Англия ва Аргентина можароси бошланиб кетади. Аргентина муваффақиятсизликка учраган булсада, ороларнинг номидан тортиб ҳудудигача узига тегишли эканлигини билдириб келмоқчи ва БМТдан ороларни уз ҳудудлари қаторига киритилиши қарорига эга булиб, мустамлакадан озод этади.

ФРАНЦИЯ ГВИАНА

Расмий номланиши	Франция Гвианаси
Қарам давлат	Франциянинг денгизорти департаменти
Расмий тили	Француз
Пойтахти	Кайенна
Йирик шаҳарлари	Кайенна
Майдони	91 минг км.кв.
Сув сатҳидан юқорилиги	5,2 фоиз
Аҳоли сони(2005)	194 минг киши
Зичлиги	1 км.кв. га 2,1 киши
Пул бирлиги	Евро (EUR код 978)
Интернет-домен	.gf
Телефон коди	+594
Соат миллари	UTC-3

Географик жойлашиши. Франция Гвианаси — Франциянинг энг йирик денгиз орти департаменти бўлиб, Жанубий Американинг шимоли-шарқий қисмида, Антантика соҳилларидан 200 км ярили экваторга яқин булган жойда жойлашган. Расмий номи Гвиана, “Француз” қушимчаси эса, Гвиана номи билан мустамлакалар номидан олингандир: Британия (ҳозирги Гайана), Нидерланд (ҳозирги Суринам) ва француз мустамлакалари. Мамлакат ҳудудининг тахминан 90%и одам кам яшайдиган экваториал ўрмонлар билан қопланган. Мамлакатнинг энг кичори нуқтаси, Венесуэла чегарасида жойлашган — Рорайма (2.810 м) тоғи ҳисобланади. Иқлими субэкваториал намли булади. Ўртача

ойлик ҳарорат: $+25^{\circ}\text{C}$ дан $+28^{\circ}\text{C}$ гача ўзгариб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий тақсимланишлар
Маъмурий маркази ва асосий денгиз бандаргоҳи — Кайенна
ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳоли: креоллар — 70% дан ошиқ, европа-
ликлар (асосан французлар) — 10 %, ҳиндистонликлар — 8 %,
бразилияликлар — 8 %, қоратанли (марон)лар ва ҳиндулар — 4
% дан иборатдир.

Расмий тили — Француз тили. Дини: католиклар — 48 %,
протестантлари — 15 %, яҳудийлар ва мусулмонлар — 4,5 % ни
ташкил этади.

Сиёсий тизим. Француз Гвианаси — 1604 йилдан бошлаб
Франция мустамлакаси саналади. 1946 йилда денги орти департа-
менти мақомига эга бўлди. Орол Франция Республикаси томонидан
тайинланган префект томонидан тайинланган. Бош ва Ҳудудий
Кенгашлар ўз-ўзини бошқариш маҳаллий ҳокимиятлари саналади.

Иқтисодиёти. Гвиана — аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий ҳу-
жалик маҳсулотлари: шакар-қамиш, гуруч ва банан ҳисобланади,
шунингдек жўхори, маниока, соя, батат ва цитрус мевалар
ўстирилади. Балиқчилик ва қимматбаҳо дарахт турларини қайта
ишлаш иқтисодиётда муҳим роль уйнайди. Гвиана ерлари боксит
ва олтин каби минерал ресурсларга бойдир, аммо уларни қазиб
олиш кенг миқёсда олиб борилмайди. Куру ҳудудда — Франциянинг
космик изланишлар бўйича Миллий Маркази, космодром жой-
лашганли. Экспорт учун: ёғоч маҳсулотлари, балиқлар, қисқичба-
қалар, ром ва боксит етказиб берилди. Импорт орқали: озиқ-овқат
маҳсулотлар, саноат моллари ёқилғи ва ускуналар олиб кирилади.
Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Германия ва Нидерландия.

Тарихи. Гвиана ороллари 1499 йили Христофор Колумб
томонидан кашф этилган. 1604 йилдан бошлаб — Франция
мустамлакаси саналади. Бу ҳудудларга эгалик қилиш учун:
Нидерландия, Буюк Британия ва ҳ.к. каби куплаб Европа
мамлакатлари курашганлар. XVIII аср охирларидан бошлаб, XX
асрнинг ўрталарига қадар Гвиана — франциянинг сиёсий
маҳбўслари учун, сургун (“қуруқ гильотина”) қилишга мўлжал-
ланган ерларга айланди. 1946 йили бу ҳудудлар, Франциянинг
денгиз орти департаменти мақомига эга бўлди.

Чили Республикаси
1810 йил 18 сентябр (Испания
мустамлакаси булган)
Испан
Сантьяго
Сантьяго
Парламент республикаси
756,6 минг км.кв. (дунёда 37-уринда)
1,07 фоиз
16,124 млн киши (дунёда 60-уринда)
1 км.кв. га 21,3 киши
Чили песоси (CLP код 152)
.cl
+56
UTC-4

Расмий тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сонси(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Сиёсий тизим. Давлат бошлиғи – Президент. Ҳукумат – Вазирлар Маҳкамаси. Олий Қонунчилик ҳокимияти – иккипалатали Миллий Конгрессдир (Сенат ва Депутатлар палатаси). Амалидаги Конституция 1980 йил қабул қилинган (1981 йил кучга кирган, 1990 йилда эса тулақонли амал қилган). Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Чили – БМТ, Америка

лик диктатура даври ва иқтисодиётдаги кескин бозор ислохотлари бошлаб берди. 1988 йилдан бошлаб Чили ривожланишнинг демократик йулига ўтади. 1990 йилнинг март ойида ўтказилган демократик сайловлар натижасида фуқаролик ҳокимияти танланди.

ЭКВАДОР

Расмий номланиши	Эквадор Республикаси
Мустақиллик санаси	1822 йил 24 май (Испания мустамлакаси бўлган)
Расмий тили	Испан
Пойтахти	Кито
Йирик шаҳарлари	Кито, Гуаякиль
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	272 минг км.кв. (дунёда 71-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	8,8 фоз
Аҳоли сони(2005)	13,04 млн киши (дунёда 65-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 47,9 киши
Пул бирлиги	АҚШ доллари (USD код 840)
Интернет-домен	.ec
Телефон коди	+593
Соат миллари	UTC-5-6

Географик жойлашуви. Эквадор Республикаси — Жанубий Американинг шимоли-ғарбида жойлашган давлат ҳисобланади. Ғарби — Тинч океани сувлари ювиб туриб; шимолда — Колумбия, шарқи ва жанубда — Перу билан чегарадошдир. Эквадор таркибига — Галапагос ороллари қиради. Мамлакатни — экватор чизиғи кесиб ўтади. Мамлакатнинг ғарби, Тинч океани соҳиллари бўйида адирлар ва Анд тоғолди ҳудудлари чўзилган бўлиб, мамлакатнинг марказида икки ёнма-ён тоғ тизмалари — Ғарбий ва Шарқий Кордильери тизмаларидан ташкил топган Анд тепаликлари жойлашган.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: Галапагос ороллари қўшганда 21 та провинцияларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Мамлакат аҳолиси асосан, кечуа-хиндустонлик (40 %) ва метислардан иборатдир. Давлат тили — Испан тили ҳисобланади. Диндорларнинг кўпчилиги — католиклар бўлиб (95 %) бошқа дунё динлари конфессиялари ҳам мавжуд.

Сиёсий тузум. 1998 йилдаги Конституцияга мувофиқ Эквадор мустақил давлат, Президент республикасига айлантирилди. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Президентдан ташқари ҳокимият

Биринчи даражасидаги бир қатор бошқармалар ва Вазирлар Маҳкамаси амалга оширади. Бирпалатли Миллий Конгресс — мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Суд ҳокимияти, судларнинг қуйидаги уч даража тизимидан иборатдир: жиноят ва фуқаролик ишлари бўйича биринчи инстанция судлари ва провинцияларнинг юқори судлари ва Юқори суддан иборатдир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Эквадор — БМТ, Америка давлатлари ташкилоти, Лотин Америка интеграция ассоциацияси ва Анд пакти, Рио гуруҳи, Лотин Америка иқтисодий тизими, Лотин Америка энергетика ассоциацияси аъзолари бўлиб, Нефтни экспорт қилувчи — мамлакатлар ташкилотининг ассоциацияланган аъзоси мақомига эга.

Иқтисодиёти. Эквадор — йирик нефть саноатига эга индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий ҳужалик маҳсулотлари: банан, қаҳва, какао ва пахта, жўҳори, шакар-қамиш, буғдой, соя, гуруч, картошка ва баъзи сабзавотлар. Йирик шохли қорамол ва қўй-қўзи боқиб кўпайтирилади. Қирғоқларда — тунец, қисқичбақа ва дангустлар тутилади. Ёғоч ишлаб чиқариш саноати такомиллашмоқда. Мамлакатда: нефть, табиий газ, мис ва қўрғошин рудалари, олтин, кумуш ва сера қазиб олинади. Пулат қуйиш, нефткимё ва цемент саноати ривожланган. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, банан, какао, балиқ ва денгиз маҳсулотлари, қаҳва етказиб берилди. Импорт орқали: дастгоҳлар, автомобиллар ва кимё моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Европа мамлакатлари ва Лотин Америка, Япония ҳисобланади.

Тарихи. Қадимда Эквадор ҳудудларида ҳинду қабилалари истиқомат қилиб келишган. XV асрда бу ерда инк қабилалари ҳукмронлик қилган, кейин эса Испанияликлар босиб олиш бошланиб кетган. XIX асри. Эквадор ва бутун Лотин Америка учун, миллий-озодлик урушлари ва қўзғолонлар асри бўлиб тарихда қолди. Қўзғолонлардан бири — Кито вилоятида 1809 йили, яна бири эса — 1810 йилнинг октябрь ойида содир бўлган эди. Миллий озодлик ҳаракати 1822 йили ғалаба қозониб, Эквадор назоратини Симон Боливар уз қўлига олди. 1830 йилдан бошлаб — Эквадор Республикаси мустақил давлат. 1852 йил куликка барҳам берилди. 1944-1946 йилларда ҳокимият тепасига — коммунистлар, социалистлар ва бошқа демократик ташкилотлар вакилларида иборат бўлган ҳукумат келади. 1972 йилдаги давлат тўнтаришидан сўнг, ҳарбий ҳукумат суверенитетни ҳимоя қилиш ва иқтисодиётда давлат аҳамиятини мустаҳкамлашга қаратилган сиёсатни олиб борди. 1979 йилдан бошлаб ҳукумат тепасига фуқаролар ҳукумати келади.

АФРИКА МАМЛАКАТЛАРИ

АЛЖИР

Расмий номланиши	Алжир Халқ Демократик Республикаси
Мустақиллик санаси	1962 йил 5 июль (Франция мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Араб
Пойтахти	Алжир
Йирик шаҳарлари	Алжир, Константин, Оран
Бошқарув шакли	Республика
Майдони	2,38 млн км.кв. (дунёда 11-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0 фоз
Аҳоли сони(2005)	32,36 млн киши (дунёда 37-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 13,6 киши
Пул бирлиги	Динор (DZD код 012)
Интернет-домен	.dz
Телефон коди	+213
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашуви. Мамлакат — Африка қитъасининг шимолида жойлашган бўлиб, Атлас тоғ тизмасининг (мамлакатнинг шимолида жойлашган) марказий қисми ва Сахара чули (мамлакатнинг жанубида)нинг бир қисмини эгаллаб туради. Алжир — ғарбда — Марокко; жанубда — Нигер, Мали, Мавритания ва шарқда — Тунис ҳамда Ливия билан чегарадош. Шимолда мамлакатни — Урта ер денгизи сувлари ювиб туради. Шимолий Алжир рельефи асосан икки тоғ тизмалари — Соҳилбўйи (ёки Тель-Атлас) Сахари Атласи ва тоғ орасидаги даштлардан иборат. Алжир иқлими — субтропик уртаер денгизли бўлиб, январь ойида 5°C дан — 12°C гача, июль ойида эса 25°C ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат — 48 вилайларга бўлинади. Алжир пойтахти — вилай маъмурий маркази ҳисобланади, шаҳар атрофи ҳудудлари билан бирга вилайларнинг бутун ҳудудларини эгаллайди ва Катта Алжир деб номланади. Катта Алжир — мамлакатнинг транспорт боғловчи, халқаро бандаргоҳ ва аэропорт, асосий иқтисодий, илмий ва маданий маркази ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Алжир аҳолисининг катта қисми — мусулмон-суннийлар (малакий ва ханафийлар) ҳисобланади. Давлат дини —

ислом. Давлат тили — араб тили ҳисобланади, аммо ҳанузгача француз тилида сузлашишади. Аҳолининг этник таркиби: алжир араблари — 83%, берберлар — 16%, европаликлар — 1% дан камроқ. Мамлакатда, шунингдек араб тили каби француз тилларида ҳам ўқитилади. 1995 йилда мамлакатнинг катта аҳолисини 62% саводли (барча эркакларнинг 74% ва барча аёлларнинг 49%) эди.

Сиёсий тизим. 1962 йил мамлакат мустақилликка эришади ва Алжир президент республикаси дея эълон қилинади. Миллий Ассамблея — мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. 1963 йилдаги Конституцияга мувофиқ — Миллий озодлик Фронти мамлакатдаги ягона сиёсий партияга айланди. 1976 йилдаги умумхалқ муҳокамадан сўнг референдум ўтказилади, унда Алжир Миллий Демократик Партияси Миллий Хартияси ва янги Конституция қабул қилинади. 1991 йил декабрь ойида Қонунчилик ҳокимиятига бўлган сайловлар мамлакатдаги кўппартиявийлик шартларида ўтказилди. 1990 йилларнинг бошида Алжирда, ҳукумат ва исломийлар гуруҳи ўртасидаги бугунги кунга қадар давом этаётган қуролли туқнашувлар даври бошланди. 1994 йил радикал қарши тараф икки гуруга: Қуролли ислом гуруҳи ва Қуролли ислом ҳаракатига бўлиниб олишади. Алжирнинг ўз-ўзини маҳаллий бошқариш тизими — азал-азалдан мустамлака даврларидан бўён сақланиб қолган принципларга таянади. Алжир суд ҳокимияти, Француз қонунчилигига асосланган. Алжир — ОПЕК, Халқаро савло ташкилоти ва Африка қитъасига ўзодир. 2005 йилнинг сентябрь ойларида мамлакат Европа иттифоқининг ассоциацияланган аъзоси мақомига эга бўлади.

Иқтисодиёти. Мамлакатда — нефть, табиий газ, темир рудаси, фосфат, кўмир, цинк, ртут ва ҳ.к. қазиб олинади. Қишлоқ хўжалиги ривожланган: узум ва бугдой маҳсулотлари, цитрус мевалар, зайтун, хурмо ва тамаки ўстирилади. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, табиий ва суюлтирилган газ, темир рудаси, цитрус мевалар ва сабзавотлар етказиб берилади. Импорт орқали эса: пулат, темир, машинасозлик, радиоэлектроника ва радиотехника, текстил ва озиқ-овқат саноати маҳсулотлари етказиб берилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, АҚШ, Италия, Испания ва Германия.

Тарихи. Қадимда ҳозирги Алжир ҳудудларида қадимги ливия қабилалари истиқомат қилиб келишган. Эр.авв. III-II асрда ҳозирги Алжир ҳудудларида Нумидия давлати жойлашади. Эр.авв I асрда мамлакат Рим томонидан босиб олинади ва эр.авв 47 йилларда

рим мустамлакасига айлантирилади. 1830 йили — Франция мустамлакачилиги бошланади. 1848 йили — Алжир Франциянинг ҳудуди дея эълон қилинади. 1954 йили — Миллий озодлик fronti мустақилликка эришиш учун курашларни бошлаб юборади. 1950 йили Франция ҳукумати Алжирликларни ўз ҳуқуқларига эга бўлиш ҳуқуқини тан олади, аммо маҳаллий Европа халқлари ўз мустамлакаларидан кетишдан бош тортганликлари сабаб уруш давом этиб келади. 1964 йили Франция ўз ҳарбийларини олиб чиқиб кетади. 1967 йилнинг 1 июль ойларига келиб Сахарадаги ҳарбий базаларни, 1968 йил эса Мерс-эль-Кебирдаги ҳарбий-денгиз базасини эвакуация қилди. 1962 йили Франция Алжирнинг мустақиллигини тан олди. Мустақил Алжирнинг биринчи ҳукумати Миллий озодлик Fronti етакчиси Аҳмад ибн Билло бошқариб келмоқда. 1965 йилда мамлакатда ҳарбий давлат тўнтариши бўлиб ўтади ва ҳукумат тепасига сабиқ мудофаа вазири ва ибн Билло сафдоши Хуари Бумедьен келади. Мамлакатда бир-партиявийлик тизими жорий этилмоқда. 1980 йилларда — Алжир ҳукумати ислом фундаменталистик режимлари билан ҳамкорлик қилиш ишларини бошлайди ва ислом инфраструктурасини ривожлантириш учун сезиларли ҳаракатларни бошлайди. Натижада диний вакиллар ва диндорлар орасида фундаменталистик кайфиятлар кучайиб боради. Фундаменталчилар жамиятнинг умумшарий қонунларга асосан қайта тузилишини талаб этадилар. Мамлакат қонли фуқаролар уруши гирдобига тушиб кетади. Алжир ҳарбий бошқарувининг кескин ҳаракатлари 1992-1999 йилларда террор хавфини бартараф этиб, экстремистларни музокаралар олиб боришга ундай олди.

АНГОЛА

Расмий номланиши
Муустақиллик санаси

Давлат тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майлони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Ангола Республикаси

1975 йил 11 ноябр (Португалия

мустамлакаси булган)

Португал

Луанда

Луанда, Уамбо, Лобиту, Бенгела

Президент республикаси

1,25 млн км.кв. (дунёда 22-уринда)

1 фоииз

15,5 млн киши (дунёда 72-уринда)

1 км.кв. га 12,4 киши

Кванза (АОА код 973)

.ao

+244

UTC+1

Географик жойлашуви. Ангола Республикаси — жануби-ғарбий Африкадаги давлат бўлиб, жанубда — Намибия; шимол ва шимоли-шарқда Конго Демократик Республикаси; шарқда — Замбия ва Конго Республикаси (Кабинда анклав) билан чегаралош. Ғарбда — Атлантика океани сувлари ювиб туради. Мамлакатнинг катта қисми тепаликлар, тоғли плато ва ғарбда кенг ёйилган денгиз бўйи теккисликлари билан қоплангандир. Соҳил бўйи ўсимликлари ўтли ва кучатли саванналардан тортиб, шимолдаги алоҳида барги кенг дарахтлар ва чекка жанубдаги чўлли ўсимликларгачадир. Дарёлар бўйлаб нам тропик ўрмонлар учрайди. Ҳайвонот олами жудаям бой ва турфа хилдир: филлар, носороғлар, буйволлар, тунғизлар, зебралар, антилопалар, маймунлар, бегемотлар, шерлар, леопардлар, гепардлар. Мамлакат бой табиий ресурсларга, шу жумладан энг асосий нефть ва олмослардан ташкил топгандир. Мамлакатнинг шимолида иқлим — тропик муссонли ва жанубида — субтропик бўлади. Ўртача йиллик ҳарорат, тахминан: +21°C бўлади. Икки асосий фасл намоён бўлиб туради: қуруқ ва салқин фасл бўлиб апрель ойидан сентябр ойига қадар давом этади, шунингдек ёмғирли ва иссиқ давр бўлиб октябр ойидан март ойига қадар давом этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат — тайинланадиган губернатор ва маҳаллий қонунчилик ҳокимияти бошлиқ 18 провинцияларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: овимбунду — 27%, кимбунду — 25%, баконго — 13%, бушменлар — 3%, метислар — 2%, европаликлар — 1%, қолганлар — 22% дан иборат. Расмий давлат тили — Португалия тили ҳисобланади. Дини: католиклар — 38%, протестантлар — 15%, маҳаллий динларга ибодат қилувчилар — 47% гача.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиш шакли — Кучли президентлик тизимига эга куппартиявий демократик республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош Вазир. 2002 йилда 27 йиллик уруш якунланиб, шундан сўнг Анголла секин-аста тиклана бошлади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилди. Ангола — БМТ, БАА, Африка жануби тараққиёт ҳамжамияти ва бошқа глобал ташкилотларнинг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Ангола — тоғ-кон саноати ривожланган аграр мамлакат ҳисобланади. Ангола ерлари: олмос, нефть, темир рудаси, олтин ва ҳ.к. каби фойдали қазилма бойликлариغا туладир, аммо қишлоқ хужалиғи (плантацион деҳқончилик) мамлакат иқтисодиётининг асосий тармоқларидан ҳисобланади. Асосий қишлоқ хўжалик маҳсулотлари: қаҳва, шакар-қамиш ва мой пальмаси. Қорамолчилик, тропик дарахтларни қайта ишлаш, денгиз балиқчилиғи ривожланган. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, қаҳва ва олмослар етказиб берилади. Импорт орқали: транспорт ва электр ускуналар, асосий металллар, озиқ-овқат маҳсулотлар олиб кирилади. Мамлакатнинг асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Фарбий Европа мамлакатлари, АҚШ, Бразилия.

Тарихи. XIII асрда Ангола ҳудудларида (шимолда) Конго давлати вужудга келади, кейинчалик эса Ндонго, Лунда ва ҳ.к. давлатлар. XIV асрда мамлакат ҳудуди Конго феодал давлати таркибига киради. 1482 йили бу ҳудудлар испания қироллиғи мулки деб эълон қилинади. 1885-1894 йили — Португалия, Бельгия, Германия ва Англия давлатлари битим имзолаб, унга кўра Анголанинг бугунги кундаги чегараларини белгилаб олиб, 1951 йили — Ангола Португалиянинг “денгизорти провинция” мақомига эга бўлади. 1975 йил 11 ноябрь — Ангола Халқ Республикаси (мамлакатнинг 1992 йилга қадар булган номи, сўнг Ангола Республикасига ўзгартирилади) мустақиллиғи эълон қилинди. Шундан сўнг мамлакатда фуқаролар уруши бошланиб кетади ва 1991 йилга қадар давом этади. 1991 йил мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилди. Ҳозирги кунга қадар мамлакатда барқарор бўлмаган сиёсий аҳвол ҳукм сурмоқда.

БЕНИН

Расмий номланиши
Муスタқиллик санаси

Давлат тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2005)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Бенин Республикаси

1960 йил 1 август (Франция

мустамлакаси бўлган)

Француз

Порто-Ново

Порто-Ново, Котону

Президент республикаси

112,6 минг км.кв. (дунёда 99-уринда)

1,8 фойз

8,18 млн киши (дунёда 94-уринда)

1 км.кв. га 72,6 киши

Франк КФА, ВСЕАО (XOF код 952)

.bj

+229

UTC+1

Географик жойлашиши. Бенин Республикаси — Ғарбий Африкада жойлашган давлат ҳисобланади. Шимолда — Буркина Фасо ва Нигер; шарқда — Нигерия; ва ғарбда — Того билан чегарадошдир. Географик жиҳатдан мамлакат 5 та табиий ҳудудларга: соҳилбўйи ҳудуд, плато зонаси, шимолда ўрмонли саваннага эга бўлган тепалик платоси, шимоли-ғарбдаги тепаликлар ва шимоли-шарқдаги ҳосилдор Нигер адирларига бўлинади. Мамлакатнинг шимоли-шарқида Нигер дарёсининг чегара водийси жойлашгандир. Бениннинг энг йирик дарёси — Веме ҳисобланади. Соҳиллар нам экваториал ўрмонлар билан қопланган. Шимолда — ўтлари баланд, ҳайвонот оламига бой саванналар жойлашган. Мамлакатнинг шимолий қисмида иқлим — субэкваториал, ёмғирларнинг икки фаслига эга жанубий қисмининг иқлими эса экваториал ҳисобланади. Ўртача ойлик ҳаво қарорат: +24° С дан — +27° С гача бўлади. Мамлакатнинг шимолида ёввойи флора ва фауна қолдиқларини узида сақлаб қолган бир неча ҳудудлари ва Парк-Дубл-В халқаро қуриқхоналари ва ҳамда Пенджари қуриқхонаси мавжуд.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат 12 та департамент бўлинган бўлиб, улар ўз навбатида, 77 та маъмурий округлардан иборатдир. Пойтахти — Порто-Ново, Президент ва ҳукумат қароргоҳи эса — Котону.

Аҳолиси ва дини. Аҳоли таркиби: африкаликлар — 99% (этнический гуруҳлар), европаликлар — 1% дан кам. Давлат тили — Француз тили. Дини: маҳаллий дин вакиллари — 65%, христианинлар — 15%, мусулмонлар эса — 13% ни ташкил этади.

Сиёсий тузилиш. 1990 йилдаги Конституция амалда қўлланилмоқда. Давлат ва ҳукумат бошлиғи, қурулми кучлар Бош қўмондонини Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти Бирпалатали парламент томонидан амалга оширилади. Мамлакатнинг суд тизими — Француз қонунчилигига асосланган бўлиб, Юқори, Конституцион судлари ва Юқори адолат палатаси амал қилади. Мамлакатда куп-партиявийлик тизими жорий этилган. Бенин — БМТ, Африка Қитъаси, Қўшилмаслик ҳаракати, Ғарбий Африка давлатлари иқтисодий ҳамжамияти ва ҳ.к. ташкилотларнинг аъзоси саналади.

Иқтисодиёти. Бенин — аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий экспорт маҳсулотлари — мой ва қалъаси пальмаси, бодом, пахта, ананас, банан, имбирь, қалъаси ёнғоғи, қаҳва, жўҳори, кунжут, маис, манго, маниок, мускат ёнғоғи, сабзавотлар, папайя, просо, гурунч, сорго ва ямс. Чорвачилик, паррандачилик ва балиқчилик соҳалари ривожланган. Тоғ-қон саноати — олтин, шағал, нефть, мрамор қазиб олиш, қайта ишлаш саноати ривожланиб бормоқда. Мамлакатда ёғоч чиқариш, автотўғув, мотоцикл ва велосипед заводлари мавжуд. Экспорт учун: пахта ва пахта руғи, пальма мойи, кешью ёнғоғи ва ананаслар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқатлар, нефть маҳсулотлари ва саноат моллари олиб килинади. Асосий савдо ҳамкорлари: Хитой, Франция, АҚШ ва Ҳиндистон.

Тарихи. XIII-XIV асрларда Бениннинг марказий ва шимолий ҳудудлари бариба халқининг эрта феодал давлати бўлган Борго ҳудуди таркибига кирган. XV асрда Бенин қўллар билан савдо қилиш бўйича йирик ҳудудга айланади. XVII асрнинг бошида жанубда Фон халқлари томонидан Дагомея давлати ташкил этилади ва қўллар билан савдо қилиш бўйича ўртада турган мамлакатга айланади. Дагомеянинг соҳил бўйи ҳудудлари “Невольничий берег” номини олади. 1894 йили Дагомея Франция томонидан босиб олинади ва мустамлакага айлантирилади. 1899 йилдан бошлаб эса Француз Ғарбий Европаси таркибига киритилади. Мустамлакачиларга қарши 1915 йилдаги бош кўтариш аёвсиз тарқаб бостирилган эди. 1958 йили Франция Дагомеяга ўз-ўзини бошқарувчи республика мақомини беради. 1960 йил 1 август мустақил Дагомея Республикаси ташкил этилади. 1960-1972 йилларда мамлакатда 10 марта ҳукумат алмашиб, 5 та ғарбий давлат тунта-

ришлари бўлиб ўтган. 1972 йил ҳокимият тепасига Ҳарбий-революцион ҳукумат келади. 1990 йилнинг март ойидан бошлаб, мамлакат Бенин Республикаси дея номлана бошланган.

БОТСВАНА

Расмий номланиши	Ботсвана Республикаси
Мустақиллик санаси	1966 йил 30 сентябр (Буюк Британия Мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Инглиз ва сетсвана
Пойтахти	Габороне
Йирик шаҳарлари	Габороне, Лобаце, Селеби-Пикве, Франсистаун
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майкии	581,7 минг км.кв. (дунёда 44-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	1,77 млн киши (дунёда 147-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 3 киши
Пул бирлиги	Пула (BWP код 072)
Интернет-домен	.bw
Телефон коди	+267
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Ботсвана Республикаси – Африканинг жанубида жойлашган бўлиб, денгизга олиб чиқиб кетадиган йуллари йуқ. Шимол ва ғарбда – Намибия, шимоли-шарқда – Замбия ва Зимбабве, жануби-шарқда ва жанубда – Жанубий Африка Республикаси билан чегарадошдир. Ботсвана – текисликлардан иборат мамлакат бўлиб унинг деярли бутун жануби-ғарбий қисмини Калахари чули (мамлакатнинг деярли 85 %) эгаллайди. Иқлими – субтропик, шимолда – тропикдир. Январь ойининг уртача ҳаво ҳарорати: – 21° С дан 27° С гача, июл ойиники эса – тахминан 16° С булади. Замбези оқимларининг соҳилларида – тропик урмонлар сақланиб қолган бўлиб, Окаванго дарёси ва Макгадикгади кулининг ботқоқлик қирғоқлари эса қамишзор ва папирус кўчатлари билан қопланган. Ҳайвонот олами жудаям бой: филлар, зебралар, жирафлар, буйволлар, антилопалар, шерлар, бегемот ва страуслар.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат 10 та туман ва 4 та муниципалитетларга (туман даражасига эга шаҳарлар – Габороне, Лобаце, Селеби-Пикве ва Франсистаун) бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: мамлакат аҳолисининг катта қисмини банту гуруҳининг сетсвана (тсвана) қабилалари ташкил этади. Калахари чулиннинг урталарида, Ернинг энг қадимии халқларидан булган — сэн (бушмен) қабилалари истиқомат қилади. Давлат тили — Инглиз ва тсвана тилидир. Мамлакат аҳолиси асосан азалий динларга ибодат қилишади, христианлар эса камчилик — 15% ни ташкил этадилар.

Сиёсий тизим. Ботсвана — Парламент республикаси ҳисобланади. 1966 йил 30 сентябрда қабул қилинган ва 1997 ҳамда 2002 йил ўзгартиришлар киритилган Конституцияга амал қилмоқда. Давлат бошлиғи ва Бош қўмондон — Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимиятини — Президент билан бирга Миллий Ассамблея амалга оширади. Миллий ассамблея таркибида консультатив ҳокимият 15 аъзодан ташкил топган Қабила бошлиқлари Палатаси мавжуд. Юқори, Апелляцияон судлар ва магистратура судлари амал қилмоқда. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Ботсвана — БМТ, ХВФ, БАА, Британия Миллатлар Ҳамдўстлиги аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Ботсвана — тоғ-кон саноати ривожланиб бораётган аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий тармоғи — олмос қазиб олиш саноати ҳисобланиб, мис-никель саноати, сода, тош кумир ва ош тузи қазиб олиш ривожланмоқда. Қайта ишлаш саноати корхоналар мавжуд. Қишлоқ хўжалигининг асосий тармоғи — қорамолчилик ҳисобланади. Хўжаликда: бодом, дуккакли уруғлар, сорго, тамаки, пахта ва мевалар ўстирилиб, туризм индустрияси ривожланиб бормоқда. Экспорт учун: олмос, мис-никель концентрати, гушт, тери, мис, сода ва текстиль етказиб берилади. Импорт орқали: қоғоз, машина ва транспорт ускуналари, металл, металл буюмлари, нефть ва нефть маҳсулотлари, озиқ-овқатлар, текстил ва электр моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Европа иттифоқи мамлакатлари, Жанубий Африка Республикаси, Лесото, Свазиленд ва Намибия, Зимбабве, Буюк Британия ва АҚШ.

Тарихи. XVIII асрда — мамлакатнинг абориген (бушмен) халқи, жанубдан келган бечуан қабилалари томонидан сиқиб чиқарилади. 1820 йилда Ботсвана ҳудудида биринчи христиан миссияси ташкил этилади. 1885 йили Англия бу мамлакатни ўзининг Бечуаналенд протекторати деб эълон қилди. Ташқи давлатлар ҳукмронлиги даврида африкаликларнинг мустамлака зуғумига қарши чиқишлари кузатилган. 1966 йил 30 сентябрда Бечуаналенд ўз мустақиллигини қўлга киритади ва Ботсвана деб номлана бошлайди.

БУРКИНА ФАСО

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йirik шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Буркина Фасо Республикаси
1960 йил 5 август (Франция мустамлакаси булган)
Француз
Уагадугу
Уагадугу, Вахигуя, Бобо-Диуласо, Кудугу
Парламент республикаси
274,4 минг км.кв. (дунёда 72-ўринда)
0,5 фойз
13,8 млн киши (дунёда 63-ўринда)
1 км.кв. га 46,6 киши
Франк КФА, ВСЕАО (XOF код 952)
.bf
+226
UTC+0

Географик жойлашиши. Буркина Фасо — Африкада жойлашган давлат булиб, денгизга олиб чиқадиган йуллари йуқ; Мамлакат — Мали, Бенин, Того, Кот д-Ивуар, Гана ва Нигер билан чегаралашдир. Мамлакат ҳудудининг асосий қисмида Судан ҳудуди саванналари жойлашган булиб, шимолда — Сахара, жанубда эса — Гвинея ҳудудларига утиб кетади. Мамлакатнинг катта қисми — Моси тулқинли платоси. Мамлакатнинг шимоли ясси, қуруқ, ҳосил бермайдиган қумли Сахара чуллари булиб мамлакатнинг тубига кириб кетади. Жанубда унча катта булмаган урмонли майдонлар, шарқда куюқ урмонлар билан қопланган тепалик платолари билан қопланган. Уртача ойлик ҳарорат: +24° С дан — +35° С гача ўзгариб туради, йил буйи эса унча ўзгармай туради. Декабрь ойидан февраль ойига қадар, мамлакатнинг шимолий ҳудудларида, қайноқ ҳаво ва Сахаранинг қумли булган — “харматтан” эсиб туради. Усимлик дунёси турфа оғир: чуллардаги тиканаклардан тортиб, дарёлар буйидаги хамиша яшил ўсадиган галерея урмонларигача. Миллий қуриқхона ва боғлардаги сақланаётган ҳайвонот олами турли хилдир (куплаб филлар, шерлар ва пантералар, турли хил антилопалар, бегемотлар, крокодиллар ва сув тошбақалари).

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 30 провинцияга булинади. Пойтахти — Уагадугу.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: нигер-конго тугу (моси, лоби, бобо ва ҳ.к.) — 88%, фульбе — 6%, тарег — 4% диниборадир. Давлат тили — Француз тили. Дини: язичниклар — 73%, мусулмонлар — 13%, христианлар — 8% ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Буркина Фасо — Республика бошқаруш шаклидаги мамлакат ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Миллий Кенгаш — мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Буркина Фасо — БМТ, Африка Бирлиги ташкилотининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Буркина Фасо — аграр мамлакат ҳисобланади. Деҳқончилик — Қишлоқ ҳужалигининг етакчи тармоқларидан бири ҳисобланади. Асосий маҳсулотлар: пахта, бодом, ёғ пальмаси, шакар-қамиш, кунжут ва каритэ. Қорамолчилик ва балиқчилик ривожланган. Тоғ-кон ва қайта ишлаш саноати ривожланган. Мамлакат: марганец рудаси, симоб, цинк, қурғошин, никел, кумуш ва фосфорит қазилма заҳираларига эгадир. Экспорт учун: тозиланган пахта, тирик қорамол, гушт, олтин, тери хом-ашёси, сабзавотлар ва мой дарахти уруғлари етказиб берилади. Импорт орқали: саноат моллари, машина ва транспорт ускуналари, озиқ-овқат, кимё моллари, нефть ва цемент етказиб берилади. Асосий савдо ҳамкорлари: — Швейцария, Франция ва Кот-д'Ивуар.

Тарихи. XII асрда — мамлакат ҳудудида биринчи давлат тўзилмалари (Моси ва Ятенга) вужудга келган. 1896 йил — мамлакат ҳудудларига Франция қўшинлари бостириб киради. 1901 йили Французлар тўлалигича мамлакатни ҳудудини босиб оладилар. 1904-1919 йиллар Юқори Вольта Француз мустамлакаси бўлган. Юқори Сенегал — Нигер таркибига кирган, аммо 1919 йил алоҳида мустамлака этиб ажралиб чиқиб кетади. 1932 йили — Буркина-Фасо ҳудуди алоҳида қисмларга бўлиниб Франциянинг бошқа мустамлакалари (Фил Суяги соҳиллари, Нигер) таркибига киради. 1947 йили — Буркина Фасо (Юқори Вольта) ўзининг ҳозирги ҳудудларида Франциянинг кенг ўзини-ўзи бошқариш ҳуқуқларига эга “денгн орти ҳудуди” сифатида тикланади. 1960 йил 5 август куни Юқори Вольта (мамлакатнинг Французча номланиши) мустақиллиги эълон қилинди. 1984 йили мамлакатни — Ҳарбийлар босиб олишади. Мамлакатнинг янги номи — Буркина Фасо (“Сотиб олинмайдиган инсонлар мамлакатини” деб атала бошланади. 1991 йил 11 июнь мамлакатнинг янги Конституцияси, Буркина Фасонинг асосий қонуни сифатида қабул қилинади.

БУРУНДИ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Бурунди Республикаси
1962 йил 1 июль (Бельгия мустамлакаси бўлган)
Француз ва кирунди
Бужумбура
Бужумбура, Гитега
Парламент республикаси
27,8 минг км.кв. (дунёда 142-уринда)
7,8 фоиз
7,28 млн киши (дунёда 99-уринда)
1 км.кв. га 261,9 киши
Бурунди франки (BIF код 108)
.bi
+257
UTC+2

Географик жойлашиши. Бурунди Республикаси — Марказий Африкадаги унча катта бўлмаган давлат ҳисобланади. Шимолда — Руанда, жануб ва шарқда — Танзания ҳамда ғарбда — Конго Демократик Республикаси билан чегарадошдир. Мамлакатнинг денгизга олиб чиқадиган йуллари йўқ. Мамлакатнинг катта қисмини ғарб томон кўтарилиб борадиган ясси тоғлар эгаллаб, Конго (Зоир) кўли ва Нил орасида ажратиб турувчи бўлиб хизмат қилган Танганьика кўлига тоғ тизмалари сифатида тушиб боради. Ўтган асрларда мамлакатни қоплаб турган кенг тропик ўрмонлар йўқолиб бориб, ўз ўрнини ора-орада учраб турадиган ўрмонларга эга саванналарга бушатиб берди. Мамлакада буйвол ва антилопалардан ташқари деярли барча ҳайвонлар йўқ бўлиб кетган. Танганьика кўлининг фаунаси жудаям бой: бу сувларда яшовчи балиқларнинг асосий қисми эндемикалар. Миллий боғлар ва қуриқхоналари: Кивира, Рузизи, Рувубу; Иқлими — субэкваториал. Ўртача ойлик ҳарорат +24° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 15 та провинцияга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Бужумбура.

Аҳолиси ва дини. Асосий қабилалари: хуту — 85%, тутси — 14%, ва тва (пигмеилар) — 1% ни ташкил этади. Давлат тили — рунду ва француз тили ҳисобланади. Дини: католиклар — 62%, маҳаллий дин вакиллари — 32%, протестантлар — 4% ва мусулмонлар — 2%.

Сиёсий тизим. Мамлакатда бошқарувнинг республика шакли ўрнатилган. Давлат бошлиғи — Президент. Президент — ҳукумат бошлиғи ва Қуролли кучларнинг Бош Қўмондони ҳисобланиб, вазирлар мансабдор шахсларни тайинлаб, қисман қонунчилик ҳокимиятини амалга оширади. Қонунчилик ҳокимияти — ушбу даврининг Бирпалатали Миллий Мажлисга тегишли. Сиёсий ностабиллик ва қабиалараро зиддиётларни тўхтовсизлиги туфайли, 1992 йилги Конституция фаолиятига нуқта қўйилди. Мамлакат халқаро санкциялар остида туради. Бурунди — БМТ ХВФ, БАА аъзоларидир.

Иқтисодиёти. Бурунди — аграр мамлакат ҳисобланади. Иқтисодиётнинг асоси — қишлоқ ҳўжалиғи ҳисобланади. Батат, маниок, мой пальмаси ва пахта, мевалар, қаҳва ва тамаки устирилади. Қорамолчилик ва балиқчилик ривожланган. Олова рудаси, бастнезит, вольфрам, коломбо-танталаит, олтин ва торф қазиб олинади. Уран ва никелнинг катта миқдордаги заҳиралари аниқланган. Саноат тармоғи суғ ривожланган. Экспорт учун: қаҳва, пахта, чой, пальма мойи етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқатлар, нефть маҳсулотлари, электроэнергия, матолар, машина ва транспорт ускуналари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Европа мамлакатлари, АҚШ ва қўшни Африка мамлакатлари.

Тарихи. XV асрга қадар пигмей ҳинду қабиалари истиқомат қилган. XV асрда шимол тарафдан эфиоп қабиалари боситириб кела бошлади. XVIII асрларнинг охирида Урунди мустақил феодал давлати вужудга келади. 1903 йил мамлакат Германия Шарқий Африка таркибига киритилган. 1919 асрда Урунди ҳудуди устидан назорат Бельгия қўлига ўтди. 1923 йилдан бошлаб Бельгия Руанда-Урундини тутси қабила бошлиқлари орқали бошқариш учун Миллатлар Лигаси мандатига эга бўлди. Руанда-Урунди — БМТнинг қарамоғидаги ҳудуд ҳисобланади. 1962 йил 1 июль куни Бурунди қиролиги Руанда-Урунди давлатидан ажралиб чиқиб мустақиллигини қўлга киритди. 1966 йилдан бошлаб — Мамлакат республика деб эълон қилинади. 1987-1993 йилда Бурунди ҳукумати Вақтинчалик Миллий Қўтқарув Қўмитаси назорати остида бўлган. 1992 йили янги Конституция қабул қилинди. Узоқ йиллардан бўён мамлакатда ирқий зиддиятлар тинмаяпти.

ГАБОН

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2003)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Габон Республикаси

1960 йил 17 август (Франция мус
тамлакас бўлган)

Француз

Либревиль

Либревиль, Порт-Жантиль

Президент республикаси

267,7 минг км.кв. (дунёда 74-уринда)

1,36 млн киши (дунёда 150-уринда)

1 км.кв. га 5,1 киши

Франк КФА ВЕАС (XAF код 950)

.ga

+241

UTC+1

Географик жойлашиши. Габон Республикаси — Марказий Африканинг, Гвинея курфазининг жанубий соҳилларидаги давлат ҳисобланади. Шимоли-ғарбда — Экваториал Гвинея, шимолда — Камерун, шимоли-шарқда, шарқда, жануби-шарқда ва жанубда — Конго Республикаси билан чегарадошдир. Ғарб томондан — Атлантик океани сувлари ювиб туради. Габоннинг ички қисми — ясси тоғлардан иборат бўлиб, Атлантик океани бўйлаб кенг пас- тликлар чўзилиб кетган. Габон ҳудудининг деярли ўртасидан эк- ватор кесиб ўтгандир. Габоннинг ички қисми, денгиз сатҳидан 300-800 м баландга буйин чўзган кенг Жанубий-Гвинея тепалик- лари билан қопланган. Мамлакат майдонининг ¼ қисми ҳамиша яшил ўсадиган ёмғирли экваториал ўрмонлар билан қоплангандир. Мамлакатнинг жануби ва шарқда — ўтлари баланд, алоҳида са- ваниа майдонлари, соҳиллар бўйлаб эса — мангрлар жойлашган. Мамлакатнинг ҳайвонот олами турфа хил. Иқлими — экваториал ва субэкваториал. Ҳаво ҳароратининг сезиларли ўзгаришлари йўқ. Ўртача йиллик ҳарорат — тахминан +26° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат 9 та провинцияларга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Либревиль.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: нигер-конго гуруҳи (фанг, млонгве, мбете, пуну ва ҳ.к.) — 98% ни ташкил этади.

Шунингдек мамлакатда 25 минг Французлар, 10 минг пигмейлар истиқомат қилишади. Давлат дини — Француз тили. Дини: Католик ва протестантлар — тахминан 55%, маҳаллий дин вакиллари — тахминан 40%, мусулмонлар эса — 1% дан иборат.

Сиёсий тизим. Мамлакат — Франция ҳамжамияти таркибига киради. Бошқарувнинг республика шакли танланган. Габоннинг асосий қонуни 1991 йили қабул қилинган Конституция ҳисобланади. Президент — Бош вазирни тайинлаб, у ҳукуматни бошқаради. Мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимияти икки палата — Сенат ва Миллий Кенгашдан иборат. Габоннинг ташқи сиёсати қушилмаслик қондасига асосланади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Габон — БМТ, БАА, ОПЕК аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Иқтисодиётнинг асосини — тоғ-кон саноати, нефтни қазиб олиш ҳисобланади. Габон ерлари — уран, марганец ва темир рудасига тўла. Асосий озиқ-овқат маҳсулотлари: маниок, банан, шакар-қамиш, бодом, сабзавотлар ва мевалар. Балиқчилик ва ўрмон маҳсулотларини ишлаб чиқариш. Экспорт учун: нефть, марганец рудаси, уран концентрати ва ёғоч етказиб берилди. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, ускуналар, автомобиллар, металллар, кимё маҳсулотлари олиб кирилади. Габоннинг асосий савдо ҳамкорлари — Франция ва АҚШ.

Тарихи. XV асрда ҳозирги Габон ҳудудида илк бор португалиялик денгизчилар пайдо бўлади. XVI асрда Португалиялик савдогарлар соҳил бўйи вилоятлар қабила бошлиқлари билан бирга туманлараро қуллар билан савдо қилишни бошлашди. 1839 йили Габон ҳудудида биринчи французлар яшаш масканлари ташкил этилади. 1886 йилга келиб мамлакатнинг бутун ҳудуди Франция томонидан босиб олинади. Аввалига Габон Францияга тегишли Конгонинг бир қисмига, 1903 йил эса Францияга тегишли Конго таркибидаги алоҳида бир мустамлакага айланади. 1910 йилдан 1958 йилга қадар — Франция Экваториал Африкасининг бир қисмига айланади. 1946-1958 йиллари Габон сайловли ҳудудий Ассамблея ва Франция парламентидаги вакилликларга эга Франциянинг “денгиз орти ҳудуди” мақомига эга бўлади. 1958 йилнинг ноябрь ойида Габон Франция ҳамжамияти таркибидаги ўзини-ўзи бошқарувчи автономияга айланади. 1960 йил 17 август куни эса мамлакатнинг мустақиллиги эълон қилинади.

ГАМБИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йirik шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майки
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Гамбия Республикаси
1965 йил 18 февраль (Буюк Британия
Мустамлакаси бўлган)
Инглиз
Банжул
Банжул, Серекунда
Президент республикаси
11,3 минг км.кв. (дунёда 158-ўринда)
11,5 фоиз
1,48 млн киши (дунёда 145-ўринда)
1 км.кв. га 131 киши
Даласи (GMD код 270)
.gm
+220
UTC+0

Географик жойлашиши. Гамбия республикаси — Ғарбий Африкада жойлашган давлат бўлиб, Гамбия дарёсининг икки тараф соҳилида жойлашгандир. Шарқ, шимол ва жанубда — Сенегал Республикаси билан чегарадош. Мамлакатнинг катта қисми галерея ўрмонлари билан Гамбия дарёси бассейнида қоплангандир. Гамбия ҳудуди — баъзида тепаликлардан иборат бўлган ясси теккисликлардан иборат. Соҳилларда — сувдан чиқиб турган чуққи ва тепаликлар гуруҳи мавжуд. Гамбия иқлими экваториал муссонли бўлиб ёз фасли — ёмғирли (июнь-октябрь) ва қиш фасли қуруқ бўлади. Уртача ойлик ҳарорат, декабрь ойида +23° С дан июнь ойидан сентябрь ойига қадар +30° С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 7 та провинцияларга бўлинади. Пойтахти — Банджул.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг асосий этник таркиби маҳаллий мандинка халқи ҳисобланади. Мандинг — 42%, фула — 18%, волоф — 16%, джолла — 10%, серахули — 9% ва ҳ.к.дан иборат. Давлат тили — инглиз тили. Дини: мусулмон суннийлар — 90%, христианлар — 7%, қолганлар маҳаллий динларга ибодат қилувчилар ҳисобланади.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — Республика. Давлат бошлиғи — Президент. Унинг ўзи ҳукуматни бошқариб, Қуrollи Кучларнинг Бош Қўмондони ҳисобланади. Олий Қонунчилик ҳокимияти — Бирпалатали ҳокимият. Олий суд, Апелляцион суд ва уларга бўйсунган округ ҳамда мусулмон судлари — мамлакатнинг суд тизимини ташкил этади. Гамбия ўзининг шахсий қуrollи Кучларига эга эмас. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий

этилган. Гамбия — БМТ, ХВФ, БАА, Британия Миллатлар Ҳамдўстлиги аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Гамбия — аграр мамлакат саналади. Асосий маҳсулотлари: бодом ва гуруч. Қорамолчилик, балиқчилик ривожланган. Хатта туризм ривожланиб бормоқда. Аҳоли ҳунармандчилик — теридан ишлаш идишлар, қўлдан туқилган кийим-кечак, олтин ва қумушдан ясалган буюмлар. Гамбия саноати унча яхши ривожланмаган. Экспорт унинг бодом ва уни қайта ишлашдан олинган маҳсулотлар, қурилган балиқ етказиб берилади. Импорт орқали эса: озиқ-овқат маҳсулотлари, ичимликлар, тамаки, матолар, кийим-кечак, автомобиллар, энергия узаткичлар, қурилиш моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Франция, Буюк Британия, АҚШ ва ҳ.к.

Тарихи. XIII-XIV асрларда мамлакатнинг ҳозирги ҳудудлари Мали мусулмон давлати ҳудудининг бир қисми бўлган. Гамбия португалияликлар томонидан (А. Кадамосто) 1455 йил кашф этилган. XIX аср урталарига келиб Гамбиянинг катта ҳудуди Британия мустамлакаси этиб эълон қилинади; 1894 йилга қадар мамлакатнинг қолган қисми — Британия протекторати деб эълон қилинади. 1965 йил 18 февраль кунини Гамбия мустақиллиги эълон қилинади. 1970 йилда мамлакат Республикага айлантирилади.

ГАНА

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони (2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Гана Республикаси
1957 йил 6 март (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Инглиз
Аккра
Аккра, Кумаси, Тамале, Тема
Президент республикаси
238,5 минг км.кв. (дунёда 77-ўринда)
3,5 фоиз
21,66 млн киши (дунёда 50-ўринда)
1 км.кв. га 90,8 киши
Седи (ГНС код 288)
.gh
+233
UTC+0

Географик жойлашиши. Гана Республикаси — Ғарбий Африкада жойлашган давлат бўлиб, ғарбда — Кот-д'Ивуар Республикаси, шимоли-ғарбда ва шимолда — Буркина Фасо, шимолда

— Того билан чегарадош ҳисобланади. Жануб томондан Гвинея кўрфазини сувлари ювиб туриб, соҳил бўйлаб 150-300 м шимол томон кўтарилиб турадиган пастликлар чўзилиб кетган. Мамлакатнинг марказида — Ашанти платоси, шарқда эса — Атакора тоғ тизмасини жанубий чеккалари жойлашган. Гана ҳудудининг ярмидан кўпроги қисми Вольта дарёсининг бассейни эгаллаб туради. Мамлакатнинг — жануби-ғарбий қисмида — манзаралари ўрмонлар. Ашанти тоғининг этакларида эса — барги йирик ўрмонларнинг унча катта бўлмаган майдонлари сақланиб қолган. Ҳайвонот олами унча бой эмас. Иқлими экваториал муссонли бўлиб, мамлакатнинг жануби-ғарбий қисмида — экваториалга ўтувчи мўтадил бўлади. Ўртача ойлик ҳарорат жанубда: 23° С дан шимолда 32° С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 10 вилоят ва пойтахт округига бўлинади. Мамлакат пойтахти — Аккра.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: аканлар гуруҳи (ашанти, фанти ва гуанглар) — 44% гача, вольт гуруҳи (гур) — моси-да-гомба — 16% га яқин, гурма — 3%, эве (эвеба — 13%)га ва адангбе — 8%, йоруба халқ гуруҳлари — 1% ҳамда европаликлар ва бошқа халқлардир. Давлат тили — инглиз тили. Дини: христианлар — 60%, язичниклар — 21%, мусулмонлар — 18%.

Сиёсий тизим. Гана Республикаси — Конституцион демократия шаклидаги давлатдир. 1993 йил 7 январда қабул қилинган Конституцияга амал қилиб келмоқда. Давлат бошлиғи ва Қурултой Кучлар Бош Қўмондони — Президент ҳисобланади. Мамлакатда: Юқори. Апелляцион судлар, юқори адолат суди, вилоят судлари ҳамда ҳарбий трибунал фаолият олиб боради. Ташқи сиёсат асосида — қўшилмаслик сиёсати амал қилади. Мамлакатда кўп-партиявийлик тизими жорий этилган. Гана — БМТ, БАА, Британия Миллиятлар Ҳамдўстлигига аъзодир.

Иқтисодиёти. Қишлоқ ҳўжалиги ва олтин қазиб олиш саноати — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Асосий ҳўжалик маҳсулотлари: какао-дуккаклари, ананас, бодом, банан-плантен, маниок, жўхори, батат, мой пальмаси, шакар-қамиш, таро ва ямс. Қорамолчилик ва балиқчилик ривожланган. Ўрмончиликда, қимматбаҳо дарахт тури булган — ва дарахтини экспорт қилиш билан шўгулланилади. Тоғ-кон саноатининг йирик тармоқларидан бири — олтин қазиб олиш ҳисобланади. Мамлакатда: кумуш, марганец, бокист ва олмослар қазиб олинади.

Алюмин, цемент ва кимё заводлари фаолият кўрсатади. Қайта ишлаш саноати мавжуд. Туризм соҳаси ривожланиб бормоқда. Экспорт учун: олтин, какао-дуккалари, каучук ва тропик ётоқ олмос, алюмин, ананас, бокситлар, марганец рудаси ва тунец балиғи етказиб бериллади. Импорт орқали: ускуналар, нефть ва озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Буюк Британия, Нигерия ва ҳ.к.

Тарихи. XII асрда — мамлакат ҳудудида эрта феодал Догомба ва Мампруси қиролликлари мавжуд бўлган. 1482 йил португалияликлар илк аҳоли яшайдиган масканларни ташкил этади. 1631 йил — биринчи Британия факторияси ташкил этилади. 1901 йилга келиб Англия мамлакатнинг бутун ҳудуди устидан ўз назоратини урнатди. 1940 йилларда Олтин Қиргоқ халқларининг миллий озодлик курашлари кучайиб кетди. 1956 йили Англия Ганага доминион даражасини берди. 1957 йил 6 март куни мамлакатнинг мустақиллиги эълон қилиниб, давлатга Гана деб ном қўйилди. 1960 йили Гана Республика дея эълон қилинди. 1992 йили — илк озод Президент сайловлари ўтказилди.

ГВИНЕЯ

Расмий номланиши	Гвинея Республикаси
Мустақиллик санаси	1958 йил 2 октябр (Франция мус тамлакаси бўлган)
Давлат тили	Француз
Пойтахти	Конакри
Йирик шаҳарлари	Конакри, Канкан, Кандиа, Лабе
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	245,9 минг км.кв (дунёда 75-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2004)	9,2 млн киши (дунёда 83-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 37,4 киши
Пул бирлиги	Гвинея франки (GNF код 324)
Интернет-домен	.gn
Телефон коди	+224
Соат миллари	UTC+0

Географик жойлашиши. Гвинея Республикаси — Ғарбий Африкада жойлашган давлат бўлиб, шимолда — Сенегал, шимол ва шимол-шарқда — Мали, шарқда — Кот-д-Ивуар республикаси, данубда — Либерия, жануби-ғарбда — Сьерра-Леона, шимол-ғарбда эса — Гвинея-Бисау

Бисау орол давлатлари билан чегарадошдир. Ғарбий томондан — Атлантик океани сувлари юзиб туради. Мамлакат ҳудуди қадимги Африка платформаси ҳудудларида жойлашган. Жануби-шарқда қад қотарган Фута-Джаллон тоғ олди тепалиғи ва Шимол-Гвинея тепаликлари — мамлакатнинг энг юқори тепаликлари ҳисобланади. Гвинея, Сенегал ва Нигер дарёлари бўйлаб манзарали нам тропик ўрмонлар сақланиб қолган бўлиб, қолган ерларда инсон фаолияти туфайли улар қуруқ тропик ўрмонлар ва ўрмонли саванналарга айлантирилган. Мамлакатнинг шимоли — саванналар, океан соҳиллари эса — мангрлар билан қопланган. Ҳайвонот олами жуда бой: филлар, бегемотлар, турли хил антилопалар, пантералар, гепардлар, маймунларнинг кўпгина турлари (айниқса, бабуинлар) мавжуд. Иқлими экваториал муссонли бўлиб, ёзда — нам, қишда эса қуруқ. Ҳавонинг ўртача ойлик ҳарорати: —18° С дан — 27° С гача бўлиб, энг қайноқ ойлари: — апрель (+30° С), энг совуғи эса — август (+26° С) бўлади. Январь-февраль ойларида, шимолдан келган қуруқ чанг ҳаво — “харматтан” эсиб, соҳил бўйи ҳудудларда унинг таъсири деярли сезилмайди.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 8 провинцияларга бўлинади. Мамлакат пойтахт — Конакри ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: фульбе халқлари — 40%, матинке — 30%, сусу — 15%дан ташкил топган. Дини: ислом — 85%, христианлар — 5%дан иборат. Шунингдек, маҳаллий динлар сақланиб қолган. Давлат тили — Француз тили.

Сиёсий тизим. Мамлакат деярли бошқарувнинг ҳарбий шаклидаги Республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — Миллий кенгашга тегишли. 1990 йили мамлакатда кўппартиявийлик тизимини кўзда тутувчи янги Конституция қабул қилинган. Гвинея — БМТ, БАА, Ғарбий Африка мамлакатлари иқтисодий ҳамкорлик Ҳамжамияти (ЭКОВАС)нинг аъзоси саналади.

Иқтисодиёти. Гвинея — тоғ-кон саноати ривожланган аграр мамлакат ҳисобланади. Тоғ-кон саноатида: боксит, темир рудаси, уран рудаси ва мис қазиб олинади. Олтин ва олмос қазиб олиш ишлари кетмоқда. Озиқ-овқат, текстил, цемент саноати ривожланган. Асосий ҳужалик маҳсулотлари: қаҳва, банан, ананас, мой пальмаси. Йирик шохли қорамол, қўй-қўзи, эчки ва қўларанда боқиб қупайтирилади. Экспорт учун: алюмин, олмос, олтин, қаҳва, банан, мой пальмаси маҳсулотлари, бодом ва ананас етказиб бериллади. Импорт орқали: оғир машинасозлик саноати, минерал ёқилғи, транспорт ускуналари, саноат яримфабрикатлари, текстиль, кийим-кечак ва озиқ-овқат маҳсулотлари

олиб келинади. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, АКШ
 Фарбий Европанинг бошқа мамлакатлари.

Тарихи. XV асрга қадар Гвинея ҳудуди Гана ва Мали давлати
 тиркибига кирди. XVI асрда Европатик савдогарлар бу мамлака
 тез-тез экспедициялар уюштира бошлашди. 1770 йили кучма
 фульбе чўпонларининг Фута-Джаллон давлати ташкил этилди.
 XIX асрда франция қўшинлари томонидан босиб олинади. 1
 йил мамлакат алоҳида мустамлака сифатида (Француз Гвинея
 номи остида) ижралиб чиқиб, Франциянинг Фарбий Африка
 таркибига киради. 1958 йили 2 октябрда мустақил Гвинея
 Республикаси эълон қилинди. 1984 йилдан бошлаб ҳоким
 тепасига генерал Л. Конте келиб, Президент ва ҳукумат бошли
 лавозимларини эгаллайди. Конте томонидан мамлакатда куппа
 тиявийлик тизими жорий этилиб, саноатни ривожлантиришга
 порахўрликка қарши курашиш ва давлат сарф-ҳаражатларини қис
 қартиришга йўналтирилган ислохотлар амалга оширилди. 1993 йил
 мамлакат тарихида илк бора куппартиявийлик сайловлари утқа
 зилди ва унда Конте бошқариб келган бирлик ва тараққиёт
 партияси голиб келди.

ГВИНЕЯ-БИСАУ

Расмий номланиши
 Мустақиллик санаси

Гвинея-Бисау Республикаси
 1973 йил 24 сентябрда эълон
 (Португалия мустамлакаси бўлган)
 1974 йил 10 сентябрда тан олинган

Давлат тили
 Пойтахти
 Ёирик шаҳарлари
 Бошқарув шакли
 Майдони
 Сув сатҳидан юқорилиги
 Аҳоли сони(2004)
 Зичлиги
 Пул бирлиги
 Интернет-домен
 Телефон коди
 Соат миллари

Португал
 Бисау
 Бисау
 Унитар республика
 36,1 минг км.кв. (дунёда 133-ўринда)
 12 фоииз
 1,54 млн киши (дунёда 149-ўринда)
 1 км.кв. га 42,6 киши
 Франк КФА ВСЕАО (XOF код 952)
 .gw
 +245
 UTC+0

Географик жойлашиши. Гвинея-Бисау Республикаси – Афри
 канинг гарбий соҳилларида жойлашган давлат. Мамлакат уз та

кибига қитъа қисмидан ташқари, Болама ва Бижагош архипелагини қушади. Сенегал ва Гвинея билан чегарадошдир. Гвинея-Бисау ҳудудининг деярли катта қисмини — суви тула дарёлар кесиб утган теккисликлар эгаллайди. Тропик ўрмонлар фақатгина дарёлар водийларида сақланиб қолган. Ҳайвонот олами инсонлар томонидан деярли қириб ташланган. Денгиз соҳиллар ва дарёлар балиқларга зиммо-лим тула. Иқлими экваториал муссонли бўлиб, уртача ойлик ҳарорат: $+24^{\circ}$ С дан $+28^{\circ}$ С ни ташкил этади. Қишки фасл (ноябрь-апрель) деярли қуруқ иссиқ бўлиб, уртача ҳаво ҳарорати — 28° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 8 та туман ва — Бисау автоном секторига бўлинади. Мамлакат пойтахти — Бисау.

Аҳолиси ва дини. Этник таркиб — баланте — 32%, фульбе (фулани) — 22%, мандяко — 14%, малинке (мандинго) — 13% ва пепел қабилалар — 7% ни ташкил этади. Давлат тили — Португалия тили. Дини: маҳаллий аминистик динларга ибодат қилувчилар — 65% ни, мусулмонлар — 30%, католиклар эса — 5% ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Мамлакат — Республика бошқаруви шаклидаги давлат ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — Миллий Ҳалқ Кенгашига тегишли. Гвинея-Бисау — БМТ ва БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Гвинея-Бисау — аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий қишлоқ ҳужалик маҳсулотлари: кешью, бодом, пахта, каучуконос ва просо, мамлакатнинг ички ҳудудларида эса: гуруч, мой ва какос пальмаси. Қорамолчилик, балиқчилик ва ўрмон маҳсулотларини қайта ишлаш ривожланган. Мамлакатда — ёғочни қайта ишлаш, бодом ва гуруч тозалаш, совун ишлаб чиқариш корхоналари мавжуд. Экспорт учун: кешью ёнғоғи, мой пальмаси қайта ишланган маҳсулотлар, арахис, копра, ҳайвонлар териси, ёғоч ва денгиз маҳсулотлари етказиб берилadi. Импорт орқали: саноат моллари ва озиқ-овқатлар. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Португалия, Сенегал, Кот-д'Ивуар, Испания ва Ҳиндистон.

Тарихи. IX асрдан XIII аср бошларига қадар Гвинея-Бисау ҳудуди Гана давлати таркибига кирган. 1446 йили мамлакат Португалияликлар томонидан босиб олинади. 1879 йилдан 1973 йилга қадар Португалиянинг алоҳида мустамлакасига айланади. 1961 йили миллий озодлик уруши бошланиб, 1973 йил 24 сентябрда Гвинея-Бисау мустақиллиги эълон қилинди. 1992 йили мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилди. 1998 йили иқтисодий аҳвол ёмонлашиши сабаб, бир неча ҳарбий давлат тўнтаришлари

булиб ўтди, уларда қўшни Гвинея республикаси ва Сенегал мамлакатлар ҳарбийлари иштирок этишди.

ЖАБУТИ

Расмий номланиши	Жабут Республикаси
Мустақиллик санаси	1977 йил 27 июнь (Франция томонидан)
Давлат тили	Араб ва Француз
Пойтахти	Джибути
Йирик шаҳарлари	Джибути
Бошқарув шакли	Президент республика
Майдони	23,2 минг км.кв. (дунёда 147-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	
Аҳоли сони(2004)	779 минг киши (дунёда 166-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 33,6 киши
Пул бирлиги	Жибути франки (DJF код 262)
Интернет-домен	.dj
Телефон коди	+253
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашиши. Жибути Республикаси — Африканинг шимоли-шарқидаги Африка Роги туманида жойлашган давлат ҳисобланади. Мамлакат — Эфиопия, Эритрея ва Сомали билан чегарадошдир. Джибутини — Аден кўрфази ва Ҳинд океанини Қизил денгиз билан боғлаб турувчи Баб-ал-Мандеб ва Мандеб оқими сувлари юйиб туради. Ҳайвонот олами: орикс-антилопалари шоқол ва сиртлонлар, урмонларда эса — маймунлардан иборат Соҳилбуйи сувлари — коралл рифлари балиқларига тўладир. Ҳаво ҳарорати жудаям баланд (уртача ойлик ҳарорат: 27° С — 35° С ни) ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 5 та округга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Жибути.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: афар - 38%, исма - 23%, исмаак — 20%, араблар — 5% ни ташкил этади. Давлат тили — Француз ва араб тили. Дини — сунний талқинидаги ислом — 95%.

Сiyсий тизим. Жибути — Республика ҳисобланади. Президент — ҳукумат бошлиғи ва Қ қолли Кучлар Бош қумондони ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Бир палатали Миллий Кенгашга тегишlidir. Мамлакатда қўппартиявийлик тизими жорий этилди. Жибути — БМТ, БАА ва Араб давлатлари Лигаси аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Жибути иқтисодиётининг асосини — транспорт

операциялари — Жибути бандаргоҳи ва темир йўлларга хизмат кўрсатиш киради. Кўчманчи чорвачилик ва балиқчилик ривожланган. Асосий қишлоқ хўжалик маҳсулотлари: қаҳва, хурма, пальмаси, мевалар ва сабзавотлар ҳисобланади. Мамлакатда озиқ-овқат маҳсулотлари, чарм буюмлари ва қурилиш моллари ишлаб чиқариш корхоналари мавжуд. Мамлакат аҳолиси дур, коралл ва денгиз қисқичбақаларини йиғиш билан шуғулланади. Экспорт учун: чорва моллари, гушт, ва чарм етказиб берилади. Импорт орқали: саноат ва транспорт ускуналари, озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Сомали, Эфиопия, Таиланд ва Франция.

Тарихи. Ташқи Жибути ҳудудлари VII асрда араб султонликлари ҳукмронлиги остига тушиб қолди. XIX асрлар охирида Франция бу мамлакат устидан ўз мустамлакасини ўрнатиб олди. 1946 йилдан бошлаб Франция Сомалиси — Франциянинг денгиз орти ҳудудига айланди. 1959 йили Эфиопия давлати билан бирга Жибути бандаргоҳини Эфиопия экспорти ва импорти учун фойдаланиш ҳақидаги битим имзоланди. 1967 йили мамлакат — Франциянинг Афар ва Исса ҳудудлари деб ном олди. 1977 йил 27 июнь — Жибути мустақиллиги эълон қилинди.

МИСР

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Иirik шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Миср Араб Республикаси
1922 йил 28 февраль (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Араб
Қоҳира
Қоҳира, Луксор, Порт-Саид, Искандария
Президент республикаси
997 минг км.кв (дунёда 29-уринда)
0,6 фоиз
68,7 млн киши (дунёда 15-уринда)
1 км.кв. га 68,8 киши
Миср фунти (EGP код 818)
.eg
+20
UTC+2

Географик жойлашуви. Миср Араб Республикаси - Африканинг шимоли-шарқида ва қисман Осиё (Синай яримороли)да жойлашган

Араб шарқининг энг йирик давлатларидан бири. Исроил, Фаластин миллий автономияси (Ғазо сектори), Судан ва Ливия давлатлари билан чегарадошдир. Шимолида - Ўртаер денгизи, шарқда эса - Қизил денгиз сувлари юйиб туради. Мисрнинг катта қисми ора-орада учраб турадиган сувли оазисларга эга чулли ҳудудлардан иборат бўлиб, мамлакатнинг айрим қисми денгиз сатҳидан ўта баланд жойлашган ҳамда тоғлидир. Иқлими қайноқ тропик ва субтропик мутадилдир. Ёз фаслида (май-сентябрь) ҳавонинг ўртача ойлик ҳарорати: +35° С дан +40° С гача, қиш фаслида (декабрь-февраль) - +20° С дан +25° С гача уйнаб туради. Энг совуқ ой - январь ойидир. Ҳаво ҳароратининг кунлик ўзгариб туриши, Мисрнинг бутун майдонларига ҳосдир. Ўртаер денгизи соҳилларидаги сувнинг февраль ойидаги ўртача ҳарорати: +18° С, Қизил денгиз сувлариники эса: +25° С гача бўлади. Қиш ва баҳор фаслларида қуруқ ва қайноқ "хамсин" шамоллари кўп эсиб туради. Ҳаво ҳарорати бу ойларда: +40° С - +45° С гача бўлиади, ҳавонинг намлиги эса 10%гача ва ундан ҳам пастга тушиб кетади. Вақти вақти билан қумли буронлар бўлиб туради.

Синай ярим оролида жойлашган миллий боғларнинг энг асосийларидан бири - Рас-Муҳаммад ва Абу Галумдир. Миллий боғлар аввалам бор узининг ёввойи табиати - Синайнинг тош-ли чуллари, бой сувости олами, ҳамда фауна ва флораси билан машҳурдир. Фойдали қазилмалари орасида - нефть, табиий газ, темир рудаси, фосфат, шағал, қўрғошин ва ҳ.к.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан: 26та муҳафаз (губернаторликларга) бўлингандир. Мамлакат пойтахти Қохира

Аҳолиси ва дини. Этник гуруҳлари: хамитлар (мисрликлар) - 90 %, бидуинлар ва нубийлар. Давлат тили - араб тили. Дини. - 90 % ислом (сунний) дини, православ черкови, юнон православ черкови ҳамда католик черковлари мавжуддир.

Сиёсий тизим. Миср Араб республикаси - 1971 йилдаги Конституцияга мувофиқ, Президент бошқаруви шаклидаги мустақил республика ҳисобланади. Давлат ва Ижро ҳокимияти раҳбари - Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти Бирпалатали парламентга амал қилади. Қонун чиқарувчи кенгаш органи - Масл. ҳат кенгаши (Маджлис-аш-шура). Ижро ҳокимиятини шунингдек, юқори ижро ва маъмурий орган ҳисобланган Ҳукумат (Вазирлар Кенгаши) Бош Вазир бошчилигида амалга оширади. Миср - юқоримарказлашган давлат бўлиб 26 муҳафаз (губернаторликларга) бўлингандир. Президент ва Ҳ

аҳдат томонидан уз мустақил фаолиятини сақлаб қолган ягона аҳдат бугунидан бири - Суд ҳокимияти ҳисобланади. Суд тизими таркибига: умумий, маъмурий судлар ҳамда давлат ҳавфсизлигини олган. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Миср: БМТ, ХВФ, БАА, Бутунжаҳон банки ҳамда Ислом конференцияси аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Миср - индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Саноатнинг тобора ривожланаётган тармоқлари: - енгил туқимачилик, тикувчилик ва озиқ-овқат ҳисобланади. Нефть ва табиий газни, шунингдек темир рудаси, фосфорит, марганцовка ҳамда мрамрни қазиб олиш ва қайта ишлаш олиб борилмоқда. Машинасозлик, цемент ва азот ўғитларини ишлаб чиқариш ривожланган. Қишлоқ хўжалигининг асосий маданияти - юқори сифатли пахта ҳисобланади. Шунингдек: бугдой, жўхори, просо, ловия ва цитрус мевалар устирилади. Чорвачилик, паррандачилик ҳамда балиқчилик билан шуғулланишади. Халқаро туризм ривожланган. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, пахта ва туқимачилик, турли қишлоқ хўжалик маҳсулотлари (гуруч, картошка, мева ва сабзавотлар) ишлаб чиқарилиб етказиб берилди. Импорт орқали эса: озиқ-овқат маҳсулотлари, машина ва ускуналар, ҳамда кенг кулагдаги истеъмол моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Франция, Германия ва Япония ҳисобланади.

Тарихи. Дунёнинг энг қадимги давлатларидан булган бу мамлакатнинг одамлар билан тулиши кечи бошланган, тахминан - эр.авв. 10-6 минг- йилликларда. Аммо эр.авв 5 мингйилликга келиб, бу ерда Миср иқтисодиётининг асосига айланган деҳқончилик тарқалди. Тахминан эр.авв. 4 мингйилликларнинг урталарида, мамлакат иккига булиниб ян.эр 3 мингйиллигида ягона давлат бўлиб бирлашди. Фараон Менес (Мина) Юқори ва Қуйи Мисрни бирлаштиради ва пойтахт қилиб Мемфис шаҳрини белгилайди. Иероглифик ёзув пайдо булади. фараон Джосернинг изъмори Имхотеп, Саккара воҳасида биринчи зинали пирамида-ни қуради.

Мелоддан аввалги 1075-332 йилларда - мамлакатда бошқа ердан келган босқинчилар - ливияликлар ва нубийликлар бостириб қиради. сунгра ян.эр.авв VI асрда Миср Форсларнинг ҳукмронлиги остига ўтади. Искандар Зулқарнай Мисрни босиб олгач, Искандария шаҳрини барпо этади ва узини подшоҳ деб эълон

қилади. Птолемей авлодининг энг сунги ҳукмдорларидан Кесар патра VII булган, унинг улиmidан сунг Миср, Рим империяси таркибига утади. Рим империясининг ян.эр. VI асрида кузатиш билан Миср, Византия таркибига кириб унинг назорати остида VII асргача қолади. Ян.эр. 642 йилидан сунг - Мисрға ислом дини кириб келади ва тарқалади. IX асрда Араб халифалигини қўлади билан мамлакат яна бир бора уз мустақиллигига эришади. 1517-1798 йиллари Миср Усмонийлар давлати таркибига киради. 1798-1799 йиллар - Наполеон, Ўртаер денгиздаги инглизларнинг ҳукмронлигига зарар етказиш мақсадида, мамлакатга ҳужум қиладди. Абукирдаги денгиз жангида, инглиз адмирал Нельсон Франция ҳарбий флотини яқсон қиладди. 1805 йили Мисрдаги Поши ва турк элчиси бўлиб Мухаммад Али тайинланади. XIX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб, Миср автономияни қўлга киритувчи кенгайтирилган сиёсий ҳуқуққа эга бўлди. 1882 йилга келиб турк ҳукмронлиги инглиз ҳукмдорларига урин бўшатиб беради. 1914 йилдан бошлаб Буюк Британия протекторати булган Миср, 1922 йилда қирол Фуад I бошчилигидаги мустақил конституциявий монархияга айланади.

1946 йилдан бошлаб Буюк Британия қўшинлари Мисрнинг оккупация ҳудудини Суайш каналигача чегаралашади. 1948 йили Миср янги давлат булган Исроил билан булган араб урушида мағлубиятга учрайди. 1953 йил 18 июнь кунин Миср республикага айланади.

1956 йили Насир томонидан Суайш каналини узлаштиришнинг инглизларнинг Мисрдан чиқиб кетиши билан Суайшдаги ҳарбий ҳаракатларни бошланишига олиб келади.

1958 йили Сурия ҳамда Миср ягона давлат - Бирлашган Араб Республикаси (БАР)га бирлаштирилади. 1961 йили Сурия мустақил давлат сифатида ажралиб чиқади. 1971 йилдан бошлаб Миср расман - Миср Араб Республикаси (МАР) деб номлана бошланди. Олти кунлик уруш (1967 й) давомида Исроил, Синай ярим оролини босиб олади. 1973 йили Миср - "октябрь уруши" ёки "Охир кун уруши"ни бошлайди. 1982 йилда Мисрға Исроил томонидан бутун Синай яриморали (1989 йилда қайтарилган Тель-авоҳасидан ташқари) қайтариб берилади.

ЗАМБИЯ

Расмий номланиши
Муустақиллик санаси

Давлат тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2003)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Замбия Республикаси

1964 йил 24 октябрь (Буюк Британия
мустамлакаси булган)

Инглиз

Лусака

Лусака, Ндола, Китве

Президент республика

752,6 минг км.кв. (дунёда 38-уринда)

1,6 фойз

11,48 млн киши (дунёда 76-уринда)

1 км.кв. га 15,2 киши

Квача (ZMK код 894)

.zm

+260

UTC+2

Географик жойлашиши. Замбия Республикаси — Марказий Африкада жойлашган давлатдир. Ғарбда — Ангола, ғарб ва шимолда — Конго Демократик Республикаси, шимоли-шарқда — Танзания, шарқда — Малави, жанубда эса — Мозамбик, Зимбабве, Ботсвана ва Намибия давлати билан чегарадош. Мамлакатнинг катта қисми жанубида пас-та тушиб боровчи тепалик платосидан иборатдир. Мамлакатнинг йирик қўллари: — Бангвеулу, Танганьика, Мверу ва ҳ.к. бўлиб, уларнинг деярли барчаси Салиқларга тула. Йирик дарёлари — Замбези оқаваси булган — Кафуэ ва Луангва ҳисобланади. Замбези дарёсида йирик сув омбори қурилган. Усимликлардан асосан: намли ҳудудларда фаслти тропик урмонлар ва саванналар, дарё vodiylarida эса нам тропик урмонлардан иборатдир. Йирик ҳайвонлардан: найзабурун (носорог), филлар, бегемотлар, зебра, жирафа, антилопа ва шерлар мавжуд. Иқлими аниқ намоен булган учта фаслдан иборат субэкваториалдир: енгил ва ғарб — ноябрь ойидан апрель ойига қадар, қуруқ ва шарқ — май ойидан июль ойига қадар, ҳамда иссиқ ва қуруқ — август ойидан октябрь ойига қадар. Ҳаво ҳарорати, июль ойида: +15° С дан, октябрь ойида: +27° С гача булади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 9 та провинцияларга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Лусака.

Аҳолиси ва дини. Замбия — полиэтник давлат ҳисобланади. Мамлакат аҳолисининг 99% ни — бунту тилли халқларга оид

булган маҳаллий халқлар ташкил этади. Мамлакатда 73 та этник гуруҳлар (бемба, каонда, лала, лози (баротсе), лувале, лунда, луэна, малави, нгони, ньянджа, субия, тонга, фипа ва ҳ.к.) мавжуд. Давлат тили — Инглиз тили. Дини: язичниклар — 60%, христианлар — 30%.

Сиёсий тизим. 1996 йилдаги қабул қилинган ва амалда булган Конституцияга мувофиқ, Замбия — Президент республикаси ҳисобланади. Президент — ҳукумат, Вазирлар маҳкамасини бошқариб, мамлакатнинг Куролли Кучлари Бош Қумондони ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Президент ва Бирпалатали парламент — Миллий Ассамблея томонидан амалга оширилади. Амалдаги Конституцияга мувофиқ, Президент ҳузурида 27 аъзодан иборат Вакиллар палатаси (провинциялар қабила бошлиқлари) консультатив ҳокимият сифатида кўзда тутилиб, урф-одатлар, маросимлар ва маданият масалаларини кўриб чиқади. Қонунчилик ҳокимияти асосида — инглиз қонунчилиги мужассамланган. Суд ҳокимият гурт бўғиндан: — Бош, юқори, конституцион ва келишув судларидан иборатдир. Замбиянинг юқори суди — Олий апелляцияцион инстанциялар ҳисобланади. Замбия — БМТ, БАА, Қўшилмаслик ҳаракати, Халқаро савдо ташкилоти, Халқаро валюта фонди ҳамда Ҳамдустлик аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Тоғ-кон саноати ва рангли металлургия — мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Мис рудасини қазиб олиш саноатнинг асосий тармоқларидан бири ҳисобланади. Бошқа минераллардан мамлакатда: кобальт, цинк, қўрғошин, олтин, кумуш, селен ва мрамор, қимматбаҳо ва ярим қимматли тошлар қазиб олинади. Қайта ишлаш саноати мавжуд. Халқаро туризм ривожланган. Асосий қишлоқ хужалик маҳсулотлари: жўхори, маниок, бугдой, просо, полиз экинлари, мевалар, пахта, сорго, соя дуккаклари, тамаки, кунгабоқар, гуруч ва ҳ.к. устирилади. Боғдорчилик ва балиқчилик ривожланган. Экспорт учун: тоғ-кон саноати маҳсулотлари, тамаки, жўхори, шакар, мевалар, қаҳва ва цемент етказиб берилди. Импорт орақали: нефть ва нефть маҳсулотлари, автомобиллар учун эҳтиёт қисмлари ва темир йўл транспорти ҳаракат таркиблари учун, озиқ-овқат маҳсулотлари, электрусуналар, текстил, кимё саноати буюмлари ва ўғитлар ҳамда телекоммуникация ускуналар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Япония, Жанубий Африка Республика, Буюк Британия.

Тарихи. XVII-XIX асрларда Замбия ҳудудларида илк масканлар: Баротсе ва Луанда давлатлари вужудга келди. Европаликлардан биринчи бўлиб, Замбияда XVIII асрда — Португалияликлар пайдо бўлди. 1880 йиллар охирида банту ҳинду қабилалари истиқомат қилиб келган ҳудудлар Британия ҳукмронлиги остига ўтди. XIX асрнинг 1980 йилларнинг охирида мамлакат “Британия Жанубий Африка Компанияси” бошқаруви остига тушиб қолди. 1911 йилдан бошлаб мамлакат — Шимолий Родезия деб номлана бошланди. 1924-1964 йилда эса — Шимолий Родезия протекторати деб номлана бошланди. 1953 йилда мамлакат Родезия ва Ньясаленда федерацияси таркибига кирди. 1964 йил 24 октябр куни мустақил Замбия Республикаси деб эълон қилинди. 1990 йилнинг декабрь ойида куппартиявийлик тизими жорий этилди.

ҒАРБИЙ САХАРА

Расмий номланиши	Сахара Араб Демократик Республикаси
Мустақиллик санаси	1976 йил 27 ноябрь (БМТ ва БАА назоратида)
Давлат тили	Араб
Пойтахти	Ал-Аюн
Йирик шаҳарлари	Ал-Аюн, Дала, Смара
Бошқарув шакли	Марокаш бошқарувида
Майдони	266 минг км.кв. (дунёда 75-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2004)	273 минг киши (дунёда 181-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 1 киши
Пул бирлиги	Марокаш дирхами (MAD код 504)
Интернет-домен	.eh
Телефон коди	+34
Соат миллари	UTC+0

Географик жойлашиши. Сахара Араб Демократик Республикаси, Атлантик океани соҳилларидаги Сахара чулининг ғарбий қисмида жойлашган давлат. Мамлакат — Марокаш, Алжир ва Мавритания билан чегаралош. Мамлакат ҳудуди шартли равишда 2 вилоят — Жанубий (Рио-де-Оро) ва Шимолий (Сегийет-ал-Хамра) бўлинилади. Мамлакат ҳудудининг катта қисми — мамлакатнинг

жануби ва шимоли-шарқда жойлашган кичик тоғларга кутариш тоғли ва қумли тепаликларига эга пастак ясси чуллардан Ҳайвонот оламида: муфлон, қобон, антилопаларнинг бир неча тури гепард, шоқоллар, турли кемирувчилар, қушлар ва султралар юрۇвчилар сақланиб қолган. Мамлакат иқлими тропик қуруқ. Юқори ҳаво ҳарорати йил бўйи ушланиб туради ва тунда: -0° С дан тушликдан сунг $+65^{\circ}$ С гача ушланиб туради. Қумли буронлар ва қуюнлар тез-тез бўлиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 2 вилоят — Жанубий (Рио-де-Оро) ва Шимолий (Сегнет-ал-Хамра) бўлинади. Маъмурий маркази — Ал-Аюн ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Мамлакат аҳолиси асосан, араб ва бербер қабилаларидан ташкил топгандир. Давлат тили — Араб тили. Дини — Ислон.

Сиёсий тизим. Ғарбий Саҳаранинг расмий мақоми — Саҳара Араб Демократик Республикаси ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат Бошлиғи — Бош Вазир. Қонунчилик ҳокимияти — Саҳара Миллий Кенгашига таалуқлидир. Мавритания, Полисарияо партизанлари босими остида, 1979 йилнинг август охида мамлакатнинг бир қисми бўлган ҳудудий бирлашмаларидан воз кечиб, ўз қушинлари ва маъмуриятини олиб чиқиб кетди. Мамлакатнинг ягона даражасини аниқлаш бўйича ўтказилиши кузда тутилган референдум бир неча маротаба орқага суртилиб келди. БМТ Ҳавсизлик Кенгаши Ғарбий Саҳарада референдум ўтказилиши бўйича БМТ миссияси мандатини 2007 йилнинг 31 октябригача қўзиб. Марокаш (ПОЛИСАРИО) ҳукуматларини БМТ Бош котибинини бошчилигида музокаралар ўтказишга чорлади.

Иқтисодиёти. Иқтисодиётнинг асосини — фосфарит, ош тузи, темир рудаси конлари, қумуш, қўрғошин ва мис қазиб олиш ташкил этади. Қучманчи чорвачилик (туя, эчки ва қўй қўзи). Деҳқончилик иқтисодиётда иккиламчи аҳамиятга эга бўлиб, фақатгина озишларда ривожланган бўлиб: арпа, просо, хурмо пальмаси ва сабзавотлар устирилади. Соҳил бўйида балиқчилик ривожланган. Экспорт учун фосфат, ош тузи, чорва моллари, тери ва жун етказиб берилди. Импорт орқали: нефть маҳсулотлари, саноат моллари ва озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Франция, Араб Шарқи мамлакатлари.

Тарихи. Қадимда Ғарбий Саҳара ҳудудлари шимоли-ғарбий Африканинг турли давлатлари таркибига кирган. 1887 йили Испания Рио-де-Орони ўз мулки дея эълон қилди. 1904 ва 1912 йиллардан

Франция билан булган келишувга кўра, Испания Рио-де-Орога Сегиет-ал-Хамра ҳудудини қўшиб олади. 1958 йилга қадар — Фарбий Сахара Испаниянинг “Африка провинцияси булган — Испания Сахараси” ҳисобланиб, губернатор томонидан бошқарилган. Марокашнинг 1956 йили мустақилликка эришиши ва қўшин Мавританияга 1957 йили озодлик ҳаракатини бошланиши билан Фарбий Сахара ҳудудларида Испания ҳукмронлигига қарши уруш бошланиб кетди. 1973 йилда Фарбий Сахарата мустақиллик учун курашни бошлаган Сегиет-ал-Хамра ва Рио-де-Оро Миллий озодлик Фронтлари ташкил этилди. 1976 йилнинг январь охида Испания ўз қўшинларини Фарбий Сахарадан олиб чиқиб кетди. 1976 йил 26 ноябрида жса БМТда узининг бу мамлакатдаги “ҳаракатларини” расман тўхтатганигини ва бу ҳудуднинг бошқарувиغا тегишли маъмурий вазифаларни Марокаш ва Мавританияга топширганигини маълум қилди. 1979 йили Мавритания Фарбий Сахардаги уз ҳудудларидан воз кечиб, ўз қўшинлари ва маъмуриятини мамлакатдан олиб чиқиб кетди. 1979 йил Фарбий Сахара тулалигича Марокаш томонидан босиб олинган эди. 1991 йили қуроли туқнашувларни тўхтатиш ҳақидаги келишув кучга кирди.

ЗИМБАБВЕ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Зимбабве Республикаси
1965 йил 11 ноябрда эълон
(Буюк Британиямустамлакаси булган)
1980 йил 18 апрелда тан олинган.

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майюни
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Инглиз
Хараре
Хараре, Булавайо
Президент республика
390,6 минг км.кв. (дунёда 59-ўринда)
1 фойз
12,9 млн киши (дунёда 66-ўринда)
1 км.кв. га 33 киши
Зимбабве доллари (ZWD код 716)
.zw
+263
UTC+2

Географик жойлашиши. Зимбабве Республикаси — Африка қитъасининг жанубий қисмида, Виктория шаршараси, Замбези

ва Лимпопо дарёлари орасида жойлашган давлат. Жанубда — Жанубий Африка Республикаси, ғарбда — Ботсвана ва Намибия, шимолда — Замбия ва шарқда — Мозамбик давлатлари билан чегаралош. Замбези дарёсида дунёга машҳур Виктория шаршараси ва йирик Кариба сув омбори жойлашган. Ўсимликлар асосан — саванналардан ташкил топган бўлиб, мамлакатнинг жануби-ғарбида чўллашиб қолган саванналар ёйилган. Инянга тоғининг шарқий этакларида — ҳамшиша яшил нам тропик урмонлар жойлашган. Урмонлар кичик оролчалар шаклида учраб туради. Мамлакатда 10 та қуриқхона ва миллий боғлари (Уанки, Виктория-Фолс, Матопс ва ҳ.к.) мавжуд бўлиб, уларда филлар, носороглар, жирафалар, шерлар, леопард ва бегемотлар учраб туради. Иқлим мамлакатнинг шимолида — субэкваториал, жанубида эса — тропик ҳисобланади. Ёзда (декабрь-март) уртача ҳаво ҳарорат: 25°C дан ошмади, қишки қуруқ фасл (июн-август)да эса: -17°C булади. Ёмғирлар энг кўп ёғадиган мавсум, ноябрь ойидан март ойига қадар булади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 8 провинция ва 2 та провинция даражасидаги шаҳар (Хараре ва Булавайо)ларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: шона, матебеле, тсонга, венда ва ҳ.к. — 96%, инглизлар — 2% дан иборат. Давлат тили — Инглиз тили ҳисобланади. Дини: язичниклар — 65%, христианлар — 25%.

Сиёсий тизим. Зимбабве — Республика ҳисобланади 1980 йил 18 апрелда қабул қилинган, 1987 ва 1989 йилларда узгартиришлар киритилган Конституция амал қилмоқда. Давлат ва ҳукумат бошлиғи, ҳамда Қуролли Кучлар Бош қўмондони — Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимиятини — Иккипалатали парламент амалга оширади. Мамлакатда — Бош, Апелляцион, ҳудудий (провинциялар суди), магистрат ва маросим судлари амал қилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Зимбабве — БМТ, ХВФ, УСТ, БАА, Қушилмаслик ҳаракати, Шарқий ва Жанубий Африка умумий бозори, Африка Жануби тараққиёт ҳамжамияти аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Зимбабве — Тоғ-кон саноати ривожланиб бораётган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Иқтисодиётнинг асосий тармоғи — қайта ишлаш саноати ҳисобланади. Қора ва рангли металлургия, машинасозлик, кимё ва нефть кимё саноатлари ривожланган. Қишлоқ ҳужалигини қайта ишлаш саноати корхоналари мавжуд. Тоғ-кон саноати такомиллашиб бориб, платина ва олмос конларини ўзлаштириш ишлари олиб борилмоқда. Ҳўжаликда: тама-

ки, шакар-қамиш, пахта, бодом, қаҳва, жухори, гуруч, сабзавотлар, кунгабоқар, просо, бугдой, сорго, соя, мевалар, чой ва арпа устирилади. Чорвачилик, балиқчилик ривожланган. Халқаро туризм соҳаси улаштирилмоқда. Экспорт учун: олтин, пахта, тамаки, текстил маҳсулотлари ва кийим-кечак етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, нефть маҳсулотлари, саноат моллари, озиқ-овқат маҳсулотлари, транспорт ускуналари, кимё ва электрэнергия моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Жанубий Африка Республикаси, Замбия ва Хитой.

Тарихи. Эр.авв тахминан 800 йилларда — банту қабилалари мамлакатни босиб оладилар ва Буюк Зимбабве улқасини вужудга келтирдилар. XVIII асрда Зимбабве ҳудудида Ндебеле қироллиги вужудга келди. 1923 йили Буюк Британия Жанубий Родезияни автоном мустамлака дея эълон қилди. 1965 йил 11 ноябрь куни, Иан Смит бошчилигидаги оқтанчилар ҳукумати мамлакат мустақиллигини эълон қилишди, аммо ҳеч бир давлат шу жумладан, Буюк Британия бу давлатнинг мустақиллигини тан олгани йўқ. Узоқ йиллик партизан урушларининг давом этиши натижасида, 1980 йил 17 апрельда Зимбабве уз мустақиллигини қўлга киритди. Зимбабве президенти Р.Мугабе 2001 йили оқтанчи ~~ҳукумат~~ мамлакатдан ҳайдаб, уларнинг ерларини озодлик уруши қатнашчиларига тарқатиб бера бошлади.

КАБО-ВЕРДЕ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майлони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2004)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Кабо-Верде Республикаси
1975 йил 5 июль (Португалия мустамлакаси бўлган)
Португал ва креол
Прая
Прая, Минделу
Президент республика
4 минг км.кв. (дунёда 165-ўринда)

495 минг киши (дунёда 164-ўринда)
1 км.кв. га 123,7 киши
Кабо-Верде эскудоси (CVE)
.cv
+238
UTC+1

Географик жойлашиши. Кабо-Верде Республикаси — Атлантика океанининг ("Зеленный Мыс" ороллари) Кабо-Верде оролларида

жойлашган давлатдир. Бу гуруҳ 10 та йирик ва 5 та майда вулқонли асосга эга булган ороллардан ташкил топгандир. Мамлакат ҳудуди баланд бўлиб, жудаям қуруқ. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси, ҳаракатда булган — Фогу (2,840 м) вулқони тепалиги ҳисобланади. Архипелаг иқлими тропик бўлиб, деярли бутун йил қуруқ ва қайноқ туради. Уртача ойлик ҳарорат, январь-февраль ойларида: — 21° С -21° С га, сентябр-октябр ойларида эса: 24° С — 26° С ни ташкил этади, аммо тоғларда ҳаво ҳарорати сезиларли даражада салқин бўлади. Архипелагнинг ўсимлик дунёси унча бўлмаса ҳам, ҳайвонот оламида қушларнинг куп ва ноёб турлари, айниқса фрегат, чайкалар ва ҳ к. учраб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий-ҳудудий жиҳатдан мамлакат — 17 та муниципал округларга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Прая.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: асосан мулатлар — 71%, африкаликлар (фулбе, баланте, манджа) — 28% ва кучманчи европаликлардан иборатдир. Давлат тили — Португал тилидир. Дини: католиклар — 90% ни эгаллайди.

Сиёсий тизим. Кабо-Верде — бошқарувнинг Республика шаклига эгадир. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Қонунчилик ҳокимияти — Бир палатали Миллий Халқ Ассамблеясига тегишлидир. Ижроя ҳокимияти — Президент ва Бош Вазирга таалуқлидир. Кабо-Верде — БМТ, ХВФ, БАА ва Қушилмаслик ҳаракатининг аъзоси саналади.

Иқтисодиёти. Кабо-Верде — аграр мамлакат саналади. Хўжаликда асосан: — банан, ананс, қаҳва, карам, картошка, батат, кассаву, жухори, манго, кок ёнгоғи, шакар-қамиш ва тоmat устирилади. Чорвачилик ва балиқчилик ривожланган. Мамлакатда — балиқ консерва заводлари, кемасозлик, пиво ишлаб чиқариш, тикув ва пойафзал фабрикаси ва қурилиш моллари ишлаб чиқариш ва декоратив тошларни қайта ишлаш корхоналари асосий саналади. Тоғ-кон саноатида: ош тузи ва пуццолан қазиб олинади. Денгиз сувини ичимлик сувига айлантириш заводлари қурилган. Халқаро туризм ривожланмоқда. Экспорт учун: балиқ, лангуст, туз, тери, пойафзал ва кийим-кечак етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, дизел ёқилғиси, машиналар, транспорт ва электр ускуналари, қоғоз маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Португалия, Нидерландия, Буюк Британия, Франция ва АҚШ.

Тарихи. “Зеленный Мыс” ороллари 1456 йили Португалиялик-

тар томонидан кашф этилган эди. 1462 йили уларни мустамлака этиши жараёни (Африка қитъасидан қора танли қулларнинг олиб кирилиши) бошланди. 1496 йили “Зеленный Мыс” ороллари Португалия мустамлакасига айланади. 1581 йили ороллари Испания мулки этиб эълон қилинади, 1640 йил эса қайтадан Португалия мустамлакаларига айланади. 1878 йилга қадар ороллarda қуллик билан шуғулланиб келинган. 1975 йилнинг июль ойида Португалияда Салазар ҳукумати ағдарилганидан сўнг, мустақиллик эълон қилинди. Ҳукумат тепасига радикал партиялар келиб жойлашди. 1990 йилдан бошлаб, мамлакатнинг демократизацияси ва бозор иқтисодиётига ўтиш даври бошланади ва 1992 йил янги Конституция қабул қилинди.

КАМЕРУН

Расмий номланиши	Камерун Республикаси
Мустақиллик санаси	1960 йил 1 январь (Франция ва Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Француз ва Инглиз
Пойтахти	Яунде
Йирик шаҳарлари	Яунде, Дуала
Бошқарув шакли	Президент республика
Майдони	475,44 минг км.кв. (дунёда 52-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,3 фоз
Аҳоли сони(2003)	16,03 млн киши (дунёда 59-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 123,7 киши
Пул бирлиги	Франк КФА ВЕАС (ХАҒ коди 950)
Интернет-домен	.cm
Телефон коди	+237
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Камерун Республикаси — Марказий Африканинг шимоли-ғарбий қисмида жойлашган давлат бўлиб, шимолдаги Чад кулидан мамлакатнинг жануби-ғарбий қисмидаги Биафра (Гвинея кўрфазининг бир қисми) кўрфазига соҳилларига қадар чўзилган. Мамлакат — Нигерия, Чад, Конго Республикаси, Габон ва Экваториал Гвинея билан чегарадош. Камеруннинг марказий қисмини Адамауа платоси эгаллайди. Океан соҳиллари буйида вулқонли орол майдони (Баландлиги 2,070 м) жойлашган. Энг йирик

дарёси — Санага. Мамлакат ҳудудининг 2/3 қисмини ўрмонлар эгаллаб туради. Шимол томонда тропик ўрмонлар ўрнини онда-сонда ўрмонлари учраб турадиган саванналар эгаллайди. Камерун табиати ва усимликлари турфа хил: фикус, пальма, эвкалипт, нон дарахти, азобэ темир дарахти ва ҳ.к. Тропик ўрмонларда маймунлар, қушларнинг жудаям кўп тури, илонлар шу жумладан қирол питонни учратиш мумкин. Сув ҳавзалари буйида тимсоқ ва денгиз тошбақалари кўп. Иқлими: жанубда — нам экваториал, шимолда — қуруқ субэкваториал. Жанубда ўртача ойлик ҳарорат: +22° С дан — +28° С гача булади. Камерунда қуруқ фасл деярли йўқ. Камерун тоғолди ва ички ҳудудларда ҳаво жудаям салқин.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудуди жиҳатдан мамлакат 10 та провинцияларга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Яунде.

Аҳолиси ва дини: Аҳолининг этник таркиби: фанк, бамилеке, дуала, тикар, мака, тив, чамба — 84%, чад гуруҳи (мандара, масса, бура) — 14% дан иборат. Қадимда Камерун аҳолисининг асосини ташкил этган Пигмей халқлари, бугунги кунда унча кўп булмаган ҳолда ўрмонларда истиқомат қилиб, овчилик билан шуғулланишади. Давлат тили — Француз ва инглиз. Дини: язичниклар — 50%, христианлар — 30%, мусулмонлар — 20%.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — Республика. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимиятининг энг юқори органи — Бирпалатали парламент ҳисобланади. Камерун — БМТ, Бутун жаҳон савдо ташкилоти, ХВФ ва БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Камерун — аграр мамлакат ҳисобланади. Экспорт учун — шоколад ва қаҳва дарахтлари, банан ва пахта, мой пальмаси, каучуконос ва чой ўстиришади. Асосий ҳўжалик маҳсулотлари: — маниок, банан, таро, жўхори, просо ва сорго ҳисобланади. Чорвачилик ва кўчманчи чорвачилик, балиқчилик (балиқ овлаш ва денгиз маҳсулотларини тайёрлаш), Қимматбаҳо дарахт турларини қайта ишлаш ва ишлаб чиқариш (эбен, темир дарахт ва ҳ.к.) ривожланган. Мамлакатда: нефть, олова рудаси, кионит қазиб олинади. Қишлоқ ҳўжалиғи ҳом-ашёси ва ёғоч маҳсулотлари қайта ишланади. Камерунда — алюмин, нефтни қайта ишловчи, целлюлоз-қоғоз, текстил ва пойабзал ишлаб чиқариш заводлари мавжуд. Электр энергия ишлаб чиқилиб, темир ва автомобил йўллари лойиҳалаштирилади. Денгиз бандаргоҳлари: — қаҳва, какао-дуккалари, банан, каучук, ёғоч ва алюминий ҳисобланади. Камерун асосан саноат молларини импорт қилишади. Асосий савдо ҳамкорлари: — Франция, Италия, Испания, Бельгия ва АҚШ.

Тарихи. XVII-XIX асрда Шимолий Камеруннинг шимоли-ғарбий ҳудудларида Мандара султонлиги мавжуд бўлган. 1884 йили қабилта бошлиқлари Германия билан мамлакатни протекторат этиш ҳақидаги битимни имзолашади. Камерун Германия мустамлакасига айланади. Биринчи Жаҳон урушида Германия енгилганидан сунг, Камерун икки ҳудуд – Буюк Британия томонидан бошқариладиган (Ғарбий Камерун) ва Франция томонидан бошқариладиган (Шарқий Камерун) ҳудудларига бўлинади. 1946 йилда Ғарбий Камерун: Шимолий ва Жанубий Камерунга бўлинади. 1960 йилда Шарқий Камерун мустақил давлат деб эълон қилиниб 1961 йили Жанубий Камерунга бирлашади (Камерун Федератив Республикаси ташкил топилди). Шимолий Камерун 1961 йил Нигерияга қўшилди. 1972 йили Камерун Федератив Республикаси, Бирлашган Камерун Республикаси қайта шаклланди. 1984 йили – Камерун Республикаси дея эълон қилинди.

КЕНИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони (2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Кения Республикаси
1963 йил 12 декабрь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Инглиз ва суахили
Найроби
Найроби, Момбаса, Накуру
Кисуму, Элдорет
Президент республика
580,4 минг км.кв (дунёда 46-уринда)
2,3 фоиз
33,47 млн киши (дунёда 37-уринда)
1 км.кв. 57,7 киши
Кения шиллиги (KES коди 404)
.ke
+254
UTC+3

Географик жойлашиши. Кения – Шарқий Африкада жойлашган давлат бўлиб, шимолда – Эфиопия, шимоли-шарқда Сомали ва жанубда – Танзания, ғарбда – Уганда, ва шимоли-ғарбда Судан билан чегарадош. Жануби-шарқдан Ҳинд океани сувлари юйиб туради. Экватор мамлакатнинг нақд уртасидан кесиб утиб, уни

икки тен қисмларга бўлади. Кения Шарқий-Афирка яссинтоғ худудининг (500–1500 м баландликка эга) шимоли-шарқий қисмини эгаллайди. Кения иқлими — субэкваториал. Уртача ҳаво ҳарорати, қиш фаслида (январ ойи): $+14^{\circ}\text{C}$ — $+27^{\circ}\text{C}$ ни, ёз фаслида эса (июль): $+14^{\circ}\text{C}$ — $+28^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Мамлакатнинг гарбий туманларида ҳаво ҳарорати деярли ҳар доим бир хил: $+22^{\circ}\text{C}$ — $+23^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этиб, тез-тез ёмғирлар ёғиб туради. Ғарб ва жануби-ғарбда саванналар ва боғли урмонлар; қуруқ шимоли-шарқда эса — чулға айланган саванналар ва ярим чуллар; ва тоғ этакларида — қимматбаҳо дарахт турларига эга ҳамиша яшил нам тропик урмонларга туладир. Кения — дунё бўйича ҳайвонот олами турфа хил булган энг ажойиб масканлардан бири ҳисобланади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 7 та провинция ва 1 та пойтахт округларига бўлинади. Мамлакат пойтахти — найроби.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: африкаликлар — 98,6% ни, тахминан 21% ни — кикуйю, 14% — лухья, 12% — луо, 11% ни — камба ва календжин, 5% — меру қабилалари ташкил этади. Шунингдек мамлакатда, ҳиндистонликлар, европатиклар ва араблар истиқомат қилишади. Давлат тили — Инглиз ва суахили тилидир. Расмий тан олинган динлари йуқ, аммо аҳолининг 38% узини — протестант, 28% — католик, 10% — мусулмон деб ҳисоблайдилар ва қолган аҳолининг 50% азалий маҳаллий динларга ибодат қилдилар.

Сиёсий тизим. 1963 йил 12 декабрда Кения мустақил давлатга айланди. Конституцияга мувофиқ мамлакатда, бошқарувнинг — Президентлик шакли ўрнатилган бўлиб, Миллий кенгаш — бирпалатали Қонунчилик ҳокимияти ҳисобланади. Президент — Давлат ва ҳукумат бошлиғи ҳисобланади. Апелляцион суд — Кениянинг Олий суд инстанцияси ҳисобланади. Ундан ташқари мамлакатда магистрат, округ ва ислом шарияти асосида баъзи фуқаролар ишларини куриб чиқувчи кади судлари амал қилиб келади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Кения — Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ, БАА ва БМТ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Кения — аграр мамлакат ҳисобланади. Мамлакатда ички истеъмол учун: буғдой, намोक, батат, картошка, просо, сорго, банан, гуруч, арпа, какос пальмаси, ананас, кешью ёнғоғи, томат ва гуллар ўстирилади. Чорвачилик, балиқчилик, тоғ-кон

саноати ривожланган. Сода, флюорит, ош тузи, олтин ва рубин қазиб олинади. Қимматбаҳо турлари қайта ишланади. Озиқ-овқат, текстил, полиграфия, тикув, автойиғув, нефтни қайта ишлаш, кимё, машинасозлик ва спиртли ичимликларни ишлаб чиқариш корхоналари мавжуд. Туризм соҳаси — мамлакат иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Экспорт учун: чой, қаҳва, тамаки, сизаль, пиретриум, сабзавотлар ва мевалар, флюорит, сода, цемент ва нефть маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: асосан нефть, дастгоҳлар, автомобиллар, қора ва раншли металллар, синтетик сақичлар, доривор воситалар ва ускуналар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: — Буюк Британия, Германия, АҚШ, Франция, Италия ва Бирлашган Араб Амирликлари.

Тарихи. Мамлакат ҳудудлари қадим замонларда, бундан тахминан — 2,5 млн йил аввал ибтидий жамоа тўзумлари мавжуд бўлган. Арабларнинг босиб олишлари даврида, Кениянинг соҳил бўйи ҳудудларида илк давлатлар (XI асрлар) вужудга келиб, ислом дини тарқала бошлаган. XV асрда арабларга қарши бу ерларда ҳукмронлик қилиш учун, Португалияликлар кела бошлашган. XVIII асрларга қадар Кения Португалия мустамлакаси бўлиб қолган. XIX асрдан бошлаб Кенияга ҳукмронлик қилиш учун Буюк Британия ва Германия кураш олиб боришади ва 1890 йилда Кения, Буюк Британия мустамлакасига айланади. 1895-1905 йиллардаги Кенияликларни бош кутаришлари бостирилди. 1952 йили маҳаллий аҳолининг мустақиллик учун қуролли курашлари авж ола бошлади. 1963 йил 1 июнь куни Англия Кенияга ички бошқарув ҳуқуқини беришга ва шу йилнинг 12 декабрида мустақиллигини тан олишга мажбур бўлади. Бугунги кунда Кения, Марказий Африканинг шиддат билан ривожланиб бораётган мамлакатлардан бири ҳисобланади.

КОМОР ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Комор Ороллари Иттифоқи
Мустақиллик санаси	1975 йил 6 июль (Франция томонидан)
Давлат тили	Комор, араб ва француз
Пойтахти	Морони
Йирик шаҳарлари	Морони, Муцуамуду, Фомбони
Бошқарув шакли	Федератив республика
Майдони	1,9 минг км.кв (дунёда 167-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2003)	777 минг киши (дунёда 158-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 408,9 киши
Пул бирлиги	Комор франки (KMF коди 174)
Интернет-домен	.km
Телефон коди	+269
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашиши. Комор Ороллари Иттифоқи (2002 йилга қадар — Комор ороллари Ислом Федератив Республикаси) — Ҳиндистон океанидаги, Шимолий Мадагаскар ва шимолий Мозамбик ўртасидаги Мозамбик проливининг шимолий қисмида жойлашган давлатдир. Комор оролларининг вулқонли архипелагида тўртта асосий ороллар мавжуд: Нгазиджа (Гранд-Комор), Нджуани (Анжуан) ва Мвали (Мохели) — Комор ороллари республикасини ташкил этади, Маоре (Мейот) ороли эса Франциянинг “денгиз орти” мақомига эгадир. Ороллар тоғли ҳудудлардан (баландлиги 2,560 гача) иборат бўлиб, кўп сонли ҳаракатдаги вулқонлари мавжуд. Баъзи жойларда ороллар коралл рифлари билан уралган. Тоғларнинг баланд этаклари тропик ўрмонлар билан қопланган. Ҳайвонлар орасида эндемикалар: лемурлар, тенрек, вивералар ва мангустлар жудаям кўп. Мамлакат иқлими тропик, етарлича иссиқ ва намли бўлиб, икки фасл аниқ намоён бўлади, булар: салқин ва қуруқ; — ноябрь ойидан апрель ойига қадар; салқин ва қуруқ — йилнинг қолган барча ойлари давом этади. Ўртача ойлик ҳарорат: +24° С дан — +27° С гача ўзгариб туради. Чиссиу-Оуэнефу ороли яқинидаги Ниумачуа кўриқхонаси, яшил денгиз тошбақасини кўриқлаш билан шуғулланади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 3 та орол (автономия) ва 4 та муниципалитетларга бўлинади. Ҳар бир орол ўз байроғи ва давлат белгиси, маҳаллий ҳокимият орган-

лари ҳамда федерация доирасидаги кенг амалларга эга. Мамлакат пойтахти — Морони шаҳри.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: комора-анталоат-ралар — 95% дан иборат бўлиб, улардан ташқари оролда: араблар, малагасийлар, форслар, французлар ва ҳ.к. истиқомат қилади. Давлат тили — комора, француз ва араб тиллари ҳисобланади. Дини: мусулмон-суннийлар — 87%, христианлар — 12%.

Сиёсий тизим. Комор ороллари Иттифоқи — 1975 йил 6 июлда Франция ҳукуматидан ўз мустақиллигини қўлга киритган Федератив Республика ҳисобланади. 2002 йилнинг апрель ойида қабул қилинган Конституцияга амал қилиб келади. Давлат бош-лиғи ва Куролли Кучларнинг Бош қўмондони — Президент ҳисоб-ланади. Қонунчилик ҳокимияти — Бирпалатали парламентга та-алуқлидир. Олий суд Кенгаши, Жиной, Фуқаролик, Меҳнат ва Шариат судлари — мамлакатнинг Суд ҳокимияти бўғинлари ҳи-собланиб, шу тизим таркибидадир. Мамлакатда кўппартиявий-лик тизими жорий этилган. Камор Ороллари иттифоқи БМТ, Қўшилмаслик ҳаракати, БАА, ҲВФ, Африка иттифоқи, Шарқ-ий ва Жанубий Африка умумий бозори (КОМЕСА), Араб дав-латлари лигаси аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Мамлакат иқтисодиётининг асосини — экспор-тга ихтисослаштирилган қишлоқ ҳўжалиги ҳисобланади. Бази-лик, банан, батат, ловия, ванил, иланг-иланг, какао дуккакла-ри, киссао, какос ёнгоғи, қаҳва, жўхори ва гуруч устирилади. Чорвачилик, балиқчилик ва ўрмон маҳсулотларини қайта иш-лаш ривожланган. Қайта ишлаш ва енгил саноатдан: ваниль ва эфир мойлари, алкогольсиз ичимликлар, мебель, шарқий ус-лубдаги эшиклар ва устунлар, пойафзал ва кийим-кечаклар ишлаб чиқаришга ихтисослаштирилган майда корхоналар мав-жуд. Халқаро туризм ривожланиб бормоқда. Экспорт учун: ва-ниль, иланг-иланг, копра, кийим-кечак ва эфир мойлари етка-зиб берилади. Импорт орқали: гуруч, озиқ-овқатлар, нефть маҳ-сулотлари, халқ истеъмол моллари, транспорт ускуналари ва цемент олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Гер-мания, АҚШ, Жанубий Африка республикаси ва Япония.

Тарихи. X-асрда Арабистон ярим оролидан келган араблар оролда жойлаша бошлайди ва ўзлари билан ислом динини олиб келинади. 1598 йили ороллар Голландиялик капитан К.Хаутман томонидан кашф этилади. 1841 йили Французлар Майотта оро-лини, 1886-1909 йилларда эса қолган ороллари босиб олишади

ва Франция мустамлакаси бўлган Мадагаскар таркибига киритилди. 1946 йилда Каморро ороллари атоҳида мустақил маъмурий бирликка ажралиб чиқиб, “Франциянинг денгиз орти ҳудуди”га айланди. 1961 йили ороллар ўз-ўзини бошқариш ҳуқуқига эга бўлди. 1975 йили мустақиллик эълон қилинди. 1978-1999 йилларда оролларда бир нечта давлат тўнтаришлари содир бўлди. Мамлакатдаги сиёсий аҳвол қолган оролларнинг мустақилликга бўлган интилишлар туфайли қийинлашиб бормоқда. Мамлакатда Франция таркибига қайтишга интилган ҳаракатлар мавжуд.

КОНГО (ДЕМОКРАТИК РЕСПУБЛИКАСИ)

Расмий номланиши	Конго Демократик Республикаси
Мустақиллик санаси	1960 йил 30 июнь (Бельгия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Француз
Пойтахти	Киншаса
Йирик шаҳарлари	Киншаса, Лубумбаши, Мбужи-Майн
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	2,34 млн км.кв. (дунёда 12-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	3,3 фойз
Аҳоли сони(2004)	55,85 млн киши (дунёда 23-уринда)
Зичлиги	1км.кв га 23,8 киши
Пул бирлиги	Конголез франки (CDF коди 976)
Интернет-домен	.cd
Телефон коди	+243
Соат миллари	UTC+1...2

Географик жойлашуви. Конго Демократик Республикаси – Марказий Африкада жойлашган давлат бўлиб, ғарбий томондан Атлантика океани сувлари ювиб туради. Мамлакат – Конго республикаси, Марказий Африка Республикаси, Судан, Уганда, Руанда, Бурунди, Танзания, Замбия, Ангола ва шу жумладан Кабинда анклав билан чегарадош. Конго давлатининг шарқида – Рувензори воҳаси, Верунга вулқонли тоғлари шу жумладан ҳаракатдаги вулқонлар мавжуд. Асосий дарёси – Конго (Зоири), йирик кўллари – Мобуту-Сесе-Секо, Эдуард. Киву. Танганика, мверу ҳисобланади. Нам экваториал ўрмонлар ва

саванналар мавжуд. Мамлакатнинг жануби ва жануби-шарқида — қуруқ тропик ўрмонлар, тоғларда эса тоғ ўрмонлар ёйилган. Икклими экваториал, жануб ва чекка шимолда — субэкваториал бўлади. Энг илқ ойининг уртача ҳарорати: $+24^{\circ}$ С дан — $+28^{\circ}$ С гача, энг совуқ ойиники эса: $+22^{\circ}$ С дан — $+25^{\circ}$ С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Конго Демократик Республикаси 2006 йилдан бошлаб — 26 та провинцияга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Киншаса.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: нигер-конго гуруҳларидаан иборат, шимол ва шимоли-шарқда шарри-нил гуруҳи халқлари, экваториал ўрмонларда эса пигмей (95%) халқлари истикомат қилинади. Давлат тили — Француз тили. Дини: католиклар — 41%, протестантлар — 32%, кимбангистлар — 12% дан ташкил топган бўлиб, қолган аҳоли маҳаллий динларга ибодат қилишади.

Сиёсий тизим. Мамлакат мустақиллиги 1960 йил 30 июнь куни эълон қилинган. Ҳозирги кунда, давлат — Демократик Республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Президент — Куролли Кучлар Бош қумондони ҳисобланиб, қонунчилик танаббуси ва шафқат курсатиш ҳуқуқига эга. Бирпалатали Қонунчилик Кенгаши — мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ҳукумат — Вазирлар Кенгашидан иборатдир. Конго Демократик Республикаси — БМТ, Бутунжаҳон савдо ташкилотини, ХВФ ва БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Конго иқтисодиётининг асосини — қишлоқ хужалиғи ва тоғ-кон саноати ташкил этади. Мамлакат: руда, кобальт, тантала, мис, вольфрам, олова, ниобия ва калмия каби қазилма бойликларига бой. Нефть, металл ва ёғочни қайта ишлаш, озиқ-овқат саноати ривожланган. Тош кумир ва нефть қазиб олинади. Мамлакат аҳолиси чорвачилик ва балиқчилик билан шугулланишади. Экспорт учун: мис, кобальт, олмос, цинк ва касситерит, қаҳва, какао, чой, гевея, пахта, мой пальмаси маҳсулотлари, каучук ва кимматбаҳо дарахт турлари етказиб берилади. Импорт орқали: машина, транспорт ускуналари, озиқ-овқатлар, текстил ва кимё саноати маҳсулотлари, металл ва металл буюмлари. Ийрик ташқи савдо ҳамкорлари — Белгия, АҚШ, Франция, Германия, Италия ва Япония.

Тарихи. Конгонинг энг қадимги халқлари — пигмейлар ҳисобланган. Эра вв II асрда шимол тарафдан деҳқончилик билан шугулланувчи банту қабиалари келиб, бу ерда ўзларининг тамаддуниларига асос солиб, ийрик давлатларни ташкил этганлар.

XV асрларнинг охирида — Конго дарёлари бўйида португалияликлар пайдо бўлади. 1491 йили Португалияликлар, Конго ҳукмдорлари билан бирга мамлакатни христианлашиб боришига қарши бош кўтарган маҳаллий халқни аёвсиз тарзда тўхтатиб қолишди. 1876 йили Конгога — Белгияликлар келиб жойлашишди. 1908 йили мамлакат Бельгиянинг мустамлакасига айланди. 1959 йили — Патрис Лумумба бошчилигидаги Конго миллий Ҳаракати, маҳаллий парламентга бўлган сайловларда ғолиб келди. 1960 йил 30 июнь кунини мамлакат мустақиллиги эълон қилинди. Мамлакатда бир неча давлат тўнтаришлари содир бўлиб, натижада 1965 йил генерал Мобуту — Конго давлати Президентига айланди. 1971 йил, янги давлат — Зоир ташкил этилди. 1980 йиллардан бошлаб мамлакатда узоқ давом этган инқироз бошланди. 1996 йили мамлакатда Фуқаролар уруши бошланди. 1997 йили мамлакатда галдаги давлат тўнтариши содир бўлади (Мобуту ҳокимият тепасидан туширилади) ва мамлакат — Конго Демократик Республикаси деб атала бошланди.

КОНГО

Расмий номланиши	Конго Республикаси
Мустақиллик санаси	1960 йил 15 август (Франция мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Француз
Пойтахти	Браззавиль
Йирик шаҳарлари	Браззавиль, Пуэнт-Нуар
Бошқарув шакли	Унитар республика
Майдони	342 минг км.кв. (дунёда 64-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	3,3 фоиз
Аҳоли сони(2004)	3,88 млн киши (дунёда 125-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 11,3 киши
Пул бирлиги	Франк КФА ВЕАС (XAF коди 950)
Интернет-домен	.cg
Телефон коди	+242
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Конго Республикаси — Африкада жойлашган давлат бўлиб: — Габон, Конго Демакратик Республикаси, Камерун билан чегарадош. Конго Республикаси шимолдан жанубга қараб, экваторнинг чизиги билан икки томондан Конго дарёси соҳили бўйлаб чузилган. Чекка жануби-ғарбда Конго,

Атлантик океанига олиб чиқадиган йулига эга. Мамлакатнинг марказий қисмини Батеке платоси эгаллаб туради. Асосий дарёси — Конго. Мамлакатнинг кенг майдонлари — ботқоқлик ва нам экваториал ўрмонлар ва кўп сонли дарёлар билан қопланган. Одзала, Лефини ва ҳ.к. каби миллий боғларда: филлар, бегемотлар, буйволлар, леопардлар ва кўп сонли маймунлар, шимпанзе ҳамда гориллалар сақланиб келинади. Иқтими экваториал ва субэкваториалдир. Ўртача ойлик ҳарорат: $+21^{\circ}\text{C}$ дан — $+26^{\circ}\text{C}$ гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 9 та маъмурий ҳудуд ва 6 та шаҳар бирлашмаларига бўлинади. Мамлакат пойтахти — Браззавил.

Аҳолиси ва дини. Конго аҳолисининг деярли катта қисми, нигер-конго халқлари гуруҳига (баконго — 45%, батеке — 20%, банги, санга, кота ва мбоши) мансубдир. Экваториал ўрмонлар ичида ердаги энг паст бўйлик халқлар — пигмейларнинг авлодлари сақланиб қолишган. Давлат тили — Француз тили. Дини: католиклар — 50%, мусулмонлар — 3% ва маҳаллий динга ибодат қилувчилар — 47%.

Сиёсий тизим. Конго — бошқарувнинг Республика шаклига эга. Мамлакат 1960 йил 15 август мустақилликка эришган. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Вазирлар Кенгаши — Ҳукуматни ташкил этади. Қонунчилик ҳокимияти — Парламентга тегишлидир. Қонунчилик ҳокимияти — Парламент (“Миллий Кенгаш”)дан иборат. Конго — БМТ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ, БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Конго — тоғ-кон ва ўрмон саноати ривожланиб бораётган аграр мамлакат ҳисобланади. Мамлакатда: маниок, банан, жўхори, сорго ва ҳ.к. ўстирилади. Чорвачилик ва ўрмон маҳсулотларини қайта ишлаш ривожланган. Конгода: нефть, қўрғошин ва цинк рудаси, мис, олова, олтин ва олмос қазиб олинади. Нефтни қазиб олиш саноати ва озиқ-овқат саноати шиддат билан ривожланиб бормоқда. Миллий ҳунармандчилик такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: нефть, ёғоч, шакар, тамаки, ичимликлар, мой пальмаси маҳсулотлари, қаҳва ва бодом етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, нефть саноати, озиқ-овқат маҳсулотлари ва истеъмол моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Франция ва Испания.

Тарихи. Азалдан Конго ҳудудларида — пигмей халқлари истиқомат қилиб келишган. Кейинчалик бу ерларга банту қабиалари келиб жойлашган. Бир неча давлатлар вужудга келиб, сўнг Франция мустамлакачилари томонидан босиб олинади. 1880 йилдан

бошлаб, Ўрта Конго, Франция Экваториал Африкаси таркибига киради. 1958 йили мамлакат Конго Республикасининг автономиясига айланади. 1960 йили Конго Республика мустақиллиги эълон қилинди. 1964-1968 йиллари мамлакат ривожланишнинг нокапиталистик йўлига йуналтирилди. 1968 йили Мариан Нгуаби бошчилигидаги бир гуруҳ армия офицерлари ҳукуматни қулга олади. 1970 йилда Конголез Меҳнат партияси бошқарув аҳамиятини таъсис этган янги Конституция эълон қилинди ва унинг раҳбари давлат ва ҳукумат бошлиғи этиб тайинланади. Мамлакат Конго Халқ Республикасига қайта номланди. 1991 йили мамлакат қайтадан Конго Республикаси дея номлана бошлади ва куппатьявийлик сиёсий тизими жорий этилди.

КОТ-Д ИВУАР

Расмий номланиши	Кот-д Ивуар Республикаси
Мустақиллик санаси	1960 йил 7 август (Франция мустамлакаси билан)
Давлат тили	Француз
Прйтахти	Ямусукро
Йирик шаҳарлари	Ямусукро, Абиджан
Бошқарув шакли	Президент республика
Майдони	322,4 минг км.кв. (дунёда 75-ўринда)
Сув сатҳидаи юқорилиги	1,4 фоиз
Аҳоли сони(2003)	17,87 млн киши (дунёда 57-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 55,4 киши
Пул бирлиги	Франк КФА BEACO (XOF коди 952)
Интернет-домен	.ci
Телефон коди	+225
Соат миллари	UTC+0

Географик жойлашуви. Кот-Д Ивуар республикаси — Ғарбий Африкадаги давлат бўлиб; Либерия, Гвинея, Мали, Буркина Фасо ва Гано давлатлари билан чегарадош ҳисобланади. Жанубий томондан Гвинея кўрфази сувлари ювиб туради. Соҳил бўйи ҳудудлари тропик ўрмонларининг қолдиқлари билан қопланган. Ўрмонларнинг ортида мамлакатнинг шимоли ва маркази ортида кенг Саванна майдонлари ётади. Мамлакатнинг ғарбида Дан тоғлари жойлашган. Асосий дарёлари: — Комоэ, Бандама, Сасандра ва Кавалли. Ҳайвонот олами жуда яхши сақланиб қолин-

ган. Ҳормонларда маймунларнинг куплаб турлари, Ҳормон антило-
палари, кубонлар ва ҳ.к. учратиш мумкин. Нам экваториал Ҳормон-
ларда усимликларнинг 600 га яқин тури шу жумладан қиммат-
баҳо дарахт турлари ўсади. Мамлакатнинг жанубий қисмида иқ-
лим экваториал, шимолӣ қисмида эса — субэкваториал. Ҳаво
қарорати уртача: 25° С дан 30° С гача бўлади. Декабрь ойидан
февраль ойига қадар, мамлакатнинг шимолӣ ҳудудларидан “ҳар-
маттан” шамоллари эсади.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат 57 та департаментдан
иборат бўлган 18 вилоятга бўлинади. Расмий пойтахти — Яму-
сукро. Президент ва ҳукумат қароргоҳи — Обиджон.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: Нигер — Конго
гуруҳи — 96% дан иборатдир. Мамлакат аҳолисининг 1/3 қисми
қишлоқ ҳужалиги ишлари учун мамлакатга келадиган чет эл-
ликлар (асосан Буркина Фасо ва Мали)дан иборат. Ундан ташқ-
ари мамлакатда араблар, французлар, инглизлар ва ҳ.к. истиқо-
ма қилишади. Дини: одатӣ маҳаллий динлар — 65%, ислом
дини—23%, христианлар—12%.

Сиёсий тизим. Мамлакатнинг илк конституцияси 1960 йили қабул
қилинган. Ҳозирги кунда мамлакатда конституцияга амал қилин-
моқда. Давлат бошлиғи — Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳоки-
мияти — Президент ва Парламент (Миллий Кенгаш)га тегишли. 1973
йили мамлакатда ҳарбий трибунал ташкил этилди. Суд ҳокимияти-
нинг энг юқори органи — Олий суд ҳисобланади. Мамлакатда куп-
партиявийлик тизими жорий этилган. Кот-Д Ивуар бутун жаҳон савдо
ташкилоти, БМТ, ХВФ, БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Кот-Д Ивуар — аграр мамлакат ҳисобланади.
Асосий ҳужалик маҳсулотлари: қаҳва, какао, банан, мой паль-
маси ва пахта ҳисобланади. Мамлакатда ананас, батат, какос
ёғоғи, маниок, просо, гуруч, шакар-қамиш, сорго, таро ва
ямс ўстирилади. Чорвачилик, паррандачилик ва балиқчилик
билан шуғулланилади. Нефть, темир ва марганец рудалари, ол-
мос ва металлни қайта ишловчи заводлар кимё саноати ва не-
фтни қайта ишлаш корхоналари мавжуд. Халқаро туризм ривож-
ланган. Экспорт учун: қаҳва, какао дуккаклари, нефть, ёғоч ва
Ҳормон маҳсулотлари пахта, банан, пальма мойи ва балиқлар
етказиб берилади. Импорт орқали нефть маҳсулотлари, ускуна-
лар ва озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳам-
корлари: Франция, Нигерия, Нидерландия, Хитой ва АҚШ.

Тарихи. Қадимда ҳозирги Кот-Д Ивуарнинг ҳудудларида пиг-

мей халқлари истиқомат қилиб келишган. Эр.ав. I минг йилликлардан бошлаб, мамлакатнинг ғарбий ҳудудлари орқали бошқа халқлар бостириб кела бошлаган. Илк Европаликлар (Испанияликлар ва Португалияликлар) мамлакат ҳудудида XV асрдан пайдо бўла бошлаган. 1637 йили Франциялик миссионерлар мамлакат ҳудудларини мустамлака қила бошладилар ва шу билан мустамлакачилик даврига асос сола бошладилар. 1893 йили Кот-Д Ивуар (Фил суяги соҳиллари)да Франция мустамлакаси ташкил этилди ва 1904 йили Франция Ғарбий Африка таркибига киритилди. 1915 йили мамлакат тулалигича Франция томонидан босиб олинди. 1999 йили мамлакат тарихида биринчи ҳарбий қўзғолон бўлиб ўтади. Бугунги кунда мамлакатда сиёсий барқарорлик издан чиқиб, мамлакатга Франция қўшинлари киритилган.

ЛЕСОТО

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2004)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Лесото Қироллиги

1966 йил 4 октябр (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)

Инглиз ва сесото

Масеру

Масеру, Лерибе, Мафетенг

Конституцион монархия

30,4 минг км.кв. (дунёда 137-ўринда)

3,3 фоиз

1,798 млн киши (дунёда 143-ўринда)

1 км.кв. га 59,1 киши

Лоти (LSL коди 426)

.ls

+266

UTC+2

Географик жойлашиши. Лесото Қироллиги – Жанубий Африкадаги тулалигича Жанубий Африка Республикаси билан уралган давлат бўлиб, шарқ ва жанубдан Аждар тоғлари билан чегараланган Басуто платосини эгаллаб туради. Мамлакат ҳудудида деярли ўрмонлар йуқ. Ҳайвонот олами унча бой эмас. Лесото иқлими айтарли даражада салқин, ёз фаслида Масеру воҳасида ҳаво ҳарорати: 30° С гача кутарилади, қиш фасли жудаям совуқ бўлиб, тоғ олди ҳудудларда: +7° С дан – +18° С гача бўлиши мумкин. Май

14 сентябрь ойлари уртасида тоғли ҳудудлар қор билан қопланади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: Лесото — 10 та округга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Масеру.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: суто (басуто) ва зулу (зулуслар) — 99,7% ни ташкил этади. Давлат тили — Инглиз ва сесото тили. Дини: аҳолининг 90%и — христианлардир, 53%и — католиклар ва 10%и — маҳаллий африка динлари (анимализм, фетишизм ва ҳ.к.)га ибодат қилувчилар ташкил этади.

Сийсий тизим. Мамлакат — Конституцион монархия бошқарувида. 1993 йил 2 апрельда қабул қилинган конституцияга амал қилмоқда (кейинги узгаришлар 2001 йилнинг март ойида киритилган). Давлат бошлиғи — Қирол ҳисобланиб, у маросим вазифаларини бажаради. Иккипалатали парламент (Миллий Кенгаш ва Сенат) — Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ижроия ҳокимияти — ҳукумат томонидан амалга оширилади. Мамлакатда — Юқори, апелляцияон, округ ва қуйи апелляцияон судлар мавжуддир. Лесотода — куппартиявийлик тизими жорий этилган. Лесото — БМТ, ХВФ, БАА, Бутун жаҳон савдо ташкилоти, Британия Миллатлар Ҳамдўстлиги аъзосидир.

Иқтисодиёти. Лесото — аграр мамлакат ҳисобланади. Қишлоқ ҳужалигининг асосий тармоғи — чорвачилик ҳисобланади. Асосий қишлоқ ҳўжалик маҳсулотлари: жўхори, сорго, буғдон, тарвуз, ловия, сабзавотлар ва арпа ҳисобланади. Қайта ишлаш саноати — асосий тармоқлардан бири ҳисобланади. Олмос қазиб олиш саноати такомиллашмоқда. Туризм соҳаси жадал суратларда ўсмоқда. Экспорт учун: Жанубий Африка Республикасига — сув ва электр энергия, пойафзал, қуй жунги, тикув моллари етказиб берилади. Импорт орқали: дори, машина ускуналари, нефть маҳсулотлари, озиқ-овқатлар, қурилиш моллари ва транспорт воситалари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Жанубий Африка Республикаси, Гонконг, Тайвань, Хитой, АҚШ, Канада ва Германия.

Тарихи. Лесотонинг илк халқлари терувчилар ва овчилар бўлишган, аммо кейинчалик келган банту қабилалари маҳаллий аҳолини сиқиб чиқаришади. 1868 йил 12 мартда Лесото устидан Буюк Британия протекторати ўрнатилди. 1871 йил 11 августдан, 1884 йил 18 мартга қадар Лесото, Британиянинг Капс провинциясига қўшилиб қўйилади. 1884 йил 18 март куни Басутоланда қайтадан алоҳида мустамлака мақомини қўлга киритди. 1965 йил 30 апрел куни — Басутоленд автономияга 1966 йил 4 октябр куни эса — Лесото номи остида буткул мустақилликка эга бўлди. 1991-1997 йилларда бир

нечта давлат тунтаришлари содир булди. 1998 йил янги сайловлар утказилди. 1998 йили қарши тараф оммавий норозиликлар ва қаршиликлар уюштиришди, туқнашувлар содир була бошлади. Халқаро ҳарбий кучлар мамлакатга киритилди. Бугунги кунда ҳокимият халқаро тажриба асосида мамлакат тизимидаги сиёсий барқарорликни урнатилишга ҳаракат қилмоқда.

ЛИБЕРИЯ

Расмий номланиши	Либерия Республикаси
Мустақиллик санаси	1847 йил 26 июль куни
Давлат тили	Инглиз
Пойтахти	Монровия
Йирик шаҳарлари	Монровия, Бьюкенен
Бошқарув шакли	Унитар республика
Майдони	97,8 минг км.кв. (дунёда 101-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1 фойз
Аҳоли сони(2003)	3,24 млн киши (дунёда 129-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 33,1 киши
Пул бирлиги	Либерия доллари (LRD коди 430)
Ии. ернет-домен	.lg
Тел.фон коди	+231
Соат миллари	UTC+0

Географик жойлашиши. Либерия Республикаси — Ғарбий Африкада экватордан шимол тарафда жойлашган давлат ҳисобланади. Мамлакатни Атлантик океани сувлари ювиб туради. Либерия, шимолда — Сьерра-Лионе ва Гвинея, шарқда эса — Кот-д’Ивуар давлатлари билан чегарадошидир. Мамлакат ҳудудининг деярли уч қисми ҳаминша яшил нам қуюқ тропик ўрмонлар билан қоплангандир. Гвинея чегарасига яқин булган ҳудудларда ўрмонлар баланд буйли саванналарга утиб кетади, соҳил бўйларида мангр ўрмонлари устиб ётади. Ўрмонларда ҳашоратларнинг кўп турлари (турли термитлар ва җеце пашшалари), илонлар ва маймунлар яшайди. Саванналарда эса: буйволлар, антилопалар, қобонлар ва леопардлар яшайди. Соҳил бўйи сувлари балиқларга тула. Либерия иқлими қайноқ ва намлидир. Уртача ойлик ҳарорат, йил бўйи: +24° С дан пастга тушмайди. Ёмғирли фасл, май ойидан октябрь ойигача, қуруқ фасл эса — ноябрь ойидан апрель ойига қадар давом этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 13 та графликга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Монровия.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: манде гуруҳи — кпелла, лома, мано, ваи, дан, гере ва ҳ.к. — 97,7%, либерияликлар (АҚШ келганлар авлодлари) — 1,5%. Давлат тили — инглиз тили. Дини: христианлар — 40%, мусулмонлар — 20% бошқа дин вакиллари — 45%.

Сиёсий тизим. Либерия давлати 1847 йил 26 июль куни АҚШдан ўз минтақаларига қайтиб келган африкалик кўчманчилар томонидан ташкил этилган. Либерия қатъадаги 1945 йилга қадар Республика бошқаруви шаклидаги ягона мустақил давлат ҳисобланган. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Президент вазирларни тайинлаб, Қуrollи Кучлар Бош қўмондони ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Иккипалатали парламенгга тегишлидир. Мамлакат 1986-1996 ва 1999-2003 йилдаги икки фуқаролик урушларини бошдан ўтказди. Биринчи демократик сайловлар мамлакатда 2005 йил 8 ноябрь куни ўтказилган эди. Либерия — БМТ, ХВФ ва БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Либерия — тоғ-кон саноати ривожланган аграр мамлакат ҳисобланади. Мамлакатни ички истеъмоли учун: гуруч, маниок, мевалар ва сабзавотлар устирилади. Чорвачилик унча ривожланмаган, балиқчилик эса такомиллашган. Темир рудаси, олмос ва олтин қазиб олинади. Қурилиш моллари, кимё маҳсулотлари, дорн, портлатиш воситалари ва пластмасса ишлаб чиқариш корхоналари мавжуд. Экспорт учун: темир рудаси, каучук, қимматбаҳо тропик дарахт турлари, олмослар, олтин, қаҳва, какао, мой пальмаси маҳсулотлари, шоколад дарахти ва гевея етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, транспорт воситалари, гуруч ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари, кийим-кечак ва матолар, кимё ва нефть маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: АҚШ, Европа иқтисодиёт мамлакатлари, Япония ва ҳ.к.

Тарихи. 1821 йили АҚШдан келган бир гуруҳ қоратанлилар маҳаллий қабила бошлиқларидан Проиденс ороли ва Африка қитъаси соҳилининг бир қисмини сотиб олади ва у ерда Монровия аҳоли маскани ташкил этилади. 1847 йил 26 июль куни аҳоли яшайдиган қўшма масканлар Либерия республикаси ташкил этилганлигини эълон қилишди. 1911 йил Либерия халқаро тасдиқни олади. 1959 йили АҚШ билан ҳарбий битим имзоланади. 1980 йилда мамлакатда давлат тўнтариши содир бўлди ва

ҳукумат тепасига бошқа этник сиёсий гуруҳ вакиллари келади. 1986 йили Либериянинг фуқаролик бошқарувига утиш жараёни тугади. 1989 йили Миллий ватанпарварлик fronti ҳукумат ҳарбийлари билан қуроли курашларни бошлаб юборди. 1990 йилда Либерияда утиш ҳукумати ташкил этилади, аммо гуруҳлар ўртасидаги қуроли туқнашувлар давом этиб борди. 1993 йилга қадар БМТ назорати остида тинчлик музокаралари ўтказилди. Илк демократик сайловлар 8 ноябрь 2005 йил ўтказилди.

ЛИВИЯ

Расмий номланиши	Миллий Социалистик Ливия
Мустақиллик санаси	Араб Джамахирияси 1951 йил 24 декабр куни (Италия мустамлакаси булган)
Давлат тили	Араб
Пойтахти	Триполи
Йирик шаҳарлари	Триполи, Бенгази, Мисурат
Бошқарув шакли	Джамахирия
Майдони	1,76 млн км.кв. (дунёда 16-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони (2004)	5,74 млн киши (дунёда 104-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 3,3 киши
Пул бирлиги	Динар (LYD коди 434)
Интернет-домен	.ly
Телефон коди	+218
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Миллий Социалистик Ливия Араб Джамахирияси — Шимолий Африкадаги, Ўрта ер денгизининг соҳилларида жойлашган давлат ҳисобланади. Ливия ғарбда — Алжир, шимоли-ғарбда — Тунис, жанубда — Чад ва Нигер, жануби-шарқда — Судан ва шарқда — Миср давлатлари билан чегарадош. Шимолда, Ўрта ер денгизи сувлари ювиб туради. Мамлакат ҳудудининг юзасини катта қисми платолардан иборат бўлиб, шарқда — Ливия чўли, жанубда эса, — Тибести тоғлари жойлашган. Иқлими тропик, чўлли шимолда эса субтропик ҳисобланади. Июль ойининг ўртача ҳаво ҳарорати: — 27° С — 35° С ни ташкил этади. Дарёлар йуқ аммо чўллар ва соҳил бўйларида — субтропик ярим чўл ўрмон ўсимликлар мавжуд.

ДУНЁ МАМЛАКАТЛАРИ ГЕРБЛАРИ

АВСТРАЛИЯ ВА ОКЕАНИЯ

АВСТРАЛИЯ

ВАНУАТУ

ГУАМ

КИРИБАТИ

**КУК
ОРОЛЛАРИ**

**МАРШАЛЛ
ОРОЛЛАРИ**

МИКРОНЕЗИЯ

НАУРУ

**ЯНГИ
ЗЕЛАНДИЯ**

**ЯНГИ
КАЛЕДОНИЯ**

ПАЛАУ

**ПАПУА -
ЯНГИ ГВИНЕЯ**

САМОА

**СОЛОМОН
ОРОЛЛАРИ**

ТОНГА

ТУВАЛУ

ФИЖИ

**ФРАНЦУЗ
ПОЛИНЕЗИЯСИ**

АФРИКА

ЖАЗОИР

АНГОЛА

БЕНИН

БОТСВАНА

**БУРКИНА
ФАСО**

БУРУНДИ

ГАБОН

ГАМБИЯ

ГАНА

ГВИНЕЯ

**ГВИНЕЯ-
БИСАУ**

ЖАБУТИ

МИСР

ЗАМБИЯ

**ФАРБИЙ
САХАРА**

ЗИМБАБВЕ

КАБО-ВЕРДЕ

КАМЕРУН

КЕНИЯ

**КОМОР
ОРОЛЛАРИ**

**КОНГО
ДЕМОКРАТИК
РЕСПУБЛИКАСИ**

КОНГО

КОТ-Д'ИВУАР

ЛЕСОТО

ЛИБЕРИЯ

ЛИВИЯ

МАВРИКИЙ

МАВРИТАНИЯ

МАДАГАСКАР

МАЛАВИ

МАЛИ

МАРОККО

МОЗАМБИК

НАМИБИЯ

НИГЕР

НИГЕРИЯ

РУАНДА

**САН-ТОМЕ
ВА ПРИНСИПИ**

СВАЗИЛЕНД

**СЕЙШЕЛЬ
ОРОЛЛАРИ**

СЕНЕГАЛ

СОМАЛИ

СУДАН

**СЬЕРРА-
ЛЕОНЕ**

ТАНЗАНИЯ

ТОГО

ТУНИС

УГАНДА

**МАРКАЗИЙ
АФРИКА
РЕСПУБЛИКАСИ**

ЧАД

**ЭКВАТОРИАЛ
ГВИНЕЯ**

ЭРИТРЕЯ

ЭФИОПИЯ

**ЖАНУБИЙ
АФРИКА
РЕСПУБЛИКАСИ**

ШИМОЛИЙ ВА МАРКАЗИЙ АМЕРИКА

**АМЕРИКА
ВИРГИН
ОРОЛЛАРИ**

АНГИЛЬЯ

**АНТИГУА ВА
БАРБУДА**

АРУБА

**БАГАМ
ОРОЛЛАРИ**

БАРБАДОС

БЕЛИЗ

**БЕРМУД
ОРОЛЛАРИ**

**БРИТАНИЯ
ВИРГИН
ОРОЛЛАРИ**

ГАИТИ

ГВАДЕЛУПА

ГВАТЕМАЛА

ГОНДУРАС

ГРЕНАДА

ГРЕНЛАНДИЯ

ДОМИНИКА

**ДОМИНИКАН
РЕСПУБЛИКАСИ**

**КАЙМАН
ОРОЛЛАРИ**

КАНАДА

КОСТА-РИКА

КУБА

МАРТИНИКА

МЕКСИКА

МОНТСЕРРАТ

**НИДЕРЛАНД
АНГИЛЬ
ОРОЛЛАРИ**

НИКАРАГУА

**ПИТКЭРН
ОРОЛЛАРИ**

ПАНАМА

ПУЭРТО-РИКО

САЛЬВАДОР

**СЕН-ПЬЕР ВА
МИКЕЛОН**

**СЕНТ-ВИНСЕНТ
ВА ГРЕНАДИНА**

**СЕНТ-КИТС
ВА НЕВИС**

СЕНТ-ЛЮСИЯ

**АМЕРИКА
ҚУШМА
ШТАТЛАРИ**

**ТЁРКС ВА
КАЙКОС**

**ТРИНИДАД
ВА ТОБАГО**

ЯМАЙКА

ЖАНУБИЙ АМЕРИКА

АРГЕНТИНА

БОЛИВИЯ

БРАЗИЛИЯ

ВЕНЕСУЭЛА

ГАЙАНА

КОЛУМБИЯ

ПАРАГВАЙ

ПЕРУ

СУРИНАМ

УРУГВАЙ

ФОЛКЛЕНД
ОРОЛЛАРИ

ЧИЛИ

ЭКВАДОР

ОСИЁ

ОЗАРБАЙЖОН

АРМАНИСТОН

АФГАНИСТОН

БАНГЛАДЕШ

БАҲРАЙН

БРУНЕЙ

БУТАН

**ШАРҚИЙ
ТИМОР**

ВЬЕТНАМ

ГРУЗИЯ

ИСРОИЛ

ҲИНДИСТОН

ИНДОНЕЗИЯ

ИОРДАНИЯ

ИРОҚ

ЭРОН

ЯМАН

ҚОЗОҒИСТОН

КАМБОДЖА

ҚАТАР

КИПР

ҚИРҒИЗИСТОН

ХИТОЙ

КХДР

КУВАЙТ

ЛАОС

ЛИВАН

МАЛАЙЗИЯ

**МАЛЬДИВ
ОРОЛЛАРИ**

МУҒУЛИСТОН

МЬЯНМА

НЕПАЛ

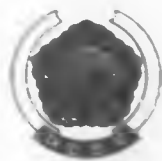
БАА

УММОН

ПОКИСТОН

**КОРЕЯ
РЕСПУБЛИКАСИ**

**САУДИЯ
АРАБИСТОНИ**

СИНГАПУР

СУРИЯ

ТОЖИКИСТОН

ТАИЛАНД

ТУРКМАНИСТОН

ТУРКИЯ

ЎЗБЕКИСТОН

ФИЛИППИН

ШРИ-ЛАНКА

ЯПОНИЯ

ЕВРОПА

АВСТРИЯ

АЛБАНИЯ

АНДОРРА

БЕЛОРУССИЯ

БЕЛЬГИЯ

БОЛГАРИЯ

**БОСНИЯ ВА
ГЕРЦЕГОВИНА**

ВАТИКАН

**БУЮК
БРИТАНИЯ**

ВЕНГРИЯ

ГЕРМАНИЯ

ГИБРАЛТАР

ГРЕЦИЯ

ДАНИЯ

ИРЛАНДИЯ

ИСЛАНДИЯ

ИСПАНИЯ

ИТАЛИЯ

ЛАТВИЯ

ЛИТВА

ЛИХТЕНШТЕЙН

ЛЮКСЕМБУРГ

МОЛДАВИЯ

МОНАКО

НИДЕРЛАНДИЯ

НОРВЕГИЯ

ПОЛЬША

ПОРТУГАЛИЯ

МАКЕДОНИЯ
РЕСПУБЛИКАСИ

МАЛЬТА
РЕСПУБЛИКАСИ

РОССИЯ

РУМЫНИЯ

ТАИЛАНД

ТУРКМАНИСТОН

ТУРКИЯ

ЎЗБЕКИСТОН

ФИЛИППИН

ШРИ-ЛАНКА

ЯПОНИЯ

ЕВРОПА

АВСТРИЯ

АЛБАНИЯ

АНДОРРА

БЕЛОРУССИЯ

БЕЛЬГИЯ

БОЛГАРИЯ

БОСНИЯ ВА
ГЕРЦЕГОВИНА

ВАТИКАН

БУЮК
БРИТАНИЯ

ВЕНГРИЯ

ГЕРМАНИЯ

ГИБРАЛТАР

ГРЕЦИЯ

ДАНИЯ

ИРЛАНДИЯ

ИСЛАНДИЯ

ИСПАНИЯ

ИТАЛИЯ

ЛАТВИЯ

ЛИТВА

ЛИХТЕНШТЕЙН

ЛЮКСЕМБУРГ

МОЛДАВИЯ

МОНАКО

НИДЕРЛАНДИЯ

НОРВЕГИЯ

ПОЛЬША

ПОРТУГАЛИЯ

**МАКЕДОНИЯ
РЕСПУБЛИКАСИ**

**МАЛЬТА
РЕСПУБЛИКАСИ**

РОССИЯ

РУМУНИЯ

САН-МАРИНО

СЕРБИЯ

СЛОВАКИЯ

СЛОВЕНИЯ

УКРАИНА

**ФАРЕР
ОРОЛЛАРИ**

ФИНЛЯНДИЯ

ФРАНЦИЯ

ХОРВАТИЯ

ЧЕРНОГОРИЯ

ЧЕХИЯ

ШВЕЙЦАРИЯ

ШВЕЦИЯ

ЭСТОНИЯ

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 13 муниципалитетларга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Триполи.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: Ливия араблари — 81%, Миср араблари — 6%, берберлар — 5%, Тунис араблари — 3%. Давлат тили — араб тили. Дини: — Ислом. (аҳолининг 99% ибодат қилади).

Сиёсий тизим. Давлат тузулиши — Ислом Республикаси. Ливияда, араб миллийлиги, социализм ва ислом ҳаяларини илғор сурган ҳарбий режим ўрнатилган. Мамлакатни бошқарув ҳокимияти — “Кузғолон бошқаруви” (расман давлат ҳокимияти тизимидан ташқарида) ҳисобланади. Деярли Парламент функцияларига эга умумхалқ Конгресс — мамлакатнинг Олий ҳокимият органдир. Суд ҳокимиятини асосини — Куръон ташкил этади. Суд ишлари — суд тизимларининг иерархик тузилган тизимига асосаланиб қурилади. Ливия қушилмаган давлат қаторига кириб, БМТ, Лотин Америка давлатлари ташкилоти, ОПЕК, ХВФ ва Ислом тараққиёт банки аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Иқтисодиётнинг асосини — нефть қазиб олиш ва нефтни қайта ишлаш саноати ташкил этади. Мамлакатда нефт ва суюлтирилган газ қазиб олиниб уни экспорт қилиш ишлари олиб борилади. Нефть ва газни қайта ишлаш, озиқ-овқат, металлургия, цемент ва текстил саноати ривожланган. Мамлакат иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан шунингдек, қишлоқ хўжалиги ҳисобланади. Бугдой, сабзавотлар, бодом, тамаки, зайтун ва уруғли мевалар, финиклар, цитрус мевалар ва узум етиштирилади. Чорвачилик ва балиқчилик билан шуғулланилади. Экспорт учун: нефть ва табиий газ етказиб берилади. Импорт орқали: машина, қурилиш моллари ва озиқ-овқат олиб кирилади. Ливиянинг асосий савдо ҳамкорлари: — Италия, Германия, Испания ва Франция ҳисобланади.

Тарихи. Эр.авв I-мингйилликда соҳил бўйи ҳудудларда аввал финикийлар, сўнг — юнон мустамлакалари пайдо бўлди. Эр.авв V асрда мамлакат Карфаген томонидан босиб олинади. Эр.авв II асрда Ливия ҳудудини римликлар босиб олади ва VI асрда Византия давлати таркибига қушилади. VII асрда мамлакатни — араблар босиб олади ва Ислом дини тарқала бошлайди. 1939 йили Ливия Италия давлати таркибига кирди. 1941-1943 йилларда Ливия ҳудудиди, Британия ва Франция ҳукумати ўз назоратини ўрнатдилар. 1951 йил 24 декабрда мустақил федератив Ливия қироллиги эълон қилинди. 1969 йил 1 сентябрда мамлакатда ҳарбий давлат тунтариши

булиб утди ва монархия тузумини тахтдан ағдариб ҳокимият тапасига Муаммар Каддафи келади ва "Ливия ислом социализми"ни қуришга асосланган режасини амалга ошира бошлайди. 1977 йил Муаммар Каддафи давлат бошлиғи этиб тайинланади.

МАВРИКИЙ

Расмий номланиши	Маврикий Республикаси
Мустақиллик санаси	1968 йил 12 март (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Инглиз
Пойтахти	Порт-Луи
Йирик шаҳарлари	Порт-Луи, Кюрпи
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	2,0 минг км.кв. (дунёда 169-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиғи	0,05 фоз
Аҳоли сони(2004)	1,23 млн киши (дунёда 153-ўринда)
Зичлиғи	1 км.кв. га 615 киши
Пул бирлиғи	Маврикий рупияси (MUR коди 480)
Интернет-домен	.mu
Телефон коди	+230
Соат миллари	UTC+4

Географик жойлашиши. Маврикий республикаси — Мадагаскардан шарқ томон, Ҳинд океанининг гарбий қисмида ётган Маскарен ороллар гуруҳида жойлашган орол-давлат ҳисобланади. Мамлакат: Маврикий, Родригес, Агалега ва Каргадос-Карахос оролларида ташкил топган. Ороллар вулқонли асосга эга. Мамлакат ҳудудида тепаликлар ва чуққили баланд тоғлар жудаям кўп. Тоғларда тропик ўрмонлар сақланиб қолган. Соҳил бўйи ҳудудлар мангр ва қалқос пальмалари билан қопланган, қирғоқлар эса коралл рифлари билан ўралгандир. Оролнинг ҳайвонот олами жудаям камбағал. Иқлим тропик денгизли-қайноқ, аммо океандан пассатлар орқали учиб келувчи намлик миқдорини юқорилиғи енгил туюлади. Ёз фасли (ноябрь-апрель) қайноқ ва намли бўлиб, кечаси: +25° С ни, кундузи эса: +30° С дан ошмайди ва намлик ҳарорати 80% гача етади. Қиш фасли (май-октябрь) жудаям салқин бўлади, кечаси +17° С, кундузи эса: 23° С гача етади. Циклон даври декабрь ойидан апрель ойининг ўрталарига қадар давом этади, аммо улар одатда вайрон қиладиган кучга эга бўлмайди.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 9 округга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Порт-Луи.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: ҳинд-маврикийлар — 68%, креоллар — 27%, сино-маврикийлар — 3%, европаликлар — 2%. Давлат тили — Инглиз тили. Дини: индуизм — 51%, католицизм — 32%, ислом — 16,5% ва буддизм — 0,5%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Маврикий — Парламент республикаси саналади. 1968 йилнинг март ойида қабул қилинган (1992 йил узгартиришлар киритилган) Конституция амал қилади. Давлат бошлиғи — Президент ҳисобланади. Бирпалатали Қонунчилик ассамблеяси — Парламент ҳисобланади. Юқори суд — мамлакатнинг Олий суд инстанцияси ҳисобланади. Мамлакат мунтазам ҳарбий қўшинларига эга эмас. Маврикияда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Маврикий — БМТ, Ҳамдўстлик (Британия империяси таркибига кирган мамлакатларнинг бирлашиши), Африка Бирлиги ташкилоти ва Африка Иттифоқи, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Маврикий — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Иқтисодиётнинг асосини — шакар саноати, эркин экспорт зонасидаги саноат ишлаб чиқариши ва халқаро туризм, шунингдек оффшор зонаси ташкил этади. Чой, тамаки, ерёнғоқ, ананас ва какос ёнғоғи ўстирилади. Сабзавотчилик, чорвачилик, балиқчилик ва паррандачилик, қайта ишлаш ва озиқ-овқат саноати ривожланган. Экспорт учун: балиқ ва денгиз маҳсулотлари, шакар, ром, кийим-кечак, соатлар, дур ва синтетик қимматбаҳо тошлар етказиб берилди. Импорт орқали: озиқ-овқат, нефть маҳсулотлари, металл, ем, саноат моллари ва ускуналар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Буюк Британия, Франция, АҚШ, Ҳиндистон, Хитой ва ҳ.к.

Тарихи. Биринчи бўлиб орол араблар томонидан 975 йилда кашф этилган эди. Илк маротаба голландияликлар 1958 йили оролни мустамлака этишга ҳаракат қилиб қуришди. 1715 йили орол Французлар томонидан босиб олиниб, уни Иль-де-Франс дея қайта номлашди. 1810 йилда орол Буюк Британия мустамлакасига айланиб, қайтадан Маврикия деб номлана бошланди. Мамлакатдаги ижтимоий муаммолар, 1911, 1937, 1943 йиллари маҳаллий халқни бош кутаришларига олиб келди. Иккинчи жаҳон уруши даврида, маврикияликлар Буюк Британия ҳарбийлари сафида туриб, Шимолӣ Африкада Гитлер қўшинларига қарши курашганлар. 1968 йили 12 март кун Маврикия мустақилликка эришиб, Британия

Ҳамдустлиги таркибига мустақил давлат сифатида киради. 1992 йилда орол Республика деб эълон қилинади, аммо Ҳамдустлик таркибидан қолади. 2002 йил 25 февраль куни эркин демократик сайловлар ўтказилди.

МАВРИТАНИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2004)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Мавритания Ислом Республикаси

1960 йил 28 ноябрь (Франция мустамлакаси бўлган)

Араб ва француз

Нуакшот

Нуакшот, Нуадибу, Зуэрат, Казди

Парламент республикаси

1,03 млн км.кв (дунёда 28-ўринда)

2,98 млн киши (дунёда 129-ўринда)

1 км.кв. га 2,9 киши

Угия (MRO коди 478)

.шг

+222

UTC+0

Географик жойлашиши. Мавритания Ислом Республикаси – Африканинг шимоли-ғарбидаги Сахара ҳўлида жойлашган давлат бўлиб, ғарбий томондан Атлантика океани сувлари юйиб туради. Шимоли-ғарбда – Ғарбий Сахара, жануби-ғарбда – Сенегал, шимоли-шарқда Алжир, жануб ва шарқда эса Мали билан чегарадошдир. Мамлакат ҳудудининг 60% дан ошиғини – Ғарбий Сахаранинг қуруқ ва тошли ҳўллари эгаллайди. Ҳудудлар асосан адирлардан иборатдир. Ҳайвонот олами унча бой эмас, аммо илонлар ва чиллаширлар жудаям кўп. Тропик иқлими бўлиб, ўртача ойлик ҳарорат, январь ойида: +16° С дан – +20° С гача, июль-август ойларида эса +32° С дан – +43° С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан Мавритания 12 вилоят ва Нуакшот пойтахт округига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: маврлар (араб-бербер халқларининг қўшилишидан пайдо бўлган халқлар) – 80%, нигер-конго гуруҳи (тукулер, фульбе, волоф ва ҳ.к.) – 13%. Давлат тили – араб тили. Дини: Ислом – 99% аҳоли ибодат қилади.

Сийсий тизим. 1991 йилдаги Конституцияга мувофиқ ижроия ҳокимияти бошлиғи — Президент ҳисобланади. Мамлакатнинг асосий қонунчилик ҳокимиятини — Иккипалатли парламент ва Сенат ташкил этади. Бош Вазирни тайинлаш — Президентнинг қасбига киради. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Мавритания — БМТ, ХВФ, БАА, Араб давлатлари Лигаси аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Мавритания — тоғ-кон саноати ривожланиб бораётган аграр мамлакат ҳисобланади. Чорвачилик ва қўчманчи чорвачилик ривожланган. Асосий ҳўжалик маҳсулотлари — Африка соргоси, финик пальмаси, гуруч, ловия, бодом ва батат устирилиб, гуммиарабика ва тош тузи териб олинади. Иқтисодиётнинг илгор тармоқларидан бири — денгиз балиқчилик ҳисобланади. Саноатнинг асоси — темир рудасини қазиб олиш ҳисобланади. Мамлакатда фосфорит ва миснинг йирик қазилма конлари мавжуд. Мавританияда олтин ва гипс қазиб олинади. Экспорт учун: балиқ ва балиқ маҳсулотлари, темир рудаси, гипс, тирик қўрамол, гуммиарабик, финик, тери хом-ашёси. Импорт орқали: чой, шакар, гуруч ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари ва нефть маҳсулотлари етказиб берилган. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари — Франция, Германия, Япония, Италия, Испания.

Тарихи. V–XIV аср урталарида Мавритания ҳудудининг жанубий қисми Ғарбий Африканинг урта аср давлатлари таркибига кирган. XV аср бошларида — араблар мамлакатга бостириб келади ва мамлакат ҳудудидаги истиқомат қилувчи аҳоли орасида ислом дини тарқата бошлайди. XV асрда Европаликларни кириб келиши, Мавританиянинг Франция мустамлакасига айланишига олиб келди. 1904 йили Мавритания Франция Ғарбий Африкаси таркибига киририлди. 1946 йилдан бошлаб Мавритания — “денгиз орти ҳудуд”. 1958 йилдан бошлаб — Франция ҳамжамияти таркибидаги ҳудуд бўлиб бошқарувчи ҳудуд деб эълон қилинди. 1960 йил 28 ноябрь кунин Мавритания мустақил республика дея эълон қилинади. 1978 йили мамлакатдаги ҳокимият Миллий тикланиш ҳарбий қўмитаси қўлига ўтди. Конституция фаолияти тўхтатилиб, ҳукумат, парламент ҳамда қўмиталар тарқатилиб юборилди. 1991 йилдан бош таълимий сийсий ҳаётни либераллаштириш чора-тадбирлари курилади.

МАДАГАСКАР

Расмий номланиши	Мадагаскар Республикаси
Мустақиллик санаси	1960 йил 28 июнь (Франция мустамлакаси булган)
Давлат тили	Малагасий ва француз
Пойтахти	Антананариву
Йирик шаҳарлари	Антананариву, Тоамасина, Фианаранцуа, Махадзанга
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	587 минг км.кв. (дунёда 45-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	7 фоиз
Аҳоли сони(2003)	18,1 млн киши (дунёда 57-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 30,8 киши
Пул бирлиги	Малагасий франки (MGF коди 450)
Интернет-домен	.mg
Телефон коди	+261
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашиши. Мадагаскар Республикаси — Ҳинд океанининг ғарбий қисмидаги давлат бўлиб, Мадагаскар оролида жойлашиб, майда ороллар билан уралган. Мадагаскар — дунё бўйича энг катта ороллар ичида тўртинчи ўринда туради. оролнинг флора ва фауна дунёси дунё ҳайвонлари ва усимликларининг 95%ни эгаллайди шулардан 80%ини фақатгина Мадагаскарда учратиш мумкин. Оролнинг марказий қисмини — энг баланд плато эгаллаб туради. Мадагаскарда чўғи сўнган вулқонлар жудаям кўп ер қимирлашлар ҳам тез-тез бўлиб туради. Энг асосий дарёлари — Суфия, Мангуки, Бицебука, Вухитра. Йирик кўли — Алаотра. Тоғларда одатда бамбука қамишлари, энг қуруқ қисмларида эса — алоэ, кактус ва молочай ўстирилади. Ғарбий соҳиллар бўйлаб мангр ўрмонлари, шарқий соҳиллар бўйлаб эса — какос пальмалари кўчатлари ўсиб ётади. Деярли ҳар ерда қирғоқ чизиги қора тустунлари билан уралган. Мадагаскар иқлими — тропик бўлиб, ўртача йиллик ҳаво ҳарорат: 20° С — 30° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 6 та провинцияга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Антананариву.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: малагасийлар (мерина, бецилеу, бицимисарака, сакалава, антандруи) — 99%

ни ташкил этишади. Давлат тиллари — малагасий ва француз тиллари ҳисобланади. Дини: язичниклар — 45%, христианлар — 40%, муслмонлар — 10% дан иборатдир.

Сиёсий тизим. Мадагаскар — Демократик унитар парламент республика ҳисобланади. 1992 йили 19 август куни қабул қилинган Конституция амал қилмоқда. Давлат бошлиғи ва Қуролли Кучлар Бош кумондони — Президент ҳисобланади. Иккипалатли парламент (Сенат) ва Миллий Кенгаш — мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ижроия ҳокимияти ҳукумат ва Бош вазир амалга оширади. Мамлакатда — олий конституцион, юқори ва апелляцияон судлар, шунингдек фуқаролик ва жиноий ишлар бўйича судлар амал қилиб келмоқда. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Мадагаскар — БМТ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ, БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Кишлоқ ҳужалиғи — Мадагаскар иқтисодиётининг асосий тармоғи ҳисобланади. Асосий ҳужалик маҳсулотлари — гуруч, банан, жўхори, маниок (кассава) ва ширин картошка ҳисобланади. Сабзавотчилик, чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик ва урмон маҳсулотларини ишлаб чиқариш ривожланган. Озиқ-овқат, нефтни қайта ишлаш, қоғоз, дарахтни қайта ишлаш, чармтери, мебел, пиво ишлаб чиқариб, тамаки ва текстил саноати корхоналари мавжуд. Мадагаскарда туризм соҳасид ривожланган. Экспорт учун: ваниль, шакар, балиқ ва денгиз маҳсулотлари, қаҳва, нефть маҳсулотлари, пахтадан тайёрланган матолар ва хром рудаси етказиб берилди. Импорт орқали: нефть, истеъмол моллари ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Хитой, АҚШ, Гонконг, Германия.

Тарихи. XIV-XV асрларда оролларда Имерина давлати вужудга келиб, XIX асрнинг бошларида Малагий қироллиғи ёки Мадагаскар қироллиғи деб номлана бошлади. 1500 йили ороллар Португалияликлар томонидан кашф этилди. XVI асрдан бошлаб, оролларга европаликлар кириб кела бошлади. 1642-1674 йилларда Францияликлар мамлакатда ўрнашишмоқчи бўлишди, аммо маданий малагасийликлар томонидан қувиб чиқарилди. XIX асрда кучли Мадагаскар давлати вужудга келди. 1896 йили орол Франция мустамлакаси этиб эълон қилинди. 1960 йил 26 июнь куни Малагий Республикаси мустақиллиғи эълон қилинди. 1972 йили мамлакатда ҳарбий давлат тўнтариши ва мамлакат ҳаётининг демократизациялаш бўлиб ўтди. 1973 йили мамлакат ҳудудид, ги ҳарбий базалар ёпилди. 1975 йил мамлакат янгича — Мадагаскар

Демократик Республикаси дея ном олди. 1992 йил сентябр ойидан бошлаб, Конституцияга мувофиқ мамлакат — Малагаскар Республикаси дея эълон қилинди.

МАЛАВИ

Расмий номланиши	Малави Республикаси
Мустақиллик санаси	1964 йил 6 июль (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Инглиз ва чичева
Пойтахти	Лилонгве
Йирик шаҳарлари	Лилонгве, Блантайр, Мзузу, Зомба
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	118,5 минг км.кв. (дунёда 98-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	20,6 фоз
Аҳоли сони(2003)	12,61 млн киши (дунёда 67-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 106 киши
Пул бирлиги	Квача (MWK коди 454)
Интернет-домен	.mw
Телефон коди	+265
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Малави Республикаси — Африка қитъасини жануби-шарқий қисмида жойлашган давлат ҳисобланиб, денгизга олиб чиқадиган йўллари йўқ. Жанубда ва жануби-шарқда — Мозамбик, ғарбда — Замбия, шимолда эса — Танзания билан чегарадош. Шарқда Мозамбик ва Танзания билан бўлган чегаралари Малави (аввалги номи Ньянса) кули орқали утади. Малави ясси тоғ ҳудудида жойлашгандир. Мерчисон шаршарасига эга Шире дарёси — мамлакатдаги асосий дарё ҳисобланади. Мамлакатда асосан саванналар кўп бўлиб, мамлакат ҳудудининг тахминан 1/3 қисми урмонлар билан қопланган. Малавий ҳайвонот олами Шарқий Африка учун хос. Мамлакат иқлими — қуруқ қиш ва нам ёз фаслларига эга экваториал муссонлидир. Нам фасл — октябрь ойининг (ёки ноябрь ойлари бошларидан) уртасидан апрел ойининг урталари еки охирларига қадар. қуруқ фасл — май ойидан октябрь-ноябрь ойларига қадар давом этади. Энг илқ ой, ноябрдаги ҳаво ҳарорат. +20° С дан — +23° С гача тоғларда. +27° С гача водийларда ўзгариб туради, июль ойида салқинроқ.

+14° С дан — +19° С гача (июль йилнинг энг салқин оyi ҳисобланади) бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 24 та округни ичига олган 3 та вилоятга бўлинади. Малавий пойтахти — Лилонгве.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: нигер-конго (малави, макуа, ю, нгони, фипо ва ҳ.к.) гуруҳи — 99,5% дан иборатдир. Давлат тили — чиньнджа (малави) ва инглиз тили. Дини: язичниклар — 50%, христианлар — 40% ва мусулмонлар — 10%.

Сиёсий тизим. Малави — Президент республикаси бошқаруви шаклидаги давлат ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Миллий Кенгаш — Парламент ҳисобланади. Суд ҳокимияти 3 та бўғин: юқори апелляцияон суд, олий суд ва тинчлик судларидан иборатдир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Малави — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Малави — аграр мамлакат ҳисобланади. Хужаликда: тамаки, чой, шакар-қамиш, бодом, қаҳва, жўхори, гурч, тунга дарахти, картошка, дуккаклар, маниок, сорго ва пахта устирилади. Чорвачилик, балиқчилик ва ёғочни ишлаб чиқариш ривожланган. Мамлакатда: шағал, мрамор, темир рудаси, кинит, боксит, тош кўмир, олтин ва қимматбаҳо тошлар қазиб олинади. Экспорт йўналишидаги корхоналарни ташкил этиш мақсадида Блантайре шаҳрида эркин иқтисодий зона ташкил этилади. Халқаро туризм соҳаси такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: тамаки, чой, шакар, пахта, қаҳва, бодом, ёғоч ва черковни ясатиш учун буюмлар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат ва нефть маҳсулотлари, истеъмол моллари ва транспорт ускуналари олиб кирилади. Савдо ҳамкорлари: АҚШ, Жанубий Африка Республикаси, Германия, Миср ва Замбия.

Тарихи. XV асрнинг охирларида Малави ҳудудида Ньяса кўли воҳасида — Малави қироллиғи қўшма қабилалар давлат вужудга келди. XIX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб, мамлакатга Европаликлар кириб кела бошлайди. 1953-1963 йилдан бошлаб мамлакат Родезия ва Ньясаленд Федерацияси таркибига киради. 1964 йил июль ойидан бошлаб, Ньясаленд — Малави номи остида мустақил давлатга айланади. 1966 йилдан бошлаб — Малави Республикаси. 1966-1994 йилдан бошлаб мамлакатни “умрбод сайланган президент”, деярли диктатор бўлган Х.К. Банда бошқариб келган. 1994 йили илк бора кўппартиявийлик тизими остида умумхалқ Парламенти ва Президентлик сайловлари бўлиб ўтди.

МАЛИ

Расмий номланиши
Муスタқиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Мали Республикаси
1960 йил 22 сентябрь (Франция
мустамлакаси бўлган)
Француз
Бамако
Бамако, Сегу, Монти, Сикассо
Президент республикаси
1,25 млн км.кв. (дунёда 23-ўринда)
1,6 фоиз
13,2 млн киши (дунёда 68-ўринда)
1 км.кв. га 10,5 киши
Франк КФА ВСЕАО (ХОФ коди 952)
.mi
+223
UTC+0

Географик жойлашиши. Мали Республикаси – Ғарбий Африкада жойлашган давлат бўлиб, денгизга олиб чиқадиған йулларига эга эмас. Ғарбда – Сенегал, шимолда – Мавритания ва Алжир, шарқда – Нигер, жануби-шарқда – Буркина Фасо, жанубда – Кот-д Ивуар Республикаси ва Гвинея давлатлари билан чегарадош. Мамлакат ландшафти – саванналар ва қумли дариалардан иборат, мамлакат ҳудудининг 65% – чуллар ва ярим чуллардир. Бугунги кунда Малида деярли ўрмонлар ва “ёввойи” табиати йўқ. Мамлакатнинг бутун ҳудуди бўйлаб катта ойсимон шаклда оқиб ўтадиған Нигер дарёси, ноёб ўсимлик дунёсини ушлаб турадиған, ўзига хос ички дельтани шакллайди. Мамлакат иқлими – субэкваториал (жанубда) ва тропикдир. Уртача ойлик ҳарорат: 20° С дан 35° С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат 7 та вилоят ва маъмурий бирлик – Бамакога бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: нигер-конго (бам бара, малинке, сенуфо, сонинке, фульбе ва ҳ.к.) гуруҳи – 37%, туареглар – 6%, маврлар – 6% дан иборат. Давлат тили – Француз тили. Дини: мусулмонлар – 90%, маҳаллий африка динлари (анимализм, табиат кучлари ва ҳ.к.)га ибодат қилувчилар – 9%, христианлар – 1% ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. 1992 йил 12 январда қабул қилинған Конституция амал қилмоқда. Давлат бошлиғи – Президент ҳисобланади.

Амалла — Юқори, конституцион, апелляцияон судлар, иккита биринчи инстанциялар судлари ҳамда меҳнатда келиб чиққан можаро ишларини кўриб чиқувчи суд фаолият кўрсатади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Мали — БМТ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ ва БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Мали — аграр мамлакат ҳисобланади. Бу ерда: апельсин, банан, гауву, манго, маниок, кенаф, жўхори, сабзавотлар, папая, просо, бугдой, гуруч, шакар-қандиш, зеро, тамаки, фонио, пахта, чой ва ямс ўстирилади. Чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик ва ўрмон маҳсулотларини қайта ишлаш ривожланган. Тоғ-кон, қайта ишлаш, озиқ-овқат, дарахтни қайта ишлаш саноати ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаб чиқариши такомиллашиб бормоқда. Халқаро туризм соҳаси жадал суратларда ўсмоқда. Экспорт учун: олмос, уй ҳайвонлари, олтин ва пахта етказиб берилади. Импорт орқали: механизм ва ускуналар, нефть, озиқ-овқат маҳсулотлари, транспорт ускуналари, қурилиш ва текстил моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Таиланд, Хитой, Ҳинистон, Италия, Франция, Сенегал ва Кот-д'Ивуар.

Тарихи. VIII-IX асрда мамлакат ҳудудида эрта феодал давлатлари вужудга кела бошлади. Ўрта асрларда ҳозирги Мали ва Гвинея ҳудудларида қудратли Мали империяси мавжуд бўлган. 1890 йилнинг ўрталаридан бошлаб Мали давлати Франция мустамлакасига (Франция Судани) айланди, 1958 йил эса Франция Ҳамжамияти таркибида автономияга эга бўлди. 1960 йил 22 сентябрда Мали мустақил республикага айланди. 1968 ва 1991 йиллари давлат тунтаришлари бўлиб ўтди. 1992 йили Мали, кўппартиявийлик тизими асосида, фуқаролик бошқарув шаклига ўтди.

МАРОККО

Расмий номланиши	Марокко Қироллиги
Мустақиллик санаси	1956 йил 2 март (Франция мустақиллашиши куни)
Давлат тили	Араб
Пойтахти	Рабат
Йирик шаҳарлари	Рабат, Касабланка, Фес, Марракеш
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	446,6 минг км.кв. (дунёда 56-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,056 фоз
Аҳоли сони(2003)	31,35 млн киши (дунёда 36-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 70,2 киши
Пул бирлиги	Дирхам (MAD коди 504)
Интернет-домен	.ma
Телефон коди	+212
Соат миллари	UTC+0

Географик жойлашиши. Марокко Қироллиги — Африканинг шимоли-ғарбий қисмида жойлашган давлат ҳисобланади. Мамлакатни шимолда — Ўрта ер денгизи сувлар, ғарбда эса — Атлантика океани сувлари ювиб туради. Гибралтар проливи Мароккони Европа қитъасидан ажратиб туради. Жануб ва жануби-шарқда — Алжир, жанубда эса — Ғарбий Сахара билан чегарадош. Мамлакат ҳудуди баландга кўтарилган бўлиб, жануби-ғарбдан шимоли-шарққа Атлас тоғ тизмаси чўзилган. Мамлакатнинг шимоли-ғарбида — адирлар ва Марокко Месети, жануб ва жануби-шарқда эса — Сахаранинг қумли ва тошли даштлари ёйилгандир. Мамлакатнинг асосий дарёлари — Мулуя, Себу, Ум-ар-Робия ва Тенсифт. Тоғларда ва шимоли-ғарбда субтропик ўрмонлар, ярим чўлларда чангалзор ўсимликлар (алфа ўтлари, полин ва ҳ.к.) ўсиб ётади. Бугунги кунда бу ерда антилопалар, охулар, тулқилар ва кўп сонли ин қурадиган қўшлар сақланиб қолган. Миллий боғлари — Тубкал, Таззеки. Иқлими, субтропик ўртаер денгизли. Январ ойидаги ўртача ҳарорат: +10° С — +12° С ни, июль ойида эса: +24° С + 28° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 35 провинция ва 8 префектура (ҳокимият)га бўлинади. Мамлакат пойтахти — Рабат.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: араблар — 55%, берберлар — 44%, яҳудийлар — 0,2% дан иборатдир. Аҳолининг

тахминан 1%ни европаликлар ва Ўрта ер денгизининг бошқа мамлакатларидан келган халқлар ташкил этади. Давлат тили — араб тили. Дини: Ислom — аҳолининг 98,7% ушбу динда.

Соёсий тизим. Марокко — Конституцион монархия бошқарувидаги давлат. Давлат бошлиғи — Қирол, у шунингдек мусулмонларнинг етакчиси ва Қуролли Кучлар Бош қўмондони ҳисобланади. Мамлакатдаги Қонунчилик ҳокимияти — Қирол ва иккипалатали парламент (Вакиллар ва Кенгаш палатаси) амалга оширади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Марокко қироллиғи — БМТ, Лотин Америка давлатлари ташкилоти, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ, Ислom конференцияси ва Мағриб араб Иттифоқи ташкилотларининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Марокко — тоғ-кон саноати ривожланган аграр мамлакат. Қишлоқ хўжалигида асосан — арпа, гуруч, бугдой, жўхори ва сўли, цитрус мевалар, узум ва зайтун ўстирилади. Сабзавотчилик, чорвачилик, балиқчилик ва ўрмон маҳсулотларини қайта ишлаш ривожланган. Мамлакатда: фосфорит, темир рудаси, марганец, кўрғошин, цинк, кобальт, никел, кўмир ва нефть қазиб олинади. Автотранспорт корхоналари ("Рено", "Фиат" ва "Пежо") мавжуд. Машинасозлик, нефтни қайта ишлаш, кимё, фармацевтика ва металлни қайта ишлаш саноати яхши ривожланган. Туризм соҳаси такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: фосфорит ва фосфор кислотаси, цитрус мевалар, балиқ консервалар, туқимачилик саноати моллари (пахтақоғоз, жун, шойи ва ҳ.к. матолар, гиламлар) етказиб берилади. Импорт орқали: нефт, газ, транспорт ускуналари, саноат моллари ва озиқ-овқат маҳсулотлари. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Испания, АҚШ, Германия.

Тарихи. Эр.ав. II мингйилликда мамлакат худудида бербер қабилалари, эр.ав. 1200 йилларда эса — финикийликлар истиқомат қилишган. Эр.авв VIII асрда Марокко Карфаген давлати назорати остига тушиб қолди, эр.ав. II асрда эса, Рим давлатининг ҳукмронлик йиллари бошланди. Эрамининг VI асридан бошлаб Марокко Византия давлати таркибига кирди. 702-711 йилларда мамлакатни араблар босиб олганидан сўнг Ислom дини тарқала бошлади. 1844 йиллард Франция ва Марокко уртасида урушлар бўлиб ўтади ва 1912 йилда Франция Мароккони ўз протекторати қилиб олди. Франция ва Испания ўртасидаги битимга (ноябрь 1912 йил) асосан, Марокко худудининг унча катта бўлмаган қисми Испания қўл остига ўтади. 1945 йил Франция протекторати ўрнатилди. 1956 йил 2 март куни Марокко давлатининг мустақиллиги эълон қилинди.

МОЗАМБИК

Расмий номланиши	Мозамбик Қироллиги
Мустақиллик санаси	1975 йил 25 июнь (Португалия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Португал
Пойтахти	Мапуту
Йирик шаҳарлари	Мапуту
Бошқарув шакли	Унитар республика
Майдони	799,4 минг км.кв. (дунёда 35-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2,2 фоиз
Аҳоли сони(2000)	19,42 млн киши (дунёда 52-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 24,3 киши
Пул бирлиги	Метикал (MZM)
Интернет-домен	.mz
Телефон коди	+258
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Мозамбик Республикаси — Африканинг жануби-шарқидаги давлат бўлиб, собиқ Португалия мустамлакаси ҳисобланади. 1975 йилдан бошлаб мустақил деб эълон қилинган. Мозамбикни шарқда — Ҳинд океани сувлари ювиб туради. Мамлакат шимолда — Танзания, шимоли-шарқда — Малави ва Замбия, ғарбда — Зимбабве, жанубда эса — Свазиленд ва Жанубий Африка республикалари билан чегарадошдир. Мамлакатнинг деярли ярмини — Мозамбик пасттекислиги эгаллаб туради. Мамлакат ҳудудида шунингдек Ньяса (Малави кўли) кулининг бир қисми жойлашган. Мозамбик иқлими шимолда — экваториал бўлиб йил буйи: +25° Сдан +28° Сгача бўлади. Жануб томонидан эса — тропик пассатга ўзгариб ўртача йиллик ҳарорат: +20°Сдан +22°Сгача бўлади. Йилнинг энг нам фасли ноябрь ойидан апрель май ойларига қадар давом этади. Қурғоқчилик ва вайронакор тропик циклонлар жудаям кўп бўлиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Мозамбик 11 провинцияга бўлинган. Провинциялар бошида, президент томонидан тайинланган — Губернаторлар туради. Мамлакат пойтахти — Мапуту. Йирик шаҳарлари: Бейра, Нампула, Иньямбане, Тете. Асосий деңиз портлари: Бейра, Накала, Келимане.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: тахминан 60% миллатдан иборат бўлиб, улардан энг асосийлари — макуа — 47%, тсонга — 23%, малави, шона, маконде ва бош. Давлат тили —

португал, макуа, малави, шона, таонга ва суахили тиллари ҳисобланади. Дини: бутпарастлар — 60% ни, насроний-католиклар — 30% ни ва мусулмонлар — 10% ни ташкил этадилар.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — Республика. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Республиканинг бир палатали Ассамблеяси — мамлакатнинг қонунчилик ҳокимиятини ташкил қилади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Мозамбик — Миллатлар Ҳамдўстлиги ва Португал тилларида сузлашувчи давлатлар Ҳамдўстлигининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Мозамбик — аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий ҳўжалик маҳсулотлари — ғўҳори ва маниок ҳисобланади. Мамлакатда: апельсин, бодом, банан, полиз экинлари, ловия, картошка, какос ёнғоғи, кунжут, манго, кешю ва кола ёнғоғи, папая, кунгабоқар, гуруч, шакар қамиш, сизаль ва сорго устирилади. Чорвачилик ва паррандачилик, балиқчилик ривожланган. Асосан қисқичбақа, аюла, ақраб ва омарлар овқаланади. Асосан, табиий газ, боксит, темир ва тантал рудаси, тош кўмир, шўр сув қазилма конлари ишлаб чиқилимоқда. Қайта ишлаш саноати, қишлоқ ҳўжалик хом-ашёсини қайта ишлашга асослангандир. Шакар саноати қайта тикланмоқда. 2000 йилда мамлакатда “Фнат” русумидаги автомобилларни ишга қўйиш заводи иш бошлади. Экспорт учун: пахта, кешю ёнғоғи, цитрус мевалар, шакар-қамиш ва кокос пальмаси маҳсулотлари етказиб берилди. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари олиб кирилади.

Тарихи. Ҳозирги Мозамбик ҳудудларида қадимги тош асридан бошлаб одамлар яшаб кела бошлаган. V-XVI асрларда Мозамбик ҳудудида бир қанча қабила бирлашмалари мавжуд бўлган. VIII асрда Шарқий Африка соҳилларига араблар бостириб келади ва улар келиши билан Ислон дини тарқата бошлайди. XVI асрда ҳозирги Мозамбик соҳилларининг деярли барча қисми Португалия мустамлакаси таркибига киради. 1975 йил 25 июн куни Португалияда Антонио Салазара режими тугаб, Мозамбик мустақиллиги эълон қилинади. Шу воқеадан сўнг мамлакатда фуқаролар уруши бошланиб Мозамбик давлатини суясайтириб қўйди. Мозамбик — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон банки ва Африка бирлиги ташкилоти аъзоси ҳисобланади.

НАМИБИЯ

Расмий номланиши	Намибия Республикаси
Мустақиллик санаси	1990 йил 21 март куни (Жанубий Африка Республикаси томонидан)
Давлат тили	Инглиз
Пойтахти	Виндхук
Йирик шаҳарлари	Виндхук, Уолвис-Бей, Свакопмунд
Бошқарув шакли	Ошакати
Майдони	Парламент-Президент республикаси
Сув сатҳидан юқорилиги	825,1 минг км.кв. (дунёда 33-уринда)
Аҳоли сони (2003)	0 фоиз
Зичлиги	2,01 млн киши (дунёда 143-уринда)
Пул бирлиги	1 км.кв. га 2,4 киши
Интернет-домен	Намибия долларлари (NAD коди 515)
Телефон коди	.na
Соат миллари	+264
	UTC+2

Географик жойлашиши. Намибия — Африканинг жануби-ғарбий қисмидаги давлатдир. Шимолда — Ангола ва Замбия, шарқда — Ботсвана, жануби-шарқда ва жанубда — Жанубий Африка Республикаси билан чегарадошдир. Мамлакат ғарбий томондан — Атлантик океани сувлари юбиб туради. Намибиянинг асосий қисмини, мамлакатнинг маркази ҳисобланган тепаликлар эгаллаб туради. Ғарб томондан марказий плато — Атлантик океанига чиқувчи Намиб чули билан, жануб томондан — Оранж дарёси, шарқ томондан эса — Калахари чуллари билан чегараланади. Кап-риви чизиги ва мамлакатнинг чека шимоли — джунглилар билан қоплангандир. Намибиянинг энг йирик дарёлари — Оранж, Фиш-Ривер, Окаванго ҳисобланади. Иқлими — тропик қуруқ. Уртача ойлик ҳарорат — 12Сдан 27Сгача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат 13 ҳудудга бўлинган. Намибия пойтахти — Виндхук.

Аҳолиси ва дини. Африка аҳолиси — 87,5%ни, "қоратанли" (мулатлар) — 6,5%ни ва европалар — 6%ни ташкил этади. Калахари чулида, мамлакат аҳолисининг 3%ни ташкил этадиган бушменлар (кой-санлар) истиқомат қилади. Дини: насроний — 90% ва маҳаллий африка динига ибодат қилувчилар — 10%ни ташкил этадилар.

Сийосий тизим. 1990 йилда қабул қилинган Конституцияга мувофиқ, Намибия — аралашган Парламент-президент бошқарувли Республика ҳисобланади. Давлат ва ҳукумат бошлиғи ҳамда Қўраш Кучлар Бош қўмондони — Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимиятини — иккипалатли парламент (Миллий ассамблея ва Миллий Кенгаш) амалга оширади. Мамлакатда — Юқори ва Олтин судлар, биринчи инстанциялар судлари, ҳудуди ва магистрат судлари мавжуддир. Мамлакатда кўппартиявийлик қонун жириб олинган. Намибия — БМТ, БАА, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ ва Ҳамдустлик аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Намибия — тоғ-қон саноати ривожланган аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий тармоқ — олмос қазиб олиш ҳисобланади. Мамлакат саноатда қўллаш мақсадида: цинк, қўғошин, мис, уран, вольфрам, олтин, калий, олова, қумуш, туз ва табиий газ қазиб олинади. Қишлоқчилик саноатининг асосий тармоғи — металлургия саналати. Чорвачилик, балиқчилик ривожланган. Намибияда ювля, картошка, пиллени мева, қўғош, сабзавотлар, просо, сорго ва мева-дарилар етиштирилади. Ҳаттоки туризм такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун минерал ҳом-ашё (олмослар, олтин, мис, қўғошин, уран ва цинк), қўғош, қўрақол, гўшт ва гўшт маҳсулотлари, балиқ маҳсулотлари, ушбу қазиб олинади. Импорт оққили: ёқилғи маҳсулотлари, қўғош, машина ва ускуналар, озиқ-овқатлар ва кимё маҳсулотлари олиб келинади. Асосий савдо ҳамкорлари Жанубий Африка Республикаси, Германия, Буюк Британия, Япония ва Испания.

Тарихи. 1484 йил Намибия соҳилларида илк бор Португалияликлар пайдо бўлинди. 1802 йили Буюк Британия миссияси ташкил этилди. 1884 йилда Германия мамлакатни ўз протекторати (Жануби-Ғарбий Африка) деб эълон қилди. аммо Биринчи жаҳон уруши даврида мамлакат ҳудуди Жанубий Африка Республикаси ҳарбийлари томонидан босиб олинди (1915 йили). 1920 йили Жанубий Африка республикаси мамлакатни бошқариш ҳуқуқини берувчи мандатни қўлга киритди ва 1949 йили Намибия деярли унинг провинциясига айланди. 1968 йилда БМТ Жануби-Ғарбий Африка номини Намибия номига ўзгартириш ҳақидаги қарорни қабул қилди. 1990 йил 21 март куни мамлакат мустақиллиги эълон қилинди.

НИГЕР

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Нигер Республикаси
1960 йил 3 август куни қабул қилинган
(Франция мустамлакаси бўлган)
Француз тили
Ниамей
Ниамей, Зиндер, Маради
Президент-Парламент республикаси
1,27 млн км.кв. (дунёда 21-ўринда)
0,02 фоиз
13,5 млн киши (дунёда 69-ўринда)
1 км.кв.га 10,6 киши
Франк КФА ВСЕАО (XOF коди 952)
.ne
+227
UTC+1

Географик жойлашиши. Нигер Ресубликаси — Ғарбий Африкада жойлашган давлат бўлиб, шимолда — Жазоир ва Ливия, шарқда — Чад Республикаси, жануб ва жануби-ғарбда — Нигерия, Бенин ва Буркина Фасо, ғарбда эса — Мали давлатлари билан чегарадошдир. Мамлакатнинг денгизга олиб чиқадиғи йўллари йўқ. Мамлакат ҳудудининг катта қисми дунёдаги энг йирик бўлган Сахара чўлида жойлашгандир. Мамлакатнинг жануби-ғарбида жойлашган Нигер дарёси водий ҳаёти учун узиғ хос табиий ҳудудни ташкил этади. Усимликлар унча куп эмас. Йирик ҳайвонлардан бу ерда: жирафалар, шерлар, антилопалар, филларнинг икки йирик тўдаси ва тунғизларни учратиш мумкин. Миллий боғи “Дамбль — В” ҳисобланади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат департаментга, улар эса ўз навбатида 33 округга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Ниамей.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: хауса — 56%, джерма — 22%, фульбе — 8,5%, тареглар — 8%, канури — 4,3%, араблар, тубу, гурманче ва францияликлардан иборатдир. Давлат тили — Француз тили. Дини: мусулмонлар — 85%, бутпарастлар — 14%, насронийлар — 1%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. 1999 йилдаги Конституцияга мувофиқ Нигер — Президент республикаси саналади. Қонунчилик ҳокими

бирпалатли парламент (Миллий Кенгаш) амалга оширади. Мамлакатда — Юқори, Бош, Апелляцион судлар ва Давлат ҳавфсизлиги суди амал қилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Нигер — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Нигер — уран қазиб олиш саноати ривожланган аграр мамлакат ҳисобланади. Хўжаликда: Апельсин, банан, ловия, жўхори, гуруч, шакар қамиш, сорго, пахта ва тамаки этиштирилади. Кучманчи чорвачилик, балиқчилик ривожланган. Асосий тармоқлар — тоғ-кон (уран, тошқумир, олтин) ва қайта ишлаш саноати ҳисобланади. Туризм соҳаси такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: уран рудаси, қорамол, тери, жун, бодом ва сабзавотлар етказиб берилади. Импорт орқали: буғдой, озиқ-овқат маҳсулотлари, оғир машинасозлик ва кимё саноат моллари, транспорт ускуналар, саноат моллари, машина ва нефт олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Кот-д'Ивуар, Италия, Нигерия, АҚШ ва Япония.

Тарихи. VII асрдан XVIII асрларгача мамлакат ҳудудининг алоҳида қисмлари ўрта аср Судан давлатлари таркибига кирди. 1822 йили Инглиз экспедицияси илк бора бу мамлакатни урганиб чиқади, 1895-1896 йилда эса Францияликлар Нигерда ўз ҳарбий масканларига асос соладилар. 1904 йилдан бошлаб, Нигер ҳудуди Франция Ғарбий Африкаси ҳудуди таркибига киритилади. 1922 йили алоҳида мустамлака ташкил этилади. 1960 йил 3 август куни Нигер мустақиллиги эълон қилинди. 1974 йили Нигерда давлат тўнтариши бўлиб ўтди ва ҳокимият Олий ҳарбий Кенгаш қўлига ўтиб, сиёсий партиялар тарқатилиб юборилади. 1990 йили мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилади. 1999 йил август ойида янги Конституция қабул қилинади.

НИГЕРИЯ

Расмий номланиши
Муустақиллик санаси

Нигер Федерал Республикаси
1960 йил 1 октябрь куни қабул
қилинган
(Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Инглиз тили
Абуджа
Абуджа, Лагос, Кано, Ибадан
Федератив республикаси
923,8 минг км.кв. (дунёда 31-уринда)
1,4 фоиз
128,7 млн киши (дунёда 9-уринда)
1 км.кв.га 139,3 киши
Найра (NGN коди 566)
.ng
+234
UTC+1

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Географик жойлашиши. Нигерия Федератив Республикаси — Фарбий Африкада жойлашган давлат ҳисобланади. Мамлакат ҳудудида Гвинея кўрфази соҳиллари бўйлаб Фарбий Африка саванналари ёйилгандир. Фарбда — Бенин, шимолда — Нигер, шимол-ғарбда — Чад, шарқ ва жануби-шарқда — Камерун давлатлари билан чегарадошдир. Мамлакатни жануб томондан Гвинея кўрфази сувлари ювиб, шимоли шарқда Чад кули қирғоқлари олиб чиқадиган йул бор. Шимоли-ғарбда — Сокото воҳаси, шимоли-шарқда эса — Борну воҳаси мавжуддир. Нигерияда ҳам саванналар, ҳам тропик ўрмонлар мавжуд. Шимолдаги ўрмонли зонада, барги катта тропик ўрмонлар гарқалгандир. Мамлакат ҳудудининг тенг ярмини саванналар таллайди. Ҳайвонот олами гурфа хил: филлар, жирафалар, носороқлар, слонлар, ситронлар, антилопалар, қўшчаларни учратиш мумкин. Қисқисидир қисмларда чумолилар, шимпанзе ва ориллалар, пивван ҳамда поттолари учратиш мумкин. Иккинчи экваториал муссонли ва субэкваториал даражаси кўқори бўлган субэкваториалдир. Уртача йиллик ҳарорат: +25° С дан ошади. Шимолда энг иссиқ оғир июнь, жанубда эса — апрель оғи ҳисобланади. Энг совуқ "салқин" ой бу — август ойидир. Энг қуруқ давр — қиш (кундузи ҳаво ҳарорати. +40° С ва ундан балан бўлади). Кечки эса: +10° С гача тушиб кетади)

бирпалатли парламент (Миллий Кенгаш) амалга оширади. Мамлакатда — Юқори, Бош, Апелляцион судлар ва Давлат ҳавфсизлиги суди амал қилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Нигер — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Нигер — уран қазиб олиш саноати ривожланган аграр мамлакат ҳисобланади. Хўжаликда: Апельсин, банан, ловия, жўхори, гуруч, шакар қамиш, сорго, пахта ва тамаки этиштирилади. Кучманчи чорвачилик, балиқчилик ривожланган. Асосий тармоқлар — тоғ-кон (уран, тошқумир, олтин) ва қайта ишлаш саноати ҳисобланади. Туризм соҳаси такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: уран рудаси, қорамол, тери, жун, бодом ва сабзавотлар етказиб берилди. Импорт орқали: буғдой, озиқ-овқат маҳсулотлари, оғир машинасозлик ва кимё саноат моллари, транспорт ускуналар, саноат моллари, машина ва нефт олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Кот-д'Ивуар, Италия, Нигерия, АҚШ ва Япония.

Тарихи. VII асрдан XVIII асрларгача мамлакат ҳудудининг алоҳида қисмлари урта аср Судан давлатлари таркибига кирди. 1822 йили Инглиз экспедицияси илк бора бу мамлакатни урганиб чиқади, 1895-1896 йилда эса Францияликлар Нигерда ўз ҳарбий масканларига асос соладилар. 1904 йилдан бошлаб, Нигер ҳудуди Франция Ғарбий Африкаси ҳудуди таркибига киритилди. 1922 йили алоҳида мустамлака ташкил этилади. 1960 йил 3 август куни Нигер мустақиллиги эълон қилинди. 1974 йили Нигерда давлат тўнтариши бўлиб ўтди ва ҳокимият Олий ҳарбий Кенгаш қўлига ўтиб, сиёсий партиялар тарқатилиб юборилди. 1990 йили мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилади. 1999 йил август ойида янги Конституция қабул қилинди.

НИГЕРИЯ

Расмий номланиши
Муустақиллик санаси

Нигер Федерал Республикаси
1960 йил 1 октябрь куни қабул
қилинган

(Буюк Британия мустамлакаси бўлган)

Давлат тили

Инглиз тили

Пойтахти

Абуджа

Йирик шаҳарлари

Абуджа, Лагос, Кано, Ибадан

Бошқарув шакли

Федератив республикаси

Майдони

923,8 минг км.кв. (дунёда 31-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги

1,4 фойз

Аҳоли сони(2003)

128,7 млн киши (дунёда 9-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв.га 139,3 киши

Пул бирлиги

Найра (NGN коди 566)

Интернет-домен

.ng

Телефон коди

+234

Соат миллари

UTC+1

Географик жойлашиши. Нигерия Федератив Республикаси – Ғарбий Африкада жойлашган давлат ҳисобланади. Мамлакат ҳудудида Гвинея кўрфазини соҳиллари бўйлаб Ғарбий Африка саванналари ёйилгандир. Ғарбда – Бенин, шимолда – Нигер, шимол-ғарбда – Чад, шарқ ва жануби-шарқда – Камерун давлатлари билан чегарадошдир. Мамлакатни жануб томондан Гвинея кўрфазини сувлари ювиб, шимоли-шарқда Чад кули қирғоқларини олиб чиқадиган йул бор. Шимоли-ғарбда – Сокото воҳаси, шимол-шарқда эса – Борну воҳаси мавжуддир. Нигерияда ҳам саванналар, ҳам тропик урмонлар мавжуд. Шимолдаги урмонли зонада, барги катта тропик урмонлар тарқалгандир. Мамлакат ҳудудининг тенг ярмини саванналар таллайди. Ҳайвонот олами турфа хил: филлар, жирафалар, несороғлар, қорғонлар, сиргилонлар, антилопалар, қўўчаларни учратиш мумкин. Қанисидир қисмларда чумолилар, шимпанзе ва ориллалар, пивизан ҳамда поттолларни учратиш мумкин. Иккинчи экваториал муссонли ва муссонлик даражаси юқори бўлган субэкваториалдир. Уртача йиллик ҳарорат: +25° С дан ошади. Шимолда эки иссиқ ойлар – май ва июнь, жанубда эса – апрель оғи ҳисобланади. Энг емиғирли ва “салқин” ой бу – август ойидир. Энг қуруқ давр – қиш фаслидир (кундузи ҳаво ҳарорати: +40° С ва ундан баланд бўлади). Кечас эса: +10° С гача тушиб кетади)

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат 30 штат ва 1 та — Абуджа федерал ҳудудидан иборат Федерацияга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Абуджа.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: 250 дан ошиқ халқлар ва этник гуруҳлардан иборат бўлиб, асосан — фулани ва хауса — 29%, йоруба — 21%, ибо — 18%, иджо — 10%, ибибио — 3,5%, тивлар — 2,5, бини ва ҳ.к. дан иборатдир. Насронийлар ва мусулмонлар ўртасида турли можаролар бўлиб туради, мусулмонлар аҳолининг — 40%ини, христианлар эса — 40% ини ташкил этади. Давлат тили — Инглиз тили.

Сиёсий тизим. Нигерия — Федератив Республика саналиб, ҳамдустлик таркибига киради. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — иккипалатали Миллий Ассамблея (Депутатлар палатаси ва Сенат)га тегишлидир. Мамлакат сиёсий ҳаётида ҳарбийларнинг ўрни алоҳиятга аҳамиятга эгадир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Нигерия — БМТ, ОПЕК, БАА, Бутунжаҳон савдо ташкилоти ва ХВФ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Нигерия — нефть қазиб олиш саноати ривожланган аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий ҳужалик маҳсулотлари: гуруч, жўхори, маниок, тарик, памилдори, ловия ва гушт ҳужалиғи. Балиқчилик ва урмончилик ривожланган. Мамлакатда: нефть, қалай, вольфрам, тантал, торий, цирконий, уран, олтин, табиий газ ва ҳ.к. қазиб олинади. Нефтни қайта ишлаш, саноатнинг етакчи тармоқларидан бири бўлиб, нефткимё комплекслари ва металлургия корхоналари қурилди. Бу ерда — “Фолксваген”, “Пежо”, “Фиат” заводларининг йиғув концернлари мавжуд. Нигерияда миллий ҳунармандчилик ривожланган. Экспорт учун: нефт ва нефть маҳсулотлари, какао дуккаклари, пальма ядроси, каучук, мой пальмаси маҳсулотлари, шакар-қамиш, тамаки ва ҳ.к. етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқатлар, қисқа муддатда фойдаланишга мўлжалланган истеъмол моллари, саноат хом-ашёси, машина ва ускуналар, транспорт воситалари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Буюк Британия, АҚШ, Франция, Германия, Япония ва Бразилия.

Тарихи. X асрда мамлакат ҳудудида эрта феодализм даври империяси бўлган ва кейинчалик кўчманчи-фуланлар томонидан вайрон этилган — Хаус давлати вужудга келган. 1472 йили Португалияликлар илк бора Нигерия сохилларига етиб келган. 1553 йили бу ерда инглизлар пайдо бўлиб, 1849 йили инглизларнинг экс-

появлялся бошланиб, 1886 Жанубий Нигерия Бошания мустақла
каси пайдо булиши билан якунланди. 1947 Британия мустақла
си булан Нигерия уз-узини бошқариш ҳуқуқини туга киритди
1960 йил октябрь 1 октябрь Нигерия мустақиллигига эриштирилди
ва 1963 йили мамлакат Федератив республика деб эълон қилинди
1967 йили Шарқий Нигерия мамлакатдан ажралиш ва мустақ
Биафра давлатини ташкил этилиши ҳақида эълон қилинди
Мустақиллик йиллари даврида мамлакатда бир неча дав
тунтаришлари булиб утиб. Конституциялар узгар
1999 йили қабул қилинди.

РУАНДА

Расмий номланиши	Руанда Республикаси
Мустақиллик санаси	1962 йил 1 июль куни (Бельгия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Француз, инглиз ва кинйаруанда
Пойтахти	Кигали
Йирик шаҳарлари	Кигали
Бошқарув шакли	Президентлик республикаси
Майдони	26,3минг км.кв. (дунёда 144-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	5,3 фойиз
Аҳоли сони(2003)	8,9 млн киши (дунёда 91-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 338,4 киши
Пул бирлиги	Руанда франки (RWF коди 646)
Интернет-домен	.rw
Телефон коди	+250
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Руанда Республикаси — Марказий Африкада жойлашган давлат ҳисобланиб, океанга олиб чиқадиган йўллари мавжуд эмас. Ғарбда — Конго, шимолда — Уганда, шарқда — Танзания ва жанубда — Бурунди давлатлари билан чегарadoшдир. Ғарбий чегара қисми — Киву кули бўйлаб чўзилгандир. Руанда ҳудуди — тепаликлардан иборат бўлиб, уларнинг шимоли-ғарбида вулқонли Вирунга тоғ тизмаси кутарилади, энг баланд вулқон — Карисимби. Тоғ этакларининг катта қисми саванналар, ҳайдаладиган ерлар ва эвкалипт кучатлари билан қоплангандир. Ҳайвонот олами камбағал бўлиб, фақатгина бир нечта ноёб ҳайвон турларини сақлаб қолган, масалан — тоғ

горилласи. Мамлакат иқлими — экваториал булиб, энг илиқ фасл (сентябрь ойидан октябрь ойига қадар) ҳарорати: $+21^{\circ}$ С дан ошмайди. июнь-июльда эса тахминан: $+17^{\circ}$ С ни ташкил этади. Руандада деярли қурғоқчилик бўлмайди.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 10та префектура ва уларга тенг қилинган — Кигали.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: хуту — 88%, тутси — 11%, тва — 1%дан иборатдир. Ундан ташқари, мамлакатда: рунди, пигмейлар, араблар ва европалликлар истиқомат қилишади. Давлат тили — Француз ва инглиз тиллари ҳисобланади. Дини: католиклар — 56%, маҳаллий динга ибодат қилувчилар — 23%, протестантлар — 12% ва мусулмонлар — 9%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Руанда — бошқарувнинг республика шаклидаги давлатдир. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Мамлакатдаги Қонунчилик ҳокимияти — Ўтиш даври миллий Кенгаши (Парламентга) тегишлидир. Фуқаролар урушидан сунг, 1994 йилнинг август ойидан бошлаб, Конституция ва сиёсий партияларнинг амал қилиши тўхтатилди. Чегара ҳудудларида ҳукумат қўшинлари билан турли қўзғолончи гуруҳларнинг тўқнашувлари кузатилиб келинмоқда. Руанда — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон Савдо ташкилоти ва БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Руанда — аграр мамлакат ҳисобланади. Асосий хужалик маҳсулотлари: банан, батат, сорго, маниок, дуккаклар, бодом ва жўхори. Чорвачилик, балиқчилик ва ўрмончилик ривожланган. Минерал хом-ашёнинг асосий турлари — касситерит (олова рудаси), вольфрам, колумбитотанталит, берилл ва олтин. Мамлакатда: цемент, кийим-кечак ва буюқлар ишлаб чиқариш йўлга қўйилган. Экспорт учун: қаҳва, чой, чарм маҳсулотлари, пиретрум, хин дарахти пуслоти, касситерит, тамаки ва ҳ.к. етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналари, нефт маҳсулотлари, озиқ-овқат маҳсулотлари. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: — Бельгия ва бошқа Европа Иттифоқи мамлакатлари, Япония ва АҚШ.

Тарихи. Руанданинг илк аҳолиси тва қабилаларининг пигмей қалқлари бўлишган. Хуту қабилалари XV асрда пайдо бўлишган. Бир оз вақтдан сунг тутси қабилалари келиб, Руанда қироллиги ташкил этишади. Руандада илк европалликлар 1958 йили пайдо бўладилар. XIX асрнинг 80-чи йиллар охирида Руанда ва Бурунди (Руанда-Урунди ҳудуди таркибида) Германия шарқий Африка таркибига киришади. Биринчи Жаҳон урушидан сунг Руанда ва

Бурунди ҳудудларини Бельгия бошқариб келган. 1961 йил Монархия йўқ қилиниб Руанда республика этиб эълон қилинади. 1962 йил 1 июл куни мамлакат мустақилликка эришади. 1973 йил 1 июлда мамлакатда давлат тўнтариши бўлиб ўтиб, парламент тарқатилади ва сиёсий партиялар фаолияти тўхтатилади. 1991 йил давлатни демократизациялаш бошланиб, мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилади.

САН-ТОМЕ ва ПРИНСИПИ

Расмий номланиши	Сан-Томе ва Принсипи Демократик Республикаси
Мустақиллик санаси	1975 йил 12 июль куни (Португалия мустамлакаси булган)
Давлат тили	Португал
Пойтахти	Сан-Томе
Йирик шаҳарлари	Сан-Томе, Санту-Амару, Невеш
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	964 км.кв. (дунёда 169-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2 фойз
Аҳоли сони(2003)	152,9 минг киши (дунёда 189-уринда)
Зичлиги	1 км.кв. га 158,6 киши
Пул бирлиги	Добра (STD коди 678)
Интернет-домен	.st
Телефон коди	+239
Соат миллари	UTC+0

Географик жойлашиши. Сан-Томе ва Принсипи Демократик Республикаси Африка қирғоқларидаги Гвинея курфазидида жойлашган давлат ҳисобланади. Давлат таркибига вулқонли асосга эга икки — Сан-Томе ва Принсипи ороллари киради. Тропик ўрмонлар фақатгина тоғли ҳудудларда сақланиб қолган. Соҳил бўйларида ва дарёлар ёқалаб — мангр ўрмонлари қопланган. Соҳил бўйи ҳудудларда: — какос пальмаси, оба (тропик йирик дарахт), папая, хинн ва нон дарахти ўсади. Ўрмонларда африка цибетталари (доғли-чизикли ҳайвонча), қобонлар, кўршапалақлар, итлар ва макака маймунлари истиқомат қилади. Орнитофауна ва судралиб юрувчилар турфа хилдир. Қирғоқларда балиқлар жудаям кўп. Иқлим — тропик, ўрмонли. Уртача йиллик ҳарорат, адирларда: +26° С ни, денгиз сатҳидан 700 м баландликда эса: +20° С ни ташкил этади. Баланд чўққилар қорлар билан қоплангандир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан — 2 та провинцияга бўлинади. Принципи провинциясида 1995 йилдан бери ушунини бошқариш шакли жорий этилган. Сан-Томе ва Принципи пойтахти — Сан-Томе шаҳри жойлашгандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: сантомеиликлар — 99%. Давлат тили — Португалия тили. Дини: католиклар — 80% ни, протестантлар мавжуддир.

Сiyсий тизим. Парламент Республика шаклидаги давлатдир. Конституцияга (1990 йилда қабул қилинган) мувофиқ давлат бошлиги ва Куролли Кучлар Бош Қумондони — Президент ҳисобланади. Суд тизимининг асосида — Португалия ҳуқуқ тизими жорий этилгандир. Сан-Томе ва Принципи — БМТ, ХВФ ва БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Сан-Томе ва Принципи — аграр мамлакат ҳисобланади. Хужаликда: какао дуккаклари, бананлар, какос ва мой пальмаси, ловия, корица, қаҳва, жухори, нон дарахт, маниок, папая, мурч ва соя устирилади. Қайта ишлаш саноати ривожланган. Экспорт учун: какао дуккаклари, копра, банан, қаҳва ва пальма мойи етказиб берилади. Импорт орқали: нефт маҳсулотлари, механик ва электр ускуналари ва озиқ овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Португалия, Нидерландия ва АҚШ.

Тарихи. 1471 йилда ҳеч ким яшамайдиган ороллар, португалияликлар томонидан кашф этилади ва шундан сўнг уларни мустамлака қилиш бошланади. 1908 йили Сан-Томе шаҳри дунёдаги какао ишлаб чиқарувчи йирик давлатга айланди. 1951 йили бу архипелаг, Португалиянинг “денгиз орти ҳудуди” деб эълон қилинади. 1975 йил 12 июл куни Сан-Томе ва Принципи мустамлакалари мустақил Демократик Республика дея эълон қилинади. 1990 йил 10 сентябрь куни янги Конституция қабул қилинди. 1991 йилда зўрлик ва жанжаллар кузатилмаган биринчи эркин сайловлар бўлиб ўтди.

СВАЗИЛЕНД

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Свазиленд Қироллиги
1968 йил 6 сентябрь куни
(Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Инглиз ва свази
Мбабана
Мбабана, Лобамба
Конституцион монархия
17,4 минг км.кв.(дунёда 153-уринда)
0,9 фоиз
1,03 млн киши (дунёда 151-уринда)
1 км.кв. га 59,2 киши
Лилангени (SZL коди 748)
.sz
+268
UTC+2

Географик жойлашиши. Свазиленд Қироллиги — Африканинг жанубида жойлашган давлат бўлиб, денгизга олиб чиқадиган йўллари йўқ. Аммо ҳар томондан Жанубий Африка Республикаси ва фақатгина шарқда Лебомбо тоғлари билан чекланган ҳамда Мозамбик билан чегарадошдир. Свазиленд Мозамбик билан чегара бўйлаб тортилган тоғли ҳудудлардан, шарқдаги саванналар ва мамлакатнинг шимоли-гарбидаги нам ўрмонларгача турли хил табиий ландшафтларга эгадир. Иқлим субтропикдан, тропикга қадар ўтувчан қуруқдир. Ўртача ойлик ҳаво ҳарорати, ёз фаслида: +20° С +24° С ни, қиш фаслида эса: +12° С +15° С ни ташкил этади. Велда тепаликларида ҳаво даражаси бир хил булмай, қиш фаслида тез тушадиган изғирин совуқ ҳаво ҳарорати кузатилади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 4 округга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Мбабана (ҳукумат жойлашган ҳудуд) ва Лобамба (Қирол қароргоҳи қонунийлик ҳокимият жойлашган ҳудудлар).

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: свази — 85%, зулу — 9%. Ундан ташқари мамлакатда африкаликлар, инглизлар, португалияликлар, ҳиндлар ва ҳ.к. истиқомат қилишади. Давлат тили: свази ва инглиз тиллари. Дини: христианлар — 80%, бутпарастлар — 40%.

Сиёсий тизим. Свазиленд — Конституцион монархия бошқарувидаги давлатдир. 1978 йил қабул қилинган ва 1995 ҳамда 2005

йилларда ўзгартириш киритилган Конституция амал қилмоқда. Давлат бошлиғи — Қирол бўлиб Бош қонунчилик ва ижроя ҳокимиятлари унга тегишлидир. Қисман қонунчилик ҳокимияти — иккипалатали Парламент амалга ошириб туради. Ижроя ҳокимияти қисман — Ҳукумат ва Бош вазир томонидан амалга оширилиб келинади. Олий суд инстанцияси — Юқори суд ҳисобланади. Турли сиёсий партиялар ва ташкилотлар фаолиятига 1999 йил таъқиқ қўйилган ва 2005 йил тасдиқланган. Свазиленд — БМТ, Бутунжаҳон Савдо ташкилоти, ХВФ, БАА ва Британия миллатлар Ҳамдўстлиги аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Свазиленд — аграр мамлакат ҳисобланади. Ҳужаликда — дуккаклар, цитрус мевалар, шакар-қамиш, картошка, гуруч ўстирилади. Чорвачилик ва ўрмончилик ривожланган. Свазилендда: асбест, тош кумир ва темир рудаси қазиб олинади. Қайта ишлаш тармоғи — саноатнинг асосини ташкил этади. Туризм соҳаси — иқтисодиётнинг жадал ўсиб бораётган тармоғи ҳисобланади. Экспорт учун: салқин ичимликлар концентрати, пульпа (ёғоч массаси), шакар, пахтақоғоз ипи, музлатгичлар, ананаслар ва цитрус мевалар етказиб берилади. Импорт орқали: машина, нефт маҳсулотлари, ускуналар, озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат истеъмол моллари, транспорт воситалари ва кимё моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Жанубий Африка Республикаси, Европа Иттифоқи давлатлари, Япония ва АҚШ.

Тарихи. XIX асрда мамлакат ҳудудига свази қабилалари кучиб ўтадилар. XIX асрнинг 30-чи йилларида Свази Қироллиги ташкил этилади, 1843 йилда эса мамлакатни Европалик мустамлакачилари ўраб олишади. 1894 йили мамлакат, қабила бошлиқларидан ерларни арзимаган пулларга сотиб олган Бурлар томонидан босиб олинади. Свазиленд — бурларнинг Трансваал республикасининг бир қисми ҳисобланади. 1903 йили Инглиз ва Бурлар ўртасидаги урушдан сунг Свазиленд, Буюк Британия қўл остига ўтади. 1967 йили Конституция қабул қилинади. 6 сентябрь 1968 йили Свазиленд мустақиллиги эълон қилинади. 1973 йили Қирол конституцияни бекор қилиб, тула монархия давлатини ўрнатади. 1993 йили парламентда бўлган муаммолар қисман ҳал этилди. Сиёсий партиялар фаолият бугунги кунда ҳам таъқиқланган.

СЕЙШЕЛ ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сонни(2004)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Сейшел Ороллари Республикаси
1976 йил 29 июнь кун
(Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Инглиз, креол ва француз
Виктория
Виктория
Парламент республикаси
445 км.кв.(дунёда 177-ўринда)

79,9 минг киши (дунёда 181-ўринда)
1 км.кв. га 179,5 киши
Сейшал рупийси (SCR коди 690)
.sc
+248
UTC+4

Географик жойлашиши. Сейшел Ороллари Республикаси – Ҳинд океанидаги: Сейшел, Амирант, Альдабра, Фаркуар ва ҳ.к. ороллардан ташкил топган давлатдир. Давлат таркибидаги энг йирик орол – Маэ ороли ҳисобланади. Оролларда давлат пойтахти – Виктория жойлашгандир. Сейшел ороллари архипелаги уз таркибига – Ҳинд океанида жойлашган 115 та катта ва кичик ороллари олгандир. Оролларда эндемик усимликларнинг 81 тури белгиланган. Тропик ва ҳамиша яшил урмонлар йирик ороллarning марказий ҳудудларида сақланиб қолгандир. Праслен ва бир неча яқин бўлган ороллар – парраксимон сейшел (малдив) пальмаси усадиган ер куррасидаги ягона давлат ҳисобланади. Бу пальмалари 800 йилгача умр куришлари мумкин. Жанубий Америкадаги Сейшал ва Галапагос оролларида йирик (200кг) фил ва яшил денгиз (“шўрвали”) тошбақалар сақланиб қолган. Қушлар олами ва ҳашоратлар фаунаси гурфа мўлди. Соҳил бўйи сувлардан 900га яқин балиқ, 300га яқин қисқичбақа ва моллюска ҳамда коралларнинг 100га яқин эндемик турини учратиш мумкин. Иқлими, субэкваториал денгизли. Ўртача ойлик ҳаво ҳарорати: +26° С +28° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудуди жиҳатдан: 23 округга бўлинади. Мамлакат пойтахти – Виктория.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг таркиби: 85% – сейшел аҳолиси – креоллар, 5% – ҳиндистонликлар, 2% – малагасийликлар ва 1% дан

— инглизлар, хитойликлар, францияликлар ва араблар ташкил этади. Давлат тили — креол тили, инглиз ва француз тиллари ҳисобланади. Дини: 90% — католиклар, 8% — англиканлар, 2%и эса — буддизм, ислом ва конфуций динига ибодат қилувчилардан иборатдир.

Сийсий тизим. Мамлакат — Парламент Республикаси бошқаруви шаклига эгадир. 1993 йил 18 июн қабул қилинган Конституция амал қилмоқда. Давлат бошлиғи ва Қуrolли Кучлар Бош Қумондони — Президент ҳисобланади. Суд тизими, — Англия, Франция ва оддий ҳуқуқ нормаларига асослангандир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Сейшел ороллари — БМТ, ХВФ, БАА, Британия Миллатлар ҳамдустлиги аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Сейшел ороллар — аграр мамлакат ҳисобланади. Иқтисодиётнинг асосини — туризм ва балиқчилик ташкил этади. Асосий қишлоқ хужалик маҳсулотлари: какос пальмаси, корица ваниль ҳисобланади. Мамлакатда: авокадо, банан, батат, манго, просо, сабзавотлар, чой ва ямс ўстирилади. Чорвачилик, паррандачилик ва балиқчилик индустрияси ривожланиб келмоқда. Қайта ишлаш саноати: озиқ-овқат, қайиқларни тузатиш, мебел ишлаб чиқариш корхоналари, ювиш воситалари, бўёқлар, тамаки, пластик буюмлар. Экспорт учун: консерваланган тунец, музлатилган балиқ ва қисқичбақалар, корица ва ваниль ва нефть маҳсулотлари етказиб бериледи. Импорт орқали: озиқ-овқатлар, нефт маҳсулотлари, машина ва транспорт ускуналари, тамаки маҳсулотлари ва қиммат саноати буюмлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Буюк Британия, Франция, АҚШ ва Судия Арабистони.

Тарихи. Ўрта аср давридаги оролларнинг илк халқлари шарқий Африканинг ўша даврдаги энг қудратли булган Занзибар давлати таъсири остида бўлиб, португалиялик денгизчилар томонидан биринчи марта XVI асрда очилган эди. 1756 йилда архипелагда Французлар ўрнашиб, 1794 йили бу ерга Инглизлар келиб ўрнашишди. 1803 йили Сейшел ороллари Буюк Британия мустамлакаси деб эълон қилинади. 1814 йили Сейшел ороллари Маврикий ороли билан бирга ягона маъмурий бирликка бирлаштиришди, 1880-1890 йиллар эса Англия ҳукумати уларга ижрония ва қонунчилик Кенгашлари таркибиде булган ўзларининг маҳаллий ҳокимиятларини тузишларига ҳуқуқ берди. Иккинчи Жаҳон урушидан сунг, халқ норозилиги очик ижтимоий норозилик ҳаракатларига айланиб кетади ва 1970 йилда Англия оролларга кенг ички автономия ҳуқуқларини беришга мажбур бўлди. 1976 йил 28 июнь куни Сейшел ороллари мустақил буржуа-демократик республика деб эълон қилинади, улар-

нинг таркибига Буюк Британияга содиқ бўлган: — Аллабра, Фаркуар ва Десрочес ороллар гуруҳлари киради. 1979 йили мамлакатда бир-партиявийлик тизими жорий этилди. Халқаро молния ташкилотининг аъзоси ва муҳолифатнинг босими остида 1992 йили мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилди.

СЕНЕГАЛ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Сенегал Республикаси
1960 йил 20 август кун
(Франция мустамлакаси бўлган)
Француз ва волоф
Дакар
Дакар, Тиес, Каолак, Сен-Луи
Президент республика
196,7 минг км.кв. (дунёда 87-ўринда)
2,1 фоиз
11,39 млн киши (дунёда 72-ўринда)
1 км.кв.га 57,9 киши
Франк КФА BCEAO (XOF коди 952)
.sn
+221
UTC+0

Географик жойлашиши. Сенегал давлати — Ғарбий Африкада жойлашган бўлиб; шимолда ва шимоли-шарқда — Мавритания, шарқда — Гвинея ва жанубда — Гвинея Бисау мамлакатлари билан чегаралошдир. Ғарбий томондан мамлакатни — Атлантика океани сувлари ювиб туради. Мамлакат ҳудудининг катта қисми — текислик воҳасидир. Жанубий адирларнинг катта қисми, тропик усимликлар, ўрмонлар ва экин майдонлари билан қоплангандир. Сенегалнинг шимолий қисми ярим чўл ҳудудлардан иборат Фута-Ферло воҳасидан иборатдир. Намлик даражаси катта бўлган мамлакат жанубида — катта баргли ўрмонлар, шимолда ва марказий қисмларда саванналар ва ярим чўлларни учратиш мумкин. Бу ерларда саванналар учун табиий бўлган: филлар, жирафалар, кўтослар, бегемотларни учратиш мумкин. Сенегал иқлими субэкваториал, шимолда эса — тропикдир. Ҳаво ҳарорати деярли ҳар жонда ошмиш хил бўлиб, фаслларнинг ўзгаришига қараб тебранади — +23Сдан — +28Сгача бўлади. Ёмғирли фасл июль ойидан октябрь ойигача қатар давом этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан, мамлакат 11 вилоятга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Дакар.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: африка халқлари — 90%ни ташкил этади. Волофлар — 43,3 %, пуларлар — 23,8 %, серерлар — 14,7%, диола — 3,7 %, малинкелар — 3%, сонинке (сараколе) — 1,1%, фульбе ва тукулер. Давлат тили — Француз. Дини: мусулмонлар (исломнинг сунний йўналишидаги) — 90%, хрисонийлар (католиклар) — 5%, ва 5%ни — маҳаллий африка динларига ибодат қилувчилар ташкил этади.

Сiyёсий тизим. 2001 йилда қабул қилинган Конституцияга мувофиқ Сенегал — кўпартиявий демократик республикдир. Давлат ва Қулолли Кўчлар Бош Кўмондони — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир ҳисобланади. Бирпалатали Миллий Кенгаш — мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Суд ҳокимияти — икки Юқори суллардан ташкил топгандир. Мамлакатда кўпартиявийлик тизими жорий этилган. Сенегал — БМТ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ ва БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Сенегал — аграр мамлакат. Асосий ҳужалик маҳсулотлари — бодом, манго, батат, ловия, жўхори, маниок, просо, гуруч, сорго ва ямс ҳисобланади. Балиқчилик ва балиқни қайта ишлаш, чорвачилик ҳамда паррандачилик ривожланган. Асосий тармоқлар — тоғ-кон, озиқ-овқат, енгил ва кимё саноатларидир. Мамлакатда: олмослар, темир рудаси, табиий газ, торф ва фосфатлар қазиб олинади. Машинасозлик ва кимё саноати ривожланган. Халқаро туризм соҳаси такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: бодом, бодом мойи, нефть маҳсулотлари, балиқ, сера ва фосфат кислотаси, фосфат ва пахта етказиб берилади. Импорт орқали: дизель ёқилғиси, машина, ускуналар, озиқ-овқат маҳсулотлари, оммавий истеъмол ва транспорт воситалари моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Нигерия, Ҳиндистон ва Мали.

Тарихи. Ҳозирги Сенегал Республикаси ҳудудида, Гана, Мали ва Сонга давлатлари, IX асрда — Текрур давлатлари мавжуд бўлган. XV асрда Португалияликлар Сенегар қирғоқларини кашф этишади. 1895 йили — Сенегал Франция Фарбий Африкаси таркибига киритилади. 1960 йилда мамлакат ўз мустақиллигини қўлга киритиб, Улини Сенегал Республикаси дея эълон қилади. 1982 йили Гамбия давлати билан бирга Сенегамбия конфедерацияси ташкил этилади, аммо реал интеграция амалга ошмади 1989 йил мамлакат тарқалиб кетади. 1992 йилда икки мамлакат ўртасида келишмовчиликларни ҳал қилиш мақсадида музокаралар бошланиб кетди.

СОМАЛИ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2004)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Сомали Республикаси

1960 йил (Буюк Британия ва Италия
мустамлакаси бўлган)

Араб ва сомали

Могадिश

Могадिश, Харгейса, Бербера, Марка

Унитар республика

937,7 минг км.кв. (дунёда 42-ўринда)

1,6 фоиз

7,96 млн киши (дунёда 91-ўринда)

1 км.кв.га 12,48 киши

Шиллинг (SOS коди 706)

.so

+252

UTC+3

Географик жойлашиши. Сомали республикаси — Шимоли-Шарқий Африкадаги ярим оролда жойлашган давлат бўлиб, уни шимолда — Аден кўрфази сувлари, шарқда ва жанубда эса — Ҳинд океани сувлари ювиб туради. Шимоли-ғарбда — Джибути, жануби-ғарбда — Кения, ғарбда — Эфиопия давлатлари билан чегаралошдир. Мамлакатнинг шимолий қисмларида бир нечта тоғ тизмалари жойлашгандир. Дарёлари — Джубба, Веби-Шебели. Сомали иқлими субэкваториал муссонлидир. Шимолда — тропик чуллар ва ярим чуллар жойлашган. Қиш фаслида ҳаво ҳарорати: +23° С дан +24° С гача, ёз фаслида эса ўртача: +34° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 16 вилоятга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Могадिश.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: сомалийликлар — 96%ни ташкил этади. Ундан ташқари мамлакатда: араблар, саухилилар, италянлар, ҳиндистонликлар ва инглизлар истиқомат қилишади. Давлат тили — Сомали ва араб тили ҳисобланади. Аҳолининг деярли 99%, — мусулмон-суннийлар (ислом — давлат дини ҳисобланади).

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — Республика. Давлат ҳокими ят институтлари мамлакатдаги фуқаролик урушлари туфайли вақтинчалик аниқланмаган. Сомали давлати — БМТ, БАА, Араб давлатлари Лигаси аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Сомали — аграр мамлакат. Мамлакат иқтисодиёти асосини — чорвачилик ташкил этади. Сомалида жўхори, сорго, картошка, кунжут, цитрус мевалар, пакар-қамиш, пахта ва банан етирилиб, ифори чақичлар (ладан, камедь ва мирра) терилади. Балиқчилик ривожланган. Саноатда ниобий рудаси ва ош тузи казиб олинади. Экспорт учун: тирик қорамол ва банан етказиб берилади. Импорт орқали: саноат ва озик-овқат маҳсулотлари, транспорт ускуналар, машина ва эҳтиёт қисмлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Саудия Арабистони, Италия, Эфиопия ва Буюк Британия.

Тарихи. II асрдан VII асрга қадар Сомали ҳудуди Аксум Эфиопия қироллигига тегишли булган. VII асрда бу ҳудудларга араблар етиб келиб, Адель султонлиги ташкил этилган. 1887 йилда Сомалининг шимолий ҳудудлари Буюк Британия мустамлакасига айланади. 1899 йилдан 1920 йилга қадар Сомалида мустамлакачиларнинг йирик бош кўтариши давом этди. 1969 йили мамлакатда ҳарбий давлат тўтариши бўлиб ўтади ва шундан сўнг Сомали “социализм қуриш” йулини танлайди. 1992 йили мамлакатда фуқаролик уруши бошланиб, охириги 15 йил ичида бир тўхтаб бир авжига чиқмоқда.

СУДАН

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Судан Республикаси
1956 йил (Буюк Британия ва Миср мустамлакаси бўлган)

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Араб
Хартум
Хартум, Омдурман
Унитар республика
2,5 млн км.кв. (дунёда 10-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги

5,2 фойз
35,5 млн киши (дунёда 32-ўринда)
1 км.кв.га 14,2 киши

Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Судан динари (SDD коди 736)
.sd
+249
UTC+2

Географик жойлашиши. Судан республикаси — Шимоли-Шарқий Африкадаги давлат бўлиб, энг йирик африка мамлакатларидан

ҳисобланади. Мамлакат, шимолда — Миср, шимоли-ғарбда — Ливия, ғарбда — Чад, жануби-ғарбда Марказий-Африка Республикаси, жанубий ва жанубий-шарқда — Уганда ва Кения, шарқда эса — Эритрея ва Эфиопия давлатлари билан чегарадошдир. Суданни — шимолий-шарқда Қизил денгиз сувлари ювиб туради. Судан ҳудудининг катта қисмини жанубдан шимол томон Нил дарёси кесиб ўтган плато эгаллаб туради. Мамлакатнинг шимолида — Ливия ва Нубий чўли жойлашган бўлиб деярли усимликлар усмайди. Жанубда — саванна ва тропик ботқоқлар шарқ ва ғарбда эса — тоғлар жойлашгандир. Иқлими — экваториал муссонли, жанубда эса — тропик бўлади. Ўртача ойлик ҳарорат $+15^{\circ}$ С дан $+35^{\circ}$ С гача бўлади. Судан ҳайвонот олами асосан саванна ҳайвонларидан иборат бўлиб, бу ерда: филлар подаси, антилопалар, орикслар, охулар, жирафалар, шерлар, леопардлар, дарёларда: — бегемот ва тимсоҳлар сақланиб қолган. Миллий боғлари: Бома, Джидер. Саутерн, Нимуле ҳисобланиб бир неча қўриқхоналар ҳам мавжуддир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Судан — 26 провинция ёки вилоятга бўлинган. Мамлакат пойтахти — Хартум (ҳукумат қароргоҳи жойлашган) ва Омдурман (парламент жойлашган).

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: Судан араблари — 49%, қоратанлилар ирқ халқлари — 30%, беджалар — 6%, нубийликлар — 6%, 2% — юнонлар, арманлар, ҳиндистонликлар ва яманликлар. Давлат тили — араб тили. Дини: мусулмонлар — 70%, бутпарастлар — 25% ва насронийлар — 5%.

Сиёсий тизим. Судан — Республика бошқаруви шаклидаги давлатдир. 1998 йил 30 июньда қабул қилинган Конституция амал қилиб келмоқда. Давлат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — Бирпалатали парламент (Миллий ассамблея) томонидан амалга оширилади. Шариат судлари тизимига — Юқори ва апелляция судлар, шунингдек провинция, биринчи ва иккинчи даража судлари кирази. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Судан — БМТ, ХВФ, БАА, Араб давлатлари Лигаси аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Судан — аграр мамлакат. Асосий ҳужалик маҳсулотлари — бодом, кунжут ва пахта ҳисобланади. Чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик ва ўрмончилик ривожланган. Тоғ-кон саноатида: олтин, ош тузи, нефть ва хромит қазиб олинади. Туризм тармоғи такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: бодом, уй ҳайвонлари, кунжут, нефть ва нефть маҳсулотлари, шакар ва пахта етказиб берилади. Импорт орқали дорини

көсипатлари, озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари, бугдой, текстил, транспорт ва тозалаш ускуналари, ўғит ва химикатлар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Буюк Британия, Германия, АҚШ, Япония ва Хитой.

Тарихи. Қадимда Судан худуди мисрликлар учун “Куш мамлакати” номи билан машҳур бўлган. 642 йил Судан давлатини араблар босиб олади. 1822 йилда мамлакат Миср ҳукмронлиги остида қолади. 1899 йили эса Англия ва Миср уртасида мамлакатни биргаликда бошқариш ҳақидаги битимда имзоланади. Судан ҳарбийлари, Иккинчи жаҳон урушида Британия қушинлари таркибида кураш олиб боришган. 1956 йил 1 январь куни мамлакат мустақиллиги эълон қилинди. 1969 йилда мамлакатда ҳарбий давлат тунтариши содир этилди ва “социалистик йўналиш” танланди. Ҳалдаги ҳарбий тунтаришдан сўнг 1989 йили мамлакатда фуқаролик уруши бошланди. Судан жанубидаги урушлар давом этиб, 1993 йилдаги тинчлик музокаралари узилиб кетади.

СЬЕРР-ЛЕОНЕ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Сьерр-Леоне Республикаси
1961 йил 27 апрель куни
(Буюк Британия мустамлакаси бўлган)

Давлат тили

Инглиз

Пойтахти

Фритаун

Йирик шаҳарлари

Фритаун, Кенема, Макени

Бошқарув шакли

Президент республикаси

Майдони

71,7 минг км.кв. (дунёда 117-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги

0,2 фойз

Аҳоли сони(2004)

5,34 млн киши (дунёда 102-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв.га 74,5 киши

Пул бирлиги

Леоне (SLL кодн 694)

Интернет-домен

.sl

Телефон коди

+232

Соат миллари

UTC+0

Географик жойлашиши. Сьерр-Леоне республикаси — Ғарбий Африкада жойлашган Атлантика океани соҳилларида жойлашган давлат. Шимол ва шарқда — Гвинея, жануби-шарқда эса — Либерия билан chegarалошдир. Мамлакатни жануби-ғарб ва ғарбда — Атлантик океани

сувлари ювнб туради. Мамлакатнинг бутун шимоли-шарқий қисми Леон-Либерия тепаликлари ва Фута-Джаллон тоғолди ҳудудлари билан қоплангандир. Мамлакат иқтими субэкваториал. Уртача ойлик ҳарорат август ойида: $+24^{\circ}$ С дан, апрель ойида: $+27^{\circ}$ С га қадар, ички ҳудудларда эса салқинроқ: $+20^{\circ}$ С дан $+21^{\circ}$ С гача бўлади. Сьерр-Леонанинг тахминан ярми саванналар билан қопланган бўлиб тоғларнинг шарқий этаклари ва мамлакатнинг жанубида нам экваториал ўрмонлар сақланиб қолган. Ўрмон қўриқхоналари: Лома-Маунтинс, Мамунта-Майоза.

Маъмурий тақсимлавиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 3та провинция ва Фарбий вилоятга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Фритаун.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: нигер-конго (темне, лимба, менде, коно, фульба ва ҳ.к.) гуруҳи — 98%. Улардан ташқари мамлакатда — креоллар, инглизлар ва бош. истиқомат қилишади. Дини: маҳаллий динга ибодат қилувчилар — 52%, мусулмонлар — 40%, насронийлар — 8%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Президент мамлакатнинг Қурулли Кучлар Бош Қумондони ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Миллий Кенгашга тегишлидир. Сьерр-Леоне уз мустақиллигини 1961 йил 27 апрель куни қўлга киритди. Шундан бошлаб мамлакатда бир нечта давлат тўнтаришлари содир бўлди. 1998 йил март ойида сайланган Сьерр-Леоне ҳукумати навбтадаги давлат тўнтаришидан (1997 йил май ойи) сўнг тикланди. Сьерр-Леоне — БМТ, ХВФ, БАА, Британия Миллийтлар Ҳамдўстлиги аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Сьерр-Леоне тоғ-кон саноати ривожланган, аграр мамлакат. Асосий қишлоқ ҳўжалик маҳсулотлари: қаҳва, мой пальмаси ҳисобланади. Чорвачилик, сабзавотчилик, балиқчилик ва ўрмончилик ривожланган. Мамлакатда: олмос, боксит, олтин ва рутила қазиб олинади. Экспорт учун: тоғ-кон саноати ва қишлоқ ҳўжалик маҳсулотлари: пальма мойи ва бошқа какос пальмаси маҳсулотлари, какао, қаҳва, бодом ва занжабил етказиб берилади. Импорт орқали: истеъмол моллари, машина, озиқ овқатлар ва турли хил ёқилғилар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Европа иттифоқи мамлакатлари, Фарбий Африка ва АҚШ давлатлари иқтисодий ҳамжамияти.

Тарихи. 1462 йил соҳил буйи мамлакатлар португалиялик ден-гизчи Синтра томонидан кашф этилади ва унга Шер тоғлари деб ном берилади. 1808 йили мамлакатнинг қиргоқ буйи ҳудудлари Англия мустамлакаси этиб эълон қилинади, 1896 йил эса Сьерр-

Леонанинг ички ҳудудлари Буюк Британия протекторатига айланган. 1961 йил 27 апрель куни мустақилликка эришди. 1971 йили мамлакат республика деб эълон қилинади. Узоқ вақт давомида мамлакатда сиёсий кескин вазиятлар кузатиб турилди. 1978 йили мамлакатда янги Конституция кучга кирди, унга кура Умумхалқ Конгресс партияси — мамлакатда ягона бошқарувчи партияга айланади. 1991 йили янги Конституция жорий этилди. 1992 йилдаги ҳарбий тўнтариш натижасида, ҳокимият тепасига Вақтинчалик Миллий бошқарув Кенгаши келиб, мамлакатда куппартиявийлик тизимини жорий этишга тайёр эканлигини маълум қилди. 1998 йилда БМТ ҳарбийлари киритилади, аммо вазиятни уз назорати остига олишолмайди.

ТАНЗАНИЯ

Расмий номланиши	Танзания Бирлашган Республикаси
Мустақиллик санаси	1964 йил 26 апрель куни
Давлат тили	Инглиз ва суахили
Пойтахти	Додома
Йирик шаҳарлари	Додома, Дар-ас-Салом, Мванза
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	945,1 минг км.кв.(дунёда 30-ўринда)
Сув сатҳидан изоқорилиги	6,2 фоиз
Аҳоли сони(2004)	37,6 млн киши (дунёда 33-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 39,8 киши
Пул бирлиги	Танзания шиллинги (TZS коди 834)
Интернет-домен	.tz
Телефон коди	+255
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашиши. Танзания Бирлашган республикаси — Марказий Африканинг шарқий соҳилларида жойлашгандир. Мамлакат шимолда — Кения ва Уганда, ғарбда — Руанда, Бурунди ва Конго Демократик республикаси, жанубда эса — Замбия, Малави ва Мозамбик давлатлари билан чегаралашдир. Танзаниянинг шарқий чегараси — Ҳинд океани ҳисобланади. Мамлакат ҳудуди, Африкадаги йирик қўллар, шимолда — Виктория қўли, ғарбда — Танганьика ва жанубда — Ньяса қўллариини уз ичига олади. Қитъа қисмидан ташқари, мамлакат таркибига: Мафия (Мафия), Пемба, Занзибар ва ҳ.к. ороллари киради. Мамлакатнинг марказидан шимол томон, Африкадаги энг йирик чуққни — Кил

лиманджаро (5 895м) тоғи жойлашгандир. Мамлакат экватордан муссонли булиб, январь ойидаги уртача ҳарорат: +20° С дан +25° С гача бўлади. Мамлакат ҳудудида тропик ўрмонлар ва саванналар куплаб учрайди. Танзания ҳайвонот олами турфа хилдир. Саванналарда: филлар, жирафалар, зебралар куп булиб, антилопалар, қорносороғлар, қўтослар, шерлар тудатари учраб туради. Ўрмонларда — маймунлар ва қўшлар куп. Асосий дарёлари — Пангани, Руфиджи, Рувуми.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 26 вилоятга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Додома.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг таркиби: бантулар (100дан ошми турли қабилалар) — 99%, Осиёликлар — 1%, европаликлар ва араблардан иборатдир. Давлат дини: Қитъада 45%гача аҳоли — христианлардир, 35% — мусулмонлар. Занзибарда мусулмонлар — 99%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Давлат тузулиши — Республика. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — Миллий Кенгаши таалуқтидир. Мамлакатда қўппартиявийлик тизими жорий этилган. Танзания — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон Савдо ташкилоти ва Ҳамдустлик аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Танзания — аграр мамлакат. Асосий ҳўжалик маҳсулотлари: пахта, қаҳва, чой ва кешью ёнғоғи. Балиқчилик ва ўрмончилик ривожланган. Мамлакатда: олмос, қатай, тош кўмир, графит, мгнезит, фосфат ва олтин қазиб олинади. Озиқ-овқат, нефтни қайта ва дарахтни қайта ишлаш саноатлари такомиллашган. Экспорт учун: қаҳва, пахта, зираворлар, кешью ёнғоғи, сизаль, тамаки, чой, олмос ва ҳ.к. етказиб берилади. Импорт орқали истеъмол моллари, машина ва ускуналар, ёқилғи олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Буюк Британия, Италия, Нидерланд ороллари ва Япония.

Тарихи. I асрда мамлакат ҳудудида банту ва нилот қабилалари истиқомат қилиб келишган. XVI асрда Португалияликлар Занзибар оролини босиб олишади, аммо XVIII асрда улар Уммон султонлиғи ердамида мамлакатдан қўвиб чиқариладилар. 1856 йили мустақил Занзибар султонлиғи ташкил этилади. 1884 йили Танганьика Германия мустамлакачилари томонидан босиб олинади. 1890 йил эса Занзибар устидан Буюк Британия протекторати ўрнатилади. 1914 йилдан 1918 йилга қадар Танганьика ҳудудларида Германия ва Англия уртасида ҳарбий ҳаракатлар бўлиб ўтган. 1919 йили мамлакат Англия назорати остига ўтказилган. 1961 йил — Танганьика

1963 йил эса — Занзибар султонлигининг мустақиллиги эълон қилинди. 1964 йил 26 апрел куни Занзибарда — монархияга қарши ўтказилган қўзғолондан сўнг Бирлашган Танзания Республикаси эълон қилинади.

ТОГО

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Тоголез Республикаси
1960 йил 27 апрель куни
(Франция мустамлакаси бўлган)
Француз
Ломе
Ломе, Дапаон, Кпалиме
Парламент республикаси
56,8 минг км.кв.(дунёда 122-уринда)
4,2 фоиз
5,99 млн киши (дунёда 106-уринда)
1 км.кв.га 105,5 киши
Франк КФА ВСЕАО (XOF коди 952)
.tg
+228
UTC+0

Географик жойлашиши. Тоголез Республикаси — Ғарбий Африкада жойлашган давлат бўлиб, ғарбда — Гана, шарқда — Бенин ва шимолда — Буркина Фасо давлатлари билан чегарадошдир. Жанубда мамлакат Гвиней кўрфазининг унча катта булмаган соҳил бўйи ҳудудларига эгадир. Мамлакатнинг бир қисми — адирлар ва ясси тоғлар, жануби эса — денгиз бўйи пастликлардан иборатдир. Мамлакатнинг марказий қисми ва жануби-ғарби тоғлардан иборатдир. Йирик дарёлари — Моно ва Оти бўлиб саванналар ёйилган, дарё соҳиллари бўйлаб эса — ҳамиша яшил ўсадиган урмонлар жойлашган. Миллий боғлари Кве, Керан. Иқлими субэкваториал. Мамлакатнинг жанубида март ойида энг баланд ҳарорат: +31° С ни июль ойидан сентябр ойига қадар: +21° С ни ташкил этади. Шимолда ўртача ҳарорат: +35° С бўлади, ёмғирлар фасли эса апрель ойидан июль ойига қадар давом этади, қуруқ фасл жудаям қисқа бўлади. Энг иссиқ даври — февраль ойининг ўртасидан апрель ойининг ўрталарига қадар бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 5та ви-

лоятга булинади. Давлат пойтахти ва асосий денгиз порти — Ломе.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: 98% — маҳаллий африка халқлари ва этник гуруҳлардан ташкил топгандир. Уларнинг кўпчилиги иккитилли гуруҳлар — Гвинея (ква тиллари) ва Вольта тил (гру тиллари) гуруҳларидир. Давлат тили Француз тилидир. Дини: маҳаллий динга ибодат қилувчилар (анимистлар) — 50%, католиклар — 35% ва мусулмон-суннийлар — 15% ни ташкил этади.

Сиёсий тизими. Давлат бошқарув шакли — Республика. Мамлакатда 2005 йил феврал ойида қабул қилинган ва 1992 йил 27 сентябр референдум томонидан тақдирланган Конституция амал қилади. Давлат бошлиги ва Қуролли Кучлар Бош қўмондони — Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Бирпалатали парламент (Миллий Кенгашга) тегишлидир. Суд тизими, олий қонунлар ва шариат нормаларидан фойдаланган ҳолда Франция қонунчилигига асослангандир. Мамлакатда юқори, конституцион, апелляцияон шунингдек биринчи инстанция ва тинчлик судлари амал қилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Того — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Того — аграр мамлакат. Фосфорит, доломит ва мрамор қазиб олиш, иқтисодиётнинг асосини ташкил этади. Хўжаликда: апельсин, бодом, банан, батат, ловия, какао-дўққаклари қаҳва, жўхори, тамаки, пахта ва ямс ўстирилади. Чорвачилик, балиқчилик, ўрмончилик ривожланган. Нефтни қайта ишлаш ва пулат қуйиш корхоналари фаолият юритади. Экспорт учун: какао, қаҳва, реэкспорт моллар, фосфат ва пахта етказиб берилди. Механизмлар, ускуналар, нефт ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Нидерландия, Кот-д'Ивуар, Германия, Буркина Фасо ва Хитой.

Тарихи. XV асрда Португалияликлар мамлакатни кашф этишди. 1902 йили мамлакат устидан назоратни Германия ўз қўлига олди. Биринчи жаҳон урушидан сўнг Буюк Британия — Тогонинг ғарбий қисмини, Франция эса — шарқий қисмини бошқариш мандатларини қўлга киритдилар. 1956 йили Ғарбий Того Британиянинг Олтин Қирғоқ (Гана) мустамлакаси таркибига киритилади. 1960 йил 27 апрель куни Тоголез Республикаси муқаррар қилинди.

ТУНИС

Расмий номланиши
Муустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдон
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2004)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Тунис Республикаси
1956 йил 20 март куни
(Франция мустамлакаси бўлган)
Араб
Тунис
Тунис, Сфакс Бизерта, Сус
Президент республикаси
164,2 минг км.кв. (дунёда 89-ўринда)
5,0 фойз
9,99 млн киши (дунёда 80-ўринда)
1 км.кв.га 60,8 киши
Тунис динари (TND коди 788)
.tn
+216
UTC+1

Географик жойлашиши. Тунис Республикаси — Шимолий Африканинг Ўрта ер денгизи соҳилларидаги давлат. Мамлакатни — шимол ва шарқда Ўрта ер денгизи сувлари юйиб туради. Тунис, ғарбда ва жанубий-ғарбда — Жазоир, жанубий-шарқда эса — Ливия давлатлари билан чегарадошидир. Мамлакатнинг катта қисмини Атлас тоғларининг шарқий қисмлари ва Сахара чўлининг шимолий қисми ташкил этиб, қолган қисми саванналар, асосан чўллар билан қоплангандир. Асосий дарё — Меджера. Тунис иқлими шимолда — субтропик ўртаер денгизли, жануб ва ички ҳудудларда эса — тропик чўлидир. Январ ойидаги ўртача ҳарорат, шимолда: +10° С ни ва жанубда +21° С ни ташкил этади. Июль ойида эса, шимолда: +26° С ни ва жанубда: +33° С ни ташкил этади. Чўлли ҳудудларда ҳавонинг тонги ва тунги ҳароратлари кескин ўзгариб туради. Миллий боғлари — Акшель, Бу-Хедма ва х.к.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан: 23 вилоят (губернаторликларга) бўлинадир. Мамлакат пойтахти — Тунис.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: тунисликлар (Тунис араблари) — 98%, берберлар — 1% ва европалар — 1%. Давлат тили — араб тили. Давлат дини — ислом дини ҳисобланиб аҳолининг 95% шу динга мансуб.

Сиёсий тизим. 1959 йил 1 июнь куни қабул қилинган Конституция амал қилади. Тунис — Президент республикаси ҳисобланади. Давлат

бошлиғи — Президент булиб, Куролли Кучлар Бош кумондон ва ижроя ҳокимияти ижрочисидир. Тунисдаги Қонунчилик ҳокимияти — бирпататаи Миллий Кенгашга (Мажлис-ал-умма) тегишlidir. Ягона миллий Кенгаш суди мавжуд булиб, суд ҳокимияти мустақил ҳисобланади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Тунис — БМТ, ХВФ, Лотина Америка давлатлари, Бутунжаҳон савдо ташкилоти ва БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Тунис — аграр-индустриал мамлакат ҳисобланади. Қишлоқ хўжалиғи ишлаб чиқариши мамлакат иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Асосий қишлоқ хўжалик маҳсулотлари буғдой, арпа, жўхори, сули, цитрус мевалар, узум, хурмо, зайтун ва мевалар ҳисобланади. Йирик шохли чорва: қуй, эчкилар, эшак ва туялар купайтирилади. Балиқчилик ривожланган. Мамлакатда фосфорит, нефть, табиий газ, темир рудаси, қўрғошин қазиб олинади. Халқаро туризм ривожланган. Экспорт учун: нефть ва нефть маҳсулотлари, енгил саноат моллари ва чарм, кимё моллари, машина ва транспорт ускуналари, минерал хом-ашё, ёқилғи, фосфоритлар, темир ва пулат. Цитрус мевалар, узум, хурмо тамаки, зайтун мойи, вино етказиб берилди. Импорт орқали: машина ва ускуналари, хом ва қайта ишланган нефть, озиқ-овқатлар, транспорт воситалари ва пахта олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Европа иттифоқи мамлакатлари, Япония.

Тарихи. Қадимги Тунис ҳудудларида финикийлар ва юнонлар мустамлакаси мавжуд булган. Э.р.ав. VII асрда кейинчалик Рим томонидан вайрон этилган, қўллар билан савдо қилувчи қудратли — Карфаген давлати вужудга келган. 534 йили мамлакат Византия давлати таркибига қўшилди. Мамлакатни араблар босиб олганидан сўнг, 698 йили Умавийлар халифалиғи ташкил этилади. 800 йили Тунис узининг мустақил Аглабидлар араб давлатини ташкил этиши билан Араб Халифалигидан ажралиб чиқади. 1535 йили Тунис Испанияликлар томонидан босиб олинади, 1574 йили эса мамлакат Усмонийлар давлатининг қисмига айланади. 1881 йили Франция Тунисни босиб олади ва франция мустамлакасига айлантиради. Кўп сонли қаршилик кўрсатишлар аёвсиз бостирилди. 1942 йили Тунисни Германия ва Италия қўшинлари, 1943 йили эса — Инглиз ва Француз қўшинлари босиб олишди. Уруш якунланганидан сўнг мустамлакачилик қайта тикланади, 1954 йилнинг узидаёқ Франция Тунисга тулақонли ички автономия ҳуқуқини, 1956 йили эса — тулиқ мустақилликни топширади. 1957 йилнинг июль ойидан бошлаб, Тунис узини Республика дея эълон қилди.

УГАНДА

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Уганда Республикаси
1962 йил 9 октябр кун
(Буюк Британия мустамлакаси булган)

Давлат тили

Инглиз ва суахили

Пойтахти

Кампала

Йирик шаҳарлари

Кампала

Бошқарув шакли

Президент республикаси

Майлони

241 минг км.кв. (дунёда 81-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги

15,4 фоиз

Аҳоли сони(2004)

27,8 млн киши (дунёда 42-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв.га 115,3 киши

Пул бирлиги

Уганда шиллинги (UGX коди 800)

Интернет-домен

.ug

Телефон коди

+256

Соат миллари

UTC+3

Географик жойлашиши. Уганда Республикаси — Шарқий Африкадаги ичкиқитъавий давлат ҳисобланади. Мамлакат, шимолда — Судан, шарқда — Кения, жанубда — Танзания ва Руанда, ғарбда эса — Конго Демократик Республикаси билан чегаралашдир. Уганда давлати ҳудудларида Джордж, Кьога ва қисман Виктория куллари жойлашгандир. Мамлакатнинг асосий дарёси — Нил. Мамлакат ҳудудининг рельефи ҳар хил булиб, тоғли платолардан тортиб, пасттекисликларгача, кенг урмонлардан тортиб ботқоқларгача бўлади. Уганда ҳудудининг катта қисмини ўтли ва боғли саванналар эгаллайди. Уганданинг шимолӣй-шарқӣ — ярим чўлли саванналардир. Ўртача ва унча катта бўлмаган урмонлар (тахминан 400га яқин тури бор) мамлакатнинг ғарби ва марказидаги майдонлар ва айриб тоғли ҳудудларда учраб туради. Салқин урмонларда ва Мухавура вулқонли тоғ этакларида жудаям ноёб булган тоғ гориллалари учраб туради. Мамлакат иқлимн субэкваториал. Ўртача ҳаво ҳарорат: +18° С дан +25° С гача давом этади. Йирик куллари: Мобуту-Сесе-Секо, Кьога ва Виктория. Миллий боғлари — Рувензори ва Кабарега.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 38 округга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Кампала.

Аҳолиси ва дини. Этник гуруҳлар: ганда, сога, ньоро, нколе, торо (мамлакатнинг жанубида истиқомат қилишади) — тахминан

70%, аколи, ланго, карамоджонг (мамлакатнинг шимолида истиқомат қилишади) — тахминан 30%ни ташкил этишади. Ўрмонларда пигмей қабилалари истиқомат қилишади. Давлат тили — Инглиз ва суахили тиллари. Дини: католиклар — 33%, протестантлар — 33%, бутпарастлар — 18% ва мусулмонлар — 16%дан иборатдир.

Сиёсий тизими. Мамлакат Буюк Британия Ҳамдўстлиги таркибига киради. Давлат ва ҳукумат бошлиғи — Президент Қонунчилик ҳокимияти — Миллий Кенгашга таалуқлидир. Суднинг уч бўғинли тизими жорий этилган. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Уганда — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, БАА, Бутунжаҳон савдо ташкилоти ва ХВФ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Уганда — аграр мамлакат. Асосий хўжалик маҳсулотлари: қаҳва, пахта, чой, тамаки ҳисобланади. Чорвачилик, балиқчилик, ўрмончилик ривожланган. Мамлакатда: мис рудаси, кобальт, никель, олтин, олово, вольфрам, висмут ва фосфоритлар қазиб олинади. Угандада — қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш заводи, шунингдек текстил, мис қуйиш, пўлат ва цемент ишлаб чиқариш корхоналари мавжуд. Экспорт учун: қаҳва, тамаки, чой, пахта, енгил саноат моллари ва мис етказиб берилди. Импорт орқали: дастгоҳлар, нефть маҳсулотлари, эҳтиёт қисмлар, кимё хом ашёси, ускуналари ва дори воситалари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Кения, АҚШ, Буюк Британия, Испания ва ҳ.к.

Тарихи. Ўрта асрларда Уганда ҳудудларида бир неча давлатлар мавжуд бўлган. XIX асрнинг урталарига келиб, XIV асрда вужудга келган Буганда давлати кучайиб бориб, қўшни давлатларни босиб ола бошлади. XIX асрнинг 90-чи йиллари ва XX аср бошларида бу давлатлар устидан Буюк Британия протекторати ўрнатилди. 1962 йил октябрь ойидан бошлаб Уганда — мустақил давлатга айланди. Давлат бошлиғи — Буганда қироллигининг ворис ҳукмдори тайинланди. 1967 йили республика Конституцияси қабул қилинди. 1971 йил ҳарбий давлат тўнтариши содир этилади. Мамлакатда диктаторлик ҳокимияти ўрнатилади. 1980-1985 йиллари — ҳарбий тўнтаришлар давом этиб борди.

МАРКАЗИЙ-АФРИКА РЕСПУБЛИКАСИ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майлони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони (2004)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Марказий Африка Республикаси
1960 йил 13 август кун
(Франция мустамлакаси бўлган)
Француз ва санго
Банги
Банги
Парламент республикаси
622,4 минг км.кв. (дунёда 42-ўринда)
2 фоиз
3,98 млн киши (дунёда 126-ўринда)
1 км.кв.га 6,4 киши
Франк КФА ВЕАС (ХАФ коди 950)
.cf
+236
UTC+1

Географик жойлашиши. Марказий Африка Республикаси (МАР) — Марказий Африкадаги давлат бўлиб, денгизга олиб чиқадиган йўли йўқ. Мамлакат шарқда — Судан, жанубда — Конго Демократик Республикаси, жануби-ғарбда — Конго Республикаси, ғарбда — Камерун ва шимолда — Чад мамлакатлари билан чегарадошдир. Мамлакат ҳудудининг катта қисмини Азанда тепаликлари эгаллаб туриб, унинг устидан ундан баланд — Яде ва Фертит гранит воҳалари (шарқда) жойлашгандир. Асосий дарёлари — Убанги ва Шари бўлиб унинг оқими, шимолдаги Чад кулига оқиб тушади. Иқлим субэкваториал, иссиқ бўлиб: уртача ҳарорат, январь ойида: +21° С, июль ойида: +31° С ни ташкил этади. Мамлакат усимликларга бой бўлиб, асосан утлари батанд саванналардан иборатдир. Ўрмон саванналари секин аста тропик ўрмонларга уланиб кетади. Ҳайвонот олами жудаям бой ва турфа хилдир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудуди жиҳатдан мамлакат 14 префектурага бўлинади. Пойтахти — Банги.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: кўпчили маҳаллий халқлар — банту гуруҳига тааллуқлидир. Ундан ташқари мамлакатда — араблар, пигмейлар, французлар истиқомат қилишади. Давлат тили — француз тили. Дини: насронийлар — 55%, бутпарастлар — 40% ва мусулмонлар — 5%ни ташкил этишади.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — Республика. Давлат бошлиғи

— Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Қонунчилик ҳокимияти — иккипалатли Конгрессга тегишлидир. Префектуралар президент томонидан тайинланган — Префектлар томонидан бошқарилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Марказий Африка Республикаси — БМТ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ ва БАА аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Марказий Африка Республикаси — аграр мамлакат. Асосий қишлоқ хужалик маҳсулотлари — пахта ва қаҳва ҳисобланади. Мамлакатда: маниок, гуруч ва бодом устирилади. Чорвачилик, балиқчилик, урмончилик ривожланган. Олмос ва олтин қазиб олиниб, қайта ишлаш саноати такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: олмос, қаҳва, ёғоч ва пахта етказиб бериллади. Импорт орқали: автомобиллар ва уларга эҳтиёт қисмлари, оғир машинасозлик ва асосий, кимё саноати моллари, ҳамда озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция, Япония ва Камерун.

Тарихи. XVI асрда мамлакат ҳудуди Вагирми давлати таркибига киради. 1900 йили Французлар мамлакат ҳудудини босиб олишди ва 1904 йили Убанги-Шари мустамлакаси таркибига киритилади. 1910 йили мамлакат ҳудуди Франция Экваториал Африкаси таркибига киритилади. 1958 йили Марказий Африка Республикаси номи билан Франция Ҳамжамияти таркибида автоном республикаси ташкил этилади. 1960 йили 13 август кунини Марказий Африка Республикаси мустақиллиги эълон қилинди. 1966 йили ҳарбий давлат тунтариши содиб булиб, генерал Бокасса диктатураси уратилди. 1976 йили Бокасса мамлакатни империя деб, узини эса — император деб эълон қилади. 1979 йилнинг сентябрь ойида — Республика қайта тикланди. 1981 йилдаги давлат тунтаришидан сунг сиёсий ва жамият ташкилотларининг фаолияти таъқиқланган. 1986 йилдаги Конституция бир партиявийлик тизимини жорий этди. 1991 йили мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилди.

ЧАД

Расмий номланиши
Муस्ताқиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳarlари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2004)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Чад Республикаси
1960 йил 11 август куни
(Франция мустамлакаси бўлган)
Француз ва араб
Нджамена
Нджамена, Сарх, Мунду, Абеше
Президент республикаси
1,28 млн км.кв. (дунёда 20-уринда)
1,9 фоиз
9,45 млн киши (дунёда 82-уринда)
1 км.кв.га 7,4 киши
Франк КФА ВЕАС (ХАҒ коди 950)
.td
+235
UTC+1

Географик жойлашиши. Чад республикаси — Марказий Африканинг шимоли-шарқий қисмида жойлашган бўлиб, денгизга олиб чиқадиган йўллари эга эмас. Шимолда — Ливия, ғарбда — Нигер, жануби-ғарбда — Нигерия (Чад кўли орқали) ва Камерун, жанубда — МАР ва шарқдан Судан мамлакатлари билан чегарадошдир. Мамлакат ҳудудининг катта қисми, яъни чўллардан иборат адирлар билан қопланган бўлиб, шимолда — Тибести (баландлиги 3 415м бўлган, тиниб турган Эми-Куси вулқони) тоғи жойлашгандир. Мамлакатнинг шимолий қисми — Сахара чўли воҳасида, жанубий-си - Сазель чўли (ярим чўлли ва саванналар билан қоплаган ҳудуд) ва суд. н табиий воҳасини бир қисмини эгаллайди. Дарёлари кам. Мамлакатнинг ғарбида Чад кўли жойлашгандир. Чаднинг шимолий қисмлари унча кўп бўлмай асосан чўлли ўсимликлардан иборатдир. Чад кўли қушларга, айниқса фламинго ва пеликанларга тўладир. Мамлакатнинг шимолида тропик чўлли иқлим бўлиб, уртача ҳаво ҳарорати, январь ойида: +15° С дан, июль ойида: +35° С гача бўлади. Чекка жанубий қисми иқлим экваториал муссонли бўлиб, ҳаво ҳарорати — +21Сдан +24Сгача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 18 вилоят, улар эса ўз навбатида 52 департамент ва 348 префектура-ларга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Нджамена шаҳри.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: шар-ни-л гу-

руҳи — 34%, араблар — 11%, сахара гуруҳи — 11%, нигер-конго гуруҳи — 7%, маба гуруҳи — 6%ни ташкил этади. Умуман Чад тахминан 200га яқин этник гуруҳлар мавжуд. Давлат тили — француз ва араб тиллари. Дини: насронийлар — 45%, мусулмон-суннийлар — 40%, бутпарастлар — 15%дан иборатдир.

Сиёсий тизим. Давлат бошлиғи — Президент ҳисобланиб у бир вақтнинг узида Қуrollи Кучлар бош қумондонидир. Қонунчилик ҳокимияти — Миллий Кенгашга таалуқлидир. Мамлакатда — Бош апелляция, жиноий, урф-одатий, магистрат шунингдек Конституцион судлар амал қилади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Чаддаги ички сиёсий ҳолат, африка ва араб-ҳалқларининг қуrollи гуқнашувларидан иборатдир. Республикада бир нечта ҳукуматга қарши қуrollи гуруҳлар мавжуд. Чад — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти ва БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Чад — аграр мамлакат. Хўжаликда: ловия, кунжут, жўхори, манго, маниок, сабзавотлар, бугдой, гуруч, шакар-қамиш устирилади. Чорвачилик ва балиқчилик ривожланган. Тоғ-кон саноати (нефт, каустик туз (натрон), олтин, шағал ва қум қазиб олиш), қайта ишаш саноати ва туризм соҳаси ривожланиб бормоқда. Экспорт учун: пахта, бодом, чорва моллари, тери ва гумиарабик етказиб берилди. Импорт орқали: машина ва транспорт ускуналари, саноат моллари ва озиқ-овқат маҳсулотлари, нефть ва тўқимчилик моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Португалия, Франция, Германия, АҚШ ва Япония.

Тарихи. Ўртача асрларда мамлакат ҳудудида Канем давлати, XV-XVII асрда эса, фулани-кучманчи халқлар босими остида вайрон бўлган — Канем-Борно “олтин империя” мавжуд бўлган. XIX асрдан бошлаб Чаднинг асосий қисми Раббаха давлати таркибига киradi. 1904 йилдан бошлаб мамлакат Франциянинг Убангу-Шари мустамлакаси, сунг эса Франция Экваториал Африкаси (1910 йили) таркибига киradi. XX асрнинг бошларига келиб мамлакатнинг турли жойларида норозиклар тулқини ва туқнашувлар содир була бошлади. 1960 йилнинг 11 август кунин мамлакат мустақиллиги эълон қилинди.

ЭКВАТОРИАЛ ГВИНЕЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони

Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2004)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Экваториал Гвинея Республикаси
1968 йил 12 октябрь кун
(Испания мустамлакаси бўлган)
Испан
Малабо
Малабо
Президент республикаси
28,1 минг км.кв. (дунёда 141-уринда)

492 минг киши (дунёда 159-уринда)
1 км.кв.га 17,4 киши
Франк КФА ВЕАС (ХАФ коди 950)
.gq
+240
UTC+1

Географик жойлашиши. Экваториал Гвинея Республикаси Экваториал Африкадаги, Атлантик океанининг Биафра кўрфазининг (Гвинея кўрфазининг бир қисми) соҳилларида жойлашган давлатдир. Мамлакат ўз таркибига — Мбини деб номланадиган қитъанинг бир қисмини ва Биафра кўрфазидagi Биоко ороллари гуруҳини олади. Уларнинг ичида энг каттаси — Масиас-Нгема-Бийого ҳисобланади. Қитъа юзасининг катта қисмини — вулқонли тоғлар, соҳил бўйларида эса — пастликлар чизиги эгаллайди. Мамлакат — Камерун ва Габон давлатлари билан чегарадошдир. Мамлакат ҳудуди (60%дан зиёдроғи) қуюқ тропик ўрмонлар билан қоплангандир. Хайвонот олами жудаям бой ва турфа хилдир. Йирик дарёлари — Мбини. Қитъадаги иқлим — экваториал бўлиб, ҳаво ҳарорати мунтазам: $+24^{\circ}\text{C}$ — $+28^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Энг қуруқ фасллари — май-сентябрь ва декабрь-январь ойлари ҳисобланади. Масиас-Нгема-Бийого ороли рельефи турли хил бўлиб — Санта-Исабель тоғи (3 050м) қадимда чуғи сўнган вулқоннинг энг юқори чуққиси ҳисобланади. Орол иқлими, қитъа иқлими билан бирхилдир. Оролнинг усимликлар дунёси жудаям бой, иқлимсиз жанубда: какос пальмалари ва гевея дарaxтлари ўсади. Вулқон кратерларида — ажойиб кўллар мавжуддир. Қушлар ва ҳайвонот (шу жумладан ноёб турлари) олами узига хос ва ноёбдир. **Маъмурий тақсимланиши.** Маъмурий-ҳудудий жиҳатдан мамлакат 7 провинцияга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Малабо шаҳри.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: нигер-конго — 94%, фернандино (Америка ва Либериядан келган қоратан куллари авлодлари) — 2% ва ҳ.к.ни ташкил этади. Давлат тили — Испан тили. Дини: католиклар — 85%дан ибодат бўлиб, қолганлари маҳаллий динларга эътиқод қилишади.

Сиёсий тизим. Давлат бошқарувининг Республика шакли ўрнатилган бўлиб, кўппартиявийлик сиёсий тизими жорий этилган. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Қонунчилик ҳокимияти Халқ Вакиллари Палатасига тегишлидир. Экваториал Гвинея — БМТ, ХВФ, БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Иқтисодиётнинг асосини — қишлоқ хўжалиғи ва ўрмон маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳамда нефть қазиб олиш. Чорвачилик ва балиқчилик ривожланган. Экспорт учун: нефть, банан, какао ва қаҳва етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва транспорт ускуналари, денгиз кемалари ва бошқа сузиш воситалари, озиқ-овқат маҳсулотлари, тамаки ва ичимликлар, нефть маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Камерун, Нигерия, АҚШ, Франция ва бошқа Европа иттифоқи давлатлари ҳисобланади.

Тарихи. Экваториал Гвинея ҳудуди XV аср охирларида Португалияликлар томонидан кашф этилган. XVI асрда оролларни мустамлака этиш бошланди. Экваториал Гвинея ҳудудига шунингдек — Испания, Голландия ва Буюк Британия даъвогарлик қилишган. 1778 йилдан бошлаб мамлакат Испания Гвинеяси номи остида Испания мулкига айланди. 1960 йилдан бошлаб Испаниянинг “денгиз орти провинцияси”. 1964 йили унга ички автономия ҳуқуқи берилди. 1968 йил 12 октябрь куни Испания Гвинеяси — Экваториал Гвинея номи остида мустақил давлатга айланди.

ЭРИТРЕЯ

Расмий номланиши	Эритрея давлати
Мустақиллик санаси	1993 йил 24 май (Эфиопия томонидан)
Давлат тили	Араб, тигринтя
Пойтахти	Асмэра
Йирик шаҳарлари	Асмэра, Ассэб, Кэрэн, Массауа
Бошқарув шакли	Унитар давлат
Майдони	117,6 минг км.кв. (дунёда 96-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2004)	4,23 млн киши (дунёда 52-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 36 киши
Пул бирлиги	Накфа (ERN коди 232)
Интернет-домен	.er
Телефон коди	+291
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашиши. Эритрея давлати — Шимоли-шарқий Африкадаги Қизил денгиз соҳилларида жойлашган давлат. Мамлакат — Судан, Джибути ва Эфиопия давлатлари билан чегарадошдир. Эритрея худуди асосан тоғли бўлиб, 80% майдонини баландлиги 3 248м булган (Асимб тоғи) Эритрей платоси эгаллаган, жануби-шарқда — Афар пасттекислиги мавжуддир. Иқлими субэкваториал чўлли ва ярим чўлидир. Ўртача йиллик ҳарорат: +23° С дан +37° С гача (энг баланд ҳарорат: +45° С) бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан — 6 вилоятга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Асмэра шаҳри.

Аҳолиси ва дини. Эритрея — полиэтник давлат ҳисобланади. Аҳолининг 50%и — тигралар, 30%и — тигрелар, афара, сахо, беджа халқлари, билен ва кунамилар — 5%ни, нара ва хедарб — 1,5%, рашайдилар — 0,5ни қолган 3% аҳолини эса европаликлар ташкил этади. Давлат тили — тиграи ва араб тиллари. Дини: насронийлар — 50%, мусулмон-суннийлар — 50% ни ташкил этишади.

Сиёсий тизим. Эритрея — унитар давлат ҳисобланади. 1997 йил 24 май куни қабул қилинган конституция амал қилмоқда. Давлат бошлиғи ва Қуrolли Кучлар бош қўмондониди парламент (Миллий ассамблея) томонидан сайланган — Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Парламент зиммасидадир. Суд тизими: Юқори, апелляцияон, биринчи инстанция ва шариат судлари амал қилади. “Демократия ва адолат учун Халқ Фронт” мамлакатдаги ягона қонуний партия ҳисобланади.

Эритрея — БМТ, ХВФ ва БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Эритрея — аграр мамлакат. Иқтисодиётнинг асосини қишлоқ ҳўжалиги ташкил этади. Чарвачилик, паррандачилик ва балиқчилик соҳалари ривожланган. Қайта ишлаш саноати ва ҳўнармандчилик такомиллашиб бормоқда. Туризм соҳаси ривожланган. Экспорт учун тирик қўрамон, озиқ-овқат маҳсулотлари, жўхори ва тўқимачилик маҳсулотлари етказиб бериллади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, нефть маҳсулотлари, озиқ-овқатлар ва саноат моллари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Италия, Саудия Арабистони, Судан, Эфиопия ва ҳ.к.

Тарихи. III асрда мамлакат ҳудуди Аксум қироллиги таркибига кирган. XIII асрда мамлакат ҳудуди Эфиопия давлати томонидан босиб олинади. 1890 йили мамлакатнинг бутун ҳудудлари Италия мустамлакасига айланди. 1941 йили мамлакат Буюк Британия протекторатига айланади. Мустақиллик учун бошланган урушдан сўнг, 1960 йиллар бошида федератив тузилиш таъқиқ остига олинди. Қўқаролар уруши 30 йил давом этди. 1982 йили марказий ҳўкуматнинг босими остида мамлакат Эфиопия таркибига унинг провинциядан бири сифатида қўшилади. 1993 йил 24 майда Эритрея мустақил давлати эълон қилинди. 1998 йили Эфиопия билан тегишли ҳудудлар сабаб уруш бошланди. Уруш 2000 йил Эритреянинг тинчлик битимини имзолаши билан якунланди. Унга қўра қўролли тўқнашувларнинг тўхтатилишини БМТнинг тинчликпарвар кучлари назорат қилишлари лозим бўлади.

ЭФИОПИЯ

Расмий номланиши	Эфиопия Федератив Демократик Республикаси
Мустақиллик санаси	1941 йил (Италия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Амхар
Пойтахти	Аддис-Абеба
Йирик шаҳарлари	Аддис-Абеба, Диредава
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	1,104 млн км.кв. (дунёда 26-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,7 фоз
Аҳоли сони(2003)	75,6 млн киши (дунёда 16-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 68,5 киши
Пул бирлиги	Бырр (ЕТВ коди 230)
Интернет-домен	.et
Телефон коди	+251
Соат миллари	UTC+3

Географик жойлашиши. Эфиопия Федератив Демократик Республикаси — Шимоли-шарқий Африкада жойлашган. Шимоли-шарқда — Эритрея ва Джибути, шарқда ва жанубий-шарқда — Сомали, жанубий-ғарбда — Кения, ғарбда ва шимоли-ғарбда — Судан мамлакатлари билан чегарадошдир. Эфиопия худудининг катта қисми тепалик ва тоғлардан иборат. Шимоли-шарқда — Афар чуқурлиги, жануби-шарқда эса — Эфиоп-Сомали платоси жойлашгандир. Мамлакатнинг йирик дарёси — Абай (хаворанг Нил). Эфиопия иқлими — субэкваториал иссиқ булиб, шимоли-шарқда — тропик чўлли ва ярим чўллидир. Тоғли худудларда тунги музлаб қолишлар содир бўлади. Ёмғирлар фасли асосан — июль ойидан сентябрь ойигача, қурғоқчилик фасли эса — сентябрь ойидан февраль ойига қадар бўлади. Мамлакатнинг асосий қисми чўллар ва ярим чўллардан иборат. Эфиопиянинг шарқида чангалзор саванналар, жануби-ғарбидаги дарё водийлари ва тоғларда, ёмғирли тропик урмонлар жойлашгандир. Ҳайвонот олами, ҳайвонларнинг йуқ қилинишига қарамай ҳали ҳам бой ва турфа ҳиллир. Айниқса қушлар дунёси жудаям бой бўлиб, Қизил денгиз соҳилларидаги коралл рифлар фаунаси одамларда катта қизиқиш уйғотади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Эфиопия 9 худудга бўлинади. Мамлакат пойтахти — Аддис-Абеба.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: орома — 45%, амкара — 20%, тиграи — 10%, шангалла — 6%, гураге — 3%ни ташкил этади. Улардан ташқари мамлакатда, — омето, сидамо, сомалийлар қафа, агау, гимира, сахо, нуэр, италяллар, французлар, юнонлар арманийлар ва ҳ.к. Давлат дини: мусулмонлар — 45%, православнасоний — 40% ва бутпарастлар — 15%дан иборатдир.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — Федератив Демократик Республикасидир. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Қонунчилик ҳокимияти — Халқ Депутатлари Кенгашига таалуқлидир. Эфиопия — БМТ, ХВФ ва БАА аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Эфиопия — аграр мамлакат. Асосий хужалик маҳсулотлари — буғдой, жўхори, тэфф, дагусса ва ҳ.к. Чорвачилик ривожланган. Олтин, темир рудаси, мис, олтингугурт, калий тузи, платина, нефть, мрамар, слюда, ва марганец қазиб олинади. Экспорт учун: қаҳва, чарм маҳсулотлари, сабзавотлар ва мой пальма ўсимликлари уруғлари етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва транспорт ускуналари, транспорт воситалари, йигирув иплари ва матолар, кимё маҳсулотлари (биринчи навбатда фармацевтика буюмлари) ва нефть. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Саудия Арабистони, Италия, Германия, Япония ва Буюк Британия.

Тарихи. Қадимда мамлакат ҳудудларн қирол Сулаймон ва Сав қироличаси ерлари таркибига кирган. XVIII асрда Эфиопия қироллиги вужудга келади. 1867-1868 йиллари инглизларнинг мамлакатни босиб олиш учун бир неча муваффақиятсиз уринишлари бўлиб ўтади. 1872 йили — Эфиопия империяси эълон қилинади. 1895, ва 1935-1936 йиллари — Италия қўшинлари бостириб кирди. Эфиопия — Италия Шарқий Африкаси таркибига киритилади. 1941 йили Инглиз ва Эфиопия қўшинлари Италия мустамлакачиларни қувиб чиқарди. 1952 йили Эфиопия давлати Эритрея ҳудудига қўшилади. 1977 йили Сомали тўсатдан Эфиопияга хужм қилди. СССР ва Куба Эфиопияга сезиларли техник ва ҳарбий ёрдами кўрсатди, шундан сўнг Сомали қақшатғич зарбага учради. 1991 навбатдаги давлат тўнтариши содир бўлади. 1993 йили Эритрея Эфиопиядан ажратилади. 1998-2000 йилларда Эфиопия ва Эритрея ўрталарида чегара ҳудудлар учун уруш бошланиб, 2000 йилда тинчлик шартномаси имзоланиши билан якун топди.

ЖАНУБИЙ АФРИКА РЕСПУБЛИКАСИ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили

Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги

Аҳоли сони(2003)

Зичлиги

Пул бирлиги

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Жанубий Африка Республикаси
1961 йил 31 май (Буюк Британия
мустанлакаси бўлган)
Инглиз, зулу, коса, свази, ндебеле,
сесото, тсонго, тсвана ва венда тиллари
Претория
Йоханнесбург, Претория, Кейптаун,
Блумфонтейн
Парламент республикаси
1,22 млн км.кв. (дунёда 24-уринда)

47,2 млн киши (дунёда 26-уринда)
1 км.кв.га 38,7 киши
Рэнд (ZAR коди 710)
.za
+27
UTC+2

Географик жойлашиши. Жанубий Африка Республикаси — Африка қитъасининг энг чекка жанубий чизигида жойлашган давлат. Шимолда — Набимия, Ботсвана ва Зимбабве, шимоли-шарқда — Мозамбик ва Свазиленд мамлакатлари билан чегарадош. Шарқда ва жанубда — Ҳинд океани, ғарбда эса — Атлантика океани сувлари ювиб туради. Мамлакатнинг катта қисми баланд адирли “карру” платоси ва унча баланда бўлмаган (2 500 м гача) тоғлар билан қоплангандир. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси — Монт-о-Сурс (3 299 м) тоғи ҳисобланади. Иқлими шимолда асосан тропик, жанубда эса субтропикдир. Ясси тоғларда уртача ойлик ҳарорат: +7° С +10° С дан +18° С +27° С гача бўлади. Йилнинг қуруқ фасли қишга тўғри келади (май-сентябрь ойлари). Асосий дарёлари — Оранж ва Лимпопо. Флора — 16минг турдан иборат бўлиб, улардан энг асосийси — эндемиклардир. Мамлакатнинг катта қисми — саванналардан ташкил топган. Калахари ва Каруда саванна (алоэ ва молочай усимликлари билан) ва чуллар жудаям кўпдир. Ҳайвонот оламининг илк кўринишлари фақатгина кўриқхона ва миллий боғларда сақланиб қолган.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамла-

кат 9 провинцияга булинади. Жанубий Африка Республикасида ягона пойтахт йўқ: ижроия ҳокимият органлари — Преторияда, парламент — Кейптаунда, Олий суд эса — Блумфонтейнда жойлашгандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник гуруҳлар: африкаликлар (зулу, коса, нгуни, сан (бушменлар), готтентотлар (койкоин), нгуни, сутотсвана, венда, тсонга ва ҳ.к.) — 77%ни, оқтанлилар — 11%ни, метислар — 9%ни ва ҳ.к. ташкил этади. 1996 йилда қабул қилинган Конституцияга мувофиқ, Жанубий Африка Республикаси — 11та давлат тилига эга бўлиб, бу мамлакатни Хиндистондан кейин тилларнинг кўплиги бўйича иккинчи ўринга қўяди. Диндорлар асосан — насронийлар бўлиб — 80%ни қолганлар эса маҳаллий динларга ибодат қилувчилар ташкил этишади.

Сиёсий тизим. 1997 йил 4 февралдаги Конституцияга мувофиқ, Жанубий Африка Республикасидаги ҳокимият — Президент, иккипалатали парламент ва мустақил суд тизимига тегишлидир. Жанубий Африка Республикаси Президенти давлат бошлиғи ҳисобланиб, у Вазирлар Маҳкамасини бошқариб келади. Мамлакатдаги Қонунчилик ҳокимияти — иккипалатали парламент (Сенат ва Миллий Ассамблея)га тегишлидир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Жанубий Африка Республикаси — БМТ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ХВФ ва БАА аъзоси бўлиб, Миллатлар Ҳамдустлиги таркибига киради.

Иқтисодиёти. Жанубий-Африка Республикаси хужалик ривожланиш даражаси юқори булган индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Жанубий Африка Республикаси — олтин, платина, хромит, марганец рудаси, сурма ва олмос қазиб олиш бўйича, дунёда етакчи ўринларни эгаллаб келади. Мамлакатда уран, темир рудаси, мис, асбест ва ҳ.к. қазиб олинади. Саноатнинг етакчи тармоқлари: қора металлургия, машинасозлик, автосаноат, кимё ва озиқ-овқат саноати ҳисобланади. Қишлоқ хўжалиги саноатининг асосини чорвачилик ташкил этади. Асосий қишлоқ хўжалик маҳсулотлари: жўхори, буғдой, шакар-қамиш. Экспорт учун: олтин ва металл буюмлар, олмос, машина ва транспорт ускуналари, етказиб берилади. Импоррт орқали: машина ва транспорт

ускуналари, минерал ёқилғи, озиқ-овқатлар, спиртли ичимликлар ва тамаки маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари — Германия, АҚШ, Буюк Британия ва Япония.

Тарихи. Жанубий Африка Республикасининг ёзма тарихи 1652 йилнинг 6 апрель куни, Ян ван Рибек, Голландия Ост-Индия компанияси номидан — Капс мустамлакасида аҳоли масканларини ташкил этганида бошланган. Буюк Британия томонидан Кап мустамлакаси босиб олинганидан сўнг, бур қабилаларининг катта қисми бу ерларни ташлаб, Африка халқларидан босиб олган ерларла Трансваал ва Оранж эркин давлатларини ташкил этишди. Англия ва Бурлар ўртасидаги 1899-1900 йиллардаги урушлар натижасида Бурларга тегишли ерлар Буюк Британия қўл остига ўтади. Купчиликни ташкил этувчи — қоратанлилар ва камчиликни ташкил этувчи — оқтанлилар ўртасидаги ирқий келишмовчиликлар, Жанубий Африка Республика тарихи ва сиёсати учун жиддий муаммога айланди. 1961 йили Жанубий Африка Иттифоқи ҳукумати, ўзининг Ҳамдўстлик таркибидан чиқиши ҳақида эълон қилади ва Жанубий Африка Республикаси вужудга келади. 1994 йилнинг апрель ойида Вақтинчалик Конституция кучга кирди.

ЕВРОПА

АВСТРИЯ

Расмий номланиши	Австрия Республикаси
Мустақиллик санаси	1955 йил 27 июль
Давлат тили	Немис тили; ҳудудий тиллар: словак (Карантия), хорват, венгер (Бургенланд)
Пойтахти	Вена (Wien)
Йирик шаҳарлари	Вена, Грац, Линц
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	83,86 минг км.кв. (дунёда 113-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,3 фоз
Аҳоли сони(2005)	8,17 млн киши (дунёда 86-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 97,4 киши
Пул бирлиги	Евро[1] (EUR коди 49)
Интернет-домен	.at .eu
Телефон коди	+43
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Австрия — Европанинг қоқ марказида жойлашган мамлакат. Шимолда — Чехия, шимолий-шарқда — Словакия, шарқда — Венгрия, жанубда — Словения, Италия. Швейцария ва ғарбда — Лихтенштейн, Швейцария ҳамда Германия давлатлари билан чегарадош. Австрия асосан тоғли мамлакат (70%) бўлиб: Австриянинг катта қисми — Шарқий Альп тоғлари билан қопланган. Улар ўз навбатида Шимолий Альп Тироли ва шимолдаги Зальцберг Алпларига; Циллертал ва жанубдаги Карникс Алпларига бўлинади. Мамлакатнинг энг юқори чўққиси — Гросглокнер тоғи (3 797м) ҳисобланади.

Австрия иқлими мўътадил бўлиб, континенталга утувчидир. Қиш фасли кўп ёғадиган қорлари билан юмшоқ бўлади, энг совуқ ойларида бири қишда — январь ойи ҳисобланади, шунда ҳаво ҳарорати водийларда: -2° С гача, тоғли ҳудудларда эса: -14° С гача тушиб кетади. Ёз фасли иссиқ кўёшли бўлади, энг иссиқ ойлари июль ва август бўлиб, ўртача ҳарорат тахминан: $+20^{\circ}$ С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат 9та федерал ерлар: Бургенланд, Каринтия, Куйи Австрия, Австрия, Юқори Австрия, Зальцбург, Штирия, Тироль, Форарлберг ва Вена шаҳрига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. 2001 йилда утказилган қайта рухатга олишга асосан, мамлакатнинг йирик этник груҳлари — немис тилида сўзлашувчи австрияликлар бўлиб, улар аҳолининг — 88,6%ни ташкил этишади. Мамлакатда шунингдек — хорватлар, словенлар, чех, ва венгрлар истиқомат қилишади. Дини: католиклар — 78%, протестантлар — 5%, мусулмонлар — 2%, атеистлар — 12%ни ташкил этишади. Давлат тили — Немис тили.

Сиёсий тизим. Австрия — Президент бошқаруви шаклидаги, Федератив парламент Республика. Амалдаги конституция 1920 йил қабул қилинган ва қайта тарзда 1945 йил киритилган. Давлат бошлиғи — Федерал президент ҳисобланади. Ҳукуматни — Федерал Канцлер бошқариб келади. Ҳукумат аъзолари — Президент томонидан тайинланишади. Австрия парламенти — иккипалатали Федерал Кенгаш (Федерал ва Миллий Кенгаш) ҳисобланади. Австрия — Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ЕИБ, ЕКА, ЕМС, Европа иттифоқи, МБРР, МФКК, ОБСЕ, БМТ, ОЭСР ва СЕ аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёт. Австрия республикаси ривожланган ва мустақкам иқтисодиётга эгадир. Давлат: хом-ашё ва энергетика тармоқларида асосий корхоналар ва банкларга эга. Тоғ-кон саноати: нефть, темир рудаси, магнезит, кўмир, қўрошин-цинк ва вольфрам рудалари, графит ва ош тузи қазиб олинади. Машинасозлик, қора металлургия, алюмин, кимё саноати, азот ўғитлари, сера кислотаси, сунъий тоғлалар, сода ва атир-упа ишлаб чиқариш корхоналари ривожланган. Тўқимачилик, тери-чарм ва тикув тармоқлари — енгил саноатнинг етакчи соҳалари ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалигининг етакчи тармоғи — чорвачилик ҳисобланади. Паррандачилик ва деҳқончилик ривожланган. Асосий хўжалик маҳсулотлари — буғдой, арпа, қандли лавлаги, картошка, жўхори ва сўли. Экспорт учун: машинасозлик, ёғоч, қоғоз, озиқ-овқат маҳсулотлари ва электроэнергия етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, истеъмол моллари, металл буюмлар, нефть ва нефть маҳсулотлари олиб кирилади.

Австрия — Халқаро туризм соҳасининг энг муҳим ҳудудларидан бири ҳисобланади. Асосий савдо ҳамкорлари: Европа Иттифоқи, Шарқий Европа ва МДХ мамлакатлари, Япония ва АҚШ.

Тарихи. 3000 минг йил аввал мамлакат ҳудудида — иллирий қабилалари истиқомат қилиб келишган. Э.р.ав. I-асрда мамлакат римликлар томонидан босиб олинади ва Римнинг — Реция ва Паниония мустамлакалари таркибига киритилади. 788 йили мамлакат ҳудуди Буюк Карл империяси таркибига киритилади.

Бавариядан курашиб олиб қўйилган ерларда арқий маркаи император Оттон I 955 йил ташкил этади, кейинчалик бу ҳудуд Австрия Маркграфлиги деб номлана бошлайди. 1156 йил Австрия Бавариядан ўз мустақиллигини олади ва герцогликга айланади. XIV асрда ҳокимият тепасига Габсбурглар оиласи келади, уларнинг келиши Австрия давлатининг гуллаб яшнаши билан боғланади. Австрия республикаси 1918 йилнинг ноябрь ойида Австрия-Венгрия империяси тарқалиб кетганидан кейин ташкил этилади. 1938 йили Австрия зўрлик билан фашистик Германияга қўшиб олинади. 1945 йилда Австрия СССР қўшинлари томонидан озод этилганидан сўнг Совет, АҚШ, Инглиз ва Француз ҳудудларига бўлинади ва Австрия вақтинчалик ўз мустақиллигини йўқотади.

1955 йилда мустақил ва демократик Австрияни тиклаш ҳақидаги шартнома имзоланади. 1955 йилнинг октябрь ойида Австрия парламенти, мамлакатнинг доимий нейтралитети ҳақида конституцион қонун қабул қилади. 1996 йилнинг 1 январь ойида Австрия Европа иттифоқининг аъзосига айланади. Мамлакат — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, Европа эркин савдо ассоциацияси, ОБСЕ ва Европа иттифоқи аъзоси ҳисобланади.

АЛБАНИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Албания Республикаси
1912 йил 28 ноябрь куни
(Усмонли Туркия мустамлакаси бўлган)

Давлат тили

Албан

Пойтахти

Тирана

Йирик шаҳarlари

Тирана

Бошқарув шакли

Республика

Майдони

28,74 минг км.кв. (дунёда 139-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги

4,7 фoиз

Аҳоли сони(2005)

3,1 млн киши (дунёда 129-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв.га 107,8 киши

Пул бирлиги

Лек

Интернет-домен

.al

Телефон коди

+355

Соат миллари

UTC+2

Географик жойлашиши. Албания — Европанинг жанубий-шарқий қисми ҳамда Адриатика ва Ионик дарёларининг соҳиллари, Болқон ярим оролининг ғарбий қисмида жойлашган дав

лат. Огранто бўғози Албанияни Италиядан ажратиб туради. Мамлакат шимолда ва шимолий-ғарбда — Сербия ва Черногория, шарқда — Македония Республикаси, жанубий-шарқ ва жанубда эса — Греция давлатлари билан чегарадошдир. Соҳил бўйи ҳудудларнинг марказий қисми — адирлардан, мамлакатнинг қолган ҳудуди эса тоғлар — Шимолий Албан Алплари, Томори ва Корабин (2 764м) тоғларидан иборатдир. Йирик қўллари — Шкодер (Скадар), Охирид, Преспа; даёлари — Дрин, Вьоса, Мати ва ҳ.к. Мамлакат ҳудудининг 43%дан ошиги — урмонлар ва чангалзорлар билан, тахминан 25%и эса — алп қўкламлари билан қопландир. Албания иқлими, субтропик ўртаер денгизи ва муътадилдир. Ёзи қайиоқ, қуруқ бўлиб (июль ойидаги ўртача ҳаво ҳарорат: +24° С дан +28° С гача бўлади), қиш фасли салқин ва намли бўлиб (жанубда: +14° С дан, шимолда: +6° С гача бўлади).

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат: 12 округ (“гарк”)ларга бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Мамлакатдаги энг катта ва кўп сонли этник гуруҳлар таркиби — албанияликлардир (икки субэтник гуруҳлар — шимолдаги “геги” ва жанубдаги “тоски” халқлари) — 95%дан иборатдир. Улардан ташқари мамлакатда юнонлар (3%), македонияликлар, черногорияликлар, серблар, болгарлар, циганлар ва ҳ.к. лар бор Дини: мусулмон-суннийлар — 70%, насронийлар — 20%, католиклар — 10%. Албан тили икки асосий шаклга — тоск ва гегий талаффузига эга бўлиб, расмий даража ва ҳужжатли ишларда — тоск талаффузи ишлатилади.

Сиёсий тизим. Албания Республикаси — Президент бошқаруви шаклидаги ривожланиб келаётган Демократик мамлакат ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир. Мамлакатнинг олий қонунчилик органи — бирпалатали Миллий Кенгаш “Кувенди Популлор” ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиялик тизими жорий этилган. Албания — Бутунжаҳон савдо ташкилоти, МБРР, ХВФ, МФКК, ОБСЕ, БМТ ва СЕ ҳалқаро ташкилотларнинг қаторидан жой олган.

Иқтисодиёти. Албания — аграр-индустриал мамлакат ҳисобланади. Етакчи тармоқлардан бири тоғ-кон саноатидир: хромит, темир-никель ва мис рудалари, кўмир, нефть ва табиий битума қазиб олинади. Нефтни қайта ишлаш саноати, қора ва рангли металлургия, металлни қайта ишлаш ва машинасозлик, кимё саноати ривожланган.

Қишлоқ хўжалигида буғдой, жўхори, гуруч, арпа, сўли, кунгабоқар, қандли лавлаги, тамаки ва пахта етиштирилади. Уруғчилик узумчилик ва тоғ чорвачилиги ривожланган. Экспорт учун: асфальт, нефть маҳсулотлари, металл буюмлар ва металл рудалари, электр энергия, нефть, сабзавотлар, мевалар ва тамаки етказиб берилди. Импорт орқали: машина, дастгоҳлар, темир ва пулат буюмлар тўқимачилик ва кимё маҳсулотлари, фармацевтика олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: АҚШ, Хитой, Европа иттифоқи мамлакатлари ва Туркия.

Тарихи. Ҳозирги Албания ҳудудларида қадимда, албанияликларнинг аجدодлари ҳисобланган — иллирий қабилалари истиқомат қилиб келишган. V асрда Рим империяси тарқалиб кетиши билан мамлакатнинг асосий қисми Византия давлати таркибига кириди. 1381 йили турклар Албания ҳудудига кириб келиб, қабилалар ўртасидаги урушда Топия сулоласини Бальш сулоласига қарши булган зиддиятларда қўллаб қувватлайди ва Топия сулоласи тарафида туради. Албания, Венеция ва Турклар ўртасидаги талашиш сабабига айланишди. 1571 йилнинг охирига келиб, турклар Албания ҳудудидан Венецияликларни буткул қувиб чиқаришади. 1912 йил 28 ноябрь куни Влёрда Албания мустақиллигининг эълон қилинди. I жаҳон уруши даврида Албания ҳарбий ҳаракатлар майдонига айланиб қолди. 1915 йилнинг апрель ойида Антанта мамлакатлари ва Италия, Албания мустақиллигини йўқ қилинишига олиб келган махфий битимни имзолашади. 1920 йил 21-31 январь куни Албан Миллий Конгресси қайтадан мамлакат мустақиллигини эълон қилиб, Тиранани мамлакат пойтахти деб эълон қилди. 1939 йил 7 апрель куни Италия 50-мингли қушин корпусини Албанияга киритиб 10 апрель кунига келиб унинг ҳудудларини ўзлаштириб олди. 1943 йил мамлакатда, партизанлик ҳаракатлари авж олиб, 1943 йилнинг сентябрь ойларида фашистик Италия Англия ва Америка қушинлари олдида капитуляция эълон қилиб, урушдан ташқарига чиқади, аммо 10 сентябрнинг ўзидаёқ мамлакатга Немис-фашист қушинлари кириб келади. 1946 йил 11 январь куни Албания Халқ Республикаси деб эълон қилинади. 1976 йил декабрь ойида мамлакат Албания Халқ Социалистик Республикасига, 1991 йил апрель ойида эса — Албания Республикасига қайта номланди.

АНДОРРА

Расмий номланиши	Андорра Қироллиги
Ташкил этилган	1278 йил
Давлат тили	Каталан
Пойтахти	Андорра-ла-Велья
Йирик шаҳарлари	Андорра-ла-Велья
Бошқарув шакли	Парламент монархия
Майдони	464 км.кв. (дунёда 178-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	66,9 минг киши (дунёда 203-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 144,2 киши
Пул бирлиги	Евро
Интернет-домен	.ad
Телефон коди	+376
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Андорра — Европанинг жануби-ғарбидаги энг майда давлатлардан бири, Испания ва Франция орасидаги шарқий Пиренеяда жойлашган денгизга олиб чиқадиган йўллари бўлмаган — князлик ҳисобланади. Шимоли-шарқдан, жануби-ғарбга мамлакатни Валира ва Арьез дарёлари кесиб ўтади. Мамлакатнинг энг юқори чўққиси — Андорранинг шимоли-ғарбдаги Кома-Педросс (2 942м) тепалиги ҳисобланади.

Андорра иқлими — субтропик, тоғли бўлиб Ўрта ер денгизи таъсири остида мўътадил бўлади. Ўртача ҳарорат январь-декабр ойларида: +2° Сдан —2° С гача, июнь-июль ойида эса: +15° С дан +20° С гача бўлади. Андора Европанинг энг қуёшли тоғли ҳудудларидан бири ҳисобланади. Қишда жудаям кўп қалин қор ёғади.

Маъмурий тақсимланиши. Андорра князлиги маъмурий жиҳатдан — 7 жамоага бўлинган: Андорра-ла-Вьеха, Канильо, Ла-Массана, Ордино, Сан-Хулия-д-Лория, Энкам, Эскальдес-Энджордани.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: испанияликлар — 61%, андорраликлар — 30%, францияликлар — 6%, бошқалар — 3%. Давлат тили — каталан тили бўлиб, шу билан бир қаторда испан ва француз тилларида ҳам сузлашишади. Аҳолининг кўпчилиги — католиклардир.

Сиёсий тизим. Расман Андорра — “парламент князлик” ҳисобланади, аммо 1993 йил Конституция қабул қилинганидан сўнг, мамлакат деярли ўз-ўзини бошқарувчи демократик республикага айланди. Мамлакатни шунингдек, Франция Президенти ва Урхел Бош епископи

бошқариб келишади. Ички бошқарув кенг автоном ҳуқуқларни сақлаб қолиб, сайлов органи бўлган — Бош Кенгаш орқали амалга оширилади. Кенгаш — ҳукуматни (Ижроя кенгаши) тайинлайди. Андорра — БМТ, ОБСЕ, МФКК ва СЕ аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Иқтисодиётнинг асосини — туризм ташкил этади шу билан бирга Андорра солиқсиз савдо қилиш ҳудуди ҳисобланади. Андорра Европанинг йирик молиявий маркази ҳисобланиб кўплаб йирик банклар, у ерда ўз бўлимларига эгадирлар. Чорвачилик ва деҳқончилик ривожланган. Асосий ҳўжалик маҳсулотлари: арпа жўхори, картошка, тамаки ҳисобланади. Шунингдек сабзавотчилик уруғчилик, узумчилик ва зайтун дарахтларини устириш ривожланган. Асосий савдо ҳамкорлари: Франция ва Испания.

Тарихи. Андора ҳақидаги илк ёзувларни тарихчилар эр.ав. II асрдаги латин битикларида учратганлар. Франция кўзғолони вақтида Андорра мустақил давлатга айланди. 1806 йили Наполеон Андоррани — Конституцион республика деб эълон қилади. 1866 йили, Андоррада Конституция жорий этилади.

БЕЛОРУССИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Беларусь Республикаси
1991 йил 21 август кун
(СССР таркибида бўлган)

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Белорус ва рус
Минск
Минск

Бошқарув шакли
Майдони

Президент республикаси
207,6 минг км.кв. (дунёда 93-ўринда)

Аҳоли сони(2005)

9,8 млн киши (дунёда 79-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв.га 47,2 киши

Пул бирлиги

Белорусс рубли

Интернет-домен

.by

Телефон коди

+375

Соат миллари

UTC+2

Географик жойлашиши. Беларусь Республикаси — Шарқий Европанинг марказий қисмида жойлашган давлат ҳисобланади. Шимоли-ғарбда — Литва, шимолда — Латвия, шимоли-шарқда — Россия, жанубда — Украина ва ғарбда — Польша билан.

латлари билан чегаралошдир. Мамлакатчи денгизга олиб чиқадиган йуллари йуқ. Беларуссияни кўллар мамлакати деб аташади — бу ерда кўлларнинг 11га яқини аниқланган. Ўрмонлар мамлакатнинг тахминан 2/5қисмини эгаллайди. Бу ерда чирик майдон ўрмонлари деярли йуқ, аммо, ўрмонсиз воҳалар ҳам йуқ эмас.

Маъмурий тақсимланиши. Беларуссия ўз таркибига 6 вилоят (Брест, Гомел, Гроднен, Могилёв, Минск ва Витебск вилоятлари) ва 1та Республикага бўйсунган — Минск шаҳрини олади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби деярли бир хил — 81%дан ошиғи — белорусслар, русслар — 11%, поляклар — 4%, украинлар — 2,5% яҳудийлар 11% ва ҳ.к. Давлат тили — Беларус ва русс тиллари. Дини: насронийлар — 80%, ва қолганлари иудазм, мусулмон ва бошқа конфессияларга таалуқдидир.

Сиёсий тизим. Беларус 1990 йил 27 июл кунини ўз мустақиллигини қўлга киритди. Ҳозирги кунда мамлакат — Президент бошқаруви шаклидаги унитар республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Ижроя ҳокимиятини — Бош вазир бошчилигидаги Вазирлар Кенгаши амалга оширади. Олий қонунчилик ҳокимияти — Миллий Кенгаш (Республика Кенгаши ва Вакиллар Палатаси) ҳисобланади. Суд тизими 1996 йилдан бери — Юқори ва Конституцион судларидан иборатдир. Беларус — МБРР, ХВФ, МФКК, ОБСЕ, БМТ ва МДҲ давлатлари аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Беларусия иқтисодиётининг асосини — машина-созлик ва металлни қайта ишлаш, кимё ва нефть-кимё саноати, электр энергетика, енгил ва озиқ-овқат, ўрмон ва ёғочни қайта ишлаш саноати тармоқлари ҳисобланади. Қишлоқ хўжалигида асосан, чорвачилик, паррандачилик, чўчқа кўпайтириш, бугдой ва картошка ўстириш билан шуғулланилади. Экспорт учун: юк автомобиллар, тракторлар, телевизорлар, музлатгичлар, кимё тодалари, калий ўғити, тўқимачилик ва енгил саноат маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть, табиий газ, кўмир, машина ва ускуналар, қора ва рангли металлургия, кимё саноати моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Россия, Украина, Германия, Польша, Италия, Литва, Латвия, Нидерландия, Буюк Британия ва АҚШ ҳисобланади.

Тарихи. Эр.ав. II-V асрларда ҳозирги Беларус ҳудудларига славянлар келиб жойлашнишади ва болтиқ қабилаларини босиб олишади. XIII аср урталарида Буюк Литва Князлиги (ҳозирги Беларус уша пайтлар Литва деб номланар эди) ташкил этилади. 1759 йили Буюк Литва Князлиги Польша давлати билан ягона мам-

лакатга бирлашади. Польша уч марта 1772, 1793 ва 1795 йиллари бўлинганидан сўнг Россия ўзига замонавий Беларусни қушиб олади. 1812 йилдаги урушдан сўнг Беларус вайрон этилади. Мустақил Беларус давлати XX асрнинг бошларида 1917 йилдаги эъзгондан сўнг қайта тикланади. 1918 йил 25 март куни Беларус Халқ Республикаси эълон қилинади, сўнг 1 январь 1919 йил Беларус Совет Социалистик Республикасини ташкил этилиши ҳақида эълон қилинади. 1922 йилдан 1991 йилга қадар Беларус Беларус Социалистик Совет Республикаси сифатида Собиқ иттифоқ таркибида бўлган. 1990 йил 27 июль куни давлат суверенитети ҳақидаги Декларация қабул қилинади. Конституцияга мувофиқ Беларус Республикаси — Президент Республикаси бошқарувидаги давлат. Ижроия ҳокимияти бошлиғи — Президент ҳисобланади. Олий қонунчилик ҳокимияти — Миллий Кенгаш, юқори назорат органи эса — Конституцион суд ҳисобланади.

БЕЛЬГИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили

Пойтахти

Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли

Майдони

Сув сатҳидан юқорилиғи

Аҳоли сони(2005)

Зичлиғи

Пул бирлиғи

Интернет-домен

Телефон коди

Соат миллари

Бельгия Қироллиғи

1830 йилда эълон қилинган

1839 йилда тан олинган

(Нидерландия мустамлакаси бўлган)

Нидерланд, француз ва немис

Брюссел

Брюссел, Антверпен, Гент

Конституцион монархия

30,52 минг км.кв. (дунёда 136-уринда)

6,4 фоз

10,4 млн киши (дунёда 77-уринда)

1 км.кв.га 340,7 киши

Евро (EUR,) Бельгия тангалари евро

.be; .eu

+32

UTC+1

Географик жойлашиши. Бельгия — Ғарбий Европадаги Шимоллий денгиз соҳилларида жойлашган давлат. Шимолда — Нидерландия, шарқда — Германия, жануби-шарқда — Люксембург, жанубий ва ғарбда Франция давлатлари билан чегарадош. Шимол

— Шимолий денгиз сувлари ювиб туради. Мамлакатнинг катта қисми — Шимоли-ғарбдан жануби-шарқ томон кўтарилиб борувчи — Шимолий денгиз қирғоқларидан Арденн қирғоқларига қадар дилардан иборатдир. Белгия тош кўмирга бой мамлакат. Иқлими таълил денгизли. Арденда январ ойидаги ўртача ҳарорат: -1°C дан соҳил бўйларида: $+3^{\circ}\text{C}$ гача бўлади, июль ойида эса: 14°C — 19°C ни ташкил этади. Япроқлари кенг дарахтлардан иборат ўрмонлар мамлакат ҳудудининг тахминан — 20%ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий тузилиш шакли — Федерация. Бельгияда маъмурий тақсимланишнинг икки тизими мавжуд: мамлакат 3 округга бўлиниб, шулардан 2таси провинцияларга бўлинган.

Шу билан бир қаторда, Белгия 3та тил ҳамжамиятларига бўлинди: Нидерланд, Француз ва Немис тилларида сўзлашувчи ҳамжамиятлар.

Аҳолиси ва дини. Аҳоли таркибини ташкил этувчи икки асосий гуруҳ: фламандлар (аҳолининг тахминан 60%) ва валлонлар (аҳолининг тахминан 40%). Дини: католиклар — 75%, протестант, мусулмон ва православлар — тахминан 25%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Бошқарув шакли — Конституцион монархия. Давлат бошлиғи — Қирол. Иккипалатали парламент (Вакиллар палатаси ва Сенат) — қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ҳукумат расман — қирол томонидан тайинланади. Ҳар бир округ ўз тил ҳамжамияти, парламенти ва ҳукуматига эгадир. Ўзаро келишувга кўра Фламанд округи ва Нидерланд ҳамжамиятларининг парламент ва ҳукуматлари бирлаштирилди. Федерал ҳукумат қолган 5та ҳукуматнинг ҳаракатларини йўналтириб — умумдавлат аҳамиятига молик масалалар, муҳофаа, ташқи ишлар, умумдавлат иқтисодиёти ва пул сиёсати, нафақа ва соғлиқни сақлаш муаммолари учун жавоб беради. Белгия — БМТ, Европа Иттифоқи, НАТО, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ЕИБ, ЕКА, ЕМС, МБРР, ХВФ, МФКК, ОБСЕ, ОЭСР, СЕ аъзолари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Белгия — такомиллашиб бораётган қишлоқ хўжалигига эга индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Озиқ-овқат, кимё, фармацевтика ва тўқимачилик саноатлари ривожланган. Сут-ғўшт чорвачилиги, сабзавотчилик, уруғчилик ва техник ўсимликчилик қишлоқ хўжалигининг асосий тармоқлари ҳисобланади. Балқичилик ва қисқичбақаларни овлаш билан шуғулланилади. Экспорт учун: автомобиллар, озиқ-овқат маҳсулотлари, темир ва пулат, қайта ишланган олмослар, текстил ва пластмассалар, нефть

маҳсулотлари, қора ва рангли металллар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, машина, олмослар, нефть ва нефть маҳсулотлари, кимё саноати ва тўқимачилик моллари, кийим-кечаклар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари Германия, Франция, Нидерландия ва Буюк Британия.

Тарихи. Э.ав. 57 йилда Юлий Цезар ҳозирги Белгия деб аталаётган Европа ҳудудларини босиб олади ва янги мустамлакага "Gallia Belgica" деб ном беради. 731 йили ҳозирги Белгия ҳудудларида савдо шаҳарлари барпо этилиб, санъат ва маданият ривожланади. IX асрнинг урталарига келиб, Феодал булинишлар даври бошланди. 1329 йили мустақил давлатлар Франция тожи ҳукмронлиги остига ўтишди. Францияга қарши Англия билан иттифоқдош бўлиш натижасида 1384 йили Бургунд империяси вужудга келади. Филипп (1419-1467) бошқаруви остида Брюссел бошқарувида барча жануби-шарқий ерлар шу жумладан Намюр ва Льеж бирлаштирилган эди. Унинг бошқарув даври мамлакатга гуллаб-яшнаш ва санъатнинг ривожланишини олиб келди. Икки давлат ташкил этилди: Жанубда — Испания Нидерландияси ва шимолда — Бирлашган Провинциялар. 1713 йилга келиб Белгия провинциялари устидан Австрия давлати ўз назоратини ўрнатади. 1795 йилда Франция қўзғолони ғолиб келгач, Франция Белгия давлати ҳудудларини Австрияликлардан озод этади.

Наполеон устидан ғалаб қозонгач, иттифоқчилар Белгияни Нидерландия Қиролиги назорати остига бериб юборишади. Аммо 1830 йили Брюсселда қўзғолон кутарилади ва бутун мамлакатга тарқалади. 1831 йил 20 январ куни Белгия мустақил давлатга айланади. Биринчи ва Иккинчи жаҳон урушлари даврида Белгия Германия қўшинларига қаршилиқ кўрсата олмади. Урушдан сунги Белгия Европа мамлакатларини бирлаштириб турувчи марказга айланади. Брюссел эса унинг пойтахти деб эълон қилинади. Бу шаҳарда Европа иттифоқи ва НАТОнинг бош қароргоҳлари жойлашган.

БОЛГАРИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Болгария Республикаси
1878 йил 3 март куни эълон қилинган
1908 йил 22 сентябр куни тан олинган
(Усмонли Туркия мустамлакаси бўлган)

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Болгар

София

София

Бошқарув шакли

Парламент республикаси

Майдони

110, минг км.кв. (дунёда 102-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги

0,3 фоз

Аҳоли сони(2005)

7,8 млн киши (дунёда 94-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв.га 70,3 киши

Пул бирлиги

Лев

Интернет-домен

.bg

Телефон коди

+359

Соат миллари

UTC+2

Географик жойлашиши. Болгария Республикаси — Жануби-шарқий Европадаги, Болқон ярим оролида жойлашган давлатдир. Шимолда — Қора денгиз сувлари ювиб туради. Жанубда — Греция ва Туркия, ғарбда — Сербия ва Македония ва шимолда — Руминия давлатлари билан чегарадош. Мамлакат ҳудудининг катта қисми тоғлар (Стара-Планина, Средна-Гора, Рила, Пирин ва Родопы тоғларидан иборатдир) ва тепаликлардан иборатдир. Мамлакатнинг ва Болқон ярим оролининг энг юқори нуқтаси — Мусала (2 925м) тоғи ҳисобланади. Мамлакат шимоли — Қуйидунай теккислиги, марказда катта бўлмаган — Казанлик чуқурлиги, жанубда эса — кенг Юқориафрика пастлиги мавжуд. Болгария иқлими муътадил, жанубда — ўрта ер денгизига ўтувчи бўлиб. Европанинг бошқа ҳудудларига қараганда салқинроқ. Январ ойининг ўртача ҳарорати: $+2^{\circ}\text{C}$ дан -2°C гача, июль ойида эса: $+20^{\circ}\text{C}$ дан $+25^{\circ}\text{C}$ гача ташкил этади. Денгизи сувининг ўртача ҳарорати, ёз фаслида: -21°C - -23°C гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 28 вилоятга бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг асосини болгарлар — 98%, ташкил этади. Бу ерда шунингдек: турклар, циганлар, юнонлар, арманилар, руслар ва бошқа халқлар истиқомат қилишади. Одамларнинг чет давлатларга чиқиб кетишлари, мамлакатда аҳоли

сонининг кескин суратда тушиб кетишига олиб келмоқда. Расмий тили: — болгар тили бўлиб, шунингдек немис, инглиз ва рус тилларида ҳам сўзлашишади. Аҳолининг катта қисми — православ насронийлар бўлиб, мусулмон-суннийлар ҳам мавжуд.

Сиёсий тизим. Болгария — Парламент Республика ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимиятининг мунтазам амал қилиб туриш органи — бирпалатали Халқ Кенгаши ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Болгария — Бутунжаҳон савдо ташкилоти, МБҲР, ХВФ, МФКК, ОБСЕ, БМТ ва СЕ каби халқаро ташкилотларнинг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Болгария — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Машинасозлик ва озиқ-овқат саноати, кўмир қазиб олиш, қора ва рангли металлургия, кимё ва нефть кимё ҳамда ёғочни қайта ишлаш саноатлари ривожланган. Қишлоқ хўжалигида: буғдой, тамаки, сабзавотлар, мевалар, узум ва эфир мойлари усимликлари ўстирилади. Гушт-жун чорвачилиги, балиқчилик ва туризм соҳалари такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: машинасозлик, электротехник ва кимё саноати маҳсулотлари, пластмасса, сабзавотлар, мевалар, вино ва тамаки моллари етказиб берилади. Импорт орқали: машинасозлик саноати моллари, транспорт воситалари ва нефть маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: — Италия, Германия, Туркия ва Греция.

Тарихи. Қадимги даврларда Болгария ҳудудлари, қудратли Македония давлатига тегишли бўлиб, унда — фракийлик аҳоли яшаб келишган. Сўнг бу ерлар Рим империясининг бир қисмига айланди. Илк Болгар давлати 681 йилда (1018-1186 — Византия ҳокимияти назоратида) вужудга келди.

Иккинчи Болгария давлати 1185 йилдан 1396 йилга қадар мавжуд бўлди. XIV асрнинг охирларида Болгария Усмонийлар томонидан босиб олинади. Россия билан бўлган урушда (1877-1878 йиллар) енгилган Туркиядан озод қилинган Болгария 1878 йилдан бошлаб, ўзининг янги давлат тарихини бошлайди. 1908 йилда — мустақил давлатга айланади. Биринчи Жаҳон урушида Болгария Германия тарафида курашга кирган. 1923 йилда бўлиб ўтган давлат тўнтаришидан сўнг, ҳокимият тепасига фашист Германия ҳокимияти келади. 1935 йили Болгарияда Борис III шок этиб тож кийидирилганди. 1944 йили Борис III нинг монархик авторитар тузум Қизил армия қўшинлари томонидан ағдарилди. Болгария Германияга уруш эълон қилади. 1946 йил 15 сентябрь куни социалистик ривожланиш йўлини танлаган Болгария Халқ

Республикаси эълон қилинади. 1989 йили Болгария чуқур иқтисодий ва сиёсий ислохотлар бошланиб кетди. 1990 йил 15 ноябрдан сўнг мамлакат Болгарияда Республикаси деб атала бошлади.

БОСНИЯ ВА ГЕРЦОГОВИНА

Расмий номланиши	Босния ва Герцоговина Республикаси
Мустақиллик санаси	1992 йил 5 апрель куни (Югославия таркибидан ажралиб чиққан)
Давлат тили	Босния, хорват ва серб
Пойтахти	Сараево
Йирик шаҳарлари	Сараево
Бошқарув шакли	Республика
Майдони	51,3 минг км.кв.(дунёда 124-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	3,9 млн киши (дунёда 121-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 76,3 киши
Пул бирлиги	Марка (BAM код 11)
Интернет-домен	.ba
Телефон коди	+387
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Босния ва Герцоговина — Болқон ярим-оролнинг марказий қисмидаги давлат ҳисобланади. Ғарб ва шимолда — Хорватия, шарқда — Сербия ва жануби-шарқда — Черногория мамлакатлари билан чегарадошдир. Адриатика денгизига олиб чиқадиған унча катта бўлмаған йули бор. Босния федерациянинг шимолий қисмида, Сава дарёси бўйлаб жойлашгандир. Герцоговина эса жануброқ, Неретва дарёси ховузида жойлашгандир. Серб Республикаси мамлакатнинг Сербияга яқин бўлган шимоли-шарқий ҳудудини эгаллаб туради. Иқлими — муътадил континентал. Бу ерда рельеф ҳудудининг узига хос томонлари билан боғлиқ бўлган турли хил микроиклим зоналарини кузатиш мумкин. Уртача ҳарорат, ёзда: +16° С дан +27° С гача ва тоғли ҳудудларда: +10° С дан — +21° С гача (пойтахтда уртача ҳарорат июль ойида: +21° С бўлиши мумкин) бўлиши мумкин. Қиш фаслида 0Сдан —7Сгача (пойтахтда январь ойида тахминан —1С бўлиб, аммо баъзида —16Сгача тушиши мумкин) бўлади. Босния ва Герцоговина ҳудудларининг асосий қисмини,

– Динар Алплари ва Динар тоғ тизмаларига мансуб бўлган урта баналдликдаги тоғлар эгаллайди. Мамлакатнинг энг юқори нуқтаси Герцоговинадаги, Черногория билан чегарадош бўлган – Маглик (2 386м) тоғи ҳисобланади. Мамлакатнинг ярмидан кўп ҳудуди, айниқса шимолий ҳудудлари қуюқ, ҳамиша яшил ўсадиган урмонлар билан қопланган бўлиб, қолган қисми эса қишлоқ ҳужалиги ҳудудлари ва тоғ чангалзорлари орасида иккига бўлингандир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат: 2та миллий туманларга – Босния ва Герцоговина федерацияси ҳамда Серб Республикасига, шунингдек Халқаро кузатувчилар назорати остида бўлган (расман Босния таркибига киради) Барко округига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: аҳолининг тахминан 31% ўзларини серблар деб ҳисоблашади, 49% – боснияликлар (мусулмонлар), 14%и – хорватлар ва 0,6% ини қолган халқлар ташкил этади. Боснияда асосан, мамлакатнинг жануб ва ғарб ҳудудларида яшовчи боснияликлар, шимол ва жанубда эса – хорват кўпчилиги истиқомат қилади. Серб республикасида – Серблар сони анча баланд. Герцоговинада одатдагидек ғарбда – хорватлар ва шарқда – серблар истиқомат қилишади. Давлат тиллари – Серб, хорват ва босний тиллари ҳисобланади. Хорват ва боснийликлар лотин алифбосидан фойдаланишади, Сербия ҳудудларида эса кириллица қабул қилинган. Дини: мусулмонлар – 40%, православлар – 31%, католиклар – 15% ва бошқа конфессия вакиллари – 14%ни ташкил этишади.

Сиёсий тизим. Босния ва Герцоговина – Федерал Демократик республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи – уч кишидан иборат, ҳар бир давлат шаклидаги халқларга бош бўлган Босния ва Герцоговина Президиуми ҳисобланади. Ҳукумат бошлиғи – Вазирлар Маҳкамаси Раиси ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти иккипалатали Парламент Ассмблеяси ёки мамлакатнинг уч миллион тенг даражада қуйилган Скупщина амалга оширади. Юқори палата – Вакиллар Палатаси ёки “Представники Дом” деб номланади. Босния ва Герцоговина – МБРР, ХВФ, ОБСЕ ва БМТ каби халқаро ташкилотлар аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Фуқаролик уруши (1992 йил апрель – 1995 йил ноябрь ойига қадар) Босния ва Герцоговина иқтисодиётига сезиларли зиён келтирди. 1995 йилдан сунг берилган катта халқаро ёрдам, иқтисодиётнинг тикланиш жараёнини енгиллаштирди.

Кишлоқ хўжалиги, мамлакатнинг асосий иқтисодиёт тармоқ-
ларидан бири ҳисобланади. Хўжаликда асосан: тамаки, қандли лав-
лаги, жўхори ва буғдой ўстирилади. Сербия билан чегарадош булган
давлат — меваларни айниқса олхўри ишлаб чиқариш бўйича йирик
ҳудуд ҳисобланади. Тоғларда чорвачилик билан шуғулланилади. Тоғ
дарактлари муҳим омиллардан бири ҳисобланиб, тоғларда мис ва
темир рудаси, кўрғошин ва темир рудалари ҳамда лигнитлар қа-
ниб олинади. Экспорт учун: пўлат, минерал ҳом-ашё, текстил,
тамаки ва кишлоқ хўжалик маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт
орқати: озиқ-овқатлар, машинасозлик моллари, ёқилғи ва истеъмол
моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Хорватия,
Италия, Германия ва Словения.

Тарихи. Иллирийликлар эр.авв IV асргача бу ерда яшаб келган
асосий халқлар ҳисобланиб келган, сунг бу ерга кельтлар кучиб
келишган. Эр.ав. I асрда Босния ва Герцоговинанинг ҳозирги
ҳудудларини римликлар эгаллаб, уни йирик Иллирия провинци-
ясининг бир бўлагига айлантиришади. VI асрда мамлакат Византия
давлати таркибига қушилади. Славян қабилалари Босния
ҳудудларида VII асрда пайдо бўлишган. XII асрда Босния князлиги
ташкил этилади. XIV асрдан бошлаб, мамлакатнинг жанубий
қисмида мустақил Герцоговина герцоглиги ташкил этилади. 1463
йилдан бошлаб — Босния ҳудуди ва 1482 йилдан бошлаб —
Герцоговина ҳудудлари, Усмонийлар давлати ҳукмронлиги остига
тушиб қолади. 1875-1878 йилларда туркларга қарши умумхалқ
қўзғолони кутарилиб, Босния ва Герцоговина ерлари Австрия
давлати назорати остига утади. 1908 йиллари Австрияликлар мам-
лакатни бўлиб ташлашади. 1914 йили Сараево шаҳрида Австрия
тахтининг вориси эрцгерцог Фердинанд ўлдирилади, ва I Жаҳон
уруши бошланишига сабабчи бўлади. 1941 йили мамлакат Германия
қўшинлари томонидан босиб олинади, аммо Югославиянинг Халқ
Озодлик Армияси қисмлари томонидан 1945 йилнинг ноябрь ой-
ида озод этилиб, Югославия таркибига — Федератив Республика
қўшқларида киритилади. 1992 йили Югославиядан чиқиши ҳақида
ўзлон қилади. Ҳозирги номини мамлакат 1992 йилнинг апрель
ойида олади ва 1992 йили шу ном билан БМТ таркибига олинади.

ВАТИКАН

Расмий номланиши
Муустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Ватикан Шаҳар-Давлати
1929 йил 11 февраль (Италия
мустамлакаси бўлган)

Лотин, Италия
Ватикан

Абсолют теократик монархия
0,44 км.кв (дунёда 194-ўринда)
1 фойз
900 киши (дунёда 127-ўринда)
1 км.кв. га 2045 киши
Евро
.va
+39
UTC+1

Географик жойлашуви. Ватикан - шаҳар-давлати, Римнинг ғарбий қисми, Тибр дарёсининг ўнг қирғоғида жойлашган. Ватикан иқлими субтропик-ўртаерденгизли. Ўртача ойлик ҳарорати январь ойида: 0° С дан -+12° С гача, июль ойида: +20° С дан +28° С гача бўлади. Қишда кўпроқ ёмғир ёғиб, қор жудаям кам бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Шаҳар-давлат Ватикан - 1929 йил 11 февраль куни Италия ҳукумати ва Рим-католик черкови ўртасида Лютерран келишуви (конкордат) асосида ташкил этилган мустақил давлатдир.

Аҳолиси ва дини. Ватиканнинг деярли бутун аҳолиси - Муқаддас Престол (Ватикан фуқаролиги мавжуд эмас) фуқароси ҳисобланиб, ўз паспортлариға (қуйдаги паспорт Муқаддас Престолнинг дипломатик мақомиға эға бўлиб, Апостол пойтахти (Ватикан) фуқароллариға тегишли эканлигини билдириб, Давлат Котиби томонидан берилади) эғалар ва Католик черковининг аъзоларидирлар. Улардан кўпчилиги италияликлар бўлиб улардан ташқари 100та киши швейцарлик гвардияси аъзосидир. 2003 йилнинг охирида Ватиканнинг 552 фуқароси таркибиға 61 кардинал ва турли даражалардаги 346та клериклар кирар эди. Мамлакат ҳудудида мунтазам ишлаб истиқомат қилувчи 3 мингдан ошқ одамлар Италия ва бошқа мамлакатлар фуқаролар ҳисобланишати. Ватиканда ишлатиладиган тил - Лотинча (фақатгина расмий

ҳужжатларда қўлланилади) ва италянчадир. Дини: - католицизм.

Сиёсий тизим. Ватикан - Муқаддас Престол томонидан бошқариладиган суверен князлик даражасидаги абсолют теократик монархиядир. Рим Папаси Муқаддас Престол суверени бўлиб, кардиналлар томонидан бутун умрга сайланади. Ижроя ҳокимияти раҳбари - Давлат Котиби ҳисобланади. Ватиканни - Муқаддаси Престол томонидан тайинланадиган Понтификал Кенгаш губернатор бошчилигида бошқарилади. Муқаддас Престолнинг бош маъмурий органи Рим Курияси ҳисобланади. Ҳалқаро ҳуқуқтаги Ватиканнинг ҳақиқий ҳуқуқий мақоми - Муқаддаси Престолнинг қушимча суверен ҳудудидир.

Иқтисодиёти. Дунё иқтисодий оламида - Ватикан икки томонлама иштирок этади. Бир томондан, мустақил давлат сифатида - узининг моддий имкониятлари ва ҳалқаро талабларнинг интеграцияси орқали ва бошқа томондан - католик империясининг ҳужаликнинг метрополияси орқали. Яъни: бутун дунё бўйича тарқалиб кетган 3 мингта орден (францискан, бенидиктинск, иезуит ва бош.), ун минглаб монастирлар, қўлаб боғча, мактаб, лицейлар, 70га яқин университетлар, турли институтлар шунингдек черковлари (пулли ҳизматларни кўрсатиш ва ҳомийлик тушумларини йиғиш). Фойда икки асосий манбаадан шаклланади: инвестициядан келган фойзалар ва ҳомийлик ёрдамлари. Экспорт қўп бўлмаган товар гуруҳлари билан чекланган. Биринчи навбатда уларнинг ичидан босма маҳсулотларни кўрсатиш мумкин. Турли диний ва илмий католик адабиётлар, адабий китоблар ва Ватикан, унинг бойликлари ҳақидаги альбомлар (турли тилларда ёзилган) олиб чиқилади. Экспорт учун: босма маҳсулотлар, почта маркалари, коллекция блоклар, темир сувенирлар етказиб берилди. Ҳалқаро иқтисодий алоқаларнинг муҳим иштирокчилари сифатида Муқаддас Петр қурилиш ташкилоти ва мозайка фабрикаси намоиш этилган. Импорт орқали: электр-энергия, чироқдан тортиб автомобилларгача, техника, ҳом-ашё, маиший техника ва ускуналар, озиқ овқат маҳсулотлари.

Тарихи. 1198-1216 йилларда - Ватиканни Рим папаси Инокентий III бошқарган даври. У бутун европа давлатлари устидан Рим куриясининг ҳукмронлигини ўрната олди. 1471-1484 йилларда - Сикст IV Рим папалик қилган даврида, у Ватикан кутубхонасини ва Сикстин капелласини қурдиради. 1503-1513 йиллар - Юлий II Рим папасининг ҳукмронлик йиллари, инквизиция фаолияти қучайиб курия индульгенцияларнинг сотилиши орқали жудаям бойиб

кетди. Муқаддас Петр собориға асос солинди.

1513-1521 йиллар - Рим папаси Лев X ҳукмронлик қилган даврда диндорларнинг улган қариндошларини руҳларини халос этиш ҳақидаги догматни амалда қўлади.

1527 йили - Рим папаси Климент VII Франция ва Англия билан Германия императори Карл V гача қарши иттифоқ битими тузади. 1606 йили - Паплик Римда "Муқаддас Рух Банк"ини таъсис этди. 1623-1644 йиллар Рим папаси Урбан VIII Барберини ҳукмронлик қилган даврда, Рим кўп сонли баркали биноларга эга бўлиб, Муқаддас Петр собори олдидаги майдоннинг қурилиши якунланди. 1798 йили Римни француз қўшинлари босиб олиб, Рим папаси Пий VI чиқариб юборилади ва Рим республикаси эълон қилинади. 1808 йили - Наполеон Римни қўлга олади ва Папа давлатини йўқ қилади. 1848-1849 йили - Римда қайтадан Рим республикаси ўрнатилади. Рим Папаси француз босқинчилари ёрдамида ҳукуматни ўзига қайтариб олади ва 1870 йилга қадар уни ўзида сақлаб туради. 1871 йил 26 январь куни - Рим, Италия қироллигининг пойтахти деб эълон қилинади. 1922 йили - Фашистлар Римга юриш қилади ва ҳукумат тепасига Бенито Муссолини келади. 1929 йил 11 февральдаги Рим-католик черкови ва италия ҳукумати ўртасидаги Латеран битими (конкордат) битимига мувофиқ - Ватикан давлати қайта ташкил этилади. 1939 йили - Папа ўрнини Пий XII эгаллайди. 1962 йили - Иккинчи Ватикан собори - католик черковида ислохотлар утказилди. 1978 йили - Рим папаси этиб Иоанн Павел II (Войтыл Қироли) тайинланади - 1520 йилдан бошлаб биринчи италян бўлмаган ва биринчи славян келиб чиқишига эга бўлган Рим папаси.

БУЮК БРИТАНИЯ

Расмий номланиши	Британия ва Шимолий Ирландия
Ташкил топган кун	Бирлашган Қироллиги
Давлат тили	1801 йили ташкил этилган
Пойтахти	Инглиз
Йирик шаҳарлари	Лондон
Бошқарув шакли	Лондон
Майдони	Парламент монархия
Сув сатҳидан юқорилиги	244,14 минг км.кв. (дунёда 77-уринда)
Аҳоли сони(2005)	1,3 фоз
Зичлиги	59,48 млн киши (дунёда 21-уринда)
Пул бирлиги	1 км.кв.га 243,6 киши
Интернет-домен	Фунт стерлинг (GBP)
Телефон коди	.uk .gb
Соат миллари	+44
	UTC 0

Географик жойлашиши. — Шимоли-ғарбий Европадаги, Британия оролларида жойлашаган давлат ҳисобланади. Мамлакат Буюк Британия ороли (Англия, Шотландия ва Уэльс) ва Ирландия оролининг шимоли-шарқий қисми, шунингдек маъмурий бирликлар бўлган — Мэн ва Норманд ороллариини ўз таркибига олган. Атлантик океани ва унинг денгизи сувлари ювиб туради. Буюк Британия, шимоли ва ғарбда — Атлантик океани, шарқда — Шимолий денгиз ва ғарбда — Ирландия денгизи сувлари ювиб туради, шунингдек жанубда қитъа Ла-Манш ва Па-де-Кале бугоғи билан ажратилган. Шимол ва ғарбда тоғли ҳудуд — Шимоли-Шотланд тоғи (1 344м), Пенин ва Кембрий тоғлари; жануб ва жануби-шарқда — тепаликлар мавжуд. Иқлими мутадилл океанли ва намлидир (Шимолий Ирландия ва Шотландияда — салқин ва қуруқ). Ҳаво асосан иссиқ океаник Голфстрим оқими билан шаклланади. Январь ойидаги ўртача ҳарорат: 3° Сдан 7° Сгача, июль ойида эса: — 110 С дан 17° Сгача бўлади. Асосий дарёлари: Темза, Северн, Трент, Мерси ва Клайд. Ўрмонлар (эман, қарағай, мажнунтол) Буюк Британия ҳудудининг тахминан 9%ини эгаллайди.

Маъмурий тақсимланиши. Буюк Британия 4та маъмурий-сиёсий қисмдан ташкил топган: Англия (39 графлик, 6та метропол графлиги ва Катта Лондон), Уэльс (9 графлик, 3та шаҳар ва 10та шаҳар-граф-

лик), Шотландия (32 вилоят) ва Шимолий Ирландия (26 туман).

Аҳолиси ва дини. Аҳолиси: англизлар — 80%, шотландияликлар — 15%, уэлсликлар ва ирландияликлардан ташкил топган. Ундаги ташқари мамлакатда Марказий ва Жануби-Шарқий Осиё (ҳиндистонликлар, покистонликлар, хитойликлар) мамлакатларидан чиққан халқлар, араблар, африкаликлар ва ҳ.к. истиқомат қилишади. Давлат тили — Инглиз тили. Дини: насронийлар — 87% (шу жумладан 57% — англиканлар).

Сиёсий тизим. Буюк Британия — Қиролича бошчилигидаги Конституцион монархия ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — иккипалатали парламент (Жамоат ва Лордлар Палатаси) ҳисобланади. Ҳукуматни — Бош вазир бошқаради. Вазирлар Маҳкамаси (Ижроя ҳокимияти) — Бош вазир томонидан шаклланади. Қиролича Британия ҳаётининг ўзига хос бир қисмини эгаллаб, куп жиҳатдан мамлакат сиёсий ҳаётини ва миллий онгини аниқлаб йуналтириб келади. Буюк Британия назорати остида 13 та қарам ҳудудлар мавжуд. Буюк Британия — Катта-8лик, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ЕИБ, МБРР, ХВФ, МФКК, НАТО, БМТ, ОБСЕ, ОЭСР ва СЕ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Буюк Британия — юқори ривожланган индустриал мамлакат ҳисобланади. Нефть, табиий газ ва тош кўмир қазиб олинади. Машинасозлик саноати, электротехник, электрон, транспорт, дастгоҳ қурилиш, қишлоқ ҳўжалиги, саноат ускуналарини ишлаб чиқариш ва ҳ.к соҳалари такомиллашиб бормоқда. Кимё ва нефть кимё, фармацевтика, қора ва рангли металлургия саноатлари ривожланган. Йирик озиқ-овқат, виски, пиво ичимликлари, поайбзал ва трикотаж ишлаб чиқариш корхоналари мавжуд. Чорвачилик билан шуғулланиб, ҳўжаликда: арпа, буғдой, қандли лавлаги ва картошка, сабзавотлар ва мевалар ўстирилади.

Тарихи. Эр.ав. 43-410 йилларда Буюк Британия Рим давлати таркибида бўлган. 1338 йили Англия ва Франция ўртасида уруш бошланиб, 100 йилдан ошиқ давом этди (1453 йилга қадар). Бу уруш тугаши биланоқ, Англия тожу тахти учун кураш (Атиргул уруши) авж олди ва 1485 йил Тюдорлар сулоласининг ғалабаси билан якунланди. Қиролича Елизавет I, Буюк Британияни бошқарган даврда Англия қудратли денгиз давлатига айланди. 1642-1649 йили Стюарт Қироллик уйи ва Парламент ўртасида келиб чиққан зиддият қонли фуқаролар урушига олиб келади ва натижада Оливер Кромвел бошчилигидаги Республика эълон қилинади. 1801 йили Қироллик таркибига Ирландия қўшилади. 1815 йили Буюк Британиянинг роли Наполеон қўшинини маглубиятга учратишда катта

ахамиятга эга бўлди. 1921 йили Ирландия мустақилликни эълон қилди. 1939-1945 йиллар Буюк Британия Иккинчи Жаҳон урушида Гитлерга қарши коалицияда фаол иштирок этиб келди. 1994 йил август ойида Ирланд Республика Армияси бир томонлама қуролли тўқнашувларни тўхтатиш ҳақида эълон қилди ва тинчлик жараёни шиддат билан илдам сурилди. Аммо жараёндан кунгли тулмаган Ирланд Республика Армиясининг ҳарбийлари 1996 йилнинг бошида террористик фаолиятни қайта тиклашди.

ВЕНГРИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси
Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари

Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Венгрия Республикаси
1918 йил 31 октябр куни
Венгер
Будапешт
Будапешт, Дебрецен, Мишкольц,
Кечкемет, Ньиредьхаза
Парламент республика
92,96 минг км.кв.(дунёда 109-уринда)
0,74 фоиз
10,1 млн киши (дунёда 80-уринда)
1 км.кв.га 108,6 киши
Форинт (HUF)
.hu
+36
UTC+1

Географик жойлашиши. Венгрия – Марказий Европадаги Урта-дунай текислигида жойлашган давлат ҳисобланади. Мамлакат ҳудудининг катта қисми адирли, ғарбда – Алп тоғ олди, шимолда – Карпат тоғларидан иборатдир. Мамлакат: шимолда – Словакия, шимоли-шарқда – Украина, шарқда – Руминия, жанубда – Сербия, Хорватия ва Словения, ғарбда эса – Австрия мамлакатлари билан чегарадошдир. Венгрия иқлими: мутъа-дил ва деярли қуруқ булиб, ёз фасли иссиқ, қиш фасли эса жудаям совуқ бўлади. Январь ойидаги, уртача ҳарорат тахминан –1Сни, июл ойида – +21Сни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Венгрия 19 медье (вилоят) ва медьега тенглаштирилган – Будапешт шаҳрига бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Венгерлар (мадярлар) – 88%, циганлар – 3%, немислар – 2,5%ни, словаклар, серблар, хорватлар, румин-

лар ва ҳ.к.дан иборатдир. Давлат тили — Венгер тили ҳисобланиб, мамлакат аҳолисининг деярли 95%и шу тилда сузлашади. Дини, католиклар — 67%, протестантлар — 25% ва яҳудийлар.

Сиёсий тизим. Венгрия — Президент бошқарувидаги Парламент республика саналади. Давлат бошлиғи — Президент, қонунчилик ҳокимияти эса — Бирпалатали Давлат Кенгаши ҳисобланади. Венгрия — Бутунжаҳон савдо ташкилоти, МБҲР, ХВФ, МФКК НАТО, ОБСЕ, БМТ, ОЭСР ва СЕ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Венгрия — индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Саноатда: кумир, боксит, нефт, табиий газ, темир ва марганец рудаси қазиб олинади. Қора ва рангли металлургия, кимё, енгил ва озиқ-овқат саноати такомиллашиб бормоқда. Чорвачилик, узумчилик, уруғчилик, сабзавотчилик ривожланган. Экспорт учун машина ва усқуналар, химикатлар, шағал, қишлоқ ҳужалик хомашёси ва маҳсулотлари, енгил саноати буюмлари етказиб берилади. Импорт орқали: машинасозлик буюмлари, пахта, матолар, тери ва қоғоз олиб кирилади. Халқаро туризм ривожланган.

Тарихи. IX аср охирида, ҳозирги Венгрия худудида венгр қабилалари келиб жойлашишган. 1526 йили Венгриянинг катта қисми Усмонийлар давлати назоратига ўтади. Биринчи Жаҳон урушидан сўнг, демократик кўзғолонлар натижасида Австрия монархияси тарқалиб кетди ва унинг худудларида, Австрия, Венгрия, Руминия ва алоҳида жанубликлар давлати бўлган Чехославакия каби мамлакатлар вужудга келди. 1919 йил 21 март куни Венгрия совет республикаси эълон қилинди. Иккинчи жаҳон урушида Венгрия, Германия тарафида курашга кирди. 1944 йили сентябрь ойида Совет армияси Венгрия худудларига қадам қўйди ва 1945 йил 4 апрель куни Венгрияни озод қилиш режасини яқунлади. Вақтинчалик миллий ҳукумат бир қатор ўзгаришларни амалга оширди ва 1946 йил 1 феврал куни Венгрия — Республика деб эълон қилинади. 1949 йилнинг август ойида Венгрия Ҳалқ Республикаси ташкил этилди. Коммунистик партиянинг бирпартиявий тизим сиёсатидан норозилиги халқ кўзғолонига айланиб кетди ва 1956 йил совет ҳарбий кучлари томонидан аёвсиз бостирилади. 1989 йил 1949 йил қабул қилинган Конституция ўзгартирилди ва Венгрия демократик ҳуқуқий давлат деб эълон қилинди. 1990 йил ҳокимият оппозицион партиялар қўлига ўтади; 1994 йил май ойидаги сайловларда Венгер социалистик партияси (1989 йил ташкил этилган) ғолиб келди. 2004 йили мамлакат Европа иттифоқига аъзо бўлди.

ГЕРМАНИЯ

Расмий номланиши	Германия Федератик Республикаси
Мустақиллик санаси	1990 йил 3 октябр куни
Давлат тили	Немис тили
Пойтахти	Берлин
Йирик шаҳарлари	Берлин, Гамбург, Мюнхен
Бошқарув шакли	Федератив парламент республика
Майдони	357 022 км.кв.(дунёда 61-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2,18 фоиз
Аҳоли сони(2003)	82 398 326 киши (дунёда 13-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 231 киши
Пул бирлиги	Евро
Интернет-домен	.de
Телефон коди	+49
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Германия Федератив Республикаси – Марказий Европада жойлашган бўлиб; Дания, Польша, Чехия, Австрия, Швейцария, Франция, Люксембург, Белгия ва Нидерландия давлатлари билан чегарадошдир. Шимолда унинг чегараларини – Шимолий ва Болтиқ денгизлари ташкил этади. Швециядан Германияни Болтиқ денгизидagi бўғози ажратиб туради. Йирик дарёлари: Рейн, Дунай, Эльба, Везер ва Одер ҳисобланади. Шарқий Фризс ороллари, Шимолий денгиздagi Гельголанд, Фемарн, Рюген, Худензее, Узедом оролларининг катта қисми ва Болтиқ денгиздagi бир қанча майда ороллар – Германия таркибига киради. Мамлакат жануоби-ғарбининг катта қисмида Юра ва Шварцвальд тоғлари эгаллаб, ғарбда унча катта бўлмаган – Эйфель ва Генсрюк, мамлакат марказида – Таунус ва Шпессарт, шарқда эса – Фихтелгерберг тоғлари жойлашган. Мамлакатнинг энг катта – Боден кўли қисман Австрия ва Швейцария ҳудудларида жойлашгандир. Мамлакат иқлими – денгиздидан континенталга ўтадиган муътадилдир. Энг совуқ ой (январь)нинг ўртача ҳаво ҳарорати: -3° С дан $+2^{\circ}$ С гача, июль ойининг ҳарорати эса: $+16^{\circ}$ С дан $+20^{\circ}$ С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат қисман 16 мустақил федерал ерларга бўлингандир: – Баден-Вюртенберг, Бавария, Берлин, Бранденбург, Бремен, Гамбург, Гессен, Мекленбург-Олди Помераня, Шимолий Рейн-Фестфалия, Рейнланд-Пфальц, Саар,

Саксония, Саксония-Анхальт, Қуйи Саксония, Шлезвиг-Гольштейн, Тюрингия.

Аҳолиси ва дини. Мамлакат аҳолисининг кўпчилиги, немислар бўлиб — 93%ни ташкил этадилар. Шунингдек австрияликлар, чехлар, поляклар, турклар ва русслар истиқомат қилишади. Давлат тили — немис тили. Дини: католиклар — 32,4%, протестантлар — 32%, мусулмонлар — 3,8% ва православлар — 1,14%ни ташкил этадилар.

Сиёсий тизим. Бошқарув шакли — парламент демократия шакли бўлиб, давлат тузилиш шакли — Федерация. Германия — Демократик парламентли федератив республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Федерал Президент, ҳукумат бошлиғи эса — федерал канцлер ҳисобланади. Федерал Қонунчилик ҳокимияти — Бундестагдир. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Германия — Европа Иттифоқи, НАТО, Катта саккизлик ташкилоти аъзоси бўлиб БМТнинг Хавсизлик Кенгаши аъзолигига даъвогарлик қилмоқда.

Иқтисодиёти. Германия — юқори ривожланган индустриал қудратли давлат ҳисобланади. Саноатнинг асосий тармоқлари: металлургия, кимё саноати, автомобил саноати, кemasозлик, дастгоҳсозлик, электроника, авиацион-космик, озиқ-овқат ва енгил саноатлари ҳисобланади. Қишлоқ хўжалигининг асосий маҳсулотлари: картошка, буғдой, арпа, қанд лавлаги ва қарамдир. Чўққачилик, чорвачилик ва паррандачилик яхши ривожланган. Экспорт учун: машина ва ускуналар, кимё маҳсулотлари, оптика ва озиқ-овқатлар етказиб берилади. Импорт орқали: нефть ва нефть маҳсулотлари, табиий газ ва машинасозлик маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Европа Иттифоқи, АҚШ ва Япония.

Тарихи. Эрамининг V асрида франклар йўлбошчиси Кловис римликларни мағлубиятга учратиб, ўз таркибига Галлия ва жануби-ғарбий Германия ҳудудларини катта қисмини қўшган — қиролликни вужудга келтиради. Буюк Карл ўз давлатида: саксон, баварейн, франк ва бошқа ерларни бирлаштира олди. Аммо унинг улимидан сўнг, унинг давлати тарқаб кетади ва шарқий қисми алоҳида Германия давлатига айланади. XVI аср бошларида Германияда диний сабабларга қўра бўлинишлар юзага келди. Германия бир неча ўн қироллик ва князликларга бўлиниб, улар орасида энг катта таъсирга эга қироллик Пруссия ҳисобланди. Прусс канцлери Отто фон Бисмарк Германия давлатини тиклаб, Прусс қироли Вильгелм I-ни — Германия

императори (кайзер) деб эълон қилади. Биринчи Жаҳон урушида мағлۇбиятга учраб, Германия ўзининг бир қанча ерларидан айрилади. 1919 йили Германия мустақил республика деб эълон қилинади ва 1933 йилга қадар, яъни ҳокимият тепасига нацист-фашистлар келиб, учинчи Рейхликни ташкил этишганлиги ҳақида эълон қилгунларига қадар мавжуд бўлиб келди.

Гитлер мамлакатни бошқарган йиллар давомида Рейн вилоятини харбийлаштириб, Австрия ва Чехославакиянинг бир қисмини босиб олади. 1939 йил 1 сентябр куни Польшага юриш қилиб, Германия Иккинчи Жаҳон урушини бошлайди. 1945 йили Германия иттифоқчи мамлакатлар қушинлари томонидан босиб олинади ва тўрт секторга бўлинади. Уч сектор: Франция, Англия ва Америкага тегишли, совет сектори эса — Германия Демократик Республикасини ташкил этишди. 1949 йили Германия икки давлатга ажратилди. Икки Германия давлати 1990 йилнинг 3 октябрига қадар, яъни Шарқий ва Ғарбий Германия бирлашгунларига қадар мавжуд бўлишди. 1991 йил 20 июнь куни Берлин Бирлашган Германия пойтахти деб эълон қилинди.

ГИБРАЛТАР

Расмий номланиши	Гибралтар (Буюк Британияга тегишли бўлган ҳудудлар)
Қарам давлат	Буюк Британияга қарам давлат
Давлат тили	Инглиз тили
Пойтахти	Гибралтар
Бошқарув шакли	Конституцион монархия (Губернатор)
Майдони	6,5 км.кв.
Аҳоли сони(2003)	28,605 киши
Зичлиги	1 км.кв.га 4,768 киши
Пул бирлиги	Гибралтар фунти (GIP)
Интернет-домен	.gi
Соат миллари	ВГМ+1

Географик жойлашиши. Гибралтар — баландлиги 425м келадиган ва Пиреней ярим ороли билан боғланган тоғли яримордан иборатдир. Испаниядан Гибралтар нейтрал ҳудуд билан ажратилган. Шимолда Гибралтар — Испаниядаги Ла-Линеа шаҳри билан чегарадош бўлиб, ундан 32км жанубда бўлган Африка

худудларида Испаниянинг Сеута шаҳри жойлашгандир. Фарб томондан Гибралтарни — Алхесирасс кўрфази, шарқдан эса — Ўрта ер денгизи сувлари ювиб туради. Мамлакат иқлими денгизли бўлиб қиш фасли — нам, ёз фасли эса — қуруқ ва иссиқ бўлади. Хаво ҳарорати йилнинг фаслларига қараб кескин ўзгариб туриши мумкин. Ёз жудаям иссиқ ва қуёшли бўлиб, ҳаво ҳарорати: $+32^{\circ}$ С гача ва ундан баланд, январь-февраль ойида эса $+10^{\circ}$ С дан тушиб кетади ва ёғайган ёмғирлар ноқулайликлар келтиради.

Маъмурий тақсимланиши. Шаҳар-мамлакат ҳисобланади (Қарам давлатдир).

Аҳолиси ва дини. Мамлакат аҳолисининг тахминан 65% маҳаллий гибралтарликлар. Уларнинг барчаси — Англия, Испания, Гену ва Малтадан келган халқларнинг авлодлари саналишади. Қолганларни эса — Англия, Ҳамдўстлик давлатлари, Марокко ва Ҳиндистондан чиққанлар ташкил этишади. Давлат тили — Инглиз тили ҳисобланади, аммо мамлакат аҳолисининг ярми учун — Испан тили она тили ҳисобланади. Дини: католиклар — 80%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Гибралтар — ўз-ўзини бошқарувчи Буюк Британия мустамлакаси бўлиб, 1713 йилдан бошлаб Буюк Британияга қарам давлат ҳисобланади. 1967 йил 23 май куни қиролича Елизавета II Гибралтарга — ички ва ташқи хавсизлик масалаларидан ташқари барча ҳолатларда ўз-ўзини бошқариш ҳуқуқини берувчи Конституцияни ҳаёга келтирди. Хавфсизлик, мудофаа, ташқи сиёсат ва иқтисодиёт масалалари. Қиролича томонидан тайинланадиган — Губернатор зиммасига юклатилди. У Гибралтар Кенгашини бошқаради. 1973 йил Гибралтар Буюк Британия билан биргаликда ўзига хос мақомга эга бўлиши билан Европа Иттифоқи аъзолигига кирди.

Иқтисодиёти. Гибралтарнинг ҳеч қандай минерал омиллари бўлмагани сабаб, уни иқтисодиёти фақатгина денгиз савдоси, молия оффшор хизмати, халқаро конференциялар ва учрашувлар ўтказиш маркази сифатидаги ҳолати туфайли ривожланиб келмоқда. Қишлоқ хўжалиги ривожланмаган. Кемасозлик, тамаки ишлаб чиқариш ва енгил саноат корхоналари мавжуд. Экспорт учун: нефт, енгил саноат маҳсулотлари ва ҳ.к. етказиб берилади. Импорт орқали: ёқилғи, саноат ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Испания, Буюк Британия, Россия, Италия, Нидерландия, Франция, Германия, Руминия, Швейцария ва Туркманистон.

Тарихи. Рим империяси даврида энг қадимги муҳим транспорт йўналишлардан бири бўлган — Ўрта ер денгизига чиқадиган йўлнинг қўққа бўй таратган чўққиси унинг худудида жойлашган бўлиб.

Монс-Калп номи берилади. Эрамизнинг V асрида бу ҳудуд – Ибрий ярим оролига бостириб кирган Герман қабилаларининг қул остига ўтади. XV асрнинг ўрталарига қадар Чўққи араблар қул назорати остида бўлиб келди. Чўққидаги илк ҳақиқи шаҳар 1160 йил Марокко халифи томонидан ташкил этилди. 1462 йили Гибралтар Испанияликлар томонидан қулга олинади ва 1501 йили Испания қиролиги таркибига киритилади. 1704 йили Гибралтарга англо-голланд экспедицияси сузиб келди. Секин-аста голландияликлар инглизлар томонидан суриб чиқарилади ва 1713 йили Утрехт тинчлик битимига асосан Чўққи бутун умрга Буюк Британия қулига берилади. 1830 йил гибралтар ортиқ ҳарбий база бўлмай, “Қироликнинг денгиз орти ҳудуди” мақомига эга бўлди. БМТнинг қарорига мувофиқ 1966 йили Буюк Британия ва Испания Гибралтарнинг келажаги ҳақида музокараларни бошлашди аммо бу натижа бермади. 1964 йили Гибралтар Конституцияни қулга киритди. 1969 йили, буткул ички бошқарув ҳуқуқини бурвчи янги Конституция кучга кирди. 1991 йили Буюк Британия қўшини Гибралтардан олиб чиқиб кетилди. Унинг ўрнини Гибралтар қиролик полки эгаллади. Британия ҳарбий-денги ва ҳарбий-ҳаво кучлари оролда қолди.

ГРЕЦИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили
Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2003)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Грек Республикаси
1821 йил 25 мартда эълон килинган
1828 йил тан олинган
(Усмонийлар мустамлакаси бўлган)
Грек тили
Афина
Афина
Президент республикаси
131,96 минг км.кв.(дунёда95-ўринда)
0,86 фоиз
11,1 млн киши (дунёда 72-ўринда)
1 км.кв.га 84,1 киши
Евро[1] (EUR код 49)
.gr, .eu
+30
UTC+2

Географик жойлашиши. Грек республикаси – Европанинг жануби-шарқида жойлашган бўлиб, унинг таркибига Греция

китъаси, Эгей ороллари ва Ионик дарёси киради. Ионик ороллари нинг унча катта булмаган гуруҳи, Грецияни ғарбдан ажратиб турувчи занжирни ташкил этадилар. Эгей дарёсининг ороллари эса аксинча жудаям кўп булиб: уларнинг баъзилари архипелагга бирлаштирилган, бошқалар эса ажралган ҳолда жойлашгандир Грек оролларининг ичида энг йириги — Крит, Эвбея, Родос ва Лесбо ҳисобланади. Шимоли-ғарбида Греция — Албания, шимолда Македония республикаси, шимоли-шарқда эса, Туркия давлатлари билан чегарадошдир. Шарқда Эгей денгизи сувлари жанубда Ўрта ер денгизи сувлари, ғарбда Ионик денгизи сувлари ювиб туради. Мамлакатнинг энг ғарбий нуқтаси — Корфу ороли, энг жанубий нуқтаси эса — Крит ороли ҳисобланади. Грециянинг катта қисмини — Ўрта баландликдаги тоғлар ва узунлиги 4 000 км келадиган қирғоқ чизиги ташкил этади. Грециянинг денгиз сатҳидан баланд энг юқори нуқтаси — Олимп (2 917 м) тоғи ҳисобланади. Грециянинг асосий дарёлари: Алякмон, Ахелос, Стримон ва Нестос ҳисобланади. Греция Ўрта ер денгизи иқлим зонасига киргани сабаб бу ерда ёз фаслида ёмғирлар деярли бўлмайди, аммо қиш фаслида шиддатли ёгинлар тез-тез булиб туради. Ёз фасли қуруқ ва иссиқ булиб, июл-август ойларидаги ҳарорат: +26° С +29° С ни ташкил этади. Қиш фаслида ҳаво ҳарорат: 4° С дан 12° С гача бўлади. Ёз фаслида сувнинг уртача ҳарорати: +27° С ни ташкил этади. Ҳаво ҳарорати фақатгина тоғли ҳудудларда, 700-800 м баландликда — 0 дан пастга тушади.

Маъмурий тақсимланиши. Грециянинг бутун ҳудуди: 52 номаларга бўлиниб, уларнинг ҳар бири маҳаллий бошқарув органлари каби 4 йилга сайланиш йўли билан сайланган — монарх томонидан бошқарилади.

Аҳолиси ва дини. Греклар аҳолининг — 93% ни ташкил этадилар, 7% — албанияликлар, қолғанларини эса турклар, арманийлар, руслар ва ҳ.к. ташкил этади. Дини: аҳолининг деярли — 98% и грек-праваслав динига ибодат қиладилар. Чегара буйи ҳудудларда — мусулмонлар, католиклар ва протестантлар учраб туради.

Сийёсий тизим. Греция — Президент Бошқаруви шаклидаги Парламент Республикаси ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Ижроя ҳокимиятини — Президент ва Бош Вазир бошчилигидаги ҳукумат амалга оширади. Бирпалатали парламент — мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Мамлакатда бирпартиявийлик тизими жорий этилган. Греция — Бутунжаҳон савдо ташкилоти, ЕМС, Европа Иттифоқи, МБҲР, ХВФ,

МФКК, НАТО, ОБСЕ, БМТ, ОЭСР ва СЕ ташкилотлари аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Греция — аграр-индустриал мамлакат ҳисобланади. Озиқ-овқат, енгил, тўқимачилик, тоғ-кон (кўмир, боксит, пирит, никел рудаси, магнезит, хромит, асбест, бетонит, мрамор қазиб олинади), кимё, металлургия (қора ва рангли) саноатлари, қишлоқ машинасозлик ва кemasозлик тармоқлари ривожлангандир. Иқтисодиётнинг муҳим тармоқларидан бири — Кемалада юк ташиш ҳисобланади.

Балиқчилик, урмончилик ривожланган. Асосий қишлоқ ҳужада маҳсулотлари: буғдой, жухори, пахта, арпа, зайтун, памилдори, узум, тамаки, картошка ва қанд лавлаги ҳисобланади. Экспорт учун: минерал хом-ашё, нефть маҳсулотлари, цемент, қишлоқ ҳужалик моллари (тамаки, зайтун, узум ва цитрус медалар) етказиб берилади. Импорт орқали: транспорт ускуналари, тош кўмир, нефть ва озиқ-овқатлар олиб кирилади. Туризм Греция иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Италия, Франция ва Буюк Британия ҳисобланади.

Тарихи. Э.р.ав. V-IV асрларда қадимги Юнон цивилизацияси гуркираб яшнаган. Географик ҳолати босқинчиларнинг бу мамлакат ҳудудига кўп бостириб келишларига сабаб булган. Натижада Греклар, кейинчалик Византия давлатига айланган шарқий Рим империяси таркибига кирган. 1822 йили мустақил Грек давлати эълон қилинади. Биринчи жаҳон уруши даврида Греция Антанта томонида туриб кураш олиб борган. 1941-1944 йиллар мамлакат — немис, италян ва болгар фашистлари томонидан босиб олинади. 1946-1946 йиллар мамлакатда фуқаролар уруши булиб ўтди. 1974 йилга қадар Греция — Конституцион монархия шаклидаги давлат эди. 1981 йилдан бошлаб, Греция Европа Иттифоқининг тула ҳуқуқли аъзоси ҳисобланади.

ДАНИЯ

Расмий иомланиши	Дания Қироллиги
Ташкил этилган сана	VIII аср
Давлат тили	Дания тили
Пойтахти	Копенгаген
Йирик шаҳарлари	Копенгаген
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	43,1 минг км.кв. (дунёда 130-ўринда)
Суз сатҳидан юқорилиги	1,6 фоиз
Аҳоли сони(2004)	5,4 млн киши (дунёда 108-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 125,3 киши
Пул бирлиги	Дания кронаси (DKK)
Интернет-домен	.dk
Телефон коди	+45
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Дания қироллиги — Шимолий Европадаги Болтиқ ва Шимолий денгиз соҳилларида жойлашган давлат бўлиб, Германиянинг шимолидаги Ютланд яримороти ва Дания архипелаги (умумий сони 400дан ошиқ) ороллариини эгаллайди. Дания таркибига, дунёдаги энг йирик орол — Гренландия ҳамда энг майда ҳисобланган Фаррер ва Фризс ороллари киради. Мамлакатнинг ягона қирғоқдаги ягона — жанубда Германия давлати чегараси чизиги билан тортилган. Эресунн (Зунд), Скагеррак ва Каттегат бўғози мамлакатни — Норвегия ва Швециядан ажратиб туради. Мамлакат ландшафти пастликлардан иборатдир. Иқлими — муътадил денгизли. Қиш фасли — декабрь ойидан март ойига қадар давом этиб, юқори намлик ва узоқ вақт даво этилган сову ҳавоси билан ажралиб туради — январь ойида ҳаво ҳарорати: — 0° Сдан — 7° Сгача бўлади. Ёзи салқин бўлиб, июль ойидаги ўртача ҳарорат: 15° С—16° С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат: 14 та амтларга бўлинади. Дания таркибида ички автономия ҳуқуқига эга Фаррер ороллари ва Гренландия мавжуддир.

Аҳолиси ва дини. Асосий аҳоли — данияликлар ҳисобланади (92%). Дания тили — давлат тили, шунингдек инглиз, немис ва француз тилларида сўзлашиб келинади. Дини: ибодат қилувчиларнинг кўпчилиги — лютеран-евангелиячилар, шунингдек католик ва мусулмон жамоалари ҳам мавжуддир.

Сиёсий тизим. Даниянинг давлат тузулиши — 1953 йил 5 июндаги конституция асосида конституцион монархиядир. Давлат бошлиғи — қиролича булиб, қонунчилик ҳокимияти эса — бир-палатали Парламент (“Фолькетинг”) ҳисобланади. Бош вазир — Ҳукуматни бошқаради.

Иқтисодиёти. Дания — саноати юқори ривожланган мамлакат ҳисобланади. Хусусий хизматлар тарқалган асосий тармоқлар — банк иши, суғурта ва молия, туризм, транспорт ва савдо соҳалари ривожланган. Етакчи саноат тармоқлари: металлни қайта ишлаш, машинасозлик, электротехник ва радиоэлектрон, озиқ-овқат, кимё ва текстил саноатларидир. Қишлоқ хўжалигида сут-ғушт чорвачилигига катта эътибор қаратилмоқда. Экспорт учун: машина ва ускуналар, химикатлар, қишлоқ хўжалиғи ва озиқ-овқат саноати маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: машинасозлик моллари, металллар, ёқилғи ва бугдой олиб к-рилади. Даниянинг илғор ташқи савдо ҳамкорлари: Германия, Швеция, Буюк Британия, Нидерландия ва Норвегиядир.

Тарихи. IV асрда Дания ерларига юта ва англ қабилалари келиб, кейинчалик улар Буюк Британияга кучиб кетишади, Ютландия ярим оролини эса Данлар эгаллаб олишади. IX аср охирларида Норвегия викинглари Ютландия яриморолини босиб олишади. VIII-IX асрларда викинглар Парижгача етиб боришади, Дания қироли Буюк Кнуд (1017-1035йиллар бошқарган) Норвегияга эга булиб, Швеция ва Шотландия билан иттифқоқчи сифатида булиб, Англияни босиб олади. 1536 йили — Монарх томонидан бошқарилган Дат Лютеран черкови эълон қилинади. Норвегия Швеция ҳукмронлиғи остига ўтади, Данияга эса Норвегия мустамлакаси булган Исландия, Гренландия ва Фаррер ороллари ўтади. Дания бошқаруви остида 1380 йилдан бери булган Исландия, 1918 йилга келиб уз мустақиллигини эълон қилади, аммо унинг ташқи сиёсатини Дания 1944 йилга қадар бошқариб келган. Дания Биринчи Жаҳон уруши даврида нейтрал ҳолатни сақлаб келган ва бу ҳолатни Иккинчи Жаҳон уруши бошида ҳам таъкидлаган. Аммо бу Германияни тўхтатиб қола олмайди ва 1940 йил 9 апрель куни Дания босиб олинади.

ИРЛАНДИЯ

Расмий номланиши	Ирландия Республикаси
Мустақиллик санаси	1922 йил 6 декабр куни
Давлат тили	Ирланд ва инглиз тиллари
Пойтахти	Дублин
Йирик шаҳарлари	Дублин
Бошқарув шакли	Унитар республика
Майдони	70,27 минг км.кв(дунёда 117-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2 фоз
Аҳоли сони(2006)	4,08 млн киши (дунёда 122-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 58 киши
Пул бирлиги	Евро (EUR)
Интернет-домен	.ie
Телефон коди	+353
Соат миллари	UTC+0

Географик жойлашиши. Ирландия Республикаси — Ғарбий Европадаги давлат бўлиб, Атлантик океандаги Ирландия оро-лининг катта қисмини эгаллаб турувчи давлат ҳисобланади. Шимолда — Буюк Британия таркибига кирувчи шимолий Ирландия давлати билан чегарадошдир. Шарқда — Ирланд денгизи сувлари, бош томондан эса — Атлантика океани сувлари ювиб туради. Марказий тепаликлар оролларнинг четларига баланд бўлмаган тоғларга айланган ҳолда кутарилиб чиқади. Мамлакатнинг асосий дарёлари — Шаннон, Лиффи, Шур, Барроу, Боу-ен, Блекуотер ҳисобланади. Ирландияда ўрмонлар деярли йўқ. Иқлими мўтадил — океаник бўлади. Ирландиянинг ғарбий ва шимоли-ғарбий соҳилларни Голфстрим оқими ювиб туради, шунинг учун бу ердаги иқлим етарли даражада иссиқ ва намдир. Ёмгирлар кучли бўлмайди, аммо шунга қарамай тез-тез бўлиб туради. Уртача ҳарорат қиш фаслида: +4° С дан +7° С гача, ёз фаслида: +14° С дан +17° С гача бўлиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Ирландия Республикаси 26 округ (графликлар)га эга 4та провинцияга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Ирландия аҳолиси — ирландликлар (эрин-на, келт гуруҳлари) ва англосаксларнинг унча қўп бўлмаган аҳолиси. Давлат тили — ирланд (гэл) ва инглиз тиллари ҳисобланади. Дини: католиклар — 95%, протестантлар — 5%.

Сиёсий тизим. Амалдаги Конституция 1937 йилнинг 1 июл ойида қабул қилинган ва 1937 йил 29 декабр куни кучга кирган. Мамлакат

– Президент бошқаруви шаклидаги Республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — иккипалатали Парламент (Вакиллар Палатаси ва Сенат). Бош вазир парламент томонидан сайланиб, Президент розилиғи берилади. 1973 йилдан бошлаб мамлакат Европа иттифоқи таркибига аъзо бўлган.

Иқтисодиёти. Озиқ-овқат, пиво ишлаб чиқариш, кимё, фармацевтика, текстил саноати, машинасозлик, шиша ва биллур ишлаб чиқариш ривожланган. Ахборот технологиялари тармоғи такомиллашиб бормоқда. Ирландия Европадаги энг ривожланган алоқа тизимларига эгадир. Ирландия ҳужалигида асосан: картошка, арпа, қанд лавлари, буғдой ва сут ва гушт маҳсулотлари ташкил этади. Экспорт учун: фармацевтика маҳсулотлари, ва компьютер техникаси учун дастурий таъминлаш етказиб берилади. Импорт орқали: ёқилғи, хом-ашё олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Буюк Британия, Германия, Франция ва АҚШ.

Тарихи. Илк инсонлар Ирландияда мезолит даврида пайдо бўлган. Секин-аста Ирландия халқи келт халқлари ва уларнинг маданиятларига айлана бошлади. 432 йил Буюк Британия фуқароси бўлган Муқаддас Патрик Ирландияликлар орасида — христианлик динини тарқата бошлади. XII аср охириларида Ирландиянинг айрим қисмлари, қирол Генрих II даврида инглизлар томонидан босиб олинади. Англия ислохотлар утказган даврда Ирландияликлар католик динига содиқ қолишди, бу эса бугунги кунда икки орол ўртасида айрилишни ҳосил қилди. 1541 йили қирол Генрих Ирландияни қироллик — ўзини эса — қирол деб эълон қилади. Охириги юз йил ичида инглизлар Ирландия устидан мустаҳкам назорат ўрнатишди, аммо ирландияликларни протестант динига кирита олишмади. 1801 йили Ирландия Буюк Британия ва Ирландия бирлашган Қироллигининг бир қисмига айланди. 1845-1849 йиллардаги очлик ҳукм сурган даврда, 1 млн.га яқин аҳоли ўлиб кетди. 1919 йили Ирландия Республика Армияси Инглиз ҳарбийлари ва полициясига қарши фаол ҳарбий ҳаракатларни бошлаб юборди. 1921 йил декабр ойида Буюк Британия ва Ирландия ўртасида тинчлик битими имзоланди. Ирландия доминион мақомига эга бўлди (Шимолий Ирландияга қайта шакланган 6 графликдан ташқари). Иккинчи жаҳон уруши даврида Ирландия ўз бетарафлигини сақлаб қолди. 1949 йили Ирландия мустақил Республика деб эълон қилинди. 1955 йили Ирландия БМТга аъзо бўлди. 1973 йил Ирландия Европа Иттифоқи аъзосига айланди.

ИСЛАНДИЯ

Расмий номланиши	Исландия Республикаси
Мустақиллик санаси	1944 йил 17 июнь кун (Дания мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Исланд де-факто
Пойтахти	Рейкявик
Йирик шаҳарлари	Рейкявик
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	102,93 минг км.кв. (дунёда 106-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2,7 фоиз
Аҳоли сони (2005)	292 минг киши (дунёда 127-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 2,8 киши
Пул бирлиги	Исланд кронаси
Интернет-домен	.is
Телефон коди	+354
Соат миллари	UTC+0

Географик жойлашиши. Исландия — Атлантик океанининг шимолий қисмидаги Кутб айланасидаги, Гренландия ва Норвегия ораларидаги орол давлат ҳисобланади. Мамлакатда куп сонли ҳаракатдаги вулқонлар (Гекла, Аскъя, Лаки ва ҳ.к.), гейзерлар, иссиқ булоқлар, лава майдонлари мавжуд бўлиб, музликлар деярли бутун мамлакат ҳудудини қоплаб туради. Иқлими — субарктик денгизли бўлиб, — Голфстрим оқими сабаб муътадил бўлади. Кучли шамол деярли ҳар доим эсиб туради. Мамлакатдаги ўртача ҳарорат тахминан: +10° С, январ ойида: —1° Сни ташкил этади. Рейкявикда ўртача ҳарорат, январь ойида: —0° Сни, июль ойида эса: +11° Сни ташкил этади. Тоғли ҳудудларда, иқлими ҳамиша салқин бўлади, айниқса — шарқий ва шимоли-шарқий этакларда.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат — 23 туман (сислалар)га ва уларнинг таркибидаги 124 қишлоқ жамоалари ва шаҳарларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг миллий таркиби деярли бир хилдир: аҳолининг 90%дан ошиғини — исландияликлар (исланд тилида сўзлашувчи қадимги скандинавлар авлодлари). Мамлакатда шунингдек — данияликлар, норвегияликлар ва ҳ.к. истиқомат қилишади. Давлат тили — Исланд тили бўлиб, аммо амалда кўпчилик инглиз тилида сўзлашишади. Давлат дини:

лютеран, католик, бошқа христиан жамоалари тахминан — 3% ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Исландия — Президент бошқаруви шаклидаги Республика. Давлат бошлиғи — Президент. Исландия ҳукумати — икки партия — Мустақиллик Партияси ва Тараққиёт Партияси ҳокимиятидан иборатдир. Қонунчилик ҳокимияти — Бирпалатали Парламент ҳисобланади. Исландия — Шимолий Кенгаш, БМТ ва НАТО аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Исландия — иқтисодиёти ўрта ривожланган мамлакат ҳисобланади. Йирик катта қувватга эга балиқ консерва қиладиган корхоналари мавжуд. Шунингдек саноатда: алюмин, азот ўғитлар, цемент, қурилиш моллари ишлаб чиқарилади. Исландия саноатининг асосий йуналишлари ва Исландияга чет-эл инвестицияларни жалб қилишнинг асосий мақсади — энерготежамлик саноати ҳисобланади. Туризм саноати ривожланмоқда. Иссиқхоналарда сабзавотлар устирилади. Экспорт учун: ёпинчиқлар, қалин кийимлар ва жун йигирув иплари етказиб берилади. Импорт орқали: нефт олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Буюк Британия, Франция, Дания, Швеция, АҚШ ва Норвегия ҳисобланади.

Тарихи. 874 йилда одам яшамайдиган бу оролда Норвегияликларнинг илк яшаш масканлари ташкил этилди. 930 йили Исландия парламенти, — алтинг ташкил этилди. 960 йили исландияликлар Гренландияни, 1000 йилда эса — Шимолий Американи кашф этишади. X асрда ўз хохишларига кўра христианлик динини қабул қилишди. 1262-1264 йили Норвегия билан “эски битим” имзоланади, унга кўра Исландия норвегия қиролликларининг юқори ҳокимиятини тан олган, 1397 йилдан бошлаб Дания-Швед-Норвегия давлати таркибига киради ва 1537 йилдан бошлаб Дания қироли томонидан бошқариб келган. 1918 йили 1 декабрь куни Исландия Дания билан бир таркибдаги мустақил Қироллик деб эълон қилди. 1944 йили 17 июн куни Тингвевирда Исландия республикаси мустақиллиги расман эълон қилинди.

ИСПАНИЯ

Расмий номланиши	Испания Қироллиги
Ташкил топилган санаси	1492 йил ташкил этилган
Давлат тили	Испан, каталон, баск ва галисий тиллари
Пойтахти	Мадрид
Йирик шаҳарлари	Мадрид, Барселона
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	504,84 минг км.кв.(дунёда50-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,04 фоиз
Аҳоли сони(2006)	42,6 млн киши (дунёда 29-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 84,4 киши
Пул бирлиги	Евро (EUR)
Интернет-домен	.es; .eu
Телефон коди	+34
Соат миллари	UTC 0... +1

Географик жойлашиши. Испания қироллиги — Европанинг жануби-гарбида жойлашган давлат бўлиб, Пиреней ярим оролининг катта қисмини эгаллаб туради. Ғарбда — Португалия, шимолда — Франция ва Андорра мамлакатлари билан чегарадош бўлиб шимолда — Атлантика океани сувлари, шарқ ва жанубда эса — Ўрта ер денгизи сувлари юйиб туради. Испания таркибида, Атлантик океанидаги Канар ороллари, Ўрта ер денгизидagi — Балеар ороллари, шунингдек Африканинг шимолий соҳилларидаги Велес-де-ла-Гомера, Алусенас ва Чафаранаса, 2 та шаҳар — Сеута ва Мелильялар киради. Мамлакат ҳудудининг катта қисми, тоғлар ва тепаликлардан иборат бўлиб. Швейцариядан кейин Испания, Европадаги энг баланд давлат ҳисобланади. Мамлакатнинг марказида — ясси (асосан — Месета) ва ўрта баландликдаги тоғлар (Марказий Кардильера, Серра-Морена ва ҳ.к.) мавжуддир. Шимолда ва шимоли-шарқда — Пиреней (баландлиги 3 404м келадиган Ането чўққиси), Кантабрий, Иберий ва Каталон тоғ тизмалари, жанубда эса — Серра-Невада (баландлиги 3 478м келадиган Муласен тоғи) воҳси га эга Андалусия тоғлари жойлашгандир. Иқлими — субтропик бўлиб, ички ҳудудларда — қуруқ ва жудаям иссиқ, Атлантик соҳиллари бўйида эса — муътадил океанлидир. Қиш фаслидаги ўртача ҳарорат: +8° С дан +14° С гача бўлади, тоғли ҳудудларда

баззида — 7Сгача тушиб кетади. Ёз фасли иссиқ булиб, ҳаво ҳарорати: $+23^{\circ}$ С дан $+29^{\circ}$ С гача булади. Канар оролларида иқлими кўпроқ тропик булиб, қиш фаслидаги уртача ҳарорат: $+25^{\circ}$ С ни (сувники: $+20^{\circ}$ С — $+22^{\circ}$ С булади), ёз фаслида: $+26^{\circ}$ С — $+28^{\circ}$ С ни (сувники — 22° С 23° С булади) ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Испания 19 маъмурий (50 провинцияни бирлаштириб турувчи) вилоятга бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: Испания, турли тарихий ҳудудлар ва этник гуруҳлар асосида бирлаштирилган ягона миллат ҳисобланиб, уларнинг ичида энг асосийлари: каталонияликлар — 15,6%, андалусияликлар — 15,6%, кастилликлар — 11,1%, валенсияликлар — 9,7%, галисияликлар — 7,4% ва басклар — 5,6%дан иборатдир. Давлат тили — испан тили. Автоном ҳудудларда испан тили билан бирга бошқа тиллар ҳам қўлланилади. Дини: аҳолининг тахминан 95%га яқини католиклардир.

Сиёсий тизим. Испания — Конституцион монархия бошқаруви шаклидаги давлат ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Қирол. Қонунчилик ҳокимияти ва ҳукумати фаолияти масалаларини, икки палата: Сенат ва Депутатлар Конгрессидан иборат бўлган — Бош Кортес (парламент) амалга оширади. Парламентга бўлган сайловларда энг кўп овоз олган партия етакчиси — Бош вазир этиб тайинланади ва Ҳукумат ишларини амалга оширади. Испания — Европа Ҳамжамияти, НАТО, БМТ ва бошқа халқаро ташкилотларнинг аъзоси сифатида халқаро сиёсий ҳаётида ҳам иштирок этиб келмоқда.

Иқтисодиёти. Испания — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Саноатнинг: тоғ-кон, қора металлургия, машинасозлик, автомобилсозлик, электртехник, кимё ва текстил саноати тармоқлари кенг ривожланган. Испания, симоб, уран, қалай, қўроғшин, рух, мис ва темир рудаларининг захиралари буйича дунёдаги етакчи уринларни эгаллаб келади. Рангли металлургия — қўроғшин, мис ва алюмин ишлаб чиқаради. Мамлакатда текстил ва озиқ-овқат саноатининг замонавий корхоналари жуда кўп. Асосий ҳужалик маҳсулотлари: — буғдой, арпа, сули, жўхори, гуруч, ловия, картошка, қанд лавлаг, пахта, тамаки, шакар-қамиш, сабзавотлар, зайтун, бодом, цитрус мевалар ва узум ҳисобланади. Чорвачилик ривожланган булиб, коррида жанглари учун махсус буқалар боқиб ўстирилади. Туризм соҳаси давлат аҳамиятига молик соҳалардан бири ҳисобланади. Асосий савдо ҳамкорлари — Европа Иттифоқи давлатлари ва АҚШ.

Тарихи. Эрамининг 228 йили Карфагенликлар — Барселона ва Картагенанин ташкил этишади. 209 йилда Пуника урушида

карфагенликлар мағлубиятга учраганидан бошлаб эрамизнинг V асри охирларига қадар Испания, Рим давлати ҳукмронлиги остида қолди. V аср бошларида яри моролга вестгот қабилалари келади ва асрнинг охирларига келиб мамлакатнинг деярли барча ҳудуди уларнинг назоратига ўтади. 711 йили Бербер қўшини ярим оролни буткул ўз ҳукмронлиги остига бўйсундиради. Наполеонга қарши ўз мустақиллиги учун курашган Испания ўзининг Жанубий ва Марказий Америкадаги деярли барча мустамлакаларидан маҳрум бўлди. Асрнинг охирида қўзғолон натижасида Испанияда Республика эълон қилинади. XX асрда Биринчи жаҳон урушидан сўнг мамлакатда ҳарбий қўзғолондан сўнг ҳокимият тепасига ҳарбий ҳукумат вакиллари келишди, 1931 йили эса монархия тузуми афдалга келиб, Иккинчи Республика эълон қилинади. 1975 йили мамлакат Кироси этиб — Хуан Карлос тайинланди ва мамлакатда демократик қайта тикланиш ишлари ва ислохотлар бошланиб кетди. 1985 йили Испания Европа Иттифоқига аъзо бўлди. Басков ва Каталония 1978 йилдаги Конституцияга мувофиқ сезиларли автономияга эга бўлди. Испания — БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, НАТО, Европа Иттифоқи, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти аъзоси ҳисобланади.

ИТАЛИЯ

Расмий номланиши	Италия Республикаси
Мустақиллик санаси	1861 йил 17 март
Давлат тили	Италян
Пойтахти	Рим
Йирик шаҳарлари	Рим, Милан
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	301,32 минг км.кв. (дунёда 69-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2,4 фоиз
Аҳоли сони(2003)	58,03 млн киши (дунёда 22-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 192,6 киши
Пул бирлиги	Евро (EUR)
Интернет-домен	.it; .eu
Телефон коди	+39
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Италия Республикаси — Европанинг жанубидаги, Ўрта ер денгизи марказида жойлашган давлат ҳисобланади. Шимоли-ғарбда — Франция, шимолда — Швейцария ва Австрия, шимоли-шарқда — Словения мамлакатлари билан чегарадош. Мамлакат

– Аленинн яримороли, Падан текислиги, жанубий Алп тоғларини, Сицилия, Сардиния ва бир қатор майда ороларни эгаллаб туради. Ғарбда – Лигурий ва Тирренс денгизлари, шарқда – Адриатика денгизи, жанубда эса – Ионик ва Ўрта ер денгизи сувлари ювиб туради. Мамлакатда, ҳаракатдаги Везувий ва Этна вулқонлари мавжуд бўлиб – ер қимирлашлар кўп бўлиб туради. Иқлими – муътадил ўрта ер денгизли. Январ ойининг ўртача ҳарорати: – 0° С дан 12° С гача, июль ойиники эса: +20° С дан +28 С гача бўлади. Асосий дарёлари: По, Арно ва Тибр, қўллари эса: – Гарда, Лаго-Маджоре ва Комо.

Маъмурий тақсимланиши. Италия 16 ҳудуд (вилоят) ва 5 автоном туманларга бўлинган. Автоном вилоятларда ўзининг парламентлари – ўз-ўзини бошқариш ҳуқуқига эга бўлган маҳаллий вилоят кенгашлари ва ҳукуматлари – джунталари мавжуд.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг – 94%и италияликлар. Шунингдек Италияда Европанинг бошқа мамлакатларидан чиққан кўпчилик халқлар истиқомат қилади. Давлат тили – италян тили. Дини: католиклар – 99%.

Сиёсий тизим. Италия – Президент бошқаруви шаклидаги Парламент республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи – Президент. Президент Бош вазирни тайинлайди, у эса Депутатлар Палатасидаги кўпчиликни бошқариб келади; Бош вазир Депутатлар Палатаси тасарруфида бўлган – Вазирлар Кенгашини тайинлайди. Икки палатали парламент (Сенат ва Депутатлар Палатаси) – мамлакатнинг Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ҳуқуқий тизим фуқаролар ҳуқуқларига асослангандир. Можаро масалалари – судлар томонидан, алоҳида масалалар эса – Конституцион судда куриб чиқилади. 1948 йилдаги Конституция – мамлакатнинг Асосий қонуни ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Италия – юқори ривожланган индустриал-аграр мамлакат. Саноатнинг етакчи тармоқлари: машинасозлик, металлургия, кимё ва нефть кимё, енгил ва озиқ-овқат саноатлари ҳисобланади. Италия – халқаро туризмдаги энг йирик ҳудудлардан бири (йилига 50 млн кишидан зиёд) ҳисобланади. Мамлакатда: пирит, симоб рудаси, табиий газ, калий тузи, доломит ва асбест қазиб олинади. Паррандачилик ривожланган: Асосий қишлоқ ҳўжалик маҳсулотлари: буғдой, жўхори, гуруч ва қанд лавлаги ҳисобланади. Экспорт учун: цитрус мевалар, памилдори, узум, зайтун, макарон, вино ва пишлоқ етказиб берилади. Импорт орқали: саноат моллари, машинасозлик маҳсулотлари, ёқилғи, пишлоқ ва озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Франция, Буюк Британия, Испания, Нидерландия ва АҚШ.

Тарихи. Ибтидоий жамоа тузуми даврида, ҳозирги Италия ҳудудларига — италиклар қабиласи кучиб келади. Баъзи вақтдан сунг иллирийликлар, сунг тахминан 900-800 йилларда — этрус қабилалари ва нихоят VIII асрдан бошлаб — асосан Аппенин яриморилининг жанубий қисми ва Сицилияга келиб жойлашган — юнонлар пайдо булишган. Италиянинг ҳақиқий тарихи — Рим ва римликларнинг қудрати кучайиб кетишидан бошланади. 395 йили Рим империяси Ғарбий ва Шарқий (Византия) қисмларга ажралиб кетади. 1922 йили Бенито Муссолини фашистик давлатни барпо этади. 1946 йилнинг июн ойида Италия қироли тахтдан воз кечиб мамлакатни тарк этади. 1947 йили Италия — Республика деб эълон қилинади. Тинчлик битимиға кура мамлакат уз ҳудуди ва Болқондаги барча мустамлакаларидан маҳрум бўлади. Триест шаҳри БМТнинг эрик зонаси учун ажратиб берилади. 1949 йили Италия — НАТОга аъзо бўлди. 1964 йили — Триест шаҳри Италия Республикаси билан бирлашиб кетади. 1983-1986 йиллар Италия ҳукуматининг “қизил жамоалар” ва мафияга қарши жадал суратдаги ҳаракатлари бошланган давр. Италия — БМТ, унинг махсус ташкилотлари, НАТО, Европа Иттифоқи, ОБСЕ, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти аъзоси ҳисобланади.

ЛАТВИЯ

Расмий номланиши	Латвия Республикаси
Мустақиллик санаси	1918 йил 18 ноябрда эълон қилинган 1991 йил 21 августда тан олинган
Давлат тили	Латиш тили
Пойтахти	Рига
Йирик шаҳарлари	Рига, Дуагавпилс, Лиепая, Елгава
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	64,6 минг км.кв.(дунёда 121-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,5 фоиз
Аҳоли сони(2005)	2,32 млн киши (дунёда 137-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 35,9 киши
Пул бирлиги	Лат
Интернет-домен	.lv
Телефон коди	+371
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Латвия — Европанинг шимоли-шарқида жойлашган давлат ҳисобланади. Шимолда — Эстония, шарқда — Россия, жанубда — Беларус ва Литва мамлакатлари билан

ясараланади. Фарба — Болтиқ денгизи сувлари ювиб туради. Мамлакатнинг катта қисми, Видзем тепаликлари ураб турган адирлар ва пастликлардан иборатдир. Мамлакат ҳудудининг 44%ини ўрмонлар эгаллаб туради. 3 мингдан ошиқ кўллар ва 12 мингга яқин дарёлар мавжуд бўлиб, улардан энг йириги: — Даугава, Гауя, Лиелупа ва Вента ҳисобланади. Энг чуқур кўли — Дризда. Латвия иқлими — муътадил, континенталдир. Январ ойидаги ўртача ҳарорат: -2° С дан — $+7^{\circ}$ С гача, июль ойида: $+16^{\circ}$ С дан $+18^{\circ}$ С гача ташкил этади. Асосий табиий ресурслари: қаҳрабо, торф, шағал, сув ресурслари ва ёғоч.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат — 4 ҳудуд, ва 26 туман ва 7 муниципалитет ва 77 шаҳардан иборат бўлиб; улардан энг йириги: Рига, Дуагавпилс, Лиепая, Елгава, Юрмала ва Вентспилс.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник гуруҳлари: Латвияликлар — 57%, руслар — 30%, белоруслар — 4%, украинлар — 3%, поляклар — 3% ва ҳ.к. Расмий давлат тили — Латиш тили ҳисобланади. Русс, инглиз ва немис тиллари кенг қўлланилади. Аҳолининг кўпчилиги — протестантлар (лютеранлар) ва католиклар ҳисобланади, шунингдек проваславлар ҳам мавжуд.

Сиёсий тизим. Латвия — Президент бошқаруви шаклидаги Республика ҳисобланади. Ҳукумат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали Юқори Кенгаш ёки Сейм ҳисобланади. Латвия — БМТ, ХВФ, Бутунжаҳон савдо ташкилоти, НАТО, Европа Иттифоқи ва Фарбий Европа Иттифоқи аъзоси.

Иқтисодиёти. Латвия — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Саноатнинг етакчи тармоқлари — машинасозлик ва металлни қайта ишлаш, кимё ва нефть кимё, енгил, озиқ-овқат, ўрмон ва ёғочни қайта ишлаш, шиша ва билтур ишлаб чиқариш, терини қайта ишлаш саноатлари ҳисобланади. Чорвачилик, сабзавотчилик, асаларичилик ривожланган. Мамлакатда: бугдой, арпа, қанд лавлаги ўстирилади. Туризм такомиллашиб бормоқда. Экспорт учун: машинасозлик маҳсулотлари, енгил ва озиқ-овқат маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, химикатлар ва ёқилғи олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари — Европа Иттифоқи мамлакатлари.

Тарихи. Эрамининг XII асрларига қадар Латвия ҳудудлари балтларнинг: земгал, курши ва сел қабилалари истиқомат қилиб келишган. XIII асрда немис хоччилари — Ливония давлатига асос солишади. 1201 йилда Даугава дарёси бўйлаб немис хоччилари Рига

шаҳрини ташкил этишди. Россия, Полша-Литва князликлари ва Швеция бу ҳудудларга эришиш учун урушни бошлаб, 1583 йил Ливония шаҳрининг, Полша-Литва князликлари ва Швеция уртасида бўлиниши билан якунланди. Ҳозирги Латвия ҳудудлари Полша таркибига кирди. Латвиянинг катта қисми ва шу жумладан Рига Биринчи жаҳон уруши даврида немис қўшинлари томонидан босиб олинади. 1918 йил 18 ноябрь куни — Латвия мустақиллиги эълон қилинди. 1921 йил 26 январь куни Латвия — мустақил давлат сифатида умумжаҳон ҳамжамияти томонидан тан олинади. Иккинчи жаҳон уруши бошланиши билан 1939 йили Молотов-Риббентроп шартномаларига қўра совет қўшинлари мамлакатни босиб олади. 1941 йилдан 1945 йилга қадар Латвия немис қўшинлари томонидан босиб олинди. 1945 йилдан 1991 йилга қадар мамлакат СССР таркибига кирди, СССР тарқаб кетиши билан, 6 сентябр 1991 йил Латвия мустақил давлатга айланади. 1994 йили мамлакат ҳудудидан Россия қўшинлари олиб чиқиб кетилди.

ЛИТВА

Расмий номланиши	Литва Республикаси
Мустақиллик санаси	1991 йил 6 сентябрь
Давлат тили	Литов тили
Пойтахти	Вильнюс
Йирик шаҳарлари	Вильнюс, Каунус
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	65,3 минг км.кв.(дунёда 120-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	3,4 млн киши (дунёда 127-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 52,1 киши
Пул бирлиги	Лит (LTL)
Интернет-домен	.lt
Телефон коди	+370
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Литва Республикаси — Европадаги давлат бўлиб, Болтиқ денгизининг шарқий соҳилларида жойлашган. Шимолда — Латвия, жануби-шарқда — Белоруссия, жануби-ғарбда эса — Польша ва Россиянинг Калининград вилоятлари билан чегарадошдир. Мамлакат ҳудуди Болтиқ денгизи ва Урта Литва пастликларидан шарқдаги Болтиқ тепаликларига (Аукштай ва Дзукск

тепаликлари) кўтарилиб боровчи адирлардан иборатдир. Мамлакат иқлими денгизлидан континенталга ўтиб боровчи бўлиб, Атлантика океани ва Болтиқ денгизининг ҳаво массалари билан белгиланади. Ёз фасли иссиқ бўлмай, ўртача ҳаво ҳарорати июль ойида: $+17^{\circ}$ Сни ташкил этади. Ёмғирлар тез-тез ёғиб туради. Қиш фасли илиқ ва заҳ бўлиб, январ ойидаги ўртача ҳарорат тахминан: -7° Сни ташкил этади. Мамлакатнинг йирик дарёлари: — Неман ва Нерис. Бу ерда тахминан 3 мингга яқин қўллар бўлиб, уларнинг ичида энг йириги — Друкшай ҳисобланади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Литва худуди 10та уезд (туман)га бўлингандир. Уездлар ўз-ўзини бошқарувчи 9та шаҳар, 43та туман ва 8та маҳаллий бошқармаларни ташкил этади.

Аҳолиси ва дини. Литваликлар мамлакат аҳолисининг — 83,45%ни, поляклар — 6,74%, руслар — 6%, белоруслар — 1,23%ни ташкил этадилар. Давлат тили — Литов тили ҳисобланади. Дини: католиклар ва проваславлар — 79%, протестантлар эса — 14,86%ни ташкил этадилар.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — Демократик республика. Давлат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали Парламент (Сейм). Ижроя ҳокимияти — Президент томонидан Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат билан бирга амалга оширилади. Латвия — БМТ, Европа Иттифоқи ва бош. халқаро ташкилотларнинг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Литва — индустриал мамлакат ҳисобланади. Иқтисодиётнинг асосини — энергетика, электротехника, машинасозлик ва металлни қайта ишлаш, кимё ва фармацевтика соҳаларидаги саноат бирлашмалари ташкил этади. Литвада қурилиш молларининг барча турлари ишлаб чиқарилиб, ўрмон ва ёғочни қайта ишлаш саноати такомиллашган. Чорвачилик, балиқчилик, кemasозлик ва кема қуриш саноати ривожланган. Экспорт учун: машинасозлик, ёғочни қайта ишлаш, енгил ва озиқ-овқат саноати маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: ёқилғи (табiiй газ ва мазут), машина ва ускуналар, химикатлар ва озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Россия, Германия, Дания, Латвия ва Беларус ҳисобланади.

Тарихи. Литва худудига вужудга келган илк феодал давлат XIII асрда ташкил этилган — Буюк Литва князлиги бўлган. 1569 йили Литва ва Польша ягона давлат — Посполиту Речига бирлашишади. XVIII асрда Шимолий урушдан сўнг Польша-Литва давлати Россия протекторати деб эълон қилинган, барбод бўла бошлади. XVIII аср

охирларида мамлакат — Россия, Австрия ва Пруссия ўртасида бўлиб олинади. Россия Империяси тарқаб кетиши билан Литва ўз мустақиллигини қўлга киритди. 1926 йилдаги ҳарбий тўнтариш чоғида, ҳукумат тепасига диктатор Волдемарас келади, унинг ўрнига эса 1929 йили Сметона келади. 1940 йил Литва СССР таркибига кирди. 1941 йил Литва немис қўшинлари томонидан босиб олинади. 1990 йили Литва ўз мустақиллигини эълон қилади ва 1991 йили Совет ҳукумати томонидан тан олинади.

ЛИХТЕНШТЕЙН

Расмий номланиши	Лихтенштейн Қироллиги
Мустақиллик санаси	1806 йил қабул қилинган
Давлат тили	Немис тили
Пойтахти	Вадуц
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	160 км.кв.(дунёда 189-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2000)	34,2 минг киши (дунёда 187-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 213,7 киши
Пул бирлиги	Швейцария Франки
Интернет-домен	.li
Телефон коди	423
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Лихтенштейн қироллиги — Марказий Европадаги князлик бўлиб; — Австрия (Форарльберг) ва Рейн дарёсининг унги қирғоқларидаги Швейцария мамлакати билан чегарадошдир. Лихтенштейн — ер куրрасидаги энг кичик давлат ҳисобланиб — унинг майдони 157кв² ташкил этади. Иқлими — мутадил континентал. Лихтенштейнда иссиқ жанубий шамоллар эсиб туради. Қиш фаслида ҳаво ҳарорати — 15Сдан тушиб кетади (январ ойидаги ўртача ҳарорат — 0Сни ташкил этади), ёз фаслида эса — +20Сдан +28Сгача ўйнаб туради (июл ойидаги ўртача ҳарорат +18С бўлади). Тоғлар иқлими жудая кескин бўлиб: январ ойининг ўртача ҳарорати — -8Сни, июл ойида эса — +13Сни ташкил этади. Қиш фаслида тоғларда қор жудаям куп вақт эримай ётади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Лихтенштейн ҳудуди икки тарихий ҳудуд — Вадуц шаҳридаги марказга эга Юқори Лихтенштейн (Оберланд) ва Шелленберг шаҳридаги

марказга эга Куйи Лихтенштейн (Ундерланд)га булинади. Оқруғлар жамоалар (коммуна)лардан ташкил топиб, князликлар таркибида ҳаммаси булиб 11та коммун мавжуд.

Аҳолиси ва дини. Лихтенштейн аҳолисининг тахминан 70% — маҳаллий лихтенштейнликлардир, қолганлар эса қўшни Германия, Австрия ва Туркиядан келган кўчиб келганлар ҳисобланади. Давлат тили — немис тили ҳисобланади. Диндорларнинг кўпчилиги Лихтенштейнда — католиклар — 80% ва протестантлар — 8%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Лихтенштейн князлиги — 1862 йилдан бошлаб демократия ва империализм қонунларига асосланган конституцион монархиядир. Давлат ҳокимияти ҳалқ ва мамлакатни бошқариб турган Княз қўлида булиб, Конституцияга асосан бошқарилади. Князлик парламенти — 25 депутатдан иборатдир. Ҳукумат — Бош Вазир ва Тўрт вазирлардан иборатдир. Суд ҳокимиятининг Олий органи — Юқори ва Олий суд ҳисобланади. Лихтенштейн — кўпчилик ҳалқаро ташкилотлар ва давлатлараро келишувларни аъзоси ҳисобланади. Лихтенштейн ва Швейцария ягона иқтисодий ҳудудни ташкил этишган. 1995 йилдан бошлаб князлик Европа иқтисодий ҳудуди аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Лихтенштейн — молия хизматлари ва аҳоли яшаш баражаси юқори бўлган ривожланган индустриал мамлакат ҳисобланади. Иқтисодиётнинг асосий тармоғи — қайта ишлаш саноати ҳисобланади. Озиқ-овқат, текстил, сопол ва фармацевтика саноати ҳамда ҳалқро туризм соҳалари ривожланган. Чорвачилик билан шуғулланилади. Тоғ олди ва тоғ этаклари мевали боғлар ва узумзорлар билан қоплангандир. Экспорт учун: аниқ ускуналар, электроника, почта маркалари ва сопол етказиб берилади. Импорт орқали: машина ускуналари, металл буюмлар, текстил, озиқ-овқатлар ав автомобиллар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Европа Иттифоқи мамлакатлари ва Швейцария.

Тарихи. Римликлар даврида Лихтенштейн ҳудудлари Реция провинцияси таркибига кирган. 536 йили мамлакатга Франклар бостириб келади. Бу ҳудудлар Каролинган ҳукмронлиги остида 911 йилга қадар, яъни Каролинглар давлати катта ва кичик герцогликларга булиниб кетгунга қадар бўлган. Эрта урта асрларда мамлакат Швабия герцоглигининг бир қисми ҳисобланиб келган. 15 август 1719 йили император Карл VIнинг қарори билан Йозеф Венцел фон Лихтенштейн, Лихтенштейннинг князи деб эълон қилинди. Бу сана билан Лихтенштейннинг ташкил этилишини боғлашади. 1871 йилдан 1918 йилга қадар Лихтенштейн Австрия билан почта ва божхона

иттифоқда бўлган, 1876-1918 йил эса Австриянинг Форарлберг шаҳри билан умумий божхона доирасини ташкил этган. Биринчи жаҳон урушидан сунг Лихтенштейн Австрия билан битимни бекор қилиб, Швейцарияга интила бошлади. 1919 йил Швейцария Лихтенштейннинг чет-элдаги дипломатик ва вакиллик манфаатларини ҳимоя қила бошлади. Иккинчи Жаҳон урушида Лихтенштейн беътарафликни сақлаб турди. 1990 йил Лихтенштейн – БМТга, 1991 йил эса Европа эркин савдо ташкилотига аъзо бўлди.

ЛЮКСЕМБУРГ

Расмий номланиши	Буюк Люксембург Герцоглиги
Мустақиллик санаси	1835 йил эълон қилинган 1867 йил 11 майда тан олинган
Давлат тили	Люксембург, француз ва немис тиллари
Пойтахти	Люксембург
Йирик шаҳарлари	Люксембург
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	2,59 минг км.кв. (дунёда 166-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	459 минг киши (дунёда 168-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 177,2 киши
Пул бирлиги	Евро
Интернет-домен	.lu
Телефон коди	352
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Люксембург – Ғарбий Европада жойлашган мамлакат бўлиб, ҳар томонидан ғарбий Европа мамлакатлари: – Белгия, Германия ва Франция мамлакатлари билан ўралиб туради. Шарқда мамлакат – Мозел дарёси билан чегараланиб туради. Мамлакат рельефи асосан – тепаликлардан иборат бўлиб, шимолда Арденн чўққилари кутарилиб туради. Иқлими – муътадил бўлиб, денгизлидан континенталга ўтувчидир. Январь ойидаги ўртача ҳарорат, тахминан: 0° Сни, июль ойида эса: +17° Сни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 3 округ (коммисарлар томонидан бошқарилади)лар, 12 кантон

(бургомистлар томонидан бошқарилади)лар ва ўз-ўзини бошқариш ҳокимиятлари бўлган 126 коммунларга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Люксембургнинг асосий аҳолиси — люксембурглар ва лёётцебурглар бўлиб — 70%ни ташкил этишади. Давлат тили — люксембург тили бўлиб, шунингдек инглиз ва француз тиллари кенг тарқалган. Ёзганда — лотин алифбосидан фойдаланишади. Диндорларнинг купчилигини — католиклар ташкил этишади, шунингдек протестантлар ҳам бор.

Сиёсий тизим. Люксембург — Конституцион монархия бошқарувидаги давлат ҳисобланади. Люксембургнинг амалдаги Конституцияси 1868 йил 17 октябр куни қабул қилинган. Давлат бошлиғи — ташқи масалаларда мамлакат манфаатларини ҳимоя қилувчи — Буюк Герцог ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти Люксембург Парламенти — Депутатлар палатаси томонидан амалга оширилади. Люксембург ҳукумати — расман Буюк Герцогга тегишли бўлган ижроя ҳокимиятини амалга оширади. Ҳукумат деярли бутун ички ва ташқи сиёсатни амалга оширади. Ҳукумат — Раис ва вазирлардан ташкил топгандир. Суд тизимига — Тинчлик, Округ ва Бош судлар киради.

Иқтисодиёти. Люксембург иқтисодиётида муҳим уринни — банк иши эгаллаб, телекоммуникацион тармоқлар шунингдек аудио ва видеотехника ускуналарини ишлаб чиқаришга алоҳида аҳамият қаратилади. Мамлакатда: кимё маҳсулотлари, машина, пластмасса, шиша ва форфор ишлаб чиқаришади. Люксембургнинг ташқи савдоси Белгиянинг ташқи савдоси билан боғланган бўлиб, Белгиянинг миллий банки Люксембургнинг ҳалқаро операцияларини амалга ошириб туради. Қишлоқ хўжалигининг асосий тармоқлари — гушт-сут чорвачилиғи ва бугдой-ем усимликлари ҳисобланади. Усимликчилик ва узумчилик ривожланган. Экспорт учун: металл ва тайёр буюмлар етказиб берилади. Импорт орқали: тош кўмир, табиий газ, нефт, автомобиллар, мато, пахта, озиқ-овқат маҳсулотлари ва қишлоқ хўжалик машиналари олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари — Европа иттифоқи мамлакатлари.

Тарихи. Люксембург Герцоглиғи 963 йили вужудга келди. 1792 йилга қадар у Испания қироллиғи сўнг Австрия Нидерландия қиролигининг бир қисми бўлиб, 1795-1813 йили Францияга таркибига кирди. 1815 йили Вена конгресси қарори билан Буюк Люксембург қироллиғи ташкил этилади, унинг тожи эса Голландия ва Белгия қироли Вильгелм I топширилган эди. 1830-1839 йиллари Белгия давлати ташкил этилганидан сўнг унинг

таркибига Буюк герцогликнинг гарбий (валлон қисми) ярим томони қўшилди. Биринчи ва Икинчи Жаҳон урушлари даврида Герцоглик ҳудуди немис аскарлари томонидан босиб олинади 1944-1948 йилда Нидерландия, Белгия ва Люксембург — “Бенилюкс” божхона иттифоқига аъзо бўлишди. 1958 йил эса иқтисодий иттифоқни ташкил этишди. Люксембург урушдан кейинги кўплаб ҳалқаро битимларда иштирок этиб келди.

МОЛДАВИЯ

Расмий номланиши	Молдова Республикаси
Мустақиллик санаси	1991 йил 27 август эълон қилинган (СССР таркибида бўлган)
Давлат тили	Молдав тили
Пойтахти	Кишинёв
Йирик шаҳарлари	Кишинёв, Тирасполь, Белци
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	33,8 минг км.кв.(дунёда 135-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,4 фоиз
Аҳоли сони(2004)	3,22 млн киши (дунёда 118-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 111,4 киши
Пул бирлиги	Молдов лейси (MDL код 92)
Интернет-домен	.md
Телефон коди	+373
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Молдова Республикаси — Европанинг жануби-шарқида жойлашган давлат ҳисобланади. Шимолда, шарқ ва жанубда — Украина, ғарбда эса — Руминия давлатлари билан чегарадошдир. Молдова чекка жануби-ғарбда жойлашган бўлиб, Днестра ва Прута дарёларининг ўртасидаги катта қисmini эгаллаб туради. Денгизга олиб чиқадиган йўллари йўқ. Молдова водийларга бўлиниб кетган тепалик адирларидан иборат мамлакатдир. Ландшафти асосан адирли ва кўп ўтли ва тепаликлардан иборат бўлгани сабаб, узумзор ва мевали боғлар учун жудаям қулай келади. Энг йирик дарёлари — Днестр ва Прут. Иқлими — мутадилар континенталдир. Қиш фасли енгил ва қисқа бўлади, эз эса икки ва узоқ вақт давом этади. Январ ойидаги ўртача ҳарорат: -4° Сми, июль ойида эса: $+21^{\circ}$ Сми ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Молдовия 32 туман, 60та шаҳар, 5та муниципалитет (Белци, Бендери, Кишинёв, Комрат ва Тираспол) ва 1та автоном ҳудудий бирлашмага (Гагаузия) бўлинади. Шунингдек мамлакат ҳудудида тан олинмаган – Приднестров Молдова Республикаси мавжуддир. Унинг назорати остида Днестр дарёсининг сул соҳилининг асосий қисми ва ун қирғоқдаги Бендерра жойлашгандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг катта қисми: молдованлар – 64,5%, украинликлар – 13,8%, русслар – 13%, гагаузлар – 3,5% болгарлар – 2%, яҳудийлар – 1,5%, циганлар – 0,3%дан иборатдир. Асосий динлари: православ христианлар ва протестантлардир. Давлат тили – молдав тили ҳисобланади.

Сиёсий тизим. Молдова Республикаси Конституциясига мувофиқ, Молдова – Демократик ҳуқуқий давлат ҳисобланади. Давлат бошлиғи – Президент ҳисобланади. Молдовада бирпалатали парламент фаолият юритиб, Молдова Республикаси Ҳалқининг – Олий вакиллик ҳокимияти ва давлатнинг ягона Қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Ҳукумат – ички ва ташқи сиёсатни олиб боради. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Молдова Республикаси – БМТ, ОБСЕ, Европа Кенгаши, Бутунжаҳон савдо ташкилоти аъзоси ва Европа-Осиё иқтисодий иттифоқининг кузатувчиси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Молдовия аграр-индустриал мамлакат ҳисобланади. Қишлоқ хўжалиғи ишлаб чиқаришини иккидан уч қисмини – деҳқончилик ташкил этади. Мамлакатда: узум, тамаки, буғдой, жўҳори, қанд лавлагиси, кунгабоқар, мевалар, картошка ва сабзавотлар ўстирилади. Саноатнинг асосий тармоқлари: – озиқ-овқат, енгил, электротехник, электрон, кимё ва ёғочни қайта ишлаш саноатлари ҳисобланади. Экспорт учун: вино, қаняк, тамаки ва х.к. етказиб берилади. Импорт орқали: табиий газ, нефт маҳсулотлари, транспорт воситалари ва ускуналар олиб кирилади. Молдованинг асосий савдо ҳамкорлари: Руминия, Россия, АҚШ, Германия ва Япония ҳисобланади.

Тарихи. XIV асрларга қадар ҳозирги Молдова ҳудудлари турли қабила иттифоқлари (скифлар, готлар ва антлар) ва давлат тузилишларининг бир қисми бўлиб келган. 1359 йили мустақил Молдова князлиғи ташкил этилади. XVI XVIII асрларда Молдова Усмонийлар давлати ҳукмронлигида бўлади. 1917 йили Бессарабия губернияси Руминлар қўлига ўтади. 1924 йил 12 октябр куни Днестрнинг сул соҳилларида Украина ССР таркибида Молдова Автоном ССР тузилади. 1940 йил ССР Юқори Кенгаши Молдова АССР тузилиши ҳақидаги

қарорни қабул қилади, шу билан Молдова АССРнинг айрим ҳудуд ва уездлари Украина таркибидан чиқиб кетади. 1941-1944 йиллар мамлакат ҳудуди немис ва румин қўшинлари томонидан босиб олинади. 1945 йилдан 1991 йилга қадар Молдова республикаси, иттифоқчи республикаси ҳуқуқлари билан СССР таркибида бўлди. 1991 йил 27 август Молдова Республикаси ўз мустақиллигини эълон қилди. 1994 йил 29 июл куни ҳозирда амал қилаётган Молдова Республикаси Конституцияси қабул қилинди.

МОНАКО

Расмий номланиши	Монако Қироллиги
Мустақиллик санаси	1297 йил 8 январь
Давлат тили	Француз тили
Пойтахти	Монако
Йирик шаҳарлари	Монако
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	1,96 км.кв. (дунёда 193-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0 фойз
Аҳоли сони(2006)	34,48 минг киши (дунёда 210-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 17 680 киши
Пул бирлиги	Евро
Интернет-домен	.mc
Телефон коди	+377
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Монако Қироллиги — Европанинг жанубий қисмида, Франциянинг — Лазур сохиллари яқинидаги Ўрта ер денгизи қирғоқларида жойлашган кичкина давлат ҳисобланади. Франция, Денгиз бўйи Алп департаменти билан чегарадошдир. Мамлакатнинг энг баланд нуқтаси — Мон-Агель (140м) чуққиси. Монако иқлими ўрта ер денгизли бўлиб, ёз фасли қуруқ, қиш фасли эса илиқ аммо ёмғирли бўлади. Июл ойининг ўртача ҳарорати: +22° С дан +23° С гача, январ ойида: +10° С дан +11° С гача бўлади. Қиш фаслида ҳаво ҳарорати: —3° С дан пастга тушмайди. Ёмғирлар асосан куз-қиш фаслларида кўп ёғади.

Маъмурий тақсимланиши. Тўлиқ маъмурий-ҳудудий тақсимланишларга эга эмас. Ҳар бир князлик 4 кварталдан иборат бўлган ва муниципалитетлар томонидан бошқариладиган майда шаҳарлардан иборатдир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг миллий таркиби: французлар — 47%, маҳаллий халқ (монегаски)лар — 16%, италияликлар — 16% ва бошқа халқ вакиллари — 21%ни ташкил этади. Давлат тили — Француз, италян ва монегаски тили ҳисобланади; Давлат дини — католик дини.

Сиёсий тизим. Монако — Конституцион монархия шаклидаги давлат ҳисобланади. Давлат бошлиғи — княз бўлиб, ҳукумат бошлиғи — Ҳукумат Кенгаши фаолиятини бошқариб турадиган давлат вазири ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти монарх ва Миллий Кенгаш (бирпалатали Парламент)га тегишлидир. Суд тизими ҳам княз томонидан бошқарилиб; турли суд инстанциялари унинг номидан ҳукм чиқарадилар. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Иқтисодиётнинг асосий тармоқлари — туризм, қурилиш, фармацевтика, кимё ва электрон саноати, полиграфия, кemasозлик, банк ва молия тармоқлари ташкил этилади. Импорт орқали: Франция электрэнергияси олиб кирилади. Монако: — ЮНЕСКО. ВОЗ, Ҳалқаро телекоммуникация иттифоқи, Бутунжаҳон почта иттифоқи ва бир қатор бошқа халқаро ташкилотларнинг аъзоси.

Тарихи. Эр.ав. I асрда Монако ҳудудларида финикия, сўнг — юнон мустамлакалари мавжуд бўлган. Тез орада Монако — Рим, сўнг араблар хумкронлиги остида бўлди. Ҳозирги Монако тарихи 1215 йилда, князлик ҳудудларида — Генуэз республикаси мустамлакаси ва қалъаси қурилиши билан бошланади. 1524 йилдан бошлаб Монако расман автономияни сақлаб қолган ҳолда Испания қироллиги таркибида бўлади, 1605 йилда Испания қўшинлари князлик ҳудудларини босиб олади. 1713 йили Монаконинг суверен даражаси тан олинди. Буюк Француз Революцияси натижасида Монако ҳукумати тахтдан ағдарилди, 1793 йили мамлакат Франция таркибига қўшилди. 1814 йилдаги Париж битимига асосан Монако князлиги мустақиллиги тикланди. 1911 йили биринчи Конституция кучга кирди. 1962 йили янги Конституция жорий этилди. 1993 йили БМТнинг тўла ҳуқуқли аъзосига айланди.

НИДЕРЛАНДИЯ

Расмий номланиши	Нидерландия Қироллиги
Мустақиллик санаси	1581 йил 26 июлда эълон қилинган 1648 йил 30 январда тан олинган
Давлат тили	Нидерланд ва фризс тиллари
Пойтахти	Амстердам, Гаага
Йирик шаҳарлари	Амстердам, Гаага, Роттердам
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	41,53 минг км.кв. (дунёда 131-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	18,41 фоз
Аҳоли сони(2005)	16,23 млн киши (дунёда 58-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 390,8 киши
Пул бирлиги	Евро (EUR)
Интернет-домен	.nl
Телефон коди	+31
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Нидерландия Қироллиги – Ғарбий Европадаги давлат бўлиб уни шимол ва ғарбда – Шимолий денгиз сувлари ювиб туради. Шарқда – Германия ва жанубда – Белгия мамлакатлари билан чегаралошдир. Кариб ороли булган Аруб (узига хос мақомга эга) ва Нидерланд Антил ороллари бирлаштирган ҳолда, Нидерландия қироллигини ташкил этади. Мамлакат – Рейн, Мааса ва Шелд дарёлари буйидаги ерларда жойлашгандир. Мамлакат ҳудудининг тахминан 70%и – антропоген ландшафтлардан иборат бўлиб, табиий ҳудудлар жудаям куп ва улар астойдил қуриқланади. Нидерландия иқлими – юқори намлик даражасига эга муътадил денгизлидир. Январ ойидаги ўртача ҳарорат: +1° С +3° С ни, июль ойида эса: +16° С +17° С ни ташкил этади. Мамлакат ҳудудида табиий газ ва нефть конлари мавжуддир.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат: 12 провинцияга (охирги провинция бўлган – Флеволанд, 1986 йили қуриб қолган ҳудудларда ташкил этилган), провинциялар эса – шаҳар ва қишлоқ жамоаларига бўлинади. Провинциялар уз-узини бошқариш сайлов ҳокимиятлари, 4 йилга сайланадиган – Провинция Штатларига эгадир. Ҳар бир Провинция Штатлари бошида – Қироллик комиссари туради. Унинг ижроя ҳокимияти – қирол томонидан тайинланадиган – Бургомистр томонидан бошқариладиган бургомистр ва муниципал маслаҳатчилар кенгаши ҳисобланади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркибини голландияликлар — 81%, фламандлар — 12%, фризлар — 3%, немислар — 1,5% шунингдек куплаб мустамлака мамлакатларидан чиққан собиқ фуқаролар ташкил этишади. Давлат тили — нидерланд тили, аммо — инглиз тили ҳам сулалашинда кенг тарқалган. Дини: католиклар — 38%, протестантлар — 30% ва бошқа конфессия вакилларида иборатдир.

Сиёсий тизим. Нидерландия — конституцион монархия бошқарувидаги давлат ҳисобланади. Давлат бошлиғи — монарх ҳисобланади. Қироллик таркибига — Нидерландия билан бирга Кариб ховузининг яна бир неча ороллари киради. Нидерландия монархи — давлат бошлиғи ҳисобланади, аммо ҳокимият — Бош вазирга буйсунади. Қонунчилик ҳокимияти — Ҳукумат ва Бош штатлардан (Парламентдан) ташкил топгандир. Парламент икки палатадан иборат.

Иқтисодиёти. Нидерландия — такомиллашиб бораётган қишлоқ ҳўжалигига эга юқори ривожланган индустриал мамлакат. Озиқ-овқат маҳсулотларини, ичимликлар ва тамаки ишлаб чиқарувчи корхоналар, кимё ва нефть кимё компаниялари, электротехника, саноатнинг юқори технология тармоқлари (биотехнология), металлургия, металлни қайта ишлаш, транспорт машинасозлик саноатлари иқтисодиётнинг асосини ташкил этади. Нефть ва табиий газ қазиб олиниб, хом нефть қайта ишланиб ва суюлтирилган газ ишлаб чиқарилади. Қишлоқ ҳўжалигининг асосий тармоқларини: сабзавотчилик, боғдорчилик ва ўсимликчилик ташкил этади. Балиқчилик ривожланган. Етакчи тармоқлар ва хизмат курсатиш соҳалари: транспорт ва алоқа, банк ва суғурта ишлари, ҳамда туризм ҳисобланади. Экспорт учун: машина ва ускуналар, химикатлар, газ, нефть ва озиқ-овқат ва қишлоқ ҳўжалик маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: химикатлар, ёқилғи, озиқ-овқатлар, кийим-кечаклар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Белгия, Буюк Британия, Франция ва АҚШ.

Тарихи. Эрамиздан минг йил аввал мамлакат ҳудудида келт ва тевтонлар қабилалари истиқомат қилиб келишган. Кейинчалик келтларни фриз ва батав герман қабилалари суриб чиқаришган. I асрдан бошлаб ҳозирги Нидерландия ҳудудлари Рим империяси таркибида бўлди. 800 йилга келиб Нидерландиянинг бутун ҳудуди Буюк Карл I давлати таркибига кирди. 1482 йилдан бошлаб Нидерландлар Габсбурглар назорати остига, 1556 йилдан бошлаб эса — испания Габсбурглари назоратига ўтди. Мамлакатни император Карл V (1500-1550) бошқарган йиллар, ҳозирги

Белгия ва Люксембург давлатлари билан бирлашиш жараёни якунланиб, Бургунд-Габсбург таркибига кирувчи ягона давлат вужудга келади. 1814 йили Наполеон маглубиятга учраганидан сўнг, Вена конгресси Нидерландия Қироллигини эълон қилади. Шу даврда Бельгия бу мамлакат таркибида бўлган. 1830 йилда Белгия мустақил давлат бўлиб ажралиб чиқди. Нидерландия ўзини бетарафлигини эълон қилиб, Биринчи ва Иккинчи жаҳон урушларида ҳам иштирок этмади. Шунга қарамай Германия 1940 йил Нидерландияни босиб олади. 1944 йил куз фаслида Нидерландия иттифоқчи мамлакатлар таркибига келиб қўшилди. 1957 йили Нидерландия Европа Иттифоқига аъзо бўлди. Нидерландия – БМТ ва унинг махсус ташкилотлари, НАТО, Европа Иттифоқи ва Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотининг аъзоси ҳисобланади.

НОРВЕГИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Давлат тили

Пойтахти
Йирик шаҳарлари
Бошқарув шакли
Майдони
Сув сатҳидан юқорилиги
Аҳоли сони(2005)
Зичлиги
Пул бирлиги
Интернет-домен
Телефон коди
Соат миллари

Норвегия Қироллиги
1905 йил 7 июнда эълон қилинган
1905 йил 26 октябрда тан олинган
(Швеция таркибидан ажралиб чиққан)
Норвегия тили (ва саами тили 6 муниципалитетларда)
Осло
Берген, Ставангер, Тронхейм
Конституцион монархия
385,2 минг км.кв. (дунёда66-уринда)
5 фоиз
4,6 млн киши (дунёда 117-уринда)
1 км.кв.га 11,9 киши
Норвегия кронаси
.no
+47
UTC+1

Географик жойлашиши. Норвегия – Европанинг шимолидаги, Скандинав яриморолининг ғарбий қисмида жойлашган давлат ҳисобланади. Шимолда – Шимолий Муз океани (Баренцев денгизи) сувлари ювиб; шимоли-шарқда – Россия, Финландия ва Швеция, шарқда эса – Швеция мамлакатлари билан чегарадошир. Жанубда – Скагеррак буғози уни Даниядан ажратиб, ғарбда

мамлакат Шимолий денгиз сувлари ювиб туради. Норвегия таркибига — Свальбард ороли (Шпицберген ва шу жумладан Айик ороли), Ян-Майен ва 50-мингдан ошиқ майда ороллар киради, шуларнинг кўпчилиги тоғли фьордли майдонлардан иборатдир. Норвегия ҳудуди асосан тоғли бўлиб, ўрмонлар, тундра ва тоғ усимликлар билан қоплангандир. Мамлакатнинг катта қисми Шимолий Қутб айланаси ортида, кескин арктик иқлим ҳудудида ётади. Норвегия иқлими — Гольфстрим ва Шимолий-Атлантик оқими туфайли, сохил бўйи ҳудудлар мўтадил денгиз иқлимига эгадир (чекка шимолда — иқлим субарктикдир). Ички ҳудудларда айниқса тоғларда, иқлим — континентал бўлиб, ёз фаслида қайноқ, қишда эса салқин бўлади. Январь ойидаги ўртача ҳарорат: $+12^{\circ}\text{C}$, жануби-ғарбда: -12°C гача, июль ойида эса: $+15^{\circ}\text{C}$ дан $+6^{\circ}\text{C}$ гача бўлади, баъзида ҳаво ҳарорати, хатто шимолда: $+25^{\circ}\text{C}$ гача қизиб кетади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат: 19 губернийлар (“фюльке”)га бўлиниб, уларнинг таркибида 435та коммуналар бўлади. Маъмурий ҳокимият қирол томонидан тайинланган — губернатор (“фюлькесманн”)га тегишлидир.

Аҳолиси ва дини. Мамлакатнинг асосий аҳолисини — Норвегияликлар ташкил этиб, улар 98%дан иборатдирлар. Мамлакатда шунингек — саамилар (тахминан 20 минг), квенлар, шведлар ва данияликлар мавжуддир. Давлат тили: — норвегия тили ҳисобланади. Дини: евангелист-лютеран динига — 87,8% аҳоли ибодат қилади.

Сиёсий тизим. Мамлакат тузулиши — Конституцион монархия бўлиб, 1814 йилдан бошлаб амал қилади. Қирол — расман кенг ваколатларга эга, давлат ва ижроя ҳокимияти бошлиғи ҳисобланади. Қирол — Бош вазир ва ҳукумат (Давлат Кенгаши)ни тайинлайди. Қонунчилик ҳокимияти — “Стортинг” иккипалатали Парламент ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Норвегия — табиий бойликлар: гидроэнергетикиа, ўрмон, балиқ, минерал ўғитлар ва нефтга бой мамлакат ҳисобланади. Машинасозлик саноати, нефт-газ қазиб олиш ва нефтни қайта ишлаш тармоғи учун ускуналар ишлаб чиқаришга асослангандир. Озиқ-овқат маҳсулотлари, кemasозлик, целлюлоз-қоғоз, металлургия, кимё, ёғочни қайта ишлаш, алюмин ва Феррослплав текстил саноати ва балиқ овлаш соҳалари ривожланган. Қишлоқ ҳўжалигида — чорвачилик асосий тармоқ ҳисобланади. Экспорт учун: нефт ва нефт маҳсулотлари, машина ва ускуналар, металл, кимёкалийлар, кемалар, электроэнергия ва

балиқ етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар кимёкалийлар, металллар ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Буюк Британия, Германия, Нидерландия, Швеция, Франция ва АҚШ.

Тарихи. Норвегия тарихи 800-1000 йилдаги викинглар давридан бошланади. Норвегияда христианлик динини мустаҳкам сақлаб қолиш учун, мамлакатда сиёсий бирлашув бошланди. 1397 йили Кальмар келишувига асосан Норвегия Дания билан бирга иттифоқни тузиб, 400 йил мавжуд бўлиб келди. 1814 йил 17 май куни Норвегияда Конституция қабул қилинди, аммо қисқа урушдан сўнг Норвегия Швеция билан иттифоқ тузишга мажбур бўлди. Норвегия, Биринчи ва Иккинчи Жаҳон урушларида беъараф ҳолатни сақлаб турди, аммо 1940 йил фашистлар томонидан босиб олинди. 1949 йилдан бошлаб Норвегия — НАТО аъзоси ҳисобланади. 1960 йил Норвегия — Европа Эркин Савдо ассоциациясига кирди. 1972 ва 1994 йили норвегияликлар мамлакатнинг Европа иқтисодий ҳамжамиятида иштирок этишига, умумхалқ сайлов йўли билан “йўқ” деб жавоб беришди.

ПОЛЬША

Расмий номланиши	Польша Республикаси
Мустақиллик санаси	1918 йил 11 ноябрь эълон қилинган
Давлат тили	Поляк тили
Пойтахти	Варшава
Йирик шаҳарлари	Варшава, Лодзь, Краков, Вроцлав, Познань, Гданьск
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	312,7 минг км.кв. (дунёда 68-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2,65 фоиз
Аҳоли сони(2005)	38,56 млн киши (дунёда 32-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 123,3 киши
Пул бирлиги	Злотий (PLN)
Интернет-домен	.pl; .eu
Телефон коди	+48
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Польша — Шарқий Европадаги давлат бўлиб; шимоли-шарқда — Россиянинг Калининград области ва Литва, жанубда — Чехия ва Словакия, шарқда — Белоруссия ва

украина, ғарбада эса — Германия мамлакатлари билан чегарадошдир. Шимолий соҳиллар — Болтиқ денгизи сувлари ювиб туради. Мамлакатнинг маркази ва шимолидаги ҳудудининг 2/3 қисмини — Польша пастлиги ташкил этади. Польшанинг Марказий қисми адирли бўлиб, кўплаб дарёлар ва сув ҳавзалари билан бўлинган ҳамда қуюн ўрмонлар билан қопланган. Йирик дарёлари — Висла ва Одра. Кўллар асосан шимолда жойлашган. Мамлакат ҳудудининг 28%и — ўрмонлардан иборатдир. Мамлакат иқлими — мутадилдир. Январь ойидаги ўртача ҳарорат: -1° Сдан -5° Сгача (тоғли ҳудудларда: -8° С гача бўлади), июль ойида эса: -17° Сдан -19° Сгача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 16 воеводликлар ва 308 повятликлар бўлинган. Шунингдек 65та шаҳар повятлар мақомига эгадир. Давлат ҳокимиятининг воеводлардаги вакиллари — воеводлар ҳисобланишади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: поляклар — аҳолининг 97%ни ташкил этади. Мамлакатда шунингдек — немислар, украинлар, белоруслар, литваликлар истиқомат қилишади. Давлат тили — поляк тили ҳисобланади. Шунингдек: немис, инглиз, русс ва этник гуруҳ тиллари ишлатилади. Диндорларнинг кўпчилиги — православ ва протестант жамоаларга оид бўлиб — 95%ни эгаллайди.

Сиёсий тизим. Польша — парламент республика (демократик давлат) бошқарувидаги давлат ҳисобланади. Мамлакатда 1952 йил 22 июльда қабул қилинган Конституция амал қилмоқда. Давлат бошлиги — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — Сейм ва Сенатдан ташкил топган иккипалатли парламент (Миллий Кенгаш) томонидан амалга оширилади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Польша — БМТ, НАТО, Европа Иттифоқи ва бошқа ҳалқаро ташкилотларнинг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Польша — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Қайта ишлаш саноатининг етакчи тармоқлари: машина-созлик, қора ва рангли металлургия; кимё, текстил, тикув, цемент, сопол ва спорт моллари ишлаб чиқариш ҳисобланади. Хўжаликда: қанд лавлаги, картошка, карам, олма, қулупнай ва ҳ.к. ўстирилади. Чорвачилик, паррандачилик ва балиқчилик билан шуғулланилади. Экспорт учун: машина ва ускуналар, сабзавотлар, мевалар, тухумлар, автомобиллар, авиатехника, кимё маҳсулотлари, металллар, ёқилғи, озиқ-овқат маҳсулотлари, текстил, кийим-кечак ва ҳ.к. етказиб берилади.

Тарихи. 1000 йилларда Польша ҳудудларида славян қабилалари истиқомат қилиб келишган. 966 йили Христианлик дини қабул қилинди ва айнан мана шу йил Польша давлатини ташкил эти-

лиш йили деб ҳисобланади. 1025 йилдан бошлаб — Польша қироллиги ҳисобланди. 1138 йили Польша давлат мустақил князликларга тақсимланиб кетди. 1807 йилдан бошлаб Нполеон I Польша ерларининг бир қисмидан Варшава князликларига асос солади 1814-1815 йили Вена конгрессида Польша ерларини тақсимланиш бошланди. 1915-1918 йили Польша Қироллиги австро-герман қўшинлари томонидан босиб олинади. 11 ноябрь 1918 йили Польша мустақил давлат деб эълон қилинади. 1920 йили Совет Иттифоқи қўшинлари Польшага юриш қилади аммо Варшава остонасида мағлубиятга ачрашади. Иккинчи жаҳон уруши, 1939 йил 1 сентябрьда Германияни Польшага бостириб келишидан бошланди, икки ҳафтадан сунг эса Совет Иттифоқи қўшинлари Фарбий Украина ва Фарбий Белоруссия ерларини босиб олишди. Уруш тугаши билан ҳокимият тепасига коммунистлар келишади. 80-чи йилларнинг бошида мамлакатда иқтисодий инқироз бошланиб кетди. 1999 йил Польша НАТО аъзосига айланди. 2004 йилнинг май ойидан бошлаб, Польша Республикаси Европа Иттифоқи аъзоси ҳисобланади.

ПОРТУГАЛИЯ

Расмий номланиши	Португалия Республикаси
Мустақиллик санаси	1143 йил 5 октябрь (Леон Қироллиги мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Португал тили
Пойтахти	Лиссабон
Йирик шаҳарлари	Лиссабон
Бошқарув шакли	Президент республикаси
Майдони	92,39 минг км.кв.(дунёда 109-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,5 фоиз
Аҳоли сони(2005)	10,44 млн киши (дунёда 76-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 113 киши
Пул бирлиги	Евро (EUR)
Интернет-домен	.pt; .eu
Телефон коди	+351
Соат миллари	UTC 0

Географик жойлашиши. Португалия Республикаси — Европадаги энг ғарбий давлат ҳисобланиб, Пиреней яриморалининг жануби-ғарбий қисмида жойлашгандир. Шимол ва шарқда —

Испания давлати билан чегарадош бўлиб, жануб ва ғарбда — Атлантик океани сувлари ювиб туради. Португалиянинг шимолий қисмида — тоғлар жойлашган (Серра-да-Эштрала тоғи бўлиб — баландлиги 1991м боради). Жанубий ва Марказий қисмда — Португалия пастликлар, чуққилар ва паст бўйли тоғлар жойлашган. Шимолда иқлими — Гольфстрим оқими билан белгиланадиган денгизлидир. Бу ердаги ёз фасли қуруқ ва қуёшли аммо жудаям иссиқ бўлиб, ҳаво ҳарорти, тахминан: — 2° Сни, тоғларда — 18° Сни ташкил этади, қиш фасли салқин ва ёмғирли бўлиб, ҳаво ҳарорати: +4° Сдан +10° Сгача бўлади. Жанубда иқлим — илиқ ва қуруқ бўлади. Ўртача ҳарорат, январь ойида: +5° Сдан +10° Сгача, июл ойида эса: +20° Сдан +27° Сгача бўлади. Португалияда — Дору (Доуэро), Тежу (Тахо) ва Гвадиана дарёлари мавжуддир. Тоғлардаги ўсимликлар — кўклам ва чангалзорлардан иборатдир. Миллий боғлари — Пенеда-Шереж ҳисобланиб, яна бир неча қўриқхоналари мавжуддир.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат 11 округ ва 2 автоном ҳудудлар (Азор ороллари ва Медейра)га бўлинади. Бугунги кундаги маъмурий бўлинма ва округлардан ташқари Португалияда 11та тарихий провинциялари мавжуддир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: португалияликлар (асосан иберийликлар, римликлар ва вестготлардан ташкил топгандир) — 99%, африкаликлар — 1%ни ташкил этишади. Дини: католиклар — 94%, ва турли йўналишдаги протестантлар — 6%ни ташкил этишади. Давлат тили — португалия тили бўлиб, шунингдек испан ва инглиз тилларида сузлашишади.

Сиёсий тизим. Португалия 1910 йилдан бошлаб — Президент республикаси ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукуматни — Бош вазир бошқаради. Бош вазир — ўз маҳкамасини ташкил этади. Парламент (Республика Ассамблеяси) партия рўйхати бўйича 4 йил муддатга сайланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Португалия — БМТ, НАТО, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти, Европа Иттифоқи аъзоси ҳисобланади. Мамлакат Шенген ва евро ҳудудига киради.

Иқтисодиёти. Португалия — индустриал аграр мамлакат ҳисобланади. Мамлакатда: пирит, вольфрам, уран, олова, темир рудаси ва кўмир қазиб олинади. Саноатнинг энг такомиллашган тармоқлари: текстил, тикув, узумчилик, зайтун мойи ва балиқ консерваси

ишлаб чиқариш ҳисобланади. Қора ва рангли металлургия, машинасозлик, кимё, нефтни қайта ишлаш ва нефткимё, цемент, шиша-керамик саноати ривожланган. Хужаликда деқончилик, узумчилик, мевачилик ва зайтун устириш билан шуғулланилади. Ҳалқаро туризм ривожланган. Экспорт учун: текстил ва тикув буюмлари, озиқ-овқат маҳсулотлари, кемалар, электр ускуналар, кимё маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: транспорт ва машинасозлик ускуналари, нефт ва кимё саноати маҳсулотлари, текстил ва озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари — Европа ҳамжамияти мамлакатлари ҳисобланади.

Тарихи. Эр.авв IV-III асрларда Португалия худудининг катта қисмида лузитан ҳалқлари истиқомат қилиб келишган. I асрнинг охирида Португалия Рим томонидан босиб олинади. V-VI асрнинг иккинчи ярмида Португалия — вестготлар, 713-718 йилда эса — араблар томонидан босиб олинади. 1939 йили Португалия мустақил Қиролликга айланди. XV асрда Португалияни мустанлака этиш бошланди. 1581-1640 йили Португалия Испания ҳукмронлиги остига ўтади. 1807 йили Португалияга Наполеон I қўшинлари бостириб келади, 1808 йили эса инглизлар томонидан, португалиялик ватанпарварлар ёрдамида қувиб чиқарилади. 1910 йилдаги Португалия қўзғолони натижасида Португалия Республикага айланади. 1926 йили мамлакатда ҳарбий давлат тунтариши содир бўлади ва ҳарбий диктатура тузуми ўрнатилади. 1932 йили — мамлакатда фашистик режими вужудга келди. 1974 йил 25 апрель куни, Ҳарбий Кучлар Ҳаракати бошчилигидаги ҳарбийлар фашистик ҳукуматни тахтдан ағдаришди. 1976 йилнинг апрел ойида янги Конституция қабул қилинди. 1986 йили Португалия Европа Иттифоқига аъзо бўлди, ва иқтисодийнинг стабиллашувига омил бўлди. 1999 йили Португалия Европа Валюта Иттифоқи ва Евро зонаси таркибига кириди.

МАКЕДОНИЯ РЕСПУБЛИКАСИ

Расмий номланиши	Македония Республикаси
Мустақиллик санаси	1991 йил 8 сентябрь қабул қилинган
Давлат тили	Македон ва Албан тили
Пойтахти	Скопье
Йирик шаҳарлари	Скопье
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	25,43 минг км.кв. (дунёда 146-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,9 фоиз
Аҳоли сони(2005)	2,03 млн киши (дунёда 140-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 79,8 киши
Пул бирлиги	Македония динари
Интернет-домен	.mk
Телефон коди	+389
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Македония Республикаси — Европанинг жануби-шарқида, Болқон ярим оролининг жанубий қисмида жойлашган. Мамлакат — Югославия, Болгария, Греция ва Албания мамлакатлари билан чегарадош. Ғарбда — Шар-Планина тоғи ва Охирид, Преспа ҳамда Кастория куллари билан, ғарбда ва жанубда — Альякмон (Вистрица) дарёси водийси, жанубда — Олимп тоғи ва Эгей денгизи, шарқда — Нестос (Места) дарёси, шимолда эса — Црна-Гора тоғлари билан чеклангандир. Мамлакат ҳудудининг катта қисмида урта баландликдаги Скопска Черна Гора, Пинд ва Родопа тоғ тизмалари жойлашгандир. Жануби-ғарбда Македонияга қисман тегишли бўлган — Охирид ва Преспа, жануби-шарқда эса — Дойран куллари жойлашгандир. Ўрмонлар мамлакат ҳудудининг $\frac{1}{3}$ қисмини эгаллайди. Иқлими — мутадил континенталдир. Ёз фасли қайноқ ва қуруқ бўлиб — ўртача ҳарорат: $+18^{\circ}\text{C}$ дан $+22^{\circ}\text{C}$ гача бўлади. Тоғларда ҳаво ҳарорати бир мунча салқинроқ бўлади. Қиш фасли: -1°C дан -3°C гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан мамлакат — 123 жамоага бўлинган (“обштиналар”).

Аҳолиси ва дини. Македонияликлар аҳолининг — 70%ни, албанияликлар — 25,2%, турклар — 3,8%, циганлар — 2,7%, серблар — 1,8%дан иборат бўлиб, бошқа халқ вакиллари — 2,3%ни ташкил этишади. 68% аҳоли албан тилида сўзлашишади. Мамлакат аҳолисининг катта қисми (70%) — православ динига, 29%и эса —

ислом динига эътиқод қилишади.

Сиёсий тизим. Македония — Демократик республика ҳисобланади. Конституцияга мувофиқ Македония давлат бошлиғи ва бирвақтнинг ўзида Қурулли Кучлар Бош Қўмондони — Президент ҳисобланади. Ижроя ҳокимияти — Ҳукуматга (Вазирлар Кенгаши) тааллуқлидир. Олий Қонунчилик ҳокимияти — Бирпалатали Мажлис ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Македония — аграр мамлакат. Мамлакатда: қўроғшин, руҳ, темир рудаси, хром ва марганец қазиб олинади. Металлургия ва машинасозлик саноати ривожланган. Кимё, туқимачилик, озиқ-овқат ва тамаки саноати такомиллашиб бормоқда. Сабзавотчилик, боғдорчилик ва узумчилик ривожланган. Чорвачилик ва паррандачилик билан шуғулланилади. Экспорт учун: озиқ-овқат маҳсулотлари, ичимликлар, тамаки ва саноат моллари етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, кимё саноати маҳсулотлари, ёқилғи ва озиқ-овқатлар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари — Европа ва МДҲ мамлакатлари. Македония Европанинг энг камбағал давлатларидан бири ҳисобланади.

Тарихи. Ҳозирги Македония Республикаси ҳудудлари турли хил даврларда, турли хил давлатлар ва империяларга тегишли бўлган. XIV асрда бу ерлар Усмонийлар томонидан босиб олинади. 1912-1913 йиллардаги Болқон урушлари ва Усмонийлар давлатининг қулаши натижасида Македония давлати — Сербия, Греция ва Болгария давлатлари ўртасида бўлиниб олинди. 1918 йилда Сербия таркибидаги Вардар Македонияси, 1929 йилдан бошлаб Югославия давлатига айланган серб, хорват ва словенияликлар Қироллигининг бир қисмига айланди. 1941 йил Югославияни босиб олиниши натижасида, Македониянинг катта қисми — Болгар, қолганлари эса — италия аскарлари томонидан босиб олинади. 1945 йили Македония — Югославия Федератив Халқ Республикаси таркибига кирди. 1991 йил 17 сентябр куни мамлакат Конституцияси қабул қилинди. 1993 йилнинг апрель ойида Македония БМТ аъзолигига қабул қилинди, 1995 йил куз фаслида эса — ОБСЕ аъзоси бўлди. Македония — Европа иттифоқи аъзоси ҳисобланади.

МАЛЬТА РЕСПУБЛИКАСИ

Расмий номланиши	Мальта Республикаси
Мустақиллик санаси	1964 йил 21 сентябрь (Буюк Британия мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Мальта ва инглиз тиллари
Пойтахти	Валлетта
Йирик шаҳарлари	Биркиркара
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	315,1 км.кв. (дунёда 184-уринда)
Сув сатҳидан юқоридаги	----
Аҳоли сони(2005)	399,8 минг киши (дунёда 165-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 1269 киши
Пуя бирлиги	Мальта лираси
Интернет-домен	.mt
Телефон коди	+356
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Мальта Республикаси — Жанубий Европадаги, Европа ва Африка қитъалари ўртасидаги Ўрта ер денгизининг қоқ ўртасидаги Мальта архипелагида жойлашган давлат. Давлат таркибига — Мальта, Гозо (Гоцо), Комино, Коминотто, Филфа, Манозель ва ҳ.к. ороллари киради. Оролларнинг рельефи тепаликлардан иборат бўлиб, сув сатҳидан чиқиб тургани сабаб оролларнинг ландшафтини буткул шаклаб туради. Мальта Республикасида, тоғлар ҳам дарёлар ҳам йўқ. Ичимлик суви ҳам кам, шунинг учун сувни қўшни Сицилиядан олиб келишади. Иқлими — ўрта ер денгизли ҳисобланади, ёз фасли қайноқ бўлиб, ҳаво ҳарорати июнь ойидан сентябрь ойигача ўртача: +23° С ни ташкил этади. Қиш фасли енгил бўлиб, ҳаво ҳарорати: +14° С дан +16° С га таъкил этади. Ёз фаслининг охирига келиб, қайноқ ва чанг бўлган “сирокко” шамоллари кўп эсади. Ҳавонинг намлик даражаси ўртача баланд ушланиб туради.

Маъмурий тақсимланиши. Мамлакат маъмурий-худудий тақсимланишларга эга эмас. Мамлакат пойтахти — Валетта шаҳри.

Аҳолиси ва дини. Орол аҳолиси мальталиклар — италян, француз ва арабларнинг авлодлари ҳисобланишади. Мамлакатда иккита расмий тил мавжуд — мальта ва инглиз тиллари. Дини: католиклар — 91%ни ташкил этишади.

Сиёсий тизим. Мальта республикаси — Парламент Республика саналиб, давлат бошлиғи — Президент ҳисобланади. Президент

одатда Парламент сайловларида купчилик овозни йиғган етакчини — Бош вазир этиб, унинг тавсиясига кура эса — Вазирлар Маҳкамасини тайинлайди. Мамлакатдаги Қонунчилик ҳокимияти, бирпалатали Парламент — Вакиллар палатасига таалуқлидир. Ижроия ҳокимияти — Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат томонидан амалга оширилади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Мальта — саноати, савдо соҳаси, молия ва хизмат курсатиш соҳаси ривожланган индустриал мамлакат ҳисобланади. Мальта ҳўжалигининг асосий тармоқлари — транзит-транспорт операциялари ва халқаро туризм ҳисобланади. Қадимдан қолган ижодий ҳўнармандчилик сақланиб қолган. Ҳўжаликда — бугдой, арпа, жўхори ва картошка ўстирилади. Боғдорчилик, узумчилик, гулчилик, паррандачилик ва қуён қўпайтириш ривожланган.

Экспорт учун: электроника, кийим-кечаклар, вино, картошка ва гуллар етказиб берилади. Импорт орқали: озиқ-овқат маҳсулотлари, ёқилғи, металл буюмлар, машинасозлик ва электрмоллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Буюк Британия ва Италия.

Тарихи. Мальта илк бора финикийликлар томонидан эр.авв. 800 йилларда босиб олинади. 500-600 йилларга келиб Мальта финикий мустамлакаси бўлган Карфаген таркибига қўшилади. Рим давлати бўлинганидан сўнг, Мальта Константинополь давлати таркибига қўшилди. 836 йилда араблар бостириб кела бошлашди ва 870 йили улар томонидан босиб олинади. Христианлик дини ўрнига, давлат дини сифатида — Ислом дини кириб кела бошлади. XI-XV асрда Мальтада, кетма-кет — герман, француз ва Испания сулоалари ҳукмронлик қилиб келишган. 1798 йили оролларни Наполеон босиб олади. 1814 йили Париж битимига асосан Мальта бутунлай Буюк Британия таркибига ўтиб кетди. 1964 йили мамлакат, Буюк Британия ҳамдўстлиги таркибида доминион мақомига эга бўлди. 21 сентябрь 1964 йили Инглиз қироличаси Мальта қироличасига айланди. Шу йилнинг ўзида Мальта — БМТ ва Европа Ҳамжамия-тининг аъзосига айланди.

РОССИЯ

Расмий номланиши	Россия Федерацияси
Мустақиллик санаси	1990 йил 12 июнь (СССР таркибида бўлган)
Давлат тили	Рус тили
Пойтахти	Москва
Йирик шаҳарлари	Москва, Санкт-Петербург, Новосибирск Екатеринбург, Нижний Новгород
Бошқарув шакли	Президент-парламент республикаси
Майдони	17 075,4 минг км.кв.(дунёда 1-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,5 фоиз
Аҳоли сони(2006)	144,2 млн киши (дунёда 8-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 8,4 киши
Пул бирлиги	Россия рубли
Интернет-домен	.ru, .su
Телефон коди	+7
Соат миллари	UTC+2... +12

Географик жойлашиши. Россия Федерацияси – Шарқий Европанинг асосий қисми ва Осиёнинг шимолий қисмини эгаллаб турган давлат ҳисобланади. Россия – КХДР, ХХР, Муғулистон, Қазоғистон, Озарбайжон, Грузия, Украина, Белоруссия, Литва, Польша, Латвия, Эстония, Финляндия ва Норвегия (дунёдаги энг узун чегара) давлатлари билан чегарадошдир. Россия ҳудудини – Тинч, Шимолий Муз океани, шунингдек Болтиқ, Қора ва Азов денгизлари сувлари ювиб туради. Россия ҳудуди рельефнинг турфа хиллиги билан ажралиб туради. Жумладан Россияда тоғли воҳалар (Кавказ, Урал, Алтай ва Саяна), шунингдек кенг адирлар (Шарқий-Европа ва Фарбий-Сибир) жойлашгандир. Дарёлари кўп, шулардан энг йириклари: Лена, Иртиш, Енисей, Обь, Волга ва Амур; тахминан 2млн яқин чучук сувли кўллар – Каспий (денгизи), Байкал, Ладож ва Онж кўллари мавжуддир. Россия ҳудуди ўз таркибига (шимолдан жанубга қараб) кўра қуйдаги: арктик чўлли, тундра, ўрмон тундра, ўрмонли, ўрмон-даштли, даштли ва ярим чўлли иқлим ҳудудларини олади. Ўрмонлар мамлакат ҳудудининг 1/3 қисмини эгаллайди. Россияда 25та миллий боғ ва 84 та қуриқхоналар жойлашган.

Маъмурий тақсимланиши. Россия – федератив давлат тузилишидаги мамлакат ҳисобланади. Россия федерацияси таркибида: 88та тенг ҳуқуқли субъектлар шу жумладан 21та республика, 7 ўлка,

48та вилоят, 2та федерал аҳамиятидаги шаҳар, 1та автоном область ва 9та автоном округлар мавжуддир. Россия шунингдек 7 федерал округларга (Шимоли-Ғарбий, Марказий, Волгабуйи, Жанубий, Урал, Сибир ва Ўзоқ шарқ) бўлинган бўлиб, уларнинг ҳар бирида — Президентнинг ваколатга эга вакили фаолият юритади. Федерация субъектлари ўз маъмурий-ҳудудий тақсимланишларига эгадирлар.

Аҳолиси ва дини. Россия аҳолиси купмиллатлидир: аҳоли сонининг 79,8%ни ташкил этувчи руслардан ташқари, мамлакатда 180га яқин халқлар истиқомат қилишади. Этник гуруҳлар сонининг энг юқорилиги бўйича татарлар ташкил этади. Татарлар — 3,8%, украинлар — 3%, бошқирдлар — 0,9%, чувашлар — 1,2%, арманийлар — 0,4%, чеченлар — 0,6%, белоруслар — 0,8%, мордоваликлар — 0,7% ва яҳудийлар — 0,4%ни ташкил этишади. Давлат тили — рус тили ҳисобланади. Россия халқлари — 100дан ошиқ тил ва талаффузларда сўзлашишади. Шунга қарамасдан Россияда — христианлик (асосан — православлик), ислом, иудаизм, буддизм ва ҳ.к динларига ибодат қилинади.

Сиёсий тизим. Россия — федератив президент-парламент республика ҳисобланади. Давлат тузилиши 1993 йил 12 декабрь куни умумхалқ референдум томонидан қабул қилинган Конституция томонидан аниқлаб берилади. Давлат бошлиғи — Президент ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимиятини, — Федерал Мажлис, иккипалатли парламент (Федерация Кенгаши ва Давлат Думаси) амалга оширади. Ижроия ҳокимияти федерал органлари тизими — федерал Вазирликлар, федерал Хизматлар ва Агентликлардан иборатдир.

Суд ҳокимиятини: Конституцион суд, Юқори суд бошчилигидаги умумий ҳуқуқий судлар ва Юқори Арбитраж суди бошчилигидаги арбитраж судлар амалга оширади. Ҳар бир ҳудудда ўзининг қонунчилик (парламент, қонунчилик кенгаши) ва ижроя ҳокимиятлари (вакиллик) мавжуддир.

Иқтисодиёти. Россия — ривожланган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Россия — йирик энергоқувват заҳиралари, дунёдаги йирик табиий газ заҳира конлари ва катталиги бўйича иккинчи уринда турадиган нефт заҳирасига эгадир. Мамлакатда: кумир, темир рудаси, боксит, никель, олова, олтин, олмос, платина, қўғошин ва цинкнинг йирик конлари мавжуддир. Россия иқтисодиётида — оғир саноат, айниқса машинасозлик, металлургия, кимё саноати ва энергетика катта аҳамиятга эгадир. Ўрмончилик яхши ривожланган. Ўзоқ Шарқ округи ўзининг — олтин, олмос, осётр балиқлари ва денгиз маҳсулотлари билан ажралиб туради. Автомо-

билсозлик, авиакосмик саноатлари ривожланган. Россиянинг текстил саноати асосан мамлакатнинг Евро та қисмида мужассам этилган. Сут-гушт чорвачилиги, подачилик, сабзавотчилик, паррандачилик билан шуғулланилиб, Чекка Шимолда — буғуллар боқиб устирилади. Жанубий қисмларда — узумчилик ва боғдорчилик ривожланган. Балиқни саноат учун овлаш олиб борилади. Экспорт учун: нефт ва нефт маҳсулотлари, газ, урмон-ёғоч, металл, кимё саноати маҳсулотлари, кенг диапазонли фуқаролик ва ҳарбий маҳсулотлар етказиб берилади. Импорт орқали: машина ва ускуналар, пахта, истеъмол моллари, дори воситалари, гушт, шакар ва бугдой олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Европа Иттифоқи мамлакатлари, Германия, Украина, Беларуссия, Япония ва АҚШ.

Тарихи. Россиянинг асосий Европа қисми ҳудудларида: — славянлар, фин-угорликлар, балтлар, эрон ва самодий қабилалари яшаб келишган. VIII аср бошларида — 926 йили Узоқ Шарқ ерларида Боҳай давлати мавжуд бўлган. 882 йили Новгород князлари бўлган Рюриковичлар хукмронлиги остида йирик шарқий славян қabila князликлари бирлаштирилиб, бошида Рюриковичлар сулоласи турган — Киев Русь монархик қадимги русс давлати вужудга келди. Бирлашган давлатнинг пойтахти этиб — Киев белгиланди. 988 йилларда княз Владимир Святославович даврида киев Русь православ татқинидаги христианлик динини қабул қилди. Қадимги давлат Европада ташкил этилган давлатлар ичида энг йириги ҳисобланар эди. Галиц ерлари XIV асрнинг урталаридан бошлаб Посполит Речьи томонидан босиб олинади, бу пайтлар жануби-ғарбий Россия ҳудудлари Буюк Литва Князлиги таркибига кирди. Олтин Ўрдага қарам бўлган шарқий-русс князликлари ҳудудларида, бошқаруви Москва шаҳрида бўлган ягона марказ ташкил этилди. Биринчи “Бутун Русь шоҳи” этиб буюк княз Иван III тайинланди. Иван IV (Иван Грозний) даврида Москва давлати таркибига Қозон ва Астарахан хонликлари кириб, Россияни кўпмиллатли давлатга айланишига олиб келади. XVI аср охирлари ва XVII бошларида крепостное право расман жорий этилди. Дон, Терек ва Урал дарёлари буйлаб 1570-1600 йилларга қадар казак ҳалқлари масканлари пайдо бўла бошлайди. Казак атамани Ермакнинг 1581 йилдаги юришларидан бошлаб, Сибир ерларини ўзлаштириш бошланади.

XVII асрнинг бошларида Россияда қузғолон бошланиб умумҳалқ норозиликлар авж ола бошлайди, ва поляк интервентлар томонидан Романовлар сулоласини (1613 йил 21 февраль куни)

тахтга қирол сифатида утказиш билан якунланади. 1654 йили Украина автоном давлат ҳуқуқи билан Москва давлати таркибига келиб қушилади. XVII асрнинг охирида Россия тахтига Пётр I ўтиради ва унинг бошқаруви Россия тақдирини буткул ўзгартириб юборади. 1721 йил Россия империя деб эълон қилинади. 1700-1721 йилдаги Шимолий уруш натижасида қудратли Швед армияси қўшинлари мағлубиятга учраб тор-мор этилади. Нева қирғоқларида Санкт-Петербург бандаргоҳ-шаҳри қурилади ва 1712 йили Россия пойтахти кўчирилади. Россияда император бошчилигидаги буткул монархия тузуми ўрнатилади. Император хоним Елизавета Петровна (1741-1761) даврида Россияда тинчлик ва осойишталик ҳукм сурди. Буюк Екатерина даврида Россия Туркия билан Қора денгизга чиқиш учун муваффақиятли кураш олиб бориб, биринчи қоғоз пуллар (ассигнациялар) пайдо бўлади, массонлик мазҳаби кириб келади ва Американи ўзлаштириш бошланади. Иттифоқчиларнинг Европада мағлубиятга учраганларидан сўнг 1812 йили ватан уруш бошланиб, Наполеон қўшини мағлубиятга учрайди. 1813 йили Русс армияси Германия давлатини Франция босқинидан озод этади ва Парижга кириб боради. 1825 йили декабристларнинг қўзғолони ва 1861 йили Крепостной правани ман этилиши, дворянликнинг сусайишига олиб келади.

Россиянинг 1904-1905 йиллардаги Япония урушида енгилиши ҳалқ орасидаги норозиликларга сабаб бўлиб, 1905-1907 йиллари қўзғолонга айланиб кетади. 1914-1918 йиллари Россия Биринчи Жаҳон урушида иштирок этди. 1917 йилдаги февраль ва октябрь қўзғолонлари натижасида — ишчилар, аскарлар ва деҳқон депутатларининг Иттифоқ ҳукумати эълон қилинди. 1918 йили Россия Совет Федератив Социалистик республикаси ташкил этилади. 30 декабр 1922 йили РСФСР, Украина, Белоруссия ва Кавказ орти республикалари билан бирга Совет Социалистик Республикалар Иттифоқини ташкил этишди. 30-чи йилларда партия аппаратини саралаш ва қайта тайинлаш мақсадида оммавий қатағонлар ва қамоқга олишлар амалга оширилиб, ГУЛАГ тизими вужудга келади. 1936-1938 йиллари ҳокимият Сталин. И.В қўлига ўтди. 1939 йили Германия билан Шарқий европадаги ерларни бўлиб олиш ҳақида битим имзоланади. 1941-1945 йилларда Буюк Иккинчи Жаҳон уруши — Россия тарихидаги Совет даврининг энг муҳим воқеа-ҳодисаларидан бири ҳисобланади. 1945 йилдаги Японияга қарши қурилган ҳарбий ҳаракатлар натижасида, 1905 йил бой берилган Жанубий

Сахалин ва Куриль ороллари қайтариб олинади. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг, Шарқий Европа, Хитой ва Шимолий Корея ҳудудларида коммунистик тузумга эга мамлакатлар блоки ташкил этилган эди. Бу давр Ғарб билан бўлган совуқ уруш, ва энг аввало АҚШ билан бўлган қурол-яроғ пойгаси билан белгиланди. 1957 йили инсоният тарихидаги илк Ер йўлдоши учирилди. 1961 йил 12 апрел куни, бортида космонавт (Ю.А.Гагарин) бўлган илк космик кема орбитага олиб чиқилди.

М.С.Горбачёв томонидан ташаббус этилган ислохотлар ўзини оқламади Совет Иттифоқини барбод бўлишига олиб келди. 1991 йил 12 июнь куни РСФСР Ҳалқ депутатлар йиғини Россия Федерациясининг давлат суверенитети тўғрисидаги Декларацияни қабул қилди. 1991 йилнинг декабрь ойида Россия Мустақил давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо бўлди. 1993 йил президент Б.Н.Ельцин қарори билан узоқ муддатли ҳокимият инқирозидан сўнг Совет тизими йўқ қилинди. 1993 йилнинг декабрь ойида Россия Федерацияси Конституцияси қабул қилинди. Россия куни 12 июнь куни нишонланади. Россия — БМТ, МОТ, ХВФ, ЮНЕСКО, ВОЗ, Европа Иттифоқи ва МДХ аъзоси ҳисобланади.

РУМИНИЯ

Расмий номланиши	Руминия
Мустақиллик санаси	1877 йил 10 майда эълон қилинган 1878 йил 13 июлда тан олинган
Давлат тили	Румин тили
Пойтахти	Бухарест
Йирик шаҳарлари	Бухарест
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	238,4 минг км.кв.(дунёда 78-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	3 фоиз
Аҳоли сони(2005)	21,79 млн киши (дунёда 49-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 91,4 киши
Пул бирлиги	Лей (ROL)
Интернет-домен	.ro
Телефон коди	+40
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Руминия — Европанинг жануби-шарқидаги жойлашган давлат бўлиб; шимолда — Украина, ғарбда — Венгрия, жануб ва жануби-ғарбда — Сербия ва Черногория, жанубда

— Болгария, шарқда — Молдова Республикаси ва Украина давлатлари билан чегарадошдир. Болгария, Сербия ва Черногория давлатлари билан бўлган чегарани — Дунё дарёси шакллайди. Мамлакат жануби-шарқда — Қора денгиз сувлари ювиб туради. Руминия худудларида деярли тенг майдонларни: тоғлар, чуққили тпеаликлар ва пастликлар эгаллайди. Мамлакатнинг асосий тоғ тизими — Карпат тоғлари ҳисобланади. Руминиянинг энг баланд нуқтаси — Молдовяну тоғи (2 543м) ҳисобланади. Карпат тоғлари бўйлаб тоғолди адирлар чизиги тортилган бўлиб, мамлакатнинг жанубида кенг Қуйидунай теккислиги жойлашгандир. Мамлакат худудининг тахминан ярми ҳайдалган бўлиб, ўрмонлар фақатгина тоғларда ва дарё бўйларида сақланиб қолгандир. Иқлими — мўтадил континентлар бўлиб, шарқда — денгизлидир. Адирларда январь ойидаги ўртача ҳарорат: — 0° С дан — 5° С гача, тоғларда — 10 С гача бўлади. Июль ойида адирлардаги ҳаво ҳарорат: +20° С дан +23° С гача бўлади. Табиий ресурслар: нефт, ёғоч, табиий газ, кўмир, темир рудаси, туз, ҳайдалган елар ва гидроэнергоманбаалар.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат 9 провинция ва 41 уездларга тақсимланган маъмурий округта бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: 89,5% — руминлар, 6,6% — венгерлар, 2,5% — циганлар, 0,3% — немислар, 0,3% — украинлар, 0,2% — русс-липовянлар, 0,2% — турк ва бошқа халқлар ташкил этади. Давлат тили — румин тили. Дини: румин провославлги — 70%, протестантлар — 6%, католиклар — 6% ва юнон провославлги — 3%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. 1991 йил 22 ноябрдаги Конституцияга мувофиқ Руминия — Демократик Республика саналади. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош Вазир. Вазирлар Маҳкамаси — Бош вазир томонидан тайинланади. Қонунчилик ҳокимияти — иккипалатали парламент (Сенат ва Депутатлар Палатаси) ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Руминия — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Саноатнинг етакчи тармоқлари: машинасозлик ва металлчиётайта ишлаш, қора ва рангли металлургия, кимё ва нефткимё саноати ҳисобланади. Мамлакатда: кўмир, табиий газ, темир рудаси ва нефт қазиб олинади. Қишлоқ хўжалиғиди: ўсимликчилик, сабзавотчилик, узумчилик ва уруғчилик билан шулланишади. Чорвачилик, паррандачилик, асаларичилик ривожланган. Экспорт учун: машина ва ускуналар, транспорт воситалари ва кимё махсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: электроника, металллар, машина ва ускуналар олиб кирилади.

Тарихи. Қадимда ҳозирги Руминия ҳудудларида гето-даккий қабилалари Рим билан кураш олиб боришган. Ян.эвр II асрида мамлакат ҳудуди Рим империясининг Дакия провинциясига айлантирилади. Римликларнинг бу ҳудудларни ташлаб кетганларидан сўнг, Руминияни — гот, гепид ва авар қабилалари босиб олишди, VI-VII асрда эса славян қабилалари келиб жойлашишди. IX асрда бу ерлар Болгарияга тегишли бўлган. 1829 йили ягона — Руминия давлати ташкил этилди. 1877-1878 йиллардаги урушлар чоғида Руминия мустақил давлат деб эълон қилинди. 1940 йилдаги Берлин пактига қўшилган ҳолда, Руминия 1941 йилнинг 22 июн куни Германия билан бирга СССРга қарши кураш бошлади. Совет армияси томонидан Герман-Румин қўшинларини 1944 йили мағлуб этилиши, ҳарбий-фашистс диктатурасининг ҳокимият тепасидан ағдарилиши билан яқунланди. 1947 йили Руминия — Ҳалқ Республикаси дея эълон қилинди. 1965-1989 йиллари мамлакат Руминия Социалистик Республикас деб атала бошлади. Руминия — БМТ, ХВФ ва бошқа ҳалқаро ташкилотларнинг аъзоси ҳисобланади.

САН-МАРИНО

Расмий номланиши	Сан-Марино Республикаси
Ташкил топган кун	301 йил 3 сентябрда ташкил этилган
Давлат тили	Италян тили
Пойтахти	Сан-Марино
Йирик шаҳарлари	Серравелле
Бошқарув шакли	Республика
Майдони	61 км.кв. (дунёда 191-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0 фойз
Аҳоли сони(2003)	27,9 минг киши (дунёда 127-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 457,4 киши
Пул бирлиги	Евро (EUR)
Интернет-домен	.sm
Телефон коди	+378
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Мамлакат — Апеннин яриморилининг шимоли-шарқдаги, Монте-Титано тоғи этакларида жойлашган бўлиб, ҳар томондан Италия ҳудудлари билан ўралгандир.

Мамлакатнинг денгизга олиб чиқадиغان йуллари йуқ. Қирратоғли майдонлар мамлакат ҳудудининг деярли 80%ини ташкил этади. Сан-Марино иқлими — субтропиклидир. Ўртача ҳарорат ёз фаслида: +24° Сни, қиш фаслида эса тахминан: +4° Сни ташкил этади. Қиш фаслида баъзида қор ёғиши мумкин, аммо кўп турмайди.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан мамлакат: 9 муниципалитет (“кастелли”)лардан иборат бўлиб, уларнинг ҳар бири ўз маъмурияти — Кенгаш, Қаср бошқаруви ва Президент (“Қаср капитани”)га эга.

Аҳолиси ва дини. Мамлакатнинг асосий этник гуруҳлар: сан-маринликлар ва италияликлар ҳисобланишади. Давлат тили — Италия тили ҳисобланади. Дини: католиклар диндорларнинг асосий қисмини — 95%аҳолини ташкил этади.

Сиёсий тизим. Сан-Марино — Парламент республика ҳисобланади. Ҳозирда амал қилаётган Конституция 8 октябрь 1600 йил қабул қилинган, аммо шундан бери унга жудаям кўп ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритилган. Давлат ҳокимиятининг олий органи — бирпалатали парламент (Асосий Бош Кенгаш) ҳисобланади. Суд ҳокимиятини — “маъмурий, фуқароли ва жинойи ишлар бўйича комиссиянерлар” амалга оширади. Олий суд ҳокимияти — трибунал ҳисобланади. Куролли кучлар жамоат ҳавфсизлиги қўшинлари ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Сан-Марионинг бутун маблағини 50%ни — туризм соҳаси ташкил этади. Мамлакатда: деҳқончилик, узумчилик, боғдорчилик, сут-гушт чорвачилиги, ипакчилик ва аричилик ривожланган. Асосий қишлоқ ҳўжалик маҳсулотлари — вино ва пишлоқ ҳисобланади. Иқтисодиётнинг асосий тармоқлари: банк иши, электрон саноат ва виночилик ҳисобланади. Сан-Марино Италия билан ягона божхона ва почта иттифоқи таркибидадир.

Тарихи. Сан-Марино — Европанинг энг қадимги давлатлардан бири ҳисобланади. Бир неча маротаба Рим-папалари муваффақиятсиз тарзда Сан-Маринони қўлга олишмоқчи бўлишди. 1503 йили мамлакат бир неча ой Чезаре Борджиа томонидан қамал қилиб турилган. Республиканинг суверенитетини 1815 йили Вена Конгресси тақсидқлаб берди. 1831 йилдан бошлаб эса Сан-Марино кўплаб сиёсий қочоқлар ва сургун қилинганларга шу жумладан Джузеппе Гарибальдига бошпана бериб келган. 1861 йили Европанинг сиёсий ҳаритасида ягона италиян давлатининг вужудга келиши билан, Сан-Марино у билан 1862 йили дўстлик ва осуда қўшничилик муносабатлари ҳақидаги икки томонлама

битимни имзолади. Биринчи жаҳон урушидан сўнг Сан-Маринода Италиядаги каби сиёсий партиялар ташкил этилди. Иккинчи жаҳон уруши даврида Сан-Марино Республикаси узининг беътаарафлигини эълон қилди, шунга қарамай 1944 йили немис-фашист қўшинлари томонидан босиб олинади. Республика суверенитети чекланган бўлиб, Сан-Марино мустақил тарзда божхона пулларини йиғиб олиш, узининг пулини чиқариш, тамаки устириш ва вино спиртини ишлаб чиқариш ҳуқуқига эга эмас. Бу ҳуқуқлардан воз кечиладиган бўлса, Сан-Марино Италия ҳукуматидан ҳар йили компенсация пулини олиб туради. Сан-Марино — БМТ ва ХВФ аъзоси ҳисобланиди.

СЕРБИЯ

Расмий номланиши	Сербия Республикаси
Мустақиллик санаси	1878 йил 13 июль кун (Усмонийлар мустамлакаси бўлган)
Давлат тили	Серб тили
Пойтахти	Белград
Йирик шаҳарлари	Белград, Нови Сад
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	88,36 минг км.кв. (дунёда 112-ўринда)
Аҳоли сони(2002)	9,396 млн киши (дунёда 84-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 106,34 киши
Пул бирлиги	Серб динари (CSD код 36) Косовода Евро ишлатилади
Интернет-домен	.yu
Телефон коди	+381
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Сербия Республикаси — жануби-шарқий Европадаги Болқон ярим оролининг марказий қисмидаги давлат ҳисобланади. Жанубда — Македония, шарқда — Болгария ва Руминия, шимолда — Венгрия, ғарбда — Хорватия, Босния ва Герцоговина, жануби-ғарбда эса — Албания ва Черногория давлатлари билан чегарадош. Сербиянинг денгизга олиб чиқадиган йуллари йуқ, аммо унинг Дунай дарёси бўйида жойлашганлиги, Европа ва Қора денгизга олиб чиқишини таъминлаб беради. Сербиянинг катта қисми унумдор тоғ ҳудудлари ва водийларда жойлашгандир. Сербиянинг Шарқи баланд бўлмаган тепаликлар,

жануби-шарқий эса урта баландликдаги тоғ майдонларидан ташкил топгандир. Сербиянинг баланд нуқтаси — Проклетия тоғли худудидаги, Даравица (2 656м) тоғи ҳисобланади. Сербия иқлими — мўтадил континентал, Адриатика сохилларида — урта ер денгизли бўлади. Мамлакатнинг марказий қисмида йилнинг ҳар фаслида салқинроқ бўлади. Соҳил бўйи худудларда ёз фасли одатда узоқ вақт давом этиб, қайноқ: +23° С дан +25° С гача ва етарлича куруқ, қиш фасли — қисқа ва салқин: +3° С дан +7° С гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий ҳудудий жиҳатдан жиҳатдан Сербия 17 округ (ҳаммаси бўлиб 29 округ), 1 та шаҳар ва 2 автоном провинцияга: Воеводина автоном ўлкаси — пойтахти Нови Сад — 7 округ; Косово ва Метохия автоном ўлкаси — Приштина (5 та округ).

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг асосий қисмини: серблар — 62% ва албанлар — 17%ни ташкил этишади. Сербияда шунингдек: черногорияликлар — 5%, венгрлар — 3% ва бир қатор майда миллий гуруҳлар ташкил этади. Давлат тили — серб тили ҳисобланади. Дини: православ — 95%, мусулмонлар — 5%, католиклар — 4% ва бошқа конфессия вакилларида иборатдир.

Сиёсий тизим. Сербия Конституцияси 2006 йил 10 ноябрдан бошлаб амал қилади. Сербия давлат тузилиш шакли — Республика. Сербия давлат бошлиғи — Президент. Сербия ҳукумат бошлиғи — Бош вазир ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — Скупщина ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Сербия — индустриал-аграр мамлакат. Мамлакатда: лигнит, кумир, нефть, мис рудаси, кўрғошин ва рух, уран ва боксит қазиб олинади. Қайта ишлаш саноатида, машинасозлик ва металл қайта ишлаш етакчи уринларни эгаллайди. Қора ва рангли металлургия, кимё, фармацевтика ва ёғочни қайта ишлаш саноати; узумчилик, мевачилик, бугдой уруғларини ўстириш, ўсимликчилик ривожланган. Чорвачилик билан шуғулланилади. Экспорт учун: хомашё ва яримфабрикатлар, истеъмол ва озиқ-овқат маҳсулотлари, машина ва саноат ускуналари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть ва нефть маҳсулотлари, табиий газ, транспорт воситалари ва саноат моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Италия, Россия.

Тарихи. Рим империяси бўлинганидан сўнг Сербия худуди Византия давлатининг бир қисмига айланди. 879 йили Сербия православлик динини қабул қилди, 969 йили Сербия Византия давлати таркибидан чиқиб кетди ва алоҳида мустақил давлатни ташкил этди. 1217 йили Сербия Қироллиги вужудга келди. Сербия

буткул мустақилликка 1878 йили Россия жанубий славянларни озод этиш учун Туркия қўшинларини мағлубиятга учратганида эришди. Сербия 1912-1913 йили – Болқон урушлари иштирокчиси ҳисобланади. 1941 йили Сербия Германия қўшинлари томонидан босиб олинади. 1944 йили Сербия Югославия ва Совет қўшинлари томонидан озод этилди. 1945 йилнинг ноябрь ойидан бошлаб Сербия – Югославия Федератив Республикаси таркибига кирди. Косовадаги сепаратистлар билан бўлган курашдан сўнг 1999 йили Сербия НАТО томонидан бомбардимон қилинди, ва унга қарши иқтисодий санкциялар киритилди. Косова деярли мамлакатдан ажратилиб бу ерга АҚШ ва НАТО ҳарбийлар киритилди. 2006 йил 3 июндаги ўтказилган референдум натижасида Черногория ўз мустақиллигини эълон қилди. Косово ва Метохия парламенти томонидан 2008 йил 17 февральда қабул қилинган Косово автоном ўлкаси Сербиядан алоҳида равишда мустақил давлат – Косово республикаси деб эълон қилинди. Косово статуси – бир қатор давлатлар томонидан тан олинмаган.

СЛОВАКИЯ

Расмий номланиши	Словакия Республикаси
Мустақиллик санаси	1993 йил 1 январь куни (Чехословакия таркибидан чиққан)
Давлат тили	Словак тили
Пойтахти	Братислава
Йирик шаҳарлари	Братислава, Кашице
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	48,84 минг км.кв. (дунёда 6-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	5,4 млн киши (дунёда 110-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 110,6 киши
Пул бирлиги	Словакия крона (SKK)
Интернет-домен	.sk
Телефон коди	+421
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Словакия Республикаси – денгизга олиб чиқадиган йўллари бўлмаган Марказий Европадаги давлат ҳисобланади. Мамлакат пойтахти – Братислава. Шимоли-ғарбда – Чехия, шимолда – Польша, шарқда – Украина, жанубда – Венгрия ва жануби-ғарбда

– Австрия мамлакатлари билан чегарадош. Словакия ландшафти – мамлакат шимолий қисмини ярмидан ўтувчи Карпат тоғлари мавжуд бўлган тоғли ҳудудлардан иборат. Карпат тоғларининг энг баланд қисми – Баланд Татралар ҳисобланади. Мамлакатнинг катта қисмини унумдор ерларга эга Жанубий-Словакия ва Шарқий-Словакия пастликлари, жануби-шарқий қисмида эса Братиславадан шарқий томондан жойлашган Дунай текисликлари жойлашган. Асосий дарёлари – Дунай, Ваг ва Грон. Мамлакат иқлими – муътадил континентал ҳисобланади. Январь ойидаги ўртача ҳарорат: -1°C дан -4°C гача, тоғли ҳудудларда: -10°C ни ташкил этади; июль ойида: $+19^{\circ}\text{C}$ дан $+21^{\circ}\text{C}$ гача ва тоғли ҳудудларда: $+8^{\circ}\text{C}$ дан $+12^{\circ}\text{C}$ гача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Словакия ўзларининг маъмурий марказларига қараб номланадиган 8та ўлкага бўлинади. Ўлкалар бир неча туманларга бўлинади. Словакияда ҳаммаси бўлиб 79 туман мавжуд.

Аҳолиси ва дини. Словакия аҳолисининг катта қисмини этник словаклар – 86%, венгерлар – 10%; ва бошқа этник гуруҳлар: – чехлар, руслар, циганлар, украинлар, немислар ва поляклар ташкил этади. Дини: католиклар – 69%, протестантлар – 11%, лютеран-ислоҳотчилар, юнон-католиклар – 4% ва православлар – 1%ни ташкил этишади. Давлат тили – словак тили.

Сиёсий тизим. Словакия – Республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи – Президент. Ижроия ҳокимиятининг асосий вазифалари – ҳукумат бошлиғи бўлган Бош вазир зиммасига юклангандир. Мамлакатнинг юқори қонунчилик ҳокимияти – бирпалатали Словакия Республикаси Халқ Радаси ҳисобланади. Словакия, 2004 йил 29 март куни – НАТО ва 2004 йил 1 май куни – Европа иттифоқига аъзо бўлди.

Иқтисодиёти. Словакия – индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Унинг қаърида: темир рудаси, марганец, полиметалл, сурьма ва магнезитлар мавжуд. Қора ва рангли металлургия такомиллашиб бормоқда. Машинасозлик, нефтни қайта ишлаш, кимё, тўқимачилик ва озиқ-овқат саноати тармоқлари ривожланган. Мамлакатда чорвачилик ва деҳқончилик билан шуғулланилади. Асосий хўжалик маҳсулотлари: – буғдой, арпа; жанубий ҳудудларда: жўхори ўстирилиб, боғдорчилик ва узумчилик билан шуғулланилади. Экспорт учун: машина ва ускуналар, нефтни қайта ишлаш, кимё саноати ва қишлоқ хўжалиғи маҳсулотлари етказиб берилди. Импорт орқали: нефть, газ, боксит, химикатлар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: – Чехия, Европа Иттифоқи ва Шарқий Европа мамлакатлари.

Тарихи. Славакия ҳудудларида V асрларда славян ҳалқлари исти-
комат қилиб келишган. VI асрда алоҳида мустақил Нитра князлиги
ажралиб чиқади. 833 йили Моравия князи Нитрани босиб олади ва
Буюк Моравий Империясини ташкил этади. 907 йили Буюк Моравий
Империяси ҳукмдорларнинг сиёсий ўйинлари ва Венгерларнинг
мамлакатга бостириб келиши туфайли барбод бўлди. 1018 йили
Словакия тўлалигича венгерлар томонидан босиб олинади ва охири
900 йил давомида уларнинг ҳукмронлиги остида қолади. 1918 йили
Словакия — Чехия, Рутени, Богеме ва Маоравия билан бирлашиб
— Чехословакия давлатига асос солинади. Иккинчи жаҳон урушидан
сўнг Чехословакия Совет Иттифоқи ва Варшава битими таъсири
остида қолиб кетади. 1989 йилда коммунистик Чехословакия тинч
қўзғолон даврида барбод бўлиши, Чехословакиянинг ўз йўлида
кетувчи икки алоҳида: Словакия ва Чехия давлатларига бўлинишига
олиб келди.

СЛОВЕНИЯ

Расмий номланиши	Словения Республикаси
Мустақиллик санаси	1991 йил 25 июнда эълон қилинган 1992 йил тан олинган (Югославия таркибида бўлган)
Давлат тили	Словен тили
Пойтахти	Любляна
Йирик шаҳарлари	Любляна
Бошқарув шакли	Парламент республика
Майдони	20,27 минг км.кв. (дунёда 150-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,6 фоиз
Аҳоли сони(2005)	1,97 млн киши (дунёда 145-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 97,2 киши
Пул бирлиги	Толар (SIT)
Интернет-домен	.si
Телефон коди	+386
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Словения Республикаси — Европа-
нинг жануби-шарқидаги давлат бўлиб, Болқон яриморилининг
шимоли-ғарбида Альп тоғларининг шарқий этакларида жойлашган.
Мамлакат Италия, Австрия, Венгрия ва Хорватия давлатлари

билан чегардош булиб, ингичка чизиг буйлаб Адриатика денгизининг Триест кўрфази ҳудудларига чиқади. Мамлакат ҳудудининг катта қисми Похорья, Караванка, Камниско-Савиньск ва Юлий Альплари тоғлари буйлаб тоғли майдонларда жойлашгандир. Словения жануби, Динар тоғолдининг шимолий ҳудудларида жойлашгандир. Словения ҳудудларининг ярмидан купини урмонлар эгаллайди. Флора ва фауна ҳаёти буйича мамлакат Европадаги энг бой ҳудуд ҳисобланади. Словения иқлими муътадил-континентал булиб — мамлакатнинг шарқида ёз фасли иссиқ, қиш фасли эса жудаям совуқ бўлади. Ёз фаслида ҳарорат мамлакатнинг катта қисмида: +21° Сни ташкил этади, қиш фаслида эса: -2° Сдан, шимоли-ғарбда Адриатика соҳилларида: +6° Сни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан — 136 муниципалитет (жамоа)лар ва 11та шаҳар муниципалитетларига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: словенлар — 87,9%, хорватлар — 2,8%, серблар — 2,4%, боснияликлар — 1,4%, венгерлар — 0,4% черногорияликлар — 0,2%, македонияликлар — 0,2%, албанияликлар — 0,2%, италянлар — 0,2% ва бошқалар 4,4%ни ташкил этишади. Давлат тили — словен тили ҳисобланади. Венгер ва италян тиллари вилоят ва Венгрия ҳамда Италия давлатлари билан чегараларда расмий тил ҳисобланади.

Сиёсий тизим. Словения Республикаси — парламент республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Ижроия ҳокимиятини — Президент амалга ошириб, Вазирлар маҳкамаси — Парламент томонидан тайинланади. Давлат Кенгаши — Парламентнинг қуйи палатаси, мамлакатнинг қонунчилик ҳокимиятини ташкил этади. Словения — БМТ, Европа Иттифоқи ва НАТО аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Словения — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Мамлакатда тошқумир, лигнит, кўрғошин, руҳ, уран, кумуш ва симоб захиралари мавжуддир. Қайта ишлаш саноати: қора ва рангли металлургия, машинасозлик, электротехника ва электроника, урмон ва ёғоч, қайта ишлаш, кимё, енгил ва озиқ-овқат саноатлари такомиллашиб бормоқда. Қишлоқ хужалигида — чорвачилик, боғдорчилик, узумчилик билан шуғулланиб донли маҳсулотлар ва картошка ўстирилади. Туризм соҳаси ривожланган. Экспорт учун: металлни қайта ишлаш, кимё, тўқимачилик ва қишлоқ хужалик саноати маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть ва нефть маҳсулотлари, газ, саноат моллари ва

озик-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Италия, Австрия, Хорватия ва Венгрия.

Тарихи. Ҳозирги словен халқларининг аجدодлари бўлган славян халқлари мамлакат ҳудудига эрамининг. VI асрларида кириб келишган. 623-658 йили мамлакат Само давлатининг бир қисми бўлган. VII асрда савян халқлари Карантиния давлатига асос солишади. Бу давлат вужудга келган илк славян давлатларидан бири ҳисобланади. XIV асрда Словения давлати ҳудудлари Австро-Венгрия давлати ҳудудига киради. 1809-1913 йиллари Словения давлати ҳудудининг катта қисми Иллирий провинцияси таркибига киради. XIX асрда, ва айниқса 1848-1849 йиллардаги қўзғолон чоғида Австрияда ва ундан сўнг Словенияда славян халқларини ягона давлатга бирлаштириш мақсадидаги миллий ҳаракатлар авж олиб боради. 1918 йили Австро-Венгрия давлати барбод бўлади, бунинг натижасида Италия давлати Приморска ва Истра, ҳатто Далмация ҳудудининг бир қисмини босиб олади. Словен ерларининг қолган қисмлари қайта тикланган ва 1929 йили Югославия қироллиги деб номланган серб, хорват ва словенларнинг Қироллиги таркибига киради. Югославия қироллиги II жаҳон уруши даврида яқсон бўлиб, Словения эса, Социалистик Югославия иттифоқи таркибига кирди. 1945-1990 йилларда Словения иттифоқи республика сифатида Югославия таркибида бўлди. 15 январь 1992 йили Европа Ҳамдустлиги тарихда илк бора Словенияни расман – Мустақил давлат деб тан олди.

УКРАИНА

Расмий номланиши	Украина
Мустақиллик санаси	1991 йил 24 август (СССР таркибида бўлган)
Давлат тили	Украин тили
Пойтахти	Киев
Йирик шаҳарлари	Киев, Харьков, Днепронетровск Донецк, Одесса, Львов
Бошқарув шакли	Парламент-президент республика
Майдони	603,7 минг км.кв. (дунёда 43-ўринда)
Сув сатҳдан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2006)	46,99 млн киши (дунёда 28-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 77,8 киши
Пул бирлиги	Украина гривнаси (УАН код 149)
Интернет-домен	.ua
Телефон коди	+380
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Украина – Шарқий Европада жойлашган давлат бўлиб, жанубда – Қора ва Азов денгизлари ювиб туради. Шарқда, шимоли-шарқда ва шимолда – Россия, шимолда – Белоруссия, ғарбда – Польша, Словакия ва Венгрия, жануби-ғарбда эса – Руминия ва Молдавия мамлакатлари билан чегарадош. Мамлакат ҳудудининг асосий қисми адирлардан иборат бўлиб, фақатгина ғарбда – Карпат тоғлари ва Қрим яриморотида – Қрим тоғлари бўй таратиб туради. Кўп бўлмаган тепаликлар ва сувдан чиқиб турган майда чўққилар мамлакат ҳудудининг 5%ни ташкил этади. Мамлакат иқлими – муътадил континентал бўлиб, Қримнинг жануби соҳилларида – субтропикдир. Январ ойидаги ўртача ҳарорат, шимоли-шарқда: -8° С дан, Қрим жанубида: $+4^{\circ}$ С дан $+8^{\circ}$ С гача бўлади, июль ойида: $+18^{\circ}$ С $+24^{\circ}$ С ни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Украина таркибига 27 маъмурий-ҳудудий бирлашмалар; 24 вилоят, Қрим Автоном Республикаси, ҳамда марказга бўйсунган Киев ва Севастополь шаҳарларига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Мамлакат аҳолиси асосан: украинлар – 73% ва руслар – 22%дан ташкил топган бўлиб, мамлакатда шунингдек белоруслар, молдованлар, қримликлар, татарлар ва ҳ.к. истиқомат қилишади. Давлат тили – украин тили. Диндорларнинг кўпчилиги – Украин православ черкови, Масква патриархлиги ва Киев патриархатининг Украина православ черковига оид ҳисобланиша-

ди. Украинада шунингдек рим-католик ва юнон-католик черков вакиллари мавжуддир.

Сиёсий тизим. Украина — унитар парламент-президент бошқарувидаги республика ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Бош вазир ва унинг уринбосарлари — президент томонидан сайланган ва парламент орқали тасдиқдан ўтишади. Юқори қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали парламент Юқори Рада ҳисобланади. Украина — МДҲ аъзоси ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Украина таркибига автономия ҳуқуқларида: Юқори Кенгаш, Вазирлар Кенгаши, Олий ва арбитраж судлари, ҳамда маҳаллий вакиллик ва давлат ҳокимияти органларига эга — Қрим Республикаси киради. Украина — МДҲ, БМТ ва ХВФ аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Украина — индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Мамлакатда: кумир қазиб олиш, қора ва рангли металлургия, ёқилғи саноати, электроэнергетика, машинасозлик, электростанциялар учун ускуналар, кимё ва нефть-кимё ва озиқ-овқат саноатлари ривожланган. Қишлоқ хўжалиғи — донли маҳсулотлар, кунгабоқар ва қанд лавлагиси ўстиришга қаратилгандир. Экспорт учун: қора ва рангли металлургия, ёқилғи ва нефть, қишлоқ хўжалиғи маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: электроэнергия ва электр-манбалар, машинасозлик маҳсулотлари ва транспорт ускуналар олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлар: Россия, Европа Иттифоқи мамлакатлари, АҚШ, Хитой ва Туркия ҳисобланади.

Тарихи. Илк бора “Украина” атамаси Киев ёзма битикларида 1187 йил учрайди. Бу атама Переяслав, Киев ва Чернигов ерларида тарқалиб борди. XII-XIII асрлардаги князликлар уртасидаги узар курашлар натижасида Киевнинг марказ сифатида аҳамияти ва таъсири сусайиб борди. Татар-муғиллар қўшинларининг босқинлари натижасида кўпгина рус князликлари Олтин Урда ва Польша назорати остига ўтиб кетади. Украина тарихидаги кейинги суверен давлат — Галицко-Валыньск князлиги бўлган. Мустақиллик учун Литва ва Польша билан бўлган узоқ вақтги урушлардан сўнг, Украина қайтадан Европа сиёсий харитасида 1654 йили Запорожье Сечьи номи билан пайдо бўлди. Биринчи Жаҳон урушида Германия мағлубиятга учрагач, Қизил Армия Украинада Совет ҳокимиятини ўрнатади. 1917 йилнинг февраль-октябрь ойларидаги қўзғолон ҳаракатлари Россия империяси монархиясини барбод қилиб, Украина мустақиллигини эълон қилинишига олиб келди.

Украинадаги фуқаролик урушлари, 1921 йили Нестор Махно қўшинининг мағлубиятга учраши билан якунланди. Фуқаролар уруши натижасида Украина СССР таркибига кирди. 1939 йили Польша Германия қўшинлари томонидан босиб олинганидан сўнг, Фарбий Украина СССР таркибидаги Украина ССРга қўшилади. Иккинчи жаҳон уруши якунланганидан сўнг Закарпатье худудлари ҳам Украинанинг бир қисмига айланди. Украина 1941-1944 йиллари немис қўшинлари томонидан босиб олинади. 1944 йили Украина озод этилди. 1991 йил декабрь ойида Россия, Белоруссия ва Украина бошлиқлари СССРни тарқатиш ва Мустақил Давлатлар Ҳамўстлигини ташкил этиш ҳақидаги келишувни имзолашди. 1996 йил Украинанинг янги Конституцияси қабул қилиниб, миллий пул бирлиги — гривна жорий этилди.

ФАРЕР ОРОЛЛАРИ

Расмий номланиши	Фарер ороллари (Дания)
Мустақиллик санаси	1948 йил (Дания томонидан)
Давлат тили	Дания ва фарер тиллари
Пойтахти	Торсхавн
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	1,399 км.кв. (дунёда 189-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	----
Аҳоли сони(2005)	48,228 киши (дунёда 211-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 33,1 киши
Пул бирлиги	Крона
Интернет-домен	.fo
Телефон коди	298
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Фарер ороллари — Атлантика океанининг шимолий қисмидаги, Шотландия ва Исландия уртасидаги ороллар гуруҳидан ташкил топган орол-давлат ҳисобланади. Архипелаг 18 ороллардан иборатдир. Фарер ороллари — вулқонли асосга эга ороллар ҳисобланади. Ороллар тоғлар, водийлар, кораллар ва проливлар билан қоплангандир. Иқлими — муътадил денгизли бўлиб, қиш фасли салқин, ёз фасли эса нам бўлади. Йилнинг энг совуқ ойи — январь ҳисобланиб ҳаво ҳарорати — 0Сдан +4Сгача бўлади, энг иссиқ ойи эса — июль ойи ҳисоб-

даниб, ҳаво ҳарорати: +11° Сдан +7° Сгача бўлади. Гольфстрим оқими туфайли иқлим енгиллашиб, балиқлар ва планктонларнинг яшашлари учун қулай шароитларни таъминлаб беради.

Маъмурий тақсимланиши: Маъмурий жиҳатдан ороллар 8та вилоятларга бўлинган.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: фарерликлар — 95%ни ташкил этади. Аҳолининг катта қисми, ороллар гуруҳининг марказида Стреймой ва Эйстурой оролларида истиқомат қилишади. Дини: лютеранлик. Давлат тили — дания ва фарур тиллари ҳисобланади.

Сиёсий тизим. Давлат тузилиши — ўз-ўзини бошқарувчи денгиз орти Дания Қироллиги маъмурий бирлиги ҳисобланиб, 1948 йилдан бошлаб Фарер ороллари ўз-ўзини бошқарувчи автоном ҳудуд ҳисобланади. Ижроия ҳокимияти — Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат томонидан амалга оширилади. Маҳаллий парламент умумовоз бериш йўли билан сайланади. 1984 йилдан бошлаб Фарер ороллари парламент томонидан ядро қуrolдан холи ҳудуд деб эълон қилинган, аммо оролларда Даниянинг ҳарбий-денгиз базаси ва НАТО радиолакацион комплекси жойлашгандир.

Иқтисодиёти. Фарер ороллари иқтисодиёти курсаткичлари 1994 йилдан бошлаб кўтарилиб бормоқда. Фарер оролларининг иқтисодий салоҳиятини 260та балиқ овлаш кемалари ташкил этади. Кўй-қузиларни ўстириш ва сут ишлаб чиқаришга асосланган чорвачилик тармоғи ривожланган.

Тарихи. IX аср бошларида Фарер ороллари ҳудудларига Норвегия викинглари келади ва кўпчилик кельт халқларини қувиб чиқарадилар. Баъзи норманлар кельт халқлари билан қўшилиб кетиб, айнан мана шундай оилалар авлодлари ҳозирги фарерликлар ҳисобланишади. XI асрдан бошлаб 1380 йилларга қадар Фарер ороллари Норвегия давлати таркибига кирган. Иккинчи жаҳон уруши даврида 1940 йилнинг апрель ойида Даниянинг бир қисмини Германия босиб олиши билан, ороллар Шимолий Атлантикадаги ўз ўрнини мустаҳкамлаш учун Буюк Британиянинг ҳарбий бошқаруви остига ўтади. Буюк Британия ҳукмронлиги 1945 йилнинг сентябрь-ойида тўхтаб қолди. 1948 йили Дания ва Фарер ороллари ўртасида келишув имзоланди, унга кўра ороллар чекланган суверенитетга эга бўлди.

ФИНЛЯНДИЯ

Расмий номланиши	Финлянд Республикаси
Мустақиллик санаси	1917 йил 6 декабрь куни (Россия таркибида бўлган)
Давлат тили	Фин ва Швеция тиллари
Пойтахти	Хельсинки
Йирик шаҳарлари	Хельсинки
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	338,15 км.кв. (дунёда 63-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	9,96 фоиз
Аҳоли сони(2003)	5,23 млн киши (дунёда 106-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 15,5 киши
Пул бирлиги	Евро
Интернет-домен	.fi
Телефон коди	+358
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Финляндия Республикаси – Европанинг шимолидаги давлат бўлиб, Европа Иттифоқи ва Шенген битимининг аъзоси ҳисобланади. Мамлакат – НАТО аъзоси ҳисобланмайди. Шарқда – Россия, шимолда – Норвегия ва шимоли-ғарбда – Швеция давлатлари билан чегарадош бўлиб, денгиз чегаралари Балтика денгизининг Фин ва Ботник курфазлари орқали утиб, мамлакат худудининг катта қисми Шимолий Кутб айланаси ортида жойлашгандир. Мамлакат таркибига жануби-ғарбий сохиллар (Ахвенанчаа архипелаги) бўйидаги тахминан 6,5мингта яқин катта бўлмаган ороллар киради. Финляндия иқлими – мўътадил совуқ бўлиб, ёз фасли илиқ ва қиш фасли ўртача ва жудаям қорли бўлади. Ёз фаслидаги ўртача ҳаво ҳарорат, тахминан: +18° Сни (сувники: +20° Сгача бўлади) ташкил этади. Қиш фаслида ўртача ҳарорат, жанубда: –3° Сдан, шимолда: –14° Сгача бўлади. Кутб айланаси ортида – кун 73 сутка давом этади, қиш фаслида эса – кутб кечаси – 50 сутка давом этади. Намлик даражаси энг юқори бўлган ой – август, энг қуруқ даври эса – апрель-май ойлари ҳисобланади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Финляндия 11 лани (провинция)га ва автономияга эга, таркибида ўз парламенти, ҳукумати ва байроғи бўлган Аланд оролларга бўлинади. – **Аҳолиси ва дини.** Аҳолининг этник таркиби: финнлар – 93%, швецияликлар – 6%, Лапландиядаги саамлар ва карель халқлари

— 1%ни ташкил этадилар. Дини: 88% — лютеранлар, 1% — православ христианлар, — 11% бошқа динлар. Давлат тили — 93,5% аҳоли фин тилида, 5,9%и эса швеция тилида сузлашишади. Инглиз ва немис тиллари ҳам кенг қўлланилади.

Сиёсий тизим. Финляндия давлат тузилиши — республика ҳисобланади. Мамлакатдаги юқори қонунчилик ҳокимияти — Президентга тегишли. Мамлакатдаги ижроия ҳокимиятини, ҳукумат (Давлат Кенгаши амалга оширади). Бош вазир мамлакатнинг парламенти томонидан тайинланиб, кейин расман президент томонидан тасдиқланади. Мамлакатда куп партиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Финляндия — юқори ривожланган индустриал-аграр мамлакат ҳисобланади. Унинг қаъри: темир ва мис рудалари, цинк ва хром конларига бойдир. Гуштни қайта ишлаш, электротехника, кимё тармоқлари, металлургия ва машинасозлик саноатига алоҳида аҳамият берилади. Чорвачилик, паррандачилик ва буғучилик ривожланган. Экспорт учун: целлюлоз-қоғоз, дарахтни қайта ишлаш, машинасозлик, енгил ва озиқ-овқат саноатлари маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: дон маҳсулотлари, нефть ва нефть маҳсулотлари, химикатлар, транспорт ускуналари, темир, пўлат ва озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Европа Иттифоқи мамлакатлари, АҚШ, Россия ва Япония.

Тарихи. Эрамизнинг I асрида Финляндия ҳудудларига сумь (суоми), емь ва ғарбий карел қабилалари келиб жойлашишган. 1721 йили Ништадт битимига кура, Россия Карелия ва Выборг шаҳарларини қўлга киритади, 1743 йили эса Финляндиянинг жануби-шарқий қисмлари ҳам Россия таркибига ўтади. 1809 йилдаги Россия ва Швеция ўртасидаги уруш натижасида Финляндия Россия таркибидаги автоном мақомига эга Буюк Финляндия қироллигига айланади. Финлянди ўз мустақиллигини 6 декабрь 1917 йилда совет ҳукумати томонидан олади, 1919 йили эса мамлакат ўзини — Республика деб эълон қилади. 1920 йили Совет Россияси ва Финляндия ўртасида тинчлик битими имзоланди, аммо 1939 йили СССР қўшинлари Финляндияга бостириб кирази ва Финляндиянинг айрим қисмлари, яъни Карелия ва Выборг шаҳрини босиб олади. 1941-1944 йиллари Финляндия давлати Германия тарафида туриб СССРга қарши кураш олиб боришди. 1948 йили Финляндия СССР билан — дўстлик, ҳамкорлик ва узаро ёрдам ҳақидаги битимга имзо қўйди. Йирик халқаро ташкилотлардаги аъзолик

қаторида Финляндия — Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти, Шимолий Кенгаш, Европа иқтисодий ҳамкорлиги аъзосига айланади, БМТга эса — кузатувчи сифатида киради. Асосий савдо ҳамкорлари — Европа Иттифоқи мамлакатлари ва Россия.

ФРАНЦИЯ

Расмий номланиши	Франция Республикаси
Ташкил топган кун	843 йил ташкил этилган (Верден битимига асосан)
Давлат тили	Француз тили
Пойтахти	Париж
Йирик шаҳарлари	Париж, Леон, Бордо, Марсель
Бошқарув шакли	Президент-парламент республикаси
Майдони	547,03 минг км.кв. (дунёда 47-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	0,26 фоиз
Аҳоли сони(2003)	62,05 млн киши (дунёда 20-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 113,4 киши
Пул бирлиги	Евро
Интернет-домен	.fr .eu
Телефон коди	+33
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Франция республикаси — Ғарбий Европада жойлашган давлат. Франция ғарбда ва шимолда — Атлантика океани сувлари (Бискай кўрфази ва Ла-Манш бўғози), жанубда эса — Ўрта ер денгизи сувлари ювиб туради. Мамлакат жанубда — Испания; шимоли-шарқда — Бельгия, Люксембург ва Германия, шарқда эса — Италия ва Швейцария давлатлари билан чегарадошдир. Франциянинг ғарбий ва шимолий ҳудудлари — адирлар ва паст тоғлиқлар; марказда ва шарқда — урта баландликдаги (Марказий Франция воҳалар, Вогецлар ва Юра) тоғлар, жануби-ғарбда — Пиреней ва жануби—шарқда — Альп (Франциянинг ва Ғарбий Европанинг энг юқори нуқтаси — Монблан тоғи (4 807м) жойлашгандир) тоғлари мавжуддир. Иқлими — денгизли муътадил булиб, январь ойидаги уртача ҳаво ҳарорат: —1° Сдан —8° Сгача, июль ойида эса: — 17° Сдан — 24° Сгача бўлади. Йирик дарёлари: Сена, Рона, Луара, Гаронна ва шарқда — Рейн оқимининг бир қисми ҳисобланади. Мамлакат ҳудудининг тахминан 27%ини ўрмонлар эгаллайди.

Маъмурий тақсимланиши. Францияда ҳудудий маъмуриятларнинг тўрт даражаси: давлат, ҳудудий (22 туман), департамент ва коммун даражалари яратилган. Франциянинг қитъавий қисми — 94 департаментга бўлинган бўлиб, уларга — Корсика оролидаги 2 департамент, 6 денгиз орти (Гваделупа, Мартиника, Марказий Америкадаги Гвиана, Африканинг жануби-шарқий соҳилларидаги Реюньон, ҳамда Ньюфаундленд соҳилларига яқин булган Сен-Пьер ва Микелон) департаментлар ва 5та денгиз орти ҳудудлар (Янги Коледония; Француз Полинезияси, Уоллис ва Футуна ороллари, Майотта) қўшилади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: французлар — 94%, португалияликлар, жазоирликлар, италияликлар, марокколиклар, турклар ва басклардан иборатдир. Дини: католиклар — 90%, протестантлар — 2%, яҳудийлар — 1% ва мусулмонлар — 1%ни ташкил этишади. Давлат тили — Француз тили ҳисобланади.

Сийосий тизим. Франция — Президент бошқаруви шаклидаги Республика ҳисобланади. Мамлакатда 1958 йил қабул қилинган ва кейинчалик ўзгартиришлар киритилган Бешинчи республика Конституцияси амал қилмоқда. Давлат бошлиғи — Президент. Ҳукумат бошлиғи — Бош вазир ҳисобланади. Олий қонунчилик ҳокимияти — иккипалатали парламент (Сенат ва Миллий Ассамблея)га тегишлидир. Ижроия ҳокимияти Президент ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан амалга оширилади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган. Франция — Европа иттифоқи ва Шенген битими, БМТ ва унинг куплаб махсус ташкилотлари, ОБСЕ, Европа Иттифоқи, НАТО ва Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотининг аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Франция — тақомиллашиб бораётган қишлоқ хужалигига эга юқори индустриал мамлакат ҳисобланади. Мамлакатда: темир рудаси, боксит, калий ва тош тузлар, табиий газ, уран, рангли ва ноёб метал конлари мавжуд ва аниқланиб келмоқда. Саноатнинг етакчи тармоқларидан бири: — машинасозлик ва электроника, кимё, нефть-кимё, фармацевтика, тўқимачилик ва озиқ-овқат саноати ҳисобланади. Автомобил ишлаб чиқариш буйича мамлакат дунёда тўртинчи ўринни эгаллайди. Дунё бозорида франция кийим-кечаклари, пойбзали, заргарлик буюмлари, атир-упа, косметика, пишлоқ ва спиртли ичимликлари машҳур бўлиб кетган. Чорвачилик, балиқчилик, узумчилик, сабзавотчилик ва боғдорчилик билан шуғулланилади. Хўжаликда: сўли, жўхори, картошка ва қанд лавлагиси ўстирилади. Экспорт

учун: автомобилсозлик маҳсулотлари, транспорт ускуналари, автомобиллар, қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат маҳсулотлари, кимё воситалари ва ҳ.к. етказиб берилади. Импорт орқали: нефть, химикатлар, озиқ-овқат маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Буюк Британия, Испания, Бельгия ва Италия ҳисобланади.

Тарихи. Қадимги Франция ҳудудларида галлар (кельт) ва ибер (Франциянинг жануби-ғарби) истиқомат қилиб келишган. V асрда Франция Галлия номи остида Рим давлати таркибига кирган. Рим империяси деярли тарқаб кетганида, Галлияни франклар босиб олишади ва қиролликни ташкил этишади. X асрда мамлакатга Франция номи берилади. 885-886 йиллар Норманнлар (викинглар) Парижни қамал қилишади ва Франция бир неча ҳудудларини бой беради. 987 йили Реймсда — Гуго Кпета қирол этиб тайинланади. Капетинглар оиласи (987-1328 йиллар) — биринчи миллий Франция династияси ҳисобланади. 1347-1348 йиллари мамлакатда ўлат тарқалиб, кўпчилик аҳоли нобуд бўлди. Габсбурглар билан Франция ҳукмдорларининг доимо ким ўзарга баҳс бойлаб келиши Италияни босиб олишга бўлган урушнинг бошланишига олиб келди. XVI асрнинг 20-чи асрларида Францияда ислохотлар ўтказиш ғоялари тарқала бошлади. Шу даврдан бошлаб ички диний курашлар, католиклар ва протестантлар ўртасида бошланиб, 1572 йили “Варфоломей туни” воқеаси рўй берди. 1610 йили давлатнинг расмий дин сифатида — католик дини қабул қилинади. 1733-1735 йили Франция Польша мероси учун курашга аралашиб қолди. 1756-1763 йиллари мустамлака учун бўлган курашлар етти йиллик урушга олиб келди. Париж битимига асосан 1763 йили Франция ўзининг Шимолий Америка ва Ҳиндистондаги барча мустамлакаларини Буюк Британияга ўтказиб юборди. Энг муҳим ҳаридлардан бири 1768 йилдаги Генуа давлатидан Корсика оролини сотиб олиш бўлди. 14 июль 1789 йилда Бастилиянинг қўлга олиниши билан Буюк Франция кўзғолони бошланиб кетди. 1792 йилда Франция — Республика деб эълон қилинади. 1799 йили Наполеон Бонапарт давлат тўнтаришини амалга ошириб ўзи биринчи консулга айланади ва қўл остига бутун ҳокимиятни мужассам қилади. 1804 йил Наполеон Бонапарт император Наполеон I деб эълон қилинди. 1812 йилнинг июль ойида Франция императори Россияга юриш қилади ва мағлубиятга учрайди. 1815 йили Наполеон қисқа вақтга давлат тепасига келади ва Ватерлоодаги мағлубиятдан сунг ҳокимиятни буткул қўл остидан чиқариб юборади. 1830 йили

мамлакатда бурждуа монархия турнатилиб, 1848 йили Францияда яна бир кузғолон авж олди. Франция Франк-Прусс урушида 1870-1871 йили мағлубиятга учраганидан сунг Эльзас ва Лотарингия худудини қўлдан чиқаради. Биринчи жаҳон урушида Франция Антанта таркибида кураш олиб борди. Иккинчи жаҳон уруши бошида Франция капитуляция эълон қилиб (21 июнь 1940 йили) ва немис қўшинлари томонидан босиб олинади. Қаршилиқ кўрсатиш ҳаракатининг ташкилотчилари, генерал Шарл де Голл томонидан бошқарилган “Эркин Франция” ҳаракати ва Франция коммунистик партияси бўлди. 1944 йилда Франция озод этилди. 1946 йили Туртинчи республиканинг янги Конституцияси қабул қилинди. 1949 йили Франция НАТО аъзосига айланди. 1945-1954 йилда Вьетнамдаги мустамлака урушлари чоғида Франция Ҳиндихитойдаги мустамлакасини йўқотади. 1957 йили Франция Европа Иттифоқиға аъзо бўлди. 1960 йили мустамлака тизимининг барбод бўлиш ҳолатида Франциянинг Африкадаги кўплаб мустамлакалари ўз мустақиллигини қўлга киритди.

ХОРВАТИЯ

Расмий номланиши
Мустақиллик санаси

Хорватия Республикаси
1991 йил 25 июнь кун
(Югославия таркибида бўлган)

Давлат тили

Хорват тили

Пойтахти

Загреб

Йирик шаҳарлари

Загреб, Сплит, Риека, Осиек

Бошқарув шакли

Президент-парламент республикаси

Майдони

56,54 минг км.кв. (дунёда 123-ўринда)

Сув сатҳидан юқорилиги

0,01 фоз

Аҳоли сони(2005)

4,54 млн киши (дунёда 117-ўринда)

Зичлиги

1 км.кв.га 80,3 киши

Пул бирлиги

Куна (HRK)

Интернет-домен

.hr

Телефон коди

+385

Соат миллари

UTC+1

Географик жойлашиши. Хорватия Республикаси — Болқон яриморалинининг ғарбидаги давлат бўлиб, Европанинг жануби-шарқий қисмида Альп тоғларининг шарқий этаклари ва шарқда

Дунай ва жануби-ғарбда Адриатика соҳиллари орасида жойлашгандир. Шимолда Словения ва Венгрия, шарқда ва жанубда — Босния ва Герцоговина, жанубда — Черногория ва шарқда Сербия мамлакатлари билан чегарадош. Мамлакатнинг шарқий қисми (Славония) — Сава ва Драва дарёлари водийлари билан кесишган тоғли адирлардан иборат бўлиб, марказий ҳамда ғарбий қисмлари эса Динар тоғолди худуди билан қоплангандир. Хорватия иқлими — субтропик ўртаер денгизли ва мамлакатнинг шарқий қисмида мўтадил континентал бўлиб, ёз фаслида ўртача ҳарорат, минтақавий худудларда: +22° Сдан +24° С гача, соҳил бўйи худудларда эса: +28° Сдан +31° С гача бўлади. Хорватиянинг Адриатика соҳилларида йилнинг 270-300 кунда қуёш чиқиб туради (Европадаги аниқ кўрсаткичи энг юқори бўлган жой).

Маъмурий тақсимланиши. Худудий жиҳатдан Хорватия 21та туман (жупания) ва — Загреб (пойтахт) округига бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: хорватлар — 78%, серблар — 12%, венгрлар — 0,5%, словенлар — 0,5% боснийлар, италянлар, чехлар ва ҳ.к. лардан иборадир. Дини: католиклар — 77%, православлар — 12% ва мусулмонлар — 11%ни ташкил этади.

Сиёсий тизим. Хорватия — парламент республика саналиб, давлати бошлиғи — Президент ҳисобланади. Конституция 1990 йил 20 декабрь куни қабул қилинган, мустақиллик эса — 25 июн 1991 йил эълон қилинган. Қонунчилик ҳокимияти — иккипалатли парламент (Округ ва Депутатлар Палатаси) ҳисобланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Хорватия — индустриал-аграр мамлакат. Нефть, газ, боксит, тошқўмир конлари аниқланган. Саноатнинг қора ва рангли металлургия, машинасозлик, нефтни қайта ишлаш, кимё, фармацевтика, текстил, чарм-пойабзал ва ёғочни қайта ишлаш тармоқлари ривожланган. Чорвачилик, балиқчилик, паррандачилик; ҳўжаликда — сабзавотчилик, ўсимликчилик, узумчилик ва боғдорчилик билан шуғулланилади. Экспорт учун: машина ва саноат ускуналари, алюминий, истеъмол ва озиқ-овқат маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть, нефть маҳсулотлари, химикатлар, машинасозлик моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Европа Иттифоқи ва Шарқий Европа мамлакатлари ҳисобланади.

Тарихи. Ҳозирги Хорватия ўрнида қадимда иллирий ва кельт қабилаларининг яшаш масканлари мавжуд бўлган. Илк хорват князликлари Византия ва Франклар давлатининг кучли боққинларини бошидан ўтказиб турган, аммо довруғи кетган қирол Томис-

дав узининг илк мустақил давлатини ташкил этиб, душманларга кескин жавоб бера бошлаган. Тез орада Хорват қироллиги бу ҳудуддаги энг қудратли давлатга айланди, аммо 1102 йили сулоланинг инқирозга юз тутиши сабаб Венгрия Қироллиги таъсирига тушиб қолади. 1848-1849 йиллардаги Австрия ва Венгриядаги қўзғолонлар натижасида Хорватия Губсбург давлати доирасида ўз автономиясига эга бўлди. 10 апрель 1941 йил мустақил Хорватия давлати вужудга келиб, Италия ва Германиянинг сателлитига айланиб қолади. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг Хорватия иттифоқчи мамлакат ҳуқуқи билан Югославия Социалистик Федератив Республикаси таркибига кирди. 1991 йил 25 июнь кuni собиқ иттифоқчи мамлакат ўз мустақиллиги ҳақида эълон қилди. Серб халқининг қаршилиги туфайли тинч йул билан чиқиб кетиш имконияти бўлмади, ички ва ташқи қаршилик курсатишлар 1995 йилнинг охирига қадар давом этди. Шу даврдан бошлаб, Хорватия туризм хизмати ва иқтисодий-сиёсий шароити қулай бўлган замонавий Европа давлати сифатида ривожлана бошлади. Хорватия — Бутунжаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлди.

ЧЕРНОГОРИЯ

Расмий номланиши	Черногория Республикаси
Мустақиллик санаси	2006 йил 3 июнь кuni
Давлат тили	Серб ва Албан тили
Пойтахти	Цетинье (расман)
	Подгорица (амалда)
Йирик шаҳарлари	Подгорица, Цетинье
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	13,8 минг км.кв. (дунёда 156-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	1,5 фойз
Аҳоли сони(2003)	621 минг киши (дунёда 164-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 44,9 киши
Пул бирлиги	Евро
Интернет-домен	.yu1 (Югославия билан умумий)
Телефон коди	+381 (Сербия билан умумий)
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Черногория Республикаси — жануби-шарқий Европадаги, Болқон яриморотидаги давлат ҳисобланади. Адриатика денгизи сувлари юғиб, жануби-ғарбда — Хорватия, шимоли-ғарбда — Босния ва Герцоговина, шарқда — Сербия ва

жануби-шарқда — Албания мамлакатлари билан чегарадош. Черногория ҳудуди тоғли бўлиб, Адриатика соҳилларига яқин бўлган ҳудудлар, тоғли ва қиррали майдонлар билан чегараланиб турган майдонларда жойлашгандир. Черногория иқлими — муътадил континентал бўлиб, Адриатика соҳилларида — ўртаер денгизлидир. Мамлакатнинг марказий қисмларида, соҳиллардагига қараганда доим салқин бўлади. Соҳил бўйи ҳудудларда ёз фасли одатдагидек давом этиб, иссиқ: +23° Сдан +25° Сгача бўлади, қиш фасли эса, қисқа ва салқин бўлиб ҳаво ҳарорати: +3° Сдан +7° Сгача бўлади. Тоғли ҳудудларда ёз фаслдан ўртача иссиқ бўлиб, — +19° Сдан +25° Сгача, қиш фасли эса қорлар кўп бўлиб: +5° Сдан — 10° Сгача бўлади.

Маъмурий тақсимланиш. Ҳудудий жиҳатдан Черногория 21 жамоа ва 2та шаҳар муниципалитетларга бўлингандир.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: черногорлар — 62%, серблар — 10%, албанлар — 6,5%, боснияликлар — 14% ва бошқа халқлардан ташкил топгандир. Дини: православ-христианлик, аммо албанлар — ислом динига эътиқод қиладилар. Давлат тили — черногор тили.

Сиёсий тизим. Черногория — демократик, ижтимоий-экологик мамлакат ҳисобланади. Ҳокимият — қонунчилик, ижроия ва суд ҳокимиятларига бўлинади. Давлат бошлиғи — Президент. Скупщина (парламент) — мамлакатнинг қонунчилик, ҳукумат эса — мамлакатнинг ижроия ҳокимияти ҳисобланади. 2006 йилнинг июнь ойига қадар Сербия ва Черногория Давлатлари Иттифоқининг конфедератив қисми бўлган. 2006 йилда ўтказилган референдумга кўра, овозларнинг энг кўп қисми Сербиядан ажралиб чиқишга берилган эди.

Иқтисодиёти. Мамлакат иқтисодиётининг асосини — қишлоқ ҳўжалиги (тоғ чорвачилиги, донли маҳсулотлар устириш, тропик мевачилик ва узумчилик), тоғ-кон саноати (боксит, кўрғошин-рух ва алюмин рудалари конлари) оғир саноат (қора металлургия ва машинасозлик саноати) ва ёғочни қайта ишлаш ҳисобланади. Халқаро туризм такомиллашиб бормоқда. Черногория молиячиларни узиға жалб қилувчи мамлакаи бўлиб, бугунги кунға қадар оффшор ҳудудилигича қолмоқда. Экспорт учун: рангли металлар, кийим-кечаклар, қишлоқ ҳўжалиги ва кимё саноати маҳсулотлари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть ва нефть маҳсулотлари, табиий газ, транспорт воситалари ва саноат моллари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Италия ва Россия.

Тарихи. Ҳозирги Черногория ҳудудидаги илк славянлар эрализ-

нинг VI–VII асрларида пайдо бўлишди. Дукля славян давлати VII асрнинг бошида собиқ Рим провинцияси бўлган Превалис ҳудудида, расман Византия давлати бошқарувидаги чегарада вужудга келган эди. Князь Воислав (1031–1051 йиллар) даврида дуклянлар Византия давлати назорати остидан чиқиб 1077 йили Зета қироллигини ташкил этишади. XX аср бошларида Черногория Болқон урушларига (1912–1913 йиллар) қўшилиб қолади ва ўз ҳудудларини кенгайтиради. Биринчи Жаҳон уруши даврида Черногория Сербия тарафида Австро-Венгрияга қарши курашга киради, аммо 1916 йилнинг январь–февраль ойларида унинг ҳудудлари австр-венгр қўшинлари томонидан тор-мор этилади. 1941 йили Черногория Италияликлар томонидан, 1943 йил эса — Германия қўшинлари томонидан босиб олинади. 1945 йили Черногория — Югославия таркибига кирди. 1946 йил 31 декабрь куни — Черногория Халқ Республикаси конституцияси қабул қилинди. Югославия тарқаб кетганидан сўнг Черногория 1992 йили Югославия Федератив Республикаси таркибига, сўнг Сербия ва Черногория иттифоқ давлати таркибига кирди. 1999 йили Черногория Сербия билан бир қаторда НАТО бомбалари остида қолди. 2006 йил 3 июнь куни Черногория парламенти референдумга амал қилган ҳолда мустақиллигини эълон қилди.

ЧЕХИЯ

Расмий номланиши	Чехия Республикаси
Мустақиллик санаси	1993 йил 1 январь куни (Чехословакия таркибида бўлган)
Давлат тили	Чех тили
Пойтахти	Прага
Йирик шаҳарлари	Прага
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	78,87 минг км.кв. (дунёда 114-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	2 фоз
Аҳоли сони(2005)	10,23 млн киши (дунёда 79-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 129,7 киши
Пул бирлиги	Чехия кронаси (CZK код 40)
Телефон коди	+420
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Чехия Республикаси — Марказий Европадаги ички давлат ҳисобланади. Шимолда — Польша, шимоли-ғарбда — Германия, жанубда — Австрия ва шарқда — Словакия мамлакатлари билан чегарадошдир. Чехия икки тарихий ҳудуд:

Моравияни ҳамда Силезиянинг бир қисмини қўшилиб кетишидан пайдо булган. Мамлакатнинг гарбий қисми (Богемия) Эльба ва Влтава дарёларининг бўйида жойлашган бўлиб, асосан паст бўйли тоғлар (Судетлар ва уларнинг бир қисми булган — Крконоши) билан ўралгандир. Моравия шарқий қисми бўлиб, тоғли худуддан иборат ва Морава дарёсида жойлашган ва ўз ичига Одер дарёсини ҳам олади. Иқлими — мўтадил. Ёз фасли иссиқ бўлиб, июль ойида — +20Сни ташкил этади, қиш фасли эса салқин бўлиб, январь ойида — 0Сдан — 5Сгача бўлади. Баҳор ва куз фасллари илқ бўлиб, тоғли худудлардаги ҳаво ҳарорати адирлардагидан кура ҳаво ҳарорати даражаси пастроқ бўлади, аммо жудаям купга эмас чунки тоғли майдонлар унча баланд эмас.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий худудий жиҳатдан мамлакат: 13ўлка, 77 туман ва алохида ажралган пойтахт — Прага шаҳрига бўлингандир. Йирик шаҳарлари — Брно, Острава, Плзень.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: чехияликлар — 90,4%ни, словаклар — 1,9%, поляклар — 0,6%, немислар — 0,5%, румин ва циганлар — 0,3%, венгерлар — 0,2% ва бошқалар — 0,5%ни ташкил этишади. Дини: католиклар — 26,8%, протестантлар ва православлардан иборат. Давлат тили — Чехия тили ҳисобланади.

Сиёсий тизим. Конституцияга мувофиқ Чехия — Парламент демократия шаклидаги давлат ҳисобланади. Давлат бошлиғи — Президент. Президент — Бош вазирни тайинлайди, у эса ички ва ташқи сиёсатни ўрнатади. Чехия парламенти иккипалатали бўлиб, депутатлар палатасидан ташкил топгандир. Депутатлар палатаси — мамлакатнинг асосий қонунчилик ҳокимияти ҳисобланади. Олий Апелляцион орган — Юқори суд. Конституцион масалаларни куриб чиқувчи Конституцион суд — Президент томонидан тайинланади. Мамлакатда куппартиявийлик тизими жорий этилган.

Иқтисодиёти. Чехия — аграр мамлакат ҳисобланади. Мамлакатда тошкўмир ва кўмир қазиб олиш ишлари олиб борилади. Қора металлургия, ёқилги-энергетика, кимё, машинасозлик, енгил ва озиқ-овқат саноати ва қурилиш моллари ишлаб чиқариш тармоқлари ривожланиб бормоқда. Бугдой ва техник уруғчилик, чорвачилик билан шуғулланилади. Халқро туризм ривожланган. Экспорт учун: машина ва ускуналар, енгил ва шиша-сопол саноати ҳамда қишлоқ хужалик маҳсулотлари етказиб берилади. Асосий ташқи савдо ҳамкорлари: Россия, Шарқий Европа ва Европа Иттифоқи мамлакатлари. Чехия — 1995 йилдан бошлаб Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти ва 2004 йил 1 май ойидан бошлаб — Европа иттифоқи аъзоси ҳисобланади.

Тарихи. 796 йилга келиб ҳозирги Чехия ҳудудларида Буюк Моравия давлати вужудга келди. Карл VI мамлакатни бошқарган (1346-1378 йиллар) мамлакат узининг олтин асрини яшаб қолган. 1526 йили Чехия тахти Габсбурглар қўлига ўтди. 1867 йили Чехия Австро-Венгрия давлатини Австрия (Цислейтания) қисмига кирди. Чехлар миллий мустақилликларини 1918 йили, яъни Австр-Венгрларни Биринчи Жаҳон урушида маглубиятга учраганларида қўлга киритишди. 1918 йил 14 ноябрь куни Чехия ва Словакия (авваллари Венгриянинг бир қисми бўлган) ўзини Чехословакия республикаси дея эълон қилишди. 1939 йили Германия томонидан босиб олинади. 1945 йилдаги Чехословакиядаги Май бош кўтариши, 1945 йилнинг 9 май куни Прагани фашистлардан озод этган СССР томонидан қўллаб-қувватланди. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг Чехословакия Сбик Совет Иттифоқининг таъсири остига тушиб қолди. 1989 йили Чехословакия социалистик мамлакат мақомини четга суриб, 1993 йил 1 январда тинч йўл билан икки мустақил Чехия ва Словакия давлатларига бўлинишди. Чехия 1999 йил — НАТОга ва 2004 йил — Европа Иттифоқига аъзо бўлди.

ШВЕЙЦАРИЯ

Расмий номланиши	Швейцария Конфедерацияси
Мустақиллик санаси	1291 йил 1 августда куни эълон қилинган 1648 йил 24 октябрда куни тан олинган
Давлат тили	Немис, француз ва италян тиллари
Пойтахти	Берн
Йирик шаҳарлари	Цюрих, Женева, Базель, Берн Лозанна
Бошқарув шакли	Федерация, демократия
Майдони	41,3 минг км.кв. (дунёда 132-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	4,2 фоз
Аҳоли сони(2005)	7,24 млн киши (дунёда 92-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 175,3 киши
Пул бирлиги	Швейцария франки (CHF код 756)
Интернет-домен	.ch
Телефон коди	+41
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Швейцария конфедерацияси — Марказий Европадаги, денгизга олиб чиқадиган йўллари бўлмаган

мамлакат ҳисобланади. Мамлакат шимолда — Германия, ғарбда — Франция, жанубда — Италия, шарқда эса — Австрия ва Лихтенштейн мамлакатлари билан чегарадош. Мамлакат ҳудуди уч табиат ҳудудлари: шимолда — Юра тоғлари, марказда — Швейцария платоси ва жанубда бутун Швейцария ҳудудининг 60%ини эгаллаб турувчи — Альп тоғларига бўлинади. Плато қуйида жойлашган, аммо унинг катта қисми денгиз сатҳидан 500м тепага бўй таратгандир. Швейцариядаги Альп тоғларининг энг баланд нуқтаси — Монте-Роза (4 634м) тоғи ҳисобланади. Энг йирик дарёлари — Рона ва Рейн. Швейцария ҳудудининг 25%га яқини ўрмонлар билан қоплангандир. Швейцария ясситоғлари қўлларга мўл бўлиб, уларнинг ноёб қирғоқларида шаҳарлар ва дам олиш курортлари жойлашгандир. Швейцария иқлими асосан — континенталдир. Ёз фаслида тоғларда иссиқ бўлмайди, ҳаво ҳарорати: +16° Сдан +18° Сгача бўлади, пастликлар ва мамлакатнинг шимолий қисмида эса ҳаво ҳарорати иссиқроқ бўлиб: +18° Сдан +27° Сгача бўлади. Женевада январь ойидаги ўртача ҳарорат тахминан: -0Сни, июль ойида эса: +19° Сни ташкил этади.

Маммурий тақсимланиши. Швейцария — федератив республика ҳисобланиб, 23 кантон ва 3та яримкантонлардан ташкил топгандир.

Аҳолиси ва дини. Мамлакат аҳолисининг 64% немис тилини — она тили деб ҳисоблашади, қолган 19% — француз, 8% — италян ва 1% ретроман тилларида сўзлашишади. Давлат тиллари — немис, француз ва италян тиллари ҳисобланади. Швейцарияда: 45% — католиклар, 46% — протестантлар — 6% эса бошқа динларга ибодат қилишади.

Сиёсий тизим. Швейцария — федератив республика ҳисобланиб, ҳар бири ўз конституция, парламент ва ҳукуматига эга — 23 кантонлардан ташкил топгандир. Кантонлар ҳуқуқлари — Федерал конституция билан чегаралангандир. Давлат бошлиғи — Президент. Қонунчилик ҳокимияти — Иккипалатали Федерал Кенгаш (Миллий Кенгаш ва Кантонлар кенгаши) ҳисобланади. Ижроия ҳокимиятини — Федерал Кенгаш амалга оширади. Швейцария қадимдан сиёсий ва ҳарбий бетарафликни сақлаб келади, аммо халқаро ҳамкорликда фаол иштирок этиб, унинг ҳудудида қўпгина халқаро ташкилотлар мавжуддир. Мамлакат 1963 йилдан бошлаб, Европа Кенгашига аъзоси ҳисобланади. Швейцария — БМТ аъзоси эмас, аммо унинг бир қатор иқтисодий ва маданий ташкилотлари аъзоси ҳисобланади. Швейцария — Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти ва

1960 йилдан бошлаб Европа эркин савдо ташкилотининг аъзоси.

Иқтисодиёти. Швейцария — юқори ривожланган индустриал-аграр мамлакат. Швейцария асосан юқори технологик маҳсулотлар ишлаб чиқаришга ихтисослашган бўлиб, узининг юқори билимли мутахассислари билан оламга машҳурдир. Микроэлектроника, битехнологик, электротехник ва фармацевтик саноати мамлакатнинг етакчи тармоқларидан ҳисобланади. Банк ва сугурта сектори иқтисодиётнинг муҳим бўлаги саналади. Машинасозлик, фармацевтика ва кимё саноати ривожланган. Нефтни қайта ишлаш, қора ва рангли металлургия корхоналари фаолият юритади. Чорвачилик, сабзавотчилик ва узумчилик билан шуғулланилади. Мамлакатда туризм соҳаси жадал ривожланган. Экспорт учун: машина, соатлар, тўқимачилик маҳсулотлари, дори воситалари, электр ускуналар ва органик химикатлар етказиб берилади. Импорт орқали: саноат ва электрон ускуналар, озиқ-овқат маҳсулотлари, чуян, пўлат ва нефть маҳсулотлари олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Франция, Италия ва АҚШ ҳисобланади.

Тарихи. Эр.ав. III асрда мамлакат ҳудудида кельтларнинг рет ва гельвет қабилалари истиқомат қилишган. Эр.ав. 58 йили Швейцария римликлар томонидан босиб олинади. 536 йили мамлакат Франк давлати таркибида бўлди. 843 йилда эса Шарқий-Франк қироллиги ва “Муқаддаси Рим Империяси” уртасида тақсимлаб олинди. XVI асрда Швейцарияда оғир инқироз даври келди. Христиан черковининг бўлиниб кетиши натижасида Женева ва Цюрих давлати Кальвин ва Цвингли протестант ислоҳотчиларининг фаолият марказларига айланди. 1529 йили Швейцарияда диний урушлар бошланиб кетди. 1798 йили Швейцарияга французлар бостириб киришади ва уни — Унитар Гельветик Республикаси деб қайта ташкил этишади. 1815 йили Швейцарияликлар 22 суверен кантонлар учун тенг ҳуқуқли булган ўз шахсий Конституциясини жорий этишди. 12 сентябрь 1848 йили, мамлакатни ягона федератив давлатга айлантирган Конституция қабул қилинди. Бу давлатда 4та халқ тинч-тотувликда ва осойишталикда яшаб келишмоқда. Мамлакат ташқи сиёсатда ҳам беътаарафлик одатига содиқ қолишади.

ШВЕЦИЯ

Расмий номланиши	Швеция қироллиги
Мустақиллик санаси	1515 йил эълон қилинган
	1523 йил тан олинган
Давлат тили	Швеция тили
Пойтахти	Стокгольм
Йирик шаҳарлари	Стокгольм, Гётеборг, Мальмё
Бошқарув шакли	Конституцион монархия
Майдони	449,97 минг км.кв. (дунёда 54-уринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	8,67 фоиз
Аҳоли сони(2005)	9,01 млн киши (дунёда 84-уринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 20 киши
Пул бирлиги	Швеция кронаси (SEK)
Интерне-домен	.se
Соат миллари	UTC+1

Географик жойлашиши. Швеция Қироллиги — Шимолий Европадаги, Скандинавия яриморотида жойлашган давлат ҳисобланади. Мамлакат, ғарбда — Норвегия, шимоли-шарқда — Финляндия ва жануби-ғарбда Дания мамлакатлари билан чегарадошир. Швецияни — ботник кўрфази ва Болтиқ денгизи сувлари ювиб туради. Мамлакатнинг ғарбий қисмидаги Скандинав тоғ тизмалари Швецияни Норвегиядан ажратиб туради. Шимолий тоғли ҳудудларда — субарктик иқлимдир. Мамлакатнинг бир қисми шимолий кутб айланаси ортида жойлашгандир. Швеция таркибида Болтиқ денгизидеги икки йирик орол — Готланд ва Эланд киради. Мамлакат иқлими мўътадил. Ёз фаслида ҳаво ҳарорати деярли: +22° Сдан ошмайди (тоғли ҳудудларда: 17° Сгача бўлади). Қиш фаслида мамлакат ҳудудининг катта қисмида ҳаво ҳарорати: —16° Сдан тушмайди ва фақатгина шимолда: —22° Сни ташкил этади.

Маъмурий тақсимланиши. Швеция 21 округ (лен)ларга бўлинади, уларнинг ҳар бири бошида ҳукумат томонидан тайинланадиган бошқарув туради. Ҳар бир ленда, шунингдек маҳаллий бошқарув органларида, маҳаллий аҳоли томонидан сайланадиган — ландстинглар туради. Ҳар бир лен ўз навбатида, коммуналарга бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Асосий этник гуруҳлар: шведлар — 90%, финлар тахминан — 3%ни ташкил этишади. Швеция аҳолисининг асосий қисми 2000 йилда давлатдан четлаштирилган — лютеран динига ибодат қилишади. Мамлакатда шунингдек: католиклар, православлар ва баптистлар мавжуддир. Давлат тили — Швед тили ҳисобланади.

Сиёсий тизим. Швеция — конституцион монархия бошқаруви-

даги давлатдир. Номига давлат бошлиғи — қирол ҳисобланади, аммо қирол ҳокимияти азал-азалдан вакиллик ва маросим вазифаларида чеклангандир. Ҳокимият, парламент (Риксдаг) томонидан сайланган Бош вазир бошчилигидаги ҳукумат томонидан бошқарилади. Мамлакатнинг энг обрӯ-этиборли партияси — Социал-демократик ишчилар партияси ҳисобланади. Швеция — Европа Иттифоқи ва Шенген битими аъзоси.

Иқтисодиёти. Швеция — юқори ривожланган индустриал мамлакат ҳисобланади. Иқтисодиётнинг асосий манбалари: урмон саноати, гидроэнергия ва темир рудаси қазиб олиш ҳисобланади. Мамлакатда металллар ва минерал ёқилғилар қазиб олинади. Саноатда: машина-созлик, электроника ва кимё саноати ишлаб чиқариш тармоғи ривожланган. Қишлоқ ҳужалигида асосий эътибор: чорвачилик ва техник донли маҳсулотлар устиришга қаратилган. Мамлакатда йирик денгиз флоти мавжуд. Экспорт учун: машина ва ускуналар, кимё маҳсулоти ва металллар етказиб берилади. Импорт орқали эса: машиналар, нефть ва нефть маҳсулотлари, химикатлар, автомобил, озиқ-овқат маҳсулотлари, кийим-кечак олиб кирилади. Асосий савдо ҳамкорлари: Германия, Буюк Британия, АҚШ ва Норвегия.

Тарихи. Эрамининг I–VI асрларидан бошлаб Швеция давлати Рим империяси билан алоқаларни кенгайтириб юборди. Тахминан 800 йилларда Меларен кулида илк швеция давлати Бирка шаҳри вужудга келиб, тез орада Болтиқ денгизидagi энг йирик савдо марказига айланди. Мана шу ердан викингларнинг юришлари бошланди. 1240 йили Швецияликлар ўз флотини Нева бўйлаб Эски Ладога ва Новгород шаҳарларини босиб олиш учун жўнатади аммо Александр Невский қўшини томонидан тор-мор этилишади. XIII асрнинг охириларига келиб Швеция давлати ўзига фин ерларини бўйсундириб олди. XVI–XVII асрларда Швеция фаол ҳарбий сиёсат олиб борди. Пётр I қўшинлари томонидан Швеция ҳарбийларининг Полтавадаги жангда буткул тор-мор этилишлари ва 1700–1721 йилдаги Шимолий урушда мағлубиятга учраши туфайли Швеция Германия ерларидан айрилиб, ўзининг Болтиқ провинциялари, Фарбий Карелия шу жумладан Выборг қатъасини Россияга бериб юборди. Швеция ва Россия ўртасидаги Фин жанги (1808–1809 йиллар) Швеция қўшинининг буткул мағлубияти билан якунланди. Швеция давлати Биринчи Жаҳон уруши даврида бетарафлигини сақлаб турди. Иккинчи Жаҳон урушида ҳам Швеция ўзининг бетарафлигини сақлаб, ҳарбий ҳаракатларга қўшилмади. Берлин девори кулаганидан сўнг Швециянинг тўла мустақиллиги қайта қўриб чиқилиб, ҳукумат Европа Иттифоқига кириш ҳоҳишини билдирди. 1995 йили Швеция Европа Иттифоқи аъзосига айланди.

ЭСТОНИЯ

Расмий номланиши	Эстония Республикаси
Мустақиллик санаси	1918 йил 24 февраль куни (Россия таркибида бўлган) 1991 йил 20 август куни (СССР таркибида бўлган)
Давлат тили	Эстон тили
Пойтахти	Таллин
Йирик шаҳарлари	Таллин
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	45,23 минг км.кв. (дунёда 129-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	4,56 фоиз
Аҳоли сони(2006)	1,33 млн киши (дунёда 151-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 29,4 киши
Пул бирлиги	Эстония кронаси
Интерне-домен	.ee .eu
Телефон коди	+372
Соат миллари	UTC+2

Географи жойлашиши. Эстония Республикаси — Европадаги, Болтиқ денгизининг шимоли-шарқий соҳилларида жойлашган давлат ҳисобланади. Шарқда — Россия, жанубда эса — Литва мамлакатлари билан чегарадошдир. Шимолда Финляндиядан — Фин кўрфази орқали, ғарбда Швециядан — Болтиқ денгизининг Рига кўрфази орқали ажралгандир. Эстония таркибига Болтиқ денгизи акваториясидаги ороллар киради, уларнинг ичида энг йириклари: Сааремаа, Хийумаа, Муху, Вормси, Кихну ва ҳ.к. Мамлакат рельефи — асосан текисликлардан иборатдир. Мамлакатнинг катта қисми — ўрмонлар, ботқоқлар ва чангалзорлар билан ўралган ясси денгиз адирларидан иборатдир. Фақатгина мамлакатнинг шимолий ва марказий қисмида Пандивере тепалиги ва жанубий-шарқий қисмда тоғлар жойлашгандир. Эстония иқлими — муътадил континентал: Болтиқ бўйи соҳилларида — денгизлидир. Январь ойидаги ўртача ҳарорат: -4° Сдан -7° Сгача, июль ойида эса: $+15^{\circ}$ Сдан $+17^{\circ}$ Сгача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Эстония — 241 маҳаллий бошқарувдан иборат 15 уезд (маакондлар)га бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: эстонияликлар — 67,9%, руслар — 25,6%, украинлар — 2,1%, белоруслар — 1,3%, финлар — 0,9%, татарлар — 0,2%, латвияликлар — 0,2%, поляклар —

0,10% ва яхуялар 0,10%ни ташкил қилишди. Дини: лютеранлар — 70%, православлар — 20%ни ташкил этишади. Дин эркинлиги Эстония Конституциясида кафолатланган.

Сиёсий тизим. 1992 йилда қабул қилинган ва ҳозирда амалда бўлган Конституцияга мувофиқ Эстония — Парламент республикаси ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали парламент Давлат Кенгашига таалуқлидир. Давлат бошлиғи — Президент. Президент ваколатлари чекланган. Вазирлар Маҳкамаси — Президент томонидан, парламент розилигини олган Бош вазир номзодини таклифи бўйича тайинланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Эстония — Европа Иттифоқи, НАТО ва Бутунжаҳон савдо ташкилотлари аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Эстония — индустриал-аграр мамлакат. Саноатнинг етакчи тармоқлари: машинасозлик, металлни қайта ишлаш, кимё, енгил ва озиқ-овқат саноати ҳисобланади. Мамлакатда қурилиш моллари, қоғоз ва целлюлоз ишлаб чиқариш корхоналари йўлган қўйилган. Чорвачилик ва деҳқончилик билан шуғулланилади. Экспорт учун: электротехника ва радиотехника саноати, саноат ускуналари, химикатлар, озиқ-овқатлар ва истеъмол моллари етказиб берилади. Импорт орқали: нефть ва нефть маҳсулотлари, машина ва ускуналар, озиқ-овқат маҳсулотлари, металллар олиб келинади. Асосий савдо ҳамкорлари — Финляндия, Швеция, Германия ва Россия.

Тарихи. X асрга келиб мамлакат ҳудудида асосий эстс гуруҳ халқлари истиқомат қилишган. XIII асрдан бошлаб Эстония, Тевтон Ордени ҳукмронлиги остида бўлган. 1285 йили Таллин, Ганзей иттифоқи таркибига кирган. XVI аср охирида Эстония — Швеция (шимол), Посполит речи (жануб) ва Дания (Саарема ороли) ўрталарида бўлиб олинган; XVII аср ўрталарида мамлакатнинг бутун ҳудуди швецияликлар назорати остига ўтади. Нишадт битимига асосан Эстония 1721 йили Россия таркибига кирди. 1917 йил октябрь ойининг охирларида мамлакатда Совет ҳукумати ўрнатилади. 1918 йил 29 ноябрдан бошлаб 1919 йил 15 июнь ойига қадар Эстония Совет Республикаси мавжуд бўлиб келди. 1934 йил март ойида Эстонияда давлат тўнтариши содир бўлади ва диктатура тузуми ўрнатилиб барча сиёсий партиялар фаолиятига чек қўйилди. 1940 йил Эстонияга Совет ҳарбийлари киритилди. 1940 йил 21 июлда Эстония ССР ташкил этилади ва шу йилнинг 6 август куни СССР таркибига қўшилди, бир неча эстонияликлар мамлакатдан қўвилади. 1991 йили СССР таркибидан тинч йўл билан чиқиб қайтадан ўз мустақиллигини қўлга киритди. Бугун мамлакат БМТ ва ХВФ аъзоси ҳисобланади.

ЭСТОНИЯ

Расмий номланиши	Эстония Республикаси
Мустақиллик санаси	1918 йил 24 февраль куни (Россия таркибида бўлган) 1991 йил 20 август куни (СССР таркибида бўлган)
Давлат тили	Эстон тили
Пойтахти	Таллин
Йирик шаҳарлари	Таллин
Бошқарув шакли	Парламент республикаси
Майдони	45,23 минг км.кв.(дунёда 129-ўринда)
Сув сатҳидан юқорилиги	4,56 фойз
Аҳоли сони(2006)	1,33 млн киши (дунёда 151-ўринда)
Зичлиги	1 км.кв.га 29,4 киши
Пул бирлиги	Эстония кронаси
Интерне-домен	.ee .eu
Телефон коди	+372
Соат миллари	UTC+2

Географик жойлашиши. Эстония Республикаси — Европадаги, Болтиқ денгизининг шимоли-шарқий соҳилларида жойлашган давлат ҳисобланади. Шарқда — Россия, жанубда эса — Литва мамлакатлари билан чегаралашди. Шимолда Финляндиядан — Фин курфази орқали, гарбда Швециядан — Болтиқ денгизининг Рига курфази орқали ажралгандир. Эстония таркибига Болтиқ денгизи акваториясидаги ороллар киради, уларнинг ичида энг йириклари: Сааремаа, Хийумаа, Муху, Вормси, Кихну ва ҳ.к. Мамлакат рельефи — асосан тектисликлардан иборатдир. Мамлакатнинг катта қисми — ўрмонлар, ботқоқлар ва чангалзорлар билан ўралган ясси денгиз адирларидан иборатдир. Фақатгина мамлакатнинг шимолий ва марказий қисмида Пандивере тепалиги ва жанубий-шарқий қисмда тоғлар жойлашгандир. Эстония иқлими — муътадил континентал: Болтиқ бўйи соҳилларида — денгизлидир. Январь ойидаги ўртача ҳарорат: -4° Сдан -7° Сгача, июль ойида эса: $+15^{\circ}$ Сдан $+17^{\circ}$ Сгача бўлади.

Маъмурий тақсимланиши. Маъмурий жиҳатдан Эстония — 241 маҳаллий бошқарувдан иборат 15 уезд (маакондлар)га бўлинади.

Аҳолиси ва дини. Аҳолининг этник таркиби: эстонияликлар — 67,9%, руслар — 25,6%, украинлар — 2,1%, белоруслар — 1,3%, финлар — 0,9%, татарлар — 0,2%, латвияликлар — 0,2%, поляклар —

0,16% ва яҳудийлар — 0,16%ни ташкил этади. Давлат тили — Эстон тили. Дини: лютеранлар — 70%, православлар — 20%ни ташкил этишади. Дин эркинлиги Эстония Конституциясида кафолатланган.

Сиёсий тизим. 1992 йилда қабул қилинган ва ҳозирда амалда бўлган Конституцияга мувофиқ Эстония — Парламент республикаси ҳисобланади. Қонунчилик ҳокимияти — бирпалатали парламент Давлат Кенгашига таалуқлидир. Давлат бошлиғи — Президент. Президент ваколатлари чекланган. Вазирлар Маҳкамаси — Президент томонидан, парламент розилигини олган Бош вазир номзодини таклифи бўйича тайинланади. Мамлакатда кўппартиявийлик тизими жорий этилган. Эстония — Европа Иттифоқи, НАТО ва Бутунжаҳон савдо ташкилотлари аъзоси ҳисобланади.

Иқтисодиёти. Эстония — индустриал-аграр мамлакат. Саноатнинг етакчи тармоқлари: машинасозлик, металлни қайта ишлаш, кимё, енгил ва озиқ-овқат саноати ҳисобланади. Мамлакатда қурилиш моллари, қоғоз ва целлюлоз ишлаб чиқариш корхоналари йўлган қўйилган. Чорвачилик ва деҳқончилик билан шуғулланилади. Экспорт учун: электротехника ва радиотехника саноати, саноат ускуналари, химикатлар, озиқ-овқатлар ва истеъмол моллари етказиб берилди. Импорт орқали: нефть ва нефть маҳсулотлари, машина ва ускуналар, озиқ-овқат маҳсулотлари, металллар олиб келинади. Асосий савдо ҳамкорлари — Финляндия, Швеция, Германия ва Россия.

Тарихи. X асрга келиб мамлакат ҳудудида асосий эстс гуруҳ халқлари истиқомат қилишган. XIII асрдан бошлаб Эстония, Тевтон Ордени ҳукмронлиги остида бўлган. 1285 йили Таллин, Ганзей иттифоқи таркибига кирган. XVI аср охирида Эстония — Швеция (шимол), Посполит речи (жануб) ва Дания (Саарема ороли) ўрталарида бўлиб олинган; XVII аср ўрталарида мамлакатнинг бутун ҳудуди швецияликлар назорати остига ўтади. Нишадт битимига асосан Эстония 1721 йили Россия таркибига кирди. 1917 йил октябрь ойининг охирларида мамлакатда Совет ҳукумати ўрнатилади. 1918 йил 29 ноябрдан бошлаб 1919 йил 15 июнь ойига қадар Эстония Совет Республикаси мавжуд бўлиб келди. 1934 йил март ойида Эстонияда давлат тўнтариши содир бўлади ва диктатура тузуми ўрнатилиб барча сиёсий партиялар фаолиятига чек қўйилди. 1940 йил Эстонияга Совет ҳарбийлари киритилди. 1940 йил 21 июлда Эстония ССР ташкил этилади ва шу йилнинг 6 август куни СССР таркибига қўшилди, бир неча эстонияликлар мамлакатдан қувилади. 1991 йили СССР таркибидан тинч йўл билан чиқиб қайтадан ўз мустақиллигини қўлга киритди. Бугун мамлакат БМТ ва ХВФ аъзоси ҳисобланади.

МУНДАРИЖА

АВСТРАЛИЯ ВА ОКЕАНИЯ МАМЛАКАТЛАРИ

Австралия	3
Вануату	6
Гуам	9
Кирибати	11
Кук ороллари	13
Маршалл ороллари	15
Микронезия	18
Науру	20
Янги Зеландия	22
Янги Каледония	24
Палау	27
Папуа - Янги Гвинея	29
Самоа	31
Соломон ороллари	34
Тонго	36
Тувалу	39
Фиджи	41
Франция Полинезияси	44

ОСИЁ МАМЛАКАТЛАРИ

Озарбайжон	46
Арманистон	49
Афғонистон	51
Бангладеш	54
Бахрайн	57
Бруней	59
Бутан	61
Шарқий Тимор	64
Вьетнам	66
Грузия	69
Исроил	72
Ҳиндистон	75
Индонезия	78
Иордания	81
Ироқ	83
Эрон	86
Яман	89
Қозоғистон	92

Камбоджа	94
Қатар	96
Кипр	98
Қирғизистон	101
Хитой	103
Корея Халқ Демократик Республикаси	107
Қувайт	110
Лаос	112
Ливан	114
Малайзия	116
Мальдив ороллари	119
Мўғулистон	121
Мьянма	124
Непал	126
Бирлашган Араб Амирликлари (БАА)	129
Уммон	131
Покистон	133
Корея Республикаси	136
Саудия Арабистон	138
Сингапур	140
Сурия	142
Тожикистон	145
Таиланд	147
Туркменистон	149
Туркия	152
Ўзбекистон	155
Филиппин	158
Шри ланка	160
Япония	163

ШИМОЛИЙ ВА МАРКАЗИЙ АМЕРИКА

Америка Виргин ороллари	166
Ангилья	168
Антигуа ва Барбуда	170
Аруба	172
Багам ороллари	175
Барбадос	178
Белиз	180
Бермут ороллари	182
Британия Виргин ороллари	184
Гаити	186

Гваделупа	188
Гватемала	190
Гондурас	192
Гренада	194
Гренландия	197
Доминика	199
Доминикан Республикаси	201
Кайман ороллари	204
Канада	205
Коста-Рика	209
Куба	211
Мартиника	214
Мексика	216
Монтсеррат	218
Нидерланд Антил ороллари	220
Никарагуа	223
Питкэрн ороллари	226
Панама	227
Пуэрто-Рико	229
Сальвадор	232
Сен-Пьер ва Микелон	234
Сент-Винсент ва Гренадина	235
Сент-Китс ва Невис	238
Сент-Люсия	240
Америка Қушма Штатлари	242
Тёркс ва Кайкос	246
Тринадад ва Тобаго	248
Ямайка	250

ЖАНУБИЙ АМЕРИКА

Аргентина	253
Боливия	255
Бразилия	258
Венесуэла	260
Гайана	263
Колумбия	265
Парагвай	267
Перу	269
Суринам	272
Уругвай	274
Фолкленд (Мальвин) ороллари	276

Франция Гвиана	278
Чили	280
Эквадор	282

АФРИКА МАМЛАКАТЛАРИ

Алжир	284
Ангола	287
Бенин	289
Ботсвана	291
Буркина Фасо	293
Бурунди	295
Габон	297
Гамбия	299
Гана	300
Гвинея	302
Гвинея-Бисау	304
Жабути	306
Миср	307
Замбия	311
Гарбий Сахара	313
Зимбабве	315
Кабо-Верде	317
Камерун	319
Кения	321
Комор ороллари	324
Конго (Демократик Республикаси)	326
Конго	328
Кот-Д'ивуар	330
Лесото	332
Либерия	334
Ливия	336
Маврикий	338
Мавритания	340
Мадагаскар	342
Малави	344
Мали	346
Марокко	348
Мозамбик	350
Намибия	352
Нигер	354
Нигерия	356

Руанда	358
Сан-Томе ва Принсипи	360
Свазиленд	362
Сейшел ороллари	364
Сенегал	366
Сомали	368
Судан	369
Сьерр-Леоне	371
Танзания	373
Того	375
Тунис	377
Уганда	379
Марказий-Африка Республикаси	381
Чад	383
Экваториал Гвинея	385
Эритрея	387
Эфиопия	389
Жанубий Африка Республикаси	391

ЕВРОПА

Австрия	394
Албания	396
Андорра	399
Белоруссия	400
Белгия	402
Болгария	405
Босния ва Герцоговина	407
Ватикан	410
Буюк Британия	413
Венгрия	415
Германия	417
Гибралтар	419
Греция	421
Дания	424
Ирландия	426
Исландия	428
Испания	430
Италия	432
Латвия	434
Литва	436
Лихтенштейн	438

Люксембург	440
Молдавия	442
Монако	444
Нидерландия	446
Норвегия	448
Польша	450
Португалия	452
Македония Республикаси	455
Мальта Республикаси	457
Россия	459
Руминия	463
Сан-Марино	465
Сербия	467
Словакия	469
Словения	471
Украина	474
Фарер ороллари	476
Финляндия	478
Франция	480
Хорватия	483
Черногория	485
Чехия	487
Швейцария	489
Швеция	492
Эстония	494

Қайд учун

Қайд учун